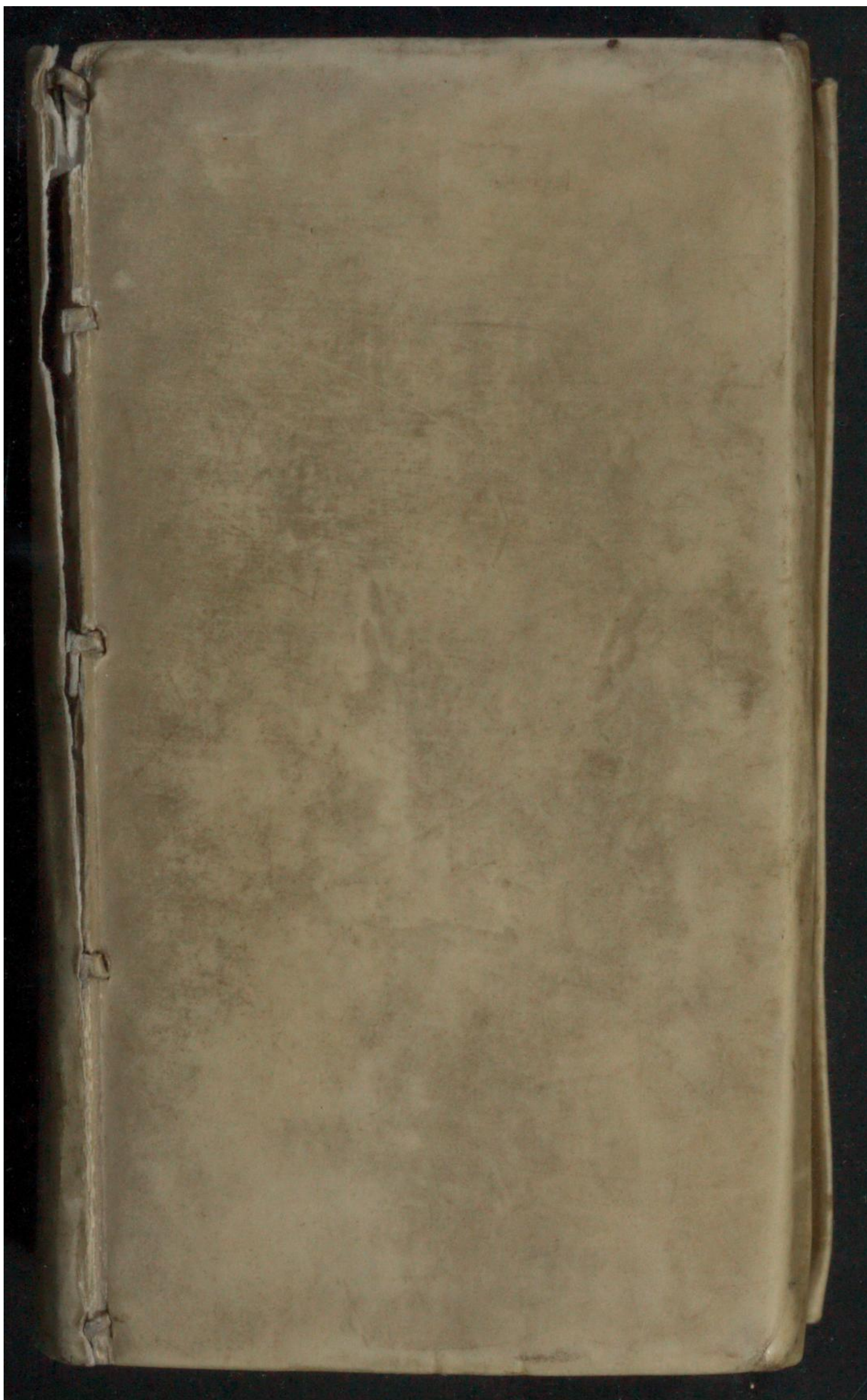
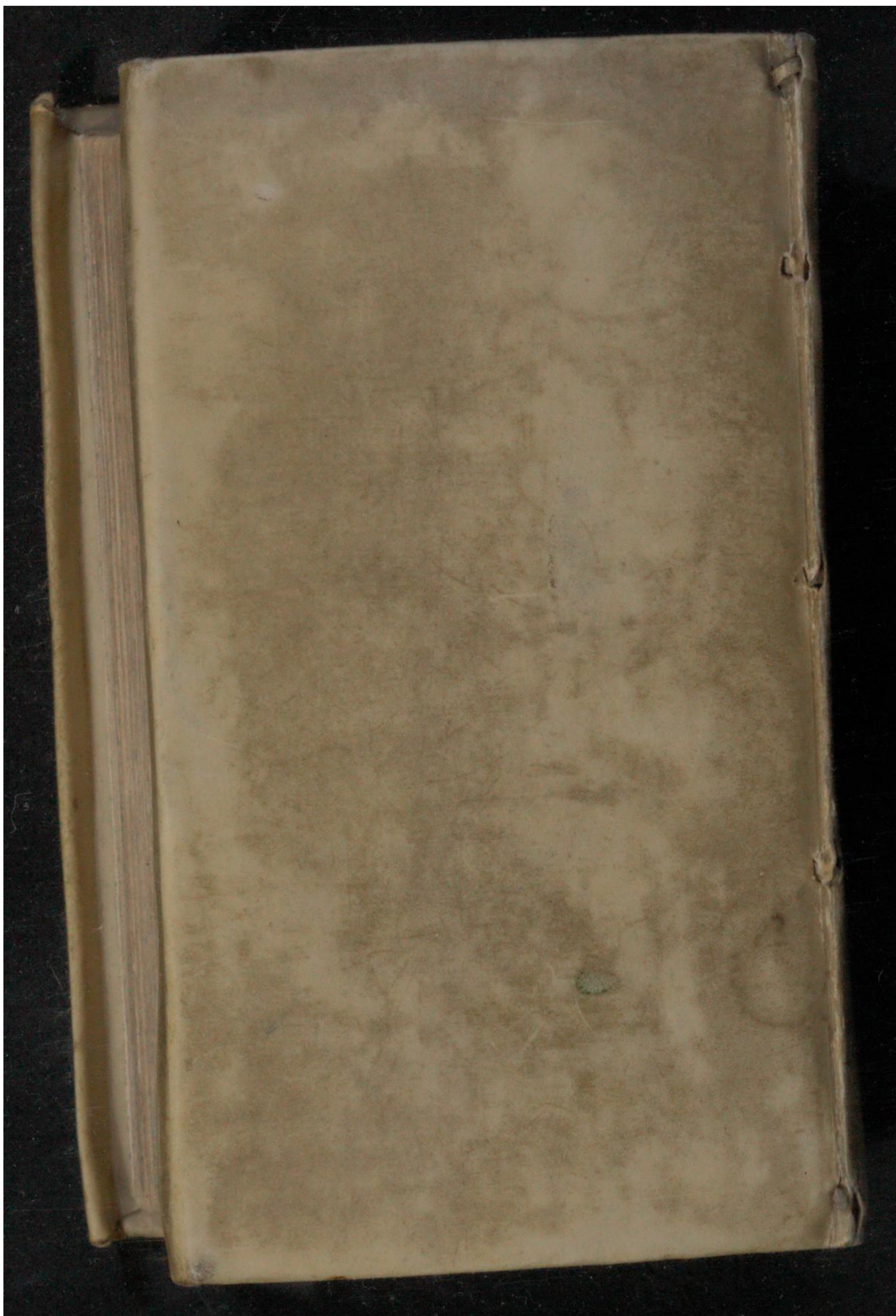

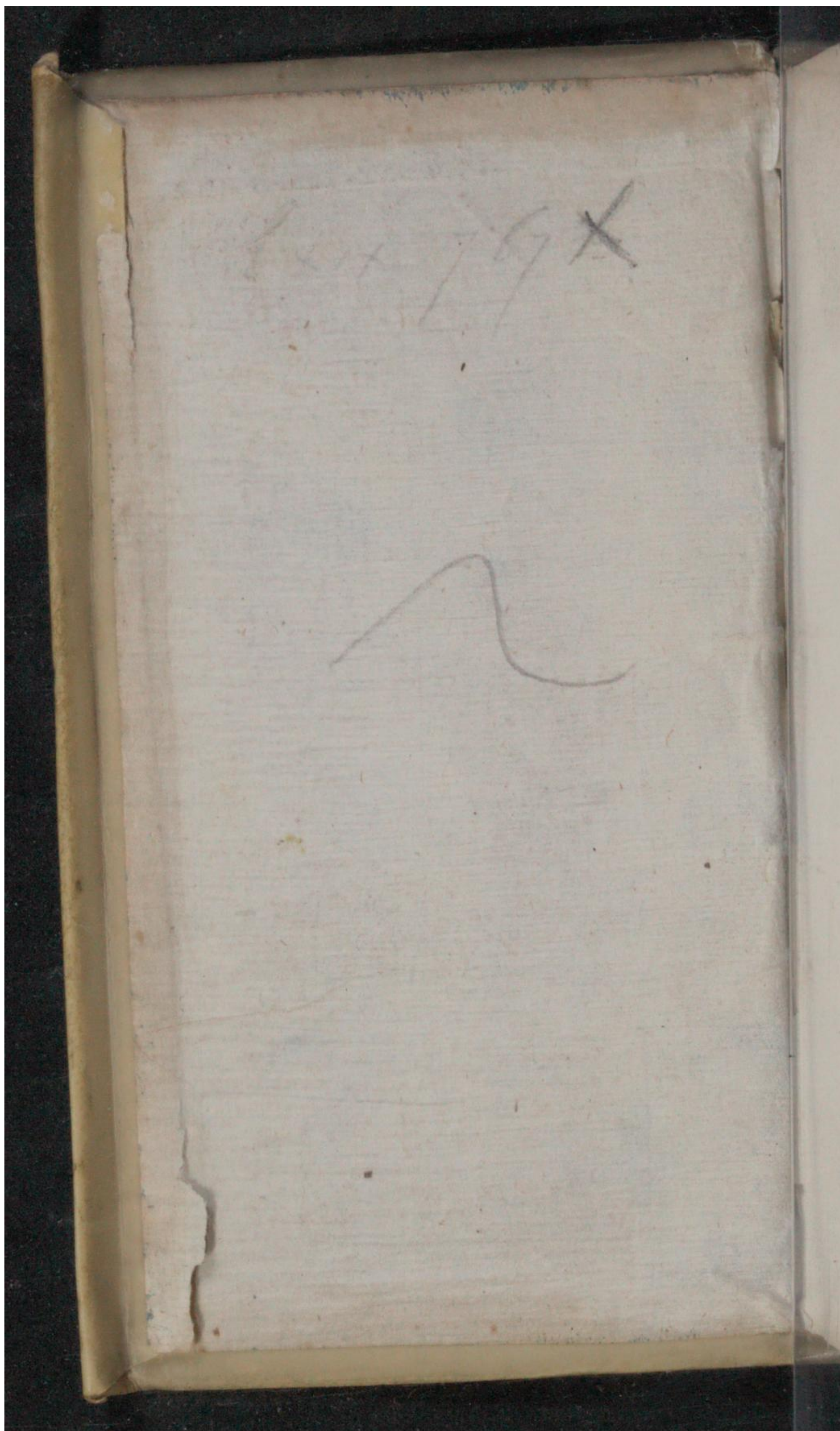

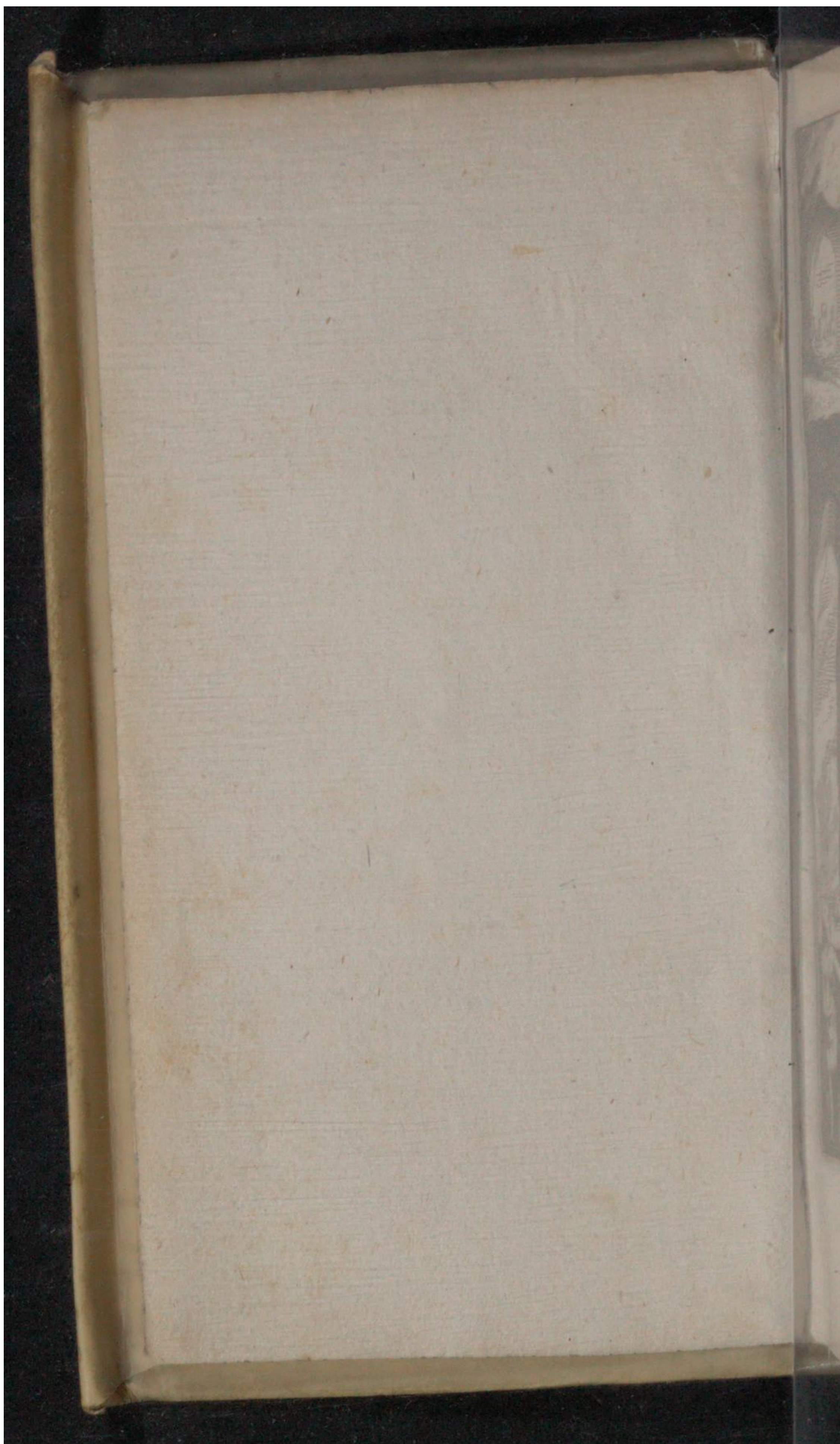
SOETEBOOM
Zaanlandsche
ARCADIA.
510
K
11

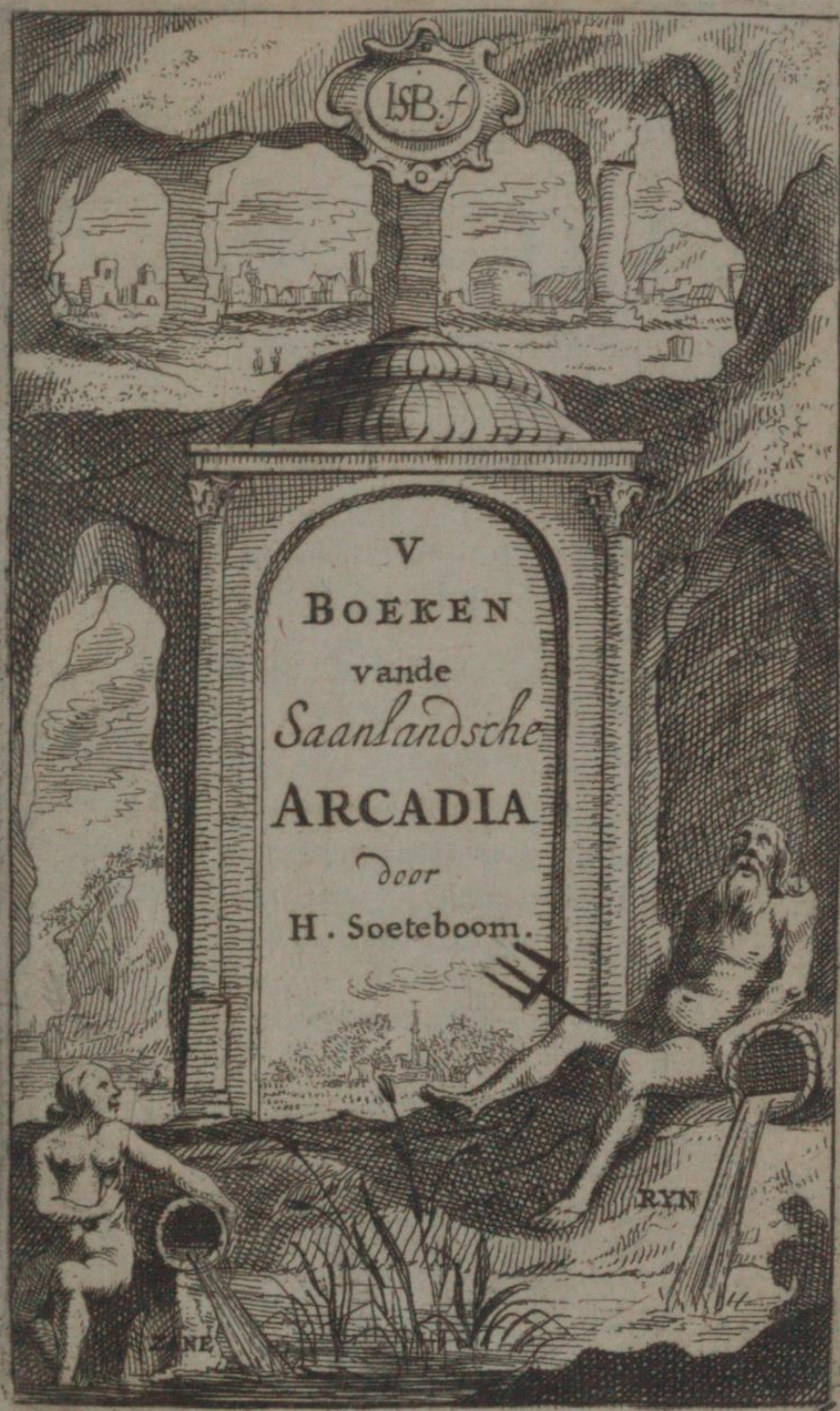

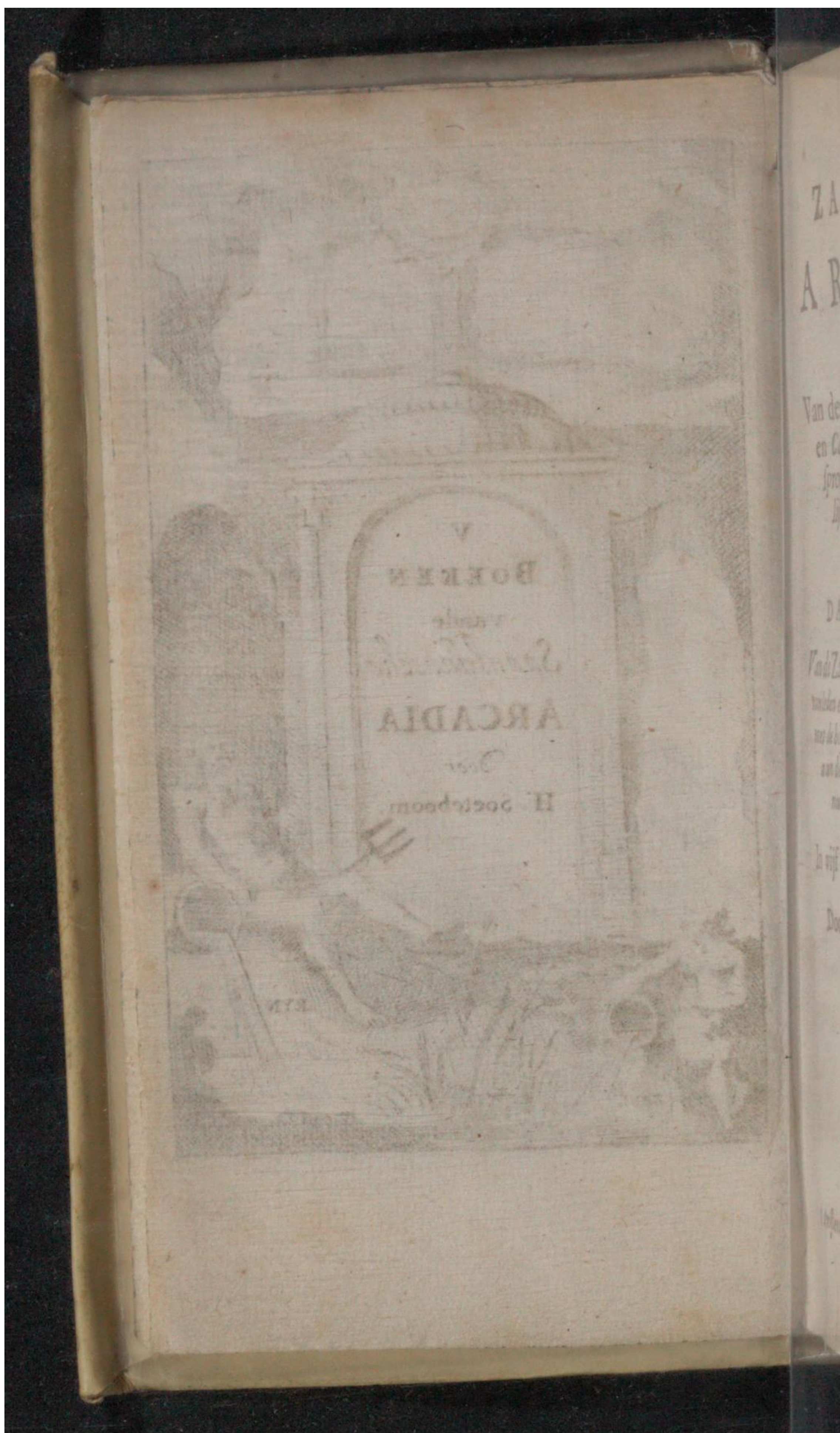

ISB. f
V
BOEKEN
vande
Saanlandsche
ARCADIA
door
H. Soeteboom.
RYN

De ZAANLANTS ARKADIA.

In welke verhandelt wort

Van der *Batavieren*, (nu Hollanders) en *Caninefaten* (nu Kermers) oorſpronk, bewooninge en mannelijke daden, Dorpen en Heeren Wooningen:

DAAR BENEVENS,

Van de Zaan, *een Spruchtel des Rijns, zijn voorleden en tegenwoordige wezen, en uitgang, met de beſchryving der Dorpen die van outs aan de* Zaan *gelegen hebben, en die'er nu noch aan gevonden worden.*

In vijf Boeken te zamen gebracht

Door H. ZOETEBOOM.

t'Amſterdam, By *Gerrit* van *Goedesberg*, Boekverkooper op't Water, 1658.

Inhoud van de vijf Boeken.

1. Van de *Batavieren*, en Bataviersche Volkeren.

2. Van de Kennemerlanderen, hare Dorpen en herkoomen.

3. Van de Riviere de *Zaan*, naams oorzaak, de voorleden en tegenwoordigen uytgank.

4. Van de oude Dorpen die wel eer aan de *Zaan* gelegen hebben.

5. Van de Dorpen tegenwoordig aan de *Zaan*, haar opkomen, en voortgank.

Den wel-Edelen Heere

JOHAN

van

MEROODE,

Vry-Banderheere van Meroode ende des Roomſchen Rijks; Heere tot Rummen, en des Oudenlandts Ambacht, Bailliuw van Kennemerlant.

Wel-Edelen Heere,

At de kun- en wetenſchap der aeloude, en voorleden dingen niet alleen nut, maar ook zeer noodig is, wort, met de vlijt van verſcheyde doorluchtige en geleerde Mannen, genoeg bewezen; wijl de zelve hunne tijdt en vermogen hebben aangeſpannen, om de bedryven der Heldelijke Voor-vaderen, uyt het graf der ver-

getentheyt, te doen verrijzen, en tot een Spiegel, voor d'oogen hunner Lantsluyden, ten toon te ſtellen, op dat de zelve daar in zouden mogen zien van wie zy oorſpronkelijk waren, en wat weg zy, om, door Mannelijke bedrijven, met onverwelkbare Lauwerieren gekroont te worden, hadden te bewandelen: als mede, om de geſtadige ongeſtadigheyt der wereltlijke Hoogheden te leeren kennen. Weshalven den allerwelſprekenſte Burgermeeſter van het gevreeſde Romen heeft gezegt: *Teſtis temporum; lux veritatis; vita memoriæ; magiſtra vitæ; nuncia vetuſtatis.* Dat is: De Geſchiedboeken zijn getuygen der tijden; het licht der waarheyt; het leven der geheugeniſſen; Meeſtereſſe des levens, en Verkondigers der Oudtheden: Dienvolgende, naar de voorſtellinge van *Diodorus Siculus*, het geheel menſchelijk geſlacht zeer voordeelig. Waar op *Philippus Melanchthon* heeft gezien, toen hy zey: Wie de Geſchiedboeken niet acht, die is een grooten Onverlaat, en niet waerdig dat hy

voor

voor een Menſch gehouden wordt. En zeeker, niemant kan zich, zonder het doorneuzelen van zulke bladeren, beroemen van iets te kunnen weten, of wijder te zien dan zijn neus lang is: Van *Bato*, Vader der Batavieren, *Klaas Burger*, anders *Claudius Civilis*, Beſchermheer der ongekreukte Hollantſche Vryheyt, Caninefaten, nu Kennemers, en andere Volken vil niets te zeggen: Den op- en ondergang van deze en gene Stadt was voor ons, en onze Nazaten verburgen, indien de vlugge ſchrijf-veder de vergankelijkheyt niet weg-genomen, en ons het geheugen vervarſt had.

Breed genoeg hebben hier in geweyt de Heeren *Pieter Schrijver*, *Boxhorn*, en andere geoeffende herſſenen: Maar wijl de byzonderheden van Kennemer- en Zaanlandt, daar in te zeer bebolſtert, en hier en daar, onder de gemeene dingen, verſtrooyt zijn, zo heeft onzen *Schrijver* het overtollige afgedaan, en, in deze zijne *Zaanlantſche Arkadia*, aellik en enig, onder ſchijn van ſamenkoutingerwijze,

voor elk ſmakelijk , gehandelt, van die dingen, die Kennemer, en Zaanlandt eygen zijn, zo wel, aangaande het begin der Steden, Adelijke Huyzen, Dorpen, Geſlachten, Wapenen, Stroomen, Boſſchen en Beemden, als mede den aart der Volken, benevens deſſelfs veelvoudige Oorlogen, met hunne Gebueren, van tijt tot tijt, gevoert.

Nadien dan uwe wel-Edelheyt des Graaffelijkheyts Recht, in 't gezegend Kennemerlant, met groot een lof, bewaart; en aan ons bewuſt is, met welk een luſt uwe wel Edelheyt de Geſchiedboeken gedurig omhelſt, zo hebben wy de vrymoedigheyt genomen, van deze weynig bladeren, met geen andere verçieringe, dan die van de waarheyt gepronkt, tot bewijs van onze ſchuldige goetwilligheyt, aan uwe wel-Edelheyt, op te offeren; met vertrouwen, van dat de zelve, van uwe wel-Edelheydt, met gunſtige oogen beſchouwt, en met een kleyne plaats, in uwe wel-Edelheyts Boekkamer zullen ge-eerwaerdigt worden,

en aan ons (terwijl Godt uwe wel-Edelheyt met langdurige voorſpoet gelieft te gebenedijen) alleen toe te laten de vryheyt, van ons te mogen noemen

Wel-Edelen Heere

Uwe wel-Edelheyts

Aller onderdanigſte Dien.

G. van G.

VOORREDEN.

Van aaloude tijden is Kennemerlandt, niet alleen van een groot omvang, maar ook van een heerlijk en wellustig bezit geweest; daar benevens heeft men in de gemelde Landtstreeke gevonden de Reviere de Zaan, *(een Rijnsprughtel zijnde) die niet weynig tot den luyster dezes Volks geholpen heeft, en gedient tot de Vaart opwaarts naar Duytslandt, en nederwaarts naar de Noorder-*Oceaan, *omme te handelen met andere Koninkrijken, Vorstendommen, en Nabuurlanden. Zo veel de wijtstrekkenheyt aangaat, Heerlijkheyt, en Voortreffelykheyt, deze alle is overvloedelyk in dit mijn* Zaanlandtsche Arkadia *aangewezen, het zy dan dat men inzien wil de woorden van* Plinius, *daar hy verhaalt dat de* Caninefaten *bewoonden een gedeelte der* Batavieren, *in edelheyt en vroomigheyt de zelve byna gelijk; doch in getale van Volk wat minder, want ze de andere Volkeren van Batavia verre te boven*

boven gingen; 't zy dat men doorzien wil dit Boexken, daar inne de voornaamſte Plaatzen, en de bezonderſte dingen worden aangewezen, en ook voorgeſtelt de oude en uytnemende loop en waerde van de Reviere de Zaan, *wiens eere door achteloosheyt, ofte door miſgunſt van anderen, tot noch toe weynig voortgezet is. Het Baljouwſchap van Kennemerlandt is van veel hondert jaren van veel grooter begryp geweeſt, dan heden op dezen dag, alzo in 't zelve nu noch bevonden worden verſcheyden andere Baljouwſchappen, en vrije Heerlijkheden. Wat het bezit van Kennemerlandt betreft, ofte de Heerſchappije des zelven; ten tijden van de Romeynen vondt men den Overſten* Bruyno, *Kennemerlander, en was zijn Vader geweeſt een Heer over de gemelde plaatze, hebbende tegen-geſtaan de beſpottelyke tochten van den Keyzer* Cajus Caligula *in deze Landen, zo ons* Suetonius, *en deſgelijks* Tacitus *verhalen. Ten tijden van de Graven van Hollandt, en voornamelyk van* Arnout,

nout, *de derde Graaf, was* Sifrid *zijn outste Zoon Stadthouder van Kennemerlant, dieze anders wel President noemden, zijnde de eerste Heere van* Brederoode, *van welke dat gekomen zyn de* Brederoodens, *en ook die van* Teylingen. *De Historie daar van, en de oorzaak waarom hy, als oudtste Zoone, geen Graaf van Hollandt en Zeelandt wierd', vintmen in de Hollandtsche Kronijken. Na* Sifridus *quam* Floris de Swarte, *zijns Broeders Zoon, deze wierd' genaamt Prince van Kennemerlant, uyt reden, zo het wel schijnt, dat zijnen Vader zich zelven hadde getituleert Grave van Hollandt, dat deses Vaders Voorzaten ook te vooren noch niet gedaan hadden. Na dezen* Floris *zo quam* Robrecht, *de Zoon van* Floris, *de derde van dien name, Grave van Hollandt, Stadthouder als vooren. Het zy dan hoe menze noemden, het waren Princen, Graven, Stadthouders, en Presidenten. Men kan daar uyt wel begrijpen dat de besittinge wat groots en voortreffelijks geweest is; ja*

naast

naast dat van de Graven van Hollandt, 't welk namaals ook bekomen hebben de principaalste en wettelyke Edelen van 't Landt, die meriteerden zodanig een heerelyk bezit, deze wierden doen Baljouwen genaamt, wezende zo veel als Stadthouders van de Graven. Want ook ten tijde van Graaf Floris *de* V. *verkregen die van Kennemerlandt een previlegie van hem, daar in stondt, dat hy een Baljouw over hen zetten zoude, die hy met eeren zetten mochte. Een die ingebooren, edelboortig, en geen Keves ofte Hoerekindt was. Ook hadde Koning* Willem *van te vooren het Slot van* Heemskerk *verleent aan Heer* Gerrit, *en hem tot een Baljouw daar op gezet, om geheel Kennemerlandt te beschermen tegens den inval der mindere Vriezen. Terwijlen nu van deze zake zo van 't een als 't ander men een behoorelijke kennisse heeft te geven aan de Ingezetenen van Kennemerlandt, op datze weten mogen hoedanig dat hare Geboorte-plaatzen van oudts geweest is, en wat Volkeren daar in gewoont*

hebben,

hebben; zo heb ik van 't zelve hier breed in myne Zaanlandts Arkadia *gehandelt. Voorts de voornaamste uytbreydinge doen strekken aan de Riviere* Zane, *die wel eer op de lage zyde het vruchtbaarste van Kennemerlandt heeft doorgevloeyt, verzien zijnde met zeer oude Dorpen en adelijke Huyzen, met een Scheeprijken doortocht van uyt den Rijn tot in de groote Zee, daar op de oude Stadt* Vroonen, *de vermaarde Markt en Handelplaats geweest is van verscheyde Volkeren, en alzo tot noch toe van de Spruchtel des Ryns, die men houdt dat van Leyden door Kennemerlant, by Petten, in Zee liep. Vreemt, en na mijns bedenken met onwaarheyt gehandelt is, 't zy dan uyt onwetenheyt of te moedwil, waar door de Zaanstroom haar oude aanzienelykheyt en eere benomen wordt. Zo heb ik (gebooren zijnde aan de oever van de zilvere Zaan) voor my genomen de zelve te verdedigen zo veel als my doenelijk was, met alzodanige redenen en bewyzen als ik tot 'et zelve heb konnen gevinden,*

vinden, my ſtellende in de perſoone van Ambiorix, *een Zaanlandtſche Iongeling, en liefhebber van zijn Vaderlandt, en naerſtig onderzoeker van oude geſchiedeniſſen, en oudtheden zyner geboorten-Dorp, en de omleggende Plaatzen, die zelfs hem verſcheydemalen ontſchuldigende, niet al te zeeker wil gaan op zodanige dingen die met veel duyſterniſſen omhangen zijn, van de welke mogelijk eenige veel andere bewijzen zullen konnen bybrengen. Niet te min wat de Dorpen aangaan, die van oudts, als nu, aan de Reviere de Zaan gelegen hebben, met de vertellinge der zelver gaat hy veel zeekerder; want van zyn kindtſche jaren aan, tot zijn bedaagde Vrijerſchap nauwlijks iets wat van de zelve onderzocht gebleven is, hebbende daar toe bekomen de memorie der Ouden, de gelegenheyt der geſchreven en gedrukte Kronijken, de Handtveſten en Voorrechten van de voorgeſtelde Plaatſen, en wat diès meer is, noodig tot zodanig een werk als in de* Zaanlandtſche Arkadia *afgedaan is. Die nieuwsgierig zyn*

omme

omme te weten de Antiquiteyten, en Geſchiedeniſſen van veel Steden, Dorpen, en Lieden, hooren hem ſpreken, en reden geven, waarom, en uyt wat oorzaak hy handelt van de Batavieren, en hare deylinge; van de Caninefaten, en hare Dorpen; van de Zaan, en zijne veranderinge; van de Timmeringe daar aan, en zonderlinge wedervaren. Indien hen niet alles aan en ſtaat wat'er gezeyt wort, ten minſten zullenze in eenige dingen genoegen ſcheppen, zulks het vertrouwen van hem wegens de medeſprekende Vrienden geweeſt is.

HET

HET EERSTE BOECK
VAN DE
SAAN-LANTS ARCADIA.

DE natuur(van Goddelijk vermogen) heeft in 'et hert des menſchen ingedruckt, een lust of treck tot 'et vaderlandt, Stat, Dorp, en buurt daer hy in geboren, en van kindtsbeen aen opgevoedt is, om niet alleen op dien gront te woonen, na 't ſeggen *yegelijck vogelken wil gaerne ſijn daer 't gebroet is*, maer oock daer benevens om te weten, wie van outs-her de ſelve bevolckt hebben, voorts waer des naems oorſprongh, de vloeyinge der rivieren, de opbouwinge der ſteden, de voortreflijckheyt der huyſen, de verheven Tempelen, de vervallen muren, de veranderingen der geſlachten, en wat des meer is, van daen gekoomen ſijn, op dat hy als men ſecht, *geen vreemdelingh by ſijn eygen haertſtede ſoude weſen.*

Ruſſellania en *Dorathea* twee *Saan-lantſche* maegden, verſterkt ſijnde door de nieuwsgiericheyt van *Niclaes* van de *Sed Broeker*, hadden aen den jongeling *Ambiorix Saner-dammer*, al van over lang vertoning gedaen, dat die nature in hare boeſemen noch niet verſtorven was. Wantſe ge-

ſamentlijck van hem verſochten (die ſy voor een naerſtigh onderſoeker der outheden hielden) om te weten, wie dat de eerſte waren die *Batavie*, en't lant der Kennemers bewoonden, waer van de naem der Kennemerlanders afcomſtigh is, wat de ſnelle tijt, van ſoo veel eeuwen, (door haer veranderinge) heeft voort-gebracht, waerom de *Saane* (die een ſoo loffelijcke rivier is) by de voorige en tegenwoordige ſchrijvers ſoo weynigh gedacht wert, even of 'et een nieu-gedolven gracht was die van geen grijſen ouderdom te roemen had. wijders vraechden ſy, waerom dat'et out en edel *Zaanden*, dat door de drechtervrieſen vernielt, van de geleerden byna of geheel vergeten is, met ſulcke, of meer diergelijcke ſtoffe daer wat aen te kauwen was. Hy wel wetende dat dit geen werck omvingh van een Spannage als men ſecht, maer daer veel aen te doen moſt vallen, heeft beleefdelijck haer verſoeck afgeſlagen, en geſeyt, dat hy en noch meer met hem, haer van herten bedroefden over de ſlofficheit der voorouders, die niet en hadden aengeteeckent de dingen, die by haerlieder tijt voorgevallen waren; dat nu veeltijts geraemt wiert na de ſaecke, die geſchreven ſijnde in de voorgaende eeuwe ons nu volle verſeeckeringe

ge hadde mogen geven, ſoo dat ook de hiſtorien, of laertijtboeken die 't licht der waerheyt behoorden te ſijn, niet anders voort en brachten dan duiſtere nataſtinge, en diepe raetſelen: echter ſeyde hy dat de voor-vaderen te ontſchuldigen, en ſo ſeer niet te beſtraffen en waren, om dat de ſelve, haer (in die oude dagen) op de letterkonſt niet en verſtonden, gelijck *Iulius Cæſar* dat (in ſijn beſchrijvinge vande Duytſers) aenwijſt, en daerom haer loffelijcke daden met een manier van geſang uytdruckten, of oock door aentekeningen van ſeeckere knopinge die ſy verſtaen konden. Want warelijk die Barbariſche of ruwe eeuwe, verlaten en berooft van Hiſtoriſchrijvers, droegen meer ſorge om Romeinſche daden uyt te richten, dan om de ſelve met ſchriften haer nakoomelingen na te laten. Wijders door de menichvuldige over-vallen der Weſtvrieſen, ſeyde hy, (die hier menichmael roof en brandt gepleecht hebben) nevens de rooffſucht der Gelderſſchen, en tweedracht der Hollantſche ingeſetenen, ſijn veel brieven en previlegien verbrant, die openinghs genoegh tot ons oogewit hadde moogen geven. Hy voegde daer noch by, dat niet te geloven en was dat 'er ſtof ontbroocken ſoude hebben, maer veel eer

dat een ſonderlinge afgunſt by de Schrijvers gevonden wiert, om de gedachtenis van onſe van outs heerelijke plaetſe, in de beeck van Lethis , of vergetenis te doen blijven, tot 'et welke de alverterende tijt ſeer veel geholpen heeft: op dit ſchoot hem *Ruſſellania* toe, en ſeide, ſo is't dan meer als rede om u op te wecken datge begint, om te boeten het geen by anderen (of wetens of door verſuymenis) achtergelaten is; 'tis waer voegder *Dorathea* by, want dit doende ſulje de verſtorven dingen haer leven geven, en alſo aen u geboort-plaets een loffelijk werck betonen: 't ontbreekt my aen de wil niet maer aen de macht ſeyde hy, en had ick 't vermogen, 'k ſou niet blijven in gebreecken om dat mede te deelen, nu niet wetende, verſoek alleen dagh en tijt om u begeren wat nader over te leggen, op dat ick hier na met meerder bequaemheyt daer van ſpreeken magh: Met dit ſijn ſeggen ſteldenſe haer ſelven voor die tijt te vreden, want 'er hoop was niet alleen geveſt op een beter gelegentheit, maer oock door de redelijckheit bewoogen achte goet te ſijn, *de goetwillicheit niet te overlaſten*; want dat was na 't Italiaens ſpreekwoort gelijk als *de vermoeyde beeſten met ſwepen ſlaen.* Wijders heeft *Ambiorix* ſijn jonge ſinnen te koſt geleyt om voorraet tot ſoo
een

een wichtigh werck op te doen, op dat hy, de winter vergangen sijnde, van 'et gene sy versocht hadden met meerder stoffen versien mocht sijn meer als voorhenen. hier mede in saeke van andere belangh geraekende, hebben sy met malkanderen den dagh door gebracht, en ook vry wat van den avont daer by gedaen, en sijn daer na in 't vriendelijk gescheyden.

Als nu de geseyde wintersche avonden verloopen waren, lange avonden segh ick die tot 'et lesen veel ruymte geven; en de lachlievende lenten haer soete waessem voortbracht, waer door 'et aertrijck ontloken, de hoven beschildert, de velden bebloemt, en al 't gediert, vogels, en visschen verheucht wierden, toen ter tijt was den jongelingh *Ambiorix* vry wat gevordert in 't ondersoeken van der *Batavieren* en Kennemaren oorsprongh, oock wat vrome en mannelijcke daden sy by haer tijden hebben uytgerecht, en voornamelijk van de outs tijts en hedendaegsche vloeyinge van de *Zaane*: dit nam van de *Sed* waer en is met de twee jonge maegden, by de plaets gekoomen daer het *Stamhuys* van de *Saansche* edelen (voor haer verderf) placht te staen, en nu bequame aangroeyinge van boomgaerden is, een plaets niet alleen door outheyt vermaert, maer oock door

de tegenwoordige ſchone beplante *Laanen* ſeer aangenaem , Lanen ſegh ick die door 't aengroeyen van de tijt , het oude boſſigh weſen wederom ſchijnen te vernieuwen , want hier plachten de Elſſen in menichten te groeyen , die nu vijf of ſes voeten met veen en andere aerde overdekt leggen. Hier wiſten ſy dat hy ſich veel vermaeckte , in 't aenſchouwen van een ſoo heerelijcke plaets , die wel eer op haer gedragen heeft de grontbouſelen van dien ouden Edeldoms woonſtede, waer ſy gekomen ſijnde, hem gevonden en vriendelijk gegroet hebben, hy oock aen haer vrolijck weſen ſiende, waerſe om quamen, begon te grenicken en ſeyde, wel heeft 'et ſpreeckwoort geſeit, beloft maekt ſchult, ick ſie oock dat de beloften mijn verſchuldicht hebben, daerom van mening ſijnde, om met dien munt die ick hebbe te betaelen, verſoek datge hier in 't ronde (onder de ſchaduwe van deſe willige boomen) nederſitten wilt : en geſeten ſijnde heeft hy ſijn reden aldus begonnen.

Datge van mijn verſocht hadde, waerde vriend en vriendinnen, om u te verhalen die dingen die onder den hartog van *Alva*, Don *Loys* en andere krijgsoverſten, in de nederlantſche beroerten hier of hier ontrent geſchiet ſijn , 'k had ſtof genoeg om 'er

om 'er terstont op geantwoort te hebben, maer nu gy soo een gewichtig werck, en

van grooter twijffelinge van mijn begeert, heb ick meer tijt moeten hebben, om die te ondersoeken, en noch meer om te verstaen, en ben soo veel niet gevoordert als de diepte van de saek wel vereischt, en de waerdicheydt gebiet; en oock om recht-

ſchapen te ſpreken van 'et gene dē gedenckſchriften, en overleveringe der voorvaderen vermelden, doch daer is niet van my onderſocht en gevonden, of ick ſal het als 't broot der vrienden (datmen niet en behoort te ſparen) uyt een goetjonſtig herte mededeelen.

Om dan met een goede ordre te ſpreken ſeyde hy, ſal ick mijn oogemerck en voet veſten op deſe vijf ſtucken, om te ſeggen.

1. VAN DE BATAVIEREN.
2. VAN DE CANINEFATEN.
3. VAN DE RIVIERE ZAANE.
4. VAN DE OVDE DORPEN, EN BOSSEN AEN DE ZAANE.
5. VAN DE DORPEN TEGENWOORDIG AEN DE ZAANE.

Deſe ſtreeck moet ick nootſaekelijck houden om van het geheel, tot 'et gedeelte, en alſoo voorts tot een volkomene verſtant deſer vertellingen te koomen.

De BATAVIEREN nu *Hollanders* eertijts doenſe over dē Rijn woondē, ſijn geweeſt een gedeelte van de Cattiſche volkerē (nu ter tijt HESSEN) doch daer na ſijnſe door inlantſche oorlogen uit 'er lant verdreven, en hebben daer over ingenomen de uyterſte palen van de *Franſche* kant,

ledig sijnde van inwoonders, mitsgaders een seecker eylant gelegen tusschen verscheyde droogten en sanden, welck eylant van voren aengespoelt wert met de Oceanische zee, en rontsom het selfde (namelijk van achteren en aan de zijden) wert 'et omloopen met den Rijn-stroom. Dese BATAVIEREN hoewelse in bontgenootschap stonden met de *Romeynen*, en met soodanige die machtiger dan sy waren, en sijn door de groote machten van'er meerdere noit verswakt geworden, noch in 't minste gekrenkt door haer medegenootschap, ondertusschen haer langh in de Duytsche oorelogen gehouden hebbende, brochten ten dienste van 'et rijck op, beyde mannen en waepenen. Dit sijn de woorden van *Tacitus* eertijts Roomsche Burgermeester, en in het selfde vervaet hy al 'et geen ick voor dees tijt van de *Batavieren* meen te seggen, als voornamelijk.

1. *Van haer oorsprongh.*
2. *Van'er vertreck uyt* HESSEN-LANT.
3. *Wat lant se ingenomen hebben.*
4. *Hoe ver de grenspalen strecken.*
5. *In hoe veel volckeren verdeelt.*
6. *Haer bontgenootschap met de Romeynen.*
7. *Haer bystant aen 't Rijck van Roomen.*
8. *Haer ongekreuckte vryheyt.*

Doch dit alles in 't brede en na vereisch te verhandelen ſoud een groot boek konnen vol ſtrecken, maer ſal allenelijck elk ſtuck in 't kort verhaelen.

De BATAVIEREN dan ſijn afkomſtig van de *Heſſen*, een volk door 'er ſtrijtbaerheyt beroemt, wierden outs tijts de *Cattiſche* volkeren genaemt, en op dat ick recht mach ſpreecken, ſoo ſal ick 'er byſtellen de woorden van de voornoemde *Tacitus*, daer hy ſecht, behalven deſen hebben wy in *Duytslant* de *Cattiſche* of Heſſen, de landen van deſe volkeren nemen haer beginſel van het boſch genaemt *Hertſwald*, en ſijn ſeit hy de Heſſenſche landen geenſins ſoo vochtachtig en moeraſſig, als wel de landen ſijn van andere vrydommen in welke Duytſlant verdeylt is, want aldaer ſijn vele en geſtadig duerende heuvelen, de welken allenxkens verder en verder oploopende afnemen en verminderen, want het gebergte *Hyrcenus* vervolgt hare *Cattiſche* volckeren, en eyndicht oock t'ſamen aen de ſelfde, aengaende de gelegentheit van dit volk, het ſelve heeft harde en ſtrenge lichaemen, insgelijcks oock vaſte en ſtercke lieden, wijders oock een dreygende geſicht, en boven al een ſeer wackere kloekheyt in 'et herte, wijders is in haer, in 't aenſien van al d'andere Duyt-

Duytschen, seer veel redelijckheyts, en oock een seer kloek vernuft, want seer hoog verheffense diese verkooren, en seer gaerne horense die genen diese verheven hebben, sulcks dat sy haer staten en hoogheden, en al die in eenig overheyts ampt sijn, met behorelijke eerbiedicheyt erkennen, en wijders seyt hy noch van haer, datse de fortuyne of 't geluck onder twijfelachtige dingen stellen, maer vromicheyt houdense voor een sodanige saeke, die seeker gaet, en daer men hem op betrouwen magh: en op een ander plaets seyt hy, soo dan andere suldy wel kloekmoedig tot een veltslag sien gaen, maer de *Catten* hier tegens trecken met een standtvastigh gemoet ter oorelogе, wijders door'et stout aennemen van eenige, is het tot een gemeen gebruyck gekomen, dat de *Catten* of *Hessen*, gelijck oock alle andere Duytsche volckeren, so haest alsse beginnen tot 'er mannelijke jaren te koomen, laten haer hair en baert sonder eenige kortinge uytwassen, ter tijt en terwijlen toe datse haer vyandt verslagen of verwonnen hebben, sulcks datse niet eer af en leggen haer ruige gestalte des aensichts('t welk tot kloekheit en vroomheyt verbonden is) voor en aleer sy overwinninge hebben, na de victorie so is 'et

datſe ontrent de bloedige en verſlagene
lichamen mitsgaders ontrent dẽ buit haer
hair af korten en haer aengeſicht verkla-
ren, ſeggende, datſe dan eerſt haer ſelven
recht en behoorelijk voor het vader-lant,
en ouders hebben gequeten, maer de ſlap-
pe en blode menſchen, de welke haer ge-
ſtadig buyten den krijg houden, by den
ſelven blijft altijt de vuyle en ruige ge-
ſtalteniſſe, ſonder eenige afkortinge ha-
res hairs, en van dit laeſte hebje een voor-
beelt aen den Hollantſchen heer Claes
Burger ſoon, anders *Claudius Civilis* ge-
naemt, een *Batavier*, die volgens dit ge-
bruyck der voor-vaderen, na dat de
Roomſche legioenen van hem verſlagen
waeren, ſijn gekemde en lang gekrulde
geele hair heeft afgeleit. Van deſe *Cattiſche*
volckeren ſijn wy (onder de *Batavieren* ge-
rekent) afkomſtig, daer ſijn oock veel
plaetſen in *Batavien*, nu Hollant, die gedach-
teniſſe van dien name draegen, als *Catwijk*
op zee aen den ouden uytgang des *Rijns*,
die nu verſtopt is, ſoo dat ſommige de
Hollanders wel durven deylen in de *Bata-
vieren* en de *Catti*, de *Batavieren* ſouden be-
ginnen aen *Gorichom* daer de *Rijn* en de *Wael*
in de *Maſe* valt, maer de *Catters* gevenſe
het ander deel, en ſouden by *Catwijck* be-
ginnen, deſe maeken *Leyden* de hooftſtadt
daer

daer van, maer die scheiding hou ick (nevens anderen) heel ongerijmt, want 't blijck daer van is al te weynich: niet te min de Schrijvers komen daer in over een dat de *Bataviers* van dese *Catten* of *Hessen* oorspronkelijk gekomen sijn, daer is ook noch een Dorpje by *Delft* onder *Pijnacker*, dat CATTENDYCK genaemt wert, en oock CATSWOUDE in *Waterlant* onder 't Baljouschap van *Bloys* begrepen.

De oorsaek waerom dit *Cattische* volck uyt *Hessen*-landt vertrocken is, om 'er in dese landen neder te setten, 't selfde verhaelt men is gekoomen door inlantsche oorelogen en borgerlijke onenicheden, want alsoo *Tacitus* verhaelt, hadden de *Hessen* niet alleen tegens de *Meyssen*, een sware ooreloge (om een seecker sout revier tussen beyden gelegen, daer inse te kort vielen,) maer wierden inwendig door tweedracht geplaecht, soo dat de swackste partije genootsaeckt was om te vertrecken, en na lange doolens tot aen dese lantpalen gekoomen is, om hen daer neder te setten, dogh daer sijn eenige die de oorsaak van 'et vertreck houden de ingewortelde Stiefmoers haet, te weten: dat *Penta* dochter van *Vinlant*, twede vrou van *Catmeer* Conink der *Catten*, door listige aenslagen, BATO de voorsoon haers

mans, met al de ſijnen van kant te helpen ſocht, maer miſluckt ſijnde in haer grootſte oogewit noch dies niet tegenſtaende ſoo veel byden vader te wege bracht, dat hy als een balling ſijn lant ruymen moſt, welk hy oock met de grootſte gedeelte des voornaemſten edeldoms gedaen heeft, en de *Cattiſche* grenſſen gepaſſeert ſijnde, is in 'et lant gekoomen dat na hem de BETHOUWE, of BATHOUS-HAVEN genaemt is geworden, waer ontrent hy oock gebout heeft de welbekende en overoude ſtat van BATAVODUREN, of *Wijck de Duerſtede*, en ſeggen dat hy van daer verder innewaerts trekkende het lant van Hollant den naem van *Batavia* gegeven heeft.

Wijders ſtaet oock te weten, dat BATHO met de ſijnen niet en hebben ingenoomen een lant te vooren van andere volckeren bewoont, noch oock 't geen yemant in eygendom toebehoorde, maer gelegen ſijnde aen de uyterſte paelen van de *Franſſche* kant, was ledig van inwoonders, ſoo dat hier uyt blijckt ſy niemant uyt d'eigendom verſtooten hebben, maer ingenomen een lant, dat onbevolkt was, en henlieden, door de eerſte aenvaerding, toegekomen is na de redelijckſte wet der natueren, na welke de goederen die geen eyge-

eygenaers en hebben, de gene die de selve eerst besitten in ware eygendom toekoomen; waer uyt betoont wert dat ons vaderlant van naturen vry sijnde door slavernye wel is verdruckt, maer noyt ondergedruckt gebleven, en de Hollantschen volken hen daerom noch altijt noemen laten.

VRYE BATAVIEREN.

ONBEDWONGEN HOLLANDERS.

Doch seyde hy, hoe wijt de omvangh van BATAVIA is. *Cæsar*, *Tacitus*, en *Plinius* schrijven daer van, en seggen dat de selve beslooten is met den *Rhijn*, de welke sich aen vele sijden in de zee ontlaedt, want na 'et seggen van *Cæsar* heeft de *Mase* haer oorsprongh uit 'et voorgebercht van *Langeres*, en een deel van den *Rijn* ontfangen hebbende (die de Wale genaemt wert) soud 'et eylant der *Batavieren* maeken, als ick dan sijn getuygenisse volge, staet dan te seggen, dat BATAVIA begint daer de *Maes* in de *Wael* loopt tot in de zee, tachtentig duysent passen, de welke ontrent elf mijlen uytbrengen, waer door wy al Hollant niet en soude mogen reeckenen voor *Batavia*, noch oock *Batavia* alleen Hollant, gemerckt dat onder Hollant beneffens de *Batavieren* sijn de *Caninefaten*,

ten, *Frisiabonen*, en noch andere volkeren so ik hier na met de voorstellinge van *Plinius* verhalen sal, maer Batavia wort van eenige twederley gestelt, het oude en het nieuwe: out *Batavia* is alleen dat eylandt dat tusschen den *Rijn* beslooten wordt, de welke een uytgang voorby Leyden, na *Catwijck* op zee gehadt heeft (by onse vorouders bekent, maer nu verstopt,) aen d'een en d'ander sijde met de *Maes* in de *Wael* nederkoomende, maer nieuw *Batavia* heeft wijder grenssen gehad, toen *Drusus Garmanicus* sijn diepe gracht deed' graven waer door den *Rijn* in't Ye en *Zuyderzee* is geraekt, doch hoewel ick het Ye hier stel; soo moet gy weten dat in die oude jaren het Ye geen water maer meest lant geweest is, dese uytvloeyinge van de *Drusiaensche* gracht, die de *Isel* genaemt wiert, liep voorby de landen van *Vrck* en *Ens*, toen ter tijt al vast lant, daer na de *Sane* vloeyende voorby de heerlijkheyt van *Aemstel* en de *Zeevank*, door de vermengelinge van 'et Ye met haer slepende, voorby de Vriessche kust na Vlielant (welk den naem voerde van *Flevum* na een kasteel daer ontrent gebout) tot de grote zee, door welke revier *Drusus* (den voornaemste overste der Romeynen) om te seilen na de *Eems* met sijn gantsche armade nederquam,

quam, langs de schone landtsdouwe, bewoont van de *Marsacos* (welcke naem gelijck geseyt sal werden het *Marsdiep* noch behout) want de zeebaren uit de zuyder meren doen gehouden wiert, om geen versamelinge met 'et swarte water te maken, doch daer na de overhandt krijgende, sijn niet alleen met 'et selve maer ook met 'et *Val* van *Vrck*, *Ganzoorde*, *Horner Hop*, en selfs met 'et Y*e* nevens de doorvloejinge van de *Zaan*, de welke haer wel als meeren t'eeniger plecken vertoont hadden, te samen gekoomen sijnde, verandert in de groote van een zee, gelijck men noch heden aen de wijte van de middelzee aenschouwen mach, de oude rivieren die eertijts te kennen waren by 'er namen, en heerlijk uytbloncken door 'er vloeyinge, wierden gantschelijk van'er wesen verstooten, want se sijn alle door den *Rijn* eensdeels, en eensdeels door de ruime armen van Y*pelstoot*, en *Durkerdam* in de Suider-zee vermengt, niettemin den vierden uitloop des *Rijns* by *Drusus* gegraven by *Vlielant* wert gestelt, waer door al 'et begrijp tusschen de vier uytlopen des *Rijns* voor nieuw *Batavia* gerekent is in de gedaente van een Grieksche Delta driehoekig.

Aldus de groote van BATAVIA overgesien hebbende, magh ick de volkeren

met

met *Plinius* in haer groppen, en gedeelten onderſcheyden, en tellen daer in deſe ſeven navolgende landtſchappen.

De { BATAVIEREN.
CANINEFATEN.
FRISIÆ MINORES.
CAUCHEN MINORES.
FRISIABONEN.
TUSIOS.
MARSATIOS.

De eerſte nu van dit volk ſijn de BATAVIERS, welke eylant na de mate van *Cæſar* is van tachentigh duyſent paſſen, en na de rekeningh van *Plinius* noch meer, en wierd BATAVIA ſegtmen genaemt, om dat 'et BATOOS haven was, alwaer hy in ſijn ballingſchap aenlande, na de raet ſijns ſwagers den Conink van Tongeren; doch van dit *Batavia* is vermelt in 'et vorige.

Daer na volgen de CANINEFATEN of *Kennemers*, beginnende vanden uitgangh des *Rijns* by *Catwijck* tot voorby *Haerlem*, langs *Zaanden*, na *Alkmaer* toe, daer ick in 'et vervolgh u breder beſcheit van doen ſal.

De derde ſijn de FRISIÆ MINORES: of *mindere Vrieſen*, anderſins *Weſtvrieſen* genaemt, deſe werden vande groote *Vrieſen* onderſcheyden door de ruymte vande

Zuy-

Zuyderzee, en nu met'et graefſchap van Hollant t'ſamen gebonden, wort by de gemene man, doch t'onrecht NOORD-HOLLANT genoemt, deſe ſijn nevens de *Batavieren*, lijfwachters geweeſt van de Roomſche keyſeren, als te ſien is aen een gedenkſchrift in een ſteen gehouwen, gevonden te TERANO, en luyt aldus.

HILARIUS NERONIS CÆSARIS CORPUS,
CUSTOS NATIONE FRISO.

Vande kloekheit deſes volcks moogt ge navorſſchen by *Tacitus*, in'et eynde van 't dartiende boek ſijner Iaeraenteyckeningen. Voorts in haer lant, gelijk in'et land der *Friſiabonen* of Waterlanders waren veel meeren beſlooten of omvangen, waer in de Romeynſche vlooten gevaren hebben, of deſe meren nu geweeſt ſijn, de *Purmer*, de *Beemſter*, de *Waert*, de *Zijp*, de *Gout zee'er* meer, en andere, kan ick noch veel met mijn met verſekering niet ſeggen, alſo oock ſelfs de middelzee uyt veel meeren tot een groot water gekomen is. Dit *klein Vrieſlant*, placht te hebben de voortreffelijcke hooftſtad van VROON, een moeder van de Vrieſſche volckeren, ja oock een moeder en voetſter van groote viantſchappen, die tuſſchen den yver der Hollant-

lantſche graven, en wederſpannicheit der *Mindere vrieſen*, tot aen'er eygen ondergang gevoet en onderhouden is; ja beminde toehoorders daer na ſegh ick is al dien haet, alle oorelogen, en veltſlagen, te *Vroon* op de *Geeſt* ſoo menichmael gedaen, onder het puyn van die vermaerde en doorluchtige ſtadt bedekt, en geheel verſmoort, en wat ſal ick ſeggen, namelijck dat uyt haer aſſche niet eenen Phænix, maer vele voortgekomen ſijn, ſiet eens het vermaerde en wellustigh *Alckmaer* aen (dat te voren door de menichvuldige overvallen der Weſtvrieſen noch groeyen noch bloeyen mocht) ſiet eens hoe heerlijck het nu blinkt, in de uytſtekenheit van haer'er gebouwen, in de vermenichvuldinge harer borgeren, en ſuyverheit harer doorgeſuyverde ſtraten; wel is waer na den val van *Vroonen* is *Alckmaer* niet geboren, maer heeft genoegh als doen haer leven eerſt ontfangen, nadien 't ſoo veel malen tot een dooden lijck is gemaekt: quam toen oock niet te voorſchijn, dat ſcheeprijck *Enckelhuyſen* verſien met de beſte haeven van Hollant, verciert met meer als een *Vliesheldiſche* ſtoutheit, wiens *Typhis* vaert is tot aende ſuid' en noorder Polen: begon de ſchone, ja rijcke en welgelegen ſtad van *Hoorn*, haer AMALTHESCHEN

HOOR-

HOORNE toen niet uyt te storten, en verschafte gansch *Neder-lant*, *Portugael*, *Spanjen*, en andere landen de vette boter en leckere kaes; waer by ook *Edam*, veel naemruchtiger heeft beginnen te blincken, door'er kielen-bouw wel bekent, als voor dien tijd. *Munnekendam*, en *Meden-blick*, mitsgaders *Purmerent* resen uit de stillicheit van 'er voorgaende wesen, en begonden te woelen, haer vederen uyt te breiden, en met wallen omgort te worden, soo dat daer 't *Kleine Vrieslant* eertijts allene met een stadt versien was die boven de dorpen uit blonk, naden ondergangh der selver tot seven voorname steden vermenich-vuldigt is. De Schrijvers seyde hy die laten ons in haer schriften na, dat ontrent dertienhondert haren verleden, een uyt den bloede der vriessche koningen, de meeste paert van dit lant (verselt met eenigh Adeldom) ingenomen heeft. Ionckheer *Adelbout* van *Wirle* is regent geworden van een groot deel landts gelegen tusschen *Stavoren*, en *Medenblick*, dat toen onder de Vriesse Kroon stondt, maer *Dirck* die hem daer na Conink van *Westvrieslant* noemen liet, boude een sterkte dat hy na sijn Afgoddinne MEDEA, *Medeablick* heeft doen heten, en is *Medenblick* toen 't hooft vande *Kleine Vriesen* geworden, of schoon de stoel

daer

daer na tot *Stavoren* overgedraegen is. Voorts hadde *Kenne Heykes* ſoon van *Bennebroeck*, een groot aenſien by't volk, van welke ick wel geleſen doch niet gelooft en heb, dat Kennemerlant den naem ſoude ontfangen hebben; gy weet ſeyde hy tegens die vande *Sed*, dat toen wy tot *Bennebroek* waren, aldaer ſagen ſteenen doodtkiſten, rootachtigh van kleur, die uyt 'et kerckhof opgegraven wierden, waer ook ſodanige deckſelen opgelegen hadden, van de ſelve wert geſeit, dat de ongelovige outstijts haer doden daer in plagten te begraven, ſo't waer is, gelijk't niet wel gelochent kan werden, ſijn deſe dorpen met grijſicheit omhangen. Van ouderdom antwoorde van de *Sed* hebben ſy te roemen, en daer is in *Weſtwoud*, niet verre daer van daen een kerck, aen welk het jaer-tal van 300 ſtaet: dieſe ſeggen dat in 't jaer na de geboorte Chriſti driehondert van de heidenen tot een Afgodts Tempel is gebout geworden, maer ſeyde hy hebben dat de ongelovige daer aengeſet, doenſe den Tempel bouden? neen antwoorde van de *Sed*, de regeerders van dat Dorp hebben 'et gedaen, om de gedachtenis daer van in de leſers te ververſchen, ſijnde een ſake niet alleen uyt de voorvaderen overlevering voortgekoomen, maer oock

tot 'et welke verscheyde Schrijvers aenwijsinge doen. Wy sullen dat daer by laten seide hy , en komen tot Heer *Gerrit* uyt den *Woude*, die het Dorp van *Opdijck* met haer aenkleven in sijn besit genoomen heeft, Heer *Roelant* van *Weernesse* die de Heerschappye over *Wijdenesse* , en wat daer by behoorde aennam, soo dat 'et lant van de *Mindere Vriesen*, bevolckt sijnde, toen onder 't gesag van dese mannen is geraekt, tot een slot , wort dit van de *kleyne Vriesen* geseyt, 't geen een out opschrift uytgeeft.

D. M.
AVG. VERO. EQ. SING. AVG.
NAT FRISIOS. T. ÆL GEMINI. VICIT.
AN. XXX. MIL. ANN. XIII. AVR.
MOESICVS. HER. A. O. F. G.

Waer van dit navolgende mede in een steen gelesen wert.

D. M.
T. F. L. VERINO. NATVS. FRISAVONE.
VIX. ANN. XX. M. VII. T. F. VICTOR.
EQ. SING. AVG. FRATRI. DVLCISSIMO. F. G.

Na de *kleyne Vriesen*, volgt nu te spreken van de CAUCHEN MINORES, dat sijn de mindere *Cauchen* , nu ter tijt *Goylanders*, na *Iunius* schrijven; want *Plinius* telt 'er onder de *Batavieren*, dese beginnen aen 'et Vtrechtse Sticht , en hebben tot 'er bewalde

walde steden *Naerden* , *Wesop* en *Muyden*,
waer van ick en meer met mijn een groo-
ter licht verwachte , door de outstijts
doorsnuffelende BERGIUS , die daer
over in sijn ledige ueren besich is , de
voorgenoemde *Iunius* meent dat de *Cauchen*
van *Plinius* ingevoert , *Gauchilant* of *Goylant*
ingehouden soude hebben , en datse eer-
tijts *Cauchilanders* als inwoonders van 't lant
der *Cauchen*, en daer na door outheyt van
sprake *Goeylanders* sijn genaemt geworden,
't is wel waer dat tegen dit gevoelen haer
eenige schrijvers stellen , en willen dat de
Cauchi by outs aen de *Elve* woonden, gelijk
ÆLIUS SPARTIANUS in *Didus Iulia-
nus* , dit volk aen de voornoemde riviere
stelt, en seyter van, *daer na heeft hy Belgica hey-
lichlijk en lang geregiert, en voorts wederstaen , met
onderstant van die van den lande metter haest aenge-
nomen, de Cauchi een Duytsch volk, wonende byde ri-
viere de Elve, en van die quartieren uytbreekende, &c.*
maer daer moet een onderscheyt tusschen
de groote en kleyne CAUCHEN ge-
maekt sijn, dit volk daer dien schrijver af
spreekt sijn buyten alle twijffel de groote
geweest, in de *Emder*, *Worst*, en *Strant-Vriesen*
verdeelt , streckende aen *Sutphen* , *Drenten*,
en het *Stavorische Vrieslant*, de kleyne hou ick
tegen haer gevoelen voor de *Goy* of *Cau-
chilanders* , overmits kennelijck is dat *Bata-*

via

ia niet verder en heeft gestreckt dan aan de soom van den Y*sel* , waer in dat *Plinius* de *Cauchi* getelt en gestelt heeft , soo moet 'et dan nootsaekelijck een ander gedeelte dan dat van de *Emder* , *Worst* , of *Strandt-Vriesen* sijn, 't is waer ick ontken niet dat *Goylants* naem afkomstig gehouden wort van GOEDELA *Abdis* des Kloosters van *Althena* , en daerom geseyt *Goedelant* , maer vertrou en houw vast dat de *Cauchi* volckeren outstijts dit lant besaeten , of yemant most eerst meer seeckerheyt betoonen , waer de *Cauchi* van *Plinius* een gedeelte van *Batavia* gestelt , gewoont hebben, sonder de selve buyten 'et *Batavia* te brengen, tot heel aen de *Elve*. Ick laet u nu eens oordelen, waerde vrient en vriendinnen seyde hy , hoe vol duysterheyt de oude dingen sijn , daer selfs de schrijvers niet alleen verschillen in simpele namen en verbroocken steden , maer oock gehele landtschappen op heel andere plaetsen brengen, danse warelijck gelegen hebben, soo dat ick mijn verontschuldicht houde, soder eenige twijffelinge nevens dese vertellinge gaen, wy sprak van de *Sed*, souwen ons wel ondankbaer toonen indien we anders voor hadden , versoeken datge maer voort-varen wildt , want 't spreekwoort segt, *die sijn best doet is niet te wijten*, Wie

ſal de beſchuldiger ſijn, 't blijft tuſſchen ons vieren beſlooten, en ſoo 'et doch aen den lichten dag quam, hy die beter weet, kan ook beter aen den dag brengen: voor my ick ben ten vollen vergenoegt over het geen van u alrede geſproocken is, 't ſelfde vertrou ick huysveſt in den boeſem van deſe jonge maegden: ſo 'er oyt herte ſy antwoorde *Ruſſellania*, edel van danckbaerheit, en vervult met genoegen, wy ſijn met dat ſop overgoten, 'k geloof oock gy en moocht 'et ſoo niet maeken, of we ſullen daer mede te vreden ſijn: nu dan ſeyde hy wat verveelt my om 'er by te verhaelen, dat in dit *Cauchen* lant over veel hondert jaren een Stadt heeft geſtaen, die in de oude brieven NAERDINK genaemt wert, nu OUT-NAERDEN, daer van onſen vrient *Bergius* in 't Toneel van Hollant door *Boxhorni* aldus ſpreekt, dat al 'et gene van hem te vooren geſeyt was van *Naerden*, tot 'et *Oude-Naerden* behoorde, welkmen ſoude menen van *Iohan* van *Arckel* de ſevenenveertichſte Biſſchop van Vtrecht is vernielt geworden, daer weynig blijcks van is, ſo dat 'et ſchijnt dat alle Cronijckſchrijvers pennen, die op alle tijden en op alle toevallen alle dingh dorſten ſchrijven, hier geen inct hebbe konnen houden, en dit *Out-Naerden* heeft

heeft outstijts aen de zuiderzee gelegen, ſoo dat 'et veel gewelt van de middel-zee heeft moeten lijden, en voornamelijk na 't inbreken van dat groote water, want de voornaemſte fondamenten der ſelver ſijn tegen-woordig uytgeworpen, alſo dat 'et bedekt is met water, de wijte van tweehondert roeden, en als de wateren afloopen 't welk wel geſchiet, men ſiet de teeckenen en verſcheyde ouwe Materialen der ſtraten , en voornamelijk de kercke, dan in'et jaer dertienhondert vijftig , is 't nieuwe *Naerden* betimmert geworden , by gunſte van *Willem* Hartogh van Bayeren Graef van Hollant , dit ſijn die *Naerdenaers* , die van 'er getrouwicheyt berucht ſijn , trouwe ſeg ick dieſe haer landtsheere beweſen hebben , en voornamelijck in 't jaar 1296 , doen *Florens* de vijfde van *Gerrit* van *Velſen* vermoort wierde , alſſe hem in 'er armen namen , en na ſijn doodt op *Muyder-bergh* begroeven, en wie en klinkt noch in de ooren niet , de bedroefde moort onder Don *Frederic* aldaer geſchiet 1572. Wijders *Weſop* , en *Muyden* werden by eenige voor Goyſche Steden geſtelt. WESOP anders *Weſepe* van 'er eerſte timmeringe is geen ſeeckerheit dan datſe beſondere heren gehadt heeft , die van *Utrecht* hebben *Weeſp* ver-

brant, en al de goederen berooft in 't jaar 1356; maar *Muyden* aende *Vecht* gelegen, heeft Hertogh *Aelbrecht* met veel Previlegien verciert, dit ſtedeken heeft ſoo voor gehouden, dat 'et uyt de verbrande aſſche noyt 'et hooft mochte op beuren, dan is verheerlijkt door 't kaſteel datmen ſecht Grave *Florens* voornoemt gebout en daar op gevangen 'eſeten heeft.

Na de *Cauchen* heb ick te verhaelen van de FRISIABONEN, *Frieſiaponen* of der Vrieſen-apen ſooſe genoegſaem ſpotswijſe genoemt werden, maar ick ſoudeſe liever de VRIESE-VOLGERS gelijk men vande *Kennemer-volgers* ſeggen, noemen, en dit ſijn de Waterlanders, ick denk datſe haer naem gekregen hebben van het water (daer 'et niet alleen op ſwemd) maer oock ſelver in 't midden vande Meyren gelegen is, in dit Waterlant leyt het oud en bekent SVTHARDESHAGE of *Suyderwoude*, een Dorp inde Gift-brieven van *Carel* de *Caluwe* Conink van *Vranckrijck* berucht, als hy *Diederick* van *Aquitanien* eerſte Graef van Hollant de kerck van *Hecmunde*, of *Egmont* met al'er toebehooren gaf, nevens de plaetſe die geſeyt wort te ſtrecken van SVTHERDESHAGE tot FORTRAPA en

KIN-

KINNEM toe, inden Iare onses Heylants 863 den 15 van Wijn-maant, na dese is *Catswoude* besaemt, overmits de oude gedachtenisse der *Catten*, diemen seyt dit Dorp den naem nagelaten hebben: dit *Catswoude* placht (door wat oorsake is mijn onbekent) onder de Heerlijckheit van *Bloys* te sijn, maer isser nu over weynich jaren afgesondert. *Ransdorp* het hooft der Water-landers, *Schellingwoud*, *Buyckesloot*, *Lansmaer*, *Broek*, *Sunderdorp*, *Durckerdam*, en *Watergangh* sijn de voornaemste Dorpen van dit Water-landt, AMSTERDAM is 'er na de hooftstad van geworden: wyders Water-lant is van outs met veel bosschagien, wildernissen en wiltvang beset geweest, daer nu in plaets gekomen sijn so veel rivieren, wateringen, Meeren, broeken, en andre vaerten, de *Buyksloter*, *Brocker*, *Purmer*, *Wormer*, *Scalsmeren* geven 'er getuigenis van, nevens 't *Pampus*, 't *Ye*, de *Goutzee*, en andre wijde wateren. In de naeste zee genaemt de *Goutzee* leit een eilant *Marksen* geseyt, welk niet duister op de MARSACI so *Boxhorni* schrijft gedenken doet, waar van ick breder in de *Marsaci* verhalen sal.

De TUSI het seste volck (van *Plinius* gestelt) by andere de *Sturi* genaemt, dese hebben bewoont het lant nu vande zee ingenomen TUSEN-LANT geheten,

waer van *Oppertoeb* of *Opperdoes*(by *Memelijk* gelegen) de overblijfſelen des naems noch behout, men ſecht dat *Vrck*, *Ens* en *Emeloort* mede gedeelten van 'et lant ſijn, door de verwoede baren, in't inbreken der wateren tot heden noch niet verſlonden, hier is nu de volle zee met menichte van ſchepen verſien, daer wel eer de beeſten gingen weyden en'et koorn geſaeyt wierde: hoe ſeider *Ruſſellana* op (met groot verwondering) is dan de Zuyder zee te vooren lant geweeſt, voorſeker ja, antwoorde hy, uytgeſondert datter eenige Meeren in waren diemen bevaren mochten, want te voren ſtonden 'er groene Boſſchagien, heerelijke foreeſten, vruchtbare beemden, en voornamelijk dat ſchoone Boſch te CREYL, daer de Vrieſche koningen, en Hollantſche Graven haer wiltjacht plachten te hebben, dat vol herten en hinden was, nevens allerhande ſlach van Beeſten, die van GALAMA, een der alleroutſte geſlachten onder de Vrieſen, waren heeren over de boſſchagien en landen, tuſſchen *Enckelhuiſen* en *Stavoren* gelegen, veel balcken, eeken ſparren, en houtwerk op 'et *Creyl* gewaſſen worden tegenwoordigh inde kerken van *Stavoren*, en andere huyſen noch vertoont, ſoo datmen ontrent 'et jaar

1250

1250 met een deel of Balck van *Enckhuysen*, door het Bos te *Kreyl* na *Stavoren* mochten gaen, maer de Noortzee begon de gaeten van 't *Texel* en 'et *Vlie* allenxkens grooter te maeken, soo dat ontrent den jare 1400 een vrije vaert door de Noortzee voorby *Stavoren*, *Medenblick*, en *Enckhuysen* tot inde Suyder-zee liep, daer te voren alleen een sloot placht te wesen, hier toe seyt men dat de Sint *Olefsche* en *Lurkerckſche* vaerten en handelinge oorsaecke gegeven hebben, tusschen de luyden die op *Wieringen*, *Texel*, en de landen daer ontrent woonden, om gevoeg geſicker tot malkanderen te komen, want veel Grachten hier toe gegraven hebbende heeft de Noortzee met een grote kragt sijn ingang door de selve genomen, en de Middelzee (die te voren schoon lant, en Bos was) gemaekt, soo dat toen door een diepe zee de West en de Oostvriesen van malkanderen gescheiden sijn, Van *Hindeloopen* een Stadt in Vrieslant, schrijven de gedenkschriften dat 'et den naam van 'et loopen der hinden ontfangen heeft, wantse gemenelijcks door het Creilsche Bos haer loop na dese Stad namen, en 't wort ons inde jaartijtboecken nagelaten, dat eens een dienstmaecht (toen de zuyder-zee lant was) in 'er water-put-

 ten

ten haring gevonden heeft , 't welck de Heer des Lants aangedient sijnde verkocht al het gene hy daer ontrent besat, en ging op een ander plaetse woonen, daar hy bevrijt was voor den inbreuck die'er na geschiede, welk inbreuck als ick geseyt hebbe 't lant opetende , heeft een ruyme en open-bare zee gemaekt, dit lant nu is 't voornaemste gedeelte vande *Tusios* , want die toen gestrekt hebben tot aen de *Marsacos* toe.

Blijft overich noch om te verhaelen van'et sevende volck de MARSATIOS, wiens paelen begonnen vande *Tusi* tot aen het *Tessel*, (eertijts het Graefschap van TEXLVM genaemt) dat over vier hondert jaren met Wieringen al vast lant was, daer nu wel drie mijlen waters tusschen vloeit, van dese *Marsaci* , of *Marsaquei* getuygt een out Marmelsteen dit navolgende.

D. M.

T. HORTESIO. MVCRONI. NAT. MARSAQVEO
V. AN. XXXXV. ÆL. VERINVS. ARM.
CVST. EQ.. SING. AVG. FRATRI. F. G.

Dat sommige de *Marsacios* aen Marken toebrengen willen, om de gelijckheit des naems , is licht te verre uytgerekt, want soo

soo soud oock met soo veel reden geseit mogen werden van 't Marken binnen aen de Stermeer gelegen, en de lantschey-dinge al te veel door malkanderen ge-bracht sijn. Daar is een vertellinge van 'et kramerken met sijn mars, 't is waer of leugen, het *Marsdiep* de uyterste paelen van dit volck souder de naem van gekregen hebben, want alsoo tusschen het *Texel* en de *Helder* geen meer water en was dan datmer met een balck over gaen moch-ten, gevielt dat het kramerken aldaer quam, en by gebrek van de balk sijn mars nam, en stelde die in 't water om over te komen, en juyst wast 'er soo diep als de mars toelangen mocht, hier uit soude den naem van 't *Marsdiep*, of even soo diep als de mars ontsprongen of voortgekomen sijn, andere seggen dat hy slechts met de mars peylde, en soo hem na de diepte ge-vraecht wierde, soude geantwoort heb-ben, net soo diep als mijn mars: hier op seide van de *Sed*, is het lichtelijck by ge-brek van hout geweest, daer 'et toen ter tijt over al meest met bosschagien beset was, of om dat 'et kramerken de mars ledich sijnde heeft willen ververschen: 't is seide hy, heel onseecker, maer geloof dat 'et meerder fondament heeft, soo dit de oude woonstede der *Marsacios* is ge-

 weest,

weeſt, hier het diep was, waer door dat volck uyt de Noord-zee koomende, aen haer landt hebben mogen varen, ſoo datmen dan ſoude ſeggen, 't MARSACERDIEP.

Siet waerde vriendt en vriendinnen, in deſe ſeven Volckeren (na 'et getuigenis *Plini*) beſtonden de BATAVIEREN, een volck door 'er kloeckheit, getrouheit en vryheits liefde vermaert, die by de Romeynen in ouden tijden gelijck noch heden by uytheemſche volckeren wonderlijck berucht waren.

Deſe *Bataviers* na *Tacitus* getuygenis ſtonden in Bontgenootſchap met de *Romeynen*, en met ſodanige die machtiger waren dan ſy, van dit haer Bontgenood-ſchap getuycht een ſteen, door een Bouman gevonden aenden loop des *Rijns* ontrent *Leyden*, waer op gehouwen ſtondt onder andere deſe woorden.

GENS BATAVORUM, AMICI, & FRATRES ROMANÆ IMPERI.

Dat is: het volk der Hollanders, de welke vrienden en broeders ſijn van 't Roomſche Rijck, 't ſelfde geeft *Tacitus* elders noch te kennen als hy ſecht, waer van de eere van ſulcks halven noch geſtadich by 'er blijft, dewijle men by 'er ſiet een

een merckelijke getuigenisse van 'er oude bont-genootschap met ons, warelijck hier in schildert hy ons voor de oogen een besondere en eerelijcke bontgenootschap, het welcke sy boven alle andere bontgenootische volckeren met den Romeynen hebben gehadt, want gelijck *Tacitus* elders secht datse evenwel door de groote maghten van 'er meerdere noit verswackt sijn geworden, noch in't minste oock gekrenckt door 'er medegenootschap: Hoe soude selfs een Romeyn loffelijcker van onse voorvaderen konnen getuygen, als dese doet, want alhoewel by lieden van ongelijken staet, dickwils geen oprechte vriendtschap en Bondtgenootschap is; dewijl in 't gemeen altijt de sterckste en machtigste alles tot 'er eygen profyt trecken, met verkorting van haer mindere, soo is 'et nochtans geschiet dat de *Batavieren* (met haer kloekheit en getrouwicheit) altijt gelijcke Bondtgenootschap behouden hebben met de Romeynen, niet alleen met den naem maer oock metter daet: wel hoe seide vande *Sed*, door wat reden sijn de *Batavieren* aen 't Roomsche Bontgenootschap gekoomen, nadien wy lesen dat de landen die van haar wierden verheert oock twe lasten onderworpen mosten sijn, eerstelijck datter Roomsche

overheeren en landt-voogden gestelt wierden, ten tweden dat sy de Romeynen schattingen mosten geven,'t selve sietmen inde regeringe van'et beloofde landt toen het onder 't Roomsche Rijck stont: hier op antwoorde hy, soo was 'et recht dat onse voorouderen daer over niet beswaert en wierden, om dat sy door de macht der Romeynen noyt overwonnen sijn geweest: hoe segt gy seide vande *Sed* noyt overwonnen, dat is meerder als ick docht, wat heeft 'er dan bewogen om 't Roomsche rijk in soo veel voorvallende saken voor te staen; maer haer vrywillige behulpsaemheit antwoorde hy, die sy den Roomschen overheden bewesen hebben tegens het machtigh en onoverwinnelijck GARMANIEN nu *Duits-lant*, ick denck ghy wel gehoort hebt van *Iulius Cæsar*, wat moeiten hy hadde in sijn oorelogen tegens de voornoemde Duitschen, hoe hy 'er met 'et storten van 'et bloet soo veeler legioenen menschen, niet van 't beschermen harer vryheit noch tot het wijken uyt 'er landtpalen konde brengen, dat hy dit siende de *Batavieren* tot sijn bystanden heeft genoodicht, door welckers kloekheit hy veel te wege brengen mocht, gelijk hy oock gedaen heeft, het selfde is 'er na vande volgende Keyseren onder-

onderhouden, om datse haer vroomicheit, getrouheit, en kloeckmoedicheit betoonden, waer door sy by 'er tot lijfschutbenden sijn gestelt. lesen wy niet dat ten tijden van *Tiberius* toen *Arminum* der Romeinschen grootsten vyant was, daer van geseit wert dat door sijn bedrijf de Duytschen strengelijcker voor haer vryheit vochten dan 'et huis van *Arsaces*, dat seg'ick den *Batavierschen* CARIOVALDA met sijn Hollanders de voornoemde *Arminum* tegen-stont, als sy hem selfs door de baeren in 't gemoet getrocken waeren, en door de groote menichte des vyants overvallen sijnde, haer selver altemael doodt-vochten, en wat hebbense vrome daden tot aen *Vespasianus* tijden, en noch langer voor de *Romeynen* geoeffent, waer door 'et geen wonder is dat de *Batavieren* voor Broeders, vrienden, en bontgenooten des Roomschen rijcks gehouden wierden, waer uyt oock gevolgt is, dat sy de sterckste leden van 'er heir-kracht, de alderkloekste mannen, de oude en welgeoeffende soldaten, de overwinnaers van soo veel oorelogen, over al genaemt sijn; want de Romeynen (die dogh gewoon waren haer selven de grootste eer toe te schryven) die seiden datter veel gelegen was aende benden der *Batavieren*,

ofmen die mee of tegen hadden, ja soo ick het seggen magh sonder verkleining des Roomschen naems, de Romeynen, en oock de Roomsche Keisers, waren voor de *Batavieren* bevreest, 't blijckt in 'et beelt eertijts tot Romen opgerecht, ten tijden van *Domitianus* soon van *Vespasianus* sijnde Keyser, want hy vruchte voor de Hollanders, als *Martialis* met dese woorden getuicht.

SVM FIGVLI LVSVS, RVFI PERSONA
BATAVI, QVÆ TV DERIDES, HEC TIMET ORA PATER.

Dat is: soo veel als ofmen in 't Neerduyts seiden, *ick ben een Pottebackers spiegelwerck, en draege de persoon van een grofhairige Hollander, dogh den genen die gy bespot, de selven eert en ontsiet onsen gemenen vader den keyser*, soo dan nademael de getrouwicheden der Hollanderen altijt soo groot geweest sijn tegens de Keysers en 'et Roomsche Rijck, en nademael sy oock sulcke diensten gekregen hebben van 't Eylant der *Batavieren*, soo en isset geensins te verwonderen dat de Hollanders den tijt van wel 120 jaren (die'er van *Cæsars* tot *Vespasianus* regeringe verlopen sijn,) achter malkanderen gestadigh haer groote eer en aensien by den Romeinen gehouden, en oock so lange tijt in 't verbondt met haer gestaen hebben,

de gedenckletteren by *Ludovicus Vives* (een naerstigh onderſoeker der outheden) gevonden in een ſteen, ſpreken niet weinigh vande oude eer der Hollanders, wantſe luyden aldus:

BATAVIÆ. FORTVNE AV G. SAC.
PRO SALVTE. ITV AC REDITV.
D. D. N. N. M.
AVR. ANTONINI PII AVG. & P.
SEPTIMII GETE NOBILIS. CES.
CIVI. BATAVI FRATRES. & AMICI. P. R. V. S. L. M.

Dat is: *dit ſelve hebben de Hollantſche inwoonders (dewelke broeders en vrienden ſijn des Roomſchen volcks,) geheylicht ter eeren vande Hollantſche Fortuyne, voor het wel varen gaen en wederkeeren van onſe Heeren, de alderedelſte Keyſeren* MARCUS AURELIUS, ANTONIUS PIUS AUGUSTUS, en PUBLIUS SEPTIMIUS GETÆ &c.

Maer ſult gy ſeggen wat geniet hadden de *Batavieren* uyt 'er hulp dieſe de *Romeynen* betoonden en wat voordeel trockenſe uyt 'et verbondt, ghy weet dat in een verbont aengemerckt wert het voordeel dat'er elck uyt te trecken heeft, in 'et maeken des verbondts tuſſchen de *Romeinen* en de Hollanders is aengemerckt dat uyt kracht der ſelver de *Batavieren* (dogh genoeg onbedwongen) aen het Rijck opbrachten beide mannen en wapenen, dit ſijn de woorden *Tacitus*, want hy

hy ſeit, *de Batavieren hebben haer lange inde Duitſche oorelogen, aende ſijde der Romeynen laten gebruicken, en tot dienſt van dit rijck toegeſonden beide mannen en waepenen,* en elders betuigt hy ook uytdruckelijck hoe dat de *Batavieren* of Hollanders, plachten van de Romeynen afgeſcheiden te werden, allenelijck om gebruyckt te werden ten dienſt der oorelooge, en daerenboven verhaelt hy oock, datſe tot den krijgh gehouden wierden, ja geſpaert, even gelijck als geweer en wapenen, ſo ſiet gy dan de groote gedienſticheit die de *Romeinen* hadden uyt dit verbont, want boven al dienden 't oock tot bevordering harer ooreloogen dat 'et eylant der *Batavieren* voor 'er openſtont, daerſe oock toegelaten wierden eenige ſterckten en volck te hebben, met de gereetſchappen ter ooreloge om of in *Duitſlant* of in *Engelant* te vallen, daer tegens waren de *Batavieren* vry van alle tollen en ſchattingen, want als *Tacitus* ſegt, *ſy en wierden niet beſwaert met eenige ſchattinge noch by 'er en is niet te vinden eenigh tollenar die 'er overlaſt aendoet,* en hy ſeyt datſe in 'et geheel vry ſijn van alle laſten, beden en ſchattingen, van welke voorwaer in die tijt naulijcks een Provintie vry was, ja ſelfs oock ſoodanighe vrydommen die door toelatinge der Romeinen, by 'er eigen wetten en vryheden

den bleven, uyt welke niet allenelijck blijckt de vryheit harer ſchattingen, maer oock hoe de *Batavieren* onder ſeeckere voorwaerden met de *Romeinen* in onderling verbondt hebben geſtaen, het welk niet alleen de *Romeynen*, als ick voor heb verhaelt, maar ook de *Batavieren* ſeer dienſtig is geweeſt; want wat onſe voorouders aengingen die hadden veel oorelogen tegens haer gebueren, tot beſcherminge van 'er vrye Republijke, mitſgaders tot bewaringe van haer paelſteden, ſoo iſſer ook mitſdien geweeſt dat 'er gemene beſten des te vaſter is geworden, door het verbont van onderlinge hulpe, 't welk ſy hadde met de *Romeinen* gemaekt, en aengaende de *Romeinen* die bemerkten wederom de groote dienſten die ſy van de *Batavieren* hadden, niet alleen tegens de Nederlanders, *Duytſchen*, *Engelſche* en andere hare vyanden, maer ſelfs oock in alle oorden des werelts, want ſy ſagen dat die van de omleggende volckeren de voornaemſte waren in ſtrijtbaerheyt en getrouwicheyt.

Eyndelijck 't geen noch in de *Batavieren* aen te merken is, is 'er ongekreuckte vryheyt, een vryheit die wel aengevochten, maer noyt overwonnen is; want als de *Romeynen* in 'er borgerlijke oneenicheden,

d'een

d'een aen de ſijde van *Vitellius* , d'ander van *Ottho* haer voegden , warender eenige *Vitelliaenſche* overſten die onder een nootſaekelijcken ſchijn haer van 'er oude bontgenootſchap ſochten te beroven , en de *Batavierſche* vrye herten met een ongewoonelijcken laſt te beſwaren , maer de wapenen daer tegens aengenomen hebbende, verdedigden 'er vryheyt , en haer eere met onbeſturven kloekmoedicheit: maer ſeyde van de *Sed* , hoe iſſet moogelijck geweeſt dat ſo een kleynhantje volks ſulck een machtig lichaem , als 'et Rijck van *Roomen* was , hebben konnen wederſtaen? dat is waer voegder *Ruſſellania* en *Dorathea* by , de luſt prickelt ons om die vertellinge te aenhooren. Wy ſoude hier mede ſeyde hy ons te lang ophouden om te koomen tot 'et ooghewit van onſe SAAN-LANTS ARCADIA, maer om dat ick oordele dit verſoek niet onbillijk te ſijn, ſal het daerom in 't kort overloopen; als het Rijck van *Roomen* ſchier onder de ſwaricheden der tweedrachten beſweeck , ſochten veel baetſuchtige menſchen (alsmen ſegt) in dat troubel water te viſſchen , voor eerſt (op dat ick de woorden van *Tacitus* gebruycke) wierd 'et jonge manſchap der Hollanders t'ſamen geroepen , even of *Vitellius* ſulcks geboden had-

hadde, om ten krijge opgeteeckent en aengenoomen te werden, deſe aennemin-ge en opteeckeninge gelijck die in 'er ey-gen natuer laſtig en ſwaer was, ſoo wi-ſten de dienaers tot ſulks beſtelt, door'er gierichey t, en overdadicheyt, de ſelve noch veel laſtiger en ſwaerder te maken, uit oorſaeke datſe hier en daer oude man-nen en ſiecke lieden opſoeken lieten, ten einde ſy 'er na gelegenheit ſoude hebben, om de ſelve voor gelt en rantſoen los te laeten, daer na wierden de jonge knecht-kens, met namen die uytſtekend' waren in ſchoonheit (want ſeit hy onder 't mee-ſtendeel der Hollanders is een uitſteken-de ſchoonheit onder de kinderen) on-meuſſelijck onteert, van wegen dit alles iſſer een groote haet en laſter tegens de Romeynen ontſtaen, en hebben de *Batavie-ren* (met gewichtige redenen) deſe aen-teeckeninge geweigert, en afgeſlaegen, hier by quam noch dat *Civilis* een uytſte-kend man en van koninklijcken bloede (ſijnde een Hollander) met ſijn broeder veel beſwaringe (onrechtelijck) hadden geleden, ja *Paulus Civilis* valſchelijk beſchul-dicht en onſchuldig gedoot was, *Civilis* de-ſe wraek tot nu toe ingekropt hebbende, vont gelegentheyt om de *Bataviers* tot voorſtant van 'er vryheyt op te wecken,
en 'er

en 'er te ontlasten van de dienstbaerheyt, die men haer op te dringen sochten, heeft daerom den edeldom, mitsgaders het gemene volck, in 't bos by den Hage dat *Sacrum Nemus* of *'t geheylicht bos* genaemt wierde, by een vergadert, en na wat sprekens onder alle woorden, dit 'er bygevoegt, *Wy werden niet meer in bontgenootschap gehouden gelijck eertijts, maer tegenwoordig even als slaven geacht en gereeckent*: en na dat hy 'er met veel woorden vermaent hadde na de vryheit te staen, na welcke de domme dieren selfs als van naturen haeken, sijn sy alle eendrachtelijck met eeden tot bescherminge van 'er vryheit verbonden, en hebben by haer ontboden de *Caninefaten* of Kennemers mitsgaders verscheyde vrydommen, om 'er den aenslag deelachtig te maeken, terstont is BRINO of *Bruyn*, als oversten met sijn Kennemers gekoomen; dese Bruyn wierde van de *Caninefaters* in een schilt gestelt, en omgedragen, sijnde door die omstandicheden tot 'er oversten gemaekt; na de Kennemers sijn de Vriesen, en andre vrydommen gevolgt, waer mede sy wel haest in de winterlegeringe der Romeynen gevallen sijn, en die meest al verslagen hebben, hebben oock tot verscheyde malen de vyanden aengerant, en op veel plaetsen haer kloeklijk en eyn-

yndelijck oock den Romeynschen naem
yt 'et eylant verdreven als *Tacitus* ver-
aelt, waer door de *Batavieren*(over gansch
Duytslant en de Fransche landen) als
echte verkrijgers der vryheyt uitgeroe-
en en gepresen wierden , ja endelijck
oor 'er volstandige vromicheyt hebben
y het so ver gebracht dat den oorelogh
oor een vrede gesleten is , en wert niet
etwijffelt of daer na sijn de *Batavieren* ge-
elt in 'er oude bontgenootschap , want
acitus verhaelt ons in de zeden der Duyt-
chen , *dat de* Batavieren *haer oude eere en merck-
kenen van 'er bontgenootschap noch behielden* , en
net het gunt daer na volgt , betoont hy
laer genoeg dat sy na 't voorgaende oo-
elog, met Tributen noch tollen beswaert
n wierden, maer datse bleven by 'er vry-
eyt , mits dat sy opbrachten 't gene in
e vernieuwing des verbondts besloten
vas , want 'et recht der B*atavieren* is by
ien oorelogh niet vermindert, maer veel
er is hen lieden meer eere toegelaten,
lit getuigen ons de oude opschriften, die-
ve geseit hebben by *Leyden* gevonden sijn,
an welke eenige voortbrengen den tijt
an SEVERUS, de andere van AU-
USTUS, en GETÆ, want dese noe-
nen de volkeren der B*atavieren* en de Ba-
aviensche burgeren geen medegesellen,
ge-

gelijck ſy voor deſen die noemden, *maer* BROEDERS en VRIENDEN *ſoo wel van 'et volk als van 'et rijck van Romen*, waer uit blijkt ſoo de gemeenſchap als de eenpa- richeyt van de waerdicheyt: ſiet waerde vrint en vriendinnen dit is in 't kort 't ge- ne te ſeggen was van de *Batavieren* in het gemeen, waer in verhaelt en bekent ge- maekt is, van wat afkomſte datge ſijt, in 't ſelfde heb ick oock wat aengeroert van de *Caninefates* of Kennemers, maer van haer ſal ick in 'et navolgende wat breder vertellen. Het verwondert my ſeyde van de *Sed* over al 'et gene gy van de *Batavieren* verhaelt, ick heb te voren maer een ge- ruchtken van dit alles gehoort: datwe niet verſocht en hebben voegder *Ruſſellania* by, 't verhael van al 't gene de *Batavieren* betrefte, is by onkenniſſe van 'er geſchie- deniſſen geweeſt, anderſins hoe mochten wy onſe tijt (burgerlijcker wijſe) beter uytgekocht hebben, ick verwacht met verlangen wat ghy voorders van de Ken- nemaren ſeggen ſult: laet ons ſeyde hy het hert eerſt wat verſtercken, in den boomgaert hier naeſt, daer ick weet dat goede lijfrocht is, en wat tot vermaek der oogen ſtrekt. Ick denk ſprak *Ruſſellania* u mede te deelen, van de koſt die ick met mijn medegenomen heb, wy ſullen ons

op

o zijn herders voorts met 'et krystalijne
at uyt dit versche water wel generen.
Is goet seyde hy met toestemminge van
e andere twee, want de *nature is met weynich
vreden* ; nietemin *Russellania* haelde voor
en dagh uyter welgestoffeerde linker-
hant , soodanige kost als *Opmeer* in sijn
istorie van de Hollantsche Martelaren
erhaelt dat de *Wormarianen* gaerne aten, te
eten.

Panis biscoctus cum Butyro Caseoque :
Pisces, Vini passi, Caricum, Pomorum,
Nucum.

Dat is, beschuyt of alsse te *Wormer* seg-
en twee-back , met Boter , en Kaes , en
is, daer by noch Druyven , Vygen, Ap-
elen , en nooten. De aerde verstreckte
aer tot een tafel , en het klavergras tot
en deckkleet , en dus hebbense aenge-
angen en beginnen te eten.

HET

HET TWEDE BOECK
VAN DE
SAAN-LANTS ARCADIA.

ALs sy nu haer maeltijt met vrolijckheit gedaen, en den Heere gedankt hadden, heeft *Ambiorix* sijn vertellinge hervat, en geseyt. De Kennemaren of de outstijts genaemde *Caninefates*, onse voorouderen, sijn uit 'et *Batavische* volk (buyten alle twijfel) voortgekomen, dese door 'er vermenichvuldinge hebben haer soo verre en wijt uitgebreyt, wantse beginnen aen den ouden uytgank des Rijns by *Catwijck*, voorby *Haerlem*, langs het oude *Zaanden* tot aen *Alckmaer* toe, gelijck ick te voren aengewesen heb, en in 't vervolg breder verhaelen sal. Van het Westen hebbense de *Brittanische* zee tot 'er quaet nagebuer, van 'et Oosten de *Frisiabonen* of Water-landers, sommige schrijvers die seggen van een beecke. *Reynerus Snoyus* brengt haer gelegentheyt tot aen *Alckmaer* toe, maer *Guicciardijn* aen een Canael, die uyt den Rijn sijn begin soude nemen, die by langheyt van tijden veel landts ingenoomen heeft, en in het *Ye* hem soekt te vermengen: 't is oock gelooffelijck dat de landtpalen vande heerschappye der *Caninefaten* of

f Kennemers, tuſſchen de Harelemmer-eeck en den tweden uytgangh des Rijns, nitsgaders de Konijnduynen is beſlooten eweeſt, want de beeck die eertijts voor-y de ſtadt liep is 'er na by aentimmerin-e door geloopen, en in 'et *Sparen* geval-en, dan van deſe beeck, en uitgangh des Rijns, mitſgaders vande riviere *Kinheim*, al ick in de vertellinge vande *Saen* bree-der beſcheyt doen. De reviere *Kinheim* of weden uytgangh des Rijns namelijck die aen deſe ſijde van *Batavia* koomen, is een bequaeme Scheytſman geweeſt tuſ-ſchen de Weſt-vrieſen aen de Noord en Water-landers aende Zuyt-zijde, om 'er vande Kennemers af te ſonderen, want de ſchrijvers ſeggen dat de *Friſiabonen* daer af begonnen hebben, en ick geloof oock dat de Vrieſen en *Caninefaten*, achter *Alck-maer* met 'et Rivierken *Kinheim* (diemen echt daer noch aengeweſen wert) afge-ſcheyden ſijn geweeſt.

Tacitus verhaelt ons dat de *Caninefaten* of Kennemers een volck is, die een gedeelte van et Eylant der *Batavieren* bewoonen, en darſe in taele en vromigheyt den Hol-landeren gelijck ſijn, maer dat de Hol-landers in menichte haer overtreffen. Hy vertelt oock van 'er vrome feyten, voor en tegen de Romeynen, en ſeyt, dat ſy de

oorlogen eerst aenvingen, en den naesten Zeekant overweldigde, datse met zegen menichmael t'huys keerden, en de vloot, die van *Engelandt* de Romeynen te hulp overquam, in namen. Seyt oock dat 'er lant, door heymelijcke en sonder openbaren oorlogh, beplondert en afgelopen is, maer dat sy haer selven daer na genoeghsaem aen de Romeynen gewroocken hebben. Hy verhaelt voorders vande overste *Bruyno*, daer ick van gesproken heb. Dese was afkomstigh van seer heerelijcke bloede, insgelijcks sijn Vader hadde veel vyantlijcke daden tegens de dertele Romeynen aengerecht, en had' onder andere de ydele en bespottelijcke tochten, vanden Keyser *Cajus* in dese landen, kloeckmoedelijck en sonder eenige beschadinge (of neder-lage) van sijn eygen selfs wederstaen. Dit geseyt hebbende, ontstack een lust in 'er herten, om te weten wat de bespottelijcke tochten van *Cajus* waren geweest, en *Russellania* vieler op in, en sey, dat die saeck te verhalen haer wonderlijcke wel behagen sou. Daer op antwoorde hy: Schoon dit niet veel tot onse voorgenome stof en dient, om u te genoegen, sal 'et selve in 't kort over-lopen.

Suetonius verhaelt ons in 't Leven van desen

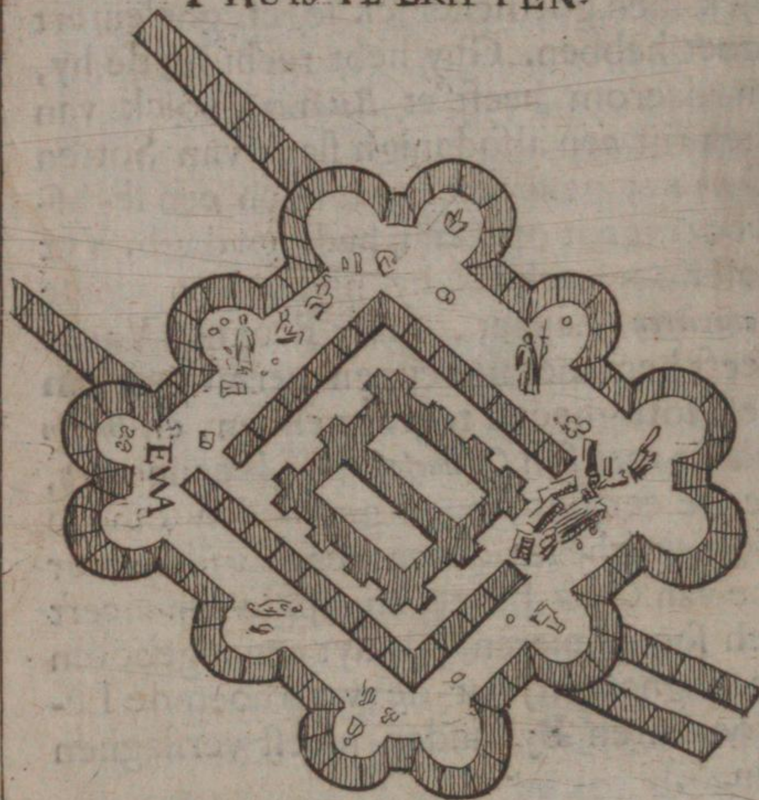
esen Keyſer aldus. Dewijle ſeyt hy, dat Duytſlandt ſcheen te willen wederſpan-ich vallen, ſoo heeft hy met groote hef-igheyt een tocht voorgenomen tegens e Duytſchen, die hy niet uyt-geſtelt en eeft. Want terſtondt dede hy van alle anten veel Legioenen en byſtanden ko-nen, en over al veel volcks aennemen, en eeft insgelijcks ſo grooten voorraet, als yt te vooren opgedaen, en is alſoo op e reys ghetoghen. In ſijn tocht was hy omtijts ſoo ſeer ſpoeyende, dat de Lijf-chut-benden tegens 'er manier ghenoot-aeckt wierden haer vaendelen op de ocht-paerden te leggen, en alſo achter te aten komen; ſomtijts reyſde hy ſo ſlap-elijck, dat hy ſich op een Rosbaer liet ragen; daer-en-boven wilde hy dat 'et emene volck vande naeſte Steden, de vegen ſoude vagen en ſchoon maecken, n oock met water beſprengen, overmits et ſtuyven. Toen hy nu aen het Leger uam, heeft hy anders niet ghedaen, dan at hy *Adminium*, de Sone van *Zinebellinus*, Koninck der Hollanders, de welcke van ijn Vader verdreven ſijnde, met een kley-en hoop volcks tot hem over-geloopen vas, in ſijn gewelt (door middel van ver-dragh) gekregen heeft. Hier over heeft y ſtrax ſeer hoovaerdige brieven nae

Roomen gesonden, even of hem heel
Hollant overgegeven was geweest. Daer-
enboven vermaende hy de Hellebardiers,
datse met 'er wagen tottet raethuys toe
souden trecken, en 'er brieven niet eer
aende Burgermeesteren overleveren voor
dat den Raet ten vollen vergadert was,
inde Tempel van *Mars*. Daer na verhaelt
hy weder: hoe dat desen *Cajus* hem 'er na
hielt, of hy noch wonder wilde uytrech-
ten, en een groot Oorlogh voeren, en dat
hy sijn volck in slagh-ordre met groote
naerstigheyt op de strant vande *Oceanische*
zee heeft gestelt; Dat hy voorts by een
gebracht en in ordre gestelt heeft al sijn
werp-rustingen en oorelogswercken, het
welcke dus bestelt sijnde, als niemant be-
dencken kond wat sijn voornemen was.
Hy heeft endelijck bevolen datse alle
eendrachtelijck, en met aller haest, Schil-
pen en Zee-hoorenkens vande strandt
soude raepen, en daer mede haer Hel-
metten en Boessems vervullen; want hy
seyde dat die waeren de rechte krijghs-
buyten vande Oceanische zee, de welcke
aen het hoff *Capitolium*, en aen 't paleys be-
hoorde toege-eygent te werden, tot ge-
tuygenisse van sijn overwinninge. Hier
op bestont *Russellania* te lacchen, en sy al-
leen niet, maer oock 't heele selschap, en
sy

sy seyde: Voorwaer dat moet wel eenen sotten Keyser geweest sijn, en recht sulck een man, die waerdigh was niet alleen van Heer Bruynen Vader, maer oock van alle vroomhertighe *Batavieren* bespot te werden. Dat is waer voegder vande *Sed* op, en ick geloof dat hem de kay, gelijck men ghemenelijck seght, gheleutert moet hebben. Ghy hebt recht seyde hy, en daerom heeft 'et *Bataviers* volck van dien tijt aen alsodanigh slach van Sotten CAIEN genoemt, dat noch een seghswoort is tot op desen hedigen dagh. Vyt deser oorsaecke is hy niet alleen vande *Batavieren* ghehaet, maer Bruynen Vader heeft hem met sijn eygen vermogen om dese sottigheden tegens gestaen, en *Bruyn* selfs is met sijn *Caninefates*, of Kennemers, des te eer bewoogen geworden om de Romeinsche legioenen aen te vallen, daer toe van *Civilis* beroepen sijnde, en heeft sich soo gequeten, (als uyt een ingeboren haet gheperst) dat de voornoemde Legioenen en Bystanden meest verslaghen sijn.

Desen sotten Keyser (niet tegenstaende alle sijn bespottelijcke tochten) seyt men soude het huys te BRITTEN gebout hebben, tot een *Pharus* of Vierbaeken op de strant by *Katwijck*, aen den uytgang

des Rijns, ſoo dit waer is, 't is een geweldigh werck van hem geweeſt; want het was een wonderlijck ſlot, met een ſchoone haven, van daermen met groot gerief

over en weder in Engelant reyſde, toen ter tijt *Brittanien* genaemt, waer na het ook 't huys te *Britten* by de meeſte ſchrijvers gheheeten wert.

Dit vierkant huys is door de kracht der zee-baren ganſſchelijck over-loopen, ſoo dat in langen tijt geen teeckenen of bewijs daer van geſien is. Doch omtrent den jare 1520 heeft het ſich twee dagen langh laten ſien, en anno 1552 is't bevonden vierhoeckigh te ſijn, daer de naburen veel Metalen vaten, vierkante ſteenen, en ouwerwetſche dingen gevonden hebben. Waerlijcken ſey vande *Sed*, ſoo heeft hy dan noch wat loffelijcks voortgebracht; en waerom niet, tot een teecken van ſijn niet alleen hovaerdigh, maer oock vreeſachtigh hert, ſprack *Ruſſellania*; wy ſullen het daer by laten ſeyde hy, ghy hebt in het voorgaende wel gehoort, wat de *Caninefates* oft Kennemers voor volck ſijn geweeſt. Van 'er getuygt een ſeecker out opſchrift, dat gevonden is by de *Vulſinii*, en gheleſen wert in *Gruters* wercken Pagina 385.

L. CANNVLEIVS.
IN ITALIA VOLSINENSIV. PATRIÆ SVAE
ITEM. FERENT. ET TRIBVRTIVM. ITEM. COLONI.
ITALICENSIS. IN. PROV. BAETICA. PRAET. ETRVX.
XV POPVLORVM SACERDOTI.
CAENINENSIVM. M.
HELVIVS F. CLEMENS ARNENSI. DOMO.

CARTAGINO PRAEF. EQ. AL. PRIMAE
CANANEFATVM. PRÆSIDI.
SANCTISSIMO. ET. RARISSIMO. CVRA. AGENTE
L. ACONIO CALISTO. TRIB. MIL. LEG. XIIII.
GEN. SEV.

De CANINEFATEN of Kennemers ſeytmen haer naem vande nature der plaetſe ontfangen te hebben, als *Caninefraters*, of Coninefretters, om datſe de Conijnen na 'er appetijt mochten fretten en verſlinden, van ſulcker meyninge is *Iunius*, en noch meer met hem. 't Selfde ſegt *Boxhorni* behoeft ons niet te verwonderen, want de Landen ontfangen menichmael haer namen van ſoo een lichte ſaecke. Nademael dat Vranckrijck, eertijts onderſcheyden is om der Inwoonderen kledinghe en drachten, en deſe naem van Caninefretters ſoudenſe dan dragen, uyt de overvloedige lijftocht van Conijnen, die 'er lantſ-douwe geſtadelijck voortbrengt, daer van de kenteekenen noch overvloedigh ontrent Haerlem en elders in Kennemerlandt aende duynen ſijn.

Eenige willen onderſcheydt maecken tuſſchen de *Caninefates*, en de Kennemers, maer 't gaet vaſt, dat 'et een volck is, gelijck ons dat een ſeeker auteur leert met deſe

dese woorden: De *Caninefates sijn tegenwoordigh de Kennemers alſo geseyt vande riviere Kinna, die daer vloeyt by Alckmaer onder de kasteelen van Nieuburgh en Middelburgh, onderscheydende Hollandt van West-vrieslandt, maer Kennemers-landt is Noort-hollandt, daer in de Steden van Alckmaer, Haerlem en de Beverwijck leggen, &c.* Andere die willen Kennemer-lant met den naem van *Kingheymerſlant* noemen, welck komt van *Kingh* of Koningh, en *Heym* van huys of harbarge, want in Kennemerlandt plachten de Vorſten van Hollandt voor Princen van Kennemerlandt ghehult en aengenoomen te werden, ſoo dat op de plaetſe tuſſchen *Haerlem* en *Alckmaer*, daer de Graven als Heeren van *Kingheymer-lant* plachten erkent te werden in een volle vergadering des Adeldoms, daer is noch een bergh of hooge heuvel den H. Hadelbertus toegewijt, en wert oock veeltijts het HUL-TONEEL genoemt. Op deſe hebben de Hollantſche Graven verſcheyde privilegi-brieven gegeven, die noch wel te bekomen ſijn, en ick hebber oock eenige van geleſen.

Wijders ſeyde hy, mijn gevoelen van den oorſpronngh des naems der Kennemers, grondtveſt ick op de gene, die ſeggen'er naem gekomen te ſijn vande vloet *Kinnen* of *Kunnen*, want deſe vloet begint

van de Kennemer-beeck by 's Graven-May, en loopt voorby *Haerlem*, *Beverwijck* en *Alckmaer* tot onder de sloten van *Nieuburgh* en *Middelburgh*, ghelijck te vooren geseyt is, daer ick dien vloet beneden *Zaanden* om ley, tot voor-by *Alckmaer* in de Noort-zee. Dit is 't gene daer van in't vervolgh wijtlopiger sal gesproken werden, wanneer wy koomen tot den oorsprongh en vloeying vande Zaan.

Ick verwonder my grootelijcks (seyde hy) van het ongelijck verhael, welck inde Landtbeschrijvers gevonden wert, in 't afteeckenen vande grensen der Kennemaeren. Eenige willen die niet verder dan aen *Haerlem*, als sy haer bebrengen dan aen *Haerlem*, als sy haer beginssel by *Catwijck* genomen heeft, want dit is 'er seggen, *de Kennemers hebben haer beginsel van 'et twede of mindergat des Rijns, by 'et Dorp der Catthen, gemenelijcks Catwijck genaemt, en van daer streckense langs de sandige heuvelen, die wy duynen noemen (die met menichte van Conijnenholen en stallen totten dagh van heden verciert is) dese Kennemers hebben haer wooninge tot Haerlem toe, &c.* Siet eens hoe kort datter palen gestelt, en haer gelegentheyt benepen wert. In tegendeel *Cornelius Haemrodius*, die breyt 'er te verre en wijt uyt; ja treckt het ganssche *Goylant* en meest de *Zeevanck* daer in. Want hy seyt, dat in Kennemer-lant

lant 7 Steden ſijn, en die telt hy van 't Weſten na 't Ooſten, te weten, *Haerlem* de hooft-ſtadt, *Alckmaer*, *Weſop*, *Muyden*, *Naerden* en *Amersfoort*. Hy telter oock in twee groote en vier kleyne Meeren, het *Haerlemmer*, *Schermer*, *Bylemer*, *Berger*, *Goyer* en *Diemer-meeren*. Noch acht Boſſchen, vijf by *Haerlem*, het *Noordwijcker*, *Egmonder* en *Goyer* Boſſchen. Haer Meeren en ſtromen ſwellen op vande menichte der viſſchen; van deſe ſijn de hoofden eerſt de *Vecht*, twede den *Aemſtel*, derde het *Ye*, vierde de *Zaan*, (die hy in 't Latijn SANIA noemt) en de vijfde de *Eems*. 't Verwondert my dat *Haemrodius* hier van ſeven Steden ſpreeckt daer 'er noyt meer als drie in gerekent èn ſijn. *Haerlem* is hier de Hooft-ſtadt van, daer by wort *Alckmaer* en de *Beverwijck* gevoecht. Want gelijck *Snoyus* ſecht, daer ſijn nevens deſe drie Steden ontrent 42. Dorpen, met verſcheyde ghehuchten. 't Selve ſal blijcken als ick elcke Stadt en Dorp beſonder aenwijs. De *Bylemer*, *Goyer* of *Diemer meeren* palen niet eens aen Kennemerlant, en mogen daerom 'er niet in gerekent werden, gelijck ook inde afdeelinghe van *Batavia* wel aenghewesen wert. Selfs wat de revieren belangen, 't moet heel ongerijmt ſijn die al te ſamen door Kennemerlant te brengen, want ick derf

ſeggen dat de *Saan* de eenige en hooft-revier vande *Caninefates* of Kennemers is geweeſt: De *Vecht*, *Amſtel* en *Eems* loopen door andere deelen van *Batavia*, als door der *Cauchi* en *Friſiabonen* Landtſtreken. Ia, ſelfs wat het Y*e* aengaet, 't ſal te beſien ſtaen of'er outs-tijdts een ſodanige reviere is geweeſt, na dien de ſelve noch over weynigh hondert jaren eerſt van lant water geworden, en tot een rivier uytgelopen is. Doch dit ſal mede in't vervolgh verhandelt werden. Maer ſoo veel als *Haemroodius* ſchrijft van de menichte van viſſchen, daer van deſe ſtroomen gelijk als ſwanger gaen, dat en mach met waerheyt niet geloochent werden. Hier van konnen de Viſſchers en uwe Tafelen getuygen, die'er ſo menichmael mede verſien geweeſt ſijn.

Om u mijn vriend en waerde vriendinnẽ, ſeyde hy, in'et beſonder te verhalen de hoedanigheden der Steden en Dorpen in ons Kennemerlant gelegen, ſoud' u mogelijck te lang vallen, om 'er na ſonder moeyenis te luyſteren. Hoe ſeyde vande *Sed*, ſo langh en als 't u niet te veel is, van deſe dingen (daer ick ſo begerich na ben) te ſpreken, hoe kan het by ons te verdrietigh vallen om dat te hooren. So de goede ſpijſe, ſprack *Ruſſellania*, een hon-

gerige Mage behaecht, so een vis snackt na 't water, en een hert na de fonteyn, so snak en haek ick na 'et gene van u voortghebracht sal werden. Waerop *Dorathea* seyde, ghy hebt hout op mijn vier geleyt, om het selve met meerder lust te doen branden. Ick slacht de gierige menschen, die met het op-hoopen haer'er goederen, haer begeren vermeerderen; ick ben min sat dan eer ick van dese kost gegeten had, en heb dorst door 't drincken gekregen. Ghy weet wat ick seggen wil, mijn ooren sijn meer opengedaen door den sleutel uwer vertellingen dan te vooren, eer ick die gehoort hadde. Op dit vertrouwen, seyde hy, sal ick dan een aenvang maken met de loffelijcke Stadt

HAERLEM, *Hooft der Kennemers.*

Inde oude Pargamenten, en gedenckschriften wert die *Herlom, Herelem,* of *Haralom* genaemt, is ghetimmert ontrent het Iaer ons Heeren drie hondert, van LEMUS den seer Edelen Vorst, Soon van *Dibbaldus* Koninck der Vriesen, en soude daerom den naem van *Heerlems-Stadt* gekregen hebben, en nu ter tijt verandert inden naem van *Haerlem.* Dit is de meyninge vande geenen, die meesten-deel de namen der Steden pleghen te brenghen, tot de stichters des selven naems. Van

dese LEMUS schrijftmen, is eerst gebout een sterckte, ter plaetse van 'et BAECKENESSER bos; of gelijck eenige willen hebben, het bos van *Bacchus*. Hier nevens wierd'er na gebout (by seeckere Edelen) ettelijcke sterckten, tot wering vanden vyandt, waer door allenxkens de Stadt aengewassen is, en also verciert, dat den voornaemsten Adeldom haer by dese vastigheyt onthouden hebben; toen tot *Aelbrechts-bergh* des lantshof geordineert was, heeft F*loris* de Vette sijn wooninghe daer gehadt, en H*aerlem* tot sijn sit-plaets verkooren, by het welcke dat playsierigh huys van *Vogel-sangh* gestaen heeft, de Graven toekomende. Vande vroomheyt der Haerlemmers is veel te vertellen. *Dirck* de negenden hebben sy tegens sijn broeder den swarten *Floris* geholpen, en in 'et jaer van 1155 haer kloeckmoedigheydt betoont, gheholpen vande *Exdorpers* (mede Kennemer-landers) teghens de *Drechter-vriesen*, die met gewelt in Hollandt gevallen waren, en ons Dorp van *Saanden* beroofden en verbranden, van welcke sy ontrent negen hondert mannen versloeghen, en de andere deden vluchten na Vrieslant, achterlatende haer buyt, die onse voor-ouders weder gegeven wierde, welck haer wel te pas quam, en die

an *Haerlem* trocken tot haer ſtadt met
roote ſegen : en wat ſal ick ſeggen tot
p deſen hedigen dach is den lof van 'er
ude burgers vermaert , door 'er wapen
anden Keiſer verkregen , ſijnde een ſil-
eren ſweert in een root velt, verciert
net een kruys en vier ſterren,daer dit op-
chrift by gevoecht wert :

VICIT VIM VIRTUS.

Dat is : *de deucht en kracht , heeft de macht verwonnen* , dit is by 'er verkregen , door
ienſe de ſtadt DAMIATEN , palende
en 't lant van beloften,ingenoomen heb-
ben ; ey vraegde *Ruſſellania* hoe is dat toe-
gegaen, dat de Harelemmers in ſo verge-
egen landt trocken , een Stad innamen
n teeckenen van 'er onverſchrocken
roomheyt gaeven. Dit is gekoomen
ntwoorde hy, om dat onder de Chriſte-
nen heervaert tegens d'ongelovige gebo-
den was, tot verloſſinge van eenige Hol-
antſche gevangenen, en alſo de ſtadt van
oornen ſterck was , ja voornamelijk aen
le haven daer men in koomen moſt , en
an d'een tot d'ander kant yſeren kete-
nen onder 't water door-gingen,mits wel-
ke de haven en Stadt onwinnelijk ſcheen,
oo heeft ten leſten *Willem*, *Floris* ſoon, die
laer na Konink van *Romen* en Graef van
Hollant geworden is , met die van *Haer-*

lem

lem een nieuwen raet gevonden, en maekten onder aen 't ſcheeps kiel een ſcherpe ſaegh waer na ſy door een goeden-wint met kracht op de keten quamen ſeylen, die ſy in ſtucken braken en alſoo des jongen Princen ſchepen in de haven bragten, door welke middel de ſtat ingenoomen is geworden. Tot *Haerlem* ſijn noch twee klockjes uit die Stadt gebracht, gegooten uyt 'et aller uytverkorenſte metael van *Corinthen*, de welke lichtelijk geſlagen, wijt en breet een ſoeten klanck uytſtorten, en ſijn teeckenen van verkregen te hebben ſulck een eerelijke overwinninge: eenige willen ſeggen, dat *Willem* Roomſch Konink tot *Haerlem*, maer het ſeeckerſte is tot Leyden ſoude gebooren ſijn. 't Is altijt niet te ontkennen, dat hy die van *Haerlem* veel gunſt getoont heeft in het geven van veel Previlegien en vryheden.

Daer na ſijn die van de ſtadt (als de Kennemers oproerich waren en Haerlem ſtrengelijck bevochten) met *Ian Perſijn* Ridder Heer van Waterlant ſtadt-overſten, getoogen, en hebben de plaetſen, de Kennemers toebehorende, aen veel hoeken in brant geſteken, waer door ſy van de belegeringe opgebroken ſijn om 'er eigen Haerſteden te beſchermen, maer de Harelemmers met *Perſijn* ſaten 'er ſoo van afte-

ſteren in, datter veel bleven en omquamen, en verloſten alſoo haer vrou, kinderen, en ouderen uit de aenſtaende ſwaricheden. 't Blijft tot een eere noch by haer, dat uyt Haerlem de edele Drukconſt voortgekomen is; 't is u niet onbekent vermoed' ick't gener van 'eſeit wort, namelijck dat eenen *Laurens Coſter*, by seeker gelegenheit in 'et boſch onder de ſtat gelegen wandelende, aller eerſt boekenschorſſen tot letters begon te ſnijden, die hy omkerende, alſoo een regel of twee uyt luſt druckte, tot nut en dienſt van ſijn ſwagers kinderen, het welke alſt hem wel geluckt was, grooter dingen begon te betaen, en bedacht eerſt een ſoorte van dicker en tayer inkt, om dat hy bevond de vloeying en kladdingh vande gemene inkt, ſoo dat hy oock heele gebeelde tafelen en formen met bygevoegde letteren gedruckt heeft, en is eindelijck de konſt van Drucken (na dat ſy haer beginsel van deſe roemwaerdige man genoomen had) nu tot een groote volkomenheit gekoomen. Wijders inde ſtadt van Haerlem ſoo *Majer* vertelt, en de Iaertijtboeken van Hollant verſeeckeren, is in het jaer veertien-hondert drie een Meerminne of zeewijf, (die naekt en ſtom was) gebracht, die door de melckſters inde

de *Purmer* ghevangen, en door Tempeest aldaer gedreven was, dit Zeewijf wiert gekleet, en gewent, broot, melck en andere waer te eten, daer na ſpinnen en veel dienſtē doen. Voorts wat de Harelemmers van 'et *Kaſenbroots-ſpel*, en andere inlantſche beroerten geleden hebben, nevens de oorelogen onder *Don Fredrick*, ſoon van *Alva*, is by *Ampſingh* in 't brede beſchreven, tot den welken om na te leſen ick u al te ſamen (als 't waerdigh ſijnde) wil geweſen hebben.

ALCKMAER *de twede ſtadt.*

Dit is een vande outſte ſteden van Hollant, en altijt een burgt of vaſticheit tegens de Vrieſen geweeſt, om Kennemerlant aen dien hoeck voor overval te bevryen, en oock een burgt die vande kleine Vrieſen veel overlaſt geleden heeft: degene die den ſtichter van deſe ſtadt eenen *Adgildus* maken, die geweeſt ſoude ſijn de twede van dien name Conink der Vrieſen, die *Ratbodus* ſijn vader gevolgt is, deſe wenden haer licht tot ydele verdichtſelen, of ten ware dat wy moſten gelooven hy deſe veſtinge vry wat verbetert heeft; maer 't is veel ydeler, dat eenige des naems oorſprong houden te ſijn geſprooten uyt 'et ſeggen van een ongenoemde vorſt van *Vroonen*, want by ſekere

legenheit de vorst en noch andere hoof-
en van *Vroonen*, gaende op de wallen van
e stadt, als sy sagen den goeden aenwas
n dit dorp, hoe het selve noch wel een
dt worden mocht, vraegden onder veel
dens den vorst wat hem 'er of docht,
er op hy soude geantwoort hebben, 't is
LTENA, maer de ydelheit van de na-
lgende versieringh gaet de voorgaen-
e te boven, als die staende wil houden,
melijck dat toen *Vronen* totten gronde
rdorven en uytgeroeit was, de voor-
emde vorst met sijn ballingen gaende
orby de plaetse daer *Alckmaer* staet,
n 'er gevraegt werde, of het niet goet
was op so bequamen gront haer neder
setten, daer op hy 'er geantwoort sou-
e hebben ALTENA, en gaf voorts re-
en datmen de stadt soo deun aen *Vroonen*
et timmeren mosten; maer beminde, wie
l niet schaem-root werde over dese
euselingen, die in de vorige eeuw ge-
dt heeft haer aenhangers, en inde na-
lgende haer beschermers, want leest
ns Boxhorni, en siet of daer *Almare* niet
dacht en wert: leest wijders in *Heda*, on-
ersoekt of *Alckmare* over achthondert
ren niet bekent is, doorsnuffelt andere
aerachtige brieven daer is dese naem
an *Altena* noyt gedacht: 't soud' hier
bewe-

bewesen moeten sijn dat *Alckmaer* voor den jare dertienhondert drie, een ander naem gehadt heeft, en wederom metter haest in haer oude, of in een nieuwe gedaente des naems verandert is, ick denk, sey vande *Sed*, datter licht andere oorsaeken des naems sijn, die u beter behaegen; en meer met mijn seide hy, want wie sal daer aen twijffelen, of de naem *Alckmaer* is gekoomen uyt de menichte der meren die 'er om en by gelegen sijn. Daer is in 't geheel Neder-lant geen stadt so van poelen, braeken, polders, en meeren omhelst als dese, die 'er geheel in 't midden leit, van welke eenige ruim twintigh and're meer als dertigh tellen, soo groote als kleine, van dese sijn, de *Schermer*, *Beemster*, *Purmer*, *Waert*, *Wormer* meren de grootste wel, nevens de *Zijp* aen d'ander sy van de stadt, daerom is sy outstijts na de veelgevuldige meeren en wateringen *Almeer* genaemt geworden, of oock *Alecmeer*, het eerste daer is van geseit, hoewel de meesten hoop der meiren nu met groote moeyten en kosten, maer niet sonder groot profijt, uytgedroogt en tot bequame wey, en saylanden gemaekt sijn, maer *Alec-meer* most ontstaen uyt alle de meeren die daer voorby met aendryven vanden Rijn door de Z A A N gelekt hebben
tot

it in de ruime boesem vande Noortzee, r plaetse daer nu het *Hondtsbos* is, want de *aan* met haer verheven wateren en in-oeyinge al de meeren aen 'er wegh op-enomen hebbende, is dicht onder *Alck-maer* langs de *Zaner-geest* gelopen tot 'et oetsel vande voornoemde zee.

Maer beroerende haer loffelijcke wa-en, de selve heeft buyten alle twijffel een eerelijcke afkomst, want alsoo de stadt ende uyterste grenssen van Kennemer-nt gebout was, hebben de Graven van ollant in 'er oorelogen tegens de we-erspannige kleine Vriesen de selve tot aer oorlogsstoel of sitplaets van *Bellona* ehouden, om de voorgeseide halstarrige riesen tot onderdanicheit te brengen, vant 't is kennelijk dattet een burgt voor e Hollanders is geweest, om de Vriesen ls geseit is daer uyt te keeren, en haer oven en branden te schutten, op de wel-e sy haer gewenden als eertijts de *Ara-biers*, en *Sabeen* daermen in *Iob* van leest. De gedaente van dit waepen is een silveren burgh in een root velt, en voorwaer wie wijffelter aen of sy hebben het door lou-ere vroomheit, en kloekmoedicheit ver-kregen, dan den gever schijnt niet bekent e sijn of 't moste *Adgildus* wesen soo eeni-ge seggen, van welcke andere 't brengen

op

op *Godevaert* met den *Bult*; en dat op-'t jaer 1071, dese *Bultenaer* schrijft men de eerste stichtinge van DELFT toe; maer alst aen my quam om eens 't gevoel daer van te open-baeren, soo soud' ick geloven dat *Willem* Roomsch Koninck en Graef van Hollant, die van *Alckmaer* met den burgt heeft vereert, in gelijckheit van 'er stadt, want die hadde veel groote daden tegens de Vriesen voor genoomen, hoewel hy sijn leven daer na by H*oochtwout* in het ys verloren heeft; wy weten immers wel dat den Konink om gunst te voeden veel gedaen heeft, want hy op de kleine Vriesen (om veel redenen) seer gebeten was, gelijck hy oock gesworen had dat leet hem en den lande aengedaen te wreken, ja nam vertreck om de Keysers kroon aen te vaten tot dat hy eerst de kleine Vriesen ondergebracht soude hebben, en ghy weet wel om de gelegentheit van de plaetse, was de stadt van *Alckmaer* seer dienstich.

Doch wie kan verhalen al d'ellenden die de voornoemde stadt van *Alckmaer*, door der Vriesen roof- en oorlogh-sucht heeft moeten lijden, de gedenkletteren tuygen 'er van, de gebroocken muren en gebouwen hebben 'et menichmael te kennen gegeven, de boeken sijn met 'et storten van 't bloet der burgeren besegelt, en de

e oude Memorien weten 'er van te seg-
en, onder *Dirck* de twede Graef van Hol-
nt is de stadt (die doen begon te bloe-
n) tot den gronde toe vernielt, van de
eine Vriesen, maer de voornoemde *Dirck*
ot wraeck van dese daet) haer in twee
eltslagen overwonnen hebbende heeft'et
o verre gebracht, dat elk maer een deur
sijn huys hebben mocht , en dat recht
'tOost, niet boven de vier voeten hoog,
n dat om wanneerse in huis souden gaen,
bocken mosten tot straffe van haer we-
er-spannicheyt. Ick heb seide van de *Sed*
lcke huyskens genoegh in 't Noord-lant
esien , ja die so laegh waren dat men 'er
aalijck onder deur mochten koomen.
at is geen wonder seyde hy , want over
eynich jaren warender noch genoegh
vinden in ons *Saanen*-lant , ick hebse tot
ost-zaanen, tot *West-zaanen* en tot *Saenerdam*
el gesien , en sou derven seggen datser
oor 't gebodt des Graven *Didericks* selfs
menichten geweest sijn , alsoo d'opbou
n de huysen al wat onderaertiger wa-
en (gelijck noch in de Noordersche lan-
en) als nu ter tijt , wantmen van sulck
oogh bouwen (waer in de lucht selfs be-
aut wort) doen noch niet en wisten, maer
lt gy moogelijk seggen , heeft de moet-
ilen halstarricheyt der Vriesen daermee
opge-

opgehouwen, 't waer van herten te wenſ-ſchen geweeſt: als *Arnout* de derde Graef van Hollant heerſchapte, toen quamen de kleine Vrieſen (op een nieuw ontſte-ken) en verwoeſten Kennemerlandt; *Ar-nout* om dat met den ſwaerde te wreec-ken, is met macht van volck tegens 'er aengekomen, maer ſy niet ſlinx ſijnde ver-sloegē hem by 't dorp *Winkel*, ja ſy hebben *Alckmaer* durven belegeren, ſelfs toen 'er *Godevaert* den *Bultenaer*, met al ſijn geroof-de goederen binnen was. 't Is wel waer dat 'et haer ſuer opbrak, en dat'er groote ſtouticheyt wel dubbelt betaelt is gewor-den, maer gy ſiet hoe verbittert dat deſe luyden op den *Alckmaerſchen burgt* waren, die 'er te ſeer op den neus lag, en wat ſal ick ſeggen, hebben ſy het puyckje van de Hollantſchen edeldom, op een ſet niet meeſt verſlagen doen ſy met *Floris* de vette, om de Vrieſen te dwingen gekoomen waren, hier van kan *Schorel* getuygen, en hebben ſy oock niet in 't jaar 1132 op-geruyt ſijnde, door *Floris de ſwarte*, ſoon van *Diderik* de ſeſte, *Alckmaer* overrompelt, en de ſtadt door vier en ſwaert verdelgt, en nauwelijck den tijt van vierendartigh jaren overgelaten, of 'et ſelfde wederom gedaan ſoo dat *Alckmaer* door den oorlog van de kleyne Vrieſen als in een geduri-ge ramp onderhouden is.

Daer

Daer na is den vroomen Graef van
ollant *Willem* Roomſch Koning geko-
en,en heeft anno 1255 tegens den aen-
l der Weſt-vrieſen , dicht aen de ſtadt
n ſterk ſlot gebout,dat hy TOORNE-
URG noemen liet, tot gedachtenis van
n *Eeuwigen tooren* die hy tegens deVrieſen
d, en oock om door de ſelve alle over-
llen des vyants te weren , dit kaſteel
itmen dat daar na in de ſtadt gebracht is,
Konink *Willem* heeft *Floris* ſijn ſoon noch
nige vaſticheden daer by gemaakt , na
at hy 'er door gelegenheit van hoog-
ater overraſt hadde , ſijnde vijf in 't ge-
l als *Enigen-burgh, Middelburgh, Munnekeburgh,*
ieu-burgh,en *Nieuw-doorn*, waer mede hy 'er
veel gemuyl-bant heeft, en na dat graef
oris vermoort was , quamenſe wederom
de been, wantſe dochten dat 'er toneel
ruymt en een wijde baan gelaten was
m 'er welgevallen te ſpelen, maar Graef
n den eerſten wonner de rol ſoo af dat-
volmachtige hebbe moeten ſenden om
et hem in aller onderdanicheit te ver-
raegen, hier toe ſijn gekomen

ie van { *Hoochtwouder-ambacht.*
Nieuwdorper-ambacht.
Geeſtmer-ambacht.
Drechter-ambacht.

Doch namaels betrouwende op de

machtige ſtadt van VROONEN hebben ſy onder *Ian van Henegouwen*, de Hollantſche heerſchappye verworpen, wantſe meenden haer nu t'eenemael 't Hollantſche juck t'ontſlaen, en niet langer bedwongen te ſijn, dan dit iſſer ſoo tegens geloopen, dat de voornoemde van *Henegouwen* (toen Graef van Hollant) haer t'ondergebracht, en de moeder of hooftſtat van Vrieſlant tot den gronde uytgeroeit heeft, waer door ſy oock ſint dier tijt geen oorelog aengevangen hebben, maer in ſtillicheit haer gebogen onder de Hollantſche regieringe, en ſijn tot op deſen hedigen dagh (als een eenigh lichaem) aen malkanderen gebonden en verknocht.

Ruſſellana met verwondering ingenoomen ſijnde vraegde wat voor een ſtad dat *Vroonen* geweeſt was, daer de Vrieſen haer ſoo ſeer op vertrouden. Ia ſeideſe na dat ick beſpeuren kan, met 'er opganck ſchijnt den oorelogh begonnen, en afganck geeindicht te ſijn; 't is waer ſey *Dorathea*, ik heb menichmael van die ſtadt gehoort, maer en weet niet aen welke ſy dat 'et roer leit, of waer door haer val ſoo duer bekoft is: ten waer vriendinnen antwoorde hy, dat ons voornemen my riep, om de aengenomen vertellingen te achtervolgen, ick ſou in 't breed' u verſoek volbren-

engen, maer nu het de ſaeck en tijt niet
el lijden en kan, ſal 't alleen in't kort aen-
eren, VROONEN is de moeder en
oftſtad van klein-Vrieſlant geweeſt, en
et wapenhuys van dat ſtrijdt-gierich
lk, en was gelegen aen een Canael, die
t de *Zaan* gekomen ſijnde voorby *Crab-*
-dam in de Noortzee liep, en het uyter-
e van Kennemer-lant afſloot, waer van
och de littekenen by de *Vrooner-landen* ge-
en werden, en was te vooren een aflo-
ende ſtroom, alwaer de mont of haven
an *Vroon* geweeſt is, voor de ſchepen die
yter zee tot de vermaerde ſtadt aenqua-
en, waer door de ſelve grootelijcks in
acht en Rijckdom toegenomen heeft, en
oor haer macht gelijck ik geſeit heb, op
elke ſy haer vertrouden, de wapenen op
n nieuw tegens de Graef van Hollant
nnamen, brekende het verbont te voren
emaeckt, en riepen datſe vrye lieden als
an naturen en oock door keiſerlijcke gif-
, geen ſlavernie en konden gedulden,
m welkers ongehoorſaemheit en ontrou
ſtraffen, *Ian* van *Henegouwen* Graef van
ollant, en neef van de vermoorde Gra-
Florens de vijfde, met een groote heir-
racht tot *Alcmaer* gekoomen is, en heeft
e van *Vroonen* belegert, maer alſoo de ſtat
eel ſterck, en met kloeke mannen ver-

ſien was, kond' hy voor de ſelve weinich uytrechten, doch is voorgevallen, dat een van de *Vroner* Burger-meeſters *Phobus* of *Fob* genaemt, hem beloofde (om een leers vol gelts) de ſtadt over te leveren, gelijck hy oock op den dertienden Martii des jaers dertien-hondert drie gedaen heeft des nachts alſſer niemant op verdagt en was, hier over is de ſtadt ingenomen, en de *Engelſche*, die met Ionker *Ian* (Floris ſoon) gekoomen waren ten vier en ſwaert overgegeven, waer door de ſelve tot den gronde, en geheel uytgeroeit is, want de Graef verbood wel ſcherpelijck, en dat op lijfſtraf voorders die ten eeuwigen dagen niet op te timmeren, en voorwaer, 't gingh 'er ſoo ſcharp af dat *Vronen* na die tijt noyt weder heeft mogen opkomen. Hoe iſſet vraegde *Ruſſellania* met den verrader daer na gegaen? gelijk 'et altijt met ſodanige menſchen gaet, antwoorde hy, want alsmen ſegt *het quaet ſijn meeſter loont*, want een wijl daer na als *Fob*, met Graef *Ian* de val van ſoo een uytſtekende ſtadt gingh beſichtigen, en aenſagh haer ellendicheit begon hy bitterlijck te wenen, hier meede heeft 'et treurſpel van ſijn ongeval een aenvangh genoomen, want hy op het huis te *Nieuburgh* gebrocht en vaſt geſet wierde, en na een korten tijt onder den tooren

toren levendich begraven, daer wert by gesecht dat hy de leerse met gelt heeft ontfangen doch tot sijn ontbijten, (alsoo hem anders geen eten gegeven en is) den tooren tot gedachtenis deses verraders heeft daer na den naem van *Phobus tooren* behouden, tot haer val toe.

Van d'ondergank des stadts is overgebleven dit halve vaersken, in welke het getal mede begrepen is.

ECCE CADIT MATER FRISIA.

Dat is : *Siet de moeder van Vrieslant valt neer.*

Om dan eens te eindigen inde vertellingen van *Alckmaer* de uyterste palen van Kennemerlant sal ick my keeren tot de

BEVERWYCK, *een Mercktvlecke, en derde stadt van Kennemerlant.*

Dese stadt werd' eertijts *S. Agaten-kerck* genaemt gelijck *Heda* schrijft, 't is seeckerlijck datter noch teecken van gevonden wert aenden dijk tusschen de *Beverwijck* en *Nieuwendam* gelegen, want dese S. Aechtenweg, of dijck den naem behout, maer *Beverwijck* wert *Agaten-kirck* genaemt, inden brief van *Willem* Bisschop van *Vtrecht* in het jaer duisent en twee en 't festigh daer men leest : *Maer sy waren met gewelt ingenomen van Dirck, en sijn soon Dirck, en sijn Broeder Floris, te weten, Flardinge, Kirck-werve, Velsenneburgh,* Heylegeloe, *Petthen, van welcke hy in 't*

voorgaende gesprocken heeft, en noemtse moeders der kercken, alsoo datmen hier uyt haer outheit en hoogheit kan afmeten, en door de gedurige beroerten der oorelogen alle Bisschoplijcke recht versuimt sijnde, waren wederom gebracht inde macht des Bisschops door autoriteyt der Synode, met d'ondergeschreven Capellen Harago, Schia, Rinesburgh, Warmonde, Liethemuthen, Rinsater-wald: Asclekerwald, Agaten-Kirck, Hemesen-kirck nu Heemskerck, Asschemannedilst nu Assendelst, Spenere-wald, nu Sparewoude, Sloten, Ecmunde, Alckmare, Scirmere, Malisven, Eoriverius, Woggingen, Aldenthorp, Vronlo: &c. 't verwondert my grootelijks hoe dat de tijden oock de form der namen verandert hebben, nochtans de naem van *Beverwijck* seggen sommige te sijn genomen uyt de menichte der bedevaerden, die daer om te bidden gedaen wierden. De Kronijck van Egmont verhaelt dat toen *Dirck* de eerste Graef van Hollant oorlogh tegens 't huys van *Egmont* voerde, datse malkander in een Dorp *Bever* genaemt tegens getrocken sijn, daerse strengelijck gevochten hebben, ja soo dat het gerucht tot over de vier mijlen gehoort is, dat oock door de kloeckheit des heeren voor-noemt de Graef op te vlucht gebracht is, die te rugh treckende tot door *Bever* soude geroepen hebben *Wijck, wijck,* daerom sou het dorp (dat nu stadts pre-
vilegien

legien heeft) van die tijt aen *Beverwijck*
enaemt sijn, soo dit waer is soo most het
erste geen plaets grijpen, *Wijck* beteec-
ent anders een toevlucht en vryheit
oor de gene die van het prijckel soeken
evrijt te sijn.
Graef *Ian* de 1 *Floris* soon heeft aen de
orgers vande *Wijck* verscheide rechten
vryheden gegeven, en dat door het
ersoek van *Wolphert* van *Borssele*, Heer van
nden-bergh, die toen ter tijt tot *Beverwijck*
hijnt geheerschapt te hebben, want hem
e derden-deel vande boeten die daer
oorvielen toegeeigent wiert, en daer na
de heerlijckheit van *Beverwijck*, aen *Ian*
an *Beaumont* Graef van *Bloys*, Graef *Ians*
an *Henegouwen* soon gekoomen, uyt wel-
e de erfgenamen van *Bloys* gesprooten
n, die in eigendom besaten *Westzaanen*
Krommenye met haer aenkleven, dese
eeren van *Blois* hebben 'er sitstoel tot
everwijck gehadt, als de hooft-stadt van-
e dorpen

Wijck op zee,
Wijck aen de duinen,
Sparne-woude,
Catswoude,
Westzaanen en Krommenye,
En Zaardam tot aende groote sluys.

Dat daer na in een Baljouwschap (als na-

melijck van B L O Y S) verandert is. Verscheide Previlegie-brieven heb ick gelesen die in de *Beverwijck* gegeven sijn aenden dorpe van *Westzaanen en Crommenie*, gelijck ick dat breeder in mijn Outzaanden beschreven heb, daer het te lesen is.

'tIs oock seecker, dat *Ian van Beaumont*, of sijn nakomers de *Wijcker* borgers mettet wapen van *Henegouwen* (eenichsins verandert) hebben vereert: behouden hebbende de drie lelien onder aengevoegt, dese stadt werd in 't jaer van dertienhondert en drie verbrant, en daer na als hartogh *Aelbrecht van Saxsen*, met sijn heirkracht tegens de Kennemers trock, is de *Wijck* in een verterende vlamme geset, doch gesegent met twe vermaerde leermarckten en een bequame haven aen 't gat vande *Wijcker-meer*. Ia wie en sal niet met lust aenschouwen de groene hoven, wijtstreckende Bosschagien, en groene beemden, vol Adelijcke huisen en kasteelen, daer ontrent, de sommige met haer toorenen ten hemelwaerts klimmende, sommige met schoone hoeven gebout, en sommige vertoonende haer ruine, door 't openen der willigen, en 't ruymen der linden, van dese sijn de voornaemste dese navolgende.

A D R I C H U M, anders *Arcum*, is een ge-

torent kasteel, was eertijts een fray ge-
bu, maer door de invallen van de klei-
Vriesen tot der aerde toe geslecht, op
elckers gront *Anthonis vander Burgh* (van
ns moeders wegen erfgenaem van 't
ys te Adrichum) sijn hoeve met een
ay gebouden muer omringelt heeft, na
getuygenis van *Iunius*, is een heerlijck
ot deun aende wijckermeer gelegen; de
este erfgenamen sijn geweest *Pieter* en *Fre-
rick Ruysch*, die na 'er ooms doot geerft
ebben *Adrichum*, en *Merestеyn.* Daer na
ebt gy OOSTER-WYCK, 't welck nu
reest genaemt wort, leyt droeffelijck in'er
ervallen muren, aenden wegh na *Alck-
er.* Ick heb dat met bedroefde oogen
evens andere wel aenschout, om dat het
n teecken geeft van de ongestadicheit
es werels en des hogen-staets; 't is buy-
n alle twijffel door de Hollantsche twe-
racht omgeworpen, en vernielt. MERE-
TEYN niet verre van *Oosterwijck* gele-
en, is gebout by *Ian van Egmont*, broeder
an *Wouter* Heere van *Egmont*, die gestor-
en is in het jaer dertienhondert negen-
en, dit voornoemde huys en heeft 't sel-
e ongeluck niet gehadt met *Foreest*, maer
s door het zee-water verdestrueert. *Ael-
recht* van *Merestеyn Ottensoon*, verkocht *Me-
esteyn* aen de Reguliers monnicken van

SION inde *Beverwijck*, en nu is dit heerlijck ſlot in een hoeve verandert, doch met heerelijke Plantagie verſien, maer ick gae my voorder keeren tot de dorpen van Kennemer-lant.

AKER-SLOOT, *'t hooft der Kennemer dorpen*, gelijk *Mathijs* vander *Houve* heer tot *Campen* beſchrijft, is een out dorp, daer oock een out edel geſlacht gewoont heeft, dat nu uytgeſtorven is, van de ſelve wort vermelt, *Hugo* van *Aecker-ſloot* 1163, een ander 1238, en een juffrou van *Aecker-ſloot* 1362, voorts ſeide hy wat vande oorſaeke des naems *Akerſloot*, en van haer gelegentheit te ſeggen is, dat ſal ick inde vertellinge vande Saan breder verhaelen, alſoo 't daer te paſſe komt.

LIMMEN, *twede Hooft-dorp*

outſtijts *Limben*, of oock *Linnen* genaemt, gelijck ſommige ſeggen willen, is niet vande minſte in ouderdom, want daer verhaelt wert dat *Ratbouth* de godtvruchtige Heer van *Egmont*, het dorp van *Limmen* (na dattet door outheit vervallen was) wederom heeft vernieut, dit ſoude geſchiet ſijn ontrent den jare 740; het is gelegen tuſſchen de *Beverwijk* en *Alckmaer*, ontrent in 't midden, de kerck van *Limmen* of *Limbon*, is vereert aende *Vitrechtſche ſinte Marten-kerck*, welk ſoo de ſchrijvers willen van

e reusen gebout soude sijn, en daer na by
erloop van tijden het Christen-dom toe-
eheilicht: hebben de reusen sey vande
d, daer mee al doende geweest, ick
eende dat de meeste wercken die schier
oven ons verstant gaen (en sulke kleine
et) de reusen toegeeygent wierden,
s de S. *Ians* kerck tot *Harelem*, den *Burgt*
ot *Leyden*, de *Vyver* inden *Haegh*, daer noch
e kruywagens spil soo men seyt van ge-
en wert, hoe wel het buyten twijfel uyt
en out *Batavische* werprusting gekoomen
, en diergelijcke; nochtans seyde hy
namelijk *Ambiorix*) het eerste beginsel
an *Haerlem*, seytmen ook van reusen ge-
oomen te sijn, 't schijnt wel dat de luy-
en ingenoomen waren, om te geloven
at alle voorname gebouwen, reusen-
verck was, daer wy nu wel ander blijck
an sien, inden *Haegh*, tot *Hondtslaersdijck*,
ot *Amsterdam*, en andere plaetsen van
Hollant, laat ons voortgaen.

VYT-GEEST, *'t derde Hooft-dorp.*

Wert also genaemt na mijn gevoelen,
om dattet aan 't eynde vande *Geest* of
Duynlaegt gelegen is, leyt tusschen
Aker-sloot en de *Beverwijck*, is van outs al
een voornaem dorp geweest en inde me-
tinge anno vijftienhondert achtien op
296 morgentale bevonden: die van *Vyt-*

Geest sijn gekomen onder de heeren van *Bloys*, en voorts self aan de Grave van *Henegauwen*, en hebben nevens de andere dorpen haers heren wapen beginnen te gebruycken, sijnde twe swarte en twe witte leeuwen, hadden oock by vrouw *Iacoba* tijden *Gerrit* van Heemskerck tot een Ambachts-heer, en sijn by Grave *Willems* regeringe onder de Graeflijkheit (tot een eeuwige erve) gekoomen, na *Vyt-Geest* komt my voor, en moet volgen

VELSEN, *'t vierde* Hooft-*dorp*.

Over eenige hondert jaren is dit Dorp *Felloson* of oock *Velesam* genaemt, want men seyt dat 'et te voren BEVERVOORT placht te heeten: als oorspronkelijk gekoomen, uyt *Bever* nu *Beverwijck*, want de jaertijtboeken van *Egmont* geven uyt, dat de veranderingh des naems sou gekoomen sijn uyt het seggen van *Dirck* den eersten Graef van Hollant, toegenaemt van *Aquitanien*, in 't maeken des verbonts tusschen hem en *Wollebrant* van *Egmont*, ten overstaen van *Carolus Calvus* konink van Vranckrijck, want als Graef *Diderik* de uytspraek des verbonts niet wel en behaegde, sou hy geseit hebben, dat is een *Fellesoen*, en daerom hiet het dorp *Felloson*, of *Velssen*, maer wat sal ik hier toe seggen, de menschen sijn doch genegen, om altijt

tijt eenige wonderlijcke afkomste der
men van Steden of dorpen te geloven,
mogelijck isser dese ook uytgesocht,
is seeker dat dit Dorp seer out is.

De heerlijckheyt van Velssen heeft
rre en wijt tot inde duynen gestrekt,
'er ouden Edeldom vermaegschapt ge-
eest met die van *Zaanden*, want dit eer-
ts doorluchtigh huys wert toegeey-
ent den opbou van dien cierelijcken en
elgemaekten tooren van *Westzanen*, die
y daer van verre siet, een weynich be-
den de spitsen top van *Assendelft*, maer,
yde hy, met een ontsettinge, ick schrik
n 'er jammerlijcken ondergang te ver-
elen. Ey secht ons eens seyde *Russellania*
e is dat by gekomen? de oorsaek wert
enigerley vertelt, maar inde uytwerc-
nge van de daet komen de schrijvers
er een, antwoorde hy. Want *Gerrit van*
lssen, *Haerman van Woerden*, *Gysel-brecht van*
emstel, *Willem van Zaanden* en anderen ou-
n Edeldom van Hollandt, om sekere
gewortelden haet, namen voor Graef
ris gevangen te nemen, en aenden Ko-
nk in Engelant te senden, die in plaats
nker *Ian*, *Floris* soon, soude doen overko-
en en des vaders stoel bekleden, want se
aren hem sat, en schenen te hoopen dat
der deses jongelings regieringe, de

ſaek wat beter en voornamelijk na'er ſin ſoude uytloopen.

Doch dit voorneem is *Gerrit* met de ſijnen ſo wel niet geluckt alſſe meenden, want ſo haeſt als het volck van Kennemerlant, Waterlant en Goylant dit vernamen, ſijnſe op de Been gekomen en hebbender veel van gevangen gekregen, nevens 't lichaem vanden doden Graef (dat door *Velſen* met een of tweëntwintig wonden doorregē was) hier uit rees de gramſchap ſoo hoog dat ſy alle de gevangenen en voornamelijck *Velſen* en *Zanen*, met de tanden dreygden van een te ſcheuren; de gerechte verbittert ſijnde hebben 'er met veel pijnen omgebracht, haar goederen verbeurt verklaert, en haar nakoomelingen van Adeldom, en wapen ontbloot. Die van *Cleef* Velt-overſten, en neef van *Floris*, heeft het Stamhuys of kaſteel van *Velſen*, dat in het Dorp ſtont afgebrooken, of ſchoon het noch de overblijfſelen vertoont, ver afgeſcheiden van 'er oude aenſienelijckheit, die door *Caſper Heer* van *Nyenoort* inGroeninger-lant eenichſins verbetert is.

Ey ſeg ik wat rampſpoet, wat ſchaden voor den ouden edeldom, wat krack voor Hollant, daer ſoo veel voorname edele huyſen vergaen ſijn, als die van *Velſ-*

ſſen, Saanden , Aemſtel , Woerden , Teylingen, ſskoop , Crayen-horſt , Boterniſſe, en andere idderen , en knapen van Hollant. Velſ-h heeft daer na het hooft van onder ſe golven niet konnen opbeuren, hout een noch over dat 'et voor 't vierde hoft-Dorp van Kennemer-lant gerekent ert : ick ſegh niet wattet oud , en edel *anden* wel eer geweeſt is , want mijns voelens is dat 'et van outstijts geen n de voorgemelde te wijcken en heeft hadt , doch ghy ſult mogen ſeggen, al-o de gedenckſchriften daer van niet of eynich en getuygen, is 'et ſo drate ver-erpen als aen te nemen , en 'k geef u en ongelijck : even-wel de omſtandic-den van de ſchrijvers brengen ſoo veel weeg , dat 'et met reden niet en is te tkennen.

In Kennemer-lant is gelegen dat out edel Kaſteel van *Brederode*, welkers ge-cht haer afkomſt reekenen uyt de gra-n van Hollant ; dit ſlot leyt nu by on-tijden noch vervallen , op de helft van n wegh tuſſchen Haerlem en de Bever-ijck; behalven de klaechelijcke verderf-nis daer het in vervallen leyt, laet oock enxkens de Ackers van'et ſant der dui-n (welker by gelegen ſijn) overvallen: oorſaek waerom het niet wederom her-

herbout en wort, ſchrijftmen te ſijn, datſe als door een beſchickinge verhindert, wel

'*t Vervallen* HUIS TE BREDERODE.

wiſten uyt kracht des Teſtaments, geen eeuwige erfgenamen daer van te mogen ſijn, wanneer haer mannelijk geſlacht ontbrack, en hebben daerom nagelaten 't voor-

voornoemde ſlot wederom op te tim-
eren , de eerſte heer van *Brederode* was
frides , uyt *Arnout* de derde Graef van
ollant geſprooten , ſijnde Stad-houder
f Prins van Kennemer-lant , van hem is
ekoomen *Dirck*, daer die vander *Leck*, en
Adrichum haer af komſte van nemen, en hy
erde de naem van *Brederode* tot op ſijn
erfdach toe. Is dit het geſlacht niet ant-
oorde van de *Sed*, die het lant met B R E-
E ROEDEN toegemeten wierden. De
hrijvers antwoorde hy ſchrijven dat
endrachtelijk , en deſe ſijn tegen-woor-
g ook noch in grootachtinge onder den
deldom van Hollant. Het HUYS TE
LEEF getimmert by *Willem Kuſer* Hof-
eeſter van vrou *Margriet* van *Cleef*, we-
uw' van Hartog *Aelbrecht* van *Bayren*,
omt in erffenis de Heeren van *Brederoede*
e, maer is nu ten meeſtendeel vergaen,
et allenelijck noch een deel gebrooken
uren ſonder vercieringe ſien , dicht on-
er Haerlem gelegen.

HEEMSKERK. *Hemeſenkerck.*

Wijders ſeyde hy op dat ick tot de an-
ere Dorpen koomen mach. *Heemskerck*
oock een van de outſte, ſelfs vermelt in
e Synodale vergadering voor de eere, en
vermogen des Kercks van *Vytrecht*, daer
et *Hemeſen-kerck* genaemt wort ; de oor-
ſaek

ſaek des naems heb ick niet gevonden(of het moſt na een waterloop *Heems* genaemt als van der *Houve* ſchrijft , den naem ontfangen hebben) maer wel dattet een ſeer vermaert Dorp altijt geweeſt is, want ook ten tijden van konink *Willem* , is van hem voor den over-val van de kleyne Vrieſen doen timmeren het byna onverwinnelijk kaſteel van *Heemskerck*, dat 'er na *Sevenbergen* en nu *Marquet* is genaemt geworden ; op welk hy geſtelt heeft Heer *Gerrit* van *Heemſkerck* Ridder , tot ſlot-voogt , op voorwaerden dat hy de Vrieſen altijt in roer ſoude houden, en nimmer-meer in vrede laten ruſten, daer toe gebruyckende ſeker getal van kloeke mannen , en Soudenieren : De Konink ſoud hem daer voor geven drie ponden 's jaers , en maeken hem 'er toe Baliouw van Kennemerlant, om dies wil of 't ſaek waer dat hem laſt van de Vrieſen aenquam , dat hy dan 't hele Balioufchap hadde mogen uytbieden, om dien laſt en noot te wederſtaen ; de edelen van *Heemskerk* ſijn ſeer vermaert, onder de eerſte ſijn geweeſt.

Arent van Heemskerck *Ridder*,

Gerrit van Heemskerck *Ridder*.

Deſe ſijn vermelt onder *Willem* Roomſch koning ; de navolgende onder *Floris* ſijn ſoon, 1295,

Arent van Heemskerck, *Ridder.*
Gerrit van Heemskerck, Ridder.
Hendrick van Heemskerck, *Ridder.*

Voorts is dit Dorp veredelt met veel Adelijcke huysen rontsom haer gelegen, als voornamelijk out-Haerlem, Assenburg, Poelen-burg, en Rietwijk, daer van in 't vervolg. In dit vermaerde Dorp is geboren den uytnemende *Marten* van *Heemskerck*, een wonderlijk man in 't schilderen, van sijn werken sijn veel onder de Konstliefhebbers handen, ick heb 'er schone en roemruchtige stucken van gesien, tot *Haerlem* op des Princen-hof, onder alle een Altaer-tafel daer *S. Lucas* MARIA uytschildert, en *Marten* als een poët hem schijnt te willen laten onderrechten, aen de kinderdoding van meester *Cornelis*, in de deuren heeft hy beyder sijdts sijn konst getoont, hy heeft *Italien* en oock *Roomen* besien, om de lust die hy tot de kunst hadde, hy is wel in 't belegh van *Haerlem* in de stadt gestorven, maer de aerde van *Heemskerck* heeft sijn doodt-lighaem ontfangen, en bedekt, hy had by sijn leven, op het graf sijns vaders doen macken een blau-steene PIRAMIDE, of *Grafspits*, hier op quam een kindeken dat vier in dootsbeenderen steeckt, met sijn rechter voet rustende op een doodtshooft, waer onder staet. COGI-

COGITA MORI.

En lager komt ſijn wapen, tot ophou-d'en van deſe *Piramide* is van *Maerten* lant beſtelt, want ſoo die verviel ſouden de vrienden de hant daar aan mogen ſlaen. Hy was een rijck man die geen kinderen na en liet, en beſtelde verſcheide aelmoeſ-ſen voor ſijn doot, onder andere gaf hy eenich lant, waer van jaerlijcks houlijcks gaven ſouden gegeven werden aen eeni-ge jongelieden, die eens des jaers op ſijn graf ſouden trouwen, 't welck blijft tot op deſen hedigen dagh.

CASTRICHUM, *Caſtors-hum.*

Is ook een out en edel Dorp, gelegen by *Heemskerck*, beroemt door haar heer *Bruyn* van *Caſtrichum*, die onder *Florens* de vette by *Schorel* van de Vrieſen doodge-ſlagen is, met meer andere jongelingen Ridderen van Hollant, en niet min oock om dat *Sifridus* ſoon van *Arnulphus* derde Graef van Hollant, aldaer een vrou tot ſijn egemael genoomen heeft, om 'er uyt-nemende ſchoonheyts wille, maer wiens dochter het geweeſt is wort niet ver-haelt, ſommige ſeggē ſy ſoude *Tietburg* van *Caſtrichum* geheeten, en hem tot 'er liefde door tovery verwekt hebben, hoe het ſy, noyt en heeft *Sifrijt* aen 't Graefſchap van Hollant mogen komen, maer moeſt hem

[v]ergenoegen laeten mettet Stad-houder-[s]chap van Kennemerlant, en andere goe-[d]eren, die hem toegeleyt waren.

Dat ick, seyde hy, wijders de oorsaeck [d]es naems van *Castrichum* na de maniere [v]an de gemene man wilde uytleggen, ick [s]oud durven seggen, dattet van den Griek-[s]chen *Castor* is afkomstig, dat is van *Castors-[d]um*, als sijnde een huys daer wel eer den [G]rieckschen *Castor* is geëert, en als een god [g]edient geworden, gelijck dit lant in haer [o]ngelovige eeuw veel sodanige Afgoden [h]eeft geëert en gedient, en daer van veel [p]laetsen de namen getrocken hebben, als Medenblick van Medea-blick, diens beelt men seyt dat vanden tooren tot in Vries-lant eertijts blonck, waer door een seg-gen gekomen is, als de sonne daer op be-gon te schijnen, *Siet Medea blickt.* Stavoren van Stavo den Afgodt. 't Lant van Arc-kel, door Hercles, den onverwinnelijcken helt, en Baccum, gelijck volgen sal, van Bacchus. Wijders Duytslant, van Teucer de broeder van Ajax Salaminus, die daer hoogelijck geviert is geworden. 't Ver-loop der eeuwen heeft voortgebracht, dat dit Dorp by de gemene man Castercum wert genaemt.

Toen in Hollandt de verderffelijcke twist van Hoeks en Cabelliauws opgere-

ſen was, heeft Hartog Aelbrecht den Beyer-vorſt, en Graef van Hollant, Ian van Bloemeneſt van 't Ballioufchap van Kennemer-lant af, en Reynout van Brederode daer in geſet, 't welck die van de Hoeckſche partye qualijck naemen, en leyden ontrent Caſtrichum deſe voornoemde Reynout lagen, daer hy van meuning was te komen rijden; en als den jongen Heer van Brederode dit niet en wiſt, quam hy met ſijn volck aldaer gereden; die Bloemeneſten ſprongen op, en meenden hem doodt te ſlaen, maer hy ſtack ſijn paert met ſpooren, en reet met de ſijnen ſnellelijck tot Caſtrichum op het kerckhof; dan alſo ſy hem haeſtig toeſchooten, ſloegenſe drie mannen in de achter-tocht doot. Als dit die van Caſtrichum vernamen, grepenſe haer wapenen, en quamen den nieuwen Bailjou te hulp, waer door ſy de vervolgers op de vlucht dreven. Deſe nu quamen een deel op 't huys te Heemskerck, en een ander deel tot Delft, daer ſy ontfangen en wel onderhouden wierden.

In dit out Dorp van Caſtrichum is geboren niet alleen den ſeer geleerden Iohannes Petrus van Caſtrichum, maer ook dien ſeer ervaren in oude gedenckſchriften, namelijck Pancraes van Caſtricum,

Syndi-

yndicus tot Groeningen, een waerde
rient van Schriverius, en liefhebber der
ataviſche geſchiedeniſſen, in welke hy
elver geſchreven heeft dingen die by
eel lief hebbers met verlangen verwacht
erden, en te beklagen is ſoo lang in dui-
ernis gehouden wert.

ASSEN-DELFT. *Aſſcmannedilft.*

Maer ſeide hy het Dorp van Aſſendelft
n is geen kleyn çieraet van de Caninefa-
en of Kennemers geweeſt, hoewel het
i een vrye heerlijckheit en Baljuwſchap
o ſich ſelven is, dit is het Dorp dat ghy
aer over Weſtzaanen ſien moogt, met
aer hoogen ſpitſen tooren, by Guicciar-
ijn out en rijk genaemt, dat wel vier
uyſent koeyen placht te hebben, die het
ele jaer door (de winter met de ſomer
erekent) alle dagen acht duyſent ſtopen
elcks gaven, en als hy Weſtzaanen en
rommenye met Ooſtzaanen daer by re-
ent, ſeyt datter meer melcks (gewiſſelijk
oor ervarentheyt bevonden) van daen
omt of valt, dan tot Dordrecht (daer de
apel van de Rijnſche wijnen is) ſoodani-
e wijn van boven aengebracht wert.
e oorſaek haers naems ſchijnt geſpro-
en te ſijn van het overoude Dorp Aſ-
im, tuſſchen Vyt-geeſt en *Heemskerck*,
elegen by het kaſteel van Aſſendelfts-
burg:

burg : en uyt de Delftmeer die achter Assendelft leyt, by de heer van die plaetse tot lant gemaekt , op welker meyrkant noch vertoont wert een oude vervallen muer, datmen seyt eertijts een heerlijcke woninge geweest soude sijn. De oude schrijvers die gemenelijck qualijck gespelt hebben , noemen dit Dorp *Egmont-delft* , buyten twijffel na de *Delft* als boven geseyt is, en het Dorp van *Egmont* gelijck 'et sommige daar voor houden , andere stellen *Escinundelft* , uyt de Previlegie-brief van *Florens* de eerste de seste Graef van Hollant , die het klooster van *Egmont* met een stuck lants begiftet heeft gelegen (schrijft de selve) in *Escunundelft*, dit verhaelt ons alsoo de oude als oock de nieuwe cronijck van Hollant , maer inde handtveste van *Dirck* de vijfde van dien naem , de sevende graef , gegeven , inde (doen ter tijt Hollantsche hooft-) stad *Vlaerdingen* staet uitdruckelijck *Ascmaunedilft* gelijck *Adriaen de long* gelesen heeft.

'T Is kluchtigh 't geen vanden oorsprongh hares wapens vertelt wort , te weten : hoese aen 'er witten voolgekomen sijn. Een Latynsch schrijver , heeft hem de moeyten aengenoomen dat de werelt bekent te maken, doch alsoo spottelijck als logen-achtigh, 't soude my ver-

velen

elen 't selfde te verhalen, soo ick wist
at ik daermee de ooren van u waerheits
evende herten soude beswaren: hoe mijn
runt sey vande *Sed*, 't sal evenwel niet on-
engenaem voor ons sijn datge dat doet,
y sijn niet gehouden meer daer van aen
e nemen, dan 'et geen ons dunckt met de
aerheit over een te koomen: wel aen
an seide hy, desen schrijver geeft uyt
dan is al over de hondert jaren verleen)
atter twe voorname dorpen in Water-
nt sijn, (van welke een *Assendelft* genoemt)
aer meer melks gemolken wort allser
ijn vaert voorby het tolhuys van Bon,
och dat wert by andere oock soo beve-
cht; hy seit daer na datter geen bomen
n sijn, maer datse van *Vytrecht* deur de
Aemstel, en *Vecht*, appelen en neuten bren-
en daerse seer begerich na sijn, en voegt
aer op, dat die een man dootgeslagen
eeft die beklimt een paert, en gaet be-
ouden deur, soo weinich is het; dan
rengt hy voort en seit, de Assendelvena-
en voeren in hun braef schilt een paert
m dese oorsaek, een hengst was aen 'er
ever geswommen, het gantsche gewa-
ent dorp heeft nauwelijck ten lesten en
a veel arbeits, het onbekende beest ge-
oot, om dese daet en overwinning is hun
enen hengst in de vlagge gegeven; dit sel-

E ve

ve vertrou ick neemt geen geloof by u.
De heeren van Assendelft hebben waerschijnelijk haer wapen (nevens den naem) van het dorp tot de voorgaende gedaen, te weten tot 'er geslachts wapen daerse uytgesproten, of aen gehuwelijkt sijn: de eerste heer van *Assendelft* was heer *Gerrit*, *Bartouts* vader, die sommige houden dat een vande veertigh welboren mannen geweest is, die van Grave *Florens* de 5 tot Ridders geslagen wierden, toen sijn meesten adeldom, inden oorelogh (soo tegens de kleyne als groote Vriesen, en andere vyanden) omgekoomen waren, waer uyt oock dien grooten haet tegens hem gevolcht is: dat dit waer is kan ook blijken uyt het wapen van de Heeren van *Assendelft*, dese voeren een kruys met sestien meerlen van silver op een root velt, gevierendeelt, met een gaende silveren paert, op root. De Heeren van *Veen-huysen* en 's *Gravenmoer* uyt den tack van *Assendelft* gesproten, voerden een gaende paert van silver op een velt van keel, ghy hebt ook sulck een wit of silvren paert in een root velt denck ick gesien met een opschrift DIT IS 'T WAPEN VAN ASSENDELFT, niet verre van de oude kerck, soodanig is't vool van de Heren van *Assendelft*, als van der *Houve* oock beschrijft,
daer

aer hy seyt , de namen van *Hengistus* en *Horsus* is komende van een paert, of *Equo*, aderhant wierde by de Hartogen van axsen een *Hors* henxt of paert tot'er waen aengenomen , want mettet paert bekent wort, ooreloghs vromicheyt, verlogens 't gesang *Virgilii*:

Bello armantur Equi Bella hæc armenta minantur.

Daer hy by voegt dit navolgende , *by ons Hollant het wel Adelijck geslacht van* ASSENDELFT *voert tot haer wapen, een dravende hengst van silver, op een velt van keel*, Lib. 6, cap. in fine.

Dit Dorp van *Assendelft* heeft sich inen oorloch tusschen den hartoch van *Alva*, en de Staten van Nederlant, altijt en de Spaensche sijde gehouden, en veel aets in de naburige Dorpen gedaen, geadigh versterckt sijnde door de *Amstellanders*, als Don *Frederick* voor *Haerlem* lach, oofden sy waer se slecht wat krijgen konen , de *Saen-landers* waren nergens verseckert , de Visschers worpen haer netn met vrese uit, en worden menichmael an'er aengehaelt, mijn outvader heeft 'et lve mede beproeft , en meer anderen met hem , en eyndelijk hebben sy met macht van volck in Maert *Westzanen*, *Oostzanen*, en *Crommenye* afgelopen en meest ver-

brant; ja ontrent viertien dagen daer na, dat groot en ſchone Dorp van *Wormer* overrompelt, en langer dan een week, met plondering den rijken buyt, en van alle kanten goederen, na *Aſſen-delft* geſleept, waer door menig welgeſtelt man arm en beroyt gemaekt is. In dit Dorp is gebooren den Geleerden en Godtſaligen *Iohannes Iunius*, die het ſterffelijcke in's Hartogen-boſch heeft afgeleyt, en hier is geſtorven den uytmuntende plaet-ſnijder *Iohannes Saenredam*, Neef van den voornoemden *Iunius*, deſe Konſtenaer was tot *Sanerdam* geboortigh, en met ſijn ouders door den oorelogh t'ſijnen negen jaren van daer verjaegt, doch eyndelijck door de Peſt vader en moederloos geworden ſijnde, is tot A*ſſendelft* metter woon gekoomen, en ſoo in de ſuyverheyt van plaetſnijden toegenoomen, datter weynig(den grooten *Goltii* uytgenomen) boven hem te achten waren. Het geſlachte van *Aſſendelft* ontfangt den oirſprong hares naems uit'et Dorp, of Heerelijckheyt die ſy vervolgens d'een na d'ander beſitten, te weten, van *Aſſendelſt*, dat *Iunius* een machtich en rijck Dorp noemt, en neemt dit geſlachte haer oorſprong van de ſtamme der Haremmers, en ſijn oock de rechte erfgenamen (by verſterf van nader oir) der ſelver

ge-

eweest, van welck sy oock een gedeel- van'er wapen hebben, diesetegenwoor- g gebruycken, namelijck, een kruys

Out-Haerlem,

net twaelf meerlen, gelijck geseyt is, och het gaende paert van silver op een oot velt is van elders gekoomen.

De Heer van *Assendelft* heeft menich-

mael doch te laet berouw gehadt, dat hy het kasteel van *Assen-burg* of *Assendelfts-burg* (gelijck de handtvest Cronijck uytgeeft) by hem gebout niet geset en hadde op de vaste muragie, en puynachtige grontbouselen van 'et *Out-Haerlem*, op dat hy also de eere, en Heerlijckheyt van dat geslachte, door de geheugenisse van 'er outheyt soude bekent maken, en den verslindende tijt uyt 'er kaken ontrecken. 't Verwondert my, seyde van de *Sed* daer op, datge ons in 't verhael van *Haerlem* van dit oud en ridderlijck geslacht en vande overoude stamme niet vertelt en hebt: 'ten was niet by quade wil seide hy, dat ick daer van tot dus lang geswegen heb, maer om dattet my alsdoen in 't gedachte niet en quam, soo weet dan dat dit *Harelems* geslacht, haer roem hadden te sijn uit koninklijcke stamme der *Vriesen* gesprooten, hoewel enige dat in twijffel trecken, doch moeten evenwel belijden en rontuyt bekennen dattet een van d'outste edeldom van Hollant is, de eerste van dit *Harelemmer-huys* sijn in de historien vermelt.

Werenboldus van Haerlem
Willem van Haerlem
Folbertus van Haerlem
} Vermelt in 't jaar 1124.

Everwaccherius van Haerlem
Willem van Haerlem
Everaert van Haerlem
} Vermelt in't jaar 1161.

Heer

Heer *Boudewijn* van *Haerlem* Ridder, dese is by *Schagen* in den strijt tegens de Westvrieen verslagen, 1168.

Heer *Sijmon* }
Heer *Ian* } *Van Haerlem* gebroeders, vermelt 1203.
En Ysbrant }

Wijders het jongste mannelijck oir dat inden edelen huyse van Haerlem in de historien beschreven gevonden is, waren

Pieter van Haerlem, }
Heer *Ian Ridder*, } Vermelt 1375.
En Henrik *van* Haerlem, }

Daer na is dit voortreffelijck geslacht aen t huys van *Assendelft* gekomen, daer in versmolten en vergaen, sy bewoonden een uytnemend' Kasteel, dat seer prachtigh en ruym van gebou was, alsmen noch uit de overblijffselen der mueren, en de vervallen ruynen bespeuren kan, gelegen by *Heemskerk*, ontrent het huys van *Assenburgh*.

Van het vernielen deses Kasteels verhaalt *Iunius* wijtlopig; hy seyt wijders, dattet een stamhuys is geweest, versien met hoogh en lage Iurisdictie: hy seydt oock beter en eenvoudiger te achten dat de *Haerlemsche stamme* (de welcke hy met name onder het register der vermaarde geslachten vint) uyt een Koninklijcke afkomst der Vriesen (gelijck ick voor verhaelt heb) gesprooten sy, soo dat de Stadt

als oock 't Casteel van 'er gebout sijnde, den eersten naem gegeven heeft ontrent 't jaar Christi 506. Hy seyt noch wijders dattet *Haerlems* Casteel gelegen nevens den loop des riviers die na *Egmont* liep, regelrecht tegen *Haerlem* over stont, en na het waterpas niet verre van *Heemskerck*, de stof daer van, was gebacken steen, de welke elk een *Roomssche* voet en een vierendeel in de lengte d'andere te boven gingen, sijnde voorts byna een halve voet dick, en een span breet, 't welk de vervallen mueren noch betoonen.

Ick heb geseyt dat de voornoemde *Iunius* dit vernielen deses casteels wijt-lopich verhaalt, en om dat'er eẽ sonderling voorbeelt daar nevens voorgevallen is, waar in de getrouwe liefde van een vrouwe totter man bleek, sal ick u 't selve soo veel als doenelijk is vertellen, luystert eens toe. Het is gebeurt dat de Heer van dit kasteel, door sijn wreetheyt en gewelt, den rechtvaerdigen haet, en gramschap van 't meeste volk op hem geladen heeft, waer door hy ook wel haest met een harde en strenge belegeringh (op sijn slot) is aengetast en begroet geworden, de welcke langdurich sijnde, hadden de belegerden geen hoope te ontkomen, mits het groot gebrek van lijftocht die 'er in ontstont,

waer

aer door den heer sich bereyde om
em in de ongenade des woedende volks
ver te geven, maer sijn vrouwe (een
eelt der getrouwer liefde die sy 'er man
oegh) nam voor hem vanden doot te
evryen, en is met den vyant op dusda-
ger wijse over een gekomen, *dat haer ge-
rloft soude sijn op eenmael uyt den Kastele te dra-
n de juwelen diese liefst hadde*, welck ingewil-
cht, en met eden bevestlicht sijnde, heeft
'er man in een male geslooten, en met
e dienstmaegden die haar hielpen uyt
en kasteele gebracht, achterlatende alles
at se hadden, om den man alleen te be-
ouden, en alsoo is daer na dit gebouw
mgeworpen, en ondergebracht.
Voorwaer seyde *Russellania*, dese vrouw
eeft door sulck een daet de onsterffe-
ckheyt hares naems verdient, en ware-
k voegder *Dorathea* by, een krans van
ere die eeuwichlijck sal bloeyen: waer-
m ook niet te sijn een ware voorbeelt
yde vande *Sed*, om van u en uwes ge-
cken nagevolcht te werden: soo de ge-
gentheyt sulcks voor-wierp antwoorde
ussellania, dan wasser oock reden om me-
e te doen wat ons de liefde soude mo-
en raden, nietemin dese voorbeelden
n dun genoech gesaeyt: ghy hebt recht
yde hy, nochtans leestmen van dierge-

 lijke

lijcke hiſtorie die in *Duytslandt* voorgeval-len ſoude ſijn, en alhoewel ick het recht verhael daer van niet en weet, ſoo is nochtans dit den voornaemſten inhout; namelijck dat den *Roomſchen* Keyſer om ſeecker oorſaek die hem geweldig ſpeet, een ſtadt niet alleen belegerde, maer oock alles wat mannelijk was ten vier en ſwaert het leven ontſeyde, de ſtadt en 't volk na weynich tijt door noot geperſt moſt in ſijn handen vervallen, doch 't vrou-volk bewogen den Keyſer dat elck ſoo veel uyt de ſtadt ſouden mede nemen, alſſe op een reys konden dragen; wat doenſe? ſy en gaen niet tot 'er koffe-ren noch kaſſen om ſilver, gout, of andere kleynodien weg te nemen, mae r alleen totter mannen, die namen ſy op 'er ſchou-deren om uyt de ſtadt in vryheyt, en uyt de gramſchap des krijchsvolk te bren-gen; welcke getrouwe daet als den Key-ſer die ſach, hem ſoo ſeer bewoogh dat hy 'er niet alleen alle te ſamen het leven heeft geſchoncken, maer oock gegunt datſe haer ſtadt in vrede mochten beſit-ten, doch op dat ick mijn vertellingen niet al te langh en maek, laet ons nu eens wederom tot de dorpen koomen.

BACCVM, *Bachum*.

Backum een Dorp of buurt van Kenne-mer-

nerlant, is gelegen onder aende voet
ande duynen, niet verre van *Egmont*, en
aerom oock voortijts onder dat graef-
chap besloten, is daer na by koop onder
ornelis vander *Mylen* heer vander Mylen
n *Baccum* gekomen: de selve redenen die
ny bewogen hebben, op den naem van
astricum soodanige bedenckinge te ne-
nen, vallen hier wederom met *Baccum*
oor, want alsoo der sijn die het Dorp
ggen by outs *Bachum* ge-heten te heb-
en, na den afgodt *Bacchus*, soo sou daer
yt volgen, dat voor lange jaren desen
odt daer is geeert geweest, of datse ter
eren van hem den naem gevoert heb-
en, 't soude oock niet vreemt sijn soo
et waer is datmen van het oude *Bakenesse*
ot Haerlem seggen, hoewel het van de
aerschijnelijkste schrijvers niet aenge-
oomen en wert: wat is dat *Bakenes* outs-
ijts geweest vraegde vande *Sed*, 't is ghe-
offelijck seyde hy, van een *Baeken* op de
es, die tot waerschouwinghe voor de
chippers gestelt was, om de selve te
huwen of daer na te seylen, maer sy
eepen van een groot Bosschagie dat *Ba-
nes* genoemt wierd; ter oorsaeke dat
en hoek ter eeren *Bacchi* met menichte
an boeken of olmboomen, en wijn-
aerden beplant was, soo dat de inwoon-

ders *Bacheneßers*, als *Bacchum* vereerende, ſoude genoemt ſijn geweeſt, en dat ter deſer oorſaecke, een hoek der ſtadt *Out-Haerlem* genaemt, de naem en eenig overblijfſel van *Bakenes* heeft behouden, daer noch overich is het wapen der *Bacchialiſten*, te weten drie kannen, met drie pannen, tot beveſtingh van haar meningh nemenſe tot 'er voordeel, de wortelen der wijngaerden byna een dye dick over eenige jaren, in het graven vande fondamenten tot nieuwe huyſen gevonden, ſoo wy dan deſe lieden navolgen 't is geen wonder inden naem van *Baccum*, *Bacchus* te ſoeken. Ey ſecht ons ſeyde *Ruſſellania* wat voor een dat deſen Bacchus (daer ghy van ſecht) geweeſt is, op dat wy ſien mogen door wat reden *Baccum* ſoo genaemt mach ſijn: *Bacchus* ſeyde hy was een konink ſoo verſcheyden ſchrijvers getuygen in 't geluckigh *Arabien*, hof houdende in de ſtadt *Nyſa*, ſeer ſtrijtbaer en overwinnich, hy trock om *Indien* in te nemen, en maekte *Herculus* ſijn opper ſtadthouder over *Egipten*, dat hem toequam, en daer by *Promotheus* tot onder ſtadthouder, *Buſiris* ſtelde hy over *Phœnicien*, en *Antacus* over *Lybien*, hy voerde een hayr-kracht van mannen en vrouwen, daer mede hy overwon ganſch *Indien*, en de alderbinnenſte landen van

Aſien,

Asien, dus de Oosterſche landen overwonnen hebbende, liet twe Colommen of gedenkteeckenen oprichten, op 't *Indiſche* geberchte by de vliet *Ganges*, daar *Alexander de groot* oock toegekomen is: hy overwon daer by noch geheel H*iberia* of *Spaengien*, wederkerende vol zege reed in ſijn hofſtadt getrocken op een wagen met Elephanten, als hy t'huys quam van *Indien*, heeft rechtvaerdelijck de qualijck heerſchende lantvoogden geſtraft, en goede loffelijke wetten ingeſtelt, ſoo dat hy oock den naem van wetgever ontfangen heeft, doch de oorſaek dat hy vande navolgende tijt als Godt geeert en aengeroepen wiert, was voornamelijk om dat hy de menſſchen, in 't gemeen, groote weldaden gedaen hadde, door de vindinge des wijns, by de heydenen hoogh gheacht, want ſoo *Euripides* gevoelt, de ſchoonſte en nutſaemſte vindinge, die oyt ter werelt was, ſeggende dat Bacchus hadde gevonden middel om den menſch te doen vergeten alle ſijn voorleden ongevallen, of tegenſpoeden, want aldus ſingt hy.

Hy heeft geplant dit hout gepreſen,
VVaer door verdriet en ſvvaerheyt daelt,
En vvaer den vvijn vol vreugde faelt
Kout Venus *luſten moeten vveſen,*
En voor het menſch geſlachte blijft
Niet, dat hem ſijnen luſt verſtijft.

Om deſer oorſaeks wil ſijn hem veel kercken en kapellen, mitsgaders jaerfeeſten toegeheylicht en ingewijt, en ſoud oock ſoo ongerijmt niet ſijn, dat eer 't Chriſtendom de over-hant nam, niet alleen daer een tempel maer ook 't gehele dorp ſijn naem toegeeygent is geworden.

EGMOND, *Hecmunde.*

't Graefſchap van Egmont, is wijt beroemt outstijts onder de *Caninefaten* gerekent, eer het ſich tot een beſondere heerlijckheyt uytbreyde, inde giftbrieven wort 'et *Hecmunda* genaemt, dat na ſommiger ſcherpſinnicheyt *Deſe ſijn Reyn* te ſeggen is, en daerom ook wel eer *Rynechom*, niet om dattet aenden *Rijn* gelegen ſoude hebben, maer overmits 't dien naem gekregen heeft, toen den eertsdiaken den heyligen *Adelbertus* het ganſche Kennemerlant tottet Chriſten geloof bekeerde ſijn woninge daer nam, en de plaetſe van 'er afgoden-dienſt reynigde, ſeggende.

Gratia Deo jam hæc loca munda ſunt.

Dat is: *Gelooft ſy Godt nu ſijn deſe plaetſen reyn en ſuyver*, hierom ſoude de plaetſe noch de naem van *Hæcmunda* of Egmont dragen: ander Schrijvers die trecken de ſelve uyt 'et voorbylopende rivierken Eg, aen wel-

welkers *mont* het gelegen was, of 'er nu ſchoon geen beeken geſien en werden, dit voortreffelijck dorp placht eertijts den naem van *Hallen* te hebben, en is daer na verandert in H*ecmunda*, van 't reynigen, of Egmont van 't rivierken, gelijck geſeyt is, de uytmuntenheyt van dit dorp is groot geweeſt.

Egmont was in haar bloejende jaren herelijker en ſchoonder dan eenige ſtadt van *Batavia*, want in de ſelve waren niet alleen verſcheide heerelijcke huyſen en woningen getimmert, daer in vermaerde ridderen, edelen en ſchilt-knapen woonden, als die van *Reneſſe*, *Crevel*, *Sonnevelt*, *Raephorſten*, *Rietwijcks*, B*aniaerts* en andere heeren, maer voornamelijck was daer 't kaſteel of woningh vande heren van *Egmont*, en de uytſtekende abdye, met haer doorluchtige Abten, vande ſelve is een *Wormeriaen* geweeſt, dieſe *Meynertman* Abt van Egmont noemden, ſeer geleert en goet van leven; doch daer na in't jaar 1315, als heer *Wouter* van *Egmont* tot H*aerlem* gevlucht was, ſoo ſijn de *Vrieſen* gekoomen, en hebben *Egmont* met het ſlot en hof tot den gronde afgebrant, dat een onbeterlijcke ſchade voor de heerlijckheyt van Egmont was; want na deſe overlopingh en verwoeſtingh ſijn meeſt al de bovengenoemde edeldom, en

Rid-

Ridderen na *Haerlem* en *Leyden* getrocken, en haer woningen daer of daer ontrent nedergeslagen hebbende, lieten het verwoeste Egmont onder het puyn versmachten.

Wel is waer dat de huyslieden, en andere daer aengeraekt sijnde, allenskens het dorp wederom begonden op te timmeren, maer sodanig dat het voornaemste en heerlijckste deel ongebout ter neder leggen bleef, in sulcken gestalte en wanschickelijckheyt, dat de genen die het te voren gesien hadden nu met biggelende tranen 't mosten aenschouwen, gelijk wy lesen dat het toegingh met de HEBREEN, die dat schone SALEM in heerlijckheyt gesien hebbende, met oogen vol water de vervallen muren, gebroken toorenen en afgeworpen tempelen aensagen.

Heer *Gerbrant* van *Raephorst* alsdoen hem onthoudende inde Abdye van Egmont, dat overgebleven en noch verschoont was, heeft over Egmont een treurklacht gesongen, beschreyende haer oorlog door dusdanige veerssen, in gedaente van twespraek tusschen hem en Egmont voorgestelt.

RAEP-HORST.

Wat let u o Egmont, of vvat is u geschiet

Dat

Dat gy nu aldus ſit vol tranen en verdriet.
Die voor een kleyne tijt noch vvaert vol luſt en vreugden,
Hoe iſt ſoo haeſt vergaen, hoe is u eer en deugden
Verandert in geſucht, u glans tot ſtof en as,
V rode vvangen met ſlagregens vvater-plas
Bedekt, en gy verſchopt van vrienden en van magen?

EGMONDT.

De Heer heeft my ſeer ſvvaer in ſijn gramſchap geſlagen,
En my uyt koninklijcke eer en macht geſtelt,
Mijn kroon die is vergaen (gelijck een bloem op 't velt)
Haer tacken afgeſcheurt, en al mijn onderſaten
Nevens den Adeldom die hebben my verlaten,
Dus treur ik met het hooft geſegen inden ſchoot,
Mijn volck met ſijd gekleet, en met ſchaerlaeken root,
Nu met treurkleren gaen, en mijnen val beklagen,
Vermengelt met den damp van haer bedroefde dagen
Vol druk en lijden groot, ſy laten my in rouvv,
Ick moet allenelijck nu blijven als een vrouvv
Die van haer lieve man tot oneer is verſchoven.

RAEP-HORST.

Met recht klimt u't geſucht (met bitter klacht) na boven,
Over u droeve val, o Egmont vol verdriet,
O Egmont daermen met vervvondringh niet en ſiet
De jonge heeren, met jonck-vrouvven haer vermaken.

Gelijck voor vveynig tijt, o Egmont *daermen*
haeken
Nu niet om spelen gaen des avondts achter-
straet,
In 't plaets van alle vreucht, o Egmont *u ver-*
laet,
De rykdom vvelich en u adeldom grootmoedig,
Hier leyt dat lustprieel dat outstijts vvas voor-
spoedich
Vervvoest, in 't puyn gestort, gedruckt aen alle
kant,
De mueren sijn ter neer, de daeken heel ver-
brant,
Egmont *in* Sodoms *schijn, in d'afgront schijnt*
versonken,
De schoone huysen sijn tot holen en spelonken,
Daer in het donker sluypt 't gespooksel van de
nacht,
Op u plaveytsel-vvegh, van keyselsteen on-
sacht,
De beesten vveyden, en de dystelen staen bloe-
jen,
De doornen stekelig, en onkruyt vvelig groejen,
Men hoort geen vreugdensang van Bruydegom
en Bruyt,
't Is klagen, ach, en vvee, en alle droef geluyt.
Daerom ô Egmont, *valt u Schepper in de armen*
En bid dat hy hem dogh over u staet erbarme,
Ia helpt uyt desen noot, hy u ooc helpen sal,
En vryen vvijders voor een grooter ongeval.

Dus droevig was 'et toen ter tijt met *Eg-mont* (dat schoon en heerelijk Dorp) ge-stelt, doch daer na heeft *Ian* de eerste van dien name, de achtienste Heer van *Egmont*,

die

die vroom was, en onverſaegder dan ſijn vader, *Egmont* weder herbout, maer niet ſoo ſchoon en voortreffelijck als 'et te voren geweeſt was. Nochtans niet tegen-

'T KASTEEL VAN EGMONT.

ſtaende al deſe rampen, ſo is de heerlijkheyt van *Egmont* onder *Ian* de derde van dien

dien name, in een Graefſchap verandert, daer van *Lamorael* van *Egmont*(die tot *Bruſſel* onthooft is)de vierde en laeſte grave was.

Het heerlijk huys van *Egmont* ſtaende op den *Hoef*, is by *Ratbout* de twede van dien name de vierde Heer van *Egmont* gebout.

Hy deed afbreeken dat oude huys tot *Reynegom* of *Rinnegom*, en heeft een ander veel herelijker doen maken op den Hoef, daer hy het hof van Egmont ſtelde, waer alle ſijn onderſaten te recht ſouden koomen, als't nodigh was, ſy dwalen dan ſeyt *Hoveum*, die meynen dat 'et huys te *Rinnegom* en 't huys op den *Hoef*, een ſijn geweeſt: op de groote ſael van't *Egmonts kaſteel*, ſeytmen na 'et leven afgebeelt ſtonden, al de Heren en Graven van *Egmont* voor de Nederlantſche beroerten, eer het voorneme huys afgebrant wierde van *Sonoys* volck, dat een jammerlijcke ſaek was, ſo ſchoonen Kaſteel met den viere te verdelgen, de ruynen en vervallen muren betoonen wat 'et geweeſt is.

Als *Carolus Calvus*, Keyſer van *Roomen* en Konink van *Vranckrijck* was, heeft hy geſocht *Diderick* van den huiſe van *Aquitanien*, in 't Graefſchap van Hollant in te dringen, in Hollant regeerden toen de Heer van EGMONT, van ARCKEL en van

VASSENAER, de Heer van *Egmon* had in sijn behoedt de Noortsijde van Hollant, *van Haerlem tot Vrieslant toe*, daer nu selve steden in sijn behalven de Dorpen; de Heer van *Arckel* kreech de Oostsijde tot *Vtrecht toe*, en de Heer van *Wassenaer* de Suyt-zijde *tot Dordrecht toe*, dese drie Heeren sijn den Konink tegens getrocken, en hielden met hem strijt diese verloren, hier wierden verslagen jonckheer *Roelant van Egmont*, de Heer van *Wassenaer*, de Heer van *Arckel*, de Heer van *Valken-burg*, *Wollebrant* van *Egmont* is't ontkomen en met sijn volk tot *Egmont* gevlucht, die daer na versterkt sijnde, ontrent *Bever* Graef *Dirk* in den strijt deed' vlugten, en aen sijn volk roepē, *Wijk, wijck*, (daer uyt soude *Beverwijck* de naem ontfangen hebben,) als ick boven geseyt heb: als nu Graef *Diderick* velt-vluchtigh was geworden, heeft hy sijn klachte aen den Konink gedaen, die seer vriendelijk aen Heer *Wollebrant* schreef, en in Hollant gekomen sijnde heeft *Diderick* met *Egmont* versoent, in't Dorp *Bevervoort*, op seeckere voorwaerden die de Graef niet al te wel aen en stonden, en daerom soude geseyt hebben, gelijck ick vlus verhaelde, dat is een *Felle-soen*, en daerom hiet het Dorp *Velssen*.

Ons

Ons is oock nagelaten waerde vriendt en vriendinnen, dat eenen *Walingier* Heer van Egmont ſoo milt was tegens den armen dat hy altijt ſijn Buydel in de hant hielt, als hy ter kercken reet, 't gebeurde op een ſeecker tijt, dat hy na de kerck rijdende ſijn buidel vergeten had, daerom hy te rug keerde om die te haelen, als ſijn vrou nu meende dat hy in de kerck was, en niet haeſtelijck te huys ſoude komen, ſoo heeft ſy met een ander edelman *Pieter van Reneſſe* te doen gehadt, (wantſe onkuis was en in overſpel leefde) daer van den goeden *Walingier* niet en wiſt, als nu deſe heer haeſtig na de kamer liep, ſach hy haer by malkanderen leggen, waer op hy ſtrax ſijn ſwaert uyt trock en ſtackſe beyde deur, dat een droevig dinck was van eens Hartogen dochter, hy lietſe begraven voor aen in de boſſchagie, of wilderniſſe, van welcke boſſen veel ontrent *Egmont* gevonden wierden; dit ſnode ſtuck is ontrent het jaer van duiſent en vier gebeurt.

Lange daer na iſſer tot Egmont eenen Heer geweeſt die den quaden *Wouter* genaemt wierde, de Graef van *Loon* verbrande ſijn huys, ſonder het Dorp ſchade aen te doen, deſe voerde ooreloog tegens den Abt, die hy verdreef, en daerenbo-

ven

en des Abts molen, en de ſtalling die de
Graef van Hollant daer had aen brant ge-
steken ; maer des ſelven jaers daegs na
nieuwe jaer , is Heer *Wouter* door 't bevel
van Graef *Willem* ſonder lant,ſchandelijck
gevangen en uyt *Dirck* van *Rietwijcks* huys,
daer hy woonde , (terwijl ſijn ſlot dat de
Graef van *Loon* verbrant had , werde ge-
bout) op 't huys te *Heemskerck* gebracht,
daer hy gevangen en neerſtelijck bewaert
wierde , 't gebeurde dat tot *Egmont* vier
gebroeders uyt een huys met malkande-
ren beraetſlaegden , om haer heer te ver-
loſſen , deſe gebroeders ſijn met kodden,
bylen en hamers in den nacht gekomen
voor 't huys te *Heemskerck* , en maekten
soo groot misbaer en rumoer , dat de
wachters op het huys, meynende dat het
Vyant was, en geweldig heirkracht van
volk, van verbaeſtheyt vloden,en elk om
een goet heenkomen ſagen, waer van ook
menich ten venſter uytſprongen , om ſich
te ſalveeren , als de vier gebroeders dit
vernamen, hebben moet gegrepen,en ſijn
tot een venſter ingeklommen , ſloegen
noch vijftien wachters doot,die meenden
te ontvlieden, en maekten haer Heer los,
en quamen met malkander dien ſelven
nacht noch tot Egmont, uyt dees getrou-
we daet ſeyt men , is Heer *Wouter* bewo-
gen

gen geworden, dese vier broeders te ver-edelen, en heeft haer eernamen gegeven, te weten, *Iacob* die eerst in de kamer is gesprongen daer Heer *Wouter* lach, noemde hy *Iacob van der Kamer*, en *Ian* die de bijl meest gebruyckte, noemde hy *Ian van de Bijl*, en *Cornelis* die seer geklopt hadde noemde hy *Cornelis Klopper*, en *Pieter* werde na sijn Cnodse, *Pieter Kodde* geheten, dese namen voeren noch de nakomelingen van dese vier gebroeders by de *Egmonders*, ten hedigen dage tot de jacht gemachtight. Graef *Willem* sonder lant dit gehoort hebbende, heeft Egmont veel dorpen en buerten afgenomen, en hem seer gequelt, doch hy heeft niet te min sijn verbrande slot veel herelijcker doen op timmeren, dan 't te voren oyt geweest was.

Daar na toen een ander *Wouter* heer tot *Egmont* was, en sijn broeder *Lubbertus* Abt van Egmont, ist geschiet dat een oyevaer die op de Abdye nestelde, sijn been brak, die een jongman op nam, en sijn moeder (een arme vrou) bragt, die 't been gespalkt, en door haar soon hem kost gegeven heeft, als hy nu genesen was hebbense hem laten vliegen, daar na tegens de winter vertrock hy na het warme landt alsmen seit, tot tegen 't voorjaer, als de soete lenten en aengename tijt gekomen was, quam hy

oock

ock weder, en heeft een steen uyt sijn
ek voor het arme vroutjen uitgeschoten,
n is doen weder op de Abdye gevlogen,
t vroutje siende dit werk aen, was ver-
ondert, niet wetende wat het te bedie-
en had; heeft den steen opgenomen, is
y den Abt gegaen, en hem die gegeven
ebbende mits sy hem de saek bekent
adde gemaekt, beloofde hy soder yets
at goets in bevonden wiert, 't soude
aer beloont werden.

Hier op haelde den Abt een die kennis-
e van kostelijke stenen had; en hem on-
ersocht hebbende wierde bevonden een
ostelijken karbonckel te sijn, die des
achts licht gaf, en scheen als de mane,
elcks schijnsel een weinich uit den groe-
en was, met desen steen heeft heer *Wou-
r* van *Egmont* 't hoog autaer bedekt, en
et vroutje met haer soon soo rijkelijck
egaeft en beschoncken, datse haer leven
ang genoeg hadden om eerelijck van te
even.

Siet eens seyde van de *Sed*, hoe de on-
edelijke vogelen, selfs veel redelijcke
mensschen (dat is die met verstant het
goet en quaet konnen onderscheyden)
overtreffen in dankbaerheyt: dit gevo-
gelt en laet de weldaet aen sich gedaen
niet onvergolden, noch ook of 't schoon

 lang

lang geleen en vergeet 'et niet, wie den behulper geweest is; dat is waer seyde hy, en daerom de menschen vergeten seer licht 't goet aen 'er gedaen, en betonen schier niet meer te oeffenen als ondankbaerheyt, die, hoewelse alsmen secht stinckt, nochtans van veel nagevolgt en gedaen wert, en wederom 't leet aen iegedaen wert, en wederom 't leet aen iemant te weeg gebracht wort met Diamanten griffien in 't herte geprint, soo dat 'et spreekwoort waer bevonden wert, *Euvel-daet gedenkt men lang, weldaet wort haest vergeten.* 't Sullen ook de menschen genoeg te doen hebben soo sy van dese stomme vogelen niet veroordeelt en werden, die soo weynich dank-baerheyt en soo veel wraeke geoeffent hebben. Ey seyde *Russellania*, alsoo ick wel van d'Abdye te *Egmont* gehoord heb, segt eens (op vrientschap versocht) wie heeft die gebout of eerst gesticht, wanneer begonnen, hoedanich, en door wat oorsaek, isse verdestrueert, of in sulck een jammerlijcken wesen vervallen.

D'*Abdye van Egmont* (waerde *Russellania* en ghy jonge herten) is gebout, seyde hy (somen de gedenkschriften geloven mogen) van *Diderick van Aquitanien*, die de eerste Grave was en Hollant wel veertien jaren regeerde, want alsoo dees Prins lang in vrede

vrede sat (een Godtvruchtig man sijnde) heeft hy uyt grooter eerbiedicheyt, en ouder gedachtenis van S. *Aelbrecht*, een houten Klooster gebout, in 't voornoemde Dorp dat men van oudentijden (als 't geseyt is) *Hallen* noemden, daer hy in sette Nonnen van de Benedickter orden hy versag 't Klooster daeren-boven noch met milde begiftingen, die tot 'er nodrufticheyt dienen mocht, en bestonden voornamelijck in 't besit van *in Vroma* 9, *Alckmere* 11 *manssen*, *elcke mans is twaelf mergelen*, Daer benevens in *Callingen* (dat nu 't Ooge heet) een halve wooninge, betalende veertien ponden 's jaers.

Maer daer na sijn de rebellige Vriesen gekomen, en hebben met ongestuymicheit dit Klooster in brant gesteken, afgebroken en vernielt. Graef *Dirk* de tweede, een yverig man als sijn vader geweest was heeft 'et selve wederom herbout, doch van steen, en veel herelijcker dan te voren, daer hy geen kosten aen gespaert heeft, hy versette de Nonnen in het Dorp van Heem*stede*, op een plaetse genaemt *Bennebroek*, en deed' in 't nieu-geboude Klooster Monnicken van Benedicktus orden komen, die hy niet min als sijn overleden vader vaderlijck begenadigde van sijne goederen.

Schagen 6, in *Haragen* elf en een vierendeel, *Rijnegom* acht, *by't Klooster* twee, *Siterhem* vier en een half, *Wijmmen* een en een half, *Walehem* drie, *Osden* twee en een half, *Lymben* seven, *Sunthum* twee, *Haren* dartien en een half, *Bachem* drie, *Orden-bol* twee, *Those* een, *Obingen* een, *Heemstede* een *Manssen.* Wijders van *Wymenen* tot *Aren* toe, al 't gebout en ongebout lant, voorts by 't water of de rivier *Bamerster*, by het beekje van *Schuling-leke*, en *Hurcstede*, en in *Velssen*, verscheyde landen, Visscheryen, en de offerhande van den outaer op *S. Aechten*-dag, in 't *Voorhout* de kerck met de tienden, in *Noortgau* de tienden alleen, maer in *Alckmere* al de tollen; 't was ook geen wonder dat de Graven soo milt tegens het Klooster waren, alsoo sy aldaer begeerden begraven te sijn.

Arnulphus, Diderick de tweede Graef sijn soon, de voetstappen sijns vaders navolgende, heeft 'et Klooster oock rijckelijk begaeft.

In de dorpen en buerten van *Thosa* twee, *Castrichem* twee en een vierendeel, *Fellason* drie, *Voorenhout* drie, *Noriga* vijf, *Lopsen* negen, *Maerne* een, *Leythen* een en een sestedeel, *Bargan* drie *Manssen*, bestaende yder *Mans* in twaelf mergelen lants.

Voorts gaf hy de voornoemde Abdye,
de

de kerck van Vlaenderen met de tienden, desgelijcks *Hergam* en *Schia*, met haer tienden alleen, en is (na dat hy van de Vriesen by Winkel dootgesmeten was) in dit heerelijck klooster tot Egmont begraven geworden: hier hebt ghy dan in't kort de eerste opkomste en voortgank van de voorgenoemde Egmontsche Abdye: in dit alles te weten van 'er eersten opbou, tot de doot van *Arnulphus*, de derde Graef van Hollant, is verlopen de tijt van ontrent eenentnegentigh jaren, hebbende haer begin genomen in den jare 902 of niet veel vroeger, en is bevonden in desen stant 993.

Dese Abdye is 'er na niet weynich verciert en aengetimmert door *Ian* van *Hillegum*, toen Abt aldaer, die ook des Kloosters goederen buyten lants gelegen, tegens inlantsche heeft verwisselt, en verrijckt, 't selve volgde Heer *Willem* van *Matheres* na, want alsoo het Klooster (en hy niet minder) veel ongelucken en swaricheden geleden had, heeft hy nochtans, dit alles overgeslagen, der Abdyen schulden betaelt, en die met schoone timmeragien verbetert; waer door hy oock een seer loffelijken naem nagelaten heeft, de schulden nu die hy betaelde waren twaelef duysent *Wilhems schilden*, dat nu belopen sou

ſesendartich duyſent gulden, deſe dede by de loffelijke ſtadt *Leyden* oock timmeren het huys te ABS-POEL. Maer hoe ſou ik mogen verſwijgen dien *Meynard-man* Abt van Egmont, die van eerelijcke ouders te *Wormer* geboren , de eer ontfangen heeft dat hy opperhooft van dit heerlijk Klooſter is geworden, en loffelijck aldaer heeft geregeert: deſe was ſodanich een beminder der geleertheyt, dat hy groote kennis hield met den grooten *Erasmus* , en met Heer *Maerten van Dorp* van *Naeld-wijck*, die tot *Leuven* in der Godtheydt leerde. Hy heeft het Klooſter niet weynich door vermeerderingh, en aentimmering verbetert, als de voornoemde ſijn voorſaten ook gedaen hadden.

Maer ey lieve, ſeyde van de *Sed*, ſecht ons eens hoe is dat heerelijck gebouw ſodanich vervallen, alsmen tegen-woordich noch ſien mogen.

Toen de Spaenjaerden, ſeyde hy , de vervolging in Hollant aenvingen , iſſe 't van de ſoudenieren aen brant geſteken, en berooft : hier van ſietmen nu niet meer dan twee ſeer oude toorens , en eenige ſtucken muers ſtaen , ô hoe deerlijck is vergaen die vermaerde en uytmuntende plaetſe, hoe is ſo ter nedergeworpen dat groote vack , welk de oude Graeffelijcke lijc-

jcken en tomben placht te omvangen, hoe is dat schoon gebouw (eens Koninks Hof en woning gelijckende) so vernieticht, daer nu noch naulijcks twee van 'er toor-

De Abdye van EGMONT.

nen overgebleven sijn, en wat sal ik seggen, men gebruyckt een spreek-woort,

Noyt ongeluck alleen; want op dit is gevolcht dat in 't jaar 1596 den Noorderschen tooren (also hy nevens de ander ongeankert was) eerst den spits afviel, tot aen het vierkant, en daechs daer aen is de Oostzijde gevallen totter aerde toe, en de Westsijde bleef staen, ick en kan niet nalaten te verhalen, watter vertelt wort in dien val gebeurt te sijn, daer in de besondere behoedinge Godts aen te merken is; daer woonde een arm vrouken ter selver tijt, onder in desen toorn, dese bleef onverseert en sonder eenige schade, midden tusschen de gebroken stenen, en 't vallen der solderingen, noch by den leven, want sy daer onder van daen quam, tot verwondering van veel hondert menschen.

Sijnder niet veel Abten in dees Abdy geweest, vraegde van de *Sed*, nadien dit Klooster al lang heeft gestaen; die rekening is wel te maken, antwoorde hy, maer wy hebben geen tijt, om daer veel van te seggen, de eerste Abt was *Wonebold*, een seer oprecht man, na dat het Klooster ter eeren van den vromen *Aelbrecht* was opgerecht, dit is ontrent den jare negenhondert en tien gebeurt, van dese tot *Adelaert* de seste Abt, is hondert en drieenseventig jaren verlopen; hy stichte tot Egmont een kerk ter eeren de maget Maria, onder deses

Abts tijt verkreeg *Barwout* de jonge, de
gende Heer van Egmont , dat hy sijn
n soude versoeken, met sijn nakoomers
n den Abt aldaer; want Graef *Floris* van
ollant , uyt grooter Godtvruchticheyt,
om dat hy den Abt nevens de Abdye
er beminde, vergunde hem 't selve: dese
raef was oock een beschermer van 't
looster van Egmont, en al het gene haer
ebehoorde; voorts van de voornoemde
Adelaert tot *Franco* de elfde Abt, isser 99 ja-
n tijts verloopen, dese Abt was een goet
avolger van Heer *Wouter*, die het Kloo-
er, 't getal der goederen , en haer Mon-
icken vermeerderde: by synen tijt was-
r een Heer van Egmont, een schoon doch
aestig man , die hem terstondt tegens de-
n voornoemden Abt aenstelde , en ver-
rack met gewelt en groot onrecht alle
erbonden die tusschen sijn voorsaten
ette Abten van Egmont gemaekt waren,
y noemde hem niet anders dan *een Luysich
Cappaert* ; oock en wou hy niet versoeken
ijn leen van den Abt als sijn voorvaders
edaen hadden. By *Wallengiers* des sesten
Heer van Egmonts tijt , was van hem op
de oever van de Noortzee getimmert
tien huysen , daer in hy geset heeft scha-
mel volcksken van sijn ondersaten , die hy
de huisen mildelijk schonk, op voorwaer-

 den

den dat ſy de tiende vis ſouden geven aen het Klooſter, en voorts gaf hy 'er by de tienden van Egmont binnen van alle kooren, al dit voordeel heeft de Heer van Egmont haer ontnomen, ſoo dat hy niet onrecht den *quaden Wouter* tot een toenaem kreeg: toen oock de Graef van *Loon*, den quaden W*outers* huys verbrande, heeft hy noch het dorp noch de Abdye eenige ſchade aengedaen; den Abt toornich ſijnde over het gene de Heer van Egmont aen 't Klooſter gedaan had, is in der nacht met driehondert man te paerde na Heer *Wouter* gereden, die in *Dirck van Rietwijks* huys woonde, t'wijl ſijn verbrande huys herbout wierde, om hem in den ſlaep te verraſſen en gevangen te nemen; 't geſchiede op Kersnacht, maer eer des Abts volk aenquam, heeft *Dirck van Rietwijk* aen *Egmont* geopenbaert 't gener gaende was, als Heer *Wouter* dat verſtont, heeft hy ſijn volk doen wapenen, en is den Abt tegen gereden; hier door aen malkander geraekt ſijnde, hebben ſy geweldich gevochten (op de plaets diemen de Crijt hiet, om datter toen een groot gekrijt geſchiede) doch den Abt heeft 'et velt moeten ruymen, en moſt het verlopen. Den Heer van Egmont, door ſijn overwinning te ſtouter geworden ſijnde, heeft in toorn des Abts

mo-

..len en ſtalling, die d'Hollantſche Graef
..behoorde, afgebrant, dat van den Abt
.. de Graef geklaecht, de Heer by nacht
.. ſijn bedde genomen, en uyt *Rietwijcks*
..ys op 't ſlot te Heemskerck gebracht is;
..'et vangen en verloſſen van Heer *Wou-*
..door de vier gebroeders, heb ik wijder
.. vorige verhaelt, doch *Franco* is in 't ſel-
..jaer in de maent van October geſtor-
...
Van deſen *Franco*, tot *Willem van Mathenes*
..n 30 Abt rekenen de ſchrijvers 242 jae-
.., deſe door vrees van den Heer ſocht
..h ſelven te verſien, en bedektelijk met
..s Abdyen Previlegien en de overgeble-
..n juwelen te vertrecken; maer door
.. lagen des Heeren gevangen ſijnde, moſt
..el lijden en eyndelijck na drie maenden
..n Heer alle ſijn begeerten overdragen;
..s gehandelt ſijnde heeft ſich uyt 'et
..looſter begeven, tot den jaere 1437,
..en, door tuſſchen ſpreecken van *Philips*
..artogh van Bourgondien, en des Paus,
..over eendracht beides gedeelte gerrof-
..n wierdt, doch ganſchelijck buyten de
..ening van den Abt en ſijn broeder; want
.. Heerlijckheit van Egmont, toen van de
..bdy geheel afgeſondert en vry wierde
..emaekt; oock wierden de landen by
..'Egmonts ingenoomen (tot ſchade der

broederen) haer als eygen toegeleyt: hier uyt ontſtont een grooten haet, en langdurige vyantſchap, waer door de overeendracht weder gebroocken is geworden, toen quamen wel haeſt *Aelbrecht* van *Raephorſt*, en *Gysbert* van *Heul*, met menicht van gewapent volk voor de Abdy, in ſulker maten dattet den Abt tegens de boeg liep, en hy genoeg te doen had om't klooſter van 'er gewelt te beſchermen; noch vijf Abten ſijnder tuſſchen hem en *Meynerd-man* geweeſt, hebbende den tijt gehadt van ontrent tnegentig jaren. Van deſe *Meynerd-man* heb ick te voren verhaelt, en geſeyt, dat hy een *Wormer* kint was, hy heeft die van *Weſtzaanen* en *Commenye* verſcheyden Previlegie brieven, die door ouderdom vergaen waren, wederom vernieuwt, en in haer volle kracht (gelijckſe te voren waren) geſtelt, ſijn naem begint hy: *Meynard-man byder genaden Godts, Abt van Egmont*, doen kont allen luyden, en hangter achter aen; want wy *Meynard-man Abt* voorſchreven, overgeſien hebbende, de brieven daer van by ons gemaekt met de eygen daer van gegeven, anno 1346, en bevonden die over een te komen, daerom verſoeken en bevelen de onſe op alle plaetſen, en tijden geloove te geven in allen ſchijn, of de eygen gegeven brief daer

egenwoordig waer, ſulcks dat oock den
Abts voorts tot beveſting ſijn ſegel daer
aengehangen heeft; dit was een voorrecht
dat de Abten van Egmont hadden, datſe
vermochten der huyslieden previlegie-
brieven vernieuwen, en beveſtigen; *Mey-
nard-man* is geſtorven anno 1526. Pieter
van Opmeer gedenckt van hem in de be-
ſchrijving der gantſche wereltſe geſchie-
deniſſen. Van *Meynardman* tot op *Govert* van
Mierlo, den leſten Abt van Egmont, rekent-
men den tijt van tſeſtich jaeren, hy was
een Brabander, een Monnick van Domi-
nicus ord're, een kloek Predicant, en oock
daer na geworden den tweden Biſſchop
van Haerlem , want als deſe ſtadt, door
Frederic verovert was, ſong hy de Mis in
de hooftkerck, doch namaels toen 't ge-
loof veranderde, week hy 't lant uyt tot
binnen Munſter, daer hy Stedehouder
van den Biſſchop wierd, en eyndelijck tot
Deventer geſtorven is. Tot beſluyt de
voornoemde Abdy was ſoo groot van be-
grijp en rijck van inkomingen, mitsgaders
van koſtelijcke kelcken, en kerckelijcke
cieraden, nevens een ſeer treffelijke Boek-
kamer van oude geſchreven en gedrukte
boeken, datſe veel anderen te boven
ging, en oock de gantſche werelt over
vermaert was geworden. O warelijck,

ſeyde van de *Sed*, de inwoonders van Egmont, de voorige en tegenwoordige ſtant overwegende, hebben reden, om met de Goddelijke klaegliederen te treuren, en te ſeggen: Hoe *ſit de ſtadt ſo eenſaem die vol volks was! Sy is als een weduwe geworden,* &c. *de wegen* SIONS *treuren, om dat niemant op het feeſt en komt, alle haar Poorten ſijn woeſt, haer Prieſters ſuchten, haer jonk-vrouwen ſijn bedroeft, en ſy ſelfs ſit in bitterheyt,* &c. *van de dochter* SIONS *is haer cieraet weg gegaen, haer Vorſten ſijn als de herten die geen weyden en vinden,* &c. Hoe *is 't gout ſo verdonckert, het goede fijn gout ſo verandert: Hoe ſijn de ſtenen des* Heylichdoms *voor aen op alle ſtraten verworpen, de Heere heeft ſijne grimmicheyt volbracht, hy heeft de bitticheit ſijns toorns uytgeſtort! en hy heeft een vier in Zion aengeſteken 't welck haer Fondamenten verteert heeft.* Laet ons ſeyde hy, de Heylige gedichten in 'er waerde erkennen, 't ſoude wel paſſen datter een anderen *Raephorſt* de plagen vernieude, nadien 'er ramp noit ſo onbeterlijck geweeſt is als de tegenwoordige, noch op veel na ſo groot, nietemin ick heb mijn vlijt gedaen 't ſelve in een treur-ſang te vervaten, ſoo het u geluſt ſiet daer is 't in geſchrift; mits haelde hy voor den dag de vaerskens by hem daer op gemaekt, en verſocht darſe 't ſelve met hem wilde ſingen, dat by 'er alteſamen geſtemt en ingewilligt ſijnde, hebben aen-

engevangen, op de stemme : *Amarillis mijn* *hoone* :

Treurt edel Egmont binnen ,
tort tranen tot een beeck !
' klacht beginnen, vvilt met verslagen sinnen ,
in aansicht bleeck !
' roem die leit ter neder !
Geen hoop en is om vveder
Hooft op te beuren, daer is geen heil te speuren!
Al u dagen, al u dagen, al u dagen ,
Moet gy treuren .
V vvaerde edellingen ,
Haer stamhuys is vergaen ,
Noch vreucht noch springen, noch ook geen vrolijk
VVort 'er gedaen ! (*singen ,*
Ter aerden sijn de mueren ,
Door hatelijcke vueren
Neder geslagen, gy hebt de donk're vlagen
Der rampspoeden, der rampspoeden, der rampspoe-
Moeten dragen . (*den ,*
De spitsen nederbuygen
' suylen onder 't sant ,
Nu noch getuygen, u hoocheit uyt den ruygen ;
Die door den brandt ,
En 't vvoeden der soudaten ,
Niet is over-gelaten ,
Dan druck in 't herte, dan ongeval en smerte ;
Om den zegen, om den zegen, om den zegen ,
Niet te terten
De eertijts gulden vrede :
V tempel vol schoonheit ,
Is nu vertreden de plaetse van gebeden ;
Ook ten toon leit ,

Met

Met puyn en aerd' bestoven!
De daken sijn van boven,
Beneen gekomen, de glans is u benomen,
D'ongevallen, d'ongevallen, d'ongevallen,
V betomen.

Toen hervatte hy sijn woorden, en sey met een bedroeft gemoet; ick had met een verheugen de wonderlijcke opkomst van deese hooge heerlijckheit verhaelt, maer dit besluyt endicht met treuringe; wel is waer, my is wel indachtig, hoe groote, hooge en uytmuntende konink-rijcken, en vorstendommen, landen en steden, van alle heerlijckheit en voortref-felijkheit ontbloot sijn, en dat de wereltsche dingen door gestadige omdrayingen gedreven werden, maer 'et moeit ons meerder, om dat 'et soo deun aen ons ge-schiet en voorgevallen is; dan wy sullen hier eens afscheiden en Egmont in 'er be-droefden staet, gelijckse is, laten.

HEYLO of *Heyligerloe*.

Ick heb te voren verhaelt dat Egmond van het reynigen haer naem na sommiger gevoelen ontfangen heeft, als welk door S. *Adelbert* vanden af-goden gereynicht was, 't selve wort ook van H*eylo* geseyt, en sou daerom H*eyligerloe*, als een heylige ste-de genaemt sijn, want soo 't waer is, quam den heyligen *Willebort* daer aen, om de

lieden

eden van het heydendom tot'et Chri-
en geloof te brengen, gelijck hy niet
eynich daer in gedaen, en de Tempelen
aer en daer ontrent van'er onsuyver-
eyt geheylicht heeft. 'k Geloof oock
at my vertelt is dat hy, tot *Heylo* sijnde,
hem weldigh dorste, door sijn gebet
erkregen heeft, dat hy met sijn staf op 'et
ertrijck slaende, een fonteyne deed ont-
ringen, de welke noch by velen in
aerden gehouden wert, en gerekent als
en besondere heylichdom. By *Heyloe*
yt 'et oude huys vander *Coulster*, de hee-
en vander Coulster toebehorende, daer
behylickte *Pieter van Ruynen* schiltknaep
it huys met al haer toebehoren, als hy te
ijve nam Ioffrou *Maria vander Coulster*, Ia-
obs outste dochter en Erfgenaem, van
ese is gedaelt Iuffrou *Anna* van *Nievelt*, die
e goederen van de *Coulster*, nevens de Am-
achtsheerlijkheit van *Heilo* besat. Na dat
e Geldersschen *Meden-blick* stormender-
ant innamen (niet tegenstaende sy een
aentjen van graef *Felix* knechten in had-
en) dat sy beroofden en in brant staken,
uamense tot *Alckmaer*, en deden daer van
elijcken, haer selven met een rijken buyt
verladende, en sijn endelijck tot by *Heylo*
ekomen, hebben 't huys te *Coulster* neder-
eworpen, tot *Heylo* veel scha gedaen, het
slot

ſlot en dorp van Egmont afgebrant, de Beverwijck afgelopen, Sparendam vernielt, 't Blockhuys by 't huys ter *Hert* ingenomen, en door de venen treckende, gelijk een donker wolk ſijn ten leſten weghgeraekt, overal achterlatende tekenen van 'er moetwillicheyt, tot ſchade van veel lantlieden, en vernieling van dit huys te *Coulſter.*

Wijders, waerde vrient en vriendinnen, ſtaet ons noch te verhalen, eer wy vande dorpen der oude *Caninefaten* ſcheiden, van *Outdorp*, *Bergen*, *Schorel*, *Zane-geeſt*, van 'et *Hondtsbos*, en van *Petten*, aen 't Noorden daer de *Zaan* tot inde *Maris Garmanicus*, of Noortzee gevloeyt heeft, aende Suytkant blijft noch overigh, *Saſſem*, *Lis*, *Hillegum*, Heemſtede, *Spare-woude*, en *Sparen-dam.* In het midden op de Zaan, *Aelſmair*, *Nieuwerkerck Sloten*, *Ooſtdorp*, *Zaanden*, *Weſtzaanden*, en *Crommenye*, *Ooſtzaanden*, *Smalſteyn*, *Wormer*, en *Iiſp*. *Knollendam*, *Marken*, *Stierp*, en *Akerſloot*: dit ſijn alle oude Dorpen, die eertijts op de *Zaan* (hooftrivier der *Caninefaten* of Kennemers) gelegen hebben, nevens noch de Boſſchagien, die daer veel geweeſt ſijn, te weten '*t Spiernerwalt*, Houterick, '*t Hof-Ambachter-bos*, '*t* Ber*ken-bos van Zaanden*, '*t Elſſen-bos* aen de middel-*Zaan*, den *Poeler-bos*, '*t Wolven-bos*, *Aderen-bos*, *Akerſloter woudeu*,

, Stieripper-wouden , *Dorre-geester-bos*, *Boeke-bos* , en noch menichten van Bosschen, nter *Alckmaer* langs Geestmer ambacht, *Zanegeest*, *Bergen*, *Schorel*, *Groede*, *Harragen*, *ten* , en andere plaetsen meer. Maer also dese stof en vertellingen eygentlijck besonderlijk de *Zaan* aengaet , sal de ve soo lang laten berusten , tot dat eerlijk een wijtlopigh verhael vande *Zaan* daen is; want ik acht de *Zaan* ouder n loop te sijn dan eenich vande Dorpen er aen gelegen . de Dorpen als die daer door vertieringe , lieffelijcken uytval, aenvoeringe vanden *Rijn* , gebout sijn, ch soder eenige onsekerheyt in bevonden wort, de duysterheit van'et werk, alder 't oock seecker, sal by velen of voor dicht , of niet voor vol aen te nemen houden werden, dan elk wort het oordel vry gelaten , om te gevoelen na dat n goet dunkt , en d'omstandicheyt der erheyt lijden mach.

Dat wy ten vollen vernoecht sijn over wijtloopige vertellingen , sey vande *Sed*, ekerlijck,'t geen by u voorgestelt is om ch te verhalen, oordeel ick uyt het voe sal ons niet min genoegen , alsoo 't ornaemste oogh-wit is daer door wy malkanderen gekoomen sijn; maer er sijn noch zeedorpen in Kennemerlant,

lant, als *Wijk op zee*, *Egmont op zee*, en *Sant-voort*, by de ſelve magh oock gerekent werden *Noortwijk op zee*; 't verwondert my dat ghy vande ſelve geen gewach gemaeckt en hebt: de oorſaeck, antwoorde hy, is geweeſt, om dat ick die achter aen ſoude brengen, overmits het niet anders als voortgeplante gemeynten van de andere Dorpen ſijn, en uyt de ſelve voortgekomen, die vander Hoeve en andere Schrijvers VOLKPLANTE noemen, want de lieden van *Noortwijk*, van *Haerlem*, *Beverwijck*, en *Egmont*, die haer alle met koopmanſchap, lantbouw, of andere Stadtsdingen niet en konden generen, dese hebben haer viſſcherye inde Noortzee genomen, en als ſy bevonden dat ſy 'er eerelijck by leven mochten, dattet oock te verre wegh was, om vande Seekant in 'er dorp (geſtadich by 'er vrou en kinderen) te gaen, haer hutjens aende konijn-duynen geplant, en ſoo te met aengroeyende (waer by oock lieden van andere hanteringe quamen) ſijn ſy tot geheele dorpen uytgebreyt; dit ſijn de beginſelen van de zee-dorpen, nu ſoo veel als Egmont op zee aengaet.

EGMONT op Zee.

Wallingier van Egmont, heer van dat Dorp, mitsgaders verſcheyde buerten, lan-

aden, en Duynen daer ontrent, heeft
en timmeren op zee tien huysen tot
rief en behoefte van sijn verarmde lie-
n, die hy de huysen schonk, op datse in
h Noortzee mochten visschen, en also
kost met eeren winnen, hy en begeer-
d daer niet anders voor dan dat sy den
nden vis aen 't Klooster van Egmont
den uytreyken; daer na toen dit Dorp
w wel voer en vermenichvuldigde, was
t inkoomen van dese tiende vis al een
te gift, soo dat den quaden *Wouter* heer
n Egmont, daer ick voor van verhaelt
b, de selve de heerlijckheit socht toe te
genen, waerom hy 't selve 't klooster
trock, nevens andere vryheden. *Arnout*
negentiende heer van Egmont, deed'
dorp op zee merkelijck verbeteren, en
rtimmeren.

WYCK *op zee*.

Het Dorp *Wijck op zee* schijnt den naem
t haer Moeder-stadt de *Beverwijck* ont-
ngen te hebben, dat dit selve waer is,
n uytter volckplanting wel afgenomen
erden, daer is noch een volk-plant over
de Beverwijck, dat *Wijck in de duynen* ge-
emt wert, en behooren al te samen on-
er 't Baljuwschap van *Bloys*. In't jaer van
489 in de maent van May, sijn daer ge-
omen een hoop t'samengerotte boeven,
die

die ſonder hooftman of Capitein op den vrybuyt leefden, ſy hadden vier ſchepen by 'er, en alſſe al ſeilende langs deſe kuſten quamen, hebben een landtgang in dit zeedorp gedaen, en 'et ſelvige gebrandtſchat op drie hondert Rijnſche guldens, dit moſten de ingeſetenen terſtont opbrengen, of ſy wouden daer de brant in ſteken; van daer ſijn ſy tot *Petten* gekoomen, en hebbender nog wredelijcker gehandelt, gelijck wy hier na breder daer van, in 'et verhael van *Petten*, ſullen horen; twe jaer daer na, ſoo *D. Velo* ſchrijft, inden voorſomer, hebben die van der Sluys met eenige oorelogſchepen onder't beleyt van Heer *Ian van Naeld-wijck*, *Wijck op zee* met roof en brant aen alle kanten vervult, en de lieden ſeer geplaegt. In dit zeedorp is geweeſt een Viſſcher genaemt *Aert*, wiens ſoon *Rijck* toen hy jong was by ongeluck ſijn been verbrande, dat daer na door quaet beleyt des Meeſters afgeſet is geworden; deſen jongen veel by 'et vier ſittende, quam de natuer hem verwecken tot de teeckenkonſt, door welcks aenporring, ſonder ander voorbeelt, begon met koolen den heert en witten muer te bekrecken; waer door hy op't ſchilderen is geraekt: hy met een ſtelt gaende wierdt genoemt *Rijck* met de *Stelt*, en voerde ſelfs
tot

..een byspreuck, *Ick ben Rijck en wel gestelt.*
..se een goet en voortreffelijck schilder
..vorden sijnde, heeft veel goede dingen
..laen, van sijn konstige werken sijn in
..estant geweest en by andere liefheb-
..rs, tot sijn 95 jaren geleeft hebbende, is
..o 1577 gestorven. By *Wijck op zee* is in't
..r 1531, een grooten Walvis aenge-
..omen, lang 75 voeten, doch was doot,
.. hy te lande geworpen wierd, en lagh
..t den mont open, die wel 12 voeten
..t, en sijn steert 16 voeten breet was;
..el Kennemerlanders uyt verscheyden
..rden quamen daer toe om te sien, als tot
.. groot wonder, want die groote lic-
..men te voren by haer soo niet bekent
..waren, alsse nu wel sijn, daer so menich
..otsman uyt dit geweft henen vaert, om
.. te vangen, dooden, en profyt daer uyt
..soeken. Waer van dit lant groot voor-
..el geniet, schoon datter veel, gelijck-
..n segt van vissers missers werden, en tot
..ade vande reeders t'huys koomen.

ZANTVOORT, *een Zeedorp.*

(Dit heb ick gesecht is een volk plant
..nde oude *Haerlemmers*, en vande Dorp-
..len daer ontrent, om 'er met de vis-
..erye op de zee te generen, de oorsaek
..n 'er naem is uyt de zantheuvelen wel
.. te nemen, daer 't Dorp op gebout is.

Het

Het is over eenige jaren heel volkrijck en welvarende geweeſt, maer door de peſte meeſt uytgeſtorven, en daer na veel verarmt, in 't jaer van 1457, toen *Claes van Yperen* Borgermeeſter, *Gerrit* van *Noortwijck* Schepen, en *Aelbrecht* van *Raephorſt* Schout van Haerlem waren, had den edelen heer van Brederode *Walraven* ſijn ſoon tot Santvoort in de vergadering aen deſe mannen geſonden, om ſaken van belang te verrichten, maer ſy hebben haer bits en wrevel tegens hem aengeſtelt; *Walraven* ſiende wat hem wedervoer heeft dien ſmaet ingekropt, en daer na ſonder weten ſijns vaders heeftſe by *Amersfoort* op een ſeker tijt onderlopen, en met ſijn reyſigers haer aengevallen en gedoot, uytgeſondert *Gijsbert* van *Raep-horſt* (den Schout) die daer niet by en was, en alſoo dit ongeluck niet over en quam. In 't jaer van 1499 quam te Santvoort een vis aen, die wel vierentwintig voeten langh was, daer na anno 1502 een van vijftich voeten, voorts ſijnder noch namaels wel ſes viſſen aengeſtrant, de eerſte van 25, de twede van 80, en was boven matē groot, de derde 42, de vierde 20, de vijfde van 58, de ſeſte 20 voeten lang, tot verwondering van veel menſchen. Voorts deunder na Haerlem innewaerts treckende, komt

mt my voor dat ick noch te verhalen
b van het dorp, en

De *Heerlijckheit van* SCHOTEN.

Dit dorp is inde voorige vertellinge
ergeslagen, in seekere geschriften leest-
en *Schotan*, leit dicht onder Haerlem,
oftstadt der Kennemers, de eerste heer
n *Schoten* die vermelt wert op't jaer 1163
s *Dirck* Schiltknape, daer is een van dit
lacht geweest die opperhooft vande
lans ordre was, een *Ysbrant* van *Schoten*
s Baljou van Kennemer-lant, welcke
et *Gerrit* sijn soon mede bekleet heeft:
e edelen van *Schooten* waren vermaecht-
apt met die van *Zaanen*, beides geslag-
n oorspronckelijck komende uyt den
yse van *Heemskerck*, na 't getuygenis van
uthoeven, oock is het wapen na sijn seg-
n van de *Schoter* edelingen gelijck dat
n *Heemskerck*, te weten, een silveren
mmende leeuw met rode tong en klau-
en, in een lazuren velt, gevierendeelt
et *Zaanen* (dat hy een out geslacht eer-
s in Hollant noemt) voerende een roo-
n kruis in een silveren velt, daer outstijts
n spreekwoort van was,

HEEMSKERCK *en* ZAANEN,
Maeken SCHOTEN *te samen.*

Ick sou noch veel van de Kennemers
nnen verhalen, namelijck van'er vrome

 daden

daden onder verſcheide graven en gravinnen van Hollant gedaen, mitsgaders van het verderffelijck ſpel onder hoeks en kabbeliauws, daer in veel Adelijke ſtammen verarmt, en heren huyſen uytgeroeit ſijn, met de opgank en ondergank van 't *Caſen-broots volk*, doch de tijt en mag dit niet lijden, by andere gelegentheit kan daer van geſproocken werden; 't is nodig dat ick eens aen de *Zaan* begin, tot het welke onſe SAAN-LANTS ARCADIA aenwijſinge doet, want het ſelve is mijn voornaemſte ont-werp, en heb een grooten luſt gehadt om daer toe te koomen; maer den dach die byna verlopen is, en ſal 't niet moogen lijden, om dit altemael af te handelen, ick acht 'et ſelvige noch een dag-werk, en niet minder te ſijn, dan 't gene alrede gedaen is: daerom dit hier by latende, verſoek oorlof te hebben, om tegens morgen vroeg mijn overleggingen te beſteden, om dan met een verſcher lijf en gemoet daer aen te vallen. Voorwaer 't heeft meer als dubbel reden ſey vande *Sed*, wie is ſo hertneckig in ſijn begeeren, die niet af en ſnijt ſijn luſt voor een etmael of minder, als 't die verſoekt aen welckmen met dank-baerheit veel gehouden is, te meer alſoo 't uytſtel door de ſchemervallicheit des avontſtonts

ver-

erhindert, niet is dan om morgen vroeg
e vertellingen te hervatten. Gy hebt
icht, sprak *Russellania*, ick beloof ook dat
'er vroeg genoeg by sal sijn; want alsoo
e hoytijt ons aenstaende is, komt 'et my
n best gelegen. Wat sal ick seggen, sey-
er *Dorathea* op, ick als de jongste voeg
y geheel en al na het gene by u bestemt
l werden. Toen onderstont vande *Sed*
em te vragen, of sy te samen op de plaet-
daerse tegenwoordich waren weder
uden komen, na dien hem docht, dat
et de genuchelijckste en van ouder ge-
achtenis wegen de bequaemste plaets in
ansch Zaanlant was. Hy sey van neen,
hoon dat het waer is 't geen gy secht,
aer wy sullen morgen vroegh om te be-
namer 't gener noch te seggen is te ver-
andelen, ons vervoegen op het ouwe
of, een plaets daer wel eer de kerck van
utzaanden gestaen heeft, op dat wy de
aan in 't oogh hebbende, gestadigh mo-
en aenschouwen het voorwerpsel daer
an gesproocken sal werden. Hier mede
tesamen opstaende, sijn soetelijck kou-
ende nu van dees nu van gene dingen,
a huys gegaen, sy hem bedanckende
oor sijn aengename vertellingen, hy haer
oor 'er soet geselschap.

HET DERDE BOECK VAN DE SAAN-LANTS ARCADIA.

SO haeſt en hadde den dageraet (die de ſommige Aurora noemen,) met haer morgenrode de werelt niet belonckt, gevoert zijnde op een roosverwigen wagen, ſtroyende haer lieffelijke rooſen over de gantſche aerde, en de Sonne ſijn glinſterende en Goddelijcke ſtralen vertoont, of *Niclaes* vande *Sed*, *Ruſſellania*, en *Dorathea*, zijn gegaen na de plaets die van *Ambiorix* beſcheyden was; ſy aenhoorden met een luſt, hoe de leeuwerixkens haren Schepper met lieffelijcke ſangen loofden, en hoe al 't gevogelt uytvloogh om 'er aes te ſoeken, ſy ſagen ook hoe den morgen-douw op de kruyden ſcheen te huppelen, en alle bloemen hare knoppen ontſlooten, ſy mochten ſien het lacchen van *Iupiter*, en waren in *quaſi aurea horæ*, dat is: in een gulden ure; niettemin 't verlangen datter altſamen ingenomen had, leyde haer gedachten op de komſte van hem, die in ſijn belofte niet en ſocht geenigh uytſtel; want niet lange daer geweeſt zijnde, hy iſſer oock wel haeſt by

gekomen,

ekomen, en malkander alles goets gewenscht hebbende, seyde hy, ick bevind heden als gisteren, u lust en schijnt niet versswackt te zijn, gy zijt alsmen segt *met e Hengelaers al m't velt*; hy sou verdoolt zijn die meynt u wat te beloven en niet te houden: dat is waer, antwoorde vande *ed*, wy vinden u oock nae onse herten, endrachtigheyt van sinnen, maeckt een weg alsmen seyt; en waerom oock niet oegder *Russellania* by, eendracht van wegen, aengenaemheyt van leven, hoe soet n lieffelijk is't, als de genegentheden dus over een koomen, daer ghy niet weygerich en zijt om ons van 't geen ghy weet e verhalen, en wy begerich zijn om daer a te luysteren. Wel aen dan, seyde hy, laet ons wederom in gelijckheyt van gisteren, n ord're gaen sitten, dit gedaen zijnde sal ck met een lust daer aen beginnen, hier mede heeft sich elck gevoegt neder te etten by de gene daer hy niet schuw van n was, dat is, daer hy meer dan gemeen eselschap mede socht, en toen heeft *Amiorix* sijn vertellinge hervat en geseyt:

De *Saen* (mijn beminde) die outstijts de hooft-rivier en aensienlijckste onder de *Caninefaten* was, (hoewelse nu in die waerdigheyt niet aengenomen wert) heeft haren oorsprong over veel hondert jaren

gehadt, uyt de heerlijcke en uytnemende *Rijn-ſtroom*, doch wanneer de ſelve begonnen heeft te vloeyen, daer van is geen beſcheyt nagelaten; want nevens noch drie uytgangen die den Rhijn door out *Batavia* gehadt heeft, namelijck, den *Yſel*, den arm nae *Catwijck* aen den Rijn tot 'et huys te Britten, en de *Merwede* door de Maſe in Zee, daer door ſy haer ſwellende en overvloeyende wateren tot inden grooten en wilden *Oceaen* uyt-goot, is mede niet vande minſte, de Z*aane* (op 't latijn, Z*ania* genaemt) geweeſt, toen ſy met den naem van *Kinheym* bekent, na 't noorden gedrongen tuſſchen *Vroonen* en Alckmaer, langs Z*aane-geeſt* voorts voorby *Petten* inde on-geſtuymige zee (gelijck *Tacitus* die noemt) gevallen is, en om dat ick weet dit verhael u wonderlijck ſchijnen ſal, en ook die gy het namaels vertellen moogt, overmits de *Saan* die ghy voor u oogen ſiet, en langs deſe boorden ſtroomt, een ander loop neemt dan ſy over drie of vier hondert jaren heeft gehadt: daerom ſal ick beginnen aen te vangen dit na mijn vermogen, van ſtuck tot beetje (als men hier gemeenlijk ſeyt) te verhalen, op dat u verſtant het beter vaten mach.

Vanden RYN-STROOM.

Den RYN die na de *Donau* de eerſte en voor-

ornaemste vloet, niet alleen van Duyts-
nt maer oock van gantsch *Europa* is, dese
ringt met twee fonteynen uyt de opper-
, on-beklimmelijcke en on-reysbare
ogten vande *Alpische* gebergten der *Gri-*
s, (of Graubuntenaers) soo *Tacitus* ver-
elt, of uyt den hoogen berg *Adula* na
olomeus schrijven, nu de S. Gotars-berg
naemt; 't is oock verwonderens waer-
ch dat uyt dien selven bergh, die veel
ofden heeft, oock haer oorspronck ne-
en, de *Rosne*, *Tesin*, en *Rus*. Soo dat in een
rt begrijp gesien werden vier vermaer-
vloeden, na de vier hooft-winden der
erelt lopende. Maer soo veel den Rijn
ngaet, dese loopt na 't oosten, waer de
ginselen harer twee fonteynen, ontrent
Bisschoplijcke stadt *Chur*, haer in mal-
nderen vermengen, daer sy scheep-
ert begint te nemen, en voorts nae de
nker hant met gewelt doorborende,
lt alsoo tusschen door de hooge bergen
een seer wijt dal, tot voorts inde Boden
e, die anders met de Constants, en Ce-
sche gemeen is; van daer wederom van
der de baren op-komende, sonder haer
or-treffelijcken naem te verliesen, loopt
or veel landtschappen, steden, en vlec-
n, van waer ontallijcke rivieren uyt 't et
ansche en Duytsche lant soo nu en

dan inde selve vloeyen, so versterckt zijnde komt met een stercke drift tot *Spier*, *Worms*, en *Ments*, van daer na 't westen kerende treckt na *Bingen*, maer noord-west streckt achter *Cobelens*, *Bon*, *Ceulen*, en dan na 't lant van *Geld're*, dus lang ongedeylt begint tot *Lobick* sijn twee armen of hoornen uyt te breyden, daerom *Virgili Maro* den *Mantuaschen* Poët hem *Bicornem*, of tweehoornich heeft geheten, 't selfde voor en naer van anderen oock soo genaemt. De *Slinker-hoorn* verandert inde naem van WAEL, loopt *west-waert* tot inden OCEAEN, de *Rechter-hoorn* inde naem van LECK, loopt *noort noort-west-waert* ook inden OCEAEN.

De flincker-hoorn die ons niet veel aen en gaet (en west-waerts loopt) komt voor by *Nieumagen*, *Tiel*, *Bommel*, en geraeckt voorts inde Mase, door welck hy seer groots woedende, tot inde zee komt, so snellijck dat sy haer loop, en een lange streeck inde zee, de soetigheyt van'er water noch behout.

De rechter-hoorn, die mijn vertellingen meest betreft, loopt noord-noordwest tot *Arnhem* toe, daer de gracht van *Drusus* gegraven, tot inden Ysel een bequame vaert voor de Roomsche schepen gemaeckt heeft, waer van ick te voren verhaelt heb, en in't vervolg breder spreken sal:

: voorts overmits de vermindering der
teren, die door den grootsten arm, en't
sa Drusianes gekomen is, neemt desen
chten en kleynsten arm des Rijns sijn
op van *Arnhem* op *Wageningen*, by *Tacitus*
ADA genaemt, van daer op *Rhenen*, en al-
o op BATAVODUREN of *Wijck te Duerstede*,
waer des Rijns naem verandert wert in-
Leck, om dat die gelijck een kleen a-
rken af-leeckte uyt den Rijn, hoewel
e metter tijt een stercke rivier gewor-
en is, als ick laestmael, toen ick daer was,
el aengemerckt heb, waer my de ge-
egelijckheyt, en gestadige af-leeckinge
ckte om op'er oever de helderheyt ha-
s vloets (die met verscheyde uyt-eyn-
en der hooge bergen aengeraeckt is)
et vermaeck te aenschouwen: dit is de
vier die sijn vader by naest uyt-gesogen
bbende, benodicht was door de afval-
nde vloet, en aenpersinge des waters,
oorby *Culen-borgh*, *Viane*, en *Schoon-hoven*,
oor de *Merwede* inde *Mase*, en voorts in-
en *Oceaen* te vallen, vermogens 't schrij-
en van *Cæsar*, welck van *Tacitus* bevesticht
ert, als hy segt: *Nam Rhenus uno alveo conten-*
s, aut modicas insulis circumveniens, apud principium
ri Batavi, velut in duos amnes dividitur, servatque
m & violentiam cursus, qua Germaniam præterve-
tur, donec Oceano misceatur ad Gallicam ripam la-

tior, & placidior affluens, verso cognomento (Vahalim accolæ dicunt) mox id quoque vocabulum Mosa flumine mutat, ejusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur. Dat is: Den Rijn met een gracht te vreden zijnde, of luttel eynde omgaende, wort by het lant der *Batavieren* gedeylt als in twee water-vloeden, als hy behout de kracht des loops en 't gewelt daer mede hy door Duytſlant treckt, tot dat hy vermengt wert met de groote wilde Zee, ſeyt dat hy breder en ſtiller vliet nae de Franſche kant, daer hy ſijn naem verlieſt, en wort vande by-woonders de *Wael* genaemt, doch de naem behoudende niet langer dan tot hy in de *Maſe*, en voorts door diens wijde mont, inde ſelve wilde zee uyt-geſtort werdt.

Maer om tot ons ooge-wit te komen, den rechter hoorn en kleynſten arm vanden Rijn, die *Batavia* tot een Eylant maekt, heeft verſcheyden uyt-gangen door dat ſelve gehad, tot inde noordzee, en ſuydermeren, vande ſelve ſeg ick zijn de navolgende als kinderen van den Rijn, die aen de *Nereida* of Zee-goddinnen (gelijck de Poëten ſeggen) uyt-gehuwelijckt zijn, dat is: die inde zee haer uyt-geſtort en vermengt hebben, te weten:

1. *De uyt-val door de Merwede en Maſe in de Noord-zee.*

2. *De*

2. *De Rijnsprugtel na Catwijck inde Noord-zee.*
3. *De uytval door Kinheymerlant inde noord-zee.*
4. *De Ysel of fossa Drusiana, aen't swart water.*

Want soo *Montanus* voorgeeft, wijst *Cæsar* ..., dat den Rijn soo wanneer hy de zee naeckt met veel uytgangen daer in valt, getuygt oock *Plinius* als hy schrijft, *Ita ...llantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septem...e in Lacus, ab occidente in amnem Mosam se spar...* Dat is: Alsoo werden de monden en ...gen gheheten, daer den *Rijn* in-gestort ...nde hem uytspreyt, noord-waerts in... Laeken, en westwaerts inde *Mase.*

1. *De* MERWEDE.

Den eersten uyt-val vanden Rijn by en *Batavia* geschiede door de *Merwede* en *...se* tot inde noord-zee, dit is de grootste ...nde vier bovengenoemde wateren, die ...k het meeste water uytgeloost heeft: de *...rwede* heeft voor het inbreken van't lant ...trent Dordrecht gelopen, de welke so...n seyt, certijts uyt de oude *Mase* gegra...n is, boven de stadt *Heusden*, van daer ...orts af looptse nederwaerts tusschen ...lant van *Althena*, en den grote Waert in't ...iden, en 't lant van *Arckel*, den Alblasser...ert, en de Swijndregtse-waert in't noor...n, en voorts by Puttesteyn, waer sy haer ...em verliest, tot inde noordzee. De stadt ...n Dordrecht heeft van alle oude tijden

gelegen gelijck ſy noch doet beſuyden langs de *Merwede.*

2. *Rijns uyt-val by Catwijck.*

Den tweden uyt-gang vanden Rijn, deſe heeft na 't dorp van *Catwijck* geloopen, daer van is beſcheyts genoech nagelaten, by *Leyder-dorp* is een plaets *Reynegom*, by *Leyden* een vermaert dorp *Rijns-burgh*, en *Catwijck* de Romeynen gebruyckten outstijts de vaert langs den Rijn nae *Catwijck* veel, als ſy 'er oorelogs-gereedſchappen en vaertuygen in en uyt 'et kaſteel te *Britten* brachten, om Duyts- en Engelant te beoorelogen, want dit lagh op den mont vanden Rijn op de ſtrang vande noord-zee, om opwaerts te vaeren langs den Duytſchen bodem, en wederom over te ſchepen na 't eylant der *Brittoenen*, gelijckt aen d'een ſijde by verſcheyde velt-overſten der Romeynen, en aen d'ander ſijde door *Agricola*, en meer met hem gedaen is; uyt deſe gelegentheyt is *Catwijck* oock grootelijks vermeerdert en aengewaſſen, en nae *Montanus* ſchrijft tot een voorname ſtadt geworden, ghy kunt ſelfs oordelen of de gerieffelijckheyt vande zee, en van dien voortreffelijken water-ſtroom daer niet ſeer veel toegedaen heeft, hier door is oock by de Romeynen langs deſe vloet verſcheyde kaſteelen en vaſtigheden gebout,

out. Inde oude Chronijck van Hollant, en de 3 divisie, en 91 capittel, heb ick gelesen van het veranderen van den loop en stoppen vanden Rijn, en luyt aldus:

Inden jaere ons Heeren 860 doe openbaerde een wonderlijck teken inden Hemel, want de sterren werden gesien van alle wegen en hoecken t'samen te loopen en vierige stralen uyt te geven, na welcke wonderlijcke teckenen gevolgt zijn, droevige en jammerlijcke plagen, als groote ongetempertheyt inde lucht, stadelijcke onverdragelijcke stormen der winden, en vloeden, seer vergaende haer gewoonelijcke oeveren ende palen, in maniere van een suntvloet, of der vloeden en volle wateren, want den RYN, *die voormaels placht te vloeyen door* WYCK TE DUERSTEDE, WTRECHT, LEYDEN, *en* CATWYCK *inde wester-zee, omme des grooten oplopinge en overvloedigheyt des zee-waters, recht als wijlen eer de* IORDAEN, *soo is den* RYN *achter-waerts gekeert, also dat in* HOLLANT *'t* STICHT, *en in de* BETUWE, *de menschen en beesten in groote menichte zijn verdroncken en gestorven, en om de southeyt des waters dat met gewelt door* CATWYCK *opwaerts (overmits de storm en vlagen der winden) gedreven worden en versoeckt zijn, en by na gesamentlijck nedergestort, dat alle de bomen die luyden ten dage van* LEYDEN *tot* NIEU-MAGEN *toe, in broekige en in waterige steden opgegraven werden, kennelijck getuygen datse alle eens wegs met de stormen nedergeslagen zijn; waerom de luyden uyt* HOLLANT, *uyt* 'T STICHT, *en uyter* BETUWE,

met eendrachtige rade, op dat ſy voorts meer niet argers lijden en ſouden, ſoo hebben ſy van WYCK TE DUERSTEDE *aen beyde ſijden een kleyn beeckje uyt den* RYN *vloeyende en de* LECK *genaemt, met een dijck beſlagen en gemaeckt, en hebben alſoo den* RYN *haer vloet en loop na* WTRECHT *benomen, en loopt nu na* VYANEN *en* SCHOON-HOVEN, *en voorts door de* MASE *inde zee, en als den* RYN *aldus geſtopt was, doe werden de duynen tot* CATWYCK *weder heel, en ſchooten in een, ſoo dat den* RYN *gansſchelijck by* CATWYCK *geſloten is, daer ſy inde zee plagt te vloeyen, en den* BURG VAN BRITTANIEN *of anders de* BURG TE BRITTEN, *bleef buyten de duynen leggen inde zee verdroncken, daermen noch 't fundament af ſiet als 't laeg water is, &c.* Dus verre zijn't de woorden vande oude Hollantſche Chronijck.

Door deſe verandering en 't ſtoppen vanden *Rijn* of tweden uyt-ganck by *Catwijck*, is de grootheyt van *Catwijck* ſeer vermindert geworden, eenſdeels door de ſchade van 't water, die niet alleen op die plaets, maer oock door gantſch Hollant veel huyſen omgeworpen hadde: anderdeels, dat de vaert daer voorby opgehouden zijnde, de nering-lieden vertrocken zijn. Hier door is de *Vecht* ſomen ſeyt by *Vytrecht* mede door gebroocken, en heeft de uytganck langs veel ſteden en dorpen tot in de zuyder-meeren genomen,

en, dat is: tot inde plaetse daer de Zuy-
r-zee nu is, en daer door het *Rijn-water*
quamelijck uytgelooſt, hier door zijn
MAERNE, SYL en DOUSE, tot
quame aderen uytgeborſten, de *Haer-*
mer en *Leytſche* meeren ingebroocken,
Lie en 't *Sparen* tot uytwateringen ge-
orden, en ſoo ick verder ſeggen derf
Wycker-meer geopent, datſe door de ri-
ere VOLISCENA (by *Heda* alſo ge-
emt) langs de heerlijkheyt van ADRI-
IUM gelopen, endelijck noch andere
aecken opgenomen hebbende, als ſy
hter *Crommenye* en *Aſſendelft* omſwerven-
tot inde *Saan* en voorts inde noord-zee
tgeſtort is; maer van dit alles ſal in't
rvolg breder geſproocken werden.

Tot *Catwijck* wert den *Rijn* met klaere
erckteeckenen noch aengeweſen, en dat
ch meer is, de Heym-raden van Rijn-
nt eenige jaren verleden, hebben ten be-
len van 'er Hooft-ingelanden, by volle
acht van 't hof daer toe verkregen, de
euwe gravinge begonnen om den ou-
en loop vanden *Rijn* te voorſchijn te bren-
en, en den leſten Novembris daer aen
bleynt, tot aende ſtrant toe, ſoo dattet
nne-water al ſterck uytgeloopen quam,
aer is eyndelijck wederom door groot
nweder geſtopt en toegewelt, ſo datter
tegens

tegens de hant desHeren niet te doenen is.

3. *Vyt-val by Petten.*

Den derden uytval vanden *Ryn* is door Kennemerlant geweeſt, of door de landen vande oude *Caninefaten*; deſe wierd toen ter tijt *Kinheym*, en nu de *Saan* genaemt, ſy heeft haer beginſel uyt den Rijn by 't oude ſlot van ROOMBURG genomen, ſoo dat 'et ſchijnt de Romeynen dit kaſteel op den mont van deſen uytganck gebout hebben, om niet alleen de vaert door denRijn naCatwijk te beheerſchen, maer oock die door Kennemerlant na Petten inde Noord-zee gelopen heeft, op datter geen ſchepen door deſe twee uytvallen vanden Rijn en ſouden op noch neder varen, ſonder believen vande Romeynſche overſten: dit voornoemde Roomburg ſeytmen heeft outstijts Roodenburg geheten, om dat de ſelve met tichelen uyt den roden gedeckt placht te weſen, andere noemen het Radenburg of Rademburgh: maer voor my ick blyv' by den ouden naem, en gelijck 'et een burg der Romeynen is geweeſt tot verſekering van'er ſtaet, is't geen wonder dat'et na 'er naem Roomen-burg geheten heeft: daer zijn inde gront-delvinge ſoo binnen als buyten dit vervallen gebouw, veel Roomſche outheden, en vreemde dingen

gevon-

vonden, insonderheyt ruym hondert jaren verleden, doen wierden 'er opgegeven twee gegoten kopere Leeuwen, 't beelt van Minerva, en veeler-leye silvere en kopere gedenck-penningen, nemens Antonini, Neronis en andere Keysen, den welke den Keyser Maximilianus geschoncken wesende, met sich genomen heeft ontrent 't jaer 1508. Op dese plaets heeft gestaen een rijck en vermaert vrouwen-klooster, in 't welcke gewoont hebben ontrent hondert bagijnkens of susterkens vande derde regel van S. Franciscus, maer is na den troubel heel afgeworpen, en tot boomgaerden of warmoes-hoven gemaeckt. In 't huys van Wassenaer inden Hage wort bewaert een steen aldaer gevonden, welkers opschrift is van desen inhout:

Den Keyser Lucius Septimus Severus, en Marcus Aurelius Antonius hebben het Wapen-huys vande vijftiende benden der vrywillige soudaten, het welke door outheyt vervallen was, wederom doen opmaecken, onder Valerius Pudens den Augustaelschen stadthouder en stedehouder des Schouts, door bestellinge van Cecilius Bato den Krygs-overste.

Vyt welke woorden wy sien konnen dat dit het wapenhuis geweest is vande xv Bende der vrywilliger soudaten, en ligtelijck datmen de tollen aldaer ontfangen heeft.

By

By desen *Burg* begon den derden uytganck van den Rijn, de welcke eenige (doch t'onrecht) den Rijn noemen; want het niet meer en is dan een revier of waterloop die uyt den *Rijn* ontspringt, en met den naem van *Kunnem*, *Kanna*, *Kinna* en *Kunnen* bekent is by de gene die meest geacht hebben op den oorsprong des naems van *Kinheymer-lant*; maer daer na in *Saene* verandert sijnde, is vry wat meer ingekrimpt, en heeft aen andere waterloopen een groot velt ingeruymt, van welck in 'et vervolg blijk gedaen sal worden; *Guicciardijn* noemt deselve een Canael of waterloop gelijck ick geseyt heb, die uyt den Rijn begint, en by langheit van tijden veel landts (te weten daer de Leyts en Haerlemmer-meren sijn) ingenomen heeft, en hem in 't Y*e* soeckt te vermengen; dese schrijver en raet mijns bedunkens niet mis, alleenig hy heeft meer gesien op den tegenwoordige tijt, daer 'et noch also geschiet, dan op de verleden, daer 'et anders toeging, want toen ter tijt de meeren en het Y*e* lant en geen water waren, uytgesondert dat de riviere *Kinheym* daer door geloopen heeft. Daer sijnder die stellen het beginsel van de riviere *Kinheym* aen een beek, by 's Graven may, en datse van daer tot *Haerlem* gelopen soude hebben;

dese

e willen de Kennemerlanders niet ver-
stellen dan van *Katwijk* tot *Haerlem* toe,
datse menen de rivier daer eyndigde,
ch 't gevoelen van andere, dat niet on-
er gaet, is geweest; dat dese waterloop
nnemer-lant van achteren heeft om-
gen gehad, en de eenige scheytsman
s tusschen de *Kaninefaten*, en *Frisiabonen*;
dit gevoelen staet de mijne gegront-
t, en bevind oock, dat de gelegentheyt
Kennemer-lant daer aenleidinge toe
eft, want oostwaert van de duynen af
rekenen, heeft Kennemerlant wel twee
rdendelen verder gestrekt, dan aen den
n toe, die langs de konynduynen (soo-
n seyt) geloopen soude hebben; een
orbeelt hebt gy aen ons *Saanden*, daer
n de gedenkschriften seggen, dat de
iesen in Kennemerlant vallende, dit
ornoemde Dorp hebben berooft en af-
prant, welck ontrent de vijf hondert ja-
n al geleden is, en gy weet wel dat
erlem, en *Zaanden*, toen niet veel min als
ie mijlen velts van malkanderen lagen,
dan den *Rijn* daer af geseyt wort, langs
duynen placht te loopen, en een
heitsman van de Water- en Kennemer-
nders was, soo hadde Kennemer-lant
eest in duynen en konijnholen bestaen,
er 'et nochtans van schoone Dorpen
t'al-

t'allen tijden gebloeyt heeft, en aen alle zijden beſet is geweeſt.

Maer op dat ik eens komen mach tot'et gene daer ick om te ſeggen lang na gelust heb schoon iemant mocht 'et niet aen nemen, de *Saan* dan met den naem *Kinheym* bekent, heeft gelopen van 'er eerſten oorſprong, by *Ooſtrum*, langs de Herelijckheyt van 't oude en voortreffelijke *Alkemade*, dat noch de verbroken muren, en overwelffelen toont, tot voorby 'et oude dorp *Saſſen-hem*, *Lis*, *Hilgom*, *Heemſtede*, door 't *Nieuwerkercker*-lant, en voorts na *Pelonen*, van daer langs het oude Dorp van *Zaanden*, en het *Wormerlant*, tot aen de Heerlijckheyt van de *Schermere*, en ſoo tuſſchen de *Vroon*-landen doorgegaen ſijnde, als hy *Sane-geeſt* bevochtigt hadde, ſtorte by *Petten* in de zee, door welcke aengename uytwateringe die doch niet onvaerbaer en is geweeſt, de ſchepen bequamelijk tot den Rijn, en wederom uyt den Rijn na beneden varen mogten, om alſo haren handel te drijven, daerom ook na dat den uitgang des Rijns by Catwijck verſtopt was, te weten ontrent 24 jaren geleen, dat is geweeſt in 't jaer van 884 na *Regino* getuycht, quamen 'de Noormannen uyt Denemarken in Kennememer-lant (het welck gelijck als 't hertje van Hollant was,) op datſe door laſt

[illegible]an *Godefroy* den Rijn opvaren souden;
[illegible], segt Boxhorny, moeten wy daer in ge-
[illegible]n, alſo hy op de ſelve tijt geleeft en
[illegible]hreven heeft : wie ſal hier nu anders
[illegible]oordelen, of de *Noormans* ſijn te ſcheep
[illegible]en de mont van deſe haven gekomen,
[illegible]oorts door de ſelve tot in den Rijn?
[illegible]ck wy ſeeckerlijck weten dat ſy daer
[illegible]oor alle volkeren door deſen wegh
[illegible]aen de koopſtadt van *Vroon* met 'er
[illegible]pen gevaren hebben, en voorts de
[illegible]eren opgeſcheept, om in Duytsſlant
[illegible]ver ganſch Nederlant te voeren: daer-
[illegible]is 't wel gelooffelijck door de groote
[illegible]meringe dat de aenvoeringe te wa-
[illegible]geſchiet is door de Rijn, en dat op den
[illegible]en gebout is geweeſt het Tribuythuis
[illegible]den konink der *Denen*, daer *Saxo Gram-*
[illegible]us veel wonders af verhaelt; 't is ook
[illegible]at de ſchrijvers getuygen, datter een
[illegible]de haven was, ten tijden des Keyſers
[illegible]iani in 't jaer 698, als *Wilfridus* Biſſchop,
[illegible]Villebrordus aldaer aenquamen, van *Wilfrit*
[illegible]tmen, dat als hy na Romen meende te
[illegible]en, van den wint verſteken wierd, tot
[illegible] deſe haven van *Vrieſlant*, en dat hy al-
[illegible]r van *Adgildus* en van de Heydenſche
[illegible]eſen eerelijck en minnelijck ontfan-
[illegible] is geworden, en dat alſoo hy 'er om
[illegible]ngelegentheyt des tijts moeſt blijven
leg-

leggen, haer 't gelove in Christum voor droeg en eenige bekeerde. Hier schrijft-men soude *Vrsula* met de elf duisent maeg-den, en weduwen aengekomen sijn, in 't jaer 383, toense uyt *Brittanien* reysden om aen gelijck getal van soudaten in *Armorica* ten houwelijk besteet te werden, doch gevallen door Tempeest binnen de *Rijndeuren*, en voorts tot VERONA, in VRIESLANT, soo voorts in de handen der *Picten* en *Hunnen* (zeerovers) van welke tot oversten waren MELGO en GAURUS, als sy hen selven tot 'er wellusten niet en wilden overgeven, sijn altesamen, so geschreven wort, vermoort.

't Verwondert my sey van de *Sed*, dat gy de gemene sleur, en 't gevoelen van so veel geleerde mannen niet na en volgt, die ons immers met duym en vingers des *Rijns* loop door Kennemerlant soo net aenwijsen, of sy die selver langs dien harden weg afgesteken, en gedolven hadden, of ten minstẽ onfeilbare brieven daer van gesien: de meermaels gemelden *Montanus* getuichter oock van als hy schrijft, dat den Rijn by *Katwijck* nederkomende, voorby *Rijnsburg* na *Voorhout* in een volle meir nederstort, dat hy van daer liep tot 'et huys van *Vogel-zang* ('t vermaek-huys van de Hollantsche Graeven) voorts na *Berck-welt*,

Ael-

brechts-berg, en al dat Graeffelijck ge-
t door, waer rontsom gestaen hebben
schoone Raetsheren huisen en kaste-
voornamelijk dat van *Brederoede*, *Bever-*
, *Hemerka*, *Sutdorp*, *Castricum*, *Limben*, de
en nu op de Dorpen overgedragen, de
n meest omgeworpen, nevens 't huys
belen-burg, *Polanen*, en *Velssen*, en andere
tsen meer, alwaer hem den *Rijn* noch
en poel vertoont (soo als de goede
schrijft) en is gelooffelijk seyt hy dat
Deens Tribuyt-huys aldaer gemaeckt
, die sijn loop hadde by den groten
l tot *Reynichum* in de Heerlijckheyt van
ont, en voorts by *Veronen* in de zee ont-
t, wat dunkt u daer van vrunt en waer-
medegenoot.

Dit is antwoorde hy, geschreven na 'et
stant dat sulke hoge verstanden toen
tijt hebben gehadt, door welk d'een
nder meer als door't ondersoeken van
rechte waerheyt gemeenlijck leyden,
r is veel van denRijn beschreven, doch
ornamelijck 't geen *Vronen* beroert, om
die haer waren daer door na boven
roert hebben; maer 't verwondert my
d'een sijde hoe den Rijn langs de
dige heuvelen gestreckt heeft, en nu
eel overdekt is, dat niet veel meer als
ehondert jaren verleden kan sijn, niet
of

of wy weten wel daer geen ſchuering van ſtercker drift komt alles toegroeyt, maer dat en heeft alhier ſo niet mogen toegaen, of daer was noch meer kentekenen overgelaten, die van *Vronen* (dat vry veer oock ſiet) moeten geluckich geweeſt ſijn, dat daerſe geſtadich de Kennemerlanders, en ſelfs 't Graefſchap door den oorlog in gedurige onruſt onderhielden, nochtans vryelijck den Rijn opvoeren, en met ruſt voorby de meeſte ſterckten haer ſchepen en waren brachten. Doch dit alles ſal ick ſo lang achter de hant ſtellen (niettemin hier en daer 't ſelve noch meer aenwijſen) tot dat eerſtmael van den *Yſel*, en voorts van de *Vecht* geſproken is.

Vierde uytval door den Yſel.

De vierde uytgang van den *Rijn* geſchiede door den Y S E L, deſe heeft haren oorſprong op de lantpalen van *Kleef*, by *Ratſvelt*, en loopt noord ten weſten door *Viſt*, *Werde*, *Hanolt*, *Burgh*, *Deutecum*, en voorts tot *Yſeloort*, van daer tot *Doesburg* heeft DRUSES GARMANICUS een gracht gegraven van ontrent 10 mijlen in de lengte, waer door hy voorby *Deventer* tot in de *Oceaniſche* zee gevaren is, deſe wierde FOSSA DRUSIANA of de *Druſiaenſche Gragt* genaemt, en by de nakomelingē den *Nieuwen* Yſel, hier door is de voornoemde

uſus(ſijn ſchepẽ onder ſijn legioenẽ en
genoten verdeelt hebbende) geſeylt,
ſoo voorſpoedig door de Noortzee
e riviere *Eems* toe gekomen, en heeft
Rijn een uytgang door den *Yſel* begin-
te verkrijgẽ ontrent 1620 jaren verle-
tot in het ſwarte-water. Maer de *Vecht*
er na voor een uytgank van den *Rijn*
kent is, deſe begon toen by *Katvvijck*
ergen in een geſloten, en des waters
gang belet wierdt, want alſoo den
des *Rijns* by *Vtrecht* verminderde (hoe-
de perſing van 't water ſijn ouden
nam) en evenwel niet anders dan
r den nauwen oever vande *Zaan* ko-
mocht tot inde zee, is by *Vtrecht* ver-
t geworden, en de *Vecht* doorborende,
rby *Weſop* en *Muiden*, (in *Goylant*) alſo
nde Zuyder-zee geraekt, hoewel hy
gelijck oock aende S*aan* ſijn naem niet
achtigh en maakt, maer den Rijn be-
voorts ſijn ouden naem tot *Woerden*, al-
r hy ſijnen afloop placht te hebben,
vaters genoegh heeft gelaten tot ge-
der inwoonders om te geraeken tot
rn; en voorwaer wie ſal niet denken
de aenperſing des Rijns, die gevoelen-
hem belet by *Catwijck* uyt te lopen,
r na in meer aderen uytgeborſten is,
eindelijck met de *Saan* vermengt, het

broekigh lant (door-wroet vande laeste zeebaren en stormen) van vooren aen opgegeten, en verslonden hebben, want hier door sijn, de *Leydtsche Haerlem* en andere meeren lichtelijck gekomen, en ingebrooken, hoewel niet soo groot, ja op veel na, als tegenwoordig, en op dat hier van wat meer gesproocken mag werden, soo sal ick den loop vande *Kinheim*, die ick voortaen *Saane* noemen sal, breder ontleden, hoe de selve na 'et stoppen van 't gat by *Catvvijck* verandert is, daer toe dient dit tafelken, in 't welk kortelijck te sien hoe die over vier of vijf hondert jaren gelopen heeft.

Vyt een van des Rijnstrooms armen vloeyt de MAERNE, SYL en DOUSE, *tot de Leytsche en Haerlemmer Meren, en lopen daer na door 't* SPAREN, DE LIE en PELONE, *tot in de* ZAAN *en voorts langs Kennemerlant in de zee.*

De MAERNE of *Maren*, neemt haer beginsel uyt de arm van den Rijn, die na Katwijk in zee placht te vallen, haer oorsprong is eygentlijck binnen *Leyden* en valt in de Leytsche meir, sy laet binnen de stadt verscheye tekenen van 'er naem, *Maren* aen de Rijn sijde loopt midden door den ouden Rijn, tot nessens de *Maren*, *Westmaren-dorp* lantzijde begint aen de Oostzijde

de van 't water-gat van de *Maaren*, lopende door 't midden vande Maaren tot in *Maaren-dorp* , *Oostmaren-dorp* land-zijde neemt haar aanvangk aan de Ooſt-zijd vande Vol-molen-graft, deſe twee voornoemde Leydſche bonnen , hebben haar hoefſlag aan de wallen van 't *Maren*-gat. Nog hebt ghy beminde aldaar, *Over-Maren* Rijn en ook landt-zijde , alteſamen haar naams-oorſprong uyt de *Marene* genomen hebbende , dogh den naam van de *Maaren* of *Maarne* van waar die gekomen is , ſoud ik u niet ſeker konnen verklaren, alleenig dat den *E. D. Traudenius* gelooft die *Maar* of *Meer-Rijn* behoort genaamt te werden, als waar door den *Rijn* tot de *Meyren* geſtreckt heeft , gelegen aan d'ander-zijde 't Sparen, 't *Spaar-rijn*, of *Spae-rijn*, om ſekere inſigten , die hem bewegen 't ſelve te gevoelen, en warelijck voor mijn, ick hou 'et daar voor dat de *Zaan* van ouden tijden hier door te lopen plagt , en dat de ſelve na 'et toewellen vande uyt-val by *Katvvijck*, de doorganck van 't Rijn-water na beneden toe geweeſt is, tot welk namaals, de *Sijl* en *Dous* veel geholpen hebben, daar werdt geſegt by een ſeker Schrijver, dat eertijts 't water vande Meyren met de Noordt-zee gemeen was ; in voegen dat alle de lage landen tot aan de *Geest* of

Duyn-kant toe, en ſulcx oock de gene die leggen tuſſchen de *Geeſt* ten Noorden, de Maaren ten Ooſten, den lagen Rijndijk ten Zuyden, en de Morſch ten Weſten, met alle hooge vloeden en opgeven van wateren, by ſtorm en onweder bevloeyden, en onder liepen, in voegen dat de inwoonders van Leyden ſonderlinge geen vruchtē wiſten te bekomen dan met het leggen van den Maren-dijk, welk noodtſakelijk daar toegeleyt moſt zijn, niet alleen om de lage landen van't water te bevrijden, maar ook ten eynde dat de huys-lieden wonende in den Ambagten van *Oeſt-Geeſt*, *Warmont*, *Rijnſburgh*, *Noortvvijk*, *Noort-vvijker-hout*, *Voor-hout*, *Saſſem*, *Liſſe*, *Hillegom*, te voet in de ſtede van *Leyden* ſoude mogen komen, dit is geweeſt ten tijden van Koninck *Willem*, eerder noch Heym-raden waren.

De *Zijl* neemt haar aanvang mede uyt den Rijn, outs-tijts hadden de rivieren ſeltſame naamen (als eener ſegt) na de gelegentheyt der plaetſen, geſlachten, en andere landen, waar door ſy met ſodanige namen genoemt zijn: wy noemen een plaetſe daer 't water ſijn doortocht neemt een *Sijl*. Inde heerſchaft van *Surich* in *Swytſerlant* ſtroomt mede een rivier de *Sijl* genaemt tot inde *Limat*, van welk opmerking hier nae geſtelt werdt. De Ridderlijcke

ſtamme van *Zijl* hebben aen dit water haer Zijl-hof gehadt, deſe heeft verheerlijckt *Gerrit van Zijl*, Heer van *Purmerent* en *Purmer-lant*, van hem heb ick verſcheyde gift-brieven geſien, die hy aen ſijn heerlijckheyt verleent had: deſe *Sijl* ſtreckt de waerdigheyt hares naems tot binnen de loffelijcke ſtadt van *Leyden*, en weynig mijlen gelopen hebbende valt in 't *Meer*, door welkers afſacking ſy daer na tot inde *Saan* en voorts met den ſelven inde Noord-zee liep.

De DOUSE of *Does*, een ontſprongen ader vanden *Rijn*, begint tuſſchen *Leyer-dorp* en 't huys ter *Does*, is uytgevallen door de *Wijde A* tot inde *Braeſſem*, en voorts door de oude *Wetering* tot in 't *Leytſche Meer*, van daerſe haer gang tuſſchen de *Vennip* en de *Ruygen hoeck*, nevens de voorgaende twee genomen hadde, gelijckſe noch doet, maer met een wijder doortocht; en heeft eertijts het wel adelijck geſlacht vander *Does* haer naem gegeven; want het huys vander *Does* onder de ſtam-huyſen gerekent, is wel drie hondert jaeren geweeſt de woning vande Heeren vander *Does*, en ſtaet aen den oever van deſen Rijn-ader; *Ianus Douſa* uyt dit geſlacht geſproten en geboren tot *Cattendijck*, is niet alleen in hogen ſtaet verheven, maer oock

door ſijn geleertheyt in andere landen ſeer vermaert geweeſt, hier van konnen ſijn gedruckte boecken getuygen.

Wat nu aengaet de Leydſche en Haerlemmer-meren, die waren in 't eerſt oock noch van een geſcheyden, en was tuſſchen het landt vande *Vennip* (toen dit eylandeken aen de vaſte kant gehecht was) en het uyter-lant van den Ruygen-hoeck, een doortogt om het water tot in malkander te vermengen, hier was toen een veer of over-vaert, daermen met een ſchou wierde overgeſet, en voorts door *Aels-maer*, *Rijck*, en *Sloten*, tot in *Aemſtellant* rijden konde, oock aen de *Rijns-ater-Wouder* zijde tot *Wtrecht* en *Woerden* toe, 't blijckt aen de oude kaerten, doch toen en waren deſe nevens de *Spiering-meer* op drie vierendeel na ſoo groot niet, alſſe nu zijn: want door de harde aendringinge des Rijns, die 'er ſomtijts heftich aentaſte, nevens de overvloeying en ſcheuring vande Noord-zee, verſterckt door de noord en zuyd-weſte winden, is de ſelve nu by naeſt tot een woeſte zee uytgebroocken, en ſtaet te bevreſen dat 'et gantſche *Veen* en *Aemſtellant*, wel eens opgegeten, en verteert mocht werden.

De *Rijn* dan ſoo veel als die tot aen *Leyden* des *Rijns* name behoudt, ſtorte na de toe-

eſtopping by *Catwijck*, haer aendringen-
wateren door de *Sijl*, *Does*, en *Maarne*,
'oude water-loop vande riviere *Kinheym*
Saanden) tot inde Meren, die wederom
oor twee andere ſpruchtelen nevens de
der outſte uytganck by *Polanen*, tot inde
getrocken *Saane* uytgevallen zijn, gelijck
't tafelken te ſien is.

De eerſte heeft haer oude plaets by
ELONEN behouden, en is daer het
luys ter hert ſtaet, welk toen de dijcken tot
ehoudinge vande landen geleyt wierden
overmits de opwellinge des zees die de
uyder-zee begon te maecken) oock be-
lamt, en 'er vaert belet is geworden, ſoo
lat nu met groote ſluyſen de loſſing van't
vater geſocht wort, en menichmael ſoo
eweldig is, dat 'et water uyt de Meer
'met een zuyd-weſtelijcken ſtorm) ſoo
voortgedreven wert, dat 'et tot boven aen
de binnen muren vanden *Sparen-dammer-dijk*,
geperſt door den grooten ſlag en 't gewelt
der wateren, uyt de Meer verhindert den
drogen gang vande lieden die 'er voorby
gaen, waer door het oock gebeurt, dat
het Meerſche-water vijf voeten boven
dat van 't Y ſtaet, daer nochtans het *Sparen*
dickwils ſoo uytwatert of 't een aflopende
rivier was. Siet beminde hier uyt moogt
gy af-meten, wat de tijt al verandering

aenbrengt, eertijts was dit een ruym bequaem en ſcheep-rijcke door-vaert, waer door men langs de *Saan* tot de *Rijn* plagt te varen, nu is de ſelve gelijk als verſtopt, en allenelijck tot water-keer, en waterloſing dienſtich; by welke de E. H. van *Rijn-landt* (ick denck op de grondt van 't eertijts Adelijke Huys van de *Polaners*, uit den huyſe van *Polanen* in *Zuydt-Hollandt*) een voortreffelijke ſtenen ſtolp timmeren. 't Is ſeeckerlijck dat toen de *Meer* haer uytgank by *Polanen* noch had, datſe in een ruymen boeſem neder ſtorte, tuſſchen den Heyning en het lant van *Ruych-oort*, tot inde *Saan*, ter plaetſe daer 't *out* Y nu is.

De twede is het SPAERNE die haer aenvang wat boven 't huys te *Heemſtede* neemt, en loopt door de oude ſtadt *Haerlem*, langs het *Sparen-lant* voorby 't *Spierner-wout* en 't hof Ambacht (alſſe eerſt de *Lie* opgenomen heeft) tot inde *Saane*: *Boxhorni* getuycht dat 'et *Spaeren* een klaer rivier haer oorſprong uyt den *Rijn* treckt, en in't midden door de ſtadt H*aerlem* vloeyt: nu is de voornoemde rivier met een dam beſloten, en looſt haer water door twee openingen in 't Y, welk Y*e* door den inbreuk der landen ſoo groot geworden is, en den naem van de oude *Saan* heeft doen verdwijnen, en gedreven tot binnen *Sluys-*

oort,

, als gy daer na't Zuyd-ooſt wel ſien
int, boven de oude Hof-ſtede daer mijn
oor-ouderen eertijts op-gewoont heb-
n. Maer ſult gy ſeggen hoe is 't Yaen
en naem gekomen, 't ſelve is mijns we-
ns noyt beſchreven, maer na mijns be-
nckens komt het van 't eb en vloeyen,
t wy gemenelijck 't *Ye* noemen, alſoo
en naem, ontrent de tijt van dat het *Ye*
eft beginnen te ebben en vloeyen, be-
nt is: voor deſen placht 't Y water in
ennemerlandt door de *Saan* en de *Wijcker-*
er met het *Schermer water* op en neder te
pen, maer is door de dam van *Saanden* en
ier nae door den *Idam* belet, het een on-
ent drie hondert, en 't ander vry wat
inder jaren geleden.

De derde is de LIE, deſe begint inde
pierner-meer, en loopt door 't *Spierner-walt*
t in 't *Sparen*, en voorts met de ſelve ver-
engt geraeckte inde *Saan*. 't *Haerlemmer lie*
f lede (dat van deſe uytwatering den naem
ntfangt) is nevens het *Hof Ambacht* over
e hondert ſeven-en-twintich jaeren inde
norgen tale even hoogh gerekent, door
eſe *Lie* en is voor tegenwoordig nu geen
oorvaert, alſoo die van *Haerlem* 't geluck
n oock de beſte uytwatering behouden
ebben, en met een groote ſcheep-vaert
ezegent zijn.

Zoo veel zey vande *Sed* als beroert het onderſcheyt tuſſchen de voorledene en tegenwoordigen loop, deſe is tot verwonderen toe, en ick ben daer over oock op't hoogſte verwondert, dat de rivieren door lankheyt en verloop des tijts anders heen ſtroomen danſe voor eenigen tijt gedaen hebben: dat is ſeyde hy 'er op, gemeen geweeſt door gantſch Hollant, en niet alleen aende *Saan* geſchiet, de gedenkſchrijvers ſeggen dattet waerſchijnelijck is, dat de rivieren anders geſtroomt en gelopen hebben, als die tegenwoordich wel doen in zuyd en noord Hollant en in andere naburige landen, dit getuycht de Heer van *Campen*, in ſijn *hantveſt Cronijck lib. 7, cap. 4.* *Marcellus* ter zee inſlaende, innam de Eylanden van *Auſtraſia*, of *Amſtrachia ſuper Burdonum fluvium*, by *Amſtrachia* verſtaet de heer *Douſa Amelant*, andere ſchrijvers de *Aemſtellanders*, want ſeggenſe het kan zijn dat de wateren vande riviere *Burdo* gelopen hebben tuſſchen *Amelant* en ter *Schellingh*, van daer door den *Aemſtel* tot *Burdoniſdiep*, of *Bourneſſe*, tuſſchen de landen van *Putten, Stryen* en *Voorne*, ſo dit dan waer is, ſietmen groote verandering: 't hadden oock in oude tijden, als te voren geſeyt is, verſcheyde rivieren ſeltſame namen, onſe *Saan* hiet doen *Kunem* of *Kinheym*, de Doorwatering

b

't dorp *Adrichum* in Vrieſlant, (inde vry-
yt van *Kinheym*) *Voliſcena*; wie ſal die nu
et duym of vinger konnen aenwijſen,
er ſommige de *Bourneſſe* van willen mae-
n, de eertijts Seven-berger *Moykene*,
ort nu de *Rovaert*, en de *Wijvekene* nu *'t Hol-
ntſche diep* genaemt, de voornoemde rivie-
Kinheym was achter *Almeer*, voor deſen
uym genoegh om met groote ſchepen
aer door te vaeren, nu is deſelve door
nt meeſt aengegroeyt, doch wert noch
en kleen water-loop daer van overich
engeweſen, het *Vlie* daer tegens is in de
Zuyder-zee verſmolten, oock de *Lauwers*
eeft een langen reek verloren, ſoo dat
wy uyt deſe en meer andere veranderin-
gen ſien, hoe door groote watervloeden
ivieren doorgebroocken zijn, en nieuwe
namen ontfangen hebben, en wederom
wijde monden en zee-havens verſtopt,
le water-lopen opgehouden en lant aen-
gegroeyt is, doch hier van ſal ick in't ver-
anderen van de uytvloeying des *Saans*
meer beſcheyt doen.

Op dat ick dan wijders mijn reden ver-
volgen mach, ſo ſal ick beginnen te ſpre-
ken vande *Saan*, hoe de ſelve eenige jaeren
nae dat 'et gat by *Catwijck* in een geſloten
was, langs *Saanen-lant*, (een gedeelte der
Caninefaten, alſſe ontrent *Pelanen* de wateren

uyt den *Rijn* en Meeren opgevat hebbende) gelopen heeft, tot breder ontledinge van 't gene te voren geseyt is, toen vande riviere *Kinheym* gesproken wierde.

V is wel bekent denck ick, 't geen ick op andere gelegentheden wel verhaelt heb, te weten, dat 'et landt bestaende inde 12, 14, en 19 Maden, dat eygentlijk was het *voor-lant* van *Zaanden*, placht te strecken vry veel verder zuyd op dan 't nu doet: jae na sommige geloven tot aen *Ruyg oort* toe (een eylandeken dicht na 't *Spaerner vvouder* lant gelegen) soo dat het aen 't vaste lant nevens 't Eylant vanden *Hoorn*, de *Waert* en de V*enses* quam, welcke Eylandekens tegenwoordich noch onder *Saan-lant* behooren; en schot en lot(alsmen gemeenlijck segt) betalen, en gy weet wat een wijd' en holle water nu tusschen *Ruyg-oort*, den *Hoorn*, en *Saan-lant* door ruyscht, en by wijlen vervaerlijck raest; de oude memorien getuygen dit vastelijck, en 't is gewis, dat de landen van *Polanen*, *Oost-Dorp*, en *Sloterdijck*, met *Zaanlandt* by na t'samen-gevoegt zijn geweest: dit is 't landt dat eertijts den ouden Edeldom van *Zaanden* toebehoorden, daer opse haer wild-jacht en vogel-koyen hebben gehadt, alsoo oock een weynich innewaerts haer stam-huys stondt; 't is gebeurt eenige

e jaren daer nae dat ſy haer verloopen
ebben tegens den Lants-heer, gelijck u
el bekent is, en ick in 't vertellen van
lſſen verhaelt heb, toen quamen al haer
oederen aen des Graven tafel, die 't ſijn
oon *Ian van Beaumont* gegeven heeft, doch
n 't verloop van veel jaren wederom tot
e Graven door erfenis gekomen zijnde,
l leens-wijſe aen eenige van Adel be-
chonken, wiens nakomelingen 't lang be-
eten hebben, tot dat een gedeelte daer
an by de huyſlieden gekocht, in leen ont-
angen, endelijck 't heele lant door koop
ot haer gekomen is. De jongſte of laetſte
eſitters zijn geweeſt, de Heer van *War-*
ont, en Ionck-heer *Arent Adam van Waſſe-*
ner Heer vanden *Bus* in *Goylant*, en *Saanen* in
Kennemerlandt, dan 't onſchoot deſe Edel-
eden wel te deeg, toen ſy ſoo veel lants
iet en konden leveren als 'er brieven uit-
veſen, want ſy en wiſten niet dat het wa-
er (gedyende tot gemene ſchade) 't lant
fgeteert had, daer na met naeckte ver-
laring wijs gemaeckt zijnde, hebben af-
tant gedaen van 'er voornemen, en 't aen-
gevangen geſchil laten ſacken, door het
welck ſy by den Rechter te verkrijgen
meenden, dat de baren al lang verleden
hadden weg genomen, en noch met uyt-
ſpraeck van den Rechter, noch met klare

aenwijſinge van brieven weder te beko-
men was.

Voorts aen d'ander kant van de *Saan* na de *Friſiabonen*, of Waterlanders, en *Aemſtellanders*, is 't al vaſt lant geweeſt, uytgeſondert datter maer een klene vaer-ſloot door gelopen heeft, want vande *Nes* en *Volevvyck* tot aen 't lant daer *Aemſteldam* nu ſtaet, gingmen van d'een tot d'ander kant over een deel of balck, en over niet veel jaren was den dijck van *Sluys-oort* tot *Buycke-ſloot*, ſelfs met een bogt tot in 't Y gelegen, die daer na door inbreuk en miſſing van veel voor-lants, ſoo verre ingeleyt is: tot *Sluys-oort* ſtonden oock veel wel-geboude huyſen, hebbende noch de oude gedachtenis van *Zaanden* by'er, waer van de ſtenen over weynich tijts uytgegraven, en by de viſſchers gevonden zijn; maer door dien het water 't gantſche lant van voren wegnam, en de *Holleſloot* met een ſtercke Weſtewint daer op bulderde, is alles wechgeſpoelt en af-gebroocken, ſoo datter nu noch huys noch kruys (alſmen ſegt) is blijven ſtaen: ja dat meer is de oude Hofſtede (woonplaets van mijn voorouders) hoewel vry veel verder innewaerts, wort nu van 't water beſtormt en 'er hoogte afgeravelt, ſoo dat 'et lichtelijck niet ſeer lang tegen houden ſal: ick heb wel ho-
ren

en verhalen, doch acht het al wat buyten oor vertelt, namelijck, dat de *Zaan* in 't hidden van *Zaanden* door te lopen placht, n haer ſtreeck gehouden heeft vry wat eweſten den *Hoorn*; maer dat aende ooſt-ijde daer 't Kerck-rack is, een ſloot liep, angs welk men voorby *Eemſterlant* tot inde Meeren vande *Friſiabonen*, *Tuſianen*, *Marſacieen* voer, ſo dat oock uyt de *Saan* een wa-erken by den *Hoorn* henen tot inde kerk-loot ſoude geloopen hebben, tot gerief voor de *Saanlantſche* buren; maer ick hou voor gewiſſer dat over de vier hondert jaren de landen tuſſchen *Water* en *Aemſtellant*, weynich of geen eb en vloet hebben gehadt, doch ſo 'er wat was, 't is met een langſame uytvloeyinge geweeſt tot inde voornoemde meeren, die met de rivierkens daer in vallende door de enge gaten vande *Marſatios*, en 't *Flivum*, in de *Oceaen* uytgelopen zijn, waer door die van *Ooſtzaanden* alſooſe geen uytwatering en konden hebben, nae 't Y dat toen lant was, (wanneer 'er binnelanden met kaden en ſodanige dijcken, als 'er toen gemaeckt wierden, beſorgt waren) en met namen die van 't *Horner* en *Haler* deel, een ſluys inden dijck aende ooſt-zijde vande *Zaan* geleyt hebben, om 't binne-water inde *Saan* en ſoo voorts inde noord-zee te loſ-ſen,

ſen, om dit dan te mogen doen, hadden ſy brieven van hogerhant, maer daer nae toen noch andere uytwateringen in den dijck (als 't Y geopent was) wierden gemaekt, waer door de *Horners* en *Halers* ſagẽ datſe aldaer met minder koſten haer water uytlaten mochten, dat het ſluysje door het zee-water gebroocken was, en met veel gelt vertimmert weſen moſt, hebben het voort (tot ſchade van 't gemeen) laten leggen, waer door de groote braeck die ingereden was, langs hoe wijder is geworden, maer eyndelijck door 't aendringen vande Wter-heymraden, als: *Tijs van Raeſdorp*, *Pieter van Houtrijck*, *Steffen van Sloten*, *Pieter vander Geer*, *Cornelis van Sloterdijck*, *Cornelis Mor van Oſtdorp*, en *Sybout van Spierner-horn*, benabuerde mannen, moſten die *Horners* en die *Halers*, tot 'er eygen koſten 't ſelve opmaecken, na de groote als 't te voren was geweeſt; maer toen de Spaenjaerts *Saanendam* innamen, ten tijden vanden oorlog (en het voornoemde ſluysje an. 1570 of daer ontrent door hooge vloet tot inde braek wederom was ingeſtort, ſoo dat de vrybuyters van *Wormer* en 't *Kalf* daer door veeltijts op 't Y*e* voeren, de *Aemſtellanderen* en de Schepen van *Don Frederick* beſchadigden) hebben ſy op dien hoeck by 't gat van 't ingebroocken ſluisje een
ſchans

-hans of vasticheit gemaekt, en beset met
-ee vaendelen *Waelen*, en daer mee aen
-e kust soo veel als den door-vaert be-
-, niet tegen-staande dattet eens ge-
-urde datter een *Wormer* vry buiterschip
-et de genomen konvoyer (in 't spijt van-
-genen die 'et weren wilden) door-
-am, en den genooten buyt aen *'t Kalf*
-binnen *Wormer* bracht: sint die tijt dat-
-sluisje inde groote braek ingestort was
-et noit weder opgemaekt, maer blijft
-noch onder 't water verdronken: wij-
-rs is aldaer tot wering van Lant-schaed
-maels den *Zeeburg* toegestopt, en al-
-o de gemene middelen verslapt waren,
-tijden ongelegen om weder te herbou-
-en, behout de plaets nu noch tot 'er eni-
-overblijfsel de naem van 'er oude ope-
-ng, namelijck het *Gat*.

Gy hebt, sey vande *Sed*, gewach gedaen
-nde Eylanden die outstijts aen 't lic-
-aem van *Saanden* gehecht waren, en ten
-le noch tot 'et selve behooren, onder
-selve noemt gy de *Venses*, 't verwondert
-y dat ick 'er te voren noit van gehoort
-heb, want de *Waert*, *Ruychoort*, en den
-orn, haer namen en gelegentheit sijn
-y niet onbekent, laestmaal als ick op
-n seecker plaets (in een eerelijck gesel-
-hap) was, wierd my verhaeldt, dat de

Waert

Waert naems oorſprong ontſtaen is, uit een man die daer ſijn woonſtadt had, en herberg hield, daar by verhaelt worde, dat hy *Ian Verbel* geheten ſijnde, 't lant na hem *Ian Verbellen Eylant* genaemt is geworden, wie ſal daer aen twijffelen ſeide hy, of daer waren outstijs meer wooningen op deſe Eylanden, als overblijfſelen van 'et oude *Zaanden*, maer ſoo veel de *Venſes* betreft, welker naem oorſpronkelijck komt van *koeye-vennen* als *vander Hoeve* ſchrijft, daer ſijn noch levendige oogen die 't wel geſien hebben. Ia wiens ouders ſelfs daer koeien op-hielden, die 'er menichmael te melken voeren, en by gelegentheit des Somers hoy af haelden. Ten tijden dat vrou *Margareta*, Vorſtin van Parma, Landvoogdes der Neder-landen was, heeftſe tot verſekering van *Amſterdam* des Graeven van Megen volk daer na toe geſonden; maer alſoo die vande voornoemde ſtat om ſeeckere reden haar niet in laten wilden, ſijn ſy op dit eilant en op ſeekere bygelegene plaetſen geleit, om niet alleen Aemſtellant maer oock onſe landtſtreke die alreede op 't gyben ſtont in toom te houden: in de *Venſes* was mijn moeders grootvader (niet ver daer van daen woonachtich) neven, noch anderen van ſyn magen en bueren ingelant, ſoo dat oock dick-

dickwijl voor-viel mijn groot-vader in'er armoede of ongemak (die ſy door kouw en gebrek van lijftocht leden) met dees en gene voor-raet te hulpe quam: maer gelijck als't heden aen den dach bekent is, dit Eylant ('t welk de grootſte aenſtoot vande *Holle-ſloot* lijden moſt) is nu ganſchelijck weggeſpoelt, ſonder eenich litteken anders dan ſobere gedachtenis by den nakomers na te laeten.

Wijders, ſeide hy, ſoo veel als van *de waerdt* verhaelt wert is niet geheel te verwerpen, maer wy moeten weten dat na de eigenſchap ſommiger ſtroom-eylanden de ſelve WAERDEN genaemt ſyn, en dat oock 't gene door den ſtroom afgeſondert is van 't vaſte landt, en aan de naeſte gront beveſticht wort, deſe naem met recht behouden mach, even als het met de *Waert* geſchiet mach ſyn, dan aen den oorſprong deſes naems willen wy ons niet vergapen, alleenlijck ſtaet wel te letten, dat op de Waert, niet een eenigen herreberg, maer daer nevens noch veel andere huiſen geſtaen hebben, gelijck oock op den *Hoorn* ('t grootſte van allen) plachten te ſijn, daerom dat namaels, toen deſe landen van 't vaſte landt afgeſcheiden waeren, *Outzaanden* verbrant, en de kerk van *Weſtzaanen* ſo ver innewaerts geſet, de bue-

ren

ren vanden *Hoorn* tot 'er Godtsdienst een *Kapelle* te bouwen is vergunt geworden, mits alle de voornaemste dingen, en begravinge der doden tot *Westzaanen* moften geschieden, hier quamen de Huisluiden vande Eylanden en Buertjes daer ontrent gelegen haer kerkgang doen, doch is dese by een komste eindelijk so verlopen dat de bewoonders vande *Waerdt*, van *Sluisoort* en elders, door dwang des waters, en ongelegentheit der plaetsen 't hebben moeten ruimen en verlopen, waer door de *Hoorners* oock dagelijcks verminderende, de landen afslijtende, (voorts de voornoemde Kapel door hooge vloeden en andere ongemacken omgestort en nedergeworpen, na die tijt noit wederom opgebout) en tottet getal van vijf huisen gekoomen sijn. Die vanden Hoorn, alsoo sy afgesondert wonen van andere naburen door een wijt-water, plachten een kromhoorn (gelijck de *Switsers* inden oorelog voeren) te gebrniken, en by tijden van noot daer op om hulp te blaesen, of sy nu daer van haer naem ontfangen hebben weet ick niet, dit weet ik dat over weinig jaren de klock vande kapel in't out Ye gevonden en by de weesevaers *t'Amsterdam* geeigent is, dan hadder wat veel aen te vangen geweest, di vanden Ambachts-
heer-

heerlijckheit van *Westzaanen* souden haer de sake hebben laten aengaen, maer was 't (alsmen secht) de pijn niet waerdich om 'er moeiten om te doen.

Daer sijn verscheide Eylandekens in de *Gelle-sloot* vergaen, datme 'r hooft noch stert van weten te vinden, en 't water als een in-etende kancker heeft alsoo het vrucht-baer *Zaanen-lant* aen alle kanten opgegeten en verteert, 't sal ons noch minder vreemt dunken als wy aensien hoe in korte jaren 't lant voor *Sluis-oort* tot aen *Buisloot* afgesleten is, en als wy overwegen dattet op veel andere plaetsen in *Hollant* en *Vries-lant* alsoo toegaet: in *Olden-burgerlant* hebt gy de *Zade* een voortijts klein revierken, welk als 'et begon de ackers aen beide sijde van malkanderen te scheiden, en met toelopende wateren vermeerdert was, eindelijk door sloffichcheit der Dijksorgers in de lage landen gelopen is, en 't een voor 't ander na weg genomen hebbende een so grootẽ Zeeboesem heeft gemaekt, datter 8 a 9 Hoofdorpen verdroncken zijn: ontrent *Dordrecht* is dit ongeval noch grooter geweest, proeven hier van is in de *Zuider-zee*, noch dagelijcks in de *Haerlemmer-meer*, eertijts inde *Schermer*, *Beemster*, *Purmer* en andere meeren, onnodig 't alles te verhaelen.

So

So veel de *Saan* betreft, tot daer de selve voor tegen-woordich met menichte van huizen en hoven verciert en betimmert is, daer in wort een bank of Santweg gevonden, welck niet alleen verhindert geladen schepen en ponten die 'er over-varen, maer dickwils soo vast hout datser niet af en mogen dan met gewelt en verhooging van 'et water, gelegentheit om die uit 'et water te trecken en isser niet, soo hard en vast ist sandt inden gront gebacken: van dese seide vande *Sed* heb ik wel horen seggen dattet een Santweg is geweest, waer langs de lieden tot aan de *Geest* toe mochten loopen, en dan voorts langs de *Zaan* tot aen *Petten* toe, en 't sou geweest sijn eer dat de *Sterre*, *Schermer*, *waert* en andere meeren ingebroocken waren: op dit seggen seide hy sou ick niet derven t'seil gaen, en laet een ander dat na sijn believen uitleggen, ik hou 'et voor zant van de Noortzee aldaer aengesmeten, of door 't gewelt des waters aengevoert, te meer alsoo 'er ontallijcke kromten en bochten (gelijket drayen eens serpents) in gevonden werden, daer benevens op d'een plaets hooger dan op d'ander leit; ja op veel steden niet te vinden en is, soo dat die niet meer dan een klein gedeelte van de *Zaan* beslaet; en op dat gy waerde vrient

tient en vriendinnen dit eens naerſtich
verwegen meugt, ſoo ſal ick u verhalen
ande twee onderſcheiden eigenſchappen
es zees en der uitvallende rivieren.
De zee is van natueren genegen, wan-
eer de ſelve door ſtorm bewogen, en ſeer
ntſtelt wort haer driſſant aen den oever
p te werpen, of ingank gekregen heb-
ende door de monden der Rivieren, met
racht het ſant voort te drijven, ſoo ver
et gelegenheit gevonden heeft om neder
e ſinken, en tot een ſantbank aan te groe-
en, de Rivieren daer en tegens overmits
ie veeltijts uit meren haer beginſel ne-
nen, langs vette en ſachte gronden vloe-
en, modderige wateren in ſich ontfan-
gen, ſullen gemenelijk (ſchoon datſe niet
eer ſnel aengedreven en werden) in de
zee of in andere wijde boeſſemen ſlijck of
libbe uitwerpen, ſoo dat bevonden is op
veel plaetſen dat in de Zee of ſelfs in die-
pe Rivieren de Schepen op ondiepten (die
de Latinen *Dorſa* noemen en wy *rugge*) bly-
ven ſitten of aenſtooten, de Romeinen in
haer rechten, alſoo ſy beide deſe werckin-
gen hier en daer op verſcheiden geweſten,
't ſy dan van ſlijck of van verdroogde
ſtroom-gronden, ondervonden, hebben
dit ongemiddelt aenwerp genaemt, en ge-
ſeit, wanneer de ſtroom ongevoegelijk
door

door ſlijck yet aenbracht aen 'et lant, dat de eigenaers van'et lant daer den aenwerp geſchiede 't ſelve toequam, ſoo mede de verdroogde ſtroom-gronden door de zee opgeſmeten, de naeſt-ingelande, gelijk'et aen d'een ſyde in de *Maes*, *Wael*, *Yſel*, *Eems*, *Elve*, &c. mette ſant-platen en verdroogde gronden, aen d'ander ſyde in *Weſtvrieslant* (na'et oude *Vrieſſche* recht) in de *Wijcker-meer* aen *S. Aechten-dijck*, en op andere plaetſen meer mettet ſlijk of aen-was der ſlibbe geſchiet, waer uit wy tot een proefken ſien mogen, wat de zeen en wat de rivieren aen-brengen, wanneer ſy of haer opgeworpen ſanden met hooge vloeden tot in 't lant ſtieren, of lange ſlibbe in zeen of wijde wateren, ten einde des ſtrooms neder-ſetten: ſoo veel dan de ſand-weg of verdroogde ſtroom-gront in de *Zaan* beroert, 't ſal ons geen wonder ſijn te geloven, dat de ſelve uit 'et aenvoeren des Zees is opgeworpen, wanneer wy overwegen wat de Zee op de voor-genoemde plaetſen gewent is te doen, noch meer ſoo wy gedachtig werden aen den ouden loop des *Zaans*, want eertijts toenſe Noord-weſt aen by *Petten* in de zee vloeyde, was die gelegen, om met een ſtorm uit den Noortweſten en volle maen niet alleen tot'er bovenſte lippen of ſoo-
men

en van 'er oever vervult en opgehoopt
werden, maar daar benevens om ge-
eel en al (door 't aanſtooten en bulde-
en der baren) te ontfangen al den over-
loedt, en mits dien al 't gewelt van den
Voorder Oceaan; ſo dat (beminde vriend
n vriendinnen) de gedenk-ſchrijvers
ns getuigen WEST OFTE KLEEN
VRIESLANDT, om drie ofte vier
ooft-oorſaken (die ſonderlinge het
Landt tot 'et gebeente doorknaagden)
iet opkoomen mocht, hoewel het ſel-
e uitter nature met milde wasdom be-
gaaft was, en een andere vruchtbaar
ARCADIA ſcheen te zijn; voor eerſt
door hun ongeregelt leven, want ſe wa-
ren bykans ſonder wetten, Burgerlijke
zeden, ofte goede beſtieringe; ja zy wa-
ren op veel plaatſen ſonder nabuurſchap,
geſcheiden zijnde van malkanderen door
wooningen, ſchoon wel haaſt by een
verſamelt, ten tijden van inval of Land-
plondering hunner vijanden. Wijders,
zy waren alletijdt omſet met den ver-
ſlindende *Mavors*, den bloedt-vergie-
tende *Mars*, den verteerende Oorelog,
die byna ſonder ophouden de zenuwen
des Landts verminkte, het Swaart op-
hief, dien dagelijks ſcherpte, en hen-
lieden tot ongeſtuimige en roof-ſuchtige

 Krij-

Krijgers maakte, gelijk 'et ſelve in de menigvuldige plonderingen, omtrent *Hollandts Burg* (te weten *Alkmaar*) in *Kennemerlandt*, tot *Uit-geeſt*, *Wormer*, en tot *Zaanden*, ja tot veele andere plaatſen gebleeken heeft; dan de derde oorſaak is wel de voornaamſte, het welke was den inbreuk der Landen, by overval van de woeſte Zee, en den oploop der wateren door den ſpring-vloet, waar door de ondervindinge ons geleert heeft, dat de ſelve in alle Landen (behalven ſoo men ſegt in *Egypten* door den NYL) veel ſchade veroorſaken: want gelijk *Gouthouven* getuigt, *Hen quam byna alle jaren geweldige water-vloeden over, die ſomtijdts heele ſtukken Landts wegh-namen, en ook af-ſpoelden, met verlies van menſchen, beeſten, en goederen. Siet hem in de verbeterde Hollandtſche Kronijk, Folio* 95. En 't was ook geen wonder, nadien de Noordt-zee met een Noordt-weſten windt by *Petten* een vrijen toegank had, om de Landen over te loopen, ſoo dat niet alleen het ſandt langs de boorden van de *Saan* geſpoelt en gedreven is, tot daar 'et verhindert zijnde heeft beginnen te ſinken; maar overmits voor 't jaar 1290. de Dijken heel ſlecht en met weinig opſicht waren,

om

om een meer als gemeen rijſend' water te keeren, ook 't Zee-water geſtadig 't Landt overvloeide, zijn al de Meeren in-gebrooken, de welke in KLEEN VRIESLAND, en voornamelijk (meer dan in geheel Hollandt Weſt-Vrieslandt) by ALMEER gevonden werden, daar van ik in 't navolgende noch meer verhalen ſal.

Tot ſtijvinge van 't geene te vooren verhaalt is, te weten van de uitwerpende ſlibbe der Rivieren, werdt bevonden waar te zijn, ſelfs in onſe voor-SAAN, want de ſlibbe van de *Weſt-Vrieſche* (nu *Noord-Hollandtſche*) Meeren, die 'er in menigte geweeſt zijn, (nu tot landt gemaakt, en door hare water-moolens noch veel ſlijk ofte modder uitwerpen) overmits de kracht des waters langes de achter-SANE ſchurende, eindelijk deur-geboort hebbende de engte der ſluiſen, werdt gedreven tot over 't midden van den *voor-Saanſchen boeſem*, en geſtut zijnde door 't voor-landt van den *Hem* (nu het *Katte-gat* genaamt) ſinkt dan neder, en heeft van langer-handt een hoogte opgeworpen die de buren van de *Saanderdam* (onwetende van de eigenſchap der uitvallende ſlibbe) den Dijk-ſtal noemen; want 't is kennelijk

dat de drie uitvallen ofte ſluiſen die'er in den *Dam* (ſoo tot waterlooſing als Scheepvaart) gemaakt zijn, met een ſterk gedruis menigmaal uitloopen, en de aangevoerde ſlijk of ſlibbe tot aan de voor-genoemde hoogte ofte *Dijk-ſtal* voeren, daar het vaſt in een gebakken, onbeweegelijk leggen blijft, ook de groote Schepen die met hare kielen (van den *Overtoom* duikende) de voor-*Saan* door-klieven, menigmaal in haren ſnellen voorgank groote letſel doen.

Ik en kan niet voorby gaan 't geene *Polibius Megapolitanus* daar van in deſe gelegenheit ſchrijft, ſtaande in zijn vierde Boek, als hy van de *Pontus* (die een ſcheidsman tuſſchen ASIEN en EUROPE is) aldus ſegt: *Aangeſien dat door veele uitgangen uit Europa den Iſter, dat is de Donauwe, ſich ſtort in den Pontus, ſoo is't dat tot den ſelven omtrent duiſent ſchreden ſich uitſtrekt eenen ſeekeren ſlijm ofte lange ſlibbe, een dagh-reis verſchillende van 't vaſte landt, welke aartige aanvoeringe dagelijks aanwaſt, uit de ſlibbe die de uitgangen der Rivieren aanvoeren; en 't gebeurt ook aan de Zeevarende lieden, ſoo wanneer zy in de diepte komen te zeilen, dat zy des nachts op ſoodanige ondiepten aanſtooten.* Wijders ſeidt hy: *Soo verre de*

ſe inſtroomende Rivieren haar kracht van wegen 't gewelt daar mede zy gedreven werden behouden, en alſoo de Zee voorwaarts uitdrijven, dat ſoo verr' ook noodig is de ſlibbe, en al het geen door den ſtroom van yeder Rivier nederwaarts gedreven, voor uitgeſtooten en geſtroomt werde, en geen verſtooringe krijge om nederwaarts te ſinken; maar als de kracht der aangeſtroomder dingen, overmits de diepte ende grootheidt des Zees, vermindert, als dan is'et over-een komende met de reden dat de ſtoffe die aangevoert werde, volgens hare nature ſinkt ende ſtil leggen blijft; en daarom werden de aangegroeide droogten van de kleine Rivieren die ſlapjes ſtroomen, dicht by'er monden ofte uitgangen vergadert, ende ſulks werdt dan openbaar, ſoo wanneer groote ſlach-regenen vallen, want als dan ſoo is 't dat de kleinſte Rievieren overwinnende, 't water omtrent haren uitgank de ſoo ſeer voor-uit ſtooten in de diepte, dat na 't gewelt van yeder Rivier, het geſchil of langer ofte korter zy. Dit is't dat den voornoemden *Megapolitaan* daar van getuigt, wanneer hy den *Meotis* (een Meir der *Schyten*) breder beſchrijft ende ontledet.

Aanmerkende dan de nature der Rivieren, en afwaterende ſtroomen, nevens

vens de aardt der uitvallende ſlibbe, ſullen bevinden dat hier uit niet alleen ontſtaan is de groote veranderingen by alle Havenen, Boeſemen en Vaarten, maar daar by ook de hoogte ofte bank in de *voor-Saan* (onrechtelijk den *Dijkſtal* genaamt) die door 't ſtuiten van den ſtroom tegens 't voor-landt in den boeſem aangegroeit is; daar-en-tegen de diepe en bequame vaar-wegh langs de HOORN, een hoek van *Saandam*, welke gy ginder over de Schepen ſien meugt, alwaar, door kracht van de voor-by-ſtroomende uitwateringen, de ſlibbe of ſlijk van de *binne-Saan*, en van de Schermer-meer met de andere wateren gedreven werdt na de RIET-VINK, (een plaats hier voor ons leggende) tot in den boeſem van 't *Kerken-rak*, omtrent daar 't oude Taan-huis placht te zijn, waar het kennelijke droogte ende onvaarbaarheidt verwekt.

Als nu *Ambiorix* dit geſegt had, begon van de *Sed* daar op te voegen dusdanige redenen: Hy hadde wel verſtaan van de Viſſchers, zijn ſpeelgenoots, die altemet daar uit viſſchen voeren, datſe ſeer klachtig vielen over de groote ondiepte in den voornoemden Boeſem, en dat zy 'er menigmaal door de overvloedige

ge hout-ſtoffen niet viſſchen mochten, an met veel ongemaks, en ſcheuringe an 't Viſch-wandt; maar dat hy noch ooit by yemandt gewach had hooren naken, dat'et ſelve ſoude ontſtaan uit orſake als 'er verhaalt was, en met oede redenen daar by beweſen; niet e min (ſeide hy) die 't geene voor geegt is wel overweegt, ſal van de ſaak niet anders oordeelen konnen, en wijlers dien ſelven toeſtemmen, om dat 'et met de natuure der dingen over-een komt. Hier op bracht *Ambiorix* noch nader beveſtinge voor, en ſprak, Om het voorgeſtelde noch eens te verhalen, hoe de *Saan* na *Petten* tot in de *Noordzee* geloopen heeft, ſoo maakt eens reekening, alſoo de ſelve Noord-weſt aan na de Zee-baren ſtrekte, en buiten alle twijffel daaromme veel opwellen der ongeſtuimiger wateren te lijden had, of daar uit niet ontſtaan moſt 't inbreeken van verſcheiden Meiren, Braken, Polders, en andere wellingen, die by *Alkmaar* ofte *Almeer* gevonden werden, nu door verſcheide welgeſtelde *Hollanderen* tot Landt gemaakt, en noch te maken, onder welke getelt werden de *Boek'ler*, *Berger*, *Heylo'er*, *Egmonder*, *Syper*, *Swijner*, *Poeler*, *Limmer*, *Waarder*,

Daler, *Beemſter*, *Schermer*, de groote en kleine *Wormer*, *Sterre*, mitsgaders noch verſcheiden andere *Meeren*, my te veel om hier alles te noemen, gy moogt 'et ſelve naſien in de Beſchrijvinge van *Alkmaar*, Pag. 7. Overweegt dan wijders, of daar uit niet ontſtaan is 't aanbrengen en opwerpen van de *Sandheuvelen* in de SAAN, nadien de Zee ſelfs uit der naturen genegen is ſulks te doen, waar hem ſlechts eenige gelegentheidt aangeboden wordt, de welke het ſomwijlen ſoo ongeſtuimig aanſtelt (met de Noord-weſte ſtormen) dat 'et een menſch verſagen doet daar aan te gedenken, gelijk menigmaal de Landen en luiden omtrent deſe Meiren (ouds tijdts woonende) ſulks gevoelt en beklaagt hebben: 't is u noch wel indachtig, denk ik, 't geene daar van geſegt is, gelijk ook in 't jaar van 1421. op St. *Eliſabeths* nacht wel gebleeken heeft, doen *Dordrecht* van 't vaſte Landt afgerukt wierdt, en doen 'er in de 72. Hooftdorpen verdronken, doen veel Heeren huiſen vergingen, en een ontallijke menigte van menſchen en beeſten omquamen; doen de Dijk by *Petten* (die geleidt was om de Zee uit 'et Landt te keeren, na dat 'et gat aldaar verſtopte,

en

en de Scheepvaart opgehouden wierd) van een berſte en ſcheurde, waar door een groote ſchade geſchiede, en onſer voor-ouderen goet en bloedt verlooren ging; want de voornoemde Zee-burg quam van een te breeken, door den grooten aanval der ongeſtuimiger en uitgelaten baren; de Kerk die 'er op gebout ſtondt ſtorte neder, vier-hondert zielen, die 'er in gevlucht waren, blevender onder verſmoordt, de Wei- en Zaai-landen braken aan ſtukken, de Meiren wierden verwijdt, de waterwellingen vermenigvuldigt, en de Viſſchen bequamen meerder ruimte om te ſwemmen; de Zee-burgen in onſe gedeelte konden niet tegen-houden, alſoo de ongeweerten heel groot, en daar door den OCEANUS ſeer ontſtelt was: kort-om, door alſulke ophevinge van windt en Zee hebben de onſe op dien tijdt niet alleen, maar ſoo menigmaal voor en naar ſoodanige ſchade en veranderingen geleden. Ja wat ſal ik u hier toe noch breder verhalen, gy hebt noch (die luſtig zijt te onderſoeken) ook gelegentheidt omme te vinden aan den oever van de *Saan*, als gy u veldewaarts begeeft, een weinig onder de aarde, ende dat op ſeer veele plaatſen, Sandt-

gronden met verſcheiden Zee-uitwerpſelen, (zijnde het çieraat der groote ſtranden) van Hoornkens, Schilpen, en Slek-huiskens vermengt, waar uit de ouden en ook onſe hedendaagſche verreſiende mannen geoordeelt hebben, dat van ouds de Zee het Sandt, de Hoorntjes en Slek-huisjes daar op-geworpen heeft.

'k Verwonder my, ſeide *Ruſſellania*, van al het geene gy verhaalt hebt: my dunkt, door een ingebeelde vrees, dat den *grooten Oceaan* (die men noemt Vader aller Meiren en Rivieren, de welke de Poëten Godtheidt toeſchrijven, en gy verſcheidemaal genoemt hebt) ons over 't lijf komt vallen: 't is een groote en genadige weldaat van den Opperſten Schepper, de Regeerder van de wateren ende winden, (die in zijn Goddelijke uitſpraak geſegt heeft: *Hier ſuldy komen, ende niet voorder, en hier ſal hy ſich ſtellen tegens den hoogmoet uwer golven.*) dat ganſch *Hollandt* niet t'eenemaal van de Zee is verſlonden geworden. Ja warelijk, ſprak *Ambiorix*, aanſiende den tegenwoordigen ſtant van ons eertijdts en ſoo menigmaal verdronken Vaderlandt; een Landt daar van d'ouden een Spreuke voerden:

HOLLANDT *Bollandt,*
ZEELANDT *geen Landt;*
Ik hou my aan de Heykant.

Een Landt, dat, na 't getuigenis van andere geleerde lieden, voornamelijk van de Barbaren en uitheemſche volkeren, *onder warelijke Landen niet gereekent nach werden*, even ſoo weinig als een Zeeman *onder de levendige noch onder de dooden*: ſoo hebben wy den Heere voor zijn onverdiende zegen hooghelijk te looven ende te danken; want wy ſchijnen nu niet anders dan het ware tijdelijke Land der beloften te beſitten. Land daar Melk en Honig vloeit, daar alles ſoo overvloedig is, dat ſelfs andere Landen met den overvloet geſpijſt, gerijft en vermaakt werden; daar de Duinen de Zee, en de Dijken de vloeden keeren, ook daar men des waters overvloet, en hare ſchaarsheidt, door ſluiſen uit ende in laat. Want de noodt, die alle dingen door voorgaande ſchade op het allerſcherpſte leert, heeft onſe voor-ouderen gedrongen, en mitsdien ook onderweſen datſe voor de gemeene vloeden eerſtmaal Kaijen ofte laege Dijken maakten; maar alſoo de ſelve, by aanwas van de Maan, eenen ſpring-vloedt niet en koſten weder-ſtaan, en daarom

menigte van menſchen ommequamen, hebben zy op eenige hoge plaatſen heuvelen opgeworpen, in gedaante van kleine *Bergskens*, om, by inbreuk van de Kaidijken, hun ſelven, goederen, groot en klein Vee daar op te bergen, wierden daarom ook *Vlie-bergen* genaamt, in gelijkheit als de *Egyptenaren* hadden, om t'ontwijken de oprijſinge van de *Nylus*: van diergelijke ſiet men in groot en klein Vrieslandt verſcheide *hooge wierren*, mitsgaders in *Walcheren* hooge *vlucht-plaatſen*; ja dien grooten Princelijken Heuvel in *Kennemerlandt*, tuſſchen Haarlem ende *Alkmaar*, wel bekent voor het HULD-TONEEL der Graven van Kennemerlandt; van ſulke Bergskens getuigt ons *Plinius*, als te leſen is by *Hoeve Chartre Cron. Lib.* 3. *Foli* 28. 29. Namaals doen men de Dijken begonde te vergrooten, en geen koſten daar aan ontſagh, door welke het Landt genoegſaam ſcheen verſeekert te weſen, zijn metter tijdt on-effene Akkers tot de aarde toe geſlecht, en met de ſelve aarde de wellen, braaken, poelen en kreeken (die 't water te voren gemaakt had) toegedamt en geëffent.

Niclaas van de Sed, (zijne woorden voegende op het geene van de *Zaan* geſegt

(egt was) ſeide verwondert te zijn dat de ſelve by ouden tijden ſulke bequa-migheidt hadde tot de groote Scheep-vaart, waar door niet alleen de *Sarma-tiſche* volkeren, *Noormannen*, *Deenen*, *Gotlanders*, en andere Ooſterſche Zee-bouwers die gebruikt ſouden hebben, maar ook die van VROONEN, de *Vrieſen*, de *Waterlanders*, de *Kennemers*, Ho*llanders*, ja ſelfs die over de Werelt-heerſchende *Romeinen*, de *Brittoenen*, de naaſte Eilanders en verre-gelegen Natien, en dat namaals, omtrent ver-leden zijnde tweehondert jaren, die ſoo verëngt en ondiep is geworden, dat 'er kleine vaar-tuig naauwlijks door komen mocht, vermogens de getuigeniſſe der oude Brieven. Ja noch verder, dat wat minder als hondert jaren door de ſelve een paſſelijk Schuitje, 'k late ſtaan groo-te Mars-ſchepen, niet wel door komen mocht. Het is alſoo, antwoorde *Am-biorix* daar op, en ſeide wijders, aan-geſien wy nu gekomen zijn tot 'et geene niet alleen u meer als billijken voorſtel, maar ook de reden vereiſcht, dat noo-dig is hier nevens verhandelt te moeten werden, ſoo ſal 't goet zijn (eer wy tot 'et navolgende treden) in te ſien de na-ture en eigenſchap der dingen, die ik

alrede

alrede gesegt heb te zijn in de Zee, en in de Rivieren, waar uit gemeenelijk ontstaat verdrooginge van Rivieren en van wateringen; want, gelijk de voorgemelden *Polibius* segt, *alsoo de boesemen met seekere einden omschreven, somtijdts vervult werden in de oneindelijken tijdt door sandt of slibbe, sal't veeltijdts gebeuren, dat de Rivieren gekeert, ende verswakt zijnde, ten laatsten verdroogen, &c.* soo datse dan voorts met Water-kruideren, Lis, Biesen, Plompen, en andere gewassen begroeijen, gelijk op veele plaatsen bevonden werdt. Siet, soodanig is'et eindelijk met de *Zaanstroom* afgeloopen; eertijdts was de selve een Vaart, bequaam voor groote Schepen, die van *Vroonen*, *Alkmaar*, en binne-lands Ingesetenen bevaren wierd, daar de *Noormannen*, *Deenen*, *Engelschen*, en andere Scheep-lieden hunne loopplaats namen, om met hunne goederen den *Rijn* op en af te varen, ofte binnen 's landts den Oorelog te vervoeren; doch naderhandt soo verdroogt, en met gewas beset, dat kleine Schepen genoeg te doen hadden om door te komen, en noch als gy gesegt hebt in later tijden, door welke klein Vaar-tuig naauwlijks mochten vlooten: dit soud' de waarheit

wel

el eenigsins daar van in twijffel doen
ekken, by lieden die geen kennis dra-
en, dat selfs de grootste Rivieren sulks
nderworpen zijn, ja ook heel diepe Ha-
enen, Boesemen en Kreeken, maar van
mijn vriendt en vriendinnen heb ik
en ander vertrouwen, als die wel we-
en wat de ervarentheidt daar van ge-
eert heeft, na luidt der woorden des
'oeëts,

Daar is geen Zee, geen Lucht, geen
Aarde,
Geen ding dat altijdt blijft in waarde.

ioekt u een voorbeeldt aan *Chester* in
'erlandt, 't is ruim hondert jaren verle-
en dat dit een machtige Stadt was,
door de goede gelegenheit van hare Ri-
iere *Deva*; de Stadt heeft hare Haven
erlooren door eenen bank, desen heeft
den uitval der wateren gestut, en de
churinge meest geweert zijnde is ook de
uiveringe belet, soo dat de voornoem-
de Stadt dagelijks vermindert en ver-
allen is. *Arnemuiden* in *Walcheren* had
over eenige jaren eenen Haven door de
gansche Werelt vermaart, overmits het
ontelbare getal der Schepen die 'er van
alle wegen aan quamen, om aldaar te
havenen, waaren te lossen, en te laden;
maar het diep allengskens verloopen
zijn-

zijnde, is 't ſoo verre gekomen dat m'er nu beeſten weidt daar te vooren groote geladen Schepen lagen. Diergelijke is 't *Oudt Arnemuiden* geſchiedt, op welke tijdt die van *Middelburg* noch geenen Haven hadden, het welke nu t'eenemaal verandert is. En wat ſal ik ſeggen waarde vriendt en vriendinnen, ſiet eens aan *Vroonen*, de Moeder-ſtadt der Vrieſen, oogt op de Koninklijke Stadt *Stavoren*, laat uw geſicht gaan over *Sierik-zee*, over *Steenbergen*, over *Enkhuiſen*, en over andere voortijdts bloeijende, en nu haveloose plaatſen; treurt over de quijnende, doch oudts-tijdts neeringrijke Stadt *Brugge* in *Vlaanderen*; weent over ſoo veele veranderingen der Vaderlandtſche plaatſen, welker Havenen en Kreeken verdroogt zijn; ſoekt eens de bequame diepte en uitval des *Rijns* by *Catwijk* op Zee; vraagt na de doortocht van VOLESCENA by *Adrichum*, en na de Riviere HEIM by *Heemskerk*, ofte Heem-ſtede; verneemt na den heerelijken ſtroom BORDONUM, die wel eer ſoo een langen ſtreek, ja ſelfs door het *Amſtellandtſche* landt geloopen ſoude hebben: men roept van het water MEDEMELACHA by *Medenblik*, maar wie bemerkt 'et van de

goede

oede Riviere 't VLIE, maar wie kan ijn ſoomen uitvinden, ſoo veranderen lle dagen de wateren, de welke nochans met geſtadige beroeringen beveegt worden.

Doch om wijders van de *Zaan* te preeken, de oorſake van het verdroogen is mooghelijk dus by gekomen: in : jaar van 1285. ontſtont 'er groote tormen en hooge vloeden, waar door neeſt H*ollandt*, *Zeelandt* en *Vrieslandt* onder-geloopen is, en veel menſchen net hunne beeſten verdronken; onder llen hadden 't de KLEINE VRIEEN, die men ſomtijdts *Noordt-Hollanlers* noemt, om twee oorſaken den allerquaatſten koop, ja voornamelijk de eene die dichtſt aan 't vaar-water van *Petten* woonden; want voor eerſt de Zee heeft hen Landt over-ſtolpt, ingebrooken en verteert, ſoo dat de Schrijvers getuigen doen de *Waardt*, de *Schermer*, *Sterre* en *Lange Meiren*, nevens veel ndere Poelen en Braken gekomen zijn. Ten anderen, zijn ſe even op dien ſelven ijdt door den Oorelog verraſt en overwonnen, ja van hun lieve en lang-verdedigde vryheidt ontbloot en afgeſet. Ey doch, vraagde van de *Sed*, hoe is dat toegegaan? in dien grooten water-

noodt?

noodt? daar ſoo veel landts verdorf, huiſen wegh-ſpoelden, hof en landt omgeworpen wierdt, de beeſten byna alle verdronken, en voorts ontelbare getal van menſchen ommequamen; warelijk gy vertelt dingen die met recht by ons ſeer vreemt in de ooren luiden, hoe mach dit doch by-gekomen zijn? Maar (antwoorde hy) 't was te vooren menigmaal onderleidt *de kleine Vrieſen* door 't Swaart te bedwingen, ofte door den laſt des gedurigen Oorelogs hen des Graven wetten te onderworpen. Deſe ſtreden halſtarriglijk om hunne vryheit, en dat veeltijdts met een gelukkigen voortgang, tegens de *Hollanderen*; want zy ſtonden daar op, (en 't was hen als met een ſtalen griffie in 't herte geſchreven) datſe van oudts-her van eenen ſeekeren Keiſer door hunne mannelijke daden bekomen hadden, de naam en ook de daadt, *Van te zijn en te ſullen blijven een vry volk, op de welke niemant te ſeggen had, dan Godt alleen*: tot dien einde gebruikten ſe in hunne wimpelen, vanen en gemeene ſeggen, deſe Latijnſche woorden, *Phriſopto Liberta Mortum Oppetit.* Dat is in 't Duitſch, *Liever doodt dan onvry*; en lieten hen niet gaarne overheerſchen: daarom en hadde 't met
de

t Hollandtsche Graven tot noch toe ge-
en goeden voortgang gehadt, dan
raaf *Floris*, de vijfde van dien naam,
ijnde een Soon van Graaf *Willem*,
Roomsch Konink) nam de gelegent-
eidt van dit hoog water in acht, (alsoo
e voornoemde *kleine Vriesen* door dese
andt-braak van den anderen gescheid-
en, en door de wateren afgesondert
aren, soo dat d'een d'ander niet te hulp
omen mocht) en bestond in dat Trou-
el-water te visschen; hy vaardigde
rstondt een goet deel Heir-koggen af,
ersien met kloeke Roeijers, en mannen
in wapenen, (gelijk 'et daar na noch
eerder een zede en gewoonte gewor-
en is) daar hy tot Overste van maakte
eer *Dirk de* II. *Heere van* BREDE-
OEDE, (die men de Goedertieren
eete) een seer wijs en kloek Oorelogs-
an, de welke met zijn Roei-schepen
ste Heir-koggen, en mindere Schuiten
an de *Vroonsche* landen en *Woutsche kust*
oer, als hy onderwegen die van *Zaan-
en*, *Wormer*, *Uit-Geest* en *Ackersloot*,
gesworene vijanden van de *kleine Vrie-
n*) met sich genomen had, en het ge-
eel gewest van 't voorschreven *klein
rieslandt* in onderdanigheidt bracht;
aar na, als de hoogte van 't water we-
derom

derom ter Zee-waart ingevloeit, en de Landen bequaam waren om daar over te komen te voet ofte te Paerdt, heeft

den voornoemden Grave *Florens de vijfde* in die Landen doen maken *Memelik*, (dan ik meene verbetert) tot een vastigheidt, nevens *Enygenburg*, *Middenburg*, en *Nieuburg* tot seer sterke Sloo-ten ofte Burgen, (waar van ik te vooren ook gesproken heb) op dat hy daar mede de ingebooren wederspannigheidt der *kleine Vriesen* soude bedwingen, en hen-lieden muil-banden: hier is 'et soo verre

rre mede gekomen, dat zy-lieden, nde desen ernst, en dat 'er nu niet veel eerder tegens te doen was, (hunne rmogen gebrooken zijnde) met de rmelde Graaf een soen gemaakt, en et hem over een gedragen zijn, terijlen hy noch aan de voorgemelde Burn ofte vaste Slooten doende was, waar e en by hen vervoegden de *Drie vierenelen van 't* Hoog*wouder Ambacht, Nyerp, Winkel, Barssingerhorn, Oostmanroe, roolen,* (ofte Vronen) *Oudorperbrouk, uid-Starwoude, Noord-Starwoude, Oud-arspel, Warmenhuisen, Nieulandt, Dungehorn, Enygebrouk, Oeterleek, Veenuisen* en *Medenblik.* In dit soenen met e Graaf swoeren se hem en zijne naomelingen eeuwige hulde, een volstanige onderdanigheidt als hunnen wettejken en gerechtigen Heer, en gaven em over dat hy in hunne Landt gemeee wegen maken mocht, soo groote als leine, na zijn eigen wel-gevallen; daar eneven droegen se hem op de *Tiende van 't Kooren,* de *Vroon-schouwe*, en den *Hair-vaart te gebieden:* van dese drie unčten namaals noch meerder. Daaren-tegens de Graaf van Hollandt, om em in hunne gunst bequamelijk in te wikkelen, schonk hen-lieden allerhande

punčten

punͨten van Rechten die ſe te vooren hadden gehadt, en bewilligden hen, *datſe ſulk recht als die van* OUDORP, *ende* VROONEN, *van Konink* WILLEM *zijnen Vader eertijds verkregen hadden, gebruiken ſouden na hun welgevallen*; doch hoe 't namaals met deſe wederſpannige *kleine Vrieſen* afgeloopen is, leeſt daar van in 't breedt *Ubbo Emmius*, *Pierius Winſemius*, *Wouter van Gouthoeven*, en anderen, het welke ook breder ſal verhaalt worden by de Heer *Schotanus*, Profeſſor tot *Franicker*, en hebbender mede veel werks van gemaakt *Petrus Schriverius*, den *Hoornſche Junius*, en *D. Velius*, die de ſake van de *kleine Vrieſen*, ofte ten deele, ofte in 't geheel beſchreven hebben: alleenlijk dit verhaal heb ik ten voornaamſten daar toe aangeleidt, om te betoonen dat even op dien ſelven tijdt, doen *klein Vrieslandt* overrompelt, de Vrede gemaakt, en door des waters inbraak 't Landt meeſt aan ſtukken gereeten was, de meer-gemelde *Floris de vijfde*, omme noch meerderen, en mogelijk toekomende inbreuk te verhoeden, niet alleen de Kadijken, anders laege Dijken genaamt, aan veel plaatſen verhoogt en verbetert heeft, maar ook, daar 't nodig was,

s, en 't Landt meest perijkel begon lijden, nieuwe Dijken ofte Zeeburn tot water-keeren leide, onder welke weest zijn die van de NOORD-DAM AN ZAANDEN, (nu *Knollen-dam*) et de *Crommenyerdijk, Lagendijk, Graftik*, en andere daar omtrent gelegene ijkaadien en Dammen, op dat 'er door es te meerder den oploop des Zees weert, en den aanslag der nieuwelijks ne-gebrooken Meiren (welke buiten e twijffel andersins noch verder haden mogen in-kankeren ofte in-eten) weert mochten zijn. Niet te min, eer *Noord-dam* ofte *Knollen-dam* geslaen, en met een verlaat ofte Sluis veren was, heeft de *Zaan* veel aardt-achge grond-heuvelen, en ook vaste slibbe oor de opwellingen uit de nieuwe inespoelde Landen (nu tot groote waren geworden zijnde) moeten ontngen, die se ook namaals in 'er uitoeijinge (door dien de uitwateringen, fte den uitval der stroomen begon te erslappen, daar benevens den doorocht in den *Dam* vernauwt) niet geeelelijk heeft konnen uitwerpen; dit, ertrouw ik, is geweest den aanvang fte beginsel van haar eerste verdrooing, zijnde den oorsprong de schorssingen,

ſingen, de rudſen ofte ſooden, en de onvaarbare opgebrookene ruggen, door ophevinge der gronden : ende vervolgende de bewijs-redenen, ſeide *Ambiorix*, noch voorder, Naarmaals doen de Meiren, Polders, Water-wellen, en Rivieren, gelegen in de Landen der *Tuſianen*, *Marſationen*, *Friſiabonen*, *Chaucilanders*, en *Menapianen*, even als uit een *Amphiſtritiſche* minne, in een lichaam begonnen te verſamelen oft t'ſamen te vloeijen, gevoedt zijnde door de Hemelſche invloeijinge, de welke alle te ſamen aan de overvloedige borſten des *Rijn-ſtrooms* begonden te ſuigen, en daar door des te gewilliger liepen de *Zuider-Meiren* ofte de *Middel-zee* te vervullen, zijn ontſprongen de gaten tuſſchen *Texel* en 't *Vlie*, (van buiten geholpen door ſware ſtroomen, menigvuldige ſtormen, en hooge vloeden,) 't welke hare wateren grootelijks verwijden; daar tegens de door-vaart by *Petten* verſtopte, om dat de ſtroom niet langer machtig genoeg was de gemeene aanwerpſelen des Zees uit te drijven, eindelijk door geſtadige verdrooginge geheel tegen gehouden wierdt, waar door alſoo allengskens de boeſem vervult is, en de Scheep-vaart belet, om door de ſelve

re in de Noordt-zee te komen, soo
'et *Zaan*-water, nevens dat van den
, 't geen te vooren Noord-aan te
eijen placht, te rugge keeren most,
de eenen anderen loop nemen: want
k daar nevens de *Noord-dam van*
anden met een wijden door-tocht in
nidden van den *Dam* doorsteeken is,
n het water van de Meiren, en van de
nne-zee uit te lossen, waar door ook
n Verlaat daar in gemaakt de deuren
e het hek open gaande het gemelde
ter Noord-aan uitwierpen, als voor
nige jaren noch in den *Dam* by de
egeerders een oudt Reliquæ daar van
rtoont wierdt; 't was ook noodig dat
lks geschiede, om dat 'er een menigte
n water, aarde en slib, hoewel niet
er driftig, evenwel af-sakken most;
dien ook den seer *grooten Oceaan* in
Texel en 't *Vlie*, de *Zuider-zee*, het *Ye*,
nde andere wateren, begon te heer-
hen met een twaalf-uurige ebb' en
oedt, soo gebeurde 't menigmaal dat
e slib en aarde van beide zijden geparst
door dien den *Voor-dam van Zaanden*
och niet gelegt was) in de *Zaan* neder-
nk: ofte, om naakter te seggen, dat
e wateren die malkanderen aldaar qua-
nen ontmoeten, de stoffe die se mede-

 brach-

brachten niet wijder voor uit ſtooten mochten, waar door die op de grondt neder-ſinkende, de tweede oorſaak tot 'et verdroogen des *Zaan-ſtrooms* gegeven heeft.

Dit dan dus voorgeſtelt by *Ambiorix*, ſeid' van de *Sed* tegens hem: Hoe dat, is de *Noord-dam van Zaanden* (nu *Knollendam*) voor de *Voor-dam van Zaanden* ofte *Zaander-dam* geweeſt, ſoo dat 'et water uit de Zuider-zee tot aan Knollen-dam voornoemt heeft mogen vloeijen, waar door de *Zaan* met ſlib, en andere ſtoffe by u voorgeſtelt is opgevult geworden? ſulks heb ik nooit te vooren gehoort, veel minder nagedocht. Nochtans, ſeide hy, is 'et buiten alle twijffel waar, want 'et leggen van de *Voor-dam van Zaanden*, heeft de derde oorſake tot hare ondiepten, in die oude dagen gegeven: en 't ſtaat wel aan te merken, dat na het inbreeken van de Middel-zee, welke van dach tot dach van binnen door verſcheiden beweginge begon te vergrooten, en den eenen Meir, Poel, en Braak tot den anderen te brengen, de wateren door 't verwijden der gaten van 't *Texel* ende 't *Vlie*, en door ſpringvloeden, ja ſelfs by gemeene getijden, van jaar tot jaar hooger reſen, gelijk wy

n dat ſelve hier in 't *Ye* en den *Saan-*
dtſchen boeſem ſeekerlijk bevinden,
Graaf van H*ollandt* en zijnen wijſen
de goedt-gevonden hebben een be-
ame Zeeburg, ofte Zeeburgen, tot
houdinge van 't Landt, te leggen, en
ſelve met bequame Dammen, ook
rieffelijke Sluis-tochten aan een te
nden, want zy daar inne (tot gerief
n de binne-vaart) Saſſen of Sluiſen
den; ſedert die tijdt zijn de Steden
Dorpen in *Noordt-*H*ollandt*, *Kenne-*
rlandt en *Waterlandt* vermenigvul-
gt, wiens namen in Dammen eindi-
n, gelijk u-lieden ſonderlinge wel be-
nt is aan veel plaatſen, als, *Edam*,
unnekendam, *Uitdam*, *Durkerdam*,
ieuwendam, *Saardam*, en *Sparendam*,
ſoo den N*oord-dam van* Z*aanden*, ofte
nollendam, te verre innewaarts lach,
buiten alle twijffel van onſen Grave
n H*ollandt*, ofte zijne gemachtigde
ijk-graaf, en hooge Heim-raden, om
inſte koſten en meeſte behoudenis van
binne-landt, de VOOR-DAM VAN
AANDEN, anders de Z*aanden-dam*,
leidt, daar hy tegenwoordig noch te
n en te vinden is: ja dit is den *Dam*
aar de oude Kerk, met verſcheiden
oſtelijke huiſen op ſtaan, welke *Dam*

 die

die van *Wormer*, *Oostzanen*, en eenige binne-Dorpen (des noodt zijnde) bedijken mosten, in 't begin versien met een Sluisje tot de door-vaart, lange jaren daar na noch voor de *Wormer-sluis* bekent, want die van *Wormer* in en voor die tijdt met hunne Schepen ende goederen door Hollandt ende Zeelandt voeren, sonder eenige Tol te betalen, als gy in 't vervolg van *Wormer* noch breder hooren sult: welke Sluisje, nevens noch andere Landerijen ende vruchten, de Kerke van *Oostzanen*, ende 't Bede-huis van *Saander-dam* tot een milde gifte geschonken is, en komt alsoo uit kracht van dien aan de Kerk en Kapel-besorgers van de voornoemde plaatsen onder Hartog *Phillips* van *Bourgondien*, Graaf van *Hollandt*, want in 't jaar van 1436. is de selve vergunt aan eenen *Pieter Symonsz.* en daar na aan eenen *Pieter Jan Soetens*; voorts onder *Maximiliaan*, Keiser van *Roomen*, aan *Hendrik Klaasz.* en onder *Phillippus* de tweede, zijnde Konink van *Spangien*, aan eenen *Jan Jacobsz. Goet*, en soo voort-gaande altijdt op een ander; want dese inkomingen waren gegunt *tot een erf-leen, te verheer-gewaden als 't verschynen sou na 't inhouden van de oude*

brie-

ven , en geschriften daar van zynde, udelyk dat voor eerst de Kerk-besor- altydt zyne Hooghei*t een sterffelyken stellen souden , om zyn* Hoogheit *te nen , en zyn rechten en* Heer-*gewaden r toe staande te betalen.* Nu dan met leggen van desen *Voor-dam* heeft de *an* op een nieuw veel aard' en slibb' de naast-gelegene Meiren ontfan- n , vernamelijk terwijlen de selve ge- gen wierdt , desgelijks daar na : soo at 'et ook toe met 'et leggen van de *ummen* , soo ging 'et met den *Yssel*, en de *Lek* afgestopt was met 'et leg- n van een *Dam* beneden *Vreeswyk* , of *Vaart* ; welke soodanig verengt , ver- oogt ende verlandt is , dat de selve tot ele tijden des jaars, tusschen *Ysselstein*, *ontfoort* en *Oude-water* , onvaarbaar , soo dat over tien of twaalf jaren de den langs den *Yssel* (nu byna uitge- oogt zijnde) van *Montfoort* na *Yssel- ein* met de wagen gereden hebben, e nochtans te vooren heel diep , wijdt, n sterk-stroomende geweest is : 't selve aat ook aan te merken van de Reviere *lifcena* , vloeijende in *Kennemerlandt*, an de voet van 't *Arcumsche* Landt, ge- jk ik te vooren verhaalt heb ; want na at de *Wyker-meir* verwijdt , en tot be-

 scher-

ſcherminge van de binne-velden van *Krommenye*, *Uitgeeſt*, *Limmen*, &c. den *Bloyſchen* NIEUWEN-DAM geleidt was, (daar door te vooren de Schepen in de *Krommenye*, *Limmer-meer*, en andere waterſpruchtelen voeren) is niet alleen de Riviere voornoemt, maar ook de Meir alſoo verdroogt, dat men de ſelve met een paſſelijk Schip niet bevaren, en nauwlijks met een goede Viſſcher-boot over komen kan: En gelijk mijn ſeggen geweeſt is, dat in 't leggen van de Dammen altijdt verdroogingen verwekt wordt, is ook in de oude tijden de *Saan* in 't leggen en maken van de *Saanderdam* grootelijks verdroogt.

Soo dan, waarde vriendt en vriendinnen, het leggen van de *Voor-dam* veroorſaakt hebbende ſoodanige droogte, (hoewel namaals eenige verdiepinge by ſeekere gelegentheidt gekomen is, als ik u-lieden in 't volgende verhalen ſal) heeft ook een vaſte voet gehadt en bekomen, om haren overvloet van water met geringer beweginge in later tijden meerder te verminderen; want ſedert het maken van de *Saander-dam* ofte de *Voor-dam van Saanden*, is de ſelve met ſo ſware Schepen niet bevaren geworden die dienſtelijk waren de groote Zee te bouwen,

.., dan alleene met Buisen, Evers en ..p-schuiten, daar eertijds, ja voor ..er dan hondert jaren, die van *Wor-*..r, en namaals de Eilanders van *Scher-*..r, *Rijp* en *Graft* in bloeiden: daar ..nevens staat te weten, dat doen *Hol-*..*dt* verteert wierdt met den verderfe-..ken kanker des Oorelogs, en de in-..ndige tweedrachten van houwen en ..bben, den eenen vriendt tegens den ..deren oprokte, en dat *Bellona* woede ..or ons lieve Vaderlandt, dat dese hoek ..te streek Landts met 'et gewichte van .. ellenden des Oorelogs geweldig be-..aart is geworden, waar uit ontstondt .. vlucht der Burgeren van wel-bevolk-.. Steden, en ook van de Huis-lieden ..n platten Lande, en voornamelijk de ..ntvolking van de *Saanlandtsche* Dor-..en, door dagelijks des vijants over-..ompeling, moordt en brandt te vruch-..en; behalven eenige die door den buit, ..n op hoope van verbetering bleven. ..let *Ye*, door 't Zee-water by stormen ..pgewekt, verbrak de Dijkaadien; de ..aag-halsen, om een rijken roof van de *..msterdammers* ofte *Harelemmers* te on-..lerscheppen, braken de selve noch veel ..neer, en soo wierdt byna aan alle oor-..len verbrooken dat tot water-keer ge-

 maakt,

maakt, en in tegendeel geſtopt dat tot uitlooſing van 't ingenomen water geſtelt was, te weten de Sluiſen en Sluistochten. Hier door nam het *Ye* op vele plaatſen een vryen in en uitgang, en de *Saan* bleef gelijk een ſtil-ſtaande water dat lichtelijk vervuilt met weinig beroeringe leggen, alſoo 'er geen Schepen of Schuiten byna door-varen konden: by den *Dam* was een Schans in de *Saan* op wrakken en riet-boortjes van de *Spanjaarden* gemaakt, by de *Kalverſchans* verhinderde de neer-geſonken Schepen van 't *Staten* volk, en overmits dit eenige jaren duurde, is de voornoemde *Saan* niet alleen ondiep, en byna onvaarbaar geworden, maar ook met veelderhande kruiden en ruichten bewoſſen: wat ſal ik meer ſeggen, ſoo verwildert, en ſoo verwoeſt, dat 'er namaals, doen alle dingen ten beſten begon te ſchikken, en wederom in zijn ruſte quam, een geringe Roei-ſchuit nauwlijks door-varen mocht, gelijk onſen vrundt ſegt gehoort te hebben, welke geen wonder was, nadien de binnelanden te vooren met goede wateren verſien, en vaar-ſlooten afgeſondert, ſoo verwaſſen waren, dat de eigenaren van de voornoemde landen, wateren en

vaar-

vaar-flooten, niet recht en wiften hare goederen van andere hunne naburen te onderkennen, als my menigmaal verhaalt is van de geene die 't felver ervaren was.

Maar gy fult my mogelijk wijder vragen, gelijk ook alrede gevraagt is, hoe 't by gekomen mach zijn dat de *Saan* nu foo diep en tot 'et varen bequaam geworden is, foo dat felfs Schepen van twee ofte driehondert laften daar door varen mogen. Dat is alfoo, feide van de *Sed*, daar zijn buiten allen twijffel befondere redenen en oorfaken toe. Doen fprak *Ambiorix*, Dat is wel geraden, ik fal u dit als mijn waarde tijdt-genooten na mijn gevoelen (verfterkt zijnde met eenig befcheidt) mede vertellen, foo wel in 't geene voor als na de laatften Oorelog in de verdiepingen en uitfuiveringen voor-gedragen heeft: behoudelijk dat gy acht neemt, alfoo ik vervolgende de verdrooginge in drie ftukjes verhaalt heb, dat 'er altijdt wederom eenige verdiepinge tuffchen gekomen is, en dat na verdiepinge door fekere toedoen, van tijdt en gelegentheidt, ook t'elkens verdrooginge is gevolgt, hoewel minder in de vertellingen uitgedrukt, uitgefondert na de laatfte

bequaamheidt en diepte, die tot de deurvaart op heden noch gebleven is; want voorwaar na de tweede verdrooginge door bequame behulpmiddelen en toevallen verdiept, in den droevigen toestandt der Nederlanden wederom verdroogt zijnde, is namaals beter ende bequamer gemaakt om door te varen, alſoo 't ganſch noodig was tot der *Noordt - Hollanders* binne en buiten Scheepvaart, omme in *Suidt-Hollandt*, by de uitlandtſche volkeren, en voornamelijk om tot *Amſterdam* te komen, ende aldaar te handelen.

Nu dan, ſeide hy, ik heb u op giſteren van de Stadt *Vroonen* verhaalt, van welke ik ook in 't vervolg noch meer verhalen ſal, deſe Stadt was te haren bloeitijdt in de groote Scheepvaart ſeer vermaart, maar neder-geworpen zijnde mocht niet wederom herbouwt worden, zy lach verſmoort onder de aſſchen van haar verbrande huiſen, had te degen geproeft de wreetheidt van den bloedigen MARS, haar wel-gelegen Haven was by *Petten* verſtopt, 't gat van de Duinen geſlooten, hare Schepen vergaan ende verſtrooit, de Ooſterſche Handelaars weder-gekeert na andere plaatſen als 'er geen opening om inne te varen

meer

meer te vinden was, en daar door al haar koopen, verkoopen, handelen en wandelen ten einde gekomen; daar-en-tegens de Stadt van *Alkmaar* uit *Vroonens* val (die ſoo menigmaal hun val en ondergang gedreigt had) begon het hooft op te beuren, en uit haar aſ-ſche te verrijſen; hare Burgſaten te on-derleggen om met hare Schepen ende Schuiten *Hollandt*, *Zeelandt*, en andere geweſten te beſoeken, den handel te hervatten, en te ſmaken 't voordeel dat gemeenelijks uit de Scheepvaart en drij-ven des Koophandels voortkomt, het welke eenigſins vervaat wordt in de Vaarskens van de *H. Huigens*, ſeg-gende:

'T Was *Almeer* daar ik ſta, en nu is
'T vry *Almeer*:
Soo haaſt *Verona* viel beërfde ik haar
eer,
En groeide uit haar as, tot dat ik ook
eens as werdt,
En wederom verrees, en dubbel wel
te pas werdt, &c.

Die van *Alkmaar* hadden wel bevon-den hoe door 't leggen van de *Noord-dam van Zaanden*, die een goede wijl geſlagen had geweeſt, als byna 20. jaren voor dat *Vroonen* verdeſtrueert wierdt,

de vaart langs de Zaan allengskens drooger en drooger geworden was, ja ongelijk meer by verloop van tijdt, en 't nieuw-maken van de *Voor-dam van Zaanden*, waar uit geſchapen ſtondt te ſullen volgen een geheele opſchorſſinge van de Scheepvaart en de Koophandel te water; waar over de Burgers en voornaamſte van *Alkmaar*, aan Hartog *Aelbrecht van Beyren*, Grave van *Hollandt*, &c. behoorelijke klachten gedaan, daar benevens hoe de ſaak in der waarheidt en daadt gelegen was aangeweſen hebben, die haar minnelijk verhoort, en daar over gunſt-brieven verleent heeft, van deſen inhoudt, *Hartog* AALBRECHT, *by Godes genaden Palens-grave aan den* RYN, *Hartog in* BEYREN, *Grave van* HENEGOUWEN, *van* HOLLANDT, ZEELAND, *en Heere van* VRIESLANDT, *doen kondt alle luiden, Dat wy verſtaan hebben van veele wet-achtige knapen, dat onſe Stede van* ALKMAAR *van hare Landen geheten over 't* YE, *gelegen binnen de vryheidt onſer Stede van* ALKMAAR *voorſz. niet geſtoelt noch gedijkt en heeft geweeſt tot geenen tijdt in de* ZAANDERDAM, *ook mede dat onſe Stede voorſz. ſeer gedeert is met de*

ZAAN-

ZAANDERDAM, *overmits hunne diepten daar mede verworpen, hunne Koopluyden met de Schepen en goederen daar niet door varen en mogen, gelijk zy plegen te doen eer de* ZANERDAM *geslagen was, waeromme wy ontbieden ende bevelen, &c.* gegeven op den Aller-heiligen dagh in 't jaar ons Heeren 1396. By welke beveelen des Graven van Hollandt soo veel gevordert is, dat die van *Zanen-landt*, en de voornaamste gehinderden, onder die gestelt de Stede van *Alkmaar* (overmits uit 'et vervolg sulks af te nemen is) met 'et uithalen der slibbe, rudsen en riet, en in 't suiveren van de grondt seer veel gedaan hebben, ja door 't leggen van een grooter Sluis (nevens de *Wormer* die 'er te vooren in gelegt was) de schuringe te bate gekomen zijn; want omtrent hondert en vijftig jaren daar na, als de Heeren van den *Hondtsbos* en *Duinen van Petten* van meening waren een groote steenen Sluis in plaatse van dese oude te leggen, hebben voor eerst de Ingesetenen van *West-zanen*, en de buerten onder dat Schout-ambacht, te vrede moeten stellen met een eeuwige vrije door-vaart daar voor te genieten, gelijk ook de voor-gemelde vryheit die van *Alkmaar* (om het geene voor-

voor-ſegt is) mede toekomen, en altijdt ſint dier tijdt genooten hebben, uitbeſondert dat die van *Weſt-zanen* noch eenig gelt voor de grondt alle jaren ontfangen, alſoo de voorſeide Sluis in 't uiterſte van hun Ambacht gelegen, en daar-en-boven by Graaffelijke gifte aan hen-lieden gegeven is; dit is dan de eerſte beginſel van het verdiepen, en wederom een goeden middel tot 'et varen geweeſt, waar door de Laſt-ſchepen van *Alkmaar*, en van de Binne-dorpen, nevens die van *Rijp*, *Graft*, *Schermer*, *Ackerſloot*, *Wormer*, *Jiſp*, *Uitgeeſt*, *Weſt-zanen*, *Ooſt-zanen*, en andere plaatſen meer, de *Zaan* makkelijker mochten gebruiken en door-zeilen.

Wijders, omtrent deſe tijdt, namelijk in 't jaar van 1399. ofte als ſommige ſchrijven van veertien-hondert, doen wederom door geweldige ſtormen en hooge vloeden de gaten van *Texel* en *'t Vlie* op nieuw (met ſtarker aanparſſinge van 't water) vry veel grooter dan te vooren geworden waren, waar door veel overgebleven Landt, gelegen tuſſchen *Memelik* en *Enkhuiſen*, met de Zee gemeen gemaakt is, waar door die van *Amſterdam*, en *Enkhuiſen* voornoemt, diepten en bequame ruimte gekregen

kregen hebben, om van doen aan van hen Palen met groote Koopvaardije-Schepen na Ooften en Weften te varen, waar door de voornoemde Steden, nevens *Hoorn*, *Edam* en *Munnekedam*, niet alleen meeft opgekomen, maar ook met Kooplieden (die haar goederen de Zee en baren vertrouwden) opgevult zijn geworden: Ja waar door de Middel-zee, van den grooten *Oceaan* verfterkt met een op-vloeijende macht, onfen *Zaanlandtfchen* en binnen-*Yfchen* boefem heeft verfadigt, en voorts om de fes uuren door ebbe ontledigt, fomtijdts geholpen, door de Zuid-wefte winden, die in ons Landt het water uit de *Zaan*, en uit de Meiren feer laeg, ja tot den grondt toe af te tappen weet, uit welke toeval niet alleen ontftaan is, dat de fnelle door-tocht, en uitwerpen des waters, de *Zaan* fuiver gehouden heeft, maar ook allengskens verdiept, en wierde bevonden, 't geen men anders van een wentelende fteen fegt, *Datfe niet mos-achtig werdt.* Dat dit ook op een nieuw grootelijks tot de Scheep-vaart geholpen heeft, blijkt wel aan 't geene verhaalt wordt van de Rivieren, die in 't eerfte weinig zijnde, door het ftijf af-fakken des waters tot groote af-

afloopende Rivieren geworden zijn, onder de welke (nevens veele andere) die van de *Vecht*, *Amstel*, en *Ye* gereekent werden : hier uit is, na verloop van tijden, ontstaan, dat die van *Wormer*, en de Eilanders van *Schermer*, omtrent het jaar van 1500. en daar na, grooter Schepen, als Buissen, Evers, en diergelijke hebben doen maken, daar mede langs de *Zaan*, tot in de Noordt-zee gevaren, en tot een redelijken voorspoet gekomen zijn : en tot een slot van dese verdiepinge, na dat den seer bloedigen Oorelog, of beroerten der Nederlanden, eindelijk afgemat zijnde, begon te slissen, en de vijandt uit de voornaamste deelen van *Hollandt* gejaagt was, hebben de Dijk-sorgers (uit last van Hooger-handt) de doorgebrooken Dijken en Dammen wederom opgemaakt, gevult, en soo gebetert, dat de selve bequaam waren 't water te weeren ; en alsoo den Koophandel begon toe te nemen, zijn de Sluisen en Sluis-tochten wederom opgemaakt, tot gerief van de Schepen, en loosinge van 't binne-water; de Huis-lieden om hunne Landen, of de gebrooken gaten en hoolen te stoppen, de Timmerlieden om hunne Werven op te maken, en de Hooft-ingelanden

den van den H*ontsboſſche*, om te bequamer waterlooſing te verkrijgen, hebben uit de *Zaan* menigte van aard' en ſlijk gehaalt, ſulks heb ik by verſcheiden modder-lieden wel ſien doen, daar by is 't ook door 't vermenigvuldigen der Schepen, en 't vermeerderen der Scheepvaart, ſoo wijdt gebracht, dat 'er geen water-kruiden, lieſen noch bieſen ergens eenigen wasdom mochten behouden, en is alle beletſelen door de ſterk-dringenden ſtroom voorts in de *Zaan* tot aan den *Dijkſtal*, by de *Rietvink* ofte in 't Ye uitgeworpen, veroorſakende alſoo een bequame diepte en geſuiverden grondt, die van tijdt tot tijdt noch ſterker by wijlen aangetaſt zijnde, nu in diepte en vaarbaarheidt andere Hollandtſche Rivieren of wateren niet ſeer veel te wijken heeft, en ſoodanige groote Schepen als voor geſegt is, ſonder eenig letſel over ſich vlooten laat.

Niclaas van de Sed ſeide tegens hem, ik ben ganſchelijck genoegt over deſe uwe vertellinge, en warelijk het is mijn gevoelen geheel na, dat 'et ſoo toegegaan moet zijn; ſoo dat wy bevinden dat binnen den tijdt van driehondert jaren de *Zaan* driemalen verdroogt, en desgelijks driemalen verdiept is geworden,

den, altemalen door ſonderlinge toevallen verwekt. Den Heerſcher der Zee, der wateren, der Rivieren en ſtroomen, wil ons bewaren voor een vierde verdrooginge, tot welke gevaar ons geen Staert-ſterren, nochte Planeten dreigen, maar wel het *Pampus* by *Amſterdam*, en de lit-teekenen in de **Zaan**, de eerſte wordt machtig door den overvloedt der ſlibbe verhoogt, d'andere met grondebben komen *Sanden* en platen voor in de mont boven, het *Kercken-rak* verandert zijne diepten, en op verſcheiden plaatſen worden ruggen opgeworpen. Hier op ſeide *Dorothea*, Laaſtmaal voer ik na *Amſterdam*, daar ik de grond-heuvelen aan beide zijden byna boven water geſien heb. 't Is waar, ſprak *Ruſſellania*, dat heeft veel malen gebleeken, de Heere behoede ons voor ongeval. Daar is, ſeide *Ambiorix*, niet gedurigs in deſen leven, 't is ook niet te weten wat 'er namaals geſchieden ſal; altijdt laat ons door overdadigheidt, noch door ondankbaarheidt den vloedt van de weldaden Gods niet verſtoppen, op dat hy ons de vrije vaart door ſandt of banken niet toeſluit, de welke ons nu ſoo veel zegens en voorſpoets aanbrengt.

Doch om 't geene ik van de diepte des

Zaans,

Zaans, en 't verdroogen der gronden en ſanden verhaalt heb, ook de oorſake waar uit ſulks ontſtaan is, noch wijdloopiger te verhalen, ſullen wy aanmerken, dat over vierhondert jaren, ſoo men de Schrijvers gelooven mach, de Meiren van de *Rijp*, van de *Schermer*, van de *Zijp*, *Beemſter*, *Waardt*, en andere, (dan het water BEEMSTRIA is bekent over acht-hondert jaren) dat deſe Meiren, ſeg ik, vruchtbare Landouwen waren, niet tegenſtaande dat 'er doen al eenige Polders en kleine Wellen in gevonden wierden, die door een ſimpele wetenſchap (ſeer wijt geſcheiden van der Hollanderen hedendaagſche ſchranderheidt) langſamelijk met het water te doen afloopen uitgedroogt zijn, langs deſe liep een *Rijn*-ſpruchtel, de *Zaan* genaamt, van oudts bequaam tot de Schepen die men doen gebruikten, gelijk uit 'et voorgemelde wel af te meten is, waar door de Huislieden ofte Ingeſetenen van *Wormer*, *Uit-geeſt*, *Ackerſloot*, *Graft*, *Schermer*, *Myſen*, en andere, ſoo te water als te lande, met hen Botter, Kaas, Terwe, Rogge, Arreten, Boonen, &c. in de tijdt van Vrede, ſoo tot *Vronen*, als door 't ganſche Landt der *kleine Vrieſen*, mitsgaders

gaders tot *Almeer* , *Egmondt*, *Petten*, *Schorel*, en voorts door 't geheele Landt der *Caninefaters* of Kennemers, wijders by gelegentheidt door gansch Hollandt en Zeelandt voeren, waar de meeste van de voornoemde Dorpen vryheidt van tollen genooten hebben, waarom zy-lieden Venters, en hunne Schepen Vent-schuiten genaamt zijn geweest; want 't is seekerlijk dat die van *Wormer*, op 'et bequaamste van de voornoemde *Kyn-spruchtel* ofte *Zaan* lagen, om de vruchten uit de binne-landen herwaarts en derrewaarts te verschepen, en datse al voor den jare 1272. in de Scheep- of Schuite-vaart bloeide, waar uit ontstaan is dat *Floris de vyfde* van dien naam, Grave van *Hollandt* en *Zeelandt*, zijnde noch een Jongeling, en geweldig ver-beten op de *kleine Vriesen*, om datse zijn Vader (by Hoogtwout in 't Ys gevallen zijnde) ongenadelijk doodt-geslagen, en heimelijk in een huisken begraven hadden, op de *Wormers* versocht heeft datse de Vriesen met alle macht en behendigheidt af-breuk wilden doen, tot wat plaatse hen de gelegentheit aan-bieden mocht: waar in se ook niet ge-feilt hebben, want se namen in eenen seekeren slach een heel deel *Vriesen* ge-vangen,

vangen, en wordt gehouden datſe den Veldt-hooftman van dat rebellig volk het hooft afgehakt, en 't ſelve nevens de gevangenen de Grave vertoont hebben, die hen-lieden, tot vergeldinge van ſoo een vroome daadt, van alle ſchot die ſe jarelijks gewoon waren te geven bevrijde, en wijders hun vergunde datſe met hen Schepen en goederen alle des Graven Landen mochten door-varen ſonder eenige tollen te betalen; ja men ſegt datſe doen ook van hem verkregen het af-beeltſel van des Overſten hooft in hunne wapen-ſchildt te mogen voeren, welke tegenwoordig by die van *Wormer* noch gedaan werdt, in de gedaante van een Moriaans-kop, daar het niet tegenſtaande en buiten allen twijffel een *Vries* geweeſt is, alſoo by oudts die volkeren altijdt uit de voornaamſte van hen eigen Inlanders Overſten erweelden, ſulks ook den *Roomſchen Tacitus* van de *Caninefaten* en *Batavieren* getuigt gedaan te zijn. De Grave van Hollandt heeft daar by belooft, *soo zy voortaan hun mannelyk droegen, te ſullen aan hen doen datſe hem daar voor bedanken ſouden.* Dit geſchiede op St. *Aalbrechts Berg*, tuſſchen Harelem en Alkmaar, in 't jaar ons Heeren 1276. en dit ſelfde heb-

hebben byna mede genooten op die tijdt die van *Uitgeest* en *Ackersloot*, na luidt van een Gift-brief van de voornoemde *Florens* de vijfde, *Op datse hen te liever en te vieriger tegens de Vriesen stellen, mitsgaders andere zyne vyanden hunne hulpers, en voorts het Landt beschermen souden*; en wijders, *soo misschien eenige tweedracht tusschen hun, te weten de* VRIESEN *en de Graven van Hollandt mocht over-blyven, en de voornoemde Dorp-lieden in dese saak hun loffelyk souden gedragen hebben, soo souden se dan in 'et voorsz. geval soo veel doen, datse hen bedanken souden*, en maken daar mede dit besluit, *Daaromme wy hun met alle hunne goederen die se omvoeren van alle eisschinge onses tols in eeuwigheidt uitsonderen, en gebieden datse voor uitgesonderde gehouden werden, &c.* Dese ofte diergelijke brieven zijn ook gegeven verscheide plaatsen, als de Eilanderen van *Schermer*, *Graft*, en *Ryp*, &c. wel gelegen zijnde om de *Mindere Vriesen* van daar te bestooken, ofte hun te beletten datse in *Kennemerlandt* noch in *Hollandt* niet mochten vallen, gelijk voor desen menigmalen geschiedt was, besonderlijk in 't jaar 1155. doen se niet alleen de Kennemer Dorpen beroofden, maar ook in

in veele plaatſen de brandt ſtaken, als *Melioris Stok* in zijn Rijm-Kronijk ſulks verhaalt.

Op dat ik u met mijn vertellinge niet te lang en valle, die ſoo niet en dienen tot de ſaak van de *Zaan*, en niet te min door des *Zaans* oude gelegentheidt aanleidinge geeft, ſoo dient te weten, dat in den Oorelog tuſſchen de *Hollanderen* en *kleine Vrieſen*, de Hollanders aan de Geeſt-kant gemeenelijks kans genoeg hadden de voornoemde *Vrieſen* te beſpringen, maar komende in de moeraſſchen en broeken, daar van 'et landt vervult was, wiens wegen de *Vrieſen* beter bekent waren, raakten zy meeſten-tijdt verſtrooit en verſlagen; hier van zijn menigvuldige voorbeelden geweeſt, aan de eerſte Graven van Hollandt: want *Willem, Roomſch Konink*, en Graaf van *Hollandt*, met zijn voor-ſaten, hebben altijdt de *Vrieſen* aan de Duin ofte *Geeſt-kant* beſtookt, en was doen niet de Burgt van *Alkmaar* de plaats daar men 't volk by een bracht? van waar zy als onſen uitterſten hoek gelijkerhand tot den uitval gereet waren, den vijant te beſtooken; maar door de voorgemelde moeraſſchen, broeken, poelen, braken en kreeken verhindert, zijn niet veel plaatſen

ſen daar toe veilig geweeſt om aan te komen, en heeft aan d'onſe veroorſaakt veele ongelukkige ſtrijden; hadden 't de Graven daar op toegeleidt, geholpen zijnde met meerder water, om na goede Schepen en na ervaren Scheepvolk te ſenden, daar door de Vrieſen te water konden aangetaſt werden, den Oorelog had mooghelijk eerder geëindigt geweeſt; maar men boude op eigen haar-ſtede, ſterke Veſten om 't landt te beſchermen: want Konink *Willem* timmerde dat ſterke *Huis van Heemskerk*, namaals *Sevenbergen*, nu *Marquet* genaamt, op 't welke hy ſtelde Heer *Gerrit van Heemskerk*, maakte hem Baljou van *Kennemerlandt*, gaf eenige Welbooren mannen vryheden op datſe ſonder ophouden de *Vrieſen* aan de harde zy in 't hair hangen ſouden: 't Is wel waar datſe menigmaal in de winter-tijdt daar op paſten, wanneer de wateren door de koude beſlooten, en de broeken gangbaar geworden waren, ſoo datſe als dan wel een Ys-tocht op de Vrieſen deeden, om die byna aan alle kanten aan te vallen, maar door de gure ofte barre tijd, door de Sneeuw-jacht, door menigte der wrakken, ofte andere ongemakken, is'er niet ofte weinig uitgerecht, behalven
dat

dat den *Konink van Roomen*, (*Willem, Graaf van Holland*) in het Ys gesneuvelt, en het lichaam vol van Majesteit daar verdronken is, ende ook den Hollandtschen Adel met schaamte weder omgekeert zijnde, de Vriesen tot meerder moedt in hen wederspannigheidt opgewekt zijn geworden; doch de Soon van de voornoemde Konink, een jaar oudt wesende doen zijn Vader verongelukte, die den haat tegens de *Vriesen* in zijn pap (als men gemeenelijks segt) te eten gegeven was, heeft, als hy wat ouder wierdt, byna zijn geheel verstandt daar op aangeleidt en gespitst, om wrake te nemen van zijns Vaders doodt, hoe hy dat wederspannig volk op 'et gevoegelijkste onder brengen mocht, en 't geraamte van zijn lieve Vader, dat ergens verschoolen lach, weder-krijgen, om eerelijk by zijnen voorsaten ter aarden te bestellen. Dese nam voor hem dit werk aan de water-kant soo wel als te lande te beginnen, heeft daarom die van *Uit-geest*, *Ackersloot*, *Wormer*, *Graft* en *Schermer*, nevens andere plaatsen, opgewekt door groote beloften, op datse met hunne macht te water in tijdt van de verkondigde vijandtschap, de kleine Vriesen af-breuk souden doen, gelijk se

ook gedaan hebben, de *Saan* een bequame door-vaart daar toe aanbiedende, op datſe ſoo wel uit Zuid-Hollandt als Kennemerlandt, mitsgaders uit den Rijn veel volk by een verſamelen mochten, om, des noodt zijnde, malkanderen byſtandt te doen: uit deſer oorſake zijn verſcheide Heir-koggen, of Oorelogs-ſchuiten, dat binne-Roei-ſchepen waren, in de Meiren en wateren gebruikt geworden, welke ook overmits de Meiren en wateren vermeerderde, en de Oorelogen met uitheemſche volkeren verſwaarden, te weten met de *Utrechtſche, Gelderſche, Ooſt-Vrieſche, Arkelſche,* en andere, daar na tot een bequame en nutbare ordonnantie gekomen is; want na de tijdt van Konink *Willem*, (in 't regiment van zijnen Zoon *Floris* voornoemt) de Dorpen elk na haarder macht op Hay-koggen, Riem-talen, en mannen na den Riem-talen geſtelt zijn: en ook heeft Graaf *Floris* hier mede in weinig jaren niet alleen de *Vrieſen* mat gemaakt, maar ook tot onderdanigheidt bedwongen, dat eindelijk by zijn Neve *Jan*, Grave van *Henegouwen*, van *Hollandt*, *Zeelandt*, &c. door deſen middel volkomen uitgevoert is.

Dit dan voorgeſtelt zijnde, ſoo heeft van

van de *Sed* hier by gedaan, Dat de Grieken nooit ſoo veel gevaar en leden om door der *Perſianers* macht overvallen te worden te lande, als wel te water; ik heb wel geleſen dat *Xerxes* lang Oorelog te lande voerde met weinig winſt, maar ſoo haaſt als hy een groote macht van Schepen toeruſte, hy geheel Græcea daar mede beven deed', ja hy beelde hem een vaſte overwinninge in, noemde ſich ſelven, *De ſchrik des Werelts*; want het was den Konink, om de vryheidt der *Grieken* (daar om ſe even ſtantvaſtelijk als de *Vrieſen* ſtreden) te vernietigen, tot een raadt gegeven, als hy raadts ten einde was, dat hy die vroome Helden te water ſoude beſtrijden, zy weerden hen met meer dan gemeene kloekmoedigheidt, dat in *houten muren*, ofte in hunne Schepen, behoudende hen vryheidt en landt; maar de Schepen en Hair-koggen waren de voornaamſte oorſaken, dat de *kleine Vrieſen* hunne vryheidt verlaten moſten, en met den Grave verſoenen, dat mooghelijk anders noch een lange tijdt aangeloopen ſoude hebben. Het is alſoo, ſeide *Ambiorix*, want de *Saan* aanboodt haar goede gelegentheidt, om door de ſelve aan *Vroonen*, en de Dorpen der kleine Vrieſen te

komen; de grootste Dorpen aan de *Zaan* waren gewillig, om op 't onbod der Hollandtsche Graven gereet te staan.

Russellania (overwogen hebbende het verhaal van 't inbreeken der Meeren) seide, Na dat onsen vriendt verhaalt heeft, soude in den jare 1285. doen de kleine Vriesen ondergebracht wierden, de Meiren van de *Waardt*, van de *Sterre-meer*, van de *Schermer*, van de *Wormer*, en andere, tot groote wateren geworden zijn; hier aan seer te twijffelen is mijn dinx niet, men schrijft wel veel met weinig seekerheidt. Maar, vraagde se, weet men niet of daar Dorpen, of Buerten, of Heeren huisen in geweest en vergaan zijn? of noch meerder, of daar ook van oudts Steden in gelegen hebben? Hy antwoorde sulks niet te weten, maar had wel hooren seggen dat 'er veele Wooningen en Buerten, mitsgaders Hoeven, Huisen van plaisantie, en Boeren Hutten in waren geweest, 't welk de vruchtbaarheidt, de grootheit en gelegentheidt des Landts mede-brocht: in *Hollandt* was te vooren veel Edeldom, en oude Ridderstammen, van de welke eenige door den Oorelog, eenige door inbreuk der Landen, eenige door ongeregelt leven, en eenige door af-

sterven

ſterven verminderde, ofte tot geringer ſtaat vervielen; Grave *Floris de vyfde* vermeerderde 't getal der Ridderen met veertig Welbooren mannen, die hy om hunne getrouwen dienſt (tegens 't gemoedt van den ouden Edeldom) op eenen dach al te ſamen tot Ridders ſloeg; de *Schermarianen*, van groot tot klein vernedert zijnde, (door 't inbreeken der wateren, Oorelogs ongemak en anders) gingen hen onder de Huislieden ſteeken, en bleven daar metter woon, van welke geſlachte nu noch verſcheide huisgeſinnen gevonden werden, die tot *Schermer*, en in de Dorpen rontsom 't *Schermer-meer* gelegen, woonen, doch uit wat telg of ſtam zy gekomen zijn, heb ik tot noch niet konnen vernemen; doch datſe uit den ouden Adel afkomen, behoeft ons niet te verwonderen, alſoo ſe ſprecken te hebben veele vryheden die de Edelen toebehooren: maar wat de Steden ofte Dorpen belangt, daar iets wat van te vertellen, ſoude nergens toe dienen, dan om de lieden door eenige vreemde wijsmakinge tot hooge verwondering te doen trekken, het welke eindelijk van de waarheit achterhaalt, groote beſchaamtheidt moſte toebrengen, gelijk als van

 de

de Oude *Zijp* geschiedt is : want wie kan sulks gelooven, dat'er in de voornoemde *Zijp* ten tijden van *Julius Cæsar* wel 20. Steden in getelt wierden, *Groot Keins, Lammoer, Leeuwenhorn, Gonsende, Linnen, Tetdorp, Schilp-horn, &c.* en wie kan ook gelooven dat de gemelde Keiser aldaar met de voornaamste Edelen des Landts, en andere Vorsten, Ridder-speelen, en diergelijke vermakinge gehouden heeft, voor en al eer de *Zijp* door 't overvallen des Zees overstolpt is geweest, dewijle *Julius Cæsar* zijne besondere daden selfs in zijn Commentarien beschreven heeft; ja *Tacitus*, dien naerstigen aanteekenaar van de *Batavische* saken, en alle de voortreffelijkste mannen in Historien, in't minste daar van niet en vermelden : dan dit overgeslagen, die zijn oogen over die bedijkte Landen nu ter tijdt weiden laat, siet wederom in plaats van water seer treffelijke Weide en Zei-landen, Huisen en Hoven, ja Wooningen als Vorstelijke Paleisen, Buerten, of aanwas van Dorpen.

Eer dan dese Meiren ingebrooken waren, liep de *Rijn-spruchtel*, ofte de *Zaan*, (daar ik veel van gesproken heb) door het selve Landt, tusschen de Velden

en van *Alkmaar* en *Vroonen*, voorts na *Petten* in Zee; ſcheidende *Hollandt* en *Klein Vrieslandt* van malkander: OUT-DORP was 'er ook dicht aan gebouwt, leggende op de *Vroonlanden*, ſoo dat de voornoemde Rivier beide de *Hollanderen* en de *Vrieſen* tot een Gracht geſtrekt heeft, over welke zy komen moſten, met Dammen, Bruggen ofte Schepen, wanneer d'een d'ander beoorlogen wilde, ſulks blijkt by *Gouthoeven*, daar hy verhaalt dat de *Hollanders* over de Vaart trokken, doen ſe in *Vrieslandt* vielen: de Rijm-Kronijk van *Melior Stok* ſpreekt'er mede van, als hy de Graaf van Hollandt met zijn volk daar beſig ſtelt om de Riviere te bedammen, ſeggende:

Hy deed' Dammen ende Dijken,
En wilde over *Outdorp* ſtrijken,
En dan jegens de *Vrieſen* vechten:
Hy hiet mannen ende knechten
Dat zy droegen Hoy en Stroo,
Men dede de Dijkers vechten doe
Met ſchutten en met ſpeeren,
De *Vrieſen* die dat wilde keeren
Quamen geloopen in de vaart,
Met haaſten groot ten Damme-waart.

Hier in ſiet men hoe ſeer de kleine *Vrieſen* gearbeidt hebben, om het overkomen der Hollanderen op den nieuwgemaakten Dam te beletten, die, onder 't voordeel van 't geſchut, van boog en pijlen, eindelijk de overhandt genomen hebben, en over den Dam gedrongen zijn; namaals doen Graaf *Florens de vijfde* (als geſegt is) hen bedwank, (overvallen zijnde met hoog water) heeft hy op d'een en d'ander zijde van de Rivier een goede Fortreſſe gemaakt, d'een noemende *Nieuburg*, en d'ander *Midde-*

Middeburg, met de welke hy t'eenemaal over de Vaart (te weten de *Zaan*) heerſchapte, en daar mede de Haven van *Vroonen* ſloot, ſoo dat de *Vrieſen*, als ſe ſagen dat haar MOEDER-STAD hier door bedwongen was, en zy geen raadt meer wiſten (nu ter degen gemuilbandt zijnde) met de Grave over-een quamen, en hem gehoorſaamheidt beloofden, en ſoo lange hielden tot de doodt van Grave *Florens*, die vermoort wierdt, als 't Landt een langewijl ſonder Over-hooft bleef, wanneer ſe weder afvielen, en de plaatſe, die hun in den wegh, en verder innewaarts in hen Land gelegen waren, nederwierpen, van de welke *Wijdenes* en *Enygenburg* getuigen, ſulks ſiet by *Winſemius*, lib. 7. fol. 181: nevens 't Huis te *Nieuwen-doorn*, *Gouth.* fol. 327. Het oog meeſt hebbende geſtelt op de Veſtinge van *Nieu-burg* en *Midde-burg* voornoemt, om dat daar mede de Vaart van *Vroonen* onvry, en onder 't gewelt der Hollanders gehouden wierdt, doch die waren te wel beſet met volk, en te dicht aan *Alkmaar*, om haaſtige hulpe te bekomen, ſoo datſe doen noch ſtaande bleven.

Deſe Riviere de *Zaan* (een Spruchtel van den *Ryn*) had op hare ſoomen

ofte omtrent yeder boord' een Stadt, die, in gestadige vijandtschap staande, malkanderen al te na lagen; waar uit sommige Schrijvers getrokken hebben de naam van *Alkmaar*, of ALTENA, overmits die van *Vroonen*, om dat de Stadt of Burgt van *Alkmaar* soo dicht op haar neuse lag, dien daarom *Altena* soude genoemt hebben. *Vroonen*, gelijk gy wel gehoort hebt, was de Moeder van Vrieslandt geacht, na luidt van dat Incarnatie-vaarsken eCCe CaDIt MATER fRISIA, (dragende 't jaartal van 1303.) soo dat de Vriesen, willende Oorelogen tegens de H*ollanderen*, ten tijden van de Graven die seer om *klein Vrieslandt* dongen, hare dachvaardingen, vergaderingen, besluit van Oorelog, en alle nootdruften tot uitvoeren der selver, aldaar gehouden hebben; daar-en-tegens *Alkmaar* was de Burgt van *Kennemerlandt*, daar de Hollandtsche Graven quamen om de *Vriesen* op 't lijf te vallen, of de Landt-palen te beschermen: *Vroonen* bloeide seer door de Scheep-vaart, maar *Alkmaar* was meesten-tijdt met Oorelogs-volk opgepropt, als zijnde de Zetel van *Bellona*: van *Vroonen* voer men langs *Zanegeest* na *Petten* toe, daar de mondt van de

e Haven, en aankomst der Schepen vas. Wel hoe, vraagde. *Russellania*, houdt 'et my te goede dat ik in uwe reen val) voeren se langs *Zane-geest* tot oorby *Petten* in de Zee, dat woordt f die naam kan licht eenige waarschijelijkheidt aldaar van de loop des *Zaans* oortbrengen, is 't soo niet? Dat is aloo, antwoorde hy, het Dorpje van *Zae-geest* behoudt noch het Relique, het verblijffel, en de gedachtenis van de *Zaan-stroom*, welke anderſins achter de offelijke Stadt van *Alkmaar* toegeamt, en met aarde overstolpt is. Hoevel men als noch de dellinge van den floopende stroom bespeuren, ter plaate daar de Haven te wesen plach voor le aankomende Schepen, zy behoudt chter *Knollendam* nergens den naam an in dese plaats, zijnde een Buert van : Dorp *Bergen*; en warelijk dit wijst genoegsaam aan, dat dit de Geest of 't Dal s daar *Geestmer-ambacht* hem uitbreidt, laar de *Zaan* door-geloopen, en dit oornoemde Buerte de naam gegeven eeft, gelijk sulks in de vertellinge van *Zane-geest* noch meer aangewesen sal vorden. Ik heb mede, sei van de *Sed*, lit van oude lieden wel gehoort, die de laats noch met duim en vingeren aan-

wijſen, van welke d'een ſpreekt dat 'et de Zaan, d'ander den *Ryn*, d'ander een Haven van *Vroonen* is ; ook ſeide *Ambiorix* ſeggen ſommige van *Kinheim*, daar ſe den naam van *Kinheimer-landt* uit trekken , gelijk in 't voorige verſcheide malen verhaalt heb, maar daar is in de twee gemelde benaminge niet veel gelegen, als van de Haven, en van *Kinheim*, 't geene van de laatſte geſegt is, daar in wordt andere lieden oordeel meeſt gevolgt, en hebben, mijns bedunkens, mede wat ruim in gegaan ; want latende KINHEIM ofte *Kene* by *Delft*, nu noch wel bekent, ſoo ſal ik ſe niet meer hier in voegen, maar ſeggen dat deſen afloop oudts tijdts bekent was met den name van *Ryn* , zijnde een Spruchtel, en niet den *Ryn* ſelve : van deſe Spruchtelen liepender eenige door *Batavia*, als ik verhaalt heb , en deſe van *Leiden* tot *Vroonen* was de Zaan, en wierdt voorts genoemt tot de Noordt-Zee de Haven van *Vroonen*. De uitlandiſche volkeren, uit de bekentheidt van den *Ryn*, die over de gantſche Werelt vermaart was, als ſe iet wat beſonders van *Vroonen*, van de *Vrieſen*, van de *Kennemers*, van de *Batavieren*, en andere Landen of lieden ſchreven, hebben deſe

Spruch-

Spruchtel den *Ryn* genaamt, aan de eerste, tweede, en derde uitval van den *Ryn* door *Batavia*, en met den uitgank des *Ryns* de gelegentheidt der plaatſen aangeweſen.

De oude ongenoemde Schrijvers (ſegt *Mathijs van der* Houve) verhalen dat *Vroonen* ſoude gelegen hebben aan ſeekeren water-loop, aan den *Ryn* uitwaterende, het welke ſeer wel met mijn gevoelen over-een komt: dit ſoude het jaar van 285. geweeſt zijn, *Chart. Cron. Lib.* 5. *Cap.* 3. Hy noemt de mondt van de Rivier by *Petten* de RYN-DEUREN, mogelijk dat die ten tijden van *Cæſar*, *Tacitus*, *Plinius*, en andere, ook geen naam als den *Ryn* gedragen heeft, hier door zijn de *Romeinen* voorgangeren geweeſt, (alſoo ons Landt doen van eigen Schrijvers onverſien was) welke van de andere nakomelingen gevolgt zijn, dat voorts in de Boeken van de laatſte Gedenk-ſchrijvers overgebleven is, gevende een indruk in 't herte der gener, die de ſake ſelver in daadt en waarheit niet wijders door-ſnuffelen. Over acht-hondert jaren word in een Gift-brief van *Arnolphus* de derde, *Graaf van Hollandt*, *Bergen* een Dorp achter *Alkmaar* geſchreven te leggen *beweſten den Kijn*, en zijn

dit

dit de Graaffelijke woorden : *In villa* BARGAM *ab Ocidente* RHENI, *posita quatuar* MANSUS, &c. dat is, In 't Dorp *Bergen*, in 't Westen van den *Rijn* gelegen, vier *Mergen*, &c. doch *Mansen* mein ik vry wat meer dan Morgens te zijn; sommige reekenen yeder Manst twaalf Mergen Lands; dese Landen wierden gegeven aan 't Klooster van *Egmondt.* Hier uit blijkt, segt *Wouter van Gouthoeven*, dat de *Rijn* met een arm dwars door Rijnlandt, tot Alkmaar, Egmondt en Bergen, in die tijden mede in Zee geloopen heeft, alsoo 't kennelijk is, uit de oude Historie-schrijveren, dat de *Deenen* en *Noormannen* met hunne Schepen aan desen oort somwijlen gekomen zijn om rooverije te stichten. *Phillippus de Comineus*, die over meer als 150. jaren geleeft heeft, schrijft in zijn Historie van Konink *Lodowijk de* 11. Konink van *Vrankryk*, dat *Eduart*, de vierde van dien name, Konink van *Engelandt*, uit zijn Koninkrijk voor zijne vijanden vluchtende, met drie Schepen en 700. mannen na *Hollandt* voer, en dat hy, uit vreese van de *Oosterlingen*, (die met acht Schepen op Zee waren) genootsaakt was wat laeger als Holland, na *klein Vrieslandt*, te zeilen; dat hy daar quam

quam by een kleine Stadt, genaamt *Alkmaar*, en ankerde met zijn drie Schepen *ſoo na aan de Stadt als men konde, alſoo door laeg water de Schepen in de Haven niet komen mochten*: hier uit blijkt (ſegt gemelde *Gouthoeven*) dat den R*yn* als doen daar mede in Zee liep, ook is den grondt van R*yn-landt* ſeer ſlijk-achtig, gelijk den R*yn* dat gemeenelijks opwerpt: dan ik acht dat *Comineus* in die ſaak niet wel onderrecht is geweeſt, alſoo lange te vooren de R*yndeuren* by *Petten* (waar men in komen moſt) al geſlooten waren, want gy hebt alrede gehoort dat den Dijk niet alleen by *Petten* gelegt was, maar ook hooge Sandt-heuvelen door 't aanſtooten van de Zee daar te vooren opgeworpen waren: nu van de voorige vertellinge ſegt een klein Kronijcxken aldus, Dat *Warwyk* Konink *Eduart* uit zijn Rijk verdreef, en dat die af-ſeilende byna in de handen der *Ooſterlingen* verviel, die doen vijanden van de *Engelſchen* en *Francoiſen* waren, ook een machtige Vloot Schepen t'Zee hadden, waar door hy gedreven wierdt aan d'ander zijde van *Hollandt*, omtrent *Alkmaar*, daar ſe ankerde, want de Zee verloopen was, ſoo datſe aan de Haven niet konden geraken,

raken, die daar na van de Heere van *Gruithuisen* uit de Schepen gehaalt zijn, van de welke zy voorts in den *Haag* gebracht, en van Hartog *Carel* wel ontfangen wierden; dat nu het verlet om door de Haven van *Alkmaar* te komen, geweest is 't verloopen van de Zee, is mijn gevoelen niet gelijk, heb ook verhaalt waarom, en 't schijnt dat alles wat geschreven wordt van de Haven van *Vroonen* sedert den jare 1350. meer is uit 'et overblijffsel der oude gedachtenisse, dan uit de waarheidt selfs, meer door lieden van verre, dan van naby; de oude *Noord-Hollanders* verhalen noch onder malkanderen, dat 'et eens gebeurde na 't stoppen van de Haven van *Vroon*, een *Noorman*, ofte *Deen*, dicht onder 't Landt aanzeilen quam om het gat in te loopen, en gewaarschout zijnde van de Matrosen, die 'er geen opening bespeurden, alsoo de Duinen geslooten, en de Stranden heel waren, wierdt veroorsaakt op de Kaart te sien, waar hy de Haven duidelijk vondt, wilde hebben zy souden 't voorstaan laten; doch met de oogen, en door de reden overwonnen, seide, *Of daar is een gat, of de Kaart is valsch*, en wendet wederom van Landt af om 't Schip te behouden: niet te min

min het was te vooren by de Noormannen, en andere Oosterſche volkeren, eenen bekende Vaart en Haven, daar de ſelve veel in te zeilen hadden, maar geſtopt zijnde hield' hunne aankomſte op; gy hebt het, beminde, alrede gehoort; ſoo veel de voorleden tijden aangaan, deſe mochten getuigen van de groote Scheepvaart van *Vroonen*, van de Riviere die 'er voorby liep tot in de Zee, ende van de opſcheping der waaren langs den *Ryn*. *Mathias van der Hoeve* in zijn Handveſt-Cronijk ſegt, dat als *Corbula* (een Roomſch Veldt-Overſte) de *Galliſche* Kuſt verloſt hebbende van de Zee-roveren, getogen is na de *Vrieſen*, en daar mede bevredigt zijnde, heeft hy, om de ſelve in tucht te houden, een ſterke Leger-plaatſe ende Veſtinge gemaakt, (waar mede, ſeidt hy, de Stadt VROONEN wel verſtaan wordt) of het waar, of verdicht is, 't geene te vooren van 't jaar 383. is geſegt, dat *Urſula* met haar elf-duiſent Maagden en Weduwen tot aan de RYNDEUREN, en tot *Vroonen* in *Vrieslandt* gekomen was, ſal 't voor-verhaalde niet vreemt doen ſchijnen: noch nader, dat in 't jaar van 285. (vermogens de woorden *Sigonius*) VROONEN geweeſt is niet

niet alleen een *Civitatem*, maar ook een vrydom en Koopſtadt, verſtaat daar by die gelegen was ter Zee te handelen, gelijk de voor-gemelde ongenoemde Schrijvers getuigen; want ſe willen met macht ſtaande houden, dat *Vroonen* aan dien ſeekeren water-loop lach, die van den *Ryn* uitwaterende, by *Petten* in Zee viel, *Kermerlandt* en *Weſt-Vrieslandt* van malkanderen ſcheidende; en ſeekerlijk is dit mijns bedunkens den naaſten wech, en is deſe afwateringe genoegſaam als een Veſtinge tuſſchen beide de vijandtlijke volkeren geweeſt: aan de Ooſt-zijde van deſe Vaart, tegens over *Schoorel*, was 't Huis te *Enygenburg*, en is ook, na 't verſtoppen van de Ryn-*deuren*, een vaſten overgank en ſluitinge by *Krabbe-dam* gemaakt, als de *Weſt-Vrieſen* t'eenemaal bedwongen waren, zijnde ook een ſchut voor de Zee: aldus hadde de Graaf van Hollandt aan de Vaart van *Vroonen* drie Sterkten ofte Vaſtigheden opgeworpen, om de wederſpannige *Vrieſen* het overkomen te beletten, hen in toom te houden, en voorts daar mede volkomelijk over de Vaart ofte Haven te heerſchen, 't welk ook genoegſaam den dwang van dit volk was. Wat nu vorder van de

Ryn-

Ryn-deuren, van *Petten*, 't *Hondsbosch*, en andere plaatsen aan den uitgank van de Riviere de *Zaan*, ofte de Haven van *Vroonen* te seggen valt, sal ik, soo veel in my is, in het toekomende Hooft-stuk verhandelen, meinende nu breedt genoeg van den oorsprong des *Zaans*, en den uittocht verhaalt te hebben, soo van oudts, als mede hoe de selve tegenwoordig noch besig is, *Om uit de menigvuldige Meiren by* ALKMAAR *den overvloet des waters in den 't Yschen boesem uit te storten*, soo *Iunius* getuigt.

Als nu *Ambiorix* hier mede wat ophield te spreeken, begon van de *Sed* hem op een nieuw wederom werk voor te snijden, en vraagde hoe het bygekomen mocht zijn, dat dien Spruchtel van den Rijn, by oude tijden R*yn* genaamt, in de name van *Zane* is verandert geworden? want, seide hy, ik alrede uit uwe redenen verstaan hebbe, dat ge den naam van Kinheim tot dit u werk byna te verwerpen begint. Dit te beantwoorden, sprak hy, en dat met vaste getuigen, waar my niet mooghelijk, mits dat 'er noch woordt, noch tittel, mijns wetens, van nagelaten is. Nochtans, hief R*ussellania* aan te seggen, hebdy menigmaal verhaalt, dat de verwandelinge

linge deſes naams by ſeekere oorſaken geſchiedt moet zijn, om dat de ZAAN haar loop heeft gehadt, even daar de meer-gemelde Rijn-ſpruchtel door Kennemerlandt na de Zee uitviel; ja gewiſſelijk daar zijn beſondere redenen van 't verwiſſelen des ſelven, en gy hebt ook ſeekerlijk eenige bewijſen, die niet ſeer vreemt moeten weſen tot deſe ſaak. Hier op ſtelde *Ambiorix* de handt onder 't hooft, en was lang, ſoo 't ſcheen, in diepe gepeinſen, ſoo dat de vriendinnen, haar ſeer verwonderende, hem met een bly gelaat aanſpraken, vraagden of hy dan ten einde van den Akker was? (gelijk men gemeenelijk ſeidt tegens de geene die ten einde raadt zijn) zy wilden hem daar over ongemoeit laten, en genoegen met 'et geene te vooren was verhaalt. 't Is ſoo, voegdender van de *Sed* op, ik ben voor mijn deel ten vollen genoegt. Al hoewel, ſeide *Ambiorix*, de verſochte ſaak heel ſwaar en onſeeker is, om 'er veel van te ſeggen, niet te min kander wel eenige bequame ontwerpen gedaan werden, die niet ſeer ongerijmt ſouden zijn, en groote ſchijn van waarheidt hebben. Ik heb in de voorleden tijden dit beroerende in mijne gedachtenis-boekje, uit Boeken, Kaarten en

aan-

aanmeldinge, opgeteekent alles wat ik konde vinden, of ook ſelver bedenken, en even dat ſelve met mijn genomen, dit ſal my de memorie hier toe wonderlijk konnen verſterken. Nu dan, op dat na uwen vriendelijken eiſch wat gedaan wordt, ſal ſoo kort daar in zijn als ik ken, en nochtans ſoo veele doen als ik weet. Want in den oorſpronk der namen van Zeen, Meiren, Rivieren, en andere wateren, heeſt men te overwegen de toevallen, den overdracht, en ook de natuur ofte de eigenſchap. De *Tiger* in *Armenien* heeft door zijn geſwinde loop den naam van eenen *Tiger* ontfangen, de *Roode Zee* uit hare roode Sanden, de *Lek* uit haar af-leekinge, de *Waal* uit haar ſterk wellen, en mooghelijk de *Zaan* uit de vettigheidt der landouwe daar omtrent; want ſe heet geen *Sanus* (gelijk onſen vriendt D. *Bergius* ſeer wel ſegt) om datſe geſonder is als andere ſtroomen, noch om datſe een geſonder Landt door-ſtroomt als andere Landen, maar zy heeft lichtelijk haren naam gekregen van den overvloedt des Melks die 'er valt in de Landt-ſtreeke daar de *Zaan* door-vloeit: dit ſou niet ſeer te verwonderen zijn, als men de woorden van *Guiciardyn* wel overweegt,
daar

daar hy ſchrijft, *De menigte van Melk, welk men ſegt dat* ASSENDELFT, *nevens vier* (genoemde *Zaanlandtſche*) *Dorpen, geven, is ſoo groot, dat ik 't nau ſchryven derf, ſoo veel is'er van, dat in een wedding, ontſtaan tuſſchen ſeekere hooge Stants-perſoonen, bevonden wierdt dat de voornoemde vijf Dorpen jaarlijks meer Melks gaven, dan 'er tot* DORDRECHT RYNSCHE WYN *ingebracht wierdt, hoewel daar ſeer groote menigte den* RYN *af-komt, mits het de ſtapel der Wynen van* HOLLANDT *is.* 't Selve heb ik op giſteren uit de Latijnſche Schrijver mede aangetogen. Wijders is ZAAN ook een Duits woordt, en beteekent ſoo veel als de room en vettigheidt van de Melk, gelijk ons dat *Cornelius Kilianus* getuigt. Ja geliefde vriendt en vriendinnen, dewijle ik weet gy lief-hebbers zijt van Raadſelen, en niet de minſte om die te ontknoopen, en ſiet hier komt 'er my een, tot u vereiſch en mijne vertellinge ſeer dienſtelijk, voor, ſal de ſelve daar by doen, doch met voorwaarden, dat de geene die 't niet en geraadt een mengelen Room verbeuren ſal. Ik genoege my daar ſonderlinge mede, ſprak *Niklaas* van de *Sed*, en *Ruſſellania* ſeide na 't ſelve te verlan-

gen; doch *Dorothea* ontſchuldigde haar, en zy ſprak, Datſe tot Raadtſelen geen geſlepen herſſenen had, doch ſoude haar voegen na 't geſelſchap, indien men haar qualijk-raden niet wilde belacchen. Wat neen, ſeide *Ambiorix*, alles geſchiedt tuſſchen ons in beleefde vriendelijkheidt; dit is dan den inhoudt,

Ik was eerſt groene gras, door been als
ſteen gemalen,
Daar na uit een Fontein vier-urig quam
ik ſtralen,
G'lyk GALATHEA *kuiſch, vermengt*
met gulden vet,
Kout maakt men my, noch warm, en aan
een zy geſet,
Komt in myn lauwe borſt een killig vocht
neér-dalen,
Ik ſchril wel, doch het doet dat ik maar
ſmaak te bet.

Nu was 'et beſtemt dat van de *Sed* eerſt moſt raden door zijn ouderdom, en ook reden geven van zijn voorſtel door zijn wijsheidt; hy ſeide dan, Het is ROOM, want de Melk van de gras-etende, en vier uuren dragende Beeſten, met den witten ſchuim in de Emmeren afgetrokken, wordt, noch warm noch kout zijnde, van den vochtigen Jupiter of de Lucht omhelſt, en daar door den Room

boven

boven de Melk gedreven geeft een ſeer ſoeten ſmaak. *Ruſſellania* gaf haar beſcheidt aldus: Mooghelijk wy verſtaan alle eendrachtig, dat de eerſte beginſel van dit Raadtſel is de Melk van de grasetende Dieren, te weten, van Koeijen, Schapen, Geiten, &c. ſoo houd'ik niet te min voor beter te raden van KLONTER-MELK, anders Stremmeling, want de Melk laauw gemaakt zijnde, wordt 'er in gedaan, de vochtigheidt der Peeſe van een *Hy*, (ſoo als die in eenig nat geweekt is) en wat ter zijden geſet zijnde, klontert de Melk, makende Stremmels tot Kaſe, goet om te eten, en goet Boere-way, ſoet en aangenaam om te drinken. Eindelijk, *Dorothea* rade van ZAAN, Hoewel ik van alles geen beſcheidt en ſoude konnen geven, ſeide ſe, mijnen Moeder *Reimerich* gebruikt ſoodanige omſtandigheden, als my dunkt dat hier wel te paſſe komen. Doen riep *Ambiorix* uit, O *Dorothea*, gy hebt 'et geraden, en ſult daarom een Krans van Bloemen tot uwe vereeringe hebben, onſen vriendt van de *Sed*, en *Ruſſellania* ſullen de Room betalen moeten, en ik ſal dit voor u uitleggen: Het is ZAAN, een ſpijs die uit Soete-melk laauw gemaakt, met weinig Kerne-melk ver-

vermengt dat 'et niet en ſchift, vet en dik wordt als *Room*; en is dit den ſin van 't raadtſel: Het gras, gemalen door de tanden van de Koe-beeſten, wordt gediſteleert tot Melk, en dan getogen uit de Uijers der ſelver, komt ſtralen tot in de Emmeren, en is wit gelijk 't ſchuim van der Zee, dat men *Galathea* noemt, op die drijft ook wederom de Room gelijk gout, dit wat laauw gemaakt zijnde, wordt met koude Kerne-melk omgeroert, en voorts een dach ofte twee ſtilletjes geſtaan hebbende, is een koele, aangename koſt, die men SAAN noemt; doch hier van ſpreekende, ſchiet my het water om de tanden, en wenſchte dat wy 'er after ſaten, ik ſou met de lepelen roeijen dat mijn den honger daar van wel vergaan mocht. Daar toe ſullen wy lichtelijk komen, ſei van de *Sed*; ik ſal wel beſtellen dat wy 'er ons mede vermaken mogen; want wy alle dagen *Zaan* tot mijne Moeders op voorraadt toebereidt hebben in dit warme weder.

Wel aan dan, ſeide *Ambiorix*, op dat uwe aangename aanbieding, en mijne noch volgende nootſakelijke vertellingen, beide niet verhindert werden, ſoud 'et niet ongevoeglijk zijn dat gy 't alles beſtelde in de naaſt-gelegen

Boomgaart, geplant ende gebouwt niet wijdt van den grondt des ouden *Stam-huis van* ZAANDEN, ofte ter plaatſe daar men van het dak het geheele Landt van *Zaanden* byna overſien, en des te bequamer van de Dorpen en Buerten ſpreeken mach, te weten op den *Dam*, in het Wapen van *Amſterdam*, ten huiſe van mijns Vaders Suſters Dochter. 't Is goet, ſprak *Ruſſellania*, wy ſullen dan voorts voor 't eten ſorgen, ſoo *Saan* als gy uwe redenen van de *Zaan* voleindigt hebt. Siet, ſeide *Ambiorix* al lacchende, ey ſiet en hoort, mijn *Ruſſellania* weet dat woordeken *Saan* hier ſonderling te paſſe te brengen, en ik denk datſe daar mede eenige haaſt, vaardigheidt, ofte diergelijke te kennen wil geven; en ſeekerlijk het is een woordt daar de oude Rijmeren veel gaten mede geſtopt hebben: en ſoo de naam van onſe *Zaan* daar van daan komt, moſt zy haar by oudts wonderlijk gehaaſt hebben, hoewel ik niet bevinde datſe ſterker ſtroomde dan eenige armen van den *Rijn* gedaan hebben; ook wil men door het woordeken *Zaan* beveſtigen trouwe, ſekerheit ende waarheit. Seide wijders, my ſoude ſeer geluſten dat onſen vriendt D. *Hubertus Bergius* onſe geſelſchap

ver-

ermeerderde, niet alleen van wegen e oude Sociteit, maar ook om dat hy, en lief-hebber der oudtheidt zijnde, en iet onwetende van 't geene noch te verellen is, my, des noodt zijnde, in de oekomende handel mochte verlichten net de kenniſſe die hy daar van heeft, esgelijks met 'et ſcherp oordeel in de Iiſtorien. Daar op *Nicolaas* van de *Sed* eloofde (als die met malkanderen bya een hert ende ſin hadden) dat ſulks eſchieden ſoude; doen heeft hy voorts ijne redenen vervolgt.

Wat aangaat de toevallen der Zeen, Ieiren en Rivieren, waar door eenige eranderingen der namen zijn veroornakt, is deſe, Het Roode Meir (ſoo *trabo* verhaalt) ſoude niet van de rooe Sanden, maar van *Erithræa*, een Koink die 'er in verdronken was, den aam ontfangen hebben; deſe is geveeſt de Soon van *Perſeus* en *Andromeda*, (daar men in *Ovidius* veele van eeft) desgelijks ſchrijft men van de *Helleſpontus*, daar *Hellus*, Suſter van *Prixus*, in ſneuvelde, doen ſe van den liegenden Ram viel: dit is ook de ooraak waarom de Riviere in 't Eilandt *Ortigia*, te weten *Alpheus*, en in *Siciien Acis*, ſoo genaamt zijn geworden,

nevens andere Rivieren van ſoodanigen toeval. Maar ſoo veel de overdracht, ofte liever de overſettinge des naams aangaat, de ſelve geſchiedt wanneer gelijkheidt van Rivieren, ofte veranderingen van volk komt; dit ſietmen overvloedelijk in *Herrera*, in *Acoſta*, en *Jan de Laat*, mitsgaders andere beſchrijvers van *Weſt-Indien*, alwaar de *Caſtiliaanderen* eenige Landen en wateren na die van hunne Landen genaamt hebben; in *Swijtſerlandt* vindt gy een Riviere de *Zane* geheeten, die uit den ſneeuw-rijke *Alpes* zijn oorſprong neemt, en ſnijdt met zijn loop dat *Zaner-dal* van malkander, hier aan is 't Dorp ZANA gelegen, en de Stad *Frieburg* by de *Nictiones* in *Uchtlandt*, is aan de *Zaan* gebouwt, by *Barthold'* de vierde, Hartog van *Sieringen*, en dat weinig jaren voor BERN; want in 't jaar 1152. leide de voornoemde Hartog de grondtveſten van beide de *Fryburgen*, ſoo in *Uchtlandt* als in *Briſgouw*; de *Zaan* dan voorby of in 't midden van *Fryburg* en *Wiliſpurgergou* door-loopende, valt beneden *Wallenburg* in de AROLA ofte *Aar*, en dan voorts tot in den *Ryn*; ook zijnder in die landt-ſtreeke van de *Zaan* veele voorname plaatſen, Steden en Markt-
vlekken,

[...]ekken, als *Bol-Dei*, *Corbers*, *Faver*-[...]*ach*, *Illingen*, *Pont*, *Plaffai*, *Wipping*, [...]*orru*, *Wallenburg*, *Joun*, *Blankenburg*, [e]n andere, siet *Stumfium* en *Stetlerum* [i]n hunne *Swijtserſche* Kronijken; daar [b]y komt ook *Grijrs*, een Stadt ofte Ka-[s]teel in 't ZANER-DAL, en twee mij-[l]en van *Fryburg* gelegen, welke *Dal* de [n]aam van de Riviere de ZAAN ont-[f]angen heeft: dit Zaner-Dal breidt ſich [a]l verre uit, langes de gebergten henen, [e]n wijders genoemt het *Siben-zaner-tal*. Ja dit is alleen de plaatſe niet daar een *Zane* gevonden werdt; want in 't Biſ-ſchopdom van Trenten vindt men de ZANA-*Zara*, gelegen in 't deel van *Briſciano*, welke ontſpringt aan een Meirken, dicht aan de voet van 't ge-bergte, en deſe, noch meer andere Ri-vierkens opgenomen hebbende, die des-gelijks ſpruiten uit kleine Meiren, valt by een Dorp *Secoſane* in een Rivier van de ſelve naam: en dat meer is, niet wijdt daar van daan ſtroomt de FOR-SANE, die met een kromme bocht by *Trenten* in de Adige valt. Uit deſe naam Rivieren is lichtelijk ontſtaan alle de namen van Vlekken en Dorpen die in *Zane* eindigen, te weten *Poſane* het Dorp gelegen in een Dal aan de Riviere

Noce, die, uit'et gebergte vloeijende, by de voornoemde Riviere *Farſane* mede in de *Adige* valt; wijders *Volſane*, *Peliſane*, *Preſane*, *Secozane*, *Bolzane*, *Perſane*, en noch andere meer; ja in de Landen der *Griſons* vindt men den Berg *Caſana*: in de Kaart van Hongarijen (ſoo ik my niet en bedrieg) is de goede ZANUS, een Rivier ontſtaande uit een boſſchagie-gebergte aan een Meir, en omtrent de vier mijlen geloopen hebbende, wordt met een Dorp ZAANEK, ofte liever ZAANDAM, overleidt. Vergelijkt dan deſe plaatſen met de *Saanlandtſche* gelegentheidt, gy ſult bevinden hier en ook daar te zijn,

Een { *Kennemerlandtſche* ZANE-GEEST, / *Nuchtlandtſche* ZANER-DAL } aan 't gebergte,

Beide oorſpronkelijk genoemt van de *Zanen*, die langs de Dalen van 't gebergte henen gevloeit hebben; noch vindt men in de Kaarten, en ook hier in onſe geweſte,

Een { ZANEN-DAM, / ZAAN-HEK, } diens namen ontſtaan uit de hekkẽ of Dammen over de *Saan* geleidt.

Soo

Soo word 'er noch in *Wilispurgergou* (tusſchen Rogewomdt en S Stadt) het Dorp ZANA gevonden, en over vijf-hondert jaren ſag men omtrent deſe plaats daar wy nu ſitten het oude *Zaner-dorp*, en voor de voornoemde Dorpen, in *Zane* eindigende, vint men in ons *Kennemerlandt Ooſt-zane*, *Weſt-zane*, *Noord dam van Zanen*, *Voor-dam van Zane*, en ook het Dorp van *Zane*, nu Wormer-veer, dat den ouden naam van *Zane* noch behoudt. Wijders ſal het u licht te veel en buiten ſprongs zijn, ſoo ik u alle diergelijke namen bybracht, en u verhaalde dat in *Cherſoneſes* (omtrent de Engte van *Tracien*) een goede Stadt gevonden werdt, die men *Zana* noemt: en mogelijk dat *Baſilius van Zanen*, Veldt-heer van den Keiſer van *Conſtantinopolen*, daar men in de Griekſche Hiſtorien van leeſt, van dit *Zana* geboortig is geweeſt: dat *Trevi-zana* een ganſch Merk is leggende in de Dalen tuſſchen 't gebergte welke tegens *Italien* aanſtoot; dat ook in 't gulden Koninkrijk van *Peru* een Valeije den naam van ZANA draagt, in welke Dal de Stadt *Miraflores* gevonden wordt, leggende in 't reſort van *Lima* 95. mijlen van *Lima*, dat Zar-ZANA een Stadt in 't *Genueeſche* ge-

 biedt,

biedt, uit de vervallen muren van *Luna* gebouwt is; dat Pome-ZANIA een Landtschap in *Pruissen*, en *Der Sania* een *Palatinaat* in *Pomeren* is; dat ook in 't Vorstendom *Pomeren* de *Quare* ZANERS zijn, een Krijgs-volk dat de Frontier-plaatsen aldaar bewaart; ja dat de AME-ZANERS aan de *Oost-Eems* noch over de acht-hondert jaren gewoont hebben; dit dunkt my als met den vinger aan te wijsen, dat misschien door 't overkomen der uitlandische volkeren de naam van *Zane* ook overgedragen, en de Riviere, zijnde de *Rynspruchtel*, mede-gedeelt is; ofte dat by seekere gelegentheidt onse voor-saten van hier vertrekkende, op die plaatse hen neder geslagen hebben. Want wie is 'et byna onbekent, dat de Duitschen en Vranken hen hier in voor-tijden neder-geset, volk-planten gemaakt, Landen, Steden, Dorpen en Rivieren hunne namen overgedragen hebben; selfs onse *Saardammer* Walrus-vangers hebben een Rivier in Spitsbergen de naam van hen Dorp toegevoegt: soo deden ook de Noormannen en Deenen, en andere volkeren, in 't innemen van *Batavia*, nu *Hollandt*. In den grooten *Atlas* kondt gy lesen dat de *Belgen* ofte Duitschen,

n 't Graafschap *Somerset* in *Engelandt* (welke inwoonders uit'et Duitsche volk gesprooten zijn) hunne namen ter plaatse waar se hen nedersette geplant hebben: soo deden se mede in ons *Batavia*, waar van de lit-teekenen tot *Catwijk*, *Wijk te Duerstede*, of *Batavodaren*, *Saxenheim*, *Noord-wijk*, en andere plaatsen te vinden zijn. *Mathias van der* Houve verhaalt veel van de oversettinge deser namen, segt ook dat de C*himbren*, *Jutlandt* en andere Noordsche Landen verlatende, den *Ryn* langes voeren, B*atavia*, *Oudt-Vrieslandt* en *Frankenlandt* innamen, en bewoonden, in 't jaar 111. de welken het Hof van *Mechelen* de naam veroorsaakten, desgelijks H*ollandt*, Z*eelandt*, S*chagen*, *Valkenburg*, en *Denemarken*, nevens veele plaatsen in 't S*ticht van Uitrecht*. Siet'et by *Wouter van Gouthoeven*, Fol. 4. Cap. *6*. en in de Hollandtsche Cronijk, Divis. 1. Capitt. 12. werden soodanige oversettinge van namen mede verhaalt, soo ook H*adrianus Junius*, die het daar voor houdt, dat *Hollandt* en *Zeelandt* haren naam gekregen hebben uit twee gelijke Eilanden in *Deenemarken*; want (segt hy) *uit de Noorder-landen* (*dat eertijds een pest voor onse voor-ouders was*) *is het*

Heidensch volk gelyk een water-vloedt hen op den hals gekomen, en hebben de onse na veel Oorelogen overwonnen en vermeestert, ja den ouden, en by den ROMEINEN *selfs gevreesden naam benomen, en die verandert na de Eilanden daar se uit gesprooten waren.* Sulks deden ook de *Gallen* in de Landen van *Italien* en elders: en wat wil ik veel seggen, wy hebben in dese saak tot so oude tijden niet te gaan, in *America* vindt men honderden van namen uit *Portugaal* en *Spanjen* overgebracht, die benamende in de gelijkheit van hare Landen: sulks doen noch tegenwoordig de Regenten van desen vrijen Staat, de Vaderen van ons Vaderlandt, in 't overwinnen van andere Landen, en in Colonien ofte Vastigheden te maken, als Oost-Indien en West-Indien mogen getuigen: uit 'et welke ik my selven niet anders kan te binnen brengen, of de oversettinge des naams van *Zane* is geschiedt uit een van dese voor-gemelde volkeren, 't zy dan door de *Swytsersche Zanen-dalers*, ofte de *Trentische Zaanlandtsche* Ballingen, ofte ook uit de *Amezaners, Quecezaners, Farzaners, Pelisaners, Presaners,* &c. ofte diergelijk.

Dit is dan, waarde vriendt en vriendinnen, 't geene dat ik 'er van weet, en by-

ybrengen kan , wenſchte wel dat 'er
iemant beter en naakter beſcheidt van
had. Siet aldus heb ik u met alle mijn
ermogen hier in gedient, ſoo veel als
ay van des *Zaans* oorſprong, loop, uit-
ank en naam bewuſt is. Het zijn geen
ingen van klein belang, ſeide *Niclaas*
an de *Sed*, ik heb my in de vertellinge
an de *Zaan* ſoo vermaakt, even of wy
an de lieffelijke en gemengelde *Zaan*
net de hoogſte vermakelijkheidt geſe-
ien hadden. O *Zane*! de Heer en Heer-
ſcher over wateren en Rivieren, geeft
dat uwe aangename ſtroom (lange tot
onſe vreugden) de vruchten van uwen
zegen verſchaffen mach. Komt laat ons
gaan, ik ſal maken dat 't geene belooft,
en ook door mis-radinge verlooren is,
ons toekomt, verhoope neffens dat
D. *Bergius* mede te brengen, tot uwen
genoegen. Het zy alſoo, ſprak *Ambio-
rix*, en dat my ter handen mogen be-
ſtelt werden een pak met Brieven uit
mijn Kamer, daar op geſchreven ſtaat,
De *Nederlandtſche Oorelogen in en om-
trent Kennemerlandt*, want daar in ver-
vaat is het voornaamſte van 't geene
noch te verhandelen is. Wel aan, om
het lijf wat te ſalven, en 't herte te ver-
ſtarken als 't behoort, koom *Ruſſellania*,

laat ons niet vertoeven, ik voel wel dat de buik geen ooren heeft, zy wordt niet vervult met praten, repje voeten; en waarom gy niet, ſoete *Dorothea?* wanneer wy tot een van de voor-geſtelde plaatſen ſullen gekomen zijn, en de nature met eten en drinken verſadigt hebben, dan ſal ik wat anders aanvangen te vertellen: daar mede gingen ze blymoedig heen.

HET

HET VIERDE BOEK
VAN DE
SAANLANDS ARCADIA.

NIclaas *van de Sed* snelde sich voor uit, om het geene hy aangenomen had te verrichten, middelerwijle soude *Ambiorix*, *Russellania*, en *Dorothea* haar vervoegen op den *Dam*, ter plaatse voornoemt, gelijk se gedaan hebben, klommen op het dak, waar een bequame gelegentheidt was van tafels en sit-banken, daar door de handt van *Dorothea* al haar voorraadt op den dis gestelt wierdt, de drank, ame-laken en handt-doeken haalden se van beneden, en kocht daar toe eenige aard'- en boom-vruchten, en bestelde soo wel alle dingen, dat 'er viermalen meer overvloet dan nootdruft was; gaf doen oorsaak dat *Ambiorix* tegens haar seide, gy moogt wel *Dorothea* hieten, want gy niet alleen een gave van Godt zijt, ja onsen deugdelijken PANDORA, maar gy brengt ook de gaven Godes ons toe, als met den Hoorn van *Amalthea*. Och ja, seide se, voor u gelt, doch gy

gy en behoeft niet over mijn bescheidt te vallen, u vriendinne helpt my niet, 't schijnt haar wel te zijn datse u lief-koosinge aanhooren mach. Ey lieve, sprak *Russellania* daar toe, indien ik *Maria* heete, soude meenen dat mijn Suster de sorgvuldige *Martha* was. Daar op *Dorothea* terstondt voegde, Voor my, ik soude wel aannemen dat gy dan *Maria* zijt in 't lichamelijk, 't geene de andere was in 't geestelijk, te weten, om datge beide niet en zijt af te trekken van de geene die gy lief hebt, en hunne woorden gaarne hoort, al soude een ander moeten loopen dat hy sweet. Nu mijn soete *Dorothea*, riep *Ambiorix*, laat se wat wil hebben, zy en komt niet alle dagen by my, ik weet wel dat gy 't gaarne doet, en al u leven diergelijk met lust en sinnelijkheidt gedaan hebt, te meer om dat 'er noch aangenaam geselschap komen, en niet lange vertoeven sal, want ik heb, van boven neder siende, van de *Sed*, de groote Sluis afdalende, in 't ooge gehadt. Hier mede dan haar woorden afgesneden zijnde, komt hy by haar, sonder *D.* Bergius by sich te hebben, alsoo hy na *Goilandt* gereist was, niet alleen om zijn Vader-stadt *Naarden* te besoeken, maar ook om hare vreem-
dighe-

gheden te door-snuffelen, en aan te ekenen, tot zijn groot werk, dat al van ver lange in den Druk verwacht is: an de *Sed* groeten hen-lieden vriende-jk, en seide, Die gewillig is om te gaan ehoeft geen sweep, ik heb my seer ge-oeit om by u te komen, u pakje breng t mede, doch D. B*ergius* was van huis, ot mijn leedwesen, in dese gelegentheit aar in hy u mijn vriendt hadde mogen ienstelijk zijn; nu mogen wy, volgens e oude voet, onse geselschap sluiten, n voorders aanhooren wat gy sult te eggen hebben op het geene by u in 't oorgaande overgebleven is: met wel-e reden hy hem by *Dorothea* neder-ette. Wel aan dan, sprak *Ambiorix*, aten wy ons eerst versadigen, en verlu-tigen met 'et geene soo in goede ordre oorgestelt is, het welke my warelijk en klein Goden-banket gelijkt, dat buiten alle twijffel de tonge wel smaken al; hier op begonden se te danken, te eten, te drinken, en malkanderen met erscheiden soete, stichtelijke, vermake-lijke redenen en vertellingen te onder-houden, tot dat den meesten honger erjaagt, zy aan het by-spel gekomen zijn.

Doen heeft *Ambiorix* zijne woorden her-

hervat, en hen-lieden aldus aangesprooken: Waarde vriendt en vriendinnen, ik hebbe op gisteren en van daag veele saken verhandelt, beroerende de oude *Batavieren*, en de gedeilde volkeren die daar inne gewoont hebben, en dat besonderlijk van de *Caninefaten* ofte Kennemers, daar benevens breedt en wijdt gegaan in het ontwerpen van de *Zaanstroom*, met den aankleven van dien, soo dat ons de saken daar van langer uitgerekt zijn geworden, als wy te vooren niet gedocht hadden: noch zijnder twee stukken overgebleven omme te verhandelen, geensins de minste, dese betreffen de Dorpen die voor eenige eeuwen aan de *Zaan* gelegen hebben, soo wel om te verhalen van haar oude hoedanigheidt, als om te vertellen veelderleije geschiedenissen, die in Ooregen en in Vredens tijdt aldaar voorgevallen zijn, desgelijks den goeden toestandt, handel en koopmanschap der plaatsen die by onse tijden noch aan de *Zaan* leggen, omhangen met veele besondere ende aanmerkens waerdige dingen; en hoewel de Dorpen van *Wormer*, *Assendelft*, *Ackersloot*, en *Schermer*, mitsgaders de Stadt van *Vroonen*, *Bergen*, *Petten*, en andere oude gehuchten van

an lange jaren werden gedacht in de chriften der voorgaande tijden, niet te nin ſoo ſullen wy eerſt beginnen aan het Kerſpel van *Zaanden*, aan *Weſt-zaanden*, *Oost-zaanden*, *Krommenye*, en *Kromme-nyer-dijk*, met de Buerten, Boſſchen, Vouden en Waarranden, die 'er om-rent gelegen hebben, en voor eenige ondert jaren bekent zijn. Dies te meer m dat wy ſoo wijdtloopig van de *Zaan* eſprooken hebbende, de Dorpen die e name van *Zane* dragen eerſt behoo-en aan te taſten, of het ook wel waar , dat ik in mijne beſchrijvinge van *Oudt-zaanden* daar breedt van verhaalt eb, doch niet ſoo veel ten oirbaar als wel van noode was, ik ſal daarom mij-e vertellinge met dien wat gelijken, aar by voegen en afnemen 't geene my eraden dunkt, want

OUDT-ZAANDEN

eeft al een goedt Hooft-dorp geweeſt ver 500. jaren, gelijk gy gewiſſelijk el bemerkt hebt uit 'et geene te voo-en verhaalt is. De oorſprong hares aams is lichtelijk te vinden, eenige teden ofte Dorpen behouden de ſim-ele naam van haar aanſpoelende ofte oorvlietende Rivieren, als, *Delft*, *Gou-e*, *Flaartingen*, *Medemelacha*, *Alblas*, *Die-*

Diemen, *Drummelen*, *Drongelen*, Duſſen, *Sprangen*, &c. alſoo heeft *Zaanden* haar vergenoegt, alleen te dragen de naam van haar door-vlietende Rivier, na 't voorbeeldt van *Zana* in *Swytſerlandt*, als ik alrede verklaart heb, maar na veranderinge van tijdt, verwoeſtinge van 't Dorp, en 't leggen van den *Dam*, is hare name verandert, en de plaats geheten de *Voor-dam van Zaanden*, ofte ook in meerder verloop van jaren, *Zaandendam*, *Zanerdam*, *Zaardam*, &c. ſulks ik in 't volgende breder bewijſen ſal; en warelijk dit Dorp van *Zaanden* was getimmert aan de Rijn-ſpruchtel (nu de *Zane*) ſeer wel gelegen om van daar na boven in Duitslandt, als na beneden in de Noordt-zee te komen, en over ſulks ook mede menigmaal aangevochten van de Noormannen en Deenen, ofte in later tijden van de *Sicambren* (nu *Gelderſchen*) van de *Vrieſen*, en *Stichtſe* volkeren, en is eindelijk meeſt verwoeſt door de *Drechter-landeren*, ofte het volk uit de ſtreek om en by *Enkhuiſen*. Ik en ſoude, mijn geliefde vrunden, niet konnen bewijſen hoe wijdt haar het Kerſpel van *Zaanden* uitgebreidt heeft voor de dagen harer vernederinge, doch men kan het wel eenigſins beſpeuren uit

uit het geene alrede op desen dach in mijn verhaal van de *Zaan*, en zijn uitloopinge tot *Pelonen*, by-gebracht is: daar de Hoorn in Zuid-Oosten haren *Horn* ofte buitenste hoek verstrekte, die 'er noch op het oude *Ye* vertoont, met de overgebleven huisen, by haar hebbende de Landen van de *Waardt*, *Sluis-oordt*, *Holle-sloot*, *Vogel-koyen*, en *Ruich-oordt*, desgelijks de *Hem-landen*, de *Horn*, *Myns Heeren Landt*, de *Vyver*, de *Kerk* en de *Hof-landen*, van de welke eenige by menschen gedenken noch bewoont wierden, nu van wooningen ontbloot zijnde, eensdeels vermits het water dagelijks de Landen af-eet en verteert, anderdeels om de gelegentheidt der plaatsen, die meest tot Eilanden, woeste wateren, en door de sterke vloedt met de Zee gemeen geworden zijn; siet eens dit by naaste raminge wesende t begrijp van *Oudt-zaanden*, soo was het geen klein Dorpje, maar een wel-bevolkte Kerspel, hebbende een Parochie-Kerk, waar nevens buiten alle twijffel Capellen ofte Bede-huisen geweest zijn, om den dagelijkschen Godts-dienst in te oeffenen: op den Hoorn stondt noch in 't begin van de Nederlandtsche beroerten een getoornt Capelleken, dat in

in 't jaar van 1570. met dien hoogen vloedt (die Hollandt en West-Vrieslandt seer krenkte) t'eenemaal omgeworpen en wegh gespoelt is; desgelijks is het welvaren en den voorspoet van dit oudt voortreffelijk Dorp wel af te nemen niet alleen uit haar goede gelegentheidt, maar ook uit dien swaren roof, ofte den rijken buit, die de West-Vriesen met hen meenden te slepen, die se aldaar in den heftigen aanval geplondert hebben, tot welk verhaal ik nu gekomen ben.

De D*rechter-landers* (als vermelt is) geseten omtrent de streek tusschen *Enkhuisen* en H*oorn*, gelijk ook alle de andere *kleine Vriesen*, waren seer verbeten op de *Kennemer-landers*, en buiten twijffel besonderlijk op die van *Ackersloot*, *Wormer*, *Zaanden*, *Uitgeest*, en *Assendelft*, zy zijn met grooter macht in Kennemerlandt gevallen, als *Melioris Stok* in zijn Rijm-Kroonijk bevestigt, seggende Folio 14.

Als men elf-hondert las,
En vyf-en-vyftig ons Heeren *jaar,*
Quamen met Oorelogen swaar
De VRIESEN *in* DRECHTERLANDT,
En hebben gerooft ende verbrandt
Die van KENNEMARE *harde sture,*

Dit

Dit verſagen die geburen
Van OKESDORP, *en de* P*oorters mede*
Uit HAARLEM *van der Stede:*
Zy ſtreden aan hen, en deed ſe keeren
Swarelyk te haren on-eeren,
En ſloegen hen af, vliende nochtan,
Omtrent negen hondert man.

En hebben dit woeſte volk het Kerſpel van *Zaanden* berooft, en in brandt geſteeken, vernielt, en tot een puinhoop gemaakt; en 't en ware dat de Dorplieden van *Oxdorp*, onderſteunt met de H*arelemmers*, hen geſlagen hadden, zy ſouden zege-vierende met een te ſwaren buit wederom na huis gekeert hebben, ſulks getuigt de oude Hollandtſche Kronijk in zijn dertienſte Diviſio aan 't twintigſte Capittel, daar hy ſchrijft, dat in 't jaar van 1155. de *Vrieſen* die in D*rechter-landt* ſaten, hen verſaamden, en met een geweldige handt in Kennemerlandt vielen, daar ſe met groote nijdigheit het Dorp van ZAANDEN verwoeſten, beroofden en verbranden, met hen nemende een grooten ſwaren roove, 't welke vernomen zijnde by de Edelen en vroome Ridder-mannen, nevens andere Schildt-knechten van H*aarlem*, hebben de ſelve met ſtouten moede met de Huis-lieden van *Oxdorp* de *Vrieſen*

ach-

achterhaalt, het welke een swaren strijdt tusschen die beide volkeren verwekt heeft; eindelijk wierdt 'er van de *Vriesen* verslagen omtrent negen-hondert man, de andere liepen wederom na *Vrieslandt*, achter-latende alle den roof die se gehaalt hadden, doch de H*arelemmers* trokken te rugge, en voorts binnen hare Stede met groote zege en overwinninge. Leest hier van in *Oudt Batavia* pag. 137. by een gestelt door *P. Schriverius*, en wordt wijders bevestigt door een geschreven Kronijk, die tot *Egmont* beruste, waar in staat, dat de *Vriesen*, geseten in D*rechter-landt*, in het Graafschap van Hollandt vallende, sommige Dorpen afgebrandt hebben, en gekomen zijn in 't Dorp van Z*aanden*, de welke weinig Ridders van H*aarlem*, en van de Dorpen van *Okerthorpe* tegentrekkende, in de vlucht gedreven hebben, ja tot hen groote menigte haastigende, negen-hondert sonder tegenweer doodt sloegen. Dit geschiede omtrent ses jaren te vooren eer dat de voornoemde D*rechter-Vriesen* hen begeven mosten onder de macht van Grave *Floris*, de eerste van dien naam, de seste Graaf van Hollandt, als se wel dertig jaren achter malkanderen tegens de

Hol-

Hollanders en Kennemers den Oorelog halſtarriglijk gevoert hadden: beſiet de meer-gemelde Rijm-Kronijk, Folio 14. en is wel te ſien met wat een bitterheidt zy het Dorp van *Zaanden* verwoeſt hebben, alſoo ſe ook een ruimen tijdt hadden eer die van *Haarlem* hen op de hielen konden komen, ſoo datſe 't alles ter neder wierpen, ſelfs niet verſchoonende de Kerk, die tot den gronde uitroeijende; van deſe puin-hoopen, ſteen-klompen, voetingen van huiſen, en diergelijke, zijn by oude en op verſcheiden tijden veele gevonden, ſoo hebt gy van daag niet alleen geſien, maar ook geſeten op de plaats waar de Kerk van *Zaanden* geſtaan heeft; en ſchoon de Zee-vloeden ſedert die tijdt, door het opwerpen van de ſlibbe, in 3. of 400. jaren de buite-landen ſeer verhoogt hebben, daar in mijn derde ſtuk meer verklaringe van is, hebt gy wel bevonden dat deſe plaats noch boven 't naaſte Veldt verheven leidt, en wordt het *oude Kerkhof*, ofte ook ſimpelijk by ſommige het *oude Hof* genaamt: van dit geeft ook getuigenis het *Kerken-rak*, welke weinig ſtappen van deſe uitgeroide Kerk, ja langs de ſoom van 't Landt daar die op geſtaan heeft, uit de *Zaan* in het

Ye

Te ftroomen, want 'er zijn geen oude geheugenissen, die anders verklaren, dan dat het Kerken-rak zijn name daalt van dese afgeworpen Kerk van *Zaanden.*

Hier op heeft van de *Sed* hem voorgeworpen, dat hy in 't Kronijksken van *Oudt-zaanden* wel gelesen had, desgelijks de aangetogen plaatse van *Oudt-Batavia*, pag. 141. in de vijfde aanteikeninge, nevens de beschrijvinge van *Haarlem*, pag. 316. en 317. door *Aming* gedaan, en daar uit bevonden het misverstandt dat dese lieden hadden in het aanwijsen van de gelegentheidt van *Zaanden*, die trekkende tot de *Zandtpoort*; dat ook D. *Bergius* hem vermaant hadt, men soude met bescheidenheidt de Heer P. *Schriverius* daar van onderrechten, terwijle hy een man is, die, als een rechte Historie-schrijver, van de waarheidt (soo veel hem bekent was) belijdenisse deed', en hier van klaar bescheidt hebbende, ook buiten twijffel het verbeteren soude. Dit, seide *Ambiorix*, is metter daadt wel geraden, en ik meen dat de beschrijvinge van *Oudt-zaanden* sulx genoeg gedaan heeft, en indien niet, soo sal dit u konnen dienen, en die het namaals lesen mogen,

tot

tot een nader beveſtiginge, te weten, van 't geene in ſoo veele herhalingen van onſe *Zaanden* vertelt is, en noch by te brengen ſtaat; want als ik ſal gekomen zijn tot *Zaanden-dam*, tot de *Noord-dam van Zaanden*, tot *Ooſt-zaanden*, en *Weſt-zaanden*, tot de *Zaanden-dijk*, en tot *Zane*, nu *Wormer-veer*, ſoo moet dan dat *Oude Zaanden* gelijk een bake in het midden voort-komen. Wijders ſeide hy, terwijlen dat de *Zaan* by het *Huis ter Hert* door-liep, en die van *Oxdorp* daar dicht aangeſeten waren, wiltge haar te Scheep doen, zy mochten haaſtelijk aan *Zaanden* komen, en te lande ſouden ſe een half uur loopens hebben; want ſe dwars tegens malkanderen over lagen, daar het *Oude Ye* haar ſcheidsman was, ſonder dat men wiſte van de *Holleſloot*, dat nu ter tijdt ſoo een wilt en wijden water is, daar van ſeekere oude luiden in 't jaar van 1593. getuigden, D*at heure Voor-vaders hen-lieden genoeg en menigmalen wel onderrecht hadden, dat de landen van den* HOORN *eertijdts vaſt en annex geweeſt waren aan de landen van* ZANERDAM, *gelegen in de banne van* WEST-ZANEN; *hoewel 't ſelve altemet deur verloop van wateren, en groote vloeden, aldaar een opening*

geloopen is, genaamt de HOLLE-SLOOT. Ja waarde vrienden, men heeft my voor de waarheidt verhaalt, dat de jonge lieden van den *Hoorn*, en de by-gelegen Landen tot *Zaanden-dam*, te voet liepen van hare plaatsen, sonder te varen, wanneer daar een Hoog-tijdt ofte Feestdagh was, en datse dan in 't geselschap gingen met de Dochteren hare Buerkinderen. 't Gebeurde eens dat drie Maagden van den *Hoorn*, zijnde van goeden huise, de Feest-tijdt tot over midder-nacht uithielden, en ik weet niet door wat oorsaak, sonder meer volk by haar te hebben, na huis toe trokken, dese wierden onderschept van drie ruwe gasten, die hun geleidt hadden by de Brugge daar se over 't water mosten gaan, en waren redelijk bekent van de gemelde drie Maagden, want se die avont te vooren in een huis by den anderen vrolijk hadden geweest: zy-lieden, door een vuile genegentheidt gedreven zijnde, vergden de Dochters datse hen te wille souden zijn; maar met een volstandige weigeringe afgeslagen werdende, hebben se sulks met gewelt gedaan, en hen voorts begeven na *Amsterdam*, en de vernederde Dochteren met klaaghelijk weenen na haars Oude-

Ouderen huis, waar ſe vol kermen en ſuchten hare ongeval te kennen gegeven, en de daders ontdekt hebben, die, tot *Amſterdam* achterhaalt, op hunne belijdeniſſe alle drie onthooft ſouden zijn. Indien het waar is, ſoo moſt dat aangeteekent ſtaan in de Boeken der Heeren Rechteren van *Amſterdam* voornoemt, nu verleden omtrent de hondert en tachtentig jaren: altijdt dit wordt beveſtigt waar te zijn, dat men doen over een Deel ofte Balk daar water was tot aan den H*oorn* ging, en ook met weinig overvarens tot aan *Oxdorp* konde komen, ſoo dat deſe lieden wel te recht de Bueren van *Zaanden* genoemt werden, en de eerſte waren die vernamen ofte ſagen dat men het Dorp verbrande, en doen de Ridderſchap van *Haarlem* aanquam, haar daar nevens vervoegden, om ook hun eigen haart-ſtede, Vrouw en kinderen te beſchermen, volgens de woorden des Poëts,

Doet u het gevaar niet ſchroomen,
Dat u haaſt mocht over-komen?
Want u ſaak men neemt ter handt,
Als uws naaſten huis verbrandt.

Het ſoud' my heel vreemt ſchijnen dat die van *Oxdorp* (dus by namen uitgedrukt) die van H*arelem* te hulp gekomen

men waren, doen de vijant in de *Sandt-poort* was; want de byſtanden waren eerder en beter te vinden in de voortreffelijke Dorpen van *Heemskerk, Heemſtede, Velſen, St. Aachten-Kerk, Schooten, Aalbrechts Berg, Spierner-walt,* met *Aſſendelft*: en is ook wonderlijk dat de vijant geſlagen zijnde ſoo dicht onder de Stadt, voorts ſonder vervolginge door dat hooge Landt, tuſſchen de vaſte Kaſteelen, en wel-bewoonde Dorpen in zijn Neſt met vrede gekeert is; gy moogt de redenen hier van in 't brede leſen in de meer-gemelde Kronijk van *Oudt-zaanden*, pag. 31. 32. 33. 34. en vertrouw dat uit het weder-krijgen van het genomen goet de Ingeſetenen wederom aangetimmert hebben, en vermeerdert zijn, ſonder de Kerke te herbouwen daar hy te vooren geſtaan hadde, ſoo men met goede redenen vermoedt.

My heeft ſeer gejammert, ſeide *Ruſſellania*, niet alleen over den droevigen toeſtandt van het *Oude Zaanden*, maar ook over de rampſalige bejegeninge die de drie jonge Dochters van den *Hoorn* ontmoet zijn; ja het deerd' my niet weinig van de geſellen, die hun hoofden daar door moſten miſſen: was dat niet

by

by te leggen geweeſt? vraagden ſe. Gy kund wel denken, antwoorde hy, terwijle het kinderen van groote middelen waren, en deſe, ſoo men ſegt, van geringen ſtaat, daar benevens was het een ſake des doodts een Dochter te overweldigen op den Heeren wegh, en daar ſe niet machtig was om hulpe te roepen; doch dit niet dienende tot de ſtoffe van mijn voorwerpſelen, 't en ware dat wy overwoegen wat onheil dat'er ontſtaat uit 'et Vrouwe-ſchenden, die brengende tot *Floris*, de vijfde van dien naam, Graaf van Hollandt, en *Machtelt van Velſen*, van hem geſchent, het welke, ſoo geſchreven wordt, een groote oorſaak geweeſt is tot den ondergank van die oude en wel-edele ſtamme van *Zaanden*, 't geene ik van meening ben vervolgens te verhalen, en ſal voor eerſt dan ſeggen uit wat geſlachte datſe gekomen zijn, en in wat waerdigheidt zylieden gehouden zijn, als beſitters van het *Oude Zaanden*; waar haar Stam-huis geſtaan heeft, desgelijks haar vermaakplaatſen, haar Viſch-wateren, Vogelkoijen, en diergelijk. Want het meeſte vermoeden is dat de oude Edelen van *Zaanden* van de Stamme van *Heemskerk* afdalen; zy worden by *Gouthoeven*,

Folio 205. een van de oudtste Adeldom van Hollandt genoemt, en soo het uit zijn woorden af te nemen is, zijn se vermaagschapt geweest met de Huisen van *Schooten* en *Heemskerk*, 't zy door geboorte, of door Huwelijk; want de Heeren van *Zaanden* voerden in hen Wapen een roode Kruis, in een Silveren Veldt, daar van hy dese woorden gebruikt: *Het Wapen van* SCHOTEN *is gelyk* HEEMSKERKE *een silveren klimmende Leeuw, met roode tong en klauwen,*

in een Lasuer-veldt, gequartileert met ZAANDEN, (*eertijds een oudt geslachte in*

in Hollandt) *voerende een roode Kruis in een ſilveren Veldt, hier van placht by ouds een ſpreekwoordt te zyn,*

HEEMSKERK *en* ZANEN,
Maken SCHOTEN *te ſamen.*

De eerſte van de Edelen van *Zaanden*, by name bekent in de Hiſtorien, is *Willem van Zaanden*, vermeldt in de Hollandtſche Kronijk, Diviſ. 19. Cap. 14. en Capitt. 20. en in de Rijm-Kronijk Folio 41. 42. 43. onder welke de Heerlijkheidt aan de Graaffelijkheidt vervallen is, als ik noch vertellen ſal; en vinde in de ſchriften van *Gouthoeven*, Fol. 171. dat'er geweeſt is eenen Juffrouw *Eliſabeth van Zaanden*, die te man hadde *Floris van Adrichum*, Ridder, overleden in den jare 1361. zy ſtierf in 't jaar ons Heeren 1395. Deſgelijks verhaalt hy van een *Eliſabeth van Zanen*, Folio 173. die te man hadde *Willem*, de oudſte Soone van *Hendrik de derde van Alkemade*, en van Juffrouw *N. Perſijn*, des Heeren Dochter van *Waterlandt*, zy liet naar twee Dochters, als Juffrouw *Agata*, en *Machtelt van Alkemade*, d'een trouwde aan *Floris van Alkemade*, en d'ander aan *Harpart van Foreeſt*, by de *Beverwijk*; *Eliſabeth van Zanen*, ſegt *Gouthoeven*, voerde een roode Kruis, op een ſilveren

Veldt, zijnde het Wapen van haren Huise; doch *D. Bergius* meent dat dit een *Elisabeth* geweest is, die na de doodt van *Floris van Adrichum* aan de Heer *Willem van Alkemade* her-trouwt is geworden, ofte anders hadde se Weduwe-vrouw moeten geweest zijn den tijdt van 34. jaren. Het schijnt wel dat de Landen die men de *Vogel-koyen* noemt, bestaande in de 19. 14. en 12. Maden, aan dese Juffrouw *Elisabeth van Zanen* is vergunt geweest tot een Erf-leen, terwijle dat 'et by hare Erfgenamen namaals beseten, en ook onder dat geslachte verdeilt is geworden, als uit 'et vervolg blijken sal. By de tijdt van de voornoemde *Elisabeth* leefde ook *Symon van Zanen*, 't jaar van 1377. wierde Knape vermeldt 1392. Hem is de Ambachts Heerlijkheidt van *Oost-zaanden* vergunt van Hartog *Aalbrecht*, in 't jaar van 1403. en dat voor zijn leven lang. Dese Meester *Symon van Zaanden* wierde in een Opstal tot *Haarlem* van zijn vijanden in zijn huis gejaagt, en meenden hem doodt te slaan, dan zijn vervolgers wierden veertien in 't getal verslagen; doch zy hebben hem eindelijk ook omgebracht, daar groote onheil uit rees, *Gouth.* Folio 419. Hollandtsche Kron. Divis. 26. Cap. 58.

en *Samuel Amſing*, pag. 501. Wijders heb ik in de volgende tijdt geen Heeren van *Zaanden* gevonden, dan in 't jaar van 1602. als wanneer ſterf *Adam* van der *Duin Adamſz.* Heere van *Zanen*, die getrouwt hadde Juffrouw *Machtild* van der *Mye*, Dochter van *Tyman* en van Juffrouw *Maria van Schoten*, waar hy by wan *Tyman* van der *Duin*, Heere van *Zanen*, deſe ſtorf Jongman Ao. 1603. oudt 26. jaren; Juffrouw *Machtild* zijn Suſter trouwde Ao. 1602. *Antonis* van *Duvenvoorde*, Heere van den *Boſch*, en wan Jonker *Arent Adam van Waſſenaar, Heere van den Buſch in Goilandt, en van Zanen.* Deſe heeft zijn gerechtigheidt en eigendom die hy in de gemelde Landen hadt, aan eenige rijke Huislieden tot *Saardam* verkoft, gelijk noch volgen ſal; uit het welke men afnemen kan dat dit Erf-leen van de boven-genoemde Landen altijdt aan de nakomelingen en vermaagſchapten van *Zaanden* gebleven is, tot op Jonker *Arent* voornoemt, van de welke *Mathias van der Hoeve* ſegt, Dat hy beſat, ofte dat hem toequam het Huis te *Zanen*, dat een Stam-huis geweeſt is; en waar gelegen, vraagde van de *Sed*? want ik alle de Kaſteelen, en Heeren Slooten van Kenne-

merlandt, soo vervallen als noch in vollen wesen, in 't voorleden jaar besichtigt hebbe, sonder onder de selve te vinden een Huis van *Zanen*, ofte van *Zaanden*. Het is ganschelijk, antwoorde hy, tot in den gronde uitgeroeit, soo dat 'er geen fondamenten meer van en zijn; doch het Landt daar dit oudt en Edelhuis op gebouwt was, soo ons de ouden vertoont hebben, siet gy daar even over het *Vinke-padt*, en over de Lijn-baan henen, eertijdts toebehoorende de erfgenamen van *Pieter Maartsz.* en wordt voor seeker gehouden dat hunne Stamhuis of Adelijke wooninge hier op stondt, zijnde in ons Velt, aan de zijde van *West-zanen*. Het is buiten alle twijffel een heerelijke woonplaats geweest, met Hoven en wateren omcingelt, een huis waar de Edelen voortgeteelt wierden, tot onderscheidt van soodanigen, die men alleen tot vermaak timmerde. In de Vyver van des Heeren Hof heb ik dikwils gevischt, 't geen nu noch des *Heeren watering* genoemt wordt, en heeft dat water welk na 't Zuiden strekt, bevochtigende de boorden van de *Hof-landen*, mooghelijk voorby de *Vogel-koyen* tot in de *Zane* gevallen, versien zijnde met Elssen-boomen, als de opge-
dolven

dolven wortelen, niet alleen daar omtrent, maar ook by des Heeren watering uitgegraven, noch wel te kennen geven, of ſe moſten van de oude Boſſchen overgebleven zijn.

Van deſen morgen, waarde vriendt en vriendinnen, verhaalde ik u van de Landen die men de *Koyen*, ofte wel de *Vogelkoyen* noemt, daar neffens van de 12. 14. en 19. maden Landts, dat den Edeldom van *Zaanden* toebehoorden, op welke zy haar Jacht, Vogel-vangſt, en miſſchien haar Viſſcherijen gehouden hebben, en niet tegenſtaande dat ik doe ſeide de ſelve (na 't verloop van de oude *Zaanſche* Edelen) leen-wijs geſchonken zijn aan andere van Adel, wiens nakomelingen tot aan Jonker *Arent Adam van Waſſenaar, &c. Heere van Zanen*, dat beſaten, niet te min in 't herwaarts-gaan quam my in 't ſin een geſchrift daar van te hebben, en is by dit werk gedaan, uit 't et welke licht te beſpeuren is dat de Erfgenamen van *Zanen*, ofte die aan haar vermaagſchapt waren, deſe zijn geweeſt die het wederom in Erf-leen ontfingen, en dat op ſeekere voorwaarden beſaten. Den inhoudt hier van is dusdanig: De Landen die ik de Luſtgaarden en Vogel-koyen der *Edelen van*

Zaanden genoemt heb, en eensdeels in de oude reekeningen van *West-zanen* alsoo bekent zijn, nu ter tijdt, en lange te vooren, gehouden voor de 19. 14. en 12. Maden, die haar wel eer breeder in 't Zuiden en Noorden gestrekt hebben, dan se tegenwoordig doen, mits de selve aan d'een zijde door het aanslaan van de *Hollesloot*, en aan d'ander zijde door de Zeeburg seer verkleint zijn geworden; dese Landen, nevens andere goederen der voornoemde Edelen van *Zaanden*, tot des Graven Tafel gekomen zijnde, onder *Graaf Jan van Henegouwen*, doen ter tijdt Graaf van Hollandt, heeft by dien over-geset aan *Jan van Beaumont*, zijnen tweeden Soon, desgelijks daar by gedaan *West-zanen*, *Krommenye*, en andere plaatsen; maar soo het blijkt uit de oude Brieven, hebben die van *Zanen* de gemelde Landen wederom verkregen, 't zy dan door gunste des Graven van H*ollandt*, Heer *Jans van Beaumondt*, *Guije van Blois*, ofte hare erven, 't zy dan by aankoop van Juffrouw *Elisabeth van Zanen*, doen *Guido van* B*lois* soo seer in schulden stak, ofte van hare erven de Heeren van *Oosterwijk* en van *Foreest*, ofte die van beide de geslachten in een gesmolten; want het is seekerlijk dat

dat de nasaten van *Herbert van Foreest* de 19. maden in Erf-leen beseten hebben, en is namaals by de Heer *Coen van Oosterwijk* een gesplist Erf-leen geworden, als gedeelt zijnde in twee staken, met bewilliging des Stadthouders van de Leenen en Leen-mannen, behoudelijk dat elke helft van de 19. maden weder-keerende tot de partije van de Leenen, daar se afgesplitst werden, als dan een ongesplitst Leen als voor heen wesen sou, sulks blijkt wel uit de Brief van Keiser *Karel* hier toegevoegt. *Maria*, de Dochter van *Harbert van Foreest*, zijnde erfgenaam van haren Vader, heeft de helft van de 19. maden overgeset aan Juffrou *Catarina Roelofs Dochter*, als 't blijkt uit de Brief van *Maximilianus*, Roomsch Keiser, die aldus luidt:

MAXIMILIANUS, *by der genade Godes* ROOMSCH KEISER, *Konink van* GARMANIEN, *van* HONGARIEN, &c. *en* KAREL, *by der gratie Godes* EERTS-HARTOGE *in* OOSTENRYK, *Prince in* SPANJE, *van de twee* SICILIEN, &c. *Hartoge van* BOURGONDIEN, *van* LOTERINGEN, *van* BRABANDT, *Grave van* HABSBURG, *van* VLAANDEREN,

REN, *van* TIROL, *&c. van* HOLLANDT *en* ZEELANDT, *&c. doen kondt allen luiden, dat voor onsen lieve en getrouwe Neve de Grave van* EGMONT, *Heer tot* BAAR, *onsen Stadthouder Generaal en voor onsen Leen-mannen van* Hollandt *hier na genoemt, in teedere persoone gekomen is Juffrouw* MARIA HERPERTS, *Dochter van* FOREEST, *met* AALBRECHT VAN RAAPHORST, *haren gerechten man en Kerkelyken Voogt, die ons met haren voorsz. Voogts handt, met halm handt en monde, opgedragen, overgegeven en quijt-geschouden heeft, sonder iets meer daar aan ende inne te houden, gelyk onsen mannen wysen dat recht was, tot behoef van* CATARINA ROELOFS *Dochter,* FLORIS BOLLEN *Huisvrouwe, de helft van de* 19. *maden Landts, gelegen buiten Dijks by* Zaandendam, *die de selve Juffrouw* MARIA, *en* HARPART VAN FOREEST *haren Vader van onsen Graaflijkheidt van* Hollandt, *tot een Erf-leen te houden plagen, na inhouden en uitwysen der oude brieven, en onse registeren daar van wesende. Dit gedaan zynde, soo hebben wy rechtevoorts wederom (behoudende ons en een yegelijk zyns rechts) verlijt en verleent, verlijen en verleenen mits desen onse brieven, de*

voorsz.

voorsz. Juffrouw CATHARINA *Roelofs Dochter, de voornoemde helft van de 19. maden Lands gelegen soo voorsz. staat, te houden van ons onsen erven en nakomelingen, Graven en Gravinnen van Hollandt, Iuffrouw* CATARINA ROELOFS *Dochter heure erve en nakomelingen tot eenen Erf-leen, gelyk* HARBART VAN FOREEST, *de voorsz.* MARIA *ende hare voorsaten die gehouden hebben: en voor de voorsz. Iuffrou* CATARINA *heeft ons* FLORIS BOLLE, *heuren ge-echten man en Kerkelyke Voogt, hulde, eet en manschap gedaan, in de maniere gecostumeert, hier hebben by, aan, en over geweest onse getrouwe Leen-mannen, als, &c. Gegeven in den* Hage, *den sestiende dagh van Mai-maant, in 't jaar ons* Heeren 1511. *en van den Rijke des Keisers, te weten van* GARMANIEN 25. *en van* HONGARIEN, *&c.* 21. *jaar; op de kant stondt. by den Keiser, en myn* Heere *den Eerts-*Hartoge, *Prinse van* SPANJE, *ter relatie van de Stadthouder en Leenmannen.*

Dese, ofte de andere helft van de 19. maden, is daar na in 't verloop van 30. jaren verlijt en verleent aan eenen *Henwich van Egmont,* mede van de *Foreesten,* zijnde een Dochter van *Anna van Foreest,*

reeſt, (ſtaat te letten dat 'et Stam-huis van *Foreeſt* by de *Beverwyk*, nu vervallen, ook *Ooſterwyk* genoemt wordt) de brief daar van aan Juffrouw *Henwich* verleent luidt aldus: *Carel*, by der genade Godes Roomſch Keiſer, altijdt vermeerder des Rijks, Konink van *Garmanien*, van *Caſtilien*, van *Leon*, van *Granaden*, van *Arragon*, van *Navarre*, van *Napels*, van de *Sicilien*, van *Majorken*, van *Sardanien*, van de Eilanden van *Indien*, en vaſte Landen der Zee-*Oceane*, Eerts-Hartoge van *Ooſtenryk*, Hartoge van *Borgondien*, van *Brabandt*, van *Loterik*, &c. Grave van *Vlaanderen*, van *Artois*, &c. van *Hollandt*, *Zeelandt*, &c. doen kondt allen luiden, dat wy, behoudende ons en een yegelijk zijnes rechts, verlijdt en verleent hebben, verlijen en verleenen met deſe onſe brieven, Juffrouw *Henwich van Egmont*, haar aangekomen en beſtorven by doode, en makinge van Jonkvrouw *Anna van Foreeſt* haar Moeder, de gerechte helft van de 19. maden Landts, leggende t'*Zaander-dam*, buiten Dijks, te houden van ons, onſen erven en nakomelingen, tot een Erf-leen, gelijk haar Moeder dat te houden placht, behouden en wel verſtaande, ſoo wanneer de helft van de

voorſz.

voorsz. negentien maden Landts weder komen aan de partije van leenen daar se afgespliſt werden, datse als dan met de voorsz. partije van leenen wederom een ongespliſt Leen wesen sal; en voor de voorsz. Juffrouw *Henwich*, heeft ons hulde, eedt en manschap gedaan *Lambert Pouwelsz.* Dijk-graaf van *Woerden*, haren gekooren Voogt in deser saken, behouden en wel verstaande, dat haar Voogt in der tijdt wesende, ons gehouden blijft, hulde, eedt en manschap te doen, als 't behoort. Hier waren by, aan en om, als onse Leen-mannen van Hollandt, *Kornelis Barthoutsz.* en *Ian van der Woerdt.* Des t'oirconde hebben desen Brief bezegelt met den Zegel van onsen Leen-hove in den *Hage* hier aan gehangen. Gegeven op den tienden dagh van Oogst-maant, in 't jaar ons Heeren 1541. Op de rugge van desen stondt by den Keiser, ter relatie van den Stadthouder en Leen-mannen van Hollandt. Daar na op den 20. dagh van Augusti, Ao. 1542. doe dede *Iacob van Duvenvoorde*, als Man en Voogt van *Henwich van Egmondt* zijn Huisvrouw, den behoorelijken eedt, daar inne hy by den blijke van desen gehouden was, in handen van den Heer *Gerrit, Heer van Assendelft,*

delft, &c. Ridder, Stadthouder van de Leenen in Hollandt, daar by, aan en omme waren, als Leen-mannen, Mr. *Anthonis* Harwaijer, *Antonis le Bucq*, *Iacob van Boshuisen*, en *Ian van der Woerdt*, met den Schrijver *C. Barthoutsz.*

Komende voorts tot de 14. en 12. maden, mede in de oude jaren tot de Edelen van *Zaanden* behoorig, de welk ook meesten-deelen toegekomen hebben de Erfgenamen *Koens van Oosterwyk*, na verloop van eenige tijden, van de welke by my geen Leen-heffinge bevonden is, blijkt nochtans uit 'et verlijen van drie maden Landts daar in en by gelegen, wat 'er van te weten staat; want in 't jaar van 1449. den sestienden van Loumaant, is eenen *Ian Reiniersz.* verlijdt ende verleent met drie maden Landts, gelegen buiten Dijks by *Zaanderdam*, onder Hartoge *Philips van Bourgondien*, Graaf van Hollandt, Neef van Vrouwe *Iacoba*, eertijdts Gravin van Hollandt, Zeelandt, &c. Het eene mat lag in de 14. maden Landts met *Koenen* Erfgenamen van *Oosterwyk*, dat ander met gemengder Vure in de 12. maden Landts, daar de Heer *Koenen van Oosterwyks* Erfgenamen voorsz. ook de helft in hadden,
en

en dat derde mat lag in *Symon Ewoutſz. woordt*, die hem aangekomen en beſtorven waren by doode *Dirk Reinier Bartouſz.* zijnen Broeder, en dit alles tot een Erf-leen, gelijk zijn Broeder die te houden plach, gelijk de Handveſten en Brieven daar van zijnde ſulks innehielden en begrepen: als Leen-mannen waren, Heer *Lodowyk van Montfoort*, Heer *Gerrit van Zijl*, Mr. *Lodowyk van der Eike*, *Dirk van Swieten*, en *Gerrit Potter van der Loo.* Volgens is zijn Soon *Reinier Ianſz.* daar mede verlijdt en verleent, in 't jaar van 1457. den dartiende van Hooi-maant, hem aanbeſtorven met de doodt van zijnen Vader: als Leen-mannen waren, Heer *Lodowyk van Treſlonge*, Heer *Iacob van Cats*, Heer *Gerrit van Aſſendelft*, Mr. *Lodowyk van der Eike*, Mr. *Henderik van der Mye*, en *Jan Ruigrok.* Na hem quam *Klaas Reinierſz.* zijn Soon, doch hier van is geen Brief voor handen: deſe zijnen kindt *Ian Klaaſz.* na-latende was onmondig, daarom een *Chriſpijn Ianſz.* voor hem hulde, eedt en manſchap gedaan heeft, onder verbandt dat hy *Klaas* voorſz. tot zijn mondige jaren gekomen zijnde, te weten na verloop van een jaar, ſoude ſelver zijn eedt, hulde en manſchap doen, als Leen-mannen

waren

waren *Tielman van Dulleken*, en *Iordaan van Raamsdonk*. Voorts onder Keiſer *Carolus*, de vijfde van dien naam, in 't jaar 1519. is jonge *Ian Klaaſz. Kuiper* verlijdt en verleent geworden met de voorſz. 3. maden Landts, het eene met gemengder Vuere, met Heer *Koen van Oosterwyk* voornoemt in de 14. maden, 't andere als voorſz. hem aangekomen by overleveringe van *Ian Klaaſz.* die 't Keiſer *Carel* voorſz. en zijn Leen-mannen opgedragen had, en alſoo 't deſe *Ian Kuiper* het weder van den Keiſer door zijne Leen-mannen ontfing, heeft zijnen Oom *Ian Klaaſz.* voornoemt, (hy onmondig zijnde) voor hem hulde, eedt en manſchap gedaan, op voorwaarden als boven, doen Leen-mannen waren Mr. *Iacob Mouritſz. Raadt*, *Iohan de Heviter*, Schout van *Delft*, en Mr. *Barthout van Assendelft*, Geheim-ſchrijver. Hier op volgde zijnen Broeder Ao. 1532. namelijk *Klaas Klaaſz.* en 1539. *Cornelis Klaaſz. Kuiper*; en wijders 't jaar 1548. *Marten Klaaſz.* onder verſcheide Leen-mannen. Hem is gevolgt eenen *Klaas Hendrikſz.* waar van geen Brief bevonden heb. Deſe daalde in 't jaar van 1579. op *Cornelis Dirkſz. Zanerdammer*, zijn Neef; welke *Cornelis*

Dirkſz.

Dirksz. dit zijn Erf-leen by handt, halm en monde opgedragen, over-gegeven en quijt-geschouden heeft, aan eenen *Cornelis Luitsz.* my wel bekent, sonder eenig recht, actie ofte toeseggen daar meer aan te hebben, gelijk de Leenmannen wijsden dat recht was, verlijde en verleende de selve in 't jaar 1588. aan de voornoemde *Cornelis Luitsz.* op die maniere als die te vooren verlijdt en verleent geworden zijn, daar over als Leen-mannen waren *Christiaan van Alkemade, Laurens van der Goes*, en *Ioseph van Meerhout.* By de Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, ter ordonnantie van de selve *Ian van der Does en van Noordtwyk.*

Siet, seide *Ambiorix*, hoe dese Landen, na 't verval van den ouden *Edeldom van Zaanden*, ten meesten-deelen zijn gebleven en in Leen beseten by de nakomelingen, en wel te merken is datse zijn afdalende van de Stamme van *Zanen*; te meer, alsoo ik voor desen verhaalt heb, hoe *Arent Adam van Wassenaar*, Heere van *Zanen*, in de voorsz. Landen geërft zijnde, die by mijnen tijd verkoft heeft aan Huislieden tot *Saardam*, op de *Zeedyk*, konnende minder Landt leveren als hy wel meende, om dat 'et

dat'et ſelve, als een uithoek tegens de golven van de *Holleſloot* leggende, ſonderlinge afgeſleten was. Doen vraagde hem *Ruſſellania*, wat is dat te ſeggen, geſplitſte en ongeſplitſte Leenen, en waar toe gedijde den eedt, de hulde en manſchap van de Erf-beſitters der Leenlanden? daar benevens voegder van de *Sed* op, Ik heb u hooren verhalen in 't verly van de kleine Sluis in de *Zaander-dam*, dat 'et tot een Erf-leen vergunt wierdt te *verheer-gewaden*, als 't verſchijnen ſoude na 't inhouden van de oude Brieven, en dat de Kerk-beſorgers altijdt zijn Hoogheidt een ſterffelijken man moſten ſtellen, om zijn Hoogheidt te dienen, en zijn rechten en heer-gewaden daar toe ſtaande te betalen; maar ik en vat de rechte meeninge noch niet, verſoek datge van dat ſelve wat openinge doet. Hy antwoorde en ſprak, ſoo veel als dient tot deſe ſake, ſtaat dit ook vervolgens aangeteekent, dewijle ſchrijft hy hier vermeldinge geſchiedt van Erf-leenen, *geſplitſt* en *ongeſplitſt*, en van *gemengder vuere*, daar benevens van *eedt*, *hulde* en *manſchap*, wijders in ſommige Brieven van *heergewaden*, en 't geene daar toe ſtaat, ſoo ſullen wy daar een weinig meerder van

ſchrij-

[b]chrijven. *Leen-recht* (ſoo Hugo *Grotius* [v]ermelt) *is een erffelyk onſplitsbare tocht* [o]*p eens anders ontilbare goedt, met onder-* [li]*nge verbinteniſſe van ſchut aan d'eene* [z]*yde, en plicht van* MANSCHAP *en* [H]EER-GEWADEN *aan d'ander zyde;* [w]*ordt geſegt een erffelyke* ONSPLITS-[B]ARE, *want hoewel erf-pacht uit eigen* [w]*ardt ſplitsbaar is, ſoo is Leen-goedt in* [H]*ollandt niet* SPLITSBAAR, *dan door* [g]*unninge.* Sulks ſiet men in den Brief [v]an Keiſer *Carel* boven aan geteekent, [d]aar het Leen, door gunninge geſplitſt [z]ijnde, op voorwaarde weder-keeren [m]oet aan de partije van Leenen daar ſe [a]fgeſplitſt was. Het erft altijdt op een [h]ooft, dat is by verſterf na 'et oude Hol-[l]andtſche Recht ('t welk gevolgt wordt [a]ls 'er niet anders beſprooken is) op [']t oudtſte man-hooft, onder des laatſte [b]eſitters wettige kinderen, ofte vordere af-komelingen, mede mannen uit man-[n]en gekomen, 't naaſte lidt gaande voor [h]et vordere; de Leenen die het oude Hollandtſche Recht volgen, werden nu by veele genoemt quade Leenen, maar by onſe voor-ouderen rechte Leenen. Hoe verre nu het Leen verſterft op de naaſte magen, leeſt *Grotius in zyn Inlei-dinge tot de* Hollandtſche *Rechts-geleert-heidt,*

heidt, in't 41. *Deel.* Hier is vermeldt het Leen een tocht te zijn, ten aansien van welke tocht, als erffelijk zijnde, den Leen-man alle kosten dragen moet, die op 't goet vallen, en 't selve niet verminderen, &c. Ontilbaar goedt is 'er gesegt, om dat 'et by ons niet bevonden wordt sulk recht over tilbaar werdt gepleegt, wijders eens anders goedt, om dat een ander daar aan heeft het recht van verval, de welke genoemt wordt den Heer van 't Leen; dese is ofte Landt-Overheidt selver, ofte zijn Leenman; want des Graaffelijkheidts Leenmannen mogen mede hebben hunne Leen-mannen, die men Leens-Leenmannen, ofte mans-mannen noemt, en 't goedt Leens-leen, ofte Achterleen, &c. Hier wordt noch by gedaan met onderlinge verbintenisse; want de Heer is schuldig aan den Leen-man schut en scherm, den Leen-man aan den Heer manschap ende heer-gewaden: manschap nu ofte hulde is een eedt, waar door den Leen-besitter sich verbindt den Heer getrouw te zijn, des selfs voordeel te soeken, hem ten besten te raden, te helpen en by te staan, zijn achterdeel te weeren, en te ontdekken 't geen strekken soude mogen tot zijnen schade, welke

welke eedt geſchiedt aan de Smal-heeren, wordt altijdt verſtaan de Landt-Overheidt daar van uitgenomen; uit kracht van deſe eedt plegen de Leenmannen, en mans-mannen ſelver, ofte by merkelijk belet door andere, hunne Leen-heeren te moeten dienen in alle Heir-vaarten, te weten, tot verweeringe der Paal-ſteden, 't welk men Landt-weer noemt, ofte ook buiten de Palen, ſoo wanneer het Oorelog was, begonnen en aangenomen by Rade van de Ridderen, Knapen, en groote Steden van Hollandt; want anderſins waren ſe niet ſchuldig te dienen, volgens hunne Handveſten. Wijders, ſoo veel 't Manſchap aangaat, dit wordt by handt en by mondt gedaan, in 't byweſen van andere Leenmannen, niet alleen by den eerſten Leen-man, maar ook by zijne navolgeren, ſoo dikwils het Leen verſterft, en dat binnen den tijdt van een jaar en ſes weeken, nevens het verſoek van 't verly, dat is, vernieuwinge van de uitgifte. Voor onmondige doet den mond-borg den eedt, met voorwaarden, dat de Weeſen, mondig zijnde geworden, den eedt doen by haar eigen handt en mondt. De *Heer-gewaden* zijn vereeringen, die den Leen-man de Heer ſchuldig is ten

tijde van 't verly, waar van de eerst beleende vry is; dese Heer-gewaden werden veeltijdts in de uitgifte uitgedrukt, bestaande in een Valk, Havik, Sparwar, Salm, Snoek, Windt-honden, Spooren, Handt-schoenen, &c. alle het welke met seeker geldt na ouder gewoonte afgekocht kan werden. Soo wanneer 't Heer-gewaadt niet is uitgedrukt, soo moet men een groot of middelbaar Leen verheer-gewaden met tien Karolus guldens, maar een klein Leen met de waarde van eens jaars Vruchten, &c. Dit zy genoeg, alsoo wy ons niet wijder dese dingen aangematigt hebben te verhalen, als dienstelijk mach zijn tot de *Historiale Commentarien van Zaanlandt*; wijsende den Leser voorders tot het boven-genoemde Boek van den geleerden Heer *Hugo Grotius*, daar 't alles breder en ten overvloedt verklaart wordt.

Hier op begon hy aldus te spreeken: Gy hebt, mijne vrienden, nu genoegsaam verstaan, uit dit geschrift, van wat nature dat een Erf-leen is, soo veel aan d'een zijde beroert het verbandt van de Overheidt, die het verval toequam, door het verloopen van de *Heere van Zaanden*, als aan d'andere zijde de plicht, manschap en Heer-gewaden van 't vergunde,

en

en van de Erfgenamen van 't Leen, die, gelijk ik gesegt heb, in de gemelde Landen ten meesten-deele geweest zijn de nakomelingen van de Heere van *Zanen*, vermaagschapt met de Huise van *Oosterwyk* en *Foreest*; doch om hier toe eens recht te besien hoe dese goederen vervallen zijn, en desgelijks aan te roeren door wat oorsake datse aan de Graven van Hollandt quamen, soo staat te weten (waar van nu en dan vermeldt is) dat *Willem van Zaanden* een seer grooten vriendt van *Gerrit, Heer van Velsen*, was, 't zy door nabuurschap, door Huwelijk, ofte anders. Nu soo hadde de Heer van *Velsen* een swaren wrok op *Floris*, de vijfde van dien naam, Graaf van Hollandt, genomen, en tot 'et selve ingewikkelt niet alleen *Gysbrecht van Amstel*, zijnen Neve, Heer *Harman van Woerden*, zijn Schoon-vader, met andere zijne vrienden, maar ook onsen Heer *Willem van Zaanden*, genoegsaam tot den ondergang van zijn Huis, dewijle datse haren Heer ombrachten. Van den oorsprong des haats tegens de Graaf en wettelijken Heer van 't Landt, staat geschreven by *Gouthoeven*, *Folio* 341. *In de Hollandtsche Kronijk Divis.* 19. *Cap.* 17. *en* 18. *In de Rym-Kronijk*,

Folio 31. *In Oudt-zaanden, Pag.* 45. en by andere oude Schrijvers, die men tot dese navolgende oorsaken brengen kan: Voor eerst, de Graaf van Hollandt hadde de Heere van *Amstel* en van *Woerden*, ten geval van den Bisschop van *Uitrecht*, veel Slooten en Landerijen afgenomen; want Heer *Gysbrecht van Amstel* most het Huis te VREDELANDT laten in handen van den voornoemden Bisschop, en Heer *Harman van Woerden*, des Graven mogentheidt vruchtende, ten Lande uittrekken, en scheiden van 't Kasteel te MONDTFOORT; daar benevens in het soenen met de Graaf, mocht Heer H*arman* zijn Dochter ten Huwelijk niet besteden, sonder verlof van Grave *Floris* voornoemt, die niet en wou bewilligen in 't Houwelijk met de Heer van *Velsen*, en soo men segt Heer *Gerrit van Velsen* aanging, dat hy zijn Boelschap nemen soude, die tot antwoordt gaf, *Zyn versleten* Schoenen *niet te willen dragen*, (gelijk men in een oudt Liedtje singt) ofte zijnen Hoer niet te willen hebben, en de Graaf daar wederom op, Nochtans suldy mijn Hoere trouwen; 't welk door seekere voorvallen uitgevoert zijnde, als het ter ooren van *Gerrit van Velsen* quam, soo
swoer

ſwoer hy by zijn Ridderſchap, dien ſmaat en Vrouwe-ſchendery niet ongewrooken te ſullen laten, gevende ſulks te kennen aan zijn Schoon-vader, de *Heer van Woerden*, en aan zijn Neef, Heer *Gysbrecht van Amſtel*, dat de gemoederen ſoo verbitterde (alrede vol ongenoegen weſende) dat 'et alles van gal en t'ſamen-ſweeringe toeliep. Wijders had dit niet weinig te ſeggen het onthoofden van *Velſens* Broeder, door Grave *Florens*, ter onſchuldt, en een heel jaar vangen ſitten van *Velſen* ſelfs, ſonder bewijs van zijn misdaadt; en of ſchoon de Graaf daar na hem meerder verheven heeft, nochtans heeft de genegentheidt tot wrake ook meerder gewoſſen. Dit waren ſaken van ſwaren gewichte, en doet 'er by, dat de Graaf van Hollandt, *Floris* de vijfde voornoemt, veertig Welbooren mannen, ofte van de rijkſte Huislieden, alle op eenen dagh tot Ridders ſloeg, tegens 't herte van den ouden Adeldom, die hem daarom ſeer benijden, en der *kalen Godt* noemde, waar over veel van de voornaamſte Ridderen en Knapen, af-keerig zijnde van Grave *Floris*, tegens hem opſtonden, onder deſe waren

Heer Gerrit van VELSEN,

Heer Harman van WOERDEN,
Heer Gysbrecht van AAMSTEL,
Willem van ZAANDEN, *Heer van*
ZANEN,
Heer Arent van BENSKOOP,
Heer Gerrit van KRAYENHORST,
Heer Willem van TEILINGEN,
Heer Jan van HEUSDEN,
Heer Caſtyn van RENESSE,
En Heer *Alewyn zyn Broeder*,

Met veele andere voornaamſte Ridderen en Edelen van Hollandt, makende een heimelijk verbondt met de Konink van *Engelandt*, den Hartog van *Brabandt*, en die van *Vlaanderen*, daar in beſlooten wierdt, dat men Graaf *Floris* voornoemt levendig vangen, den Konink van *Engelandt* overleveren, zijn Soon *Johan* de eerſte weder halen, (die met des Konings Dochter getrouwt was) en in de Landen van Hollandt en Zeelandt huldigen ſou: kort om, daar wierdt een dagh beſtemt tot *Uitrecht*, en de Grave ter Jacht genoodigt, en gevangen genomen, als genoegſaam blijkt in een Gedicht van *Melioris Stok*, daar hy aldus ſegt:

Doe Graaf *Floris* dus quam gevaren,
Voeren tegens hem t'eenre ſcharen
Die van *Woerden*, en die van *Amſtel*,

Gerrit

Gerrit van Velsen de moord'naar fel;
Daar quam mede *Arent van Benskoop*,
Gerrit van Krayenhorst in den hoop,
Willem van Teilingen quam daar mede,
Willem van Zaanden ter selver stede;
Daar quam doen soo meen'gen man,
Die ik al niet genoemen kan.
Als zy dus quamen te gemoedt,
Hevet hy se alder-eerst gegroet,
En H*arman van Woerden* reet ane,
Als diene wille hadde te vane,
En grepen by den breidel saan,
Uwe hooge sprongen zijn gedaan;
Gy sult niet meer voeren drijven,
Sprak hy, Heer Mr. gy moet blijven
Onsen gevangen, 't is lief of leet;
Ik segge u dat ik 'et wel weet
Dat de Grave 't hiel Overspel,
Want hy loeg, dat weet ik wel.

Niet tegenstaande hem de Graaf verweerde, most hy evenwel in haar handen blijven, en wierdt by nacht op 't Huis te *Muiden* gebracht; doch door den sterken aantocht der *Kennemerlanders*, *West-Vriesen* en *Waterlanders* gedrongen zijnde te ruimen, vluchten met hem door Del, door Duin, gebonden op een klein Paerdeken, dat, door de swaartte, niet konnende over de Sloot springen, daar in viel, sonder dat 'et

ſelfde daar uit te krijgen was, door den yverigen toeloop der *Naarders*, oorſaak dat *Gerrit van Velſen*, die een hart fel man was, zijn Swaert uittrok, en de Graaf met een-en-twintig wonden van leven ter doodt bracht; wijders met *Willem van Zaanden*, en andere van zijne byſtanden, op het Huis te *Kroonenburg* vluchtte; doch Heer *Harman van Woerden* en *Gysbrecht van Amſtel* die vertogen buiten Landts, liever in een vrije Heide zijnde, dan op ten Kaſteele; want 'et Huis te *Kroonenburg* terſtondt by den Grave van *Kleve* belegert, en na veele ſtormen ingenomen wierd, alſoo der uit alle wijken groote macht quam, om deſe wreede daadt te ſtraffen. De gevangenen wierden verdeilt, die van *Leiden* kregen *Gerrit van Velſen*, die van *Delft Willem van Zaanden*, &c. ofte anders, ſoo 't blijkt uit de Rijm-Kronijk, zijn ſe beide de Kennemers in handen gekomen; want ſe die ſeer ernſtelijk begeerde, als 'er geſegt wordt,

De Grave haddes korte raadt,
Ende ſprak, houdes uwen vrede,
Neemt *Gerrit* ende *Willem* mede
Van Zaanden, &c.

Van de groote ſtraffe die de *Leyenaars Velſen* aangedaan ſoude hebben, getuigt 'et

'et oude Liedeken; doch de Rijm-Kronijk segt aldus:

Gerrit van Velsen en *Willem van Zaanden*
Trekten de knechten mette tanden,
Als of zy se wilden eten,
En dooden daar toe suldy weten.

Sommige meenen hier uit datse terstond doodt-geschooten, of anders omgebracht zijn; het is buiten twijffel dat dit Vaarsken daar mede wil uitdrukken de groote bitterheidt die dit volk tegens de gevangenen gebruikten, als het onwaerdig voort-trekken, en sleuren, het bijten op de tanden of se die wilden verscheuren, ja de lust tot wrake was soo toenemende, dat de Grave van *Kleve* met zijn by-hebbend' volk terstondt het Huis te *Kroonenburg* neder-wierp: hy trok van daar voor 't Huis te *Muiden*, om 'et selve een gang te doen gaan, maar vondt geen tegen-standt, waar over 't verschoont werde, en Heer *Dirk* van *Haarlem* te bewaren gegeven. Wijders wierdt verdestrueert het Stam-huis van *Aamstel*, by *Ouder-kerk*, ook het *Reigers-hof*, op de Riviere van den *Aamstel*, ('t Plaisier-Huis) als vermeldt wordt *Chartre Cron.* Fol. 134. desgelijks is ook geschiedt aan het *Stam-huis van*

Velſen, ſtaande in 't Dorp van *Velſen*, daar van ik noch laaſtmalen de muren geſien heb, en *Amſing* ſeer wel ſegt,

Van *Gerrit* den verraâr 't Huis *Velſen* ſtukken leidt,
Tot zijne ſchand' en ſmaadt, ja tot een eeuwig teeken
Hoe 's Princen moordery de ſchenders op ſal breeken.

Is na 't getuigenis van *Hadianus Junius* door de gemeine wapenen van Hollandt en Zeelandt beſtormt, en verwoeſt, wiens grondt de lieffelijke Poët *Johannes Douſa* beſit, leeſt *Gouth.* Folio 79. Deſe Oorelogs-hoop, ganſch uitgelaten tot wrake, zijn voorder gekomen in de Heerlijkheidt van *Zaanden*, en hebben het Stam-huis aldaar omgeworpen, verbrandt en uitgeroeit, latende ſobere lit-teekenen na, met 'et welke ook verlooren zijn alle Handveſten en Brieven van de Ingeſetenen in de voornoemde Heerlijkheidt; de goederen en Landen van de Heere van *Zaanden*, zijn doen vervreemt geworden, en hare Geſlachts-wapen ontnomen. Dit, verhoop ik, ſal nu genoeg zijn tot 'et verhaal van *Oudt-Zaanden*, een ſoo groot Kerſpel geweeſt zijnde, gelijk te vooren geſegt is, als het wel een voortreffelijke Heerlijkheidt

heidt mocht genoemt werden; een besit van soo oude Edelen, vermaagschapt aan de voornaamste van Kennemerland, een Treur-tooneel van soodanige ongevallen, daar eerstelijk de Kerk en Huisen verbrandde, en daar na de Edelen ofte haar çieraat wegh-genomen wierdt.

Het is tijdt, dunkt my, van het *Oude Zaanden* en de Edelen af te scheiden, en te komen tot de vertellinge van

ZAANDEN-DAM.

Zanen-dam, ofte *Saardam*, heeft de name buiten twijffel bekomen uit de Riviere de *Zane*; soo wanneer wy willen seggen *Zanen-dam*, als 't baarblijkelijkkſten is, sal den oorsprong te vinden zijn in de *Riviere*, en den *Dam*, maar *Zaanden-dam* moet te samen gevoegt wesen met den *Dam*, en de naam van 't oude Dorp. In verscheide Kerkelijke en Wereltlijke Brieven zijn ook seer verscheiden name: *Rudolphus*, Bisschop van Uitrecht, schrijft *Saarder-dam*; in de Brief van 't heilig Kruis-Outaar staat *Zaander-dam*; een oudt Hoogduits Schrift (daar de Kapelle van *Saardam* gesegt wordt te leggen in 't Sticht van *Uitrecht*) noemt 'et *Sader-dam*; andere *Sanenredam*, andere *Saberdam*, en diergelijk. Men vindt seer veel Steden en

Dorpen in Hollandt die de naam in *Dam* eindigen, als, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Amſterdam*, *Edam*, *Munnekendam*, *Sparendam*, *Durgerdam*, *Uitdam*, *Nieuwendam*, *Leitſendam*, *Maasdam*, Heer *Jansdam*, *Billerdam*, *Schardam*, *Krabbedam*, &c. eensdeels uit de bedamde wateren, anderdeels uit de namen van perſoonen en plaatſen die 'er te vooren geweeſt hebben. Wanneer de *Dam van Zaanden* geleidt is, die oudt-tijds de *Voor-dam* genaamt wierdt, daar van heb ik den precijſen tijdt niet konnen vernemen; het is eenigſins wel af te meten uit een Brief van Hartog *Aalbrecht* van Beiren, van 't jaar 1396. daar hy ſegt, *Dat hy verſtaan hadde van veel wetachtige knapen, dat de Stede van* ALKMAAR *van hare Landen geheeten over 't* YE, *gelegen binnen de vryheidt der voornoemde Stede, nooit geſtoelt noch gedykt en had geweeſt tot geenen tydt in de* ZAANDER-DAM; en ſegt voorders, *dat 'et leggen van den* DAM *by verloop van tyden groote droogten hadde verwekt,* (*gelyk verhaalt is*) *gaf laſt en bevel aan den Baljou van Kennemerlandt en Weſt-Vrieslandt, die doe was en namaals weſen ſou, wyders aan den Dyk-graaf* en Heemraden, *die doen waren ofte weſen ſouden,* en

en voorts. aan alle de geenen die van des Graaflykheidts wegen recht plegen moſten op den SAANDER-DAM, *datſe de Stede van* ALKMAAR *der ſtoelinge en des Dyks van de voornoemde Landen verdroegen ofte vonniſſe tegen-wijsden*; ſoo dat den *Dam* te dier tijdt een wijle geſlagen was geweeſt. Op den ſelven heeft een Poët deſe Vaerſen gemaakt, als ſpreekende in den name van den *Dam*, het welke mach dienen tot nader beſcheidt, daar ſe aldus ſpreekt:

Wat *Dam*? ik ben een D*am* veel meer als van een Dorp,
Doch langer niet geſtrekt als wel een ſlinger-worp;
Begin ik aan een Dijk, aan d'ander moet ik enden,
Ik taſt ter wederzy de Zee-burg op zijn lenden,
En ſla van acht'ren om de handen yſer vaſt,
Dat men den *Oceaan* mach trotſen met ſen laſt.
Ik waſch mijn ſoomen in de vocht van bei de *Zanen*,
En ſoek met groot vermaak mijn voordeel uit haar tranen.
Is 't niet genoeg dat ik heb d'*Aamſtel* in 't geſicht,

En

En mijn plaveitſel is tot wandeling
gericht?
Maar ſiet mijn ſtaat eens aan, mijn
lichaam is vol gaten,
Daar water uit en in na noodtdruft
wordt gelaten,
Men brengt 'er Schepen door, wel
hondert op een dagh,
En dat is noch een ding dat ik wel ve-
len mach;
De ongeneesbaarheidt van mijn drie-
voud'ge wonden
Had ik te wenſchen nooit te ſtoppen
wierdt bevonden,
Dit brengt de welvaart aan van al der
Buren ry,
En ſpuwt de kielen wegh na d'*Zuider-
zee* door 't *Y.*
Zijn mijne Baggen niet de duure Ho-
ſpitalen,
Daar men uit Wijn en Bier het voor-
deel weet te halen?
Wie wraakt de Pan-aal, Pos, de Baers,
de Snoek, de Bley?
't *Haarlems* en *Dellefs* nat, veel meer
als Boere-way?
En wilt gy wijder noch, de groot-ge-
kielde Schepen
Men over mijne rug met groote mach
gaan ſlepen,
Meer

Meer als dien *Argos* was, met min als
vijftig man,
Een vak dat honderden van Lasten
dragen kan.
Van 't Goddelijke Huis ik roem, dat
op de gronden
Van mijne vastigheidt van oudts af is
gevonden.
Wat segt den vreemdelink? siet toe,
ben ik niet sterk?
Mijn een zijd' draagt een Schip, en
d'ander draagt een Kerk.

Waarom wordt hier gestelt, vraagde van de *Sed*, een *Dam* van veel Dorpen, en nochtans van weinig lengte? Hy antwoordde, Om datse van meer als een Dorp geleidt is, en zijn de namen daar van geteekent op den Dam-paal, by de Oude Kerk, daar gy se lesen kondt; maar om niet al te breedt te weiden, wy sullen in 't voorwerp van den *Dam* drie voornaamste dingen verhandelen, als namelijk van de Kerk, van de Sluisen, en van den *Dam*, daar onder begrepen de Zeeburgen en bevolkinge. Soo veel de Kerk betreft, dese is in 't eerste tot een Kapelle ofte Bede-huis getimmert, zijnde een Dochter van de Kerspel-Kerke van *Oost-zanen*, en gereekent onder het Bisschopdom van *Uitrecht*; haren

ren opbouw is geweeſt weinig tijdt na 't leggen van de *Dam van Zanen*, ſoo men beſt beſpeuren kan omtrent tweehondert paſſen van de Oude Kerk van *Zaanden*, tot de openbare gebeden en leſingen: namaals door den aanwas van 't volk is ook in 't Kapel meerder vryheidt aangewoſſen, mits het gevaar van de zielen die 'er ſoude mogen ontſtaan uit het ongerief van den Parochiaan, die verre geſeten was; haar eerſte vergunninge is geweeſt, volgens de bekende uitſchriften, onder *Frederik van Blankenheim*, Biſſchop van *Uitrecht*, in 't jaar van 1419. want de Opſienders van de Kapelle verkregen alle dagen Miſſe te mogen doen, leſen en ſingen na hun welgevallen, uitgenomen op de twee Feeſtdagen, Paaſſchen en Pinxteren, in welke zy met de gewoonelijke Offer de Kerke van *Ooſt-zanen* moſten beſoeken, ook over een Lijk van 12. jaren moſten ſe geen Miſſe doen; hier benevens ſette hy in hun believen een Biecht-vader te kieſen, die ſe biechten ſoude, die vryheidt had hen na misdaadt te ſtraffen met penitentie te doen, en den boetvaerdigen vry te ſpreeken, de ſwangere en kranke menſchen het Sacrament des Lichaams Chriſti, en van de laatſte Sal-

vinge

inge te geven, Wy-water ſprengen, Kruiſſen en Vanen in Bede-dagen dragen, het Woordt Godts openbaar Prediken, en alle werken ſoude mogen doen, even als *Johannes Reinerus Louwe*, *Priester tot Ooſt-zanen*, doen mochte, dan het Kinder-doopen en Lijk-begraven uitgenomen: ook wierdt hen vergunt, datſe alle Offer-gifte en ſoodanige Inkomingen, tot opbouwinge ende onderhoudinge van de Kapelle, na hen ſouden trekken, behalven ſes loot Silver, die ſe alle jaren op het Feeſt van St. *Cathrina* (Patroneſſe van *Ooſt-zanen*) gehouden waren in de *Ooſt-zaner Kerk* ten Offer te brengen. Hoe dunkt u, waarde vrienden, zijn dat geringe giften geweeſt? O neen, antwoordde *Ruſſellania* daar op, zy hadden nu ook wat raars om mede te ſpeelen, en mochten meer als voor een gemeen Kapel beſtaan. Dat is waar, ſeide hy, en is noch verbetert by den Paſtoor *Symon Laan*, in 't jaar van 1540. ten tijden van *Roedolf van Diephout*, Biſſchop van *Uitrecht*, (die in dit jaar van Hartog *Phillips van Bourgondien* weder verkreeg de Geeſtelijke macht van Hollandt, Zeelandt, &c. die uit zijn Stoel geraakte door Heer *Sweer van Kulenborg*, met toedoen van den

den Paus *Eugenius*) de gift-brief luidt aldus:

Eenen yegelijk die defe letteren fullen fien, zy bekent, dat ik *Symon Laan*, Paftoor, en Parochiale Curatus van de Kerke van *Ooft-zanen*, des Stichts van *Uitrecht*, tot lof Godes, eere en vermeerdering van den dienft des Heeren, hebbende ontfangen het fmeek-fchrift en ootmoedig verfoek van mijne Onderdanen binnen de *Meer-dam*, en de braak uitgaande (te weten die van 't *Kalf* en 't *Weiver* of *Wormer-damme*) welke aan de *Wormer* woonen, fittende wijdt van de *Ooft-zaner* Kerk, hebbe met rijpen rade ende voorfichtigheidt, de voornoemde mijne Onderdanen voor als nu in 't voorfz. begrip woonende, ofte in 't toekomende fullen mogen woonen, om dat mijn Kerke daar verr' van gelegen is, zy fonder groote moeiten niet konnen befocht, ja ook meenigmaal heel achter geftelt werden, 't welke gedijen moet tot geen kleine befwareniffe haarder zielen, hun genadelijk toegelaten en vergunt mits defen: Voor eerft dat de buuren van *Zaander-dam*, in 't voorfz. begrip woonende, een befcheiden man tot Priefter verkiefen mogen, die in hun Kapel alle Ampten en Dien-

ften,

ſten, die ik in mijn Kerk van *Ooſt-zanen* doen kan, vrijelijk doen en oeffenen mach, *het Doopſel en de Begraaffeniſſe uitgenomen*; daar-en-boven heb ik vergunt, en gunne tot opbouwinge en onderhoudinge van de voorſz. Kapelle en zijn vercierſel, mijne voornoemde Onderdanen in de Buerte van *Zaanderdam*, datſe in 't voorſz. begrijp alle inkomſten, viſitatien en Offerhanden die 'er mogen gebracht werden, en andere giften tot 'et gebruik van de Kapelle voorſz. doen ſtrekken, behoudelijk mijn en mijner navolgeren in der tijdt Voor-ſorgeren der Kerke van *Ooſt-zanen* uit te reiken negen oncen alle jaren, voorts het andere te behouden tot de voornoemde Kapelle voor hun en hunne navolgeren in de Buert van *Zaander-dam*; latende voor ons een regelmatig deel, en Offerhande op den naam van bouwing ofte anders te betalen, d'eene helft in 't Feeſt van de geboorte onſes Heeren, en d'ander helft in 't Feeſt der ſelver opſtandinge, welke belooft is in der daat te ſullen betaalt werden; en ik *Symon Laan*, Prieſter, beloove op goede trouw, voor my en mijne nakomelingen, in der tijt Voorſorgers der Parochiale Kerke van *Ooſt-zanen*, alle en elk der be-

beloofde dingen vaſtelijk en onverbreekelijk t'allen tijden te onderhouden, ſonder daar tegens openbaar of heimelijk aan te gaan: en op dat deſe Godtvruchtige ordening een eeuwige kracht behoude, ſoo bid ik hertelijk den eerwaerdigen Vader in Chriſto de Heer, Heer Biſſchop van Uitrecht, dat hy ſich verwaerdige deſe ordening met zijn gewoonelijke achtbaarheidt en ordinare macht toe te ſtemmen, en beveſtigen: in welker aller oorkonde en klare getuigeniſſe, heb ik deſe tegenwoordige letteren met 'et aanhangen van deſen Zegel doen beveſtigen, in 't jaar ons Heeren 1440. den 23. van April. Het welk ook voor goedt gekent is by *Walraven van Meurs*, en Stat greep by *Roedolf van Diephout*, met malkanderen weder verdragen, daar van gy leſen kondt Holl. Cron. Diviſ. 29. Cap. 10. en Cap. 18. als wanneer *Roedolf* het Biſſchopdom behieldt, en *Walraven* daar tegens eenige goederen genoot uit 'et Bisdom van *Munſter.* Sulks is voorders beveſtigt by *Nicolaus*, de Soon van *Johannes Petri*, Prieſter en Voorſorger in de gemelde Kerk van *Ooſt-zanen*, 't jaar van 1441. den achtſten van Bloei-maant.

Deſe vryheden en voor-rechten gaf wel

wel haaſt een grooter luiſter aan de Kapelle van *Zanerdam* , en terwijlen zy eenige aanſtoot geleden had in de Borgerlijke beroerten van Hoeks en Kabeljauws, en de krakeelen om 't Biſſchopdom van *Uitrecht* daar geen goedt toe deed', ſoo hebben de Kapel-meeſters, ſiende *Rudolphus van Diephout* wederom tot zijnen ſtaat verheven, en zy met meerder en meerder inkomen verſien, voorgenomen de Kapelle met verlof van den Biſſchop, en ook van de Grave van Hollandt te vernieuwen en te vergrooten, verſochten ofte deden verſoeken aan Biſſchop *Rudolf*, omme die te herbouwen en uit te ſetten, trekkende ſoodanige gelden, als tot den opbouw bequamelijk gevoegt konde werden, het welke hen alles na wenſch gelukte. De Brief, uit de Latijne overgeſet, luidt in 't Nederduits aldus: RUDOLPHUS *door Godes en des Apoſtoliſchen Stoels genade Biſſchop van* UITRECHT, *onſen beminde in Chriſto, de Voorſorgers of Kapel-meeſters van* ZAANDERDAM, *in onſen Biſſchopdom, heil-wenſchinge, en alle naarſtigheidt in aanbevoole ſaken: alſoo wy uit getuigeniſſe van geloofwaerdige verſtaan hebben, dat de voorſz. Kapel over lang en meenigen tydt die verloopen is,*

ſchade

ſchade ofte verbreekinge geleden heeft, gelyk ook andere te onrecht, die gelyk de noodt vereiſcht, verbeteringe en behoorelyke vernieuwinge van noode heeft, daarom begeeren alſulke gelegentheidt en noodtſakelykheidt te verſien, u Verſorgers en Kerkmeeſters voorſz. ſoo tegenwoordige, als toekomende, door onſen gemeenen macht die wy in deſen deele hebben, ook by dit voor deſe reiſe toelaten, vryheidt en macht, om de voorſz. Kapelle en der ſelver bouwinge op te bouwen, en verſorgen dat die opgebouwt werde, die te veranderen, en herbouwen tot hare voorige ſtaat, en profijtelyker te maken, en 't geene eertydts de Chriſt-geloovigen voor 't profijt der Kapelle gegeven hebben, ook hebben gemaakt en overgedragen de ſom van 30. Studatoren ter lengte van St. PHILLIPS, *of daar onder eens alleenelyk te ontfangen, en lichten eenſamentlyk de inkomſte van de voorſz. Kapelle tot tien naaſt-komende jaren, en tot zyner gebruik de voorſz. Kapel of bouwinge te geven en over-dragen, ook te verkoopen en vervreemden, 't geldt komende van ſulke zegeninge, profijtelyk tot de opbouwinge van de voorſz. Kapel wederom te bekeeren: waar mede wy uwe conſcientie en eens yegelyks van u bidden en beſwaren in onſe toelatinge en macht in*

't geene

't geene voorsz. is, in kracht van desen gebonden door de getuigenisse van onse letteren, gegeven in 't jaar ons Heeren 1449. *daags na* St. REGINIUS *dagh.* N. RYNSDORP. *Desen Brief was geschreven in Francyn, onder hing uit een Zegel in rooden Wassche.*

Dit by de Kapel-besorgers verkregen zijnde, en siende dat den Bisschop uit zijn eigen inkomen noch dertig Studatoren voor eenmaal daar by deed'; dat'er veel gelden voor handen, en alle dagen te ontfangen waren, datse 't gebouw mochten verlangen en verbreden, ofte profijtelijker maken, namen voor dien te vergrooten, en met behoorelijke bouwinge te versien, en hoewel in den verlof-brief St. *Martens* gunst bleek, nochtans om uit te setten moest 'er St. *Phillips* consent by zijn, daarom hebben se de Schout van *Oost-zanen*, die van des Graven wegen Dijk-graaf is, versocht hy wilde haar de grondt daar toe inwilligen, als geschiedde, met een Schrift van desen inhoudt: *Kondt zy allen luiden die desen Brief sullen sien ofte hooren lesen, dat ik* DIRK KLAASZ. PUT, *Schout en Dyk-graaf in* OOST-ZAANDEN, *oorlof geve en machtig make, van myns genaden Heeren wegen,* EGBERT

AL-

ALBERTSZ. DIRK DIRKSZ. PIETER DIRKSZ. POUWELS PIETERSZ. WILLEM GERRITSZ. *en* PIETER ALLERTSZ. *als Kapel-meesters op* ZAANDERDAM, *te timmeren de Kapel, en te ſetten en te voeren aan beide zyden uit ende voorwaarts, na datſe willen, ofte yemant van harent wegen, ſonder misdoen ofte verbeurenis, ſoo verre myns genadigen* Heere *ſtraat is, en hem aangaat, om dat dit waar is, en te houden en vol te doen, ſoo heb ik* DIRK KLAASZ. PUT, *Schout voorſz. deſen Brief bezegelt met myns ſelfs* Zegel, *hier beneden aangehangen, in 't jaar ons* Heeren *1450. op den 20. dagh in April.* Deſe Brief had onder uithangen eenen Zegel van groenen Waſſe, aan een dubbelde Francijne ſtaarte. Dit is die *Dirk Klaaſz. Put*, ofte *Dirk Feinſz.* die namaals de Kapelle hare inkomen van de Sluiſen ſocht te onttrekken, als gy noch hooren ſult. Met dit beſcheidt van hem en voornamelijk dat van den Biſſchop, hebben de Kapel-meeſters, beſtaande in dubbel getal, om de gewichtigheit der ſake (drie oude en drie nieuwe) het werk vernieuwt, vergroot en voltogen, waar uit ontſtaan is datſe naderhand geen van de nabuer-kerken heeft behoeven te wijken.

Voor

Voor my, seide *Niklaas van de Sed*, sulks moſten wy voorſeekerlijk gelooven, uit ſoodanige voorrechten en vryheden als ſe ontfangen hadden, in de Brieven voornoemt; maar terwijle de Schrift ſegt, ſoo meenigen Stadt, ſoo meenigen Godt, ſoo verwondert 'et my datge deſe Kerk noch geen Patroon toegeſchreven hebt, terwijl van oudts alle Kerken en Kapellen haren eigen Sanct ofte Sanctin hebben gehadt, en wat ſoude haar weſen ſonder beſchermer? Wel ja, ſprak *Ruſſellania*, zy heeft immers ſes Kapel-meeſters tot haar voorſtanſters. Hy antwoordde, Soo veel de Kapelle aangaat in de inwendige verçierſelen, 't zy dat men inſien wil de Altaren, Beelden en Ord'ren, 't zy dat men willen inſien de inwijinge der ſelver ter eeren van eenig Heilig, van Vrouw ofte Man, en de Voorſtander of Voorſtanſter ſoo men die noemt, gy kondt 'et alles vinden: van alle de Altaren, van alle de Beelden, van alle de Ord're en weet ik geen beſcheidt, nochtans van een Patroneſſe, van een Beeldt, van een Altaar, en van een Ord're heb ik wel geleſen, desgelijks van de Vierdagen en Beneficien der ſelver; en om dat ik weet gy luſtig zijt (hoewel in dien dee-

P len

len daar toe niet Godsdienſtig) om van alles wat te weten, gelijk u tegenwoordig de maaltijdt oft banket tot veelderleije verſnapelinge verlokt, ſal u daar inne ook dienen; want in de voorleden tijden en ging het ſoo niet als men nu doet, de Kermiſſen hield men in grooter waarde, ſchoon dat 'er ook groote ongeregeltheden onder liep, en de Onderdanen van de Kapelle van *Zaanderdam* hielden hare Kapel-inwijinge ter eeren van de H. *Maria Magdalena*, het welke geviert wierde des Sonnendaags na de geboorte van de H. Maget *Maria*, is daar na door ſeekere redenen op den Sonnendagh na St. *Marten* verſet, volgens den inhoudt van deſen Brief: MATHIAS *door Godes genade Biſſchop van* BADEN, *Algemeen Stadthouder des eerwaardigen Vaders in Chriſto de Heere,* FREDERIK *door der ſelver genade Biſſchop van* UITRECHT *in zyn Pontificaal, maken kundig eenen yegelyk, dat wy om ſeekere en wetachtige oorſaken, voor ons en voor onſe nakomelingen geven de Kapelle en Altaar tot* ZANERDAM, *de welke tot noch toe geoeffent is geviert te werden des Sonnendaags na de geboorte des zaligen* MAGETS MARIA, *dat de ſelve geſtelt en in den name Godes overgebracht*

gebracht ſal werden tot de Sonnendagh na de Feeſt van de winterſche St. MARTEN, *om in 't toekomende alle jaren ten eeuwigen tyden te vieren; waeromme wy alle boetvaerdigen, gebiechtede, en verbryſelde, die tot de opofferinge van de voornoemde Kapelle en Altaar, ter eeren van de H.* MARIA MAGDALENA *geheiligt, ſullen gekomen zyn, en in de Miſſe, of andere Godsdienſten zyn geweeſt, ofte die den Altaar eenige Lichten, verciërſelen, Boeken, Beekers, ofte eenige andere goederen heiliglyken ſullen gegeven, gelegateert, ofte verſorgt hebben, en ſoo menigmaal zy dat ſullen gedaan hebben, vertrouwende op des Almachtigen Godts barmhertigheit, zyner H. Apoſtelen.* PETRUS *en* PAULUS, *en des* H. MARTINUS, *Patroon van de Kerke van* UITRECHTS *mogentheidt, gunnen wy barmhertiglyk in den* Heere *veertig dagen Aflaats van de opgeleide boeten, onder het getuigenis van onſe letteren, gegeven in 't jaar ons* Heeren 1416. *den derden October.* Gy moet weten, waarde vriendt en vriendinnen, dat de Kapelle in deſe tijdt ook ſoo voortreffelijke Beelden niet heeft konnen hebben als de Kerke van St. *Marten* tot *Uitrecht*, waar de Vader was die ſe kond' doen maken en heiligen,

niet te min, na 't verloop van omtrent hondert jaren, als de Kapelle seer machtig wierdt, en met veele inkomingen begaaft, hebben de Voorsorgers, tot vermeerderinge van haar verciersełen, een sonderlinge schoon Beeldt doen toebereiden, van goedt sneed-werk, en soo groot als 't leven, uitnement opgetooit in een ZANE ofte *Niche* aan des Toorns muragie gestelt, van wien de gulden stralinge uitschoot dat 'et een wonderlijk aansien den aanschouweren gaf, en mijn Groot-moeder wel verhaalt heeft dat 'et was soo blinkende, of se op eenen gulden Berg sagen. Dit Beeldt wierde ingewijdt op den sestienden van September, Ao. 1515. met dese woorden: *Jacobus van Calcar*, Ridder van der Predicaren Ord're, in het heilige Professoorschap der Godtgeleertheidt, door de genade Godes en des Apostolischen Stoels Bisschop van EBRON, des eerwaardigen in Christo Vaders en Heers, Heeren F*rederik Mark-graafs van Baden*, deur der selver genade Bisschop van *Uitrecht*, in hare pontificale algemeene Stadthouder, in 't jaar 1515. den sestienden September, hebben wy geheiligt ofte gewijdt het Beeldt van de H. *Maria Magdalena*, in de Kapelle van het

het Dorp van *Zanederdam*, begeerende daar-en-boven dat 'et voornoemde Beeldt met bequame gestadige eere van de Christ-geloovigen geëert werde. Yeder die voor dat Beeldt op Sondagen en Feest-dagen drie Pater-Nosters en drie Ave-Maria met knie-buiginge gelesen sal hebben, wijders die voor de makinge en onderhoudinge van Kapel en Beeldt de helpende hand geboden heeft, tot Aalmoessen en Offerhanden hebben gebracht gout, silver, eerstelingen des Altaars, ofte andere onderstuttinge, en noch dies te geven versorgt, 't zy door makinge van Testamenten, of anders daar toe beweegt, daar benevens die tot de Vergaderinge des Sonnendaags voor de opbouwinge en onderhoudinge sal gebracht hebben zijne Aalmoessen, Item, die des ochtens, 's middags en 's avonts op 't klokke-geluy, eenige gebeden tot gedachtenisse des lijdens en der opstandinge Christi sullen doen, yeder warelijk vernedert zijnde, soo dikmaal als hy al dat voorsz. is, ofte diergelijk, demoedelijk sal hebben gedaan, steunende op des Almachtigen Godts barmhertigheidt, en de verdiensten van den H. Apostel *Petri* en *Pauli*, gunnen wy vryheidt genadelijk in den Heere

veertig dagen Aflaat, van wegen des eerwaerdigen Heere de Bisschop van *Uitrecht*, en veertig dagen Indulgentie .... uit onsen naam van de opgeleide penitentien: ter oirkonde hebben wy dese letteren met onsen Zegel bevestigt, gegeven in *West-zanen*, jaar, maant en dagh als boven. Warelijk hier uit siet men dat dit Beeldt een heerelijken luister en veel voorrechts heeft gehadt.

Wat nu de Altaren aangaan, daar is'er meer dan een geweest; in de voorgemelde verbetering van de Kapelle wierde ook gebouwt het H. Kruis-Outaar, staande aan de Noordt-zijde van de voornoemde Kapelle, en daarom ook genoemt het NOORDER OUTAAR, in de hoek van de afsnijdinge, en niet in 't Choor. In den jare van 1471. wierd 'et selve versien door een oude Vryster met vier maden Landts, genoemt *Geert Pieter Dirks van Zanerdam*, op dat men 'er alle Vrydagen daar voor een Misse soude singen, met beding, dat de renten tot de Misse uitgereikt soude worden sonder versuim, ofte andersins soo wanneer de Kapel-meesters de Misse achter lieten, souden de naaste erfgenamen machtig zijn de Landen aan te tasten, en daar toe te bekeeren; dese gifte en most

niet

niet gaan tot de inkomingen ofte beneficien van den onder-Kapellaan, maar by de Kerk-meesteren selfs ontfangen werden, waar 't dat 'er yemant eenig recht op pretendeerde, sonder krachtige redenen of bewijs, soude verbeuren de som van hondert goude Leeuwen, een derdendeel gaande tot de Bisschop van *Uitrecht*, een derdendeel tot de Baljuw van *Kennemerlandt*, en een derdendeel tot de voornoemde Kapelle, soo ook de Kapel vergaan mocht, en geen hoop waar om aldaar wederom Misse te doen, als voor desen op de voornoemden Altaar, soo souden de Kapel-meesters berooft zijn van de gift, en 't recht die se op de renten hadden, en die vervallen aan de naaste bloeden om 't selve aan te vaarden, en besteden in een ander Kerk om 'er Misse te laten doen; dit hebben namaals bevestigt hare Na-neven *Cornelis, Pieter en Ian Barentsz.* en met goetvinden van de Kerk-meesteren, *Oude Ian Iacobs, Ian Gerritsz.* en *Ian Iacobsz.* verkoften het Landt, stelden 't gelt op renten, om ten besten oirbaar gebruikt te werden, tot de volvoeringe van de Misse op 't heilig Kruis-Outaar; als Schout tot *Oost-zaanden* was *Hendrik Klaasz.* in 't jaar van 1541. van de eer-

ste gifte verloopen zijnde 70. jaren, en bleef de Misse voor de Vryster noch al durende, op dat 'et inkomen niet weghgenomen soude werden.

Drie jaren na het maken van dese gifte quam het Gilde op van de H. *Kransse*, te weten in den jare van 1474. in September, ten dienste van de Kapelle van *Zaander-dam*, omme daar door te gevoegelijker noch eenen Priester te bekomen: dit werk wierdt seer gedreven door een rijke Weduwe, en geburin van 't Dorp, aanbiedende tot de verkrijginge eenig gelt, en voor de Priester vrije wooninge. De Kapel-meesters, en de gemelde buren van *Zanerdam*, door drift van dese Weduwe gaande gemaakt, trokken in goeden getale na Mr. *Willem van Barendrecht*, Docter en Raadt van den Hartog van Bourgondien, om voorderen onderhoudt tot dit Gilde van de heilige Kransse te bekomen, droegen hem ernstelijk voor dat door gewichtige redenen, en door 't aanstaan van een rijke Weduwe, hare geburinne, zy gedrongen waren te versoeken van wegen zijne Hoogheidt, eenig onderhoudt te mogen hebben tot noch een Priester in heure Kapelle, want daar was slechts eenen Priester, die, by ontijde, ofte by siek-

ſiekte, of by afweſigheidt verhindert, hen-lieden niet te hulpe komen mocht wanneer 't de noodt vereiſchte, ſoo dat 'er veele ſtorven ſonder 't Heilige Sacrament te ontfangen, (men moet weten dat 'et Dorp van menſchen ſeer vermenigvuldigde) konden op de gemeene H. dagen geen Miſſe hooren, door dien ſoo haaſt geen ander te krijgen was van de nabuur-plaatſen: dit hadde ook overgelegt en aangemerkt de voornoemde de eerwaerdige Weduwe, en de Kapelmeeſteren voor-geworpen of ſe wilden een Gilde beginnen in der eeren van den H. *Kranſſe*, zy woude daar jaarlijks toedoen een pont meer, ſulks van noode zijnde, daar-en-boven de Prieſter tot haren huiſe houden, maar wanneer men dat Gilde varen liet, wilden ſe niet geven. Mr. *Willem* heeft hen-lieden toeſegginge van mijns genadigen Heeren wegen gedaan, en is alſoo begonnen HET GILDE TER EEREN VAN DEN HEILIGEN KRANSSE; daar na heeft de gemelde Weduwe haar beloften verſwaart tot de twaalf Rijnſche guldens jaarlijks, mits de onkoſten die de Kapelle tegens de opgemelde *Dirk Klaaſz. Put* over de Sluiſen had gedragen, daar van hier na.

Weder-keerende tot eenige vryheden en voorrechten in den jare van 1464. en de begiftiginge van de Sluisen noch voor die tijden aan de Kapelle van *Zanerdam* verleent, waar door 't vermogen grootelijks aangewossen is, staat te weten, dat 'er eindelijk een over-eenkomen geweest is tusschen Heer *Nikolaus Johannis Petri*, Priester en Voorsorger der Kerke van *Oost-zanen*, en de Kapel-meesteren van *Saardam*, nevens hunne Kapellaan, als gemachtigt zijnde van de Gemeente sulks te doen, in de welke de Kapelle verkrijgt alle Ceremonien te mogen plegen en vrijelijk genieten, die men in een Hooft-kerk pleegt en geniet, soo dat de Kapelle van doen aan soo veel als in een Parochiale Kerk verandert is geworden, alleen uitgesondert dat de selve, in erkenning van minderheidt, eenig silver heeft moeten geven, en hunne dooden tot *Oost-zaanden* deden begraven, ofte mosten sulks af-lossen, waar uit gekomen is dat van oudts af, tot op onse tijdt, uit insicht van nader heiligheidt, ofte anders na verandering in geloofs-saken, mits de lieden by hunne voor-ouderen ten grave wilden bestelt zijn, de dooden tot *Oost-zaanden* en *West-zaanden* begraven wierden.

den. Ons ſoude het te lang vallen den geheelen inhoudt van den verbindt-brief hier by over te leſen; doch na mijn wetenſchap is dit 'et beſonderſte, namelijk, dat de vry-brief van *Symon Laan* in zijn geheel ſoude blijven, de Kapel-beſorgers in hun Kapel te laten doen, alles wat Heer *Nikolaus* en zijn navolgers konden doen, ſonder het minſte tegenſeggen; ſoo veel Kapellanen houden als ſe wilden bekoſtigen, die macht ſouden hebben de Huis-penningh van elke Hof-ſtede te heffen, en tot nut van de Kapelle keeren, den Houwelijken-ſtaat met alle hare toebehooren voltrekken; wijders, de Vrouwen, die uit 'et Kraambedde opſtonden, onder de voorſeide Kapelle levende, voor den ingang des Kerks in de voornoemde Kapelle vrijelijk te leiden; de Parochianen, onder de voornoemde Kapelle woonende, met een klok ofte meer klokken luiden, de Miſſe, Veſperen, en andere Canonijke uuren daar inne leſen, en ſingen, door den Kapellaan, of welke hen behaagt, of 'er bequaam toe was. Een yeder offerhande ofte offer-gifte, uit hoedanigen oorſaak zy in de Kapelle komen, ofte gekomen zijnde tot 'et gebruik van de Kapelle voornoemt, ſoo als de

Voorſorgers ſullen ſchikken, ſouden vaſt zijn, de Kapel-meeſteren mochten vrijelijk door hunne Kapellaan een Vonte ofte Doop-vat gebruiken, en in de Kapel het H. Doopſel aan de kinderen bedienen, voor de onderdanen daar toe behoorende, en dat na de beveſtiging van den Vader in Chriſto de Heer Biſſchop van *Uitrecht*. Siet lieve vrienden, hoe dat de Voorſorgers van de Kapelle alle voorrechten en vryheden, tot de nature van een Parochiale Kerke behoorig, uitgenomen de begravinge der dooden, en de eerſte uitvaart der Lijken, dat niet te min met gelt af te koopen was, door hunne Kapellanen ofte Prieſter vrijelijk mochten oeffenen; ook is hier in wel te bemerken, dat van doen aan zy een ofte meer klokken hebben gebruikt: te meer, alſoo de opbouwing in de voorleden jaren van 1450. begonnen, ſtrekkende tot 'et jaar van 1460. omtrent deſe tijdt voltogen, en met een Toorntje op het midden verſien is geweeſt. Het verbandt voornoemt tuſſchen Prieſter *Nikolaus* en de andere, is met zijn Zegel bekraftigt, in de Kapelle van *Zaanderdam*, tot een eeuwige en onverbreekelijke vryheidt, in 't jaar, inductie, maant, dagh, uur en

Paus-

Pausdom, als in 't hooft van 't verhaal was gestelt, in tegenwoordigheidt van de eerelijke mannen, *Jacob Maartsz.* Kapellaan van de voorseide Kapelle, *Garbrant Klaasz.* Regierder van 't Konvent van *Alkmaar*, Priester, *Pieter Jacobsz.* en *Pieter Michielsz.* des Stichts van *Uitrechts* getuigen hier toe besonderlijk geroepen, en is na 't verloop van vijf maanden bevestigt en bekrachtigt by *David van Bourgondien*, den vijf-en-twintigsten Bisschop van *Uitrecht*, met een pargamente brief en des Bisschops Zegel in rooden Wassche door de hare gestooken.

Wat de begiftinge van de Sluisen, soo aan de Kerke van *Oost-zaanden*, als aan de Kapelle van *Zanerdam* betreft, bestaande ten voornaamste in de Visscherijen, en heffing van schut-gelt, daar van heb ik te vooren gesprooken, in 't verly van *Pieter Symonsz. Pieter Jan Soetens*, &c. en op hoedanige maniere dat 'et Erf-leen geheven wierdt, hoe dat de Kerk-besorgers zijn Hoogheidt altijdt mosten stellen een sterffelijken man, om zijn Hoogheidt te dienen, en zijn rechten en heer-gewaden daar toe staande te betalen, &c. maar hoe lang dese Sluisen aan besondere persoonen zijn verlijdt

ge-

geweeſt, wanneer, by wie en waar door zy namaals aan de Kerk en Kapelle gekomen zijn, en ſoude ik niet konnen bewaarheiden; voor my, ik meende dat 'et geſchiedt was onder *Pieter Symonſz.* ofte *Pieter Ian Soetens*, dan heb hier een ſchrift gevonden daar op ſtaat, de gifte van de Sluiſen en Viſſcherijen met 'et verly, aan de Kerke van *Ooſt-zanen*, en Kapelle van *Saardam*, de ſonderlinge voorvallen daar over met *Dirk Klaaſz. Put*, Schout van *Ooſt-zanen*, en Mr. *Adriaan Coolwyk*, Ontfanger Generaal van de Geeſtelijke goederen over Hollandt; indien 't u geluſt te hooren, ſal het ſelve over-leſen. Waarom niet, ſeide de *Niklaas* van de *Sed?* mijn Oom Kerk-meeſter zijnde, is daar veel redenen met d'een en d'ander daar van voorgevallen. Nu dan, ſprak hy, dit is den inhoudt: In de voorleden tijden heeft eenen *Gerrit Klaaſz.* van de Graaffelijkheidt te Leene gehadt twee ofte meer Sluiſen, gelegen tot *Zanerdam*, d'eene genaamt de *Wormer-ſluiſe*, leggende in den *Dam*, d'ander lag in de *Schinkel-dyk*, ofte, ſoo ſommige willen, in de *Ooſt-zaander Overtoom*, ende 't *Brande gat*, welke twee ofte meer Sluiſen de voornoemde *Gerrit Klaaſz.* in zijn uitterſte,

by

by inwilliging en goet-dunken van zijne kinderen en erfgenamen, tot Testamente en zijn laatste wille, besprooken en gegeven heeft aan de Kerke van *Oost-zaanden*, en de Kapelle van *Zaanderdam*, omme die van de Grave van Hollandt, ofte de hooge Overheidt, te heffen en te verheer-gewaden, na de costuime daar van zijnde, in sulken schijn als hy die te houden plach. Als dit nu *Dirk Klaasz. Put* (die men anders *Dirk Feinssen* noemde) te weten quam, is hy ten sterf-huise van de voornoemde *Gerrit Klaasz.* gegaan, daar hy van de Dochter vernam, dat de Leen-brieven van de voorsz. Sluise gelevert waren in handen van eenen *Willem Gerritsz.* als doen Kerkmeester, die, soo hy voorgegeven had, aan de Hooge Raden het verly van mening was te versoeken. Dit verstaan zijnde by *Dirk Feinsz.* kreeg met loosheidt de brieven uit de handen van gemelde Kerke-meester, tot dier meninge omme de Sluisen aan hem en zijne nakomelingen te trekken; maar Kerk en Kapel-meesters, daar van lucht gekregen hebbende, zijn hem haast by gekomen, en hebben hem zijn voornemen verweten, en, soo se meenden, belet, mits met malkanderen te verdragen, dat

hy

hy Schout van *Oost-zanen* soude ontfangen 32. *Wilhelms Schilden*, voorts geen vervolg doen tot zijn profijt, maar de voornoemde Kerk en Kapelle bystaan soo veel in hem doenelijk was. De Kerk en Kapel-meesters (niet wetende op wat bedrieghelijk fondament datse bouden) senden hem met brieven en gelt na den *Haag*, om het verly van de Sluisen op Kerk en Kapel te doen komen, en de kosten die daar op mochten loopen te betalen; hy heeft 'er soo veele met zijn doortraptheidt bevordert, dat hy 't verly van de gemelde Sluisen op sich selven wende, ganschelijk tegens belofte, eer en eedt, besittende (niet veele tegenstreven te lijden) de inkomsten der selver by de dertien jaren, tot groote schade van de Kerk en Kapelle, te weten, tot'et jaar van 1467. gelijk dat wel blijkt uit een brief van mijns genadigen Heere de Hartoge van *Bourgondien*, van den 17. October, Ao. 1467. in welke jare hy geheel en al daar van afgewesen is, by den Hove van Hollandt, als Raadtsheeren waren, *Ionker Phillips* Broeder tot *Wassenaar*, Mr. *Gerrit*, Heere tot *Assendelft*, *Ian van Halewyn*, *Hendrik van der Mye*, *Michiel de Wilde*, *Phillips Ruigrok* van der *Werve*, *Ian van Ost-Dorp*, *Dirk*

Dirk van Swieten , *Iacob Bossaart* van *Belle*, en *Iacob van Santvoort.* 't Was alks dat voor desen Hove tusschen Kerk en Kapel-meesters eigenaars ter eenre, en *Dirk Klaasz. Put* ter andere zijden, een geschil ontstaan wesende , als gedaan hebbende hulde, eedt ende manschap, het inkomen van de voorsz. Visscherijen ontfangen hadde, en met genoede 't selve inkomen niet en wilde laten volgen de Kerke en Kapelle voorsz. den voornoemden *Dirk Klaasz. Put*, eindelijk by uitspraak van den Hove gedoemt was de Kerke en Kapelle op te leggen en te betalen, de vruchten en profijten van de voorsz. Sluisen, gekomen t'sedert dat de selve Sluise en Visscherijen in zijn handen waren geweest. Wyders de profijten en nutschappen daar af hadde gehadt, tot taxatie van den voorsz. Hove, soo was ook de selve *Put* toegewesen, jaarlijks tot profijt van de Kerke en Kapel uit te reiken en te betalen, de vruchten ende inkomen van de Sluise en Visscherijen ten eeuwigen dagen: van welke sententie den selven *Dirk Klaasz.* hem beriep op den grooten Raadt tot *Mecchelen*, maar wierdt verklaart by de voorsz. sententie te wesen niet beswaart, en hem voorts

voorts te lafte geleidt alle de onkoften en boeten, fchoon hy hem ganfch weigerig tot het voldoen van de toegewefen gelden en diergelijk ftelde, wierde het by de Kerk en Capel-meefteren foo fterk door-gedrongen, datfe om hun rechts halven en zijn halftarrigheidt neêr te werpen, zijne bedriegerijen te vergelden, zijne goederen en Landerijen deden verkoopen: by zijn leven en na zen doodt, zijn de Erfgenamen met de Kerk en Capel-meefteren verdragen, ten overftaan van de Leen-mannen van Hollandt, als daar waren *Iooft Devere...* en *Klaas Gerritfz. Poelenburg*; de Erfgenamen waren *Pieter Symonfz. Lubberich* en *Geertruid Symons* zijne Sufters.

Siet door foo veel fukkelings zijn de Sluifen ende Viffcherijen van dien eindelijk geheel en al gekomen aan de Kerke van *Ooft-zaanden*, en de Kapelle van *Zanerdam*, die het genot daar van gerufteIijk genooten hebben, tot den Ontfanger *Coolwyk* in den jare van 1599. hen-lieden die wederom afgenomen heeft, onder fchijn van goederen die tot het onderhoudt van de Paftooren behoorde; en ging aldus toe: Mr. *Adriaan Coolwyk*, Ontfanger Generaal van de Geeftelijke goederen over Hollandt, uit

last van de Groot-mogende Heeren Staten van Hollandt, had macht gekregen om alle Paſtorije, Capellerije, memorie, getijden, en benefitie-landen te verhuren, en de inkomſten van dien te beſtedden ten dienſte van de Landen, en Paſtooren, of Dienaren des Goddelijken Woords, heeft tot dien einde eenen brief geſonden aan de Schout, Geſwoorene, Ambachts-bewaarders, en Kerk-meeſters binnen den Dorpe ofte Parochie van *Saardam*, den 4. van July des jaars van 1579. datſe ſouden komen in de Stede van Haarlem, in de *Hout-ſtrate*, ter Herberge van den *gulden Booge*, omme daar te aanhooren den laſt die hy van de Staten ontfangen hadde, en datſe ſouden bybrengen 't geene haar door gerechtigheidt (van oudts her) toegekomen was, en op datſe ook de gelegentheidt, waarde, en toebehooren van de Landen, renten, als eenigſins tot de memorie, Capellerije, getijden ofte andere Kerken-dienſten eertijdts gemaakt ende beſprooken, ſouden aanwijſen. Hier en zijn doen de Sluiſen of Viſſcherijen van de Kerk en Capel niet afgetogen, maar hebben vredelijk die tot noodige onkoſten en reparatie van de voornoemde Godts-huiſen gebruikt, ja ook ſelfs in

in 't jaar van 1592. kregen de Kerk-meesters van *Saardam* macht om de selve op te bouwen, uit 'et innekomen van de Sluisen, na dat de sake was vereisschende: tot die tijdt van 1599. hadde hen noch *Adriaan*, noch *Kornelis van Coolwyk* niet gemoeit, maar laten met de selve bewerden, en behoorde ook na de gerechtigheidt haarder saken die behouden te hebben, sonder eenige moeijenisse; doch daar na, doen *Ian Iacobsz. Goet*, op de welke het verly van de voorsz. Sluisen gedaan was, dese Werelt overleed, in plaatse dat 'et verly in den name en ten behoeve van de Kerke van *Oost-zanen*, en Capelle van *Saardam*, te vooren alle tijdt geheven had geweest, soo heeft, door sonderlinge handeling van *Coolwyk*, eenen *Kornelis Jansz. Beubier*, Kerk-meester op *Saardam*, op den tiende December Ao. 1599. 't verly gesocht en aangenomen, in den name en ten behoeve van den Kerkendienst tot *Oost-zanen*, en der Capelle van *Saardam*; en de voornaamste Kerkmeesteren zijn daar door afgeleid, even of de voornoemde Visscherije soude wesen een Pastorije-goedt, welke nochtans daar na anders gebleeken, en door klaar-duidelijke brieven aan den dagh geko-

ekoomen is ; niet te min zy hebben en Ontfanger voornoemt drie van de luisen volgen laten, en eene behouden ie in de *Oost-zaner* Overtoom leidt, e weinig om groote kosten daar mede f te lossen. Na de dood nu van gemelde *Beubier* wierden de selve Visscherijen opgeheven, niet op den name van den Ontfanger, welke anders indien hy daar oe gerechtigt waar had behooren te ijn, maar op den naam van *Pieter Jansz.* lesgelijks Kerk-meester tot *Saardam*, en einde voorsz. 't verly (soo 't scheen) nders gedaan wesende, de Kerk-meesters en Capel-meesters geen oorsaak oude geven, om te vernemen waarom e vooren de Kerk-meesters met de oorsz. Visschery verlijdt en verleent varen geweest, en met eenen daar uit ouden verstaan, gelijk zy anders ook behoorden verstaan te hebben, dat in 't jaar van 1599. *Kornelis Iansz. Beurbier* abusivelijk daar mede verlijdt was, in den name en tot behoef van de Kerkendienst als vooren ; en heeft namaals den voorschreven Ontfanger *Coolwyk* hem niet genoegt met den inkoomen van de drie Sluisen, maar wilde ook de vierde, gelegen in den *Oost-Zaner Overtoom*, daar toe hebben ;

waar

waar door hem de andere drie mede ontſnapt zijn.

Doen begon van de *Sed* te greniken, en ſeide: Soo vergingt hem dan gelijk *Eſopus* Hondt, die, met een goet ſtuk vleeſch in den mont, over een volder ging, daar hy de ſchaduwe van in 't water ſag, dat hem aangenaam vertoonde, en daar na gapende, om dat mede te hebben, niet en bequam, daar-en-tegen 't geene hy alrede had, verloos. Wy konnen eens hooren, ſprak *Ambiorix*, wat hy in 't vervolg noch bybrengt; het ongeluk, ſeidt men, doet verr' en wijdt omſien, noodt ſoekt gaerne na hulp, ſoo hebben de Kerk en Capel-meeſters in deſe gelegentheidt alles opgeſocht wat ſe konden, en tot deſe ſake hielp hen niet weinig Mr. P*ieter Kas*, een man vol hooge bedenkingen, die uit vervuilde hoeken en winkelen te ſamen brocht veel bullen en brieven, waar uit niet alleen beweſen wierdt dat de Kerk en Capel voorſz. tot de Viſſcherije van de O*oſt-zaner* O*vertoom* gerechtigt waren, maar ook tot die van de drie andere Sluiſen, dat 'et verly ſedert zijn verval aan de Kerk en Capel, by de Kerk en Capel-meeſteren was opgeheven, volgens 't begeeren van Hartog P*hillips*

van

an Bourgondien , en dat 'et moste be-
eert werden tot onderhoudt en repa-
atie van de Kerk van *Oost-zanen*, en
apelle van *Saardam*; en niet tegen-
aande datse met *Coolwyk* omtrent vier
aren in 't geding waren, nochtans heb-
en se 't ten einde gewonnen, en de
overhandt behouden, na datse daar om-
rent de 20. jaren geen vruchten van ge-
nooten hadden; hem wierdt belast by
den Hove van Hollandt, afstandt te doen
van de drie Sluisen, en de inkomsten der
elver te laten volgen aan de Kerk en
Capel-meesteren voorsz. desgelijks vre-
dig te laten gebruiken de Visscherije in
de Sluise van den *Overtoom*: en komen
de profijten tegenwoordig noch ten be-
hoeve van de reparatie en verbeteringe
der Kerke van *Oost-zanen*, en van de
Kerke van *Saardam*.

Dus verre, waarde vrundt en vrien-
dinnen, de brief van de gifte, en inhoudt
der selver, die ik onder mijn schriften
gevonden heb, waar uit men sien kan,
dat in 't begin van 't verval der Vissche-
rije in de Sluisen, door *Gerrit Klaasz.*
van de Kerk en Capel gemaakt, die door
onderkruipinge by den Schout van
Oost-zanen met snoodt bedroch opge-
heven en verheer-gewaad is, seer veel
moei-

moeiten geresen zijn. Want dese *Dirk Klaasz. Put*, niet tegenstaande hy de Capelle scheen te begunstigen in den herbouw, volgens de verlof-brief, voor en achterwaarts, ja ter zijden uit te mogen setten, heeft nochtans het inkomen van de Visscherije na hem getrokken, op datse onder zijn Erfgenamen souden blijven, sonder eenigsins aan de Capelle te komen; het welke wel doenelijk waar geweest, terwijle *Gerrit Klaasz.* voornoemt, zijn Testament buiten allen twijffel niet dan mondeling gedaan heeft, ten overstaan van zijn kinderen en Erfgenamen, sonder wettelijk verbandt; daar benevens dat de Erfgenamen tegens den Schout de quaatste vrienden niet hebben willen wesen, en de Capel-meesteren, als ik verstaan heb, in den eersten slof zijnde, konden haar dese dingen niet te seer aanmatigen, en 't en ware dat 'er eenige door-drijvers hadden geweest onder 't volk, die hen hare sloffigheidt verweten, de inkomsten souden nooit aan de Kerk ofte aan de Capelle gekomen zijn. Wat nu beroert de krakeelen met *Coolwyk*, is gekomen door 't sterven van *Ian Iacobsz. Goet*; want soo lange 't dese besat, wetende op wat voet dat hy 't opgeheven, verheer-

gewaad,

:waad, en bedient had, ſoo wierdt by
en Ontfanger niet veel gedaan. Want
in Iacobſz. was de Leen-heffer voor de
ılandtſche beroerten, onder *Phillips*
: tweede uit den Huiſe van Bourgon-
ien, Koning van Spanje, en ſtierf in
jaar van 1599. Maar doen het quam
in *Kornelis Ianſz. Beubier*, die het hief
) een nooit-gehoorde maniere, tot
ehoefte van de Predikers, niet ten
oordeel van den bouw des Kerks en
apels, ſoo wierden de inkomen wegh-
erukt door de handen van de voorge-
ıelde Ontfanger; en niet tegenſtaande
ıt hy van wegen zijn laſt door de
iroot-mogende Heeren Staten van
Iollandt tot 'et ontfangen van de Pa-
orije-goederen was geſtelt, nochtans
ı het nemen van des Kerks goederen
ı die van de Kapel wierdt hy in onge-
jk geſtelt, te weten, in het ontfangen
ın de inkomingen die tot den bouw en
erbouwinge behoorden; en ſoo is 'et
)egegaan, als van de *Sed* ſeer wel ſeide,
*Dat die het al wil hebben gemeenelyks
iet en krijgt.*

Nu dan, omme te voldoen de inhoudt
er Vaerſen die ik u te vooren heb by-
ebracht, namelijk, daar ſe ſpreeken van
e Sluiſen, van den *Dam*, en nader be-

volking van 't Dorp, ſoo weet dat 'er in den *Dam* zijn twee *Sluiſen*, en een *Duiker*, op de ſelve een *Kerk*, en ook een *Overtoom*, daar men de groote Schepen over wind; van de kleine Sluis, die tot onſen tijden uit een houten in een ſteenen is verandert, is alrede geſprooken; van de groote Sluis ſal ik breeder vermelding doen, komende tot 'et *Hontsbos*, van de Duiker wanneer de hedendaagſche ſaken voorgedragen werden, deſgelijks van den *Overtoom*; doch van de *Oude Kerk* reſt noch, datſe na den ontfang van ſoo veele goederen, die haar uit de Viſſcherijen van de Sluiſen voornoemt, en uit de beneficien der Geeſtelijke ſaken, met de inkominge der Landerijen toequam, en dagelijks vermeerderde, ſoo heerelijk is geworden, datſe voor een van de beſte Kapel-kerken wel mocht gehouden worden, geen uitgeſondert, in 't Biſſchopdom van *Uitrecht*, want ik ſpreeke niet alleen van de uitwendige, maar ook van de inwendige verçierſelen der Kerke: uitwendig hadde ſe voor de Nederlandtſche beroerten een goeden aanſien, een bequame Tooren voor aan, met twee klokken, een in 't midden met een Vrouwen-klok: inwendig ſag men het Beeldt van *Maria Magdalena*, ſtaan-

de

e in 't afschitteren der goude stralen; et hooge Choor, twee rijgen verçierde ilaomnen, het heilige Kruis-Outaar, et groot Altaar, de vertrekken der Openderen, Kapel-besorgers, Capellaen, en Priesteren, de H. Kledingen, ja el dingen die tot de optooijinge (meer s tot 'et Goddelijk) behoorde. Maar le dese heerlijkheidt verging op een gh, en mooghelijk in een uur, indien et te vooren in het Beeldt-stormen den oornaamsten luister in het binnenste eg-genomen was; want ook de Kapelle vergebleven zijnde, in alle dat mooren en branden dat van des Coninks van *panjens* wegen geschiedde, en dat men its dien ook sagen te gemoete komen e lieve en lang-gewenschte Vrede, ons ot *Gent* belooft, in 't jaar van 1576. aar van men alreede eenige vruchten oefden, soo is door onachtsaamheidt an eenige Soudenieren, die hun Legerenten op 'et Kerk-hof ontslagen hadden, de brandt in de Kapelle geraakt, en eeft 'et alles byna verteert, latende aan, te weten de ommering in soodaige gestalte, als die van *West-zanen*, *rommenye*, *Krommenyer-dyk* en *Oostanen* mede over gehouden hadden, in et over-loopen der vijanden. Doch

wat 'er noch van den *Dam* te ſeggen is, ik en kan het alles niet verhalen, my ontbreekt de macht, het wel-weten, en ook de tijdt; gy moogt afmeten haar lengte, haar eigenaars, en haar recht, uit deſe redenen: haar lengte is geweeſt van den eenen Zee-burg tot den anderen, van den *Overtoom* tot de Kerke toe; hare eigenaars waren de Dorpen ofte de Landen, die met 'et leggen van den Dijk beſchermt zijn geworden voor den overval van 't Zee-water, ſonder die van 't *Schermer Eilandt*, (ſoo ik meen) die hunne eigene Landen met een Wal omringt hadden; ſoo waren die van *Wormer* en *Ooſt-zaanden* gehouden te dijken op de *Voor-dam van Zaanden*, of de *Dam van Saardam*, die van *Oudtdorp* te ſtellen op haar koſten een Heim-raad tot den ſchou, daar van ſe by oudts gaerne ontſlagen hadden geweeſt; en gy hebt wel gehoort dat die van *Alkmaar* van haar Landen van Over-*Y* wouden vry, en niet in de *Zaanderdam* geſtoelt zijn. Wat nu haar recht aangaat, tot de keur en ſchouw' zijn de meeſt Ingelanden van de laſt-dragende Dorpen Heim-raders, de Schouten van *Ooſt-* en *Weſt-zaanden* zijn Dijk-graven, elk in hen deel; de nature van haar ſchou en
keur

[..]uur placht by oudts niet wijder te ſtrek[..]en, als tot water-keer dienſtelijk was, [..]aar de regier-ſucht bracht het ook ſoo [..]eer, datſe macht wilden hebben over de [..]cht, over de Kerkelijke gronden, en [..]ver het Burgerlijke recht; doch het [..]am hen op als een menſch, die, te [..]erk geeuwende, hem vergaapt, tot [..]et welke Mr. *Willem Taamſz. van Jiſp* [..]die yſeren duim) goeden raadt wiſt, [..]n ook de Staten van Hollandt brachten [..]it wederom ter bequamer tijdt in zijn [..]echte plooi, gelijk de *Dam-paal* daar [..]an getuige is. Niet te min om voort [..]e gaan, was 't wel van nooden eens te [..]edenken, dat tot ſoodanige opkomen [..]an de Oude Kerk niet en is geweeſt al[..]een het leggen van de gemelde *Dam*, [..]ewijle dat 'er veel water-keeren ofte [..]eeren te vooren al gemaakt en bevolkt [..]aren: aan de Ooſt-zijde van de binne-*[..]Laan* had men de *Schinkel-dyk*, die al [..]oor de Zee-burg geleidt en bewoont [..]as, deſe ſchouwde men, na den regel [..]egeven by Grave *Willem*, de Vader van [..]*rouw Jacoba*, drie malen in 't jaar; *Hein [..]lferſz*, *Ionge Pieter*, en *Pieter Hein [..]ymonſz.* mochten Ao. 1414. tuſſchen [..]en negentienden Maert en Maijen[..]agh, drie Sluiſen daar in leggen, drie

voeten wijdt, en drie voeten hoog, dat elks met heur buuren, te weten, elk in zijn hoef-ſlag weſende, deſgelijks de *Meer-dyk*, dat 's de *Wermer-damme*, met de *Braak*, hadden haar-lieden behuiſingen, en ſoo de Oude getuigen was 'er op 't begin van 't *Kalf* voor de gemelde beroerten een Kapelleken gebouwt, tot de gemeene gebeden en leſingen, op wiens grondt ik wel geweeſt ben, toekomende de Erfgenamen van *Gerrit Franſz.* als my *Kornelis* zijn Soon dikwils verhaalt heeft: en wat ſal ik ſeggen, uit het bewoonen van de Zee-burg tot aan en voorby Sluis-oort, van den hoogen en laegen Dijk, is wel af te nemen dat 'et van lange jaren een volkrijke plaats geweeſt is, daar veele dingen voor-gevallen my noch onbekent zijn, oorſaak dat ik van meening ben een keer te nemen, en te komen tot 'et Dorp en de Heerelijkheidt van

WEST-ZAANDEN EN KROMMENYE.

Wat *Weſt-zaanden* aangaat, de oorſaak des naams is wel te vinden in 'et geene voor verhaalt is van *Zaanden*, want 'et beweſten het oude *Zaanden* gelegen heeft, ofte noch van 't water *Zane* leidt; geen ouder gedachten heb ik tot noch

ꝺoch toe konnen vinden in eenige Kro-
ꝼijken of Brieven, als die my *D. Bergius*
ingewesen heeft, van 't jaar 866. uit
Vilhelmus Heda, waar dat staat, datse
e Kerke van St. *Marten* het inkomen
an eenige morgen Landts alle jaaren
nosten uitreiken, en noemt de plaatse
Vest-zegnem, dat is *West-zanen*, segt
Bergius, want *Heda* in zijn spellen
eeltijdts wat qualijk de namen stelt.
De oorspronk des naams van *Krommenye*
egt ook bloot, terwijlen over twee of
rie eeuwen het *Ye* met een kromme
bocht daar te loopen, en gelijk in een
boesem te vallen placht. Beide dese
plaatsen zijn bekent voor een Heerlijk-
heidt, en is *Krommenye* in de gift-brie-
ven eerst vermeldt onder *Ian van Beau-
mont*, Heere van de voornoemde Heer-
lijkheidt, een wijle na 't vervallen van
de Heeren van *Zaanden*; want ook de
oude memorien getuigen voor de see-
kere waarheidt, datse van hunne voor-
vaderen wel hebben gehoort, dat *Willem
van Zaanden*, Heere dier plaatse, met
Gerrit van Velsen, zijn vrundtschap ofte
bloedt-maag, de gemeene Buuren van
West-zaanden, die in 't Veldt hier en daar
woonden, tot een Buurschap by-een
getrokken hebben, seggen ook datse

de grondt geleidt hebben van de Kerk, en ook van de Tooren, een Tooren die ſoo wel in zijn kracht en na de konſt gebouwt is, welker ord're my in 't aanſchouwen meenigmaal vermaakt: en hoe ſou ik 't derven ontkennen, dat de *Heere van Zaanden* het zijne daar toe gedaan heeft, alſoo hy zijn Heerelijkheidt daar mede grootelijks verbeteren, en meerder aanſiens geven kond'. 't Zy ook hoe 't wil, het Dorp van *Weſt-zaanden* behoudt noch een aanſienelijkheidt van haar ouden ſtaat, de Tooren een teeken van een voortreffelijk Dorp, ende de uitbreidinge van hare voorrechten en vryheden, deſgelijks de wijtte van hare Landsdouwe, de liefde en goetheidt van hare Heeren, de trouwe der Ingeſetenen, de uitſteekentheidt van hare Heerlijkheidt.

Wel aan dan, waarde vriendt en vriendinnen, het vallen van de *Edelen van Zaanden* was een groote val voor het Geſlachte, en nam veel glans van de Ingeſetenen van 't Dorp *Zaanden* wegh, als waar door het Stam-huis uitgeroit, en den aankleven van dien vernietigt is geweeſt. Maar dat deel daar *Weſt-zaanden* en *Krommenye* leggen, wiert meerder bevolkt, en de Heerlijkheidt overgedra-

gen

en aan de Na-neven van Koningen en
rincen, die byna ſoo veel gunſt-brieven
itdeelden, als 'er Erfgenamen der ſel-
er quamen : de Edelen van *Zaanden*
aren uit een Oudt geſlachte, doch niet
an de Oudtſte als *Waſſenaar*, niet van de
ijkſte als *Egmondt*, en niet van de
delſte als *Brederoede*; maar *Johan van*
eaumondt was de Soons Soon van Ko-
ink *Willems* Suſter, want zijnen Va-
ers Oom was Roomſch Keiſer verkoo-
en, en Konink gekroont; deſe was de
erſte Heere van *Weſt-zaanden* en *Krom-*
enye, omtrent acht jaren na 't verval
er Heerlijkheidt aan des Graven tafel:
n terwijlen Graaf *Ian van Henegouwen*,
raaf van Hollandt, Zeelandt, en Heer
an Vrieslandt, na zijn Vaderlijke Erve
Henegouwen wilde trekken, om de
verige tijdt zijns levens in zijn geboort-
laats te verſlijten, gaf hy aan zijn Soon
Villem de Goede het Graafſchap van
Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt
ver, en aan Heer *Ian* van *Beaumondt*
e Heerlijkheden van der *Goude*, *Schoon-*
oven en *ter Tholen*, met die van *Zaan-*
en, te weten, van *Weſt-zaanden* en
rommenye; desgelijks gaf Graaf *Ian*
ijn Broeder *Guido*, de Heerelijkheden
an *Aamſtel* en van *Woerden*, uitgeno-

 men

men het *Reigersbos in Aamſtelland*, en de manſchap aldaar, deſe hieldt de Graaf aan hem ſelven: onſen Heer *Ian* wierdt na de doodt van zijn Vader ook Heer van het Stedeken en de Heerlijkheidt van *Beaumondt in* Henegouwen; hy dede de Stede van der *Goude* en *Schoonhoven* met haar Slooten ſeer verbeteren, was een kloek Oorlogs-man, en mede in den ſlach tegens de Vrieſen, in 't jaar van 1345. doen Graaf *Willem*, de vierde van dien naam, zijn Broeders Soon, met wel 400. Ridderen en kloeke Wapenteurs bleef, en hy het naauwlijks ontquam, als breder te leſen is by *Froiſard, Faſticula Tempora*, *Hollandtſche Kronyk, Petrus Schriverius*, *Gouthoeven*, *&c.* waar door hy hem voorders in den *Hage* onthiel, zijns ouderdoms omtrent 64. jaren; welke gelegentheidt waargenomen zijnde by die van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, hebben vertoont, hoe dat hunne Voorrechten en Handveſten die ſe plachten te hebben waren verbrandt, en zy daar van ontbloot, en verſochten weder in plaatſe nieuwe te hebben, gelijk hy gegeven heeft, van deſen inhoud, namelijk: Dat in dien Ambachte geen Dienſtman woonen ſou; Dat Schout en Schepenen vrije, en geen keef of baſtaarden

aarden moſten weſen ; Dat 'er geen Onder-Schout geſet mocht werden buiten willekoor van de Gemeente ; Eenmaal des jaars had men te dingen van schade en van ſchoude ; Die malkanderen beklagen, moſten elks hen onſchoude ſeggen ; Wanneer getwiſt wierdt om een Erve, de ſeven naaſte Lendens ſouden 't geven ſonder ban en ſonder boete, en mocht alletijdt geſchieden ſonder de banding ; die 't Erf afgeweſen worde, moſt de boete gelden ; en voorts veele andere dingen, die gy in de Beschrijvinge van *Oudt Zaanden* leſen moogt , Pag. 75. 76. 77. 78. my te moeijelijk hier alle te verhalen ; de Handveſt-brief is gegeven in den *Hage*, in 't jaar ons Heeren 1346.

Naarmaals heeft *Ian van Henegouwen, Heere van Beaumondt* , hem veel onthouden in de *Beverwyk* , daar hy de hooge Vierſchaar verçiert , en tot een Baljouſchap gemaakt heeft , tot dien ſelven voegende die van *Weſt-zaanden* en *Krommenye* , die van *Wyk op Zee* , *Wyk aan de Duinen*, met andere plaatſen, van waar hy in 't jaar van 1353. omtrent *Maria Magdalenen* Miſſe , die van de Heerlijkheidt van *Weſt-zanen* en *Krommenye* vryheidt van Tollen verleent

 heeft,

heeft, om door alle zijne Landen en Steden te varen, ſonder eenige Tol te betalen; daar benevens heeft hy hen-lieden vergunt in dat ſelfde jaar, dat die 'er van buitenen metter woon quam, al ſoo vry ſouden weſen, als z'er bleven metter woon, als de Ingeſetenen van oudts. Nu was het ook deſe Heer *Ian van Beaumondt* die haar verſien heeft met zijn Wapen, een weinigsken verandert hebbende; want hy daar in nagevolgt heeft het loffelijk voorbeeldt van zijnen Vader, de welke in de intrede van zijn Erflanden die van *Rotterdam* en *Schoonhoven* verleent heeft, datſe zijn Wapen voeren mochten. Siet eens, Graaf *Ian van Henegouwen* voerde de roode Leeuw van Hollandt, gequarteleert met de ſwarte Leeuwen van *Henegouwen*, ſoo die van *Rotterdam* en *Schoonhoven* mede doen; ſoo hebben die van *Uit-geeſt* in 't Wapen twee witte en twee ſwarte Leeuwen, desgelijks gekomen van *Henegouwen*; want Ao. 1417. behoorden zy onder *Iacoba*, Gravinne van *Henegouwen*, van *Hollandt*, &c. doen ſe over deſe Landen eerſt Gravinne geworden was, en aan Heer *Gerrit van Heemskerk*, Ridder, de Ambachts-Heerlijkheidt van *Uit-geeſt* (voor de ſomma van veer-

eertien goude Hollandtſche Schilden)
ǝdroeg: wijders hebben die van de *Be-
erwyk*, tot hun drie Lelien, de vier
eeuwen gequarteleert, van *Henegou-
wen* mede gedaan, buiten twijffel by
unninge van de Heeren van *Blois*: het
/apen van *Ian van Beaumondt*, en dat
an zijn Heerlijkheidt van *Weſt-zanen*,
geweeſt twee roode Leeuwen, ge-

uarteleert met twee witte; de witte
aan op een roodt, en de rooden op een
it Veldt, tegens malkanderen oprijſen-
e, als dit Wapen vertoont. Ik ſal hier
e doen de woorden die daar van ver-
olgens in *Oudt Zaanden* geſchreven
aan, pag. 82. 83. en 84. luidende aldus:
De

De oorſake van het onderſcheidt der Wapenen van eenen bloede, hoewel niet geheel verſcheiden, ſchrijft *Gout-hoeven, Folio* 119. en elders, ſeggende: dat de kinderen, geſprooten uit der Graven bloede, ofte van andere Adelijke geſlachten, alle wel voerden het Wapen van haren Vader, maar veranderden de koleuren, en eenige andere teekenen, om een merkelijk onderſcheidt te maken; maar de oudtſte behieldt het Wapen des Vaders, gelijk de figuren van de Wapenen des Graven en Gravinnen van H*enegouwen* (die over Hollandt geregeert hebben) genoegſaam vertoonen. De reden nu waar door die van *Weſt-zanen*, dit Wapen ſouden mogen gekregen hebben, beſtaan mooghelijk hier inne, of dat die van *Weſt-zaanden* en *Krommenye* veellicht als doen geen Wapen en hadden, en dat hen die ontnomen was, te dier tijdt doen de Edelen van *Zaanden* t'onder quamen, en dat hunne nakomelingen ſtriktelijk verboden wierdt, datſe hen Wapen niet mochten voeren, gelijk ook de Buuren van den Dorpe van *Zaanden*; ofte ook dat Heer *Ian van Beaumondt* in zijne inhuldinge, en aanneminge tot een nieuwe Heere over de Heerlijkheidt van *Weſt-zaanden*,

(te

(te meer, alſoo hy een uitlander geboo-ren was) die van 't Dorp voornoemt, met *Krommenye*, door deſe begiftiginge heeft willen beloonen, en noch meer tot ſich trekken, voor haar minnelijke aanneminge, op dat de eerbiedigheidt en gunſte malkanderen kuſſende, zy, door 't voeren van 't Wapen, hem des te vaſter in gedachten ſouden houden; gelijk andere nieuwe Heeren, die in haar blijde inkomſten en huldinge, Landen, Steden, Heerlijkheden en Dorpen, met Privilegien, Vryheden, Rechten, Wapenen, en diergelijke dingen, beſchenken. Let eens daar op hoe de Regeerders van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, den grondt van 't voor-verhaalde niet wel vattende, alſoo der geen ſchriftelijk beſcheidt van was, niet te min recht en warelijk geoordeelt hebben, *dat de getrouwe dienſten, de Graven van* Hollandt, *by die van* WEST-ZAANDEN *gedaan, de bewegende reden is geweeſt van 't verleenen van hunne* Wapen, *ſeggende*, Dat *het* Wapen *van* WEST-ZANEN *en* KROMMENYE *beſtaat in vier Leeuwen, tegens malkanderen opryſende, van de welke twee zyn ſtaande in een root Veldt, en twee in een wit Veldt, ſonder dat zylieden eigentlyk konnen ſeggen, by welke*

Prin-

Princen hen-lieden 't voorsz. Wapen *is gegeven, maar hadden van Ouders tot Ouders verstaan, dat hen-lieden voorsaten het selve gegeven soude zyn, van wegen goede dienften den Prince in der tydt gedaan.*

Soo 't my geoorloft is, seide van de *Sed*, hier by te brengen 't geen my in de voorleden dagen verhaalt is van sommige oude lieden, wegens den oorspronk des Wapens van *West-zaanden* en *Krommenye*, ik sal het mede hier tusschen voegen. Wel, waarom niet? vraagde *Ambiorix*. Nu dan, sprak hy, de Ouden vertelden dat het Wapen zijn her-komen had van een Bootsman en van een Leeuw; 't is eens gebeurt (seggen se) dat een Varend-gesel van *Knollen-dam* (in het Kerspel van *Zaanden* gelegen) geloopen quam, in regen-achtig weder, met een Pije aan, door 't een of 't ander Bosch, daar hem ontmoete een briesschende Leeuw, hebbende de mond wijt open gedaan, om de man te verslinden; hy schoot zijn Pije uit, en wond die om zijn slinker arm, vatte 't mes in zijn rechter-handt, daar meê hy de Leeuw toevoer, stiet zijn omwonden arm in de keele van de Leeuw, stak hem van onderen opwaarts in zijn buik, daar hy af stierf, en dese behieldt daar na een stij-
ven

ven arm, dewijle de Leeuw met zijn bijten en ſleuren de ſelve verwrongen hadde. Hier uit ſeiden ſe dat de Leeuwen, die de *Weſt-zaners* en *Krommenyers* in hen Wapen voeren, gekomen waren; want de Grave die in dier tijdt was, had de Dorpen om zijnent wille met deſe gedaante van 't Wapen begiftigt. Warelijk, ſeide *Ambiorix*, dit is genomen uit de Legenden van *Gysbert Hardvuiſt van Krommenye*, daar wonderlijke dingen van vertelt wordt; waar de oude ſchriften en brieven niet van en ſpreeken, daar weet men vreemde oorſaken uit te vinden, om het ſoo een geur te geven. Maar wat bracht gy der op voort? Ik verhaalde aan haar, antwoordde van de *Sed*, dat ik het ſelfde ook geleſen hadde in een Kronijksken, waar uit wel te verſtaan was dat de Schrijver dit voor een Oudt-wijfs-praatje hiel; daar over zy vergramt wierden, en ſpraken: Meint ge dan dat 'er geen Boſſchagie, geen Wilderniſſen, geen Leeuwen en Beeren wel eer in deſe plaatſe geweeſt zijn? Hoe nou, hebt ge niet gehoort dat de Buurt achter *Krommenye*, geheten den *Boſch*, van ouden tijden een groot Boſch geweeſt is, het *Adderen-boſch* genaamt, om dat 'er niet alleen veel ongedierten

dierten ingehouden hebben, maar ook Adderen en Slangen? Wel hoe doch, benje een *Zaanlander*, en weet ge dat niet? of van waar benje? Spreeken u de Scheep- of Schuite-vaarders niet van het *Wolf-rak*, dat tusschen *Knollendam* en *Saardam* legt? Ei doch! liepen de Wolven doen met de Koeijen in de Weiden, of hadden se Bosschen en Strueelen daar se hun verschuilden? waar was 'et Bosch, dat placht te staan omtrent de wooningen van de oude Heeren die hier plachten te wesen, daar van nu noch in 't West-zaner Veldt veel Elsen-boomen opgegraven werden? waar was den ommering der Berken-boomen? was se op de *Lunenburger Heide*, ofte na *Sluisoordt*? dat ons beter heugen mach als u, daar ik oudt man (seid'er eene) geweest ben, doen de nieuwe Vaart van 't KATTE-GAT gegraven wierdt, en bevonde de meeste wortelen en tronken van Barken-hout. Waar is geweest het Eiken-bosch, daar *Akersloot* den naam van ontfangt? ja waar de Bosschen en Warande van *Ackerslooter-woude*, van *Stierop*, van *Dorre-geest*, van *Scherremer*, van *Boekel*, van *Wormer*? O mijn lieve vrundt, seide hy, hoe weinig weet ge noch van de oude dingen; kort om,

zy

zy brachten ſoo veel Boſſchen en Strueelen voor den dagh, dat ik 'er in verdoolde. Doen ſeide *Ambiorix*: Gy ſoudt weder gevraagt hebben, Zijnder ook Leeuwen in geweeſt? waren 't Boſſchen van tien of twintig mijlen lang? als ik wel door-gegaan heb, daar men nochtans, noch van Leeuwen, noch van Beeren, alleen van Wolven, Voſſen, en diergelijk wiſten. O neen, ſei van de *Sed*, ik liet dat on-aangeroert, terwijlen dat de ouden en die ganſch wijdt reiſen, beide even vry zijn; van de eerſte kan men den voorleden tijdt niet bekomen, en de andere is de plaats te wijdt om na te vernemen: als 'er geen trouwer getuigen zijn, ſoo moeten we ons met deſe behelpen, of ganſchelijk verwerpen.

Niet tegenſtaande, ſeide *Ambiorix*, dat buiten alle twijffel den oorſprong van het Wapen van *VVeſt-zaanden* en *Krommenye* is gekomen uit den Huiſe van *Henegouwen*, ofte ten minſten uit de Stamme van *Blois*, Heeren van de *Beverwyk*, beſitters van de goederen van *Zaanden*, ofte liever van *VVeſt-zanen* en *Krommenye*; daar benevens dat ik van meening was te achtervolgen de vertellingen van *VVeſt-zanen* en *Krommenye*,

ſoo

ſoo veel beroert hare Heeren, en de gaven aan de Dorp-lieden gegeven, ſal ik mijn redenen voegen tot 'et geene deſe oude lieden u voor-geworpen hebben, en het dient ook tot mijn voornemen, ſal daaromme deſe ord're houden: in 't verhaal van de Boſſchen, die te brengen aan de vertellinge van *VVeſt-zaanden*; daar-en-tegens van de Heir-vaart te gebieden, als de Graven ten Oorlog plegen te varen, tot *VVormer*; de gemeene beroerten der Kennemerlanders tot die van *Ackerſloot*; en de droevige verhalinge van de Oorelogen in en omtrent Kennemerlandt ten tijden van den Hartoge van *Alva*, tot die van *Ooſt-* en *VVeſt-Saardam*. Nu wel aan, wat de Boſſchen belangt, ik heb geſprooken in de voorleden dagh van 't *Spierner-waldt*, *Houteryk*, 't *Hof-ambachter-boſch*, van 't *Berken* en *Elſen-boſch van Zaanden*, van 't *Poeler*, *VVolven*, *Aderen*, Boekeler, en *Dorre-geeſter-boſch*, van de *Ackerſlooter*, *Stierper*, en andere *VVouden*; hier moet ik my vermannen, en dat aanwijſen met weinig bewijs. Het *Spierner-waldt* is gelegen geweeſt daar het Dorp van *Spaarne-woude* nu leidt, aan het *Sparen*, een Riviere die door HAARLEM ſtroomt; de naam van *Spieren* is mooghe-

mooghelijk ontstaan uit de *Riet-speeren*, ofte Riet-halmen, die gemeenelijks in de lagge Landen en Veenen veel wossen, als se nu noch doen, en die men van oudts noemde *Arundmibus*, want in die Broeken van 't Bosch, ofte van het Woudt, veel van dese Speeren gewassen hebben: hier van daan mach komen het *Sparen*, of *Speeren*, 't *Sperener-woudt*, 't *Spierenerdam*, 't *Spierner-meer*, &c. alsoo noch de Landen daar omtrent veel Speeren of Riet-halmen uitgeven, ofte anders neemt 'et van de Sparre-boomen. En wie kan verloochenen dat 'et *Houtryk* van de Bosschagie komt, desgelijks het *Hof-ambacht*, niet wijdt van malkanderen gelegen, daar het *Harelemmer-meer*, behoudende zijn wilde, woeste en bosachtig aardt, soo gaerne noch alles verslinden sou; ja komende tot de Bosschen van *Zaanden*, neemt voor eerst het Bosch vol van Berke-boomen (men moet hier geen Bosch reekenen van veel mijlen, maar een toesettinge van een groote meenigte van Boomen) sulks heb ik selver mede ondervonden in 't graven van de Vaart door den *Hem*, dat men het nieuwe Katte-gat noemt, wanneer de Arbeiders ons overvloedig lieten sien wortelen en stammen van

Bar-

Barken-hout, doch meest vergaan, het welke my te binnen bracht het seggen van *Mathæolus*, daar hy schrijft, *in Disc. C. de Popula Eas* BITUMOSA *terra ali, imo a* BITUMINE *nomen habere putavit, quod alii tamen a* BUTUENDO *deducunt*, seggende dat de naam van *Batavia* komt van *Betulis* ofte Berken-boomen, door dien de selve in de *Betuwe* en *Batavia* seer weelig wossen; doch *Mathias van der* Hoeve acht 'et de grootste waarschijnelijkheidt niet te hebben, siende op den oorspronk van den naam van *Batavia*, niet op de Bosschen van Berkenboomen, alsoo hy niet ontkent dat 'er veele gewossen hebben, en seer weeldig groeiden. Maar hier toe te doen een Elsen-bosch, niet seer wijdt van malkanderen gelegen, sal u mooghelijk vreemt dunken, wanneer gy niet aanmerkt dat de verscheidenheit gemeenelijks voortkomt uit de natuur, en uit de voortplantinge, want het laatste soud' ik houden voor een voortsettinge van den ouden Edeldom van Zaanden, tot hen en hunner nakomelingen vermaak, ja tot 'er Wild-jacht, ofte andersins; het eerste is uit de nature, dat is, van veele hondert jaren, en mooghelijk overgebleven in den Sundt-vloedt Ao. 860.

dese wortelen leggen omtrent negen voeten onder de aarde, en die van de Elsen-boomen omtrent vier. Wel is waar dat de binne-landen voor drie of vier-hondert jaren bedijkt zijnde, soo veel niet verhoogt zijn door het weeren van de slibbe, als de *Uiterdyksche*, en de Velden die gemeen bleven met 'et Zee-water; niet te min reekenende op zijn water-paś, leggen de Elsen-wortelen wel twee voeten hooger dan die van de Berken-boomen, tot een onderscheidt dat de Berken voor de Elsen alrede boven de maat van de twee voeten ingewortelt waren: 't zy hoe 't wil, van beide vint men in 't graven en delven diep onder de aarde noch seekere lit-teekenen; ook zijn de Waranden van de Poel, van 't Wolf-rak, van den Busch, vol Boomen geweest, soo dat *Jan le Petit*, Griffier van *Bethune*, het oude Dorp van *VVormer* ganschelijk in Bosschagie stelt, in zijn beschrijvinge van de Nederlanden, daar ik in 't verhaal van *VVormer* en *Jisp* de aanteekening sal doen. De Poel by 't *Kalf*, segt men dat eertijdts een lak geweest is, daar de wilde Beesten, als se dorst hadden, uit dronken. Nu Breuk-landt ofte Poel heeft een sin, beteekent een Moerassige plaats, 't welk

men

men bevindt in de meeſte Boſſchen, die in laege Landen leggen, datſe vol Moeraſſchen en Poelen zijn: ofte ſoo men anders wil, kan men de Poel noemen geweeſt te zijn, een Vyver, Wetering, of Water-badt, en Drenk-ſtede der Beeſten, allengskens door den aanwas der toevallende Beeken vergroot, gelijk heden op den dagh noch blijkt; en 't kan wel zijn dat dit Boſch, en daar 't *VVolfrak* zijn naam van ontfangen heeft, oudtijds maar een was. Maar het *Aderen-Boſch* is wat anders, hebbende de *Zaan* tot haar ſcheidts-man; hier waren in mijn jonge jaren noch een meenigte van Boomen, als een klein Boſchje. Jonker *Dirk Gerritſz. van den* BUSCH by *Krommenyer-dyk*, is omtrent den jare 1535. van de Romaniſten, het geloofshalven, om den hals gebracht; ſo dat 'et wel zijn kan dat 'er Edelen gewoont, en de Boſſchagie in eigendom gehadt hebben: 't en zijn geen *Herts-walden*, geen Boſch van *Ardenne*, ofte andere groote Boſſchen geweeſt, gelijk Duitslandt uitlevert, die men in Hollandt vondt; *Cornelius* Haamrodius (Kennemerlandt breedt uitbreidende) ſegt dat 'er in gevonden werden acht Boſſchen, vijf by H*arelem*, met de Noordwijker, Egmonder

der en Goijer Bosschen, vijf Rivieren, de *Vecht*, de *Aamstel*, het Y E, de *Zaan*, die hy op 't Latijn ZANIA noemt, en de *Eems*, als ik voor desen gesegt heb, en nu wederom doe tot versterkinge van uw onthoudt; doch als men komen in *West-* ofte *Klein-Vrieslandt*, het zijn al byna Wouden en Bosschen geweest, als t blijkt aan de navolgende Dorpen, *Hoogt-woude, Eers-woude, Nieuw-bucx-woude, Houwert* ofte *Oude-bucx-woude*, *West-woude*, *Oost-woude*, *Mid-woude*, *Noord-schar-woude*, *Zuid-schar-woude Broek*, *Schelling-hout*, *Schelling-woude*, *Zuyer-woude, Cat-woude, Bark-hout*, &c. en daar toe ik nu kom *Ackerslooter* en *Stierper-woude*, dit zijn nu gansch groote Weiden, daar meenigte van Koeijen gehouden werden, Booter en Kaesen gemaakt, die men in grooten overvloedt tot *Alkmaar* voert en verkoopt, en van daar gansch Hollandt door-sendt: vraagt men de Landt-lieden, waar woon ge? zy seggen, in de *Woude*; dit waren al meest Eiken Bosschen, daar van in *Ackersloot* breeder. Het is een stil afgescheiden volk, niet hebbende den aardt van Bosch-lieden, terwijle nu seer weinig Boomen, maar een gras-rijk Landt gevonden werdt, omvangen met

Ackerſloot, *Uit-geeſt*, *Limmen*, *Caſtercum*, *Egmondt* binnen, *Heyloe*, *Alkmaar*, en de *Schermer*; de *Boekeler*, *Dorre-geeſter*, en andere Boſſchen, 't zy dan om dat *Boekel* komt van de Boeke-boomen, en dat de *Dorre-geeſt* niet anders geweeſt is dan een wilde Heide, gelijk de *Woude* na de Duin-kant met ſandt-heuvelen beſtrooit zijn; nochtans niet tegenſtaande alle deſe Boſſchen, Wouden, Waranden, Geeſten, en diergelijk, ſoo en ſal in my niet komen, dat, ofte daar, ofte in een van de Hollandtſche Boſſchen, ja ook in eenig van ganſch Nederlandt, Leeuwen gevoedt zijn. Men voert ſe nu wel uit *Mauritanien*, uit het Koninkrijk van *Moroca* en *Fees*, uit *Moniconga*, en de Weſt-Indien, om te laten ſien, maar niet om voort te planten.

Het is, dunkt my, genoeg hier van, en wil weder-keeren tot Heer *Ian van Beaumondt*, de eerſte Heere van *Weſtzaanden*, (ſoo veel de Smal-heer-ſchap aangaat) want anders de Heerlijkheidt verviel aan Graaf *Jan* de eerſte, daar na aan Graaf *Jan*, de tweede van dien naam, Heer *Jans* Vader, zijnde Graaf van Hollandt; maar ik reeken van die tijdt, dat 'et wederom van de Graaffelijke goederen afgeſet is geworden.

Heer

Heer *Jan van Beaumondt* ſtierf in 't jaar van 1356. oudt omtrent 74. jaren; hy was in zijnen tijdt een vroom Ridder ter Wapenen, rechtende veel kloeke daden uit; was ſeer vermaart, gedurende de Franſche en de Engelſche Oorelogen; van hem werdt dikwils vermelt in 't eerſte en tweede Boek van *Jan Froiſardt*, die omtrent den jare van 1400. ſtierf, hem noemende *Meſſiere Iean d'Haynaut.* Hy is ook Stadthouder over Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt geweeſt, by 't uitlandts weſen van Grave *Willem* zijn Broeders Soon. Zijn Huisvrouwe was *Maria*, Erf-dochter van *Hugo*, Grave van *Soiſons* in *Piccardyen*, en Heere van *Chimay* in *Henegouwen*, daar hy by wan zijn Erf-dochter *Iohanna* van *Henegouwen*, Gravinne van *Soiſons*, Vrouwe van *Beaumondt*, *Chimay*, der *Goude*, *Schoonhoven*, *ter Tolen*, en van den Huiſe van *Piccardye*, daar zy op woonde; kreeg te man *Lodowyk* van *Caſtillon*, Grave van *Blois*, daar zy by kreeg drie Soonen, die den eenen na d'ander geweeſt zijn Graven van *Blois*, en van *Soiſons*, Heeren van *Chimay*, *Guiſe*, *Avennes*, *Beaumondt*, der *Goude*, *Schoonhoven*, en *ter Toolen*, van *VVeſt-zaanden* en van *Krommenye*. 't Schijnt wel dat by 't leven van *Iohanna*,

hare oudtste Soon *Lodowyk* de Heerlijkheidt van *VVest-zaanden* en *Krommenye* met 'et versterven van haren Vader al verkregen had, en dat hy na haar doodt de andere Graafschappen en Heerlijkheden voorders bequam. 't Zy hoe 't wil, hy was de tweede Heere van *VVest-zaanden*; is gestorven in 't jaar van 1372. ongetrouwt, sonder lijfs erve, en wierdt begraven in zijn Graafschap van *Blois*: my is niet bekent dat dese die van *VVest-zaanden* en *Krommenye* eenige Voor-rechten gegeven heeft. In zijn plaatse quam zijn tweede Broeder, *Ian van Castillon*, Grave van *Blois*, en wierd de derde Heere van dese voornoemde Heerlijkheidt: hy hadde te Wijve Hartog *Reinouts* Dochter van *Gelder*, na welkers doodt hy Hartog wesen wilde, maar voerde den Oorelog tot zijner schade, en stierf op 't Slot te *Schoonhoven*, A°. 1381. wierdt begraven te *Valenchyn*; hy liet geen kinderen, dan twee Bastaarden, na, d'een Lodowijk bastaart van *Blois*, d'ander Jan Heere van *Treslonge* in *Henegouwen*, met *Cabau*, *Benthuisen*, en veel andere goederen in Hollandt. Hy heeft hem laten hooren in een Brief, verleent aan een *Claisse Amelgaartsz.* van *Knollendam*, die aldus luidt:

luidt: Wy *Iohan van Chastillion*, Grave van B*lois*, en van *Soisons*, Heere van *Chimay*, van *Guise*, *Avesnes*, *Beaumondt*, der *Goude*, *Schoonhoven* en *ter Tolen*, &c. Maken kondt allen luiden, dat wy voor ons en voor onsen nakomelingen gewillekoort hebben, ende willekooren *Claisse Amelgaartsz.* een Sluise te leggen en te houden in onse Heerlijkheidt, in de *Noord-dam van* Zaanden, &c. Dit geschiede in 't jaar van 1374. dit was een Sluise die het water Noord-aan uitliet, van welkers deuren noch onlangs gesien zijn by de Regenten van *VVestzaanden*, en de lieden aldaar: hy was slechts twee jaren in 't besit geweest doe hy dit verleende. Na zijn doodt, alsoo hy sonder wettelijke Erfgenamen storf, is *Guye van Castillion*, zijn jongste Broeder, in zijn stede gekomen, en wierdt de vierde Heere van *VVest-zaanden* en *Krommenye*; dese verkocht het Graafschap van B*lois* en S*oisons* aan *Lodowyk*, Hartoge van *Orleans* in *Vrankryk*, Ao. 1391. Zijn Huisvrouwe was *Maria* van *Vlaanderen*, des Graven Dochter van *Namen*, die hem een getrouw gesellinne was, met dagelijks te hoveren en goede çiere te maken, soo dat hy soo vet en swaar-lijvig wierdt, dat hy naauwlijks

gaan konde. Hy bewees die van *VVest-zaanden* en *Krommenye* veel goets, bevestigde heure Handvesten en Vryheden, vermeerderde de selve, terwijlen zy hem, als hunne wettelijken Heer, gehuldt, belooft en aangenomen hadden; onder andere verbreede hy heure Tollen-vryheidt, over alle zijnen Lande, in 't jaar van 1396. In 't hooft van den Brief staat: *Guije van Castillion*, Grave van B*lois*, Heere van *Avennes*, van *Schoonhoven*, en van der *Goude*, doen kondt allen luiden, dat wy om goede gunste die wy hebben tot onse Ondersaten van *VVest-zanen* en *Krommenye*, in verbeteringe sulker Hand-vesten en Rechten, als zy van onse Voor-ouders hebben, &c. Seggende in 't sestiende Artikel, dat die 'er woonachtig was, of namaals woonen soude, allen 't Landt door Tollen-vry varen en keeren souden met heure goederen, al soo verre als 't hem aanging. Wijders, dat alle de geene, die voortaan daar metter woon quamen, al soo vry souden wesen, als die daar van oudts gewoont hadden, van hem en zijne nakomelingen, soo wanneer zy 'er metter woon bleven. Het welke een seer goede sake voor die van *VVest-zaanden* was, en noch genooten werdt

werdt van alle de geene die in den Ambachte voorſz. woonen, wanneer ſe met hunne goederen door de Landen van Hollandt varen. Des jaars na het verleenen van deſen Brief is de goede Heer *Guido van Blois* geſtorven, op het Slot van *Avennes* in *Henegouwen*, gelijk *Gouthoeven* dat getuigt, Folio 418. en wierd tot *Valenchine* begraven: hy liet geen kinders na, hoewel hy by zijn Huisvrouw een Soone gewonnen hadde, genaamt *Lodowyk* van *Blois*, Grave van *Duvois*, Heere van *Beaumondt*, dan deſe is voor hem overleden, oudt 15. jaren, en was gehouwt aan *Maria*, Hertog *Jans* Dochter van *Berry*. *Guije*, onſen Heer van *VVeſt-zanen* en *Krommenye*, hoewel hy een ſoo rijken Prince was, als *Gouthoeven* ſegt, Folio 266. die alle jaren van zijne Heerlijkheden ontſing wel vijf-en-dertig-duiſent Franſche Kroonen, liet veel ſchulden na, waarom de Weduwe het beſit verliet, en haar hiel aan haar eigen Erfgoederen, en verviel doens aan Hartog *Aalbrecht*, Grave van *Hollandt*, eens Broeders Dochters Soone van de eerſte Heer *Iohan van Beaumondt*, te weten, van *VVillem de Goede*, wiens Dochter was *Margriete*, Keiſerinne van *Roomen*, Moeder van

Hartog *Aalbrecht* voornoemt, de Naneve van *Guido van Blois*, en de wettelijke Erfgenaam; ſoo dat Hartog *Aalbrecht*, als hy al negentien jaren Graaf van Hollandt geweeſt was, de vijfde Erf-heer van *Zaanden*, of *VVeſt-zaanden* en *Krommenye* geworden is, na de doodt van *Guido*, als 't blijkt uit dit opſchrift: *Aalbrecht*, Hartog in *Beiren*, Palensgrave op den *Ryn*, Grave van *Henegouwen*, van *Hollandt*, van *Zeelandt*, en Heer van *Vrieslandt*, doen kondt allen luiden, want onſe goede luiden van *Weſt-zaanden* en van *Krommenye* nu ter tijdt aan ons gekomen zijn, by doode onſes liefs Neve, (daar Godt de ziele af hebben moet) en de ſelve goede lieden van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, als heuren rechten Heere ontfangen en gehuldt hebben, ſoo hebben wy hen-lieden, om datſe ons willig en bereider ſullen mogen weſen, hen lieden gegeven, en geven mits deſen, ſulke vryheden en previlegien, &c. Siet eens, mijn lieve vriendt en vriendinnen, met wat eerbiedinge zy den Grave als heuren eigen Heer (ik laat dat buiten van Landtsheer) aangenomen hebben, en hoe dat hy zijn gunſte tegens hen-lieden openbaart. Ja warelijk, zy hebben van hem ont-

ontfangen vryheidt boven vryheidt: de vryheidt van Tollen wierdt over Hollandt voor eeuwig uitgebreidt, uitgesondert tot HEUSDEN bleef tot weder-seggen, mooghelijk om dat 'er geschil was tegens den Hartog van *Brabandt*, over de Jurisdictie van *Heusden*: daar benevens wierden se vry gemaakt van de Kooren-tienden, voor tien gulden des jaars, als de Brieven daar van luiden.

Doe seid' van de *Sed*, Ik moet hier al wederom iets onder werpen, en seggen wat de oude lieden my daar van verhaalt hebben; zy vertelden dat eens een Pachter van de Kooren-tienden met een Huisman op een Landt gekomen was, om de tiende Kooren-schoove voor zijn Pacht te nemen, en dat hy, willende wrevelen, de selve eerst altemaal omgestooten heeft, om de beste schooven daar uit te soeken; andere seggen, dat hy meer nam als hem toequam. De Huisman soud' hem daar tegens geset hebben; terwijle nu den voornoemden Pachter in zijn voornemen wilde voortgaan, heeft hy 't seer euvel genomen, en hem met een Vork of diergelijk geweer om 't leven gebracht, ten bewijsen van geloofwaerdige getuigen, die 't ook

voor de Graaf van Hollandt verklaart hebben, mits dien ook klagende over 't gewelt dat ſulk volk gemeenelijk oeffenen. De Graaf, nagevorſcht hebbende deſe dingen, bevondt een groote ſchult aan de zijde des Pachters, en datſe te harde met de lieden handelden, des hy, om meerder ongelukken voor te komen, ook ter liefde van zijne Onderdanen, haar geheel bevrijde van de Korentiende, uitgeſondert datſe een ſeekeren penning moſten geven aan de Graven van Hollandt, te weten, tien ponden, ofte, als andere ſpreeken, alle jaren een vette Koe. Dit en is ſoo vreemt niet, ſeide *Ambiorix*, doch in de previlegiebrieven ſtaat ons dat ſelve niet uitgedrukt, alleen wordt 'er geſegt, *alſoo zy ons als haren rechten Heer gehuldt en ontfangen hebben*; ook *om datſe ons te gewilliger en bereider ſullen mogen weſen.* 't Zy hoe 't wil, die van *Weſt-zaanden* en *Krommenye* raakten by Hartog *Aalbrecht* van de Kooren-tienden vry: de lieve Godt haddet gewilt dat hy ſelfs van zijn Ruwaartſchap over Hollandt al Heere en Erfgenaam over de Heerlijkheidt geweeſt was, maar beſat de Heerlijkheidt niet meer dan ſeven jaren: hy is geſtorven Aº. 1404. en wierdt met groo-

grooter eeren in den *Hage* begraven, op 't Hof in de Kapelle. Zijn Soon, Hartog *Willem van Beiren*, quam in zijn plaatſe: deſe had by het leven zijnes Vaders alreede verkregen eenige goede renten van Landerijen in de banne van *Weſt-zanen*, daar benevens had hy doen ook beſeten het Slot van der *Krommenye*; 't ſtaat te letten dat dit geweeſt moet zijn een Heerelijke wooninge ten BUSSCHE wel eer gelegen aan de *Krommenye*, 't geene Jonker *Willem* in den jare van 1399. aan goede Welbooren mannen verkocht, met verlof van zijnen Vader, eer hy Graaf van Hollandt werdt, en dat daar na den kooper ofte koopers 't ſelve tot een Jonkeren Hof-ſtede, by gunſte der Graven, verheven hebben, waar uit geſprooten mach zijn Jonker *Dirk Gerritſz. van den Buſch*, te vooren vermelt, en dat die van den Huiſe van den Buſch in *Goilandt* bloedt-verwanten der ſelver geweeſt zijn, geſmolten in die van *Zanen*; desgelijks hadde Jonker *Willem*, voor dat hy Grave was, verkregen het *Veer tot VVeſt-zaanden*, en de Sluiſe in de *Noorddam van Zaanden*, met de tienden, en namaals daar voor de Pacht van de tien pont, alles verkogt by zijns Vaders leven.

Hartog Willem van Beiren, na zijns Vaders doodt Grave van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt geworden zijnde, is geweeſt de ſeſte Heere van *Weſt-zaanden* en van *Krommenye*, hy deelde een geſchil tuſſchen die van *Ooſt-zanen* en *Waterlandt*, over 't houden van een Dijk, en heeft zijn goede lieden veel weldaden beweſen, voornamelijk de Kennemerlanders; onder andere, dat hy hen quijt-ſcholdt van alle doodt-ſlagen, rooven, branden, vangeniſſen, ſchattingen, rechteniſſen van lijven, breekinge van huiſen en Veſtingen, die voortijdts geſchiedt waren in de Oorelogen tuſſchen zijn Groot-moeder *Margariete*, Keiſerin van *Roomen*, en Hartog *Willem van Beyeren*, zijns Vaders Broeder. Hy is geſtorven in 't jaar van 1417. op den leſten May, liet na tot zijn rechte Erve *Jacoba*, Gravinne van Hollandt, de vijf-en-twintigſte van 't Graafſchap, en de ſevende Vrouwe van de Heerlijkheidt van *Weſt-zaanden* en *Krommenye*, onder welke niet alleen veel moeiten voor de Ingeſetenen van *Weſt-zaanden* ontſtaan, maar ook veel ſchade geleden is, als wy in de vertellinge van *Ackerſloot* ſullen hooren. Zy wierdt, als een Erf-vrouw toebehoort, tot *Weſt-zanen* ge-

huldt

huldt en aangenomen in 'er ſeſtiende jaar; doch na veele tegenſtooten in haar gerechtige ſake heeft het ſterffelijke afgeleidt 't jaar van 1436. latende *Phillips*, Hartoge van *Bourgondien*, hare Landen over, daar hy ſoo gretig na geweeſt was, niet te min de rechte Erfgenaam, en ook de achtſte Heer van *Weſtzanen* en *Krommenye*: en hoewel zylieden het grootelijks tegens hem verloopen hadden met Vrouw *Jacoba* zijn Nicht voor te ſtaan, daar over zy van alle hunne Voorrechten vervallen waren, en groote boeten moſten gelden, evenwel heeft hy hen in genade opgenomen, wederom verleent en gegeven hunne Previlegien ende Vryheden, mitsgaders alle oude Handveſten, Voorrechten, en wat diergelijk is, by overleveringe van *Dirk van Swieten*, Bewaarder van de Treſorie van Hollandt, Ao. 1455. Daar benevens, wanneer ſe bevonden dat hy een goedertieren Prince was, die zijn Landen wijſſelijk en voorſichtelijk regierde, vatten ſe zijne gunſte by 't hair, en verſochten (navolgende 't voorbeeldt van die van *Aamſteldam* en *Aamſtellandt*, Ao. 1346. onder Keiſerinne *Margriete*, de vier-en-twintigſte Gravinne van Hollandt, en Anno 1353. onder Hartog *Wil-*

Willem van Beiren, haar Soon, vermogens de getuigenis van *Gouthoeven*, Fol. 394.) datſe altijdt en gedurig mochten blijven aan de Graaffelijke goederen, op datſe tot geenen dagen ſouden verſet, verlijdt en verleent, ofte verkocht werden aan eenige Smal-heeren; het welke zy verkregen hebben met een brief van deſen inhoud: PHILIPPUS *by der gratie Godes Hartoge van* BOURGONDIEN, *van* LOTHARINGEN, *van* BRABANDT, *van* LIMBORG, *van* LUTSENBORG, *Grave van* VLAANDEREN, *van* ARTOIS, *van* BORGONDIEN, *van* VALENCHYN, *van* HENEGOUWEN, *van* HOLLANDT, *van* ZEELANDT, *ende van* NAMEN, MARK-GRAVE DES HEILIGEN RYKS, *Heere van* VRIESLANDT, *van* SALINS, *van* MECCHELEN, *&c. Allen den geenen die deſe onſe Brieven ſullen ſien ofte hooren leſen, ſaluit, &c. Voorts ſoo hebben ons onſe Onderſaten van onſe Dorpen van* WEST-ZAANDEN *en van* KROMMENYE, *ons te kennen gegeven dat zy beducht zyn, dat wy in toekomende tyden onſe voorſz. Heerlykheiden en Dorpen iemant ſoude willen overgeven, verkoopen, of verſetten, ons biddende dat wy hun*

hun verſeekeren willen dat wy 't niet doen en ſullen, Soo is 't dat wy, genegen weſende ter goeder begeerten van onſe voorſz. Onderſaten van WEST-ZANEN *en van* KROMMENYE, *uit onſe voornoemde gratie, den ſelven geoorloft hebben, en ooreloven mits deſen onſen Brieven, voor ons en voor onſen nakomelingen, Graven en Gravinnen van* Hollandt, *dat wy van nu voortaan onſe* Heerlykheden *en Dorpen van* WEST-ZAANDEN *en* KROMMENYE *in geenderhande manieren, in hoogen noch in laegen ſtaat, wegh-geven, verkoopen, verſetten, noch vervreemden en ſullen, in heel, noch in deel, in leen, noch in eigen, in wat manieren dat 'et weſen mach; daar by, dat onſe voorſz. Onderſaten by niemant anders dan by ons en by onſen nakomelingen, en van onſent wegen geregeert en berecht ſullen werden, maar ſullen ten eeuwigen dagen, in hoogen en in laegen ſtaat, met al dat 'er toebehoort, blyven (ſonder eenig middel) aan ons en aan onſen nakomelingen, Graven en Gravinnen van Hollandt, ſoo als ſe nu zyn; en al waar 't dat wy, ofte onſe nakomelingen, tot eeniger tydt, by quade onderrechtinge, ofte anders, iet deden, in 't tegendeel van onſen gelofte voorſz. ſoo hebben wy geooreloft, en ooreloven mits deſen onſen Brieven, allen onſen Onderſaten*

van

van WEST-ZAANDEN *en van* KROMMENYE, (*in der tydt wesende*) *dat zy ons noch onse nakomelingen, brieven noch wille, in desen niet en obedieren, maar hun houden aan dat voorschreven staat, en is dit onse geliefte en wille. In oorkonde gegeven in onsen Hove in den* HAGE, *den twaalfden dagh in Maert, in 't jaar ons* Heeren *duisent vier-hondert vyf-en-vyftig. Onder stondt geschreven* C. PYN. En soo zijn die van de Heerlijkheidt van *Zaanden*, bestaande in *West-zaanden* en *Krommenye*, tot op desen dagh gekomen en gebleven onder het Graafschap van *Hollandt.*

De opgemelte Heeren van *West-zanen* en van *Krommenye*, hebt gy gehoort wie 't geweest zijn; sal die nu altemaal noch eens in desen navolgenden regel stellen,

1. JAN *van* Henegouwen, *van Beaumondt.*
2. LODOWYK, *Grave van* Blois.
3. JAN *van Castillion*, *Grave van Blois.*
4. GUYE *van Castillion*, *Grave van Blois.*
5. AALBRECHT, *Graaf van Hollandt.*

6. WIL-

6. WILLEM *van* Beiren, *Graaf van Hollandt.*
7. JACOBA *van* Beiren, *Gravin van Hollandt.*
8. PHILPS *van* Borgondien, *Graaf van* Hollandt.

Soo veel nu de Graven van B*lois* aangaan, die hebben in Kennemerlandt het Baljoufchap van de *Beverwyk* den naam van B*lois* overgelaten, en in Zuid-Hollandt het Landt van der *Gou* en *Schoonhoven* genoemt het Graaffchap van B*lois* in H*ollandt*, tot een onderfcheidt van 't B*lois* dat aan Vrankrijk paalt. Wat nu voorders van *Weſt-zaanden* en *Krommenye* te feggen is, het waar wel recht, en behoorde tot defe plaatfe te verhalen van den opbouw der Kerken en Raadthuifen, desgelijks van faken die haar luifter geven mocht; maar alfoo ik nooit foo veel gunften mocht verwerven, dat ik de Brieven daar van eens konde door-fien, 'k en weet door wat achterdenken, wil ik 'et hier by laten beruften, en komen tot

WORMER-VEER.

Dit behoort onder 't Kerfpel van *Weſt-zaanden*, en is een oude voortfettinge van 't verdeftrueerde *Zaanden*, behou-

houdende het overblijffel alleen van *Zane*; in 't jaar van 1503. warender omtrent veertien of vijftien huisen, waar van de Ingesetenen (soo 't schijnt) hun meest geneert hebben met het Visschen en Visch-verkoopery, soo dat het somwijlen gebeurde, dat de lieden die 'er quamen handelen, ook die langs de *Zane* voorby wilden, door storm en onweer mosten blijven leggen, sonder te konnen eenige openbare Godtsdienst doen, ontbloot zijnde van een Kerk of Kapel; waar over zy versocht hebben aan den Stadthouder en Rade van *Phillips*, Hartoge van *Bourgondien*, Graaf van Hollandt, een Kapelleken na noot te mogen bouwen: 't welke hen-lieden, met den inhoudt van desen Brief, vergunt wierd: *Phillips*, by der gratie Godes Eerts-Hartoge van *Oostenryk*, Hartoge van *Bourgondien*, van *Lotharingen*, van *Brabandt*, van *Stierie*, &c. Grave van *Habsborg*, &c. van *Holland*, van *Zeeland*, &c. Doen kondt allen luiden, dat de schamele Buren van onse Dorpe van ZAAN, groot wesende omtrent veertien of vijftien huisen, leggende tusschen onse Stede van *Alkmaar* en *Amsterdamme*, in de Parochie van onsen Dorpe van *West-zanen*, onse lieve en getrouwen den

den luiden van onſen Rade, van ons gecommitteert in onſen Lande van Hollandt, Zeelandt en Weſt-Vrieslandt, te kennen gegeven hebben, hoe dat zylieden, ter eeren Godes, gaerne maken en opſtellen ſouden op de ſelve plaats eenen kleine Kapelle, omme aldaar by wijlen Miſſe inne te doen leſen, op dat zy-lieden, en voorts alle andere Kooplieden, die dagelijks te water daar voorby varen, en dikwils blijven leggen om hen Koopmanſchap te doen, van Viſch, Aal en Paling, Miſſe mogen hooren, en Gode van Hemelrijke daar inne dienen, gemerkt dat de voorſz. Buuren van de *Zaan* meer dan een mijle van onſen Dorpe van *Weſt-zanen* woonen, en 's winter-daags tot de ſelve Kerke qualijk komen mogen; welke ſake voorſz. de ſelve Buren van *Zaan*, den Paſtoor van onſen Dorpe van *Weſt-zanen*, daar zy te Kerke behooren, te kennen gegeven hebben, de welke in 't maken van de voorſz. Kapelle te vreden is, mits hem gevende alle zijne leges en rechten, na ouder gewoonte; en ſouden 't ſelve niet derven ſtellen noch beginnen ſonder oorlof en conſente, en daar af te hebben onſe Brieven, in behoorelijke forme, daaromme ootmoedelijken bid-

dende;

dende; en want 'et selfde een Goddelijk werk is, en ons redelijk dunkt te wesen, soo is 't dat wy, genegen zijnde ter ootmoediger bede van de voorsz. smeekelingen, en in vermeerderinge van den Dienst Godes, gegunt en geooreloft hebben, ooreloven en gunnen mits desen, dat de smeekelingen sullen mogen doen maken een klein Kapelle binnen onsen Dorpe van *Zaan*, omme aldaar in te doen den dienst Godes, behoudelijk dat onsen Pastoor van *West-zanen* daar by niet verachtert en zy, en dat hy henlieden daar inne oorelove, van 't welk te doen wy hen-lieden geven volle macht en bevel: ontbieden daaromme, en beveelen alle onsen Officieren en Justicieren, Dienaren en Ondersaten, datse 't selve gehengen en gedogen, sonder hen-lieden daar inne te doen eenig hinder, letsel, ofte iets ter contrarie, want ons alsoo gelieft. Des t'oirkonde hebben wy 't Signet, dat noch ter tijdt van onsent wegen gebruikt wordt, in onsen Kamer van den Rade in Hollandt hier aan doen hangen, in 't afzijn van onsen grooten Zegel. Gegeven op de seven-en-twintigste dagh in Maye, in 't jaar ons Heeren duisent vijf-hondert en drie, was geteekent by mijnen Heere

de

de Eerts-Hartoge, ter relatie van den Stadthouder, en Raden van Hollandt, Zeelandt, en West-Vrieslandt. *Senemeer.* Dit was het eerste beginsel van de Kapelle tot ZAAN, nu *Wormerveer*, dat omtrent 140. jaren daar na in een goede Kerk verandert geworden is, als ik noch vertellen sal; en ben nu van meening over te treden tot de

ZAANDEN-DYK.

De oorsaak van desen naam is licht te vinden, als zijnde de Dijk van de *Zaan*: en haar eerste bevolking, mitsgaders eenige vreemde voorvallen aldaar, heeft sonderlinge wel aangemerkt D. *Jacobus Borstius* (soo ik my heb laten berechten) en hier onder mijn handen is, van desen inhoudt: De naam van *Zaan-dyk* komt van die Dijk op welke de huisen staan, strekkende van de Zeedijk, ofte van *Saardam*, tot aan *Knollendam*, gemeenelijks genoemt de *Lagen-dyk*; de voornoemde Dijk legt aan de *Zaan*, een water dat van *Saardam* door de *Knollendam* in de *Sterremeer* loopt. Van ouds wierdt dese plaats of Buurt eerst genoemt de vijf Broers, gelijk heden noch by oude lieden, welkers naam gekomen is van de eerste opbouwers en inwoonders deser plaatse,

want

want die waren vijf gebroeders, Soonen van eenen *Hendrik Pietersz.* (alias) OUDT-HEIN, woonachtig tot *VVest-zanen* in de Middel; dese *Oudt-Hein* heeft van Schout en Schepenen van *VVest-zanen* versocht, dat hy mocht betimmeren en behuisen de *Lagen-dyk*, welk versoek hem ingewilligt is, met een brief van desen inhoudt: *Ian VVillemsz.* Schout van *VVest-zanen* en *Krommenye*, doen kondt allen luiden, dat ik gekomen ben op de afschouw van Sint *Lambert*, met mijn Schepenen van *VVest-zanen*, met namen *Iacob Arentsz.*, *Symon Iacobsz.*, *Dirk Pietersz.*, *Dirk Iansz.*, *Pieter Pietersz.*, *Dirk Iansz.*, Hendrik en *Symon Iansz.*, dat daar gekomen is Hendrik *Pietersz.* en heeft gedingt met zijnen Taal-man, dat hy mochte behuisen en betimmeren den Dijk, behouwelijk mijns Heeren schouwe, te houden, te rijden en te gaan, onder Schepen keure, en begeerde des een vonnisse; en de Schout heeft een van de Schepenen dat vonnisse gevraagt, en de Schepenen hebben hen beraden, en zijn weder in gekomen, en het wordt hem gewesen met den vollen bank, en Hendrik voorsz. dingede een brief op zijnen kosten, en het is hem gewesen op

zijnen

ijnen kost: om dat dit waar is, en wy Schepenen geenen Zegel en voeren, soo hebben wy gebeden *Ian VVillemsz.* Schout voorsz. desen brief over ons te bezegelen: en ik *Ian VVillemsz.* Schout voorschreven, ter bede van de Schepenen voornoemt, soo heb ik desen brief over hen en over my selven bezegelt, met mijnen Zegel hier beneden aangehangen, in 't jaar ons Heeren duisent vierhondert vier-en-tnegentig, den twintigsten dagh in Septembris. Waar uit blijkt dat de *Zaan-dyk* noch maar omtrent de 150. jaren oudt is; want dit versoek is verkregen 't jaar en dagh als boven. Dese *Hein Pietersz.* heeft gehadt vijf Soonen, die alle desen Dijk hebben bewoont, de namen zijn bekent, namelijk, *Arent*, *Dirk*, *VVillem*, *Pieter* en *Ariaan*; van *Arent* weet men weinig te bevragen, misschien heeft hy een klein geslacht nagelaten, dat meest verstorven is; van de andere is noch goede geheugenisse, en leven noch die de jongste van vijven hebben gesien. Van *Pieter* en *Ariaan* wordt een soete Historie verhaalt, die de nakomelingen kan dienstig zijn; want men segt datse twee Susters ten Wijve hebben gehad, en datse, getrouwt zijnde, te samen in een

een huis woonden, t'ſamen voeren op een water-ſchip, de koſt gemeen gehouden hebben, deſgelijks alle inkomingen, ook na datſe elk al eenige kinderen hadden: waar in dan een groote eendracht, Broederlijke vriend'lijkheidt, en ſoete eenvoudigheidt te ſpeuren is, die van de nakomelingen al een lange tijdt is nagevolgt, hoewel juiſt niet in de ſelfde ſaken, nochtans in veele dingen gemeen te hebben; ſeer eendrachtig te zijn; ſeer lieftallig, onder malkanderen gerieffelijk om te helpen, en malkanderen te dienen; als zijnde geſprooten van eenen bloede, en van eenen man.

Doen deede van de *Sed* zijn mondt op, en ſprak, Dat was een goude eeuwe, my gedenkt ook dat men hier deſgelijks beleeft heeft, wanneer beide de Ooſt- en Weſt-zijde, hoewel in Ambachts-deel onderſcheiden, geen verſcheidenheidt in de Burgerlijke ommegang en de gemeene laſten byna en hadden, beroemt door eendracht, verheerlijkt door aanwas, en verçiert in Godts-huis; terwijl men het Kerkelijk ſcheen te beminnen, wierd, helaas! de lieffelijke vrede en heuſſchen geſelligheidt te niet gedaan. Het is alſoo, laat ons dat ongeroert houden, ſeide *Ambiorix*, my dunkt dat

dat 'et op de voornoemde *Zaan-dyk* mede niet al te effen achter na afliep; want de Schrijver segt voorders: Doch heeft de vermeenigvuldinge der menschen dese eenvoudigheidt en eendracht beginnen te verminderen, gelijk ook de selve een-moedigheidt en vriendtschap, in de twee gemelde Broeders, is gebrooken door de verscheidenheidt van 't gevoelen in saken des geloofs; want alsoo dese *Pieter* en *Ariaan* beide waren van 't gesinde der Mennonisten, en hen soo wijdt hadden laten verleiden en bepraten, datse t'samen hadden beslooten na *Munster* te trekken, dewijle de Leeraars, die *Ian van Leiden*, Konink te *Munster*, uitgesonden hadt, ook tot *West-zanen* waren gekomen, die 't volk daar wijs maakten dat *Munster* het Nieuwe *Ierusalem* was, vermaande een yeder daar heenen te reisen, met dreigementen dat alle andere Landen en plaatsen souden versinken, door den toorn Godes: welke leeringe de menschen seer deden verschrikken, waar door meenigte van menschen opgebrooken en daar heenen gevaren zijn, met een Schip dat 'er toe by *Amsterdam* gereedt lach, soo dat 'er groote Schuiten vol Mans en Vrouwen, uit *West-zanen*

en hier omtrent, aan 't Schip gebracht wierden; doch als sommige vernamen, dat 'et was aangeleidt om *Munster*, dat belegert was, te hulpe te komen, daarom zijn sommige weder-gekeert als se best konden: onder anderen is 'er een uit 't Schip in 't water gesprongen, en aan de *Volewyk* (tegens over *Amsterdam*) geswommen; d'andere voeren meest al met vreugde wegh, meenende dat den Tooren van W*est-zanen* alrede begon te versinken. 't Was nu soo dat dese twee gebroeders, met 'et Schip meenende na *Munster* te varen, twistig wierden; want alsoo den eenen, te weten *Ariaan*, soo sommige seggen, vroeg in der nacht opstondt, quam hy zijn Broeder wekken, vragende of hy mede wou? Daar op *Pieter* riep, dat hy 'er uitscheide; waarom hy daar na als een afvallige is gebannen geworden, en gemijdt, ook soo verre, dat men met hem niet en wilde aan een Touw trekken, aan een Dijk werken, en diergelijk; ja selfs aan zijn kinderen geen eet-waren verkoopen, gelijk de jongste Soon van desen Pieter, genaamt *Ian Egges*, zijn kinderen dikwils heeft vertelt, seggende, dat, als hy in de Kramers huisen quam om wat te koopen, soo vraagde men

men hem (te weten Mennonist-gesint) wiens Soon hy was? soo hy seide, *Pieters* Soon, wilden se hem niet verkoopen; maar soo hy loog, en seide *Ariaans* Soon, dan kreeg hy dat hy eischte: en alsoo is door quade opinie de goede eendracht vernielt en verscheurt.

Dit is den inhoudt, waarde vriendt en vriendinnen, van het geschrift, en hebbet daarom u voorgelesen, op dat gy de grondt van de opkomste des *Zaandyks*, haar eerste bevolkinge, en het eerste volks wedervaren selfs afmeten soudet kennen. Voor my, het soude my lief zijn, indien dat my van de *Knollendam*, van 't *Kalf*, van *Oost-zanen*, van 't *Brande-gat*, van *Krommenyer-dyk*, en andere by ons gelegene plaatsen, soo veel lichts gegeven was, als dese Schrijver my van 't oudt her-komen, der volkplante van de *Zaan-dyk* gegeven heeft; ik soude veel lichter, en met meerder bequamigheidt dit werk konnen afhandelen, indien dat yeder in zijn plaats naerstige aanteekeningen en ondersoekingen deed', en dat bekent maakte. Daar op seide *Russellania*: Mijn lieve vrundt, meen je dat 'er de lieden in die plaatsen soo veel werks van maken als gy? ofte dat zy dat ook achten, dat

gy 'er ofte een ander werk van maakt? zy en souden u 'er niet eens voor bedanken, en achten 't maar een Spinnewerk, een ding van weinig belang; ik heb 'et tot *Oost-zanen* wel dikwils gehoort, datse u daarom niet veel en achten, om datge uwe kostelijken tijdt besteedt in dingen, de welke niet te beduiden hebben, ofte daar een ydele windt aan gelegen is, of men 't weten, ofte niet. Ey siet, sei van de *Sed*, hoe *Russellania* u het hert onder de riem steekt, datge doch moedelijk sult konnen voortvaren, de Jonge Dochters in dese gelegentheidt, praten 't soo dra te suvel als te broodt, als men segt. Wel, of het gansch *Oost-zanen* seide, *Corinthen* en is *Athenen* niet. Men weet wel dat Vorsten, en de grootste van de Werelt, dit niet alleen voor een hoognoodige sake achten te weten, maar ook voor Goddelijk, als waar door een ding ver-eeuwigt wordt: en dien grooten *Jacobus*, van het Groot *Brittanje* Koning zijnde, wil niet dat zen Soon een vreemdeling by zijn eigen haart-stede, dat is in zijn eigen woonplaats, soude wesen, terwijlen dat hy na hem te gebieden soude hebben; en zijn de Historien, als *Cicero* segt, niet de getuigenisse des tijdts, het licht

licht der waarheidt, het leven der memorien, de leidts-vrouwe van het leven, en boden van den ouderdom? *en zyn*, als eener seer wel segt, *seer nuttelyk, als waar door bekent en wel aangemerkt kan werden Gods Goetheit, Rechtvaerdigheit, Almachtigheidt, Wysheidt, Wonderlykheidt en Voorsienigheidt; hoe ende in wat manieren hy niet alleenelyk met den gemeenen volken handelt, maar ook met den grooten, Koningen, Princen ende Heeren, ja allen dat'er op der aarden is; desgelyks tot een eeuwige geheugenisse van het geene dat'er geschiedt is, en ook tot waarschouwinge, troost en leere van 't geene geschiedt, en noch geschieden mach.* Daar op antwoordde *Ambiorix*, Ik en kan my selven daar in niet wederhouden, ofte mijne gedachtenissen zijn overvloedig in bedenkinge van de oude dingen, en 't geene ik met moeiten ontfang, dat soek ik te formeren, en rijp of half gemaakt ter Werelt te doen komen, en segge met den Schrijver van de Historie der *Machabeen*, *Heb ik'et wel en gelyk in een Historie behoort by een gestelt, dat is myn wille geweest, sus anders ik heb gedaan wat ik heb konnen doen.* En wat ik noch van meening ben te doen, en soud' ik niet willen nalaten, om sommi-

ger verſmaatheidt, 't en ware dat ik veel dingen verſwijgen moet, terwijlen dat ik ſe niet en weet. 't Geen my bekent is, dienende tot 'et vervolg van onſen verhaal, ſal ik 'er by ſtellen; het heeft my voor deſen ſeer verwondert waarom dat ik by die van O*oſt-zaanden*, dewijle dat 'et ſoo een oudt en vermaart hooft-Dorp is, dat van over lange jaren al een Kerſpel-Kerk gehadt heeft, ſoo weinig opdeed' in 't onderſoeken van heure beſonderſte dingen, die haar in de grijſen ouderdom toegedragen hebben, mijn vermoeden was datſe liefſt hadden dat men ſweeg, om dat 'er niet en ſoude gevonden worden dat 'et hooft ſoo gering was als andere leden, ja als de ſtaert, als men ſegt, ſoo wanneer als men tot omtrent de driehondert jaren quam, op dat het mochte blijven als het is, en dat die niet en weet, ook niet en deert; dan noch moet ik evenwel ſeggen van

OOST-ZAANDEN,

Dat het vermelt wordt in de gifte van de Kerke van St. *Marten*, in 't jaar van 866. te weten, daar de Dom van *Uitrecht* geſegt wordt, onder andere deſe goederen in Hollandt te hebben, De Viſſcherije die *Gerulfus* heeft, in de uitterſte deelen der Riviere van den

Ryn,

yn, het feste deel hoort aan St. *Marten*, oo *Wilhelmus Heda* getuigt.

In HELSEM *vyf Manſen*.
In OSBRACHTJUSEN *twee*.
In HOSLEMAHOLTA *drie*.
In LUCX *drie*.
In HOST-ZAGNEN *vyf*.
In WEST-ZAGNEN *geheel uitgeſondert twee Manſen*.
In SCATA *twee, &c*.

En wordt verſtaan voor *Hoſt-zagnen* *)oſt-zanen*, want ſulke beſpellinge heeft ıy, als daar hy *Schooten* SCHATA, *Varmond* WARMOLDE, *Oeſt-geeſt* DESRES-GEEST, *Poel-geeſt* POLGEEST, en *Lis* LUISNE noemt; voorts andere plaatſen hier om heer ſeer vreemde namen geeft. Het wordt daar voor gehouden, dat de vluchtelingen van *Oudt-Zaanden* dit Dorp ook in 't aar van 1155, vry wat ſouden vermeerdert hebben, om veiliger binnens-lands te ſitten; dewijle dat haar Parochie-Kerk al voor derdehalf-hondert jaren geweeſt is de Moeder van de Kapelle tot *Zanerdam*, ſoo is 't te gelooven datſe niet alleen een goeden ouderdom heeft, maar ook een groote koſtelijke Kerk geweeſt is, gewijdt ter eeren van St. *Catharina*; want ſoo ik verhaalt heb,

moſt de Kapelle van *Saardam* alle jaren ten Offer brengen, op het Feeſt van St. *Catharina*, ſes loot Silver; daar benevens hadde deſe Parochie mede haar deel in de vruchten van de Viſſcherijen van de Sluiſen; en al het geene dat ik uit de brieven hebbe aangetogen, wat beroert de gifte, daar benevens 't geen betreft de twiſtinge, tegens *Dirk Feinſz.* desgelijks daar na tegens *Coolwyk*, behoord' tot de Kerke van *Ooſt-zanen*, ſoo wel als aan de Kapelle van *Zanerdam.* Van hare Ambachts-Heerlijkheidt, en wie die eerſt gepleegt ſoude hebben, en vind' ik geen beſcheidt; de oudtſte brieven die ik 'er van geſien hebbe, is van Heer *Symon van Zanen*, die de Ambachts-Heerlijkheidt is vergunt geweeſt door Hartog *Aalbrecht* van Beiren, Grave van Hollandt, in den jare van 1403. voor zijn leven lang; doch hy in een opſtal tot *Haarlem* doodt-geſlagen zijnde, is in plaatſe gekomen Heer *Wouter van Heemskerk*, omtrent 't jaar 1407. ten tijden dat *Harman van den Boſch* Baljou van Kennemerlandt was. Wy hebben verhaalt dat *Dirk Klaaſz. Put* is geweeſt Schout van *Ooſt-zanen*; de wijtheidt van het Schout-Ambacht breidt ſich tot *Saardam* aan de groote Sluis

Sluis toe uit: de Ingeſetenen wierden
in 't jaar van 1398. by Hartog *Aal-
brecht*, op vijftien Riemen en mannen
na den Riem-talen geſtelt, om de Gra-
ven van Hollandt in heure Heir-vaarden
te dienen; het welke daar na van zijn
Soon Graaf *Willem* is vermindert op
acht Riemen. Doch van dit alles ſal ik
een Algemeenen Regel ſtellen in de ver-
handelinge van *Wormer*, en de *Kenne-
mers* yeder haar lot beſcheiden volgens
de brieven, alwaar die van *Ooſt-zaanden*
in ouder tijden dertig Riemen gehadt
hebben, tot een teeken dat 'et een wel-
bevolkt Dorp was: by de tijden van
Grave *Willem* voornoemt, was de Zee-
burg tuſſchen *Ooſt-zaanden* en *Water-
landt* door-gebrooken, en het hooge
water, overſtolpende de Landen, heeft
groote ſchade gedaan; nochtans geen
van beiden, noch die van *Ooſt-zaanden*,
noch die van *Waterlandt*, hebben de
handen daar aan willen ſlaan, of de ſelve
opmaken, om dat elk docht dat d'an-
dere daar toe gehouden was, waar uit
een ſwaren twiſt rees; maar des Graven
Raden, overwegende wat een ſchade
daar vorder van te verwachten ſtondt,
hebben eenige uit de hare geſonden om
naauwe opmerkinge te nemen, en de

gelegentheidt der ſelver te overwegen; daar wierdt geordineert en voor goedt gekeurt, datſe ſeven mannen ſouden kieſen, die naaſt en over 't *Ye* gelegen waren, die daar mede winnen noch verlieſen mochten, omme te wijſen wie den Dijk behoorde op te maken; en wat zy weſen, dat ſoude geſtade blijven ten eeuwigen dagen, gelijk geſchiede in tegenwoordigheidt van beide partijen: maar alſoo de ſeven mannen ook geordineert hadden, dat den Dijk opgemaakt ſoude werden uit 'et buiten-dijks Landt, waren die van O*oſt-zaanden* niet te vreden, hebben ten *Hove* ingebracht, dat het recht niet beſtaan mocht na Dijk-recht, want 't Landt dat buiten-dijks gelegen was met recht geen Dijk behoeft te geven, badden datſe anderwerf ſeven mannen wilden ſtellen, die het ten minſten niet aan en ginge, woonende buiten de banne van O*oſt-zanen* en W*aterlandt*, daar toe niet bemaagt noch bevriendt, verſien met een Dijk-graaf, die het recht harent wegen ſoude vervolgen, gelijk ook gedaan wierdt, en daar is geſchikt van des Graaffelijkheids wegen *Johan van der* Bo*ukhorſt*, die Dijk-graaf op de ſelve Dijk ſoude weſen, met noch ſeven anderen, om den Dijk daar mede

nede te beheeren ; doch 't ſcheen al vergeefs, want die van *Ooſt-zanen*, ook die van W*aterlandt*, en wilden den Dijk niet aannemen, gelijk zy 't ſoo veele jaren hadden laten leggen, ſonder daar iets toe te doen, tot ſeeker verderf van 't binne-landt, daarom worden ſe endelijk alle ten Hove ontboden, waar na lange en harde aanſpreeken het ſoo verre is gebracht, dat zy 't aan den Grave en zijnen Rade ten vollen gebleven zijn, die neder ſoude leggen alle den tweedracht en verſchille, ten verſoeke des Welgebooren Heemraads van *Rynlandt*, *Iohan van der* Bo*ukhorſt*, die zy herwaarts aangeſchikt hebben, om te onderſoeken de beſte reden en recht van dien ; en ſulks gedaan by den voornoemden Heer, heeft den Grave en zijnen Rade volkomen onderwijſinge en bericht der ſaken, die hy daar van genomen hadde, gedaan, des de Graaf en zijnen Rade, moeijelijk zijnde over al dit twiſten, daar ſoo veel aan gelegen was, ſochten eenmaal een einde daar van te hebben, en gaven hen over brieven daar ſe hen na reguleren ſouden ; beide partijen moſten binnen veertien dagen leveren in handen van de Grave alſulke Brieven, Hand-veſten, Cedullen en Giften, die

hun gegeven mochten wesen van den Dijk. Wijders mosten se yegelijk den Dijk onderhouden na 't voorschrift van desen inhoudt : Voor eerst souden die van *Oost-zaanden* hebben in heuren banne 148. Roeden Dijks, van den Inlage des Dijks tot 'et *Twisk* toe ; want de Dijk buiten de banne van *Oost-zaanden*, van het *Twisk* tot den ouden Dijk toe (die op 't *Ye* leidt) lang was 468. Roeden, en twee voet; daar van mosten die van *Oost-zanen* hondert roeden Dijks, van den *Twisk* in te meten, tot in de *Waterlander* ban, ten eeuwigen dagen met die van *Wormer* onderhouden, daar toe die Schouwen en Keuren met heure Schout ende Schepenen, op haren eede. De 368. Roeden, twee voeten, die mosten houden dat gemeene Landt van Water-landt, uitgesondert *Schellingwoude*: en dese Dijk mochten zy elks in zijnen Hoefslach keuren ende schouwen by heuren eede. Hier mede waren partijen vereenigt en verdragen, met soo een strikt bevel van den Graaf en zijnen Rade, datse in geenderleije wijse, ja by verbeurte van lijf en goedt, niet en souden verbreeken 't verbondt datse tusschen beiden gemaakt hadde.

Dit gewoel heeft buiten allen twijffel veel

veel gekoſt, en middelerwijlen hebben de Akkers en Velden den meeſten tijdt met water bedekt geweeſt; daar na heeft Graaf *Willem* voornoemt die van *Ooſt-zaanden* eenige Hand-veſten en Vryheden gegeven, onder allen ook van de *Schinkel-dyk*, in *Saardam*, van de Keure van Dijk-graaf en Heemraders daar op tot driemalen in 't jaar, van drie Zijlen daar in te mogen leggen, van 't leggen eens Val-deurs in de Wateringe, en veele andere punćten in den jare 1414. Men kan ook wel bevroeden, dat de Landen omtrent en meeſt aan de *Ooſt-zyde* van 't Dorp, by oudts ſeer gebrooken, Bos en Veenachtig zijn geweeſt, en met veele kleine wateren beſet, daar het niet ontbeert en heeft Moeraſſchen en Poelen, dan is van langerhandt met Slooten, en met geſchikter Landen aangebaggert, en de Turf-gronden uitgehaalt. Ja wat ſal ik veel meer ſeggen, daar het my ontbreekt aan de ſtof, en ook aan bewijs? in 't vermelden van haar tegenwoordigen ſtant, ſal men konnen ſien dat 'et niet en is een geringe plaatſe in Kennemerlandt; alleen dit is my een lief ding wel te weten, dat van daar gebooren is dien ſeer geleerden *Johannes Richardus Ooſſaneus*, der beiden

den Rechten Doctor, en Professor in de Academie tot *Ingolstat*, daar na (*Assessor* dat is) Bysitter van de Keiserlijke Kamer, heeft uitgegeven

Disputationem Canonicam de Decimus

INGOSTADII *Anno* 1572. 8.

Dese telt *Valerius Andreas* ook neffens andere van *Wormer*, onder de geleerden, die met hunne Schriften vermaart zijn, in zijn Bibliotheke *Belgica*: van dese heeft my *Willem Gerritsz. van Wormer* onderrecht, dat hy mede een Discipul is geweest van *Martinus Duncanus*, noemende hem *Johannes van Oost-zaan*. Niet weiniger vermaakt het my te weten dat van daar is gebooren *Iacob Cornelisz.* uitnemend' Schilder in soo vroegen tijdt, want hy bloeide al in 't jaar van 1512. doen hy de Meester was van dien uitnemenden *Iohan Schorel*, in welke tijdt *Iacob* al in de Konst ervaren is geweest. *Karel van der Mander* segt: Hoe onsen *Iacob Cornelisz.* aan de Konst gekomen is, by de Boeren voortgesprooten, weet ik niet. Hy quam eindelijk tot *Amsterdam* metter woon, daar hy zijn leven versleten heeft. De voornaamste werken die *Iacob* gedaan heeft sal ik ter sprong overloopen: tot *Amsterdam* in de Oude Kerk was van hem een

een ſchoon Altaar-Tafel ſeer konſtig gedaan, ſuiver en net geſchildert; het was een afdoeninge van 't Kruis, daar men *Maria Magdalena* geknielt ſag, hebbende een Laken aan, welker ſoomen op der aarde gevouwen leggende, vol kreuken 't leven dat 'er in geſocht was nabootſte, want hy hadt met een onverdrietelijke manier aangewendt, altijdt het leven na te volgen; daar waren ook de werken van Barmhertigheidt in 't getal van ſeven geſtelt, met ſoo veel konſt als ſinrijkheidt, die al te ſamen, tot deernis van de Schilder-konſt, in 't Beeldt-ſtormen aan ſtukken geſmeten zijn; eenige overblijfſelen daar van zijn te vinden tot *Haarlem*, in de ſeve Sterren, tot de *Heer Suiker*, die noch de waerdigheit behouden om van den dagh beſcheenen te werden. Onder al uitmuntende in waerdigheidt, is 'er een werk van de Beſnijdenis Chriſti, wonderlijk wel gedaan, hebbende 't jaartal van 1517. blijk wanneer hy gebloeit heeft. t'*Alkmaar* by de Weduwe van de Heer *Sonnevelt* is een voortreffelijk ſtuk, toekomende den Huiſe van der *Nieuburg*; is mede een afneminge Chriſtus van 't Kruis, daar de *Marien* met de andere omſtanderen, de doodt-leggende

gende Christus beweenen; dit wordt boven al zijn werken gepresen, sulke aardige gedaanten, naakten en lakenen komender in, soo zijn de groepen geschikt, en de levendige deelen geschildert; 't Landtschap dat in 't verschiet komt is overvliegend' in schoonheidt, en is van *Johan Schorel* wel gedaan, die nadoen zijn Leerling was. Hy heeft nagelaten eenige Hout-printen, te weten negen ronde stukken, bevattende 't Lijden Christi, werkelijk geschikt en gehandelt; noch een ander in 't vierkant, daar by negen mannen te Paerde, soo çierelijk en soo kluchtig, datse zijn andere Hout-printen ver overtreffen. *Jacob* had een Broeder, die men gemeenelijks *Buis* noemde, mede gebooren tot *Oost-zanen*, die had ook de naam van een goedt Schilder; desgelijks een Soon, genaamt *Dirk Jacobsz.* Hy was bevallig byna in yder ding, voornamelijk in de listigheidt des gelaats, de uiteinde der leden, de uitpuilinge des mondts, ende de einde der knevelen. Hy trof de konst tot in de uitterste einden der aderen en zenuwen, heeft veel Konterfeitselen gemaakt, onder andere een Tafereel in des Schutters Doelen; in 't selve bert steekt de palm van een handt

mandt uit, ſoo ſchoon en uitnemende, datſe van elk een gepreſen werdt. Dit heb ik mede geſien. *Iacob Rauwaart*, een ſonderlinge lief-hebber, heeft 'er groot gelt voor geboden om uit te nemen. Hier van getuigt ook *Pontanus in Amſterdam*, Lib. 2. Pag. 286. en *Karel van Mander* in zijn Schilder-boek, Pag. 130. Deſe *Dirk Iacobſz.* ſtierf in 't jaar van 1567. zijn's ouderdoms ruim t'ſeventig jaren. Tot lof van hen beiden is deſe Vaerſen eens by my gemaakt, als die mijne Landts-lieden zijn geweeſt:

Dat Vader en dat Soon, in 't hand'len der Penceel,
D'uitnementheidt des Konſt gevallen is ten deel,
Elk hier beſpeuren kan; de Vader weet te geven
Gedaant', beſtier en ſwier byna gelijk 'et leven:
In kleden munt hy uit, hy kreukt, en ſchikt en vout,
Hy dommelt daar het paſt, hy flaut en weêr hy dout.
't Is wonder dat een man, van 't platte Landt gekomen,
In ſulken vroegen tijdt, ſoo wel heeft waargenomen

De

De deelen van de Konſt, dat hy als
Konſtenaar
Zijns tweeden nauwelijks daar inne
wordt gewaar.
Doch *Dirrik* weet 'er van, hy kan de
verwe ſchikken,
Met hare kleuren die te dunnen en te
dikken:
Dat handt, dat voet, dat hooft, dat
neus, dat kin en mondt
Van verr' met waarheidt lijkt te heb-
ben eigen rondt:
De aad'ren puilen uit, de zenuwen
verhoogen,
D'uitſteekentheit des hands bedriegt
der menſchen oogen;
En ſoo men oog-bedroch door handt-
aantaſting keurt,
Wordt hy van Konſtenaars, en ook
zijn werk beſpeurt
Voor 't çierſſel van dien eeuw, gelijk
ik hen ook beide
Voor eeuwen-çierſſels hou, en wil hen
lof uitbreiden.

Dit is ſoo veel als ik van *Ooſt-zanen* weet te ſeggen, ſoo wijdt als men het Oudt noemen mach, het ander ſal namaals te paſſe komen; laat ons ook eens beſien wat van W*ormer* te vertellen is, want buiten twijffel

WERE-

WERE-MEER,

ofte *Wormer*, wordt gehouden voor een oude bevolkinge, voor een plaats wel eer geheel omſet met Boſſchen en Meeren, voor een volk dat van lange jaren in de Scheepvaart en Koophandel gebloeit heeft, en voor een Wieg en Voedſter-vrouw van veel geleerde lieden. De naam acht *D. Bergius* te komen uit *Were-Meer*, het welke uit twee woorden geſtelt is, d'een is *Meer*, beteekenende een kleine Zee, ofte groot water; alſoo, ſegt hy, is des *Zaans-weer* de *Zaan-dyk*. De *VVeere* van een *Meer* is haar *Scherm*, daar van miſſchien ook *Schermer* komt. Alſoo acht ik dat de Dijk van *VVormer* (die des Dorps ſtraat is) de *VVeere*, Schut en *Scherm* is geweeſt van de *Meeren* daar omtrent, van welke de *Groote* en *Kleine* des Dorps name dragen, en dat by ſlijtingen van tijdt, deſe Dijk, genaamt *VVeere-Meer*, met huiſen beplant, om de lichtigheidt *VVormer* genoemt is; in 't Regiſter, ſegt hy, van de plaatſen, in de welke voor acht-hondert jaren iets wat tot 'et Biſſchopdom van *Uitrecht* behoort heeft, vindt men de naam van WEROMERI; doch in de Latijnſche verbeterde Druk door *Arnoldus Buxlius* vindt men *VVermere*,

mere, welke niet anders is als *VVeere-Meer*, nu *VVormer*. Hier op heb ik dan dese Vaersen gestelt:

Ik ben de *VVeer* van 't *Meer*, en *weere* staag na *meer*;
Noodt maakte my een *VVeer*, en gaf my *meer*-der eer.
Doen ik my *weerd'* om Zee, om *Meer* en Vries te stutten,
Quam my ook *weer* de gunst des Graven *meer* te nutten.

In welke vier Vaersen de naam van *Meere-VVeer* vijfmalen by malkanderen te voegen is. Ik hadde onsen vriendt *Bergius* verhaalt, in D. Jan van Beverwijk gelesen te hebben, dat *VVar* een enkel Duitsch woordt was, 't welke alderhande Wapenen beteekende, daar men den vijandt mede quetst; waar van komt, weeren, verweeren, en weer-man, ja een weerbaar man, die den vijandt 't hooft bieden kan; dan hy seide, dat hy noch war, noch ware, noch weere, in de oude Duitsche woordt-stellers gevonden hadt voor een strijdtbaar stark man, aan wiens oordeel ik my in desen gaerne hou. Nochtans vraagde van de *Sed*, weet gy niet wel dat men een persoon die moeiten soekt, en krakeel berokt, een werre-geest noemt, een warne-naar,

naar, een war-ſoeker, en diergelijk? Sulks is my, antwoordde hy, wel bekent; en al waar 't ſchoon dat yemant my wilde verſeekeren, dat de Inwoonderen by oudts, die aan de *VVormeren* plachten te ſitten, weerbare mannen zijn geweeſt, die de *kleine Vrieſen* altijdt ſochten in 't hair te hangen, die op weerbare Wapenen geſtelt waren, en die ook ten tijden van Grave *Floris* 't geweer ſoo wel gebruikten, dat de vijant met ſchande in hen handen verviel, nochtans houd ik de naam van *VVeromeri* ofte *VVormer* geen ander oorſprong te hebben, dan uit de *VVeere* van de *Meere*; nu ik heb uit *Bergius* mondt geſprooken, dat de Weer een Dijk is, als 'er noch veele Dijken ſulke namen dragen, en het Meer ofte de Meeren is genoeg bekent, laat ons aan den eenvoudigen naam houden, en niet ſoo ſeer ſtreven, om van het Oorelogs-volk en goede name te krijgen.

Doch om de gelegentheidt, nature, handel en wandel van deſe plaatſe te weten, ſoo hoort eens de woorden van *Pieter Opmeer*, daar hy ſegt: WORMER *met* JISP (*Giſpa* ſtaat 'er) *een Dorp der Kennemaren, is een machtig Vlek, wordt met de ſtroom* ZAAN, *en drie ſeer groote Meiren, in maniere van een*

Ei-

Eilandt, beslooten, leidt den VVaterlanderen aldernaast, welke sommige willen datse mindere VVaterlanderen genoemt worden: de Inwoonderen zyn (Galactophagi Epitheton Gentis cujusdam est apud Homerum Il. V.) *meest Melk-eteren, arbeidtsaam, suinig, vernuftig, vry tongig, en rechtvaerdig; zy besitten een Moerig Landt, welke met veelvuldige* Slooten *van Beesten overvloeit. Met wonderlyke kloeksinnigheit hebben se gemaakt dat 'et Land goede Tarruwe draagt; zy bemodderen de kanten van de Slooten, die se met zaadt bezait hebben, en mengender wat Mist onder; in de Somer bouwense niet alleen het Landt, maar ook de Zee, en bemoeyen sich met den Haring-vangst; des VVinters doen se sich selven wat goets: Tweebak met Boter en Kaes, Visch en Delfsche Moeselaar zyn hunne lekkernyen, hoewel se ondertusschen veel begeeriger zyn na Kosynen, Duillen, Appelen, Nooten, en dierlgelyke snoeperyen. Gewisselyk, indien ergens, soo schuilt in desen hoek de* Boersche *eenvoudigheidt, en de oude deugt, welke niet alleen van sterke, en door hunne verdiensten voor 't gemeene besten vermaarde Mannen, maar ook van sterke Vrouwen vruchtbaar is, want hier is gebooren en opgevoed* Geertruid Adriaan Symons *Dochter,*

ter, &c. Siet, waarde vriendt en vriendinnen, dat is een hooge getuigenis, van een perſoon die voor meer dan hondert jaren, en ten tijden van haar groote ſcheepvaart geleeft heeft. Wy ſullen zijn woorden eens herkauwen, als de reine Beeſten hen ſpijſe doen; doch moeten eerſtmaal eens ſien of'er wat lichts in de eerſte volk-plante, en in den omſtand der Meeren te bekomen is. In onſe Kaarte van W*ormer* wordt geſegt, dat'et B*runo*, de Broeder van *Friſo*, was, die ſe eerſt bevolkte; het welke doen al meeſt Boſſchagie was, omringende enige vette Beemden, en ſoete wateren. Deſgelijks ſegt een Beſchrijver van de Nederlanden, dat *Ratbodus*, afdalende van de ſtamme van den ouden *Friſo*, de vruchtbare landen beſloeg, van *Edam*, *Munnekendam* en *Purmerent*, nevens de Vlekken van W*ormer*, *Kyp*, *Graft*, en andere goede Dorpen, tot aan *Alkmaar* toe; ſiet *Ian Petit*, Folio 224. Wat beroert de Meeren, voor omtrent 800. jaren zijn de Viſſcherijen daar van, ten tijden van O*dilbaldus*, Biſſchop van *Uitrecht*, gegeven in 't geheel aan de Kerke van St. *Marten*. Het zy ook hoe 't wil, 't is ſeeker dat die van W*ormer* al van over de 400. jaren in de Scheepvaart en Koophandel ge-

gebloeit hebben, daar benevens door hunne mannelijke daden beroemt zijn geweest; dit kan men verstaan uit een Brief, van Graaf *Floris*, de vijfde van dien naam, Graaf van Hollandt, daar over verleent, van desen inhoudt: *Wy* FLORENS, *Grave van Hollandt, maken een yeder bekent, dat wy, lettende* op de vroomigheidt onser mannen van Wormer, *namelyk daar op, datse de* Vriesen *in eenen seekeren slach gevangen, en ons overgelevert hebben, hun van alle jaarlykſche bede, die se ons tot noch toe hebben gegeven, en van alle eischinge der Tollen, die se ons geven moſten, van* hunne goederen, *waar henen zy die ook* voeren souden, *nu hebben geacht voortaan in eeuwigheidt, met het getuigenisse deser tegenwoordige letteren, of briefs, te bevryden. Gegeven by* Egmondt, *den vierden vierdagh na St.* Nicolaas-*dagh, in 't jaar ons Heeren* 1280. *de welke by Graaf* JAN *den eersten geconfirmeert* is Ao. 1296. Hier uit siet men, 't geene ik te vooren gesegt heb, datse met heure Schepen en Schuiten, versien met hunne eigene goederen, door gansch Hollandt, Zeelandt, en andere plaatsen voeren, en datse door hunne vroomheidt verkregen vryheidt van de jaarlijksche bede (te

weten van de Hof-gelden, die tot des Graven Tafel behoorden) en van de Tollen over haar goederen, die se door gansch Hollandt te koop brachten: daar benevens wordt den oorspronk van 't Wapen van *Wormer* mede tot op dese tijdt gebracht; want hebbende een slachtinge gehouden tegens de kleine Vriesen, souden die van *Wormer*, als wel blijkt, een goet getal gevangen genomen, en des Oversten hooft afgehouden hebben, 't welk zy de Graaf van Hollandt, *Floris* de vijfde, tot *Egmondt* zijnde, overleverden, die hen niet alleen bevrijde van de bede en Tollen voornoemt, maar ook begunstigden met 'et afgehouden hooft des Oversten, om de afteekeninge daar van in hun Schilt te voeren, tot een bewijs datse sulks met de Wapenen verkregen hadden. Wat 'et eigentlijk voor een gedaante geweest is, weet men niet, of 't een Vriesman, Gelderſche, ofte een ander Noorman was, wordt niet verhaalt. Om het kop seer vreemt af te beelden, maken de sommige een Moriaans-kop, andere een hooft of 't siek was, en een jaar te bedt gelegen had. Maar de Heeren van *Wormer*, dit beter over-wegende, hebben een bequame af-beeldtsel doen maken, by

haren ingebooren *Tymon Arentſz. Kraft*, uitnemende Schilder, woonende in den *Hage*, die hem ook wel betalen liet: in dit ſelve is acht genomen op alle omſtandigheden, uitgeſondert dat de hooft-hairen met een ſluijer toegebonden, mijns bedunkens behoorde een hooftçieragie te weſen, na de wijſe van de oude volkeren; 't zy dan eenen Huive, met gout en ſilver door-toogen, ofte een koſtelijke Bonnet, met zijden ſtrikken en gekleurde vederen verciert, en opgetooit. Dit zy genoeg van 't Wapen dat die van *Wormer* noch gebruiken.

Laat ons nu weder te rug gaan, en beſien hoe die van *Wormer* met de vryheidt van Tollen gevaren zijn. Deſe heeft haar veel nuttigheden toegebracht, zy verſterkten haren handel in Hollandt en in Zeelandt, wierden 'er weeldrig en welvarend' by; maar het haperde daar na al wat; want alſoo die van *Dordrecht* de *Stapelinge* hadden verkregen van Graaf *Jan*, den eerſten van dien naam, *Floris* Soon, te weten, dat alle vreemde Waren, die daar voorby gevoert wierden, moſten verſtapelen, en in de Stadt eenige dagen opgeſet worden, om aldaar te venten, ſoo worden die van *Wormer*, *Ackerſloot*, en *Uitgeeſt*,

geest, met andere Tolvrije Steden, tot *Dordrecht* opgehouden, en op de ſtroomen aangehaalt, tot merkelijke ſchade van heure Waren: uit welke een grooten twiſt verrees, dat voor Hartog *Aalbrecht* gekomen zijnde, ter gunſte van eenige Steden en van de Dorpen voornoemt, en mits hy die van *Dordrecht* niet wel vermocht, die van *Dort* t'eenemalen tegen geweſen wierdt, en die van de Steden, met *Wormer*, *Ackerſloot* en *Uitgeeſt*, bleven vry van de Stapelinge, alſoo ſe de oudtſte brieven hadden. Leeſt daar van breedt in de Beſchrijvinge van *Dordrecht*, door *Beverwyk*, *Cap.* 8. *Pag.* 124. 125. en ſoo voorts. Des niet tegenſtaande hielden die van *Dordrecht*, na die tijdt, noch eenige Schepen aan, en dwongen de ſelve tot hunne Stapel-recht, (ſchoon ook dat *Willem van* Beiren haar mede afgeweſen had) 't welke groote en ſware ding-talen verwekte, die lange duurden ſonder geſleten te worden, ja tot op de regieringe van Keiſer *Karel* de vijfde, doen er eens een einde van gemaakt is, latende die van *Dordrecht* heure *Stapelrecht* op ſeekere voorwaarden behouden. Siet, mijn geliefde, daar zijn twee brieven van Keiſer *Karel*, in het welke

gy by gelegentheidt alles lesen kunt; in de eerste sult ge sien alle de redenen van de Steden en Dorpen voornoemt, daar-en-tegens al het geene dat 'er die van *Dordrecht* op inbrengen, met den uitspraak van Keiser *Karel* en zijnen Rade: in de andere vint ge het verhaal van alle de goederen die tot *Dordrecht* moeten verstapelen, hoe se sullen verstapelen, wat men moet geven van dese en geene Waar, 't recht daar aan van de gemelde Steden en Dorpen, van den Vreemden en Inlander, en wierdt gehouden dat de vryheidt der Tollen daar mede niet vermindert en was.

Wat is dan het *Stapel-recht* te seggen? vraagde van de *Sed.* Hy antwoordde, dat den geleerden *Junius van Hoorn* getuigt, dat het woord STAPEL gelooft wordt oirspronkelijk uit het Fransch te komen, beteekenende een previlegie een welverdiende Stadt gegeven, om te mogen vreemde Waren, die daar gevoert werden, ophouden, om aldaar te verstapelen, en eenige dagen gevent te werden, &c. Maar wy weten dat Tol is een opheffinge van ongelden, op Schepen, Wagenen en goederen gestelt, die door eenige Rivieren en Landen varen, den tax onderworpen by de hooge

hooge Overheidt, of Heeren dier Heerlijkheden daar op gebracht; welker laatſte de Heere van *Arckel* zijn Stadt *Gorkum*, de Dorpen van *Wormer*, *Uitgeeſt* en *Ackerſloot*, bleven genietende, maar in 't verſtapelen, en voorrechten van dien, om niet t'eenemalen die van *Dordrecht* na hen welgevallen te laten doen, wierden eenige ſtukken en articulen gemaakt, by wie, op wat voet, en met wat voor goederen, de verſtapelinge ſoude gedaan, en by gemelde partijen aangenomen werden, om alle onheilen te weeren; na dat elker eerſtmalen, op het ſtellen van de ſelve ten bequaamſten oirbaar, en minſte krenkinge der voorrechten verhoort was, en alſoo die van *Wormer*, nevens de andere plaatſen, 't hun grootelijks ter herten hadde laten gaan, om vry te zijn van der Stapelinge voorſz. door dien hunne Schepen voorby *Dordrecht*, de *Ryn*, de *Maſe*, de *Waal*, de *Lek*, den *Yſſel* en *Merwede* op moſten, ofte met Waren wederom nederwaarts komen, hebben ſe 't ſoo lange tegen-gehouden als ſe konden, niet tegenſtaande datſe evenwel de Tollenvryheidt genooten, en, gelijk ik geſegt heb, blijven genietende.

By Graaf *Florens*, de vijfde van dien

name, en de volgende Graven van Hollant, moſten de Ingeſetenen van *Wormer*, nevens andere van de Dorpen van Kennemerlant, veeltijts optrekken in d'oorloch tegens de *kleine Vriesen*, hunne vijanden; en ſchoon die ſomwijlen gedwongen wierden, borſten zy geſtadig in een ongeneeſſelijke wederſpannigheidt uit; ſulks ik op veel plaatſen alrede aangeweſen heb. De opbodt der Ingeſetenen ten platten Lande, ging dikwils met de grootſte ord're niet toe, alſoo ſomtijdts d'een t'huis bleef als de andere na den Oorelog trok, d'eene te vroeg en d'andere te laat quam, daar op de beſte rekeninge niet te maken was; waar over eindelijk by de Graven van Hollandt daar in verſien, ord're geſtelt, en tot een gewillige ontbod en opbod gebracht is; want het getal, en de koſten die elk Dorp op te brengen en te dragen had, wierd uitgedrukt, de tijdt en verwijlen beraamt, na dat den Oorelog binnen of buiten 's Landts was, gelijk men ſulks wel verſtaan kan uit de Previlegie-brief van *Florens*, de vijfde van dien naam, Graaf van Hollandt, gegeven tot St. *Aalbrechts-berg* (buiten *Haarlem*) in den jare van 1291. die aldus begint: *Wy* FLORENS, *Grave van Hollandt*, Zee-

Zeelandt, *en* Heere *van Vrieslandt* (*ſtaat te weten dat hy door de* Vrieſen *gehuldt was*) *maken kondt allen den geenen die deſen* Brief *ſullen ſien ofte hooren leſen*, *dat wy onſe luiden van Kennemerlandt hebben gegeven alſulke vryheidt*, *en alſulk recht*, *als in deſen Brief geſchreven ſtaat*, &c. *Dat niemant de Kennemaren gebieden ſal*, *anders dan tot des Graven* Heirvaart, *en die* Heirvaart *moſt men tot elke Kerke bieden*, *met beden ofte met brieven*, *veertien nachten voor datſe porren ſouden*; *waar't dat ſake datſe varen ſouden uitter Graaffchappe*, *maar waar de Heirvaart binnen's Landts te doene*, *ſoo ſouden zy gereedt weſen als ſe eerſt mochten*, *als't hen ontboden es*, &c. *en die vryheden en dit recht hebben wy gegeven de Kennemaren onſen luiden*, *omme menigerleye trouwen dienſt*, *die ſe ons ende onſe Ouderen dikwylen gedaan hebben*, *en noch doen ſullen*, *behouden onſer Graaffelykheden en onſes rechts*, &c. Op deſen regel van ontbod heeft haar (in den jare van 1415.) Grave *Willem*, de ſeſte van dien name, mede geſtelt in 's Graven-Hage, dat ten overſtaan van veele Ridderen en Edelen des Landts, als daar waren de Heer van *Culenburg*, de Heer van *Waſſenaar*, Burg-Grave van *Leiden*; Heer *Hendrik van*

Naaldwyk, Heer *Joan van Heemstede*, Heer *Arent van Leyenburg*, Heer *Gerrit van Zyl* (daar na Heer van *Purmerent*,) en Heer *Bartout van Assendelft*, Ridderen; *Walraven*, Heere tot *Brederoede* en tot *Gennep*; *Jan*, Heere tot *Montfoorde*; *Willem Eggert*, Heer van *Purmerent*, Treforier van Hollandt, Graaf *Willems* groote vriendt; *Helmich van Doornik*, *Jan* Heereman, *Philps de* Bloote, en *Dirk Potter*, alle Schildt-knapen.

Onder de Dorpen wierdt een regel gemaakt, datse op feekere Riem-talen ftonden, en mannen na den Riem-tale, omme te dienen in de Heer-vaarden, en op de Heir-koggen, ofte Oorelogs-Schepen, na de gelegentheidt der wateren en Meeren, daar men fe op gebruiken moft. Sommige brachten op mannen en wapenen; defe dienden meeft in de Oorelogen tegen de *kleine Vriesen*, fomwijlen tegens de Groote, doen den Oorelog (mits *Vroonens* ondergang) aan dien hoek foo veel als gefleten was. 'k En heb ook nooit bevonden dat de Zuidt-Hollanders op dusdanigen regel geftelt zijn, mits zy te wijdt faten van de kleine Vriefen. Ik heb van eenige Kennemer-Dorpen dit Regifterken, en is van inhoudt:

Aker-

Akerſloot, 1e. Hooft-Dorp,	32	Riemen.
Limmen, 2e. Hooft-Dorp,	21	Riemen.
Uit-geeſt, 3e. Hooft-Dorp,	32	Riemen.
Caſtrichum aan de *Woude*,	25	Riemen.
Ooſt-zanen,	30	Riemen.
Weſt-zanen, 15 weerachtige mannen.		
Wormer ſonder *Jiſp*,	16	Riemen.
Jiſp en *Nek* te ſamen,	12	Riemen.

De Dorpen van *Heemskerk*, *Aalsmoer*, *Velſen*, *Heyloe*, *Oxdorp*, *Oeſdom*, *Petten*, *Groede*, en andere, elks na avenant. Daar na, wanneer de *kleine Vrieſen* geheel bedwongen, en aan het lichaam van Hollandt gehecht waren, had men in deſen hoek ſoo veel koſten niet van nooden, en is onder Hartog *Aalbrecht* (byna) een algemeene verminderinge geſchiedt, als volgt:

Ackerſloot,	16	Riemen.
Limmen,	10	Riemen.
Uit-geeſt,	16	Riemen.
Caſtrichum,	10	Riemen.
Ooſt-zanen,	15	Riemen.
Wormer, ſonder *Jiſp*,	8	Riemen.
Jiſp en *Nek*,	6	Riemen.

Gy moet weten, wanneer hier van Riemen vermelt wordt, dat daar onder vervaat is mannen na den Riem-talen,

en desgelijks wapenen na de mannen, met alle Oorelog-gereedtschap; want ten minsten heeft elke Riem twee mannen van nooden gehadt, sulks wel af te nemen is; die van *Limmen* stonden van oudts op 21. Riemen, daar na wierdt hen-lieden begunstigt, datse in stede van een Heir-kogge van 32. niet meer als met een Heir-kogge van 21. mannen souden dienen; volgens quamen se op tien Riemen, in 't jaar van 1397. en by Grave *Willem* op vijf Riemen, en dertig Schilden: wijders zijn alle de voorgemelde Dorpen verlicht; die van *Oost-zanen*, by *Willem van Beiren*, van vijftien op acht Riemen, voorts betalende aan *Willem Eggert* (Heer van *Purmerent*) Tresourier van de Graaffelijke Domeinen, 56. Nobelen, voor elke Riem acht Nobelen, welke zy-lieden gewilligdeden, en quijt-scheldinge daar van ontfingen; waar uit wel te verstaan is, dat dese Riem-talen, en het opbrengen van de kosten tot de Heir-koggen, groot geweest is. Dat ik gesegt heb die van *West-zanen* met vijftien weerachtige mannen dienden, wordt verstaan in een eenvoudige Heer-vaart; maar als de Heer-vaart swaar was, dan mosten zy bereidt zijn, en soo veel 'er toe doen gelijk

gelijk de andere lieden in *Kennemerlandt* ofte in de *Beverwyk* geſeten.

Alſoo nu die van *VVormer*, voor Hertog *Aalbrechts* tijdt, op 16. Riemen ſtonden, deſgelijks mannen na behooren, en zy groote ſchade leden in heure Landen, door den aanſlach der Meiren, generende hen meeſt met de Scheepvaart, en handel van Koopmanſchap, heeft de Graaf van Hollandt, in 't jaar van 1397. die vermindert tot op de acht Riemen, inneſiende de ſchade die ſe van de gemelde Meeren ontfangen hadden, en groote laſten van Dijken die ſe onderhouden moſten. Wijders in 't jaar van 1425. heeft Hartog *Ian* van *Brabandt*, de man van Vrouw *Iacoba*, die in Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt gehuldt was, hen-lieden verlicht met deſen Brief: *Iohan*, &c. doen kondt allen luiden, want onſen goeden luiden en Onderſaten van W*ormer* onſer Graaffelijkheidt van Hollandt, altoos met acht Riemen gedient, en daar op geſtaan hebben, dies zy ons ootmoedelijk vervolgt, en heure armoede te kennen gegeven hebben, en want wy ook aangeſien hebben, en wel bekennen dat deſe ſelve onſe goede luiden ende onſe Onderſaten voorſz. vorder en hooger daar

mede beſwaart zijn, dan andere Dorpen daar omtrent gelegen, ſoo hebben wy den ſelven onſen goede luiden en Onderſaten voorſz. voor ons en onſe nakomelingen, Graven en Gravinnen te Hollandt en te Zeelandt, ſulke genade en verlichteniſſe gedaan, dat zy voortaan ten eeuwigen dagen niet hooger ſtaan, noch onſe Graaflijkheidt voorſz. dienen en ſullen, dan op en met vier Riem-talen, behoudelijk onſe bede en ſchote, dieſe ons en onſe nakomelingen voorſz. betalen ſullen, als dat gebeuren ſal, &c. Deſe ordonnantie der Heirkoggen, Riemen, en mannen na den Riem-talen, diende ſeer wel in onſe waterige Landen, in de Rivieren en groote Meeren, voornamelijk (als 't geſegt is) om de *kleine Vrieſen* te beſtooken, daar 't anders niet wel om aan en in hen Landen te komen was, en met'et inbreeken van de Meeren door 't gat by *Petten*, noch dagelijks erger wierdt. Voor de tijdt van Grave *Florens*, de vijfde van dien naam, zijn de Heir-koggen in Kennemerlandt, en tegens de Vrieſen niet, ofte weinig gebruikt en gedacht; men dreef den Oorelog aan de vaſte kant, in de *Ackerſlooter-woude*, omtrent *Alkmaar*, tot *Vroonen* op de wijde *Geeſt*, tot

tot *Schoorel*, en op de Velden van *Outdorp*; ofte men wachte een ſterken vorſt in, om als dan de *Vrieſen* te benarren: maar 't ging ſelden wel af, als ik verſcheidenmaal verhaalt heb. Doch *Floris* de vijfde nam het te water, leid'et met Heir-koggen aan, wel beriemt om af en toe te varen, wel bemant en gewapent om een inval te doen, oft overval te weeren. Als hy een uitſchrijving deed', ſoo bereiden ſe hen terſtondt; ſou men binnen Landts Oorelogen, moſt 'et in der yl geſchien, buiten Lands met veertien dagen tijdt; dies waren ſe op zijn bevel gereet in 't hoog water, doen de Vrieſen bedwongen wierden; en is 't daar mede ſoo wijt gebracht, dat de Vrieſen gedemt en t'eenemaal onder-geſtelt, dat de Heir-koggen, de Riem-talen, mannen na den Riem-talen, metter tijdt vermindert, en eindelijk deſe orderen afgeſchaft zijn. Wel is waar dat in de Nederlandtſche beroerten diergelijke Roei-Jachten of Heirkoggen wierden gebruikt, om den vijant daar mede te krenken, en een goeden buit af te ſien, maar waren niet op de oude ord're, en weinig daar van belaſt, by de hooge Overigheidt; voeren met verlof van den Stadthouder, en kregen

tot

tot vergelding hunne buit, ook voerender sommige sonder bestelling, regelrecht tegens de galg aan, vallende door een hennippen-koorde in haar graf.

Gy spreekt wel, seide van de *Sed*, *Verdugo* schreef aan *Sonoy* dat 'et was het loon van sulke maats. Doch, waarde vrundt, ik wilde gaerne weten by wie en wanneer de Kerke van *Wormer* is gebouwt, met 'et Raadthuis; wijders heb ik ook groote soetigheidt gehadt in het beschrijven van *Wormer*, en der *Wormers*, door de voornoemde *Pieter Opmeer*, en wel aangemerkt dat hy in 't korte voorstelt de gelegentheidt van *Wormer* en *Jisp*, en de hoedanigheidt der Landen, daar benevens de nature ende de zeden van de Ingesetenen; wijders, dat hare hanteeringe is beide de Zee en het Land te bouwen, en daar onder gereekent de Haring-vaart: sluitelijk, datse hen des winters wat goets deeden, en vrolijk maakten. Siet het soude my gelusten te aanhooren eenige uitbreidingen over dit zijn beschrijvinge, als gy mooghelijk wel hebben sult. Hier op begon *Ambiorix* aldus te spreeken: Ik weet 'et dat ik u nooit sat en soude maken, al duurde het tot middernacht. Hier is de grondt der woorden, *het oore hoort*

hem

hem nimmermeer ſat. Maar als men Honig gevonden heeft, moet men niet te veel eten, anders wordt 'et bitter in de mondt; onſe tijdt en mach niet veelen van alles ſoo breede ontledinge te doen, ik en heb ook nooit konnen vernemen by wie en wanneer de Kerk van *Wormer* gebouwt is, deſgelijks en weet ik niet van het Raadthuis; hoedanig dat die beide gebouwt zijn, kan men ſien, en ik heb 't voor ſeer oude gebouwen aangemerkt. Soo veel de Kerk aangaat, is een heerelijk werk, eens voortreffelijken Meeſters, van buiten, en van binnen met een grooten Orgel verçiert; zy heeft 'et geluk gehadt, dat de vijandt, *Wormer* verlatende, die niet af-brandde, terwijlen het gantſche Dorp door die van *Amſterdam* verſchoont wierdt. Het is de Moeder-Kerk van die van *Jiſp* geweeſt, tot den jare van 1439. als wanneer de *Jiſpers* een ander op hen ſelven gebouwt hebben, gelijk ik hier na in de vertellinge van *Jiſp* verhalen ſal. De *Wormer Kerk* is ter eeren van *Maria Magdalena* ingewijdt, doch haar Feeſt al afgeſchaft voor lange jaren, alſoo St. *Odulfus* meerder aanſien kreeg, en de Schip-lieden en Buis-vaarders alle hunne Offer tot hem brachten, biddende

hem

hem voor een behouden reiſe; hen Offerhande beſtondt meeſt in Buiſſen van ſilver, ſilveren Haringen, en diergelijk; de Boeren en Akker-lieden Offerden ſilveren Koeijen, Schapen, Granen, en ſoo voorts. Op de Feeſt van St. *Odulfus* deed'men met hem een ſtatelijken Ommegang; aan 't einde van 't Vlek waren leen-ſtoelen geſtelt, en tot daar gekomen zijnde, hield men ſtal, en ruſten wat, dragende het Beeldt van St. *Olof* met geſpel en geſang wederom na de Kerk. 't Gebeurde my eens dat *Symon Beitel van 't Kalf* over de wal van de *Zaan* ſat, en ik hem aanſprak, ſiende dat hy in een diep gepeis was, hem vragende, Wel *Symon*, hoe zijn uw ſinnen ſoo opgetoogen? Waar op hy terſtondt tot beſcheidt gaf, Dat hy van herten overdocht, hoe op die tijdt van 't jaar of dien dagh in de oude tijden, de Ommegang was van de goede St. *Olof tot Wormer*, daar men op allerleije Inſtrumenten ſpeelden, en als Engelen ſongen, de geheele lucht was'er van vervult, en ook op die tijdt zijn geheele herte, door de ſoete gedachteniſſe. O! ſeide hy wijders, mochten wy dien eeuw eens weder beleven, dan ſou'et na mijn ſin gaan. Wel *Symon*, vraagd'ik, is'er

aan

aan dat houten beeldt ſoo veel gelegen? was 'et niet beter dat men het uitterlijke wat afſneedt, en meer op 't Hemels ſagen, daar de beelden en de zang-konſt volmaakt is? Hy antwoordde my, In den Hemel ſal 't wat anders zijn, maar dit is naaſt het Hemelſche; ſoo hoog waerdeerde hy de oudts-beruchte Ommegang van St. *Olof*. Ook hield men een Feeſt-tijdt ter eeren van *Maria*, de Moeder onſes Heeren, die mede een Altaar en een beeldt in de Kerk had, en dat noemden ſe onſe *Lieve Vrouwen Melkdagh*. Op deſen dagh ſond d'een d'ander Melk t'huis, en men deelde aan den Armen Melk uit; het welke my vertelt heeft lieden die 'er ſelver mede vrolijk geweeſt zijn.

Ik en kan niet nalaten u te verhalen (terwijlen hier van het Lieve Vrouwen beeldt geſprooken is) een kluchtige bejegening van *Koſter Kluit tot Wormer*, die ſelfs het vertelt heeft aan de luiden hare Ouders daar ik 't van gehoort heb; te weten, deſe Koſter *Kluit* was toefiender van de Kerk van *Wormer*, wierdt om zijn vermakelijkheidt KLUIT genaamt. Te zijnen tijdt was 'er een Bakker, die tegens over de *Middel Tillerlaan* woonde, die zijn neering gansche-

lijk

lijk verloor, om dat hy door 't geheele Dorp bekent was zijn Broodt te licht te bakken. Nu byna van zijn voordeel versteeken, begaf sich dikwijlen in de Kerk, en voor het beeldt van de H. Maget *Maria*, dat, met haar Kindeken in den arm, aan een Pylaar stondt, versocht heur hulp in zijn ongelegentheidt, op dat hy beter neering hebben mocht. Koster *Kluit*, vermerkt hebbende dat hy soo veel, en meer als voor heenen, zijn gebedt stortede voor 't beeldt van de H. Maget *Maria*, heeft sich verlust eens achter de Pylaar, oft Outaar dat 'er aan stondt, te begeven, om te vernemen wat 'et mocht zijn dat hy versocht, en hem 'er soo veel komen deed'. Dit dus in 't werk gestelt, en de Bakker in zijn oude devotie zijnde, badt seer ernstelijk om vermeerdering van neering; *Kluit*, dit wetende, formeerd' een fijne stem, even of een Kindt gesprooken hadde, en seide: *Bakker, gy moet uw Broodt wat swaarder maken.* Daar op den Bakker fluks hem weder toe-beet: *Swygt Jongen, laat uw Moeder spreeken,* en ging daar mede deur. Als hy dit verteldt had, begonnen se te greniken; en *Russellania* seide: Hy is buiten twijffel in zijn geweten geraakt, en niet te min ver-

verstoort geweest, niet willende bekeert zijn, maar veel liever het Broodt te licht bakken, als 'er noch veele doen, hoe yverig datse ook den Godts-dienst bywoonen. Wy sullen, sprak *Ambiorix*, de klucht van Koster *Kluit* laten voor 't geen hy is; van het Raadthuis sal ik spreeken in de voorstellinge van haar tegenwoordigen standt, dewijl my het oude ontbreekt.

Nu dan, wy sullen komen tot nader verhaal van 't geene uwe vordere versoek is, niet te min terwijle ik dat van *Opmeer* uitbreide, sal evenwel kort zijn: De gelegenheidt van *Wormer* en *Jisp* is, datse beslooten wordt met de *Zaan*, en drie groote Meeren. Soo men segt, soude *VVormer* dichter na *Knollendam* gelegen hebben, soo dat noch de Oost-zijde van de voornoemde *Knollendam* tot 'et Ambacht van *VVormer* behoort; desgelijks *Jisp* aan een watertje noch de *Jisp* genaamt, deunder aan *Nek*, met welke zy vereenigt is geweest. 't En is ook niet vreemt dat de Ingesetenen meerder lande-waarts ingetrokken zijn, tot een soo goede en bequame plaats, daar se anders soo veel water in het Noorden en het Oosten te vruchten hadden, als daar was de *Schermer* en *Beemster*; dit schijnt wel

wel met de navolgende Vaerskens op dese saak uit te komen:

't *Swed* eer mijn Spiegel was doen ik van 't Noorden sag,
En even achter my het *Sterlings* water lag;
Men heeft my na het Zuid' door waters-angst getogen,
Nu gaat men 't woeste Meer tot op de grondt uitdroogen.
Wel, segt ge, wat is dit? waarom en bleefdy niet?
Maar 'k hebbe beter Landt, drie Meeren en een Vliet.

Gy moet ook weten dat de Noordt-Zee haren vrijen gank gehadt heeft tot de *Knollendam*, en de Meeren, daar door aangestookt, de Landen voor de voet opgegeten hebben; en dat noch lange na 't leggen van de *Voordam van Zaanden*, de *Zuider-Zee* door het *Ye*, het water aan de Noorder-dijken allengskens meer verhoogt hebbende, des te geweldiger de achter-Meeren maakte, om Huis en Hof wegh te nemen, sulks op het Eilandt van *Schermer* noch dagelijks bevonden werdt. De Meeren die *Wormer* achter en voor heeft, zijn de *Schals-Meer*, de *Groote* en de *Enge Wormer*: van

van dit hier na breder; van de *Zaan* is te vooren in overvloet gesprooken. Dat hy segt, zy de Waterlanderen aldernaast leggen, is recht; maar dat hen sommige mindere Waterlanderen noemen, geschiedt met geen goede paal-deilinge; *Oost-zanen* en *VVormer* vind' ik wel (in de brieven en schrijven van onbekende) gelegen in *VVaterlandt*, doch hebben altijdt tot Kennemerlandt behoort, al van voor Graaf *Florens* de vijfdens tijden, als wanneer *VVaterlandt* weinig, of niet tot 'et Graafschap van Hollandt behoorde. Doch 't zy hoe 't wil, der Ingesetenen aart en eigenschap werdt ook uitgedrukt, daar se genoemt werden Melk-eteren, vreedsaam, suinig, vernuftig, vry-tongig, en rechtvaerdig; in welke woorden al hen handel en wandel, zeden en gewoonten, byna beslooten is, daarom sullen we dit voegen tot dese navolgende vijf stukken,

1. *Tot de opvoedinge en het onderhoudt.*
2. *Tot de Handt-werken en Zeevaart.*
3. *Tot 'et vernuft en wyse mannen.*
4. *Tot de ongeveinstheidt en rechtvaerdigheidt.*
5. *Tot de kloekheidt van Mannen en Vrouwen.*

Wat

Wat de opvoedinge betreft, dese is niet Hooffch geweest aan d'eene zijde, terwijlen se met Melk opgevoedt, en Melk-eteren genoemt werden; ook en is se niet seer Boers geweest aan d'andere zijde, mits 'er niet ontbrak Tweebak, Boter, Kaas, Visch, en Delffche Moeselaar. De Huislieden ten platten Lande wierden by oudts in hunne jeugt veel met Melk en Tweebak gevoedt, oorsaak datse soo kloek van lichaam wierden. Hier van schrijft *VVillem* van der *Goude*, *dat een VVaterlander machtig is in 't vangen en in 't slaan, hy wordt met Koe-melk gevoedt, daar van de beenen wassen;* zy *nuttigen Melk en Kaas* (segt hy) *en drinken VVay, sonder datse den VVyn haten.* Het onderhoudt is noch tegenwoordig soo, terwijlen dat 'er den Tweebak overvloedig gebakken, Boter en Kaas gemaakt, en Visch gevangen worden; doch dat 'er by dit onderhoudt soude gevoegt wesen Rosijnen, Druiven, Appelen en Nooten, en datse, als *Willem* schrijft, gaerne wat soets aten, dat moet wel onderscheiden zijn, soo veele als ons de maaltijdt en het banket: zy hebben soodanigen overvloedt van lekkernijen mede gehadt, niet alleen door hen groote buiten- maar ook binne-

ne-vaart; want de voornoemde Schrijver doet 'er by, *Zy en hebben daar geen* (*Ooft-*) *boomen* , *van* Uitrecht *door den* Aamſtel , *en* Vecht , *brengen ſe Appelen en Neuten*, &c. Deſgelijks is te verſtaan van ſoete Spaanſche Waaren, die ſe voor Koopmanſchap t'huis brachten, en ſomwijlen ſelver genuttigden , uit welk deſen *Pieter Opmeer* en andere dit beſlooten hebben.

Soo , ſoo , dat gaat noch wel , ſeide *Ruſſellania* , my wierdt voor een wijl verhaalt dat de *Wormers* u weinig bedankten, door aanſtooking van hunne *D. Hovius* , daar over datge geſchreven had, datſe gaerne aten Tweebak met Boter en Kaas, Viſch, Druiven, Vijgen, Appelen en Nooten , nu wiltge 't wederom wat verſoeten, en 't ſal mooghelijk beter genomen werden , indien 'er niet op den ſelven voet een geeſtelijk perſoon 'er tegen opſtaat. Ey doch , ſprak van de *Sed* , houdt eens op *Ruſſellania* , u vriend te ſteuren , en kleinmoedig te maken , met het ſeggen van lieden , die 'er niet toe doen , en alletijdt een ander weten te beriſpen , en alles wat ſe ſelver niet en ſchrijven , ofte bedillen, ofte t'eenemaal verwerpen. Voor my , ſei *Ambiorix* , het heeft me de moedt weinig benomen;

nomen; daar by en ſal ik niet doen als de Landtman, die, om dat hy vreesde dat de Vogelen zijn zaadt wegh nemen ſouden, niet wilde zaaijen; desgelijks als hy docht dat de Hagel-ſneeuw, de Noorder-buijen, en diergelijk daar over waaijen mochten, 't Landt geen vruchten voortbrengen ſou; ja als het al ten beſten met den wasdom geſlaagt was, den Krijg konde komen, de Ruiters hun Paerden daar in jagen, en laten op-eten: my dunkt dat 'et de ganſche Werelt behaagt, als 'et u-lieden ſlechts aanſtaat. En niet tegenſtaande dat 'et werk door tempeeſten en onweder van laſteren heeft te gaan, en het naauw-ſiften der bet-weteren onderworpen ſal zijn, ſal ik niet nalaten te ſeggen 't geene daar van oude en vermaarde mannen geſchreven hebben, en wil voorts overtreden tot de Handt-werken ende de Zeevaart, die de Ingeſetenen voor meer dan hondert en t'ſeſtig jaren, tot den aanvang der Nederlandtſche beroerten, hebben gepleegt: tot de Handt-werken dienen voornamelijk de Bakkerijen, en de Landt-bouw, het maken van Netten, en de binne-viſſcherijen, met allerleije Ambachten daar toe behoorende: van de Bakkerijen dient in 't verhaal van

haar

haar tegenwoordigen ſtandt, hoewel dat die over meer dan hondert jaren gedaan is; maar den Landtbouw is ſoo oudt als 't Dorp, en als 'er Inwoonderen geweeſt zijn; dan alleen om wel te doen krijgen ſe roem by *Pieter Opmeer*, en *Wilhelmus Goudanus*, zy ſchrijven aldus: *Hier toe hebben ſe dat broekig Landt geleert Tarwe te dragen, uitnemende goet; zy bemodderen de kanten van de Slooten, die ſe met zaadt bezait hebben, en mengender Miſt onder. Gy ſoudt aan die Tarruw geen gebrek vinden, zy wykt een weinig af van de kleur, of van de warmte.* De meenigte der Beeſten verſchaffen ook overvloedt van Melk, doch op veel na niet ſoo veel als ſe verbeſigen, dat alle jaren op 40000. gulden omtrent beloopt. Terwijlen nu dit Dorp van oudts wel bevolkt geweeſt is, en ſeer omgeven met de drie Meeren, hebben ſe hunne hanteeringe moeten verdeelen, daar van de ſommige t'huis gebleven, en d'andere ter Zee gevaren zijn, om loon, ofte om Koopmanſchap te doen, in Ooſten en Weſten, ook in den Haringvangſt, in 't venten der Waren, langs Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, en in andere Vorſtendommen en Heerlijkheden, in 't Viſſchen op de *Wormer, Beem-*

ſter, S*chermer*, *Sterre-meer*, en naaſt-gelegene wateren; want, gelijk *Swychemius* ſeer wel ſeide, *Spanje* beſtondt niet in de Trafijke ofte Handt-werken, (te weten, zijn meeſte welvaren) maar in de vruchtbaarheidt en wijtte der Landouwen: Nederlandt was veel minder en enger, en beſtondt in de Trafique, Vertieren en Handt-werken. Soo mach ik wel van *VVormer* ſeggen, zy beſtaat niet in de wijtte der Landouwen, want 'et lag als een Eilandt, ſoo *Opmeer* getuigt, midden in 't water, hadt niet veel Landt, maar eel Landt, eer de Meeren bedijkt waren; maar zy beſtaat in de Koopmanſchap, Vertieren en Handt-werken. Ten tijden van Graaf *Florens* de vijfde, dreven ſe al ſterken Handel met hunne Schuiten en goederen; dat blijkt ook by de regiering van Hartog *Aalbrecht van Beiren*, Graaf *VVillem van Beiren*, *Phillips van Bourgondien*, *Keiſer Karel*, en de volgende Graaf *Phlips*, de tweede van dien naam. Onder *Karel*, de vijfde van dien naam, Roomſch Keiſer, Graaf van Hollandt, kregen die van *Wormer* een Previlegie-brief, dat de Bier-tappers aan de jonge lieden geen meer dan een gulden mochten borgen, om dat 'er door de Scheepvaart niet verhindert

hindert ſoude werden; en daar *Pieter Opmeer* alleen aanwijſt datſe des Somers de Zee bouwen, ſchrijft *VVillem van der Gou* datſe voeren na Ooſten en Weſten om Sout te halen, en dat weder op een ander plaats te brengen. (De Ooſterſche Paerden, ſegt hy, zijn ſoo luſtig na Sout, datſe de ſakken door-bijten.) *Pieter Janſz. Twiſch* ſchrijft, datſe al voor den jare van 1540. in de Buis-vaart en Haring-vangſt ſeer gebloeit hebben, het welke *Pieter Opmeer*, in die tijdt omtrent levende, mede getuigt. Wijders verhaalt *Twisk*, datſe hadden Buiſſen van veertig en meer Laſten, het welke hen welvaren grootelijks vermeerderde, en hoogmoedig maakte; want als die van de *Ryp*, dat ſobere binnelandtſche Viſſchers waren, een Buisje t'Zee brachten, vraagden ſe in ſchimp, *Wat willen deſe Kool-eteren daar mede beginnen?* en 't ſcheen dat na die tijdt de zegen op de *Ryp* quam, de ſelve begonnen veel te vangen, en in 't getal van Buiſſen te vermeerderen; doch die van *Wormer* gingen met hun Buis-vaart allengskens te niet. Siet eens, waarde vrundt en vriendinnen, wat een groot quaat de hoogmoedt, en 't verachten van een ander is, in 't et geene dat van Godt

de Heere gezegent moet zijn, en met een ootmoedig dankbaar hert behoort aangenomen te werden. Met dit voorstel had ik 'et by hen-lieden ook verkorven, hoewel ik sulks by andere gevonden heb, en 't vernietigen der Buis-vaart niet dan al te waar bevonden wordt.

Ik en sal evenwel niet nalaten te spreken, dat van voor veele jaren in *Wormer* seer schrandre lieden gevonden wierden, gelijk als noch, en mannen van aansien. Was niet MAINARD MAN, *Abt van Egmondt*, een eer van zijn geboortenplaats? van welke *Pieter Opmeer* aldus schrijft, Siet onder andere van *Talesius*, dat hy behalven *Henricus Glareanus*, *Beatus Rhenanus*, *Gilbertus Cognatus*, *Carolus Uitenhovius*, *Franciscus Delfius*, *Allardus Amstelrodamus*, *Cornelis Crocus*, en *Nicolaas Cannius*, naauwe gemeensaamheidt en vriendtschap gehouden heeft met zijnen bloedt-vriendt MAINARDUS MANNIUS, seer waerdige Abt van *Egmondt*, die *VVormer* gebaart heeft: welke man, vermaart door zijn heilig leven, niet alleen de gebouwen des Kloosters, door oudtheidt vervallen, heeft vermaakt; maar ook de oeffeninge der Godtsaligheidt, byna onder den zijnen uitgebluscht, verwekt,

en

en alle Leerlingen omhelſt met wonderlijke liefde, gekoeſtert en tot eere verheven. Uit welke woorden men verſtaan kan dat hy een bloedt-vriendt van *Quirinus Taleſius* was. Hy had ook groote kennis met *Eraſmus van Rotterdam*, en *Martinus Dorpius*; wierdt in 't jaar van 1509. Abt, en ſtierf tot *Egmondt* in 't jaar van 1526. hebbende 17. jaren het regiment van die heerelijke Abdije beſeten; van hem is over eenigen tijdt noch te ſien geweeſt een glas in de Kerk van *VVormer*. Wijders ſegt de voornoemde Schrijver, Eerelijk was ook het geſlachte der *VVormerſche Gembranden*, uit 'et welke *VVilhelmus Hinneſius*, Godtgeleerde, en *Petrus Petri*, (eertijdts Burgermeeſter en Schout tot *Amſterdam*) af-komſtig zijn; de eerſte is een Prieſter geweeſt, en een çieraat van zijn Vaderlandt; de andere, na veel uitmergelende arbeiden voor Kerk en Geloof, berooft zijnde van zijne goederen, is tot Leuven in ballingſchap ontſlapen: hy is Schout van *Amſterdam* geworden den 24. Mayus, 1566. en bleef tot 'et jaar van 1572. ſulks blijkt in 't Regiſter der Amptmannen van *Amſterdam*. My komt ook voor geleſen te hebben in *Waſſenaar's* Hiſtorien, in de Opdracht-

brief aan de Heeren ſes-en-dartig Raden van de voornoemde Stadt, dat de Viſſchers van *VVormer*, Jiſp, en andere Dorpen van *VVaterlandt*, de volk-plantinge van *Amſterdam* eerſt aangevangen, en dat'er de af-komelingen der *VVormers* hooge ſtaten bekleedt hebben. Daar zijn noch veele geleerde luiden van daan gekomen, en voornamelijk ten tijden dat 'er *Martinus Duncanus* een Latijnſche School ophiel, waar van *P. Opmeer* getuigt in zijn ſeſte Boek, met deſe woorden: Tot *VVormer* is een treffelijk School geopent door *Martinus Duncanus*, die de Leere van *Menno de Vries* wederleid heeft; uit welke School veel Prieſters en Paſtoren gekomen zijn. Van enige zijner diſcipulen heeft my de nau-doorſoekende *VVillem Gerritſz.* Out-Burgermeeſter aldaar, dit uitſchrift gedaan: Tot *VVormer* is van ouden tijden geweeſt een Latijnſche School, die gebloeit heeft tot den Oorelog toe, en hebben tot een Rector of Meeſter gehadt *Marten Duncanus*, zijnde Overſten Deeken van verſcheiden Dorpen, en naarmaals Kettermeeſter tot *Uitrecht*; onder hem was eenen *Pieter Surk*, Kapellaan, daar van veel namen der Studenten noch onder mijn beruſten, beſchre-

ſchreven by de eigen handt van mijn zalige Groot-vader, doenmaals mede Student, en gekomen tot de Academie toe, genaamt *Cornelis Kraft*, en zijn Broeder die *Ysbrant Kraft* hiete uit de *Ryp*, *Iohannes van Ooſt-zaan*, *Petrus* en *Iohannes van Aſſendelft*, *Garbrandus* en *Iacobus van Enkhuiſen*, *Cornelis van Hoorn*, en verſcheiden andere, &c. Voor deſen was al bloeijende in geleertheidt *Henricus VVormerianus*, die te *Keulen* geleeft, en aldaar geſchreven heeft *Epitonem Aſtronomiæ*, uitgegeven in 't jaar 1514. ſo *Valerius Andreas*, Rechtsgeleerde, in zijn B*iblioteca Belgica* getuigt; deſgelijks *Petrus Ubelius* van *VVormer* is mede beroemt onder de geleerde.

Wy moeten ook eens aanmerken wat men van 'er ongeveinſtheidt en rechtvaerdigheidt te ſeggen heeft, daar in ſe over hondert jaren ſeer uitmunte; *VVilhelmus Goudanus* legt de woorden van *P. Opmeer*, daar hy ſegt, datſe waren vry-tongig en rechtvaerdig, aldus uit: *Inſonderheidt zyn ſe ſeer rechtvaerdig; ſoo dat de VVaterlanderen van een ander volk liever het woordt, als een handtſchrift willen hebben; daar-en-tegens zyn ſe on-eerelyke ſchuldt-eiſſcheren, ſoo datſe op den drempel van den ſchuldenaar blyven*

 ſitten,

ſitten, tot dat hy betaalt, &c. Hy wil te kennen geven datſe goet van vertrouwen zijn; daar-en-boven worden de woorden daar toe gebruikt, dat men wete hare beloften en toeſegginge ſoo veel zijn als heuren zegel, dat zy, oprecht van herten zijnde, ook meenen anderen deſgelijks te weſen: ſulks geeft ook te kennen heur vrypoſtig ſpreeken, ſonder veinſinge ofte pluimſtrijken, ſonder bewimpelinge, en mooghelijk ſonder aanſien van perſoonen, niet ſchreumachtig, noch dat de woorden lijſſelijk zijn, geen oorblaſers, maar die 't wel durven in tegenwoordigheidt ſeggen; kort om, die heure betalinge vervolgen, om datſe ſoo vaſtelijk op toeſeggingen vertrouwt hebben: en ik vertrouwe dat de deucht van oprechtigheidt en ongeveinſtheidt lange by dit volk gebleven is, en de ſlot-reden van *Pieter Opmeer* ſeeker gaat, daar hy ſegt: *Gewiſſelyk, indien ergens, ſoo ſchuilt in deſen hoek de* Boerſche *eenvoudigheidt, en de oude deucht*, de welke niet alleen van ſtarke, en door hunne verdienſten vermaarde mannen, maar ook van ſterke vrouwen vruchtbaar is.

Gy hebt, denk ik, wel onthouden dat 'er geſeidt is, datſe werden met Koeije-

melk

melk gevoedt, daar door hun beenen en krachten waſſen, en zy machtig waren in 't vangen en in 't ſlaan, zy wierden des te bequamer niet alleen de mannen, maar ook de vrouwen tot den Landtbouw, en Koeijen-houden, ſeer arbeidſaam zijnde, gelijk noch tegenwoordig de *Wormer* vrouwen en maagden hun laten gebruiken, nevens de mannen, in den ſwaren arbeidt der bakkerijen, daar yeder huis by dagh en nacht, van welker omtrent hondert getelt werden, vier of vijf of ſes malen bakt, ja ſomwijlen tot ſeven reiſen in een etmaal. Wanneer hy den roem van hunne manſchap voortbrengt, ſegt hy datſe niet alleen ſterk, maar ook vermaart zijn door hunne verdienſten voor 't gemeene beſten; welke gemeene beſten ofte dat van de Republike moet verſtaan worden, van heuren onverdrietelijken arbeidt en moeiten voor de Graven en Gravinnen van Hollandt, tot voorſtandt van het Vaderlandt, en van heure Ingeſetenen van *Wormer*, ſoo in de Regieringe als in den Godes-dienſt; want als hy te ſpreeken komt dat *Wormer* van ſtarke vrouwen mede vruchtbaar is, valt hy aan de Dochter van *Adriaan Symonſz*, GEERTRUYD genaamt, van *Wormer* geboren,

ren, en verhaalt dat zy, niet tegenſtaande het groot gevaar van de Geuſen, die *Amſterdam* beſet hadden, een moedt nam hen Broederen daar binnen te hulp te komen, en gevangen zijnde volſtandelijk heure geloof beleed', ſonder teeken van vreeſe des doodts, die haar daar na aangedaan wierdt. 't Zy dan hoe men de ſterkte der mannen en vrouwen verſtaan wil, of in het naerſtig arbeiden tot lijffelijken nootdruft, en onderhoudt des huisgeſins; of in de kloekmoedigheidt en ſtarken arm tegens den vijandt, en die 't gemeene beſten ſoekt te onderdrukken; ofte in de ſterkte der zielen, omme tegens te ſtaan alle gewelt en ſprongen der bekooringe, ſoo van buiten als van binnen.

Eer ik ſcheide van *Wormer*, ſoo ſal ik noch verhalen van het water de *Marke* genaamt; men ſegt, dat den eerſten oorſprong gekomen is uit 'et wroeten van een Swijn. Het is verſch, en daar door ſoet van ſmaak; ſoo dat men tot *Wormer* by wijlen een ſpreek-woordt voert, als yemant wat doen wil dat onmooghelijk ſchijnt, *'t Is ſoo ſien of men in de* Marke *na Haring ſchoot.* Terwijlen dat het Dorp van oude tijden Boſſig en Moeraſſig is geweeſt, zijnde al te malen

len Broek-landen, ſoo vindt men der veel Riffen, of Landen als Eilandekens, daar onder de *Kerke Riff*, *Gellis Riff*, *Marke Riff*, *Pieties Riff*, &c. met goede Viſch-wateren verſien. In 't jaar van 1597. haalden de jonge luiden noch van *Limmen* de Maije-boom, daar ſe de vryheidt hadden omme tegens May-dagh uit te keuren de ſchoonſte Boom die 'er was, en rechtten dien dan op ter eeren van de Goddinne *Maya*, ofte van een H. Patroneſſe, die in ſtede van Vrouw *Maya* gekomen was, gelijk ſulks noch in de Paapſche Landen gebruikelijk is. Dit 's dan, waarde vriendt en vriendinnen, het geene ik in dit deel van *Wormer* te ſeggen had; indien ik meerder wiſt dat hier toe dienen mocht, ſou niet nalaten u dat te verhalen, ſal daaromme voortgaan tot die van

JISP.

Sommige ſchrijven *Jeſp*, *Iſp*, *Giſp*, maar onſen Meeſter *Pieter Kas van Jiſp*, die ſeer effen op de ſpellinge was, ſchreef en leerde zijn Diſcipulen ſchrijven JISP. Wat de ſin van deſen naam is, en weet ik niet; hy ſchijnt ontſprongen te zijn uit 'et waterken *Jiſp*, daar 't Dorp wel eer aan gelegen is geweeſt, dat men noch achter *Jiſp* ſiet. Het ſchijnt my

ook wel dat die van 't voornoemde Vlek van daar se oudts tijdts lagen opgebroken zijn geweest, vruchtende den seer grooten aanslag van de *Beemster* en van de *Wormer*, en hebben hen nedergeset in 't Zuiden op de uitterste grensen van 'er Landt, alleen door een naauwe Sloot gescheiden van het *Wormer*-landt; want daar na *Jisp* seer bevolkende, hebben se over gesprongen, met verlof van de Regeerders van *Wormer*, en de overzijde mede bewoont, latende die van *Wormer* het uitterlijk gesag, en de inkominge van dien; in het Kerkelijk in 't gemeen mosten die van beide zijden staan onder de Parochiale Kerk van *Wormer*, en is dit soo lange gebleven tot den jare van 1434. in de Maart, wanneer zy 'er afgescheiden zijn, en een Parochiale Kerke op hen selven kregen, onder *Phillips*, de tweede van dien naam, uit den Huise van *Bourgondien*, Graaf van *Hollandt, Zeelandt*, &c. als 't blijkt uit een Brief van desen inhoud: PHILLIPS, &c. *doen kondt allen luiden, alsoo wy onsen Buren van* Jispe *gegonnen en geconsenteert hebben, by consent Heeren* Dirk Klaasz. *Curateur van* Wormer, *daar zy voor desen tydt onder geprochijt hebben geweest, die dat overgegeven heeft*

zyn

zyn leven lang, alſoo verre als in hem is, datſe voortaan een Parochie-Kerke op hen ſelven, in heuren Dorpe, met ſulken voorwaarde als de dadinge die gemaakt is by onſen Rade, tuſſchen onſen voorſz. Cureit van Wormer, *en onſen* Buren *van* Jiſpe *voorſz. dat klarelyk inhoudt, ſoo hebben wy onſen* Buren *van* Jiſpe *gegonnet en geconſenteert, gonnen en conſenteren met deſen* Brieve *alſoo als in ons is, als Collectoor van de Kerke van* Wormer, *dat na de doode van Heeren* Dirk Klaaſz. *op deſen tydt Cureit van* Wormer, *alle de wiſſe en ſeekere renten, tienden, Chynſen, Landen, Melck en anders, leggende binnen den ban van* Jiſpe, *en die onſe Buren van* Jiſpe *onſen Cureit jaarlyks plegen te geven, en nu der Papelyker provende van* Wormer *behooren, en daar toe alle de onſeekere renten, vervallen en profijten van der Nieuwe Kerke van* Jiſpe, *die daar nu toeſtaan, of namaals toevallen ſullen, daar onſe* Buren *van* Jiſpe, *den Cureit van* Wormer *voornoemt, zyn leven lang twintig Schilden 's jaars voor geven ſullen, by conſente des* Biſſchops *van* Uitrecht, *die komen, weſen en blyven ſullen aan der Nieuwer Kerke en Papelyker provende van* Jiſpe, *daar wy en onſen nakomelingen, Graven en Gravinnen van Hollandt, Collectoirs*

lectoirs en gifters af wezen zullen tot eeuwigen dage toe; en omme conzent hier af te verkrygen van den Bisschop van Uitrecht, *daar toe zullen wy onze* Buren *van* Jispe *alle hullepe ende vordernisse doen, aan de voorsz. Bisschop, mit bede, en mit brieven voor hen te schryven die wy mogen: en of 't van noode zy, by doode Heer* Dirk Klaasz. *op deze tydt Cureit van* Wormer, *onze* Buren *van* Jispe *vorder en meerder brieven van ons of van onzen nakomelingen hier af te hebben of te bezorgen, in der prezentatien die wy ofte onze nakomelingen dan geven zullen, van der Kerke van* Wormer, *die brieven zullen wy dan onze Buren van* Jispe *geven in der bester forme, als zy ons ofte onze nakomelingen dat vermanen zullen. In oirkonde dezen brief bezegelt met onzen Zegel hier aan gehangen, gegeven op den zesten dagh in Maert, Anno* 1434. *na den loope van onzen Hove.*

Siet, alsoo wierden de beginselen gemaakt tot den opbouw van de Parochiale Kerke van *Jisp*: of dese Buren te vooren een Kapelle gehadt hebben, (het welke wel 't waarschijnelijkste is) ofte niet, vind' ik nergens beschreven: zy waren niet langer verbonden aan de Kerke van *Wormer*, dan tegens soo lange

Dirk

Dirk Klaasz. leefden, twintig Schilden 's jaars, en na zijn doodt was 't alles te niet; en zy-lieden behielden een vry eigen Kerke, alleen blijvende onder de Kerke van St. *Marten*, te weten, onder de Bisschoppen van *Uitrecht*. Dese Parochiale Kerk van *Jisp* bleef omtrent hondert jaren na zijn eerste bouwinge staan, want hy verbrandde by nacht, sonder dat men wist waar dat onheil van daan quam; de bitterste Romanisten wierpen 't op den hals der Mennonisten, en seiden dat zy 'et gedaan hadden, uit drift van een heiligen yver, soo se 't noemden, en dit verswaarde niet weinig hare vervolginge over al. De Kerke is wederom herbouwt, en seer schoon opgemaakt, zijnde met veel Beelden, Altaren en andere Ornamenten versien en verçiert; onder alle was 'er het H. Ciborie, staande verheven aan de tweede Calomne in 't Noorden, wiens fondamenten noch in den grondt steeken, soo my verhaalt is, te weten van de voeting daar het op stondt, indien 't niet een Altaar is geweest, waar boven aan na de Soldering een groot en wel gemaakt Kruis verheven stondt, die in 't Beeldt-stormen om verre gehaalt en vernielt wierdt, in de tegenwoordigheit des

des Heeren van *Batenburg*, die om dit te bevorderen tot *Jisp* gekomen was. Zy hadden een dubbel touw om 't ſelve geſlagen, en te gronde gerukt, ſoo dat 'et neder-ſtorte, en de Kerk, vol gewoels, ſeer bewegen deed', gelijk my getuigt hebben de geenen die 't ſelver ſagen en hoorden. Het is gewis een ſchoone Kerk geweeſt, terwijlen daar voor eenige jaren ſoo uitnemende glaſen in geſien wierden, als byna in een Kerk van H*ollandt* mochte weſen, de ſommige bekleden eenige Hiſtorien, andere Wapenen van Vorſten en Graven, onder allen ook het Wapen van de Hartogen van *Loreinen*: omtrent het Portaal had een *Adam* en *Eva* geſtaan, ſoo groot als 't leven, en gelijk of 't leefde gedaan. Daar zijn noch overig twee glaſen, doch ſeer gebrooken, die ik door en weêr geſien hebbe, en getuigen van 't geene geſegt is; 't een is boven 't hooge Choor, daar St. *Helena* het H. Kruis vindt, en de Keiſer *Conſtantyn* de Poorte van *Ieruzalem* in-rijden wilde te paert, dat hem door een Engel belet wierdt. Tegens over dat ſelfde was de Beſnijdeniſſe Chriſti, en den omſtandt daar toe dienende. Het ander is daar de drie Koningen tot *Bettelehem*, op 't geleide der

der Sterre, komen, en Christus hare gaven offeren, staande ter zijden van 'et Choor, achter in een hoek, seer werkelijk geordineert en geschikt, Beelden, Tronien en Lakenen seer net gedaan.

Doen vraagde hem *Russellania,* Waarom gebruiken die van *Jisp* een Lepelaar tot hun Wapen-teiken? Hy antwoordde, Gy vraagt ter bequamer tijdt, want even was ik van meening daar af te handelen: Hen Wapen segt men af-komstig te wesen van de Lepelaren, die se veel tot *Jisp,* en voornamelijk in 't Oostende, plachten te houden. Het was nu soo, dat over hondert jaren, of meer, tot *Jisp* de meeste lieden hen geneerden met de Zeevaart, met de Landt-bouw, en met de Visscherijen op de Meiren; die van het Oost-endt waren al te maal byna Visschers op de kleine wateren, en tot 'et verval van kleine Aal, Spiering, Pos, Bley, Gruntel, en diergelijk, hielden se de Lepelaren tot hen-lieden vermaak, gelijk nu noch wel geschiedt (nevens 't houden van de Oije-vaars) op de Vis-markten, dewijle dat die Vogelen na dat aas seer begeerig zijn, en hen lichtelijk in die gelegentheidt daar mede konnen geneeren en voeden; dit, alsoo se hier overvloedig gehouden

wier-

wierden, wordt verhaalt, heeft oorſaak gegeven tot 'et Wapen van *Jiſp*, het welke zy overal in hunne Vlaggen en Wimpelen ommevoeren. Voorts, wat noch meer van dit Vlek te ſeggen is, ſal in 't laatſte ſtuk verhandelt werden. Van hunne opvoedinge, handel en wandel, Oorlogs-gereedtſchap, en diergelijk, is begrepen in 't verhaal van *Wormer*, en ſal hier en daar noch meer gedacht werden.

Wy komen dan, waarde vriendt en vriendinnen, van over *Jiſp* tot

AKER-SLOOTE,

Het eerſte Hooft-dorp der Kennemers, gelijk ik te vooren verhaalt heb, vermogens 't ſchrijven van *Mathys van der Hoeve*. Het is gelegen geweeſt dicht aan de *Schermer*, en aan de *Wouden*, die eertijdts Boſſchagien waren, die men ook de *Akerſlooter-woude* noemt; legt verdeelt in verſcheiden Buurten, die elk op hun ſelven ſchijnen te zijn. Daar zijn verſcheiden gevoelen van de oorſpronk hares naams; ſommige ſetten die van *Acker* en *Slooten* t'ſamen, ſommige van *Ackers* en *Heeren Slooten* ofte Wooningen, ſommige van *Akeren* en *Heeren Slooten*, en de ſommige van *Akeren* en een *Vaar-ſloote*,

welke

welke laatſte mijn gevoelen het aldernaaſt is: en om elker reden hier op te hooren, ſoo wil ik den uitſpraak hier onder ons aan u-lieden wel ſtellen. Die de naam brengen tot de Ackers en Heeren Slooten, ſeggen, dat 'er veel Adelijke wooningen geſtaan hebben, en dat yder wooning met zijn Ackeren verdeelt lag; dit ſchijnt my niet vreemt, terwijlen mooghelijk een yder Buurt haar eigen Heeren Hoefſteden gehadt hebben, ſulks my *Klaas Butter*, Burgermeeſter aldaar, berecht heeft, en ſeide wel te weten dat 'er veel Adeldom hadde gewoont, en wees my verſcheiden plaatſen waar Heeren Slootjes geſtaan hadden, in die oude tijden, doen *Ackerſloot* verſien was met Boſſchen en met Waranden, met Ackers en met Koeijevennen, een welluſtige plaatſe om te woonen, van daar ſe met gemak konden komen na de Duinen omme te Jagen, en na *Alkmaar* omme den vijandtlijken inval der Vrieſen tegen te ſtaan, gelijk menigmaal voorviel, en verſcheiden ſlachtinge op de *Wouden* voorgevallen zijn, onder welke niet weinig beroemt en is die tuſſchen *Uit-geeſt* en *Akerſloot* geſchiedde, daar van noch een grooten hoop van doode beenderen (over malkande-

kanderen geworpen) in een groeve leggen, by de Landt-lieden onverſiens opgedolven, en by veel Ingeſetenen van de Dorpen voornoemt aanſchout. Andere brengen de naam van Ackers en Water-ſlooten, als waar door alle de Ackeren met Slooten van malkanderen geſcheiden zijn geweeſt, gelijk noch de Ackeren aan d'ander zijde van *Ooſt-zanen*, en gaven deſe reden, dat van voor veele jaren de Zaad-landen, op dat een yder het zijne beſt onderſcheiden ſou, met ſeekere Slooten of Graften waren verdeelt: dit, denk ik, en ſult ge niet konnen gelooven, terwijlen dat van alle tijden tot op heden het een vaſt Landt geweeſt is; 't en ware dat 'er na den inbreuk der Meiren eenige inhammen en water-tochten gevonden zijn, die noch hier en gins ſommige lit-teekenen behouden. Wijders zijnder die ſeggen, dat de naam her komt van de Akeren, die in overvloet aan de Eiken-boomen van de Boſſchagien wieſſen, en by gelegentheit door den tijdt ofte door ſterke winden afgeworpen wierden, en de Heeren wooningen met de Hoeven t'eenemaal met Akeren bezeiden, waar uit dat genomen is de naam van *Akerſloote*, even of men ſeide, *Slooten die in de Akeren*

gele-

gelegen zyn, ofte die in 't midden van de Aker-bosſchen leggen; en warelijk 't en is mijn gevoelen niet ſeer ongelijk, terwijlen dat die plaatſen geheel en al met groote Eiken-boomen beſet zijn geweeſt, ſoo de wortelen der Boomen daar omtrent, die uitgegraven worden, en in 't droogmaken van de *Schermer-meer* uitgegraven zijn, mogen getuigen; maar dat my het aldernaaſt aan de waarheidt dunkt, is dit, dat 'er wel eer Eiken-bosſchen geweeſt zijn omtrent en daar *Akerſloot* nu ſtaat, volgens ſeckere bewijſen, en dat aan de ſelve een Vaarſloote geſtrekt heeft, die door het afwerpen van de Akeren der Eiken-boomen ſomwijlen geheelijk vervult is geweeſt, als men noch ſiet in de Landen daar den Marſch der Ekelen gevonden wordt, tot voeding van de Swijnen, dat de ganſche wegen 'er van vol leggen, desgelijks deſe Sloot, ofte byweſende water-graften van Akeren vervult waren, en dat men daar van geſegt heeft tot by, aan en in de *Aker-ſloote*, 't welke over-geſet is aan het Dorp; want dat 'et geen *Ackerſloote* weſen kan, ſal beveſtigen het Wapen van *Akerſloote*; want de Ingeſetenen die in hunne Schilden en Wimpelen voeren, en gevoert hebben

hebben drie Akeren, tot een teeken datſe daar overvloedig plachten te groeijen, en wordt drie dikmaals voor een groote menigte genomen, ofte ook hebben ſe drie Akeren in hen Wapen, om daar mede een heilig getal af te beelden. De Dorpen moſten nootſakelijk Wapen-teekenen gebruiken, om in den Oorelog na hunne Banieren onderſcheiden te werden, ook in het ommevoeren met hunne Schepen door de Landen van Hollandt, waar ſe te handelen en te Koopmanſchappen hadden, en Tol-vry waren.

Het waren die van *Akerſloot* die heure Heeren altijdt gedient hebben voor de Graven van Hollandt tegens de kleine Vrieſen, en voor den jare van 900. bekent, als wanneer door Graaf *Dirk*, de tweede van dien naam, en de tweede Graaf van Hollandt, daar na door *Arnulſus* zijnen Soone, zy gevoert wierden tegens de Vrieſen, ende hen mede ter gunſte het Klooſter van *Egmondt* vereerde met eenige Landerijen in den Dorpe van *Akerſloote* gelegen, (dat men doe Manſſen noemde) het waren daar benevens, omtrent het jaar van 1157. ſoo voor als na onder de Edelen van Hollandt, *Dirk van* Schoten, *Ludolf*

van

van Adrichum, HUGO VAN AKERSLOOT, *Bruin van Castrichum*, *Hendrik van* Heiligerloë, en *Garbrant van Alkmaar*, alle vroome Schild-knapen. Omtrent 80. jaren verleden, namelijk Ao. 1235. wordt noch een *Hugo van Akersloot* gedacht, nevens *Dirk van Velsen*, *Gysbrecht van Amstel*, *Harman van Woerden*, *Ysbrandt van* Haarlem, *Symon van Haarlem*, en vier ofte vijf van *Egmondt.* Ik en twijffele daar niet aan, ofte de wooninge van de Edelen van *Akersloot* is een Stam-huis geweest, nu lange verstorven, en van de alder-oudtste byna in Hollandt; want alsoo de Graven van Hollandt veele Edeldom versleten in de Oorelogen tegens de Vriesen, eensdeels om datse door vroome daden arbeiden om van Schildt-knapen Ridderen te worden, anderdeels om dat die Ridderen waren hun eedt mosten behertigen, daar op men hen-lieden Ridder geslagen had, den Lands-heere getrouw te zijn tot der doodt; uit soodanige oorsaken zijn de manhaftige mannen, de Edelen, Knapen en Ridderen te niet gekomen, als welke de vijanden byna dagelijks voor de deur hadden, en bereidt wesen mosten als die van *Alkmaar* van den vijandt wierden aangerandt.

Hoe

Hoe eerlijk en wel dat die van *Uit-geeſt* en *Akerſloot* hen-lieden gequeten hadden in dien vroegen tijdt, te weten voor den jare van 1270. blijkt uit de vryheden daar over verleent in den jare van 1276. by Graaf *Floris*, de vijfde van dien naam, aan die van de voornoemde Dorpen begunſtigt, zijnde van deſen inhoudt: *Wy* FLORENS, *Graaf van* Hollandt, *maken kondt allen luiden, dat wy die van* Uit-geeſt *en* Akerſloot, *op datſe hen te liever en te vieriger tegens de* Vrieſen *ſtellen, en andere onſe vyanden hunne hulpers, en voorts ons Landt beſchermen ſouden, wyders ſo miſſchien enige twedracht tuſſchen haar (te weten de* Vrieſen) *en ons mocht overblyven, en de voorſz. mannen in onſe ſaak hun loffelyk ſullen gedragen hebben, ſullen bewyſen in het voorſz. geval ſoo veele weldaden datſe ons bedanken ſullen, daaromme wy hun nu ook met alle hunne goederen die ſe omvoeren ſullen, van alle eiſſchinge onſes Tols in eeuwigheidt uitſonderen, en gebieden datſe voor uitgeſonderden gehouden werden,* &c. Soo geeft hun de Graaf van Hollandt deſe vryheidt niet alleen om hunne trouwe dienſten aan hem gedaan, maar die noch te doen ſtonde. Die van *Uit-geeſt* en *Akerſloot* waren bykans de uitterſte

Vlek-

Vlekken aan den vijandt, en die ook met hunne Edelen, en andere Ridderen en Knapen die 'er omtrent woonden, veele vroome feiten hebben uitgericht. Zy ſtonden in de vroege jaren op een goet getal mannen en wapenen, als ik in *Wormer* verhaalt heb, namelijk die van *Akerſloot* op 32. Riemen, en mannen na den Riem-talen, op Oorelogs-wapenen, op Geſchut, en op 't beſwarelijk uitruſten van de Heir-koggen: zy hebben onder den hoop der Kennemerlanders de vijandt groote ſchade gedaan, en het Vaderlandt helpen beſchermen; daar van *D. Ampſing*, in zijn beſchrijvinge van *Haarlem*, als de Hooft-ſtadt van *Kennemerlandt*, een breedt verhaal doet, daar men 't leſen kan. Zy hebben hen mannelijk gehouden tegens de *kleine Vrieſen*, veel zege wech-gedragen, en daar door heerelijke voorrechten bekomen, gelijk te leſen is in 't Hand-veſtboek van Kennemerlandt, ſoo in 't algemeen, als in 't beſonder verleent; want ſedert dat de *kleine Vrieſen* beſtookt zijn by de Graven van Hollandt, en voornamelijk ten tijden van *Arnulſus*, de derde Graaf, *Florens* de eerſte van dien naam, *Dirk* de tiende, en *Florens* de 11e. Graaf, Konink *Willem*, Graaf

van Hollandt, *Florens* zijn Soon, en de navolgende Graven en Gravinnen van Hollandt, hebben die van *Uit-geest* en *Akersloot* hun mannelijk gehouden, en meesten-tijdt de eerste geweest om op de Vriesen te vallen, zijnde de lieden die 'er naast aan gelegen waren; en ook selfs byna van de Kennemerlanders de eerste. Van de dagen *Dirks van* Aquitanien, tot op Hartog *Aalbrecht van Beiren*, beloopende ruim vijf-hondert jaren, kan men niet bevinden, of de Kennemerlanders hebben na alle hunne vermogen, de Graven en Gravinnen soo met beden en schot te betalen (uitgesondert die 'er door Graaffelijke gunste om trouwe dienst vry van gemaakt waren) als met mannen en wapenen op te brengen, en ook niet afgelaten een volstandige trouwe te betoonen aan *Vrouw Iacoba van* Beiren, hunne wettige Erfvrouw, tegens Hartog *Phillips* hare Neef, die haar van heure Vaderlijke Erven socht te verstooten; hoewel 'et die van *Kennemerlandt* qualijk bequam: want 'et hier ging als eener seer wel segt, *Vrouw Iacoba* had wel het meeste recht, maar Hartog *Phillips* de meeste macht.

Ik moet u eens dese Historie in 't kort ver-

vertellen, uit de beschrijvinge van *Oudt-Zaanden.* Hartog *Willem van Beiren*, siende dat hy maar een eenig Kindt hadde, (geheten *Iacoba*) hield een dachvaart met de Baroenen, Ridderen, Edelen en Steden van Holland, &c. en maakte met hen-lieden een vast verbond, datse zijn Dochter *Vrouw Iacoba*, wanneer hy sonder mannelijke oir storf, souden huldigen, en ontfangen tot heure waarachtige Vrouwe en Gravinne, desgelijks souden se in alle nooden haar bystaan en helpen, tegens de geene die haar mochten bestrijden. Zy is, na de doodt van haren Vader, geworden, in het seftiende jaar hares ouderdoms, de vijf-en-twintigste Gravinne van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt. Maar wat was 't, zy mocht heure Erfgoederen niet met vrede besitten, alsoo het snoodt vergift van Hoeks en Kabeljaus in Hollandt weder uit den afgrondt verrees. Die van *Akersloot* en *Uit-geest*, nevens d'andere Kennemer-Dorpen, hielden 't met *Jacoba*, heure rechte Lands-vrouwe, en wierden Hoeksche genaamt: de Kabbeljausche waren hen altijt tegen, segt *Gouthoeven*, Folio 435. Vrouwe *Jacoba* hadde veel tegensparrelen tegens Hartog *Jan van Beiren*,

haren Oom, en tegens Hartog *Ian van Brabandt*, haren Neef en getrouwde man, mitsgaders tegens de voornaamſte Steden van Hollandt, en eindelijk tegens Hartog *Phillips van Bourgondien*, daar ſe in de Wapenen mede geraakte, en ſtrenge Oorelog voerde; in 't jaar van 1426. quamen die van *Akerſloot* met de gemeene Kennemaren, onder Jonker *Willem van* Brederoede, *Vrouwe Jacoba* te hulp, die een groot Heir van volk vergadert hadde van der *Goude*, *Schoonhoven*, en *Oudewater*, en met heure Schepen voor *Haarlem* gevaren was, welke Stede zy beleide; die van de Stadt hadden by hen doen komen Jonker *Jacob van Gaasbeeke, Heere van Abcoude*, en Heer *Roelant van Uitkerken*, met veele vroome Wapen-teurs, om hen Stede te beſchermen. De *Kennemers* branden buiten de Kruis-poorte en die van *St. Ian* de voor-ſteden af, en beſtormden de Stadt dagh en nacht. Dit vernomen zijnde by Hartog *Phillips*, verſamelde een machtig Heir van uitheemſch volk, quam tot *Leiden*, bereide hem des anderen daags *Vrouw* Jacoba te beſoeken. Als *Vrouw Jacoba* dit verſtaan hadde, en dat *Phillips* de *Goutſche* Sluis meende te ſtoppen, heeft ſe heur
Leger

Leger opgebrooken, en is den Hartog by *Alphen* in 't gemoedt getogen; daar geviel een ſwaren ſtrijdt in de tegenwoordigheidt en byweſen van *Vrouw Iacoba*. Als Heer *Roelandt van Uitkerke* vernam dat zijn volk by mennigte verſlagen wierden, vlood hy, en liet aan de Gravinne het Veldt; daar bleven wel 500. mannen van Hartog *Phillips*. Zijn volk vluchten na *Leiden*, daar ſe tot aan de Stads-poorten vervolgt zijn geworden. Doen ſloeg *Vrouw Iacoba* veel Edelen tot Ridders. Doch hier na liep evenwel heur ſake te rug; want de Heere van *Brederoede* wierde by *Wieringen* uit 'et Veldt verdreven, daar hy den ſtrijdt verloor, en oorſaak gaf datſe ſiende niet wel tot 'er voornemen te ſullen geraken, ten laatſten met Hartog *Phillips* verdragen is, hebben t'ſamen vrede gemaakt, en den Hartog gelaten (zijnde de naaſte Erfgenaam) in 't beſit van *Hollandt*, *Zeelandt* en *Vrieslandt*. Zy ſtierf in 't jaar van 1436. Hier moſten hen de Kennemer-dorpen in genade des Hartogs begeven, en wierden by vonniſſe, Anno 1426. tot *Amſterdam* uit-geſprooken, verklaart vervallen te zijn van alle hun Rechten, Previlegien en Vryheden, die ſe ook terſtondt over-

 leveren

leveren moſten. Daar benevens heeft den Hartog uit hun allen mogen kieſen tien perſoonen, omme zijn genaden geliefte daar mede te doen, in heur lijve ende goede; zy moſten haart-ſtede gelt geven, en geen weerachtig Harnas ofte Wapenen in hunne huyſen hebben, met diergelijk. Wel is waar datſe in dat ſelve jaar wederom in genade quamen, en hem tot een nieuwe-jaars-gift betaalden enige hondert goude Franſche Kroonen, in handen van den Treſorier *Boudewyn van Swieten*, en tien-jarige bede daar na.

Doen ſeide *Ruſſellania*: O jammer! moſten deſe lieden ſoo veel ſchade lijden om hen getrouwigheidt, beweſen aan hunne Erf-Gravin? en dat van eener die haar eigen Coſijn en naaſte Erfgenaam was. Hy antwoordde, (te weten *Ambiorix*) ſulks leden ſe in 't beſchermen van een rechtvaerdige ſaak, en zijn niet te min tot des Hartogs gunſte gekomen, als 't blijkt aan de brieven daar van verleent, ſoo in 't gemeen aan die van Kennemerlandt, als in 't beſonder hooft voor hooft aan de Dorpen daar in gelegen. Doch my komt noch voor een ſake, die ganſch en ſonder reddering ſcheen te willen ſtrekken tot den geheelen ondergang en verloop van die van

Kennemerlandt, en Kennemer-gevolg, zijnde niet ſonder groote ſchult en ſtrafbaar. Want in 't jaar van 1490. wierdt *Kennemerlandt* ſeer overgoten met water, en beſocht in 't navolgende jaar met dieren tijdt, door quade teelinge te Landt, en veele rooverijen ter Zee, waar over groote armoede en ellende quam; daar benevens wierden de Ingeſetenen met ſware laſt-gelden gedrukt, en de betalinge afgedrongen by den Stadthouder van Hollandt, Heer *Ian van Egmondt*, ſoo dat als ſe niet langer konden geven, op de been geraakten, trokken binnen de Stadt van *Alkmaar* en van H*oorn*, daar ſe veel moedwille bedreven, en voornamelijk tot *Alkmaar*; de toeloop wierd ſo groot uit de Steden en Dorpen, datſe een geheel Leger formeerden, verdeelende hun in Vaandelen en Rotten, voerden in hunne Banieren en Wimpelen de afteekeninge van Kaes en Broodt, ſeggende, datſe daar alleene om vechten wilden, waarom men hen noemde HET KAES EN BROODTS-VOLK, en den Oorelog *'t Kaes en Broods-ſpel*. Die tot H*oorn* hebben de Heeren met minnelijke woorden de Stadt doen verlaten, en deſe trokken by den grooten hoop

tot *Alkmaar*, krijgende onderwegen veel aanhangs; vernielden op den wegh de Kasteelen van *Nieuburg* en *Middeburg*, die wy verstaan hebben dat Graaf *Florens* de vijfde, omtrent het jaar van 1285. hadde doen maken om de *kleine Vriesen* in toom te houden; zy smeten alles aan stukken. Wel haast quam den Stadthouder Generaal van Hollandt en Zeelandt, namelijk *Ian*, *Grave van Egmondt*,

mondt, na *Alkmaar*, om desen oploop te dempen, en de voornaamste oproerders te straffen, die hem lagen leiden, op datse hem verrassen mochten; maar hy, sulks verstaan hebbende, trok te rugge, en de Kennemers namen 't voor een openbaar ontseg, het welke oorsaak was datse noch meer en meer versterkt zijnde, met een groote Heir-kracht van *Alkmaar* voor *Haarlem* trokken; en niet tegenstaande de Regenten groote naerstigheidt deden om hun buiten te houden, soo wierden se nochtans ingelaten, door eenige persoonen daar se heimelijk verstandt mede hadden, het welke veroorsaakte eenig bloedvergieten van lieden van Staat, en andere heure beschermers; van daar (als zegevierende) trokken se regel-recht op *Leiden* aan, datse meenden voor een ontbijt op te nemen; doch hier was 'et uit-einde van hunne Fortuin, want alsoo se geen meester van de Stadt konden worden, en een ander macht hen overquam als wel gedacht was, wierden se te rugge en tot aan *Haarlem* toe gedreven, daar zy niet binnen konden komen, terwijlen de Deuren geslooten waren; weeken tot in de *Beverwyk*. En ik meine dat 'et doen voor hen wel *Beverwyk*

mochte heeten ; want ſonder een aanſienelijk hooft zijnde, wierden terſtondt in de vlucht geſlagen en verſtrooit. Zy hadden in 't trekken na *Leiden* de heerelijke Huiſingen van *Heemskerk*, *Kralingen*, *Hillegeersbergen* en *Spangen* omgeworpen, nu moſten hunne wooningen voor-houden, en quam den Hartog van *Saxen* met veel volks die van *Alkmaar* tot de gehoorſaamheidt dwingen, desgelijks de Kennemaren benaude hy ſoo, datſe niet en wiſten waar heenen zy wijken ſouden, gevende hen op genade en ongenade over : terſtondt wierden ſe verklaart verbeurt te hebben alle hunne Previligien, Handveſten, Gerechten, Schependommen, Vryheden, ende Rechten, die zy tot dien dage toe verkregen hadden van de Graven van Hollandt, &c. en moſten binnen acht dagen de ſelve over-leveren. Wijders wierden hen verboden te doen, te dragen en te houden verſcheiden dingen, my te veel om hier alle te noemen ; tot dit ongeval waren gekomen die van *Alkmaar*, *Edam* met de *Zeevant*, *Beverwyk*, *Heemskerk*, *Caſtrichom*, *Uit-geeſt*, AKERSLOOT, *Limmen*, *Heyloe* en *Oesdom*, *Bergen*, Backum, *Schoorel*, *Aſſendelft*, *Groedt*, *Wormer*, *Jiſp* en *Nek*, *Schoter-*

ter-ambacht , *Vlielandt* , *Kan-zyde* en *Busch*, *Oost-zanen*, *West-zanen* en *Crommenye*, *Velsen* met de *Hof-landers*, *Schoten*, *Oxdorp*, *Sparwoude*, *Sparendam*, *'t Hof-ambacht* , *Santvoort*, *Tetroede*, *Aalbrechts* Berge , *Heems-stede*, *Akendamme*, *Nieuwerker* en *Rietwyk* , *Koedyk* , *Oudt-dorp* en *Oterleek* , *Graft*, *Schermer* en *Ursem*, *Lange-dyk*, *'t Nyelandt*, *Enygenburg* en *Valken-oog*, *Schagen* , *Barssinger-horn* en *Haring-huisen*, *Texel*, *Oude Nye-dorp*, *Nieuwe Ny-dorp* en *Winkel*, *Wieringen*, *Egmondt*, *Warmenhuisen* met zijn toebehooren. Siet eens wat een groote schade doen gevallen is over alle dese plaatsen, die, tot af-koopinge van hunne misdaden, mosten betalen de somma van 123300. Kroonen; daar van die van *Akersloot* en *Uit-geest* elk 8000, die van *West-zanen*, *Oost-zanen* en *Crommenye* 9000, ende de andere na advenant eenige duisent Kroonen geven mosten, dienende mede tot af-lossinge van vijftig persoonen, die 't anders licht met de doodt hadden moeten bekoopen.

Tot nader verstandt van 't voor-verhaalde, sal dienen een brief van desen inhoudt , aan die van *West-zanen* en *Crommenye* verleent , het welke mede

Akerſloot ſoo wel als ganſch Kennemerlandt betreft. Ik ſal hem u eens voorleſen: Alſoo mijnen genadigen *Heere van Saxen*, Stadthouder Generaal, in 't verleenen en geven van de Abolitie by zijnen genade gedaan ende gegeven, de Dorpen en Ingeſetenen van *Kennemerlandt* en *Kennemer-gevolg*, daar inne onder andere mede begrepen zijn die van *Weſt-zanen*, *Crommenye*, en de andere Dorpen, onder den Baljouſchappe van de *Wyk*, van der oploop en wederſpannigheidt onlangs by hen-lieden gehanteert, in eenige articulen gereſerveert, dat de ſelve ſullen alle hunne Previlegien en Handveſten leveren en brengen in zijner Genaden handen, ofte den geenen die zijner Genaden daar toe ſenden ſal, en ook insgelijks gereſarveert, en gehouden heeft tot zijner Genaden ſtraffe vijftig perſoonen, die zijner Genaden ſoude noemen, ofte doen noemen, uit alle de Dorpen voorſz. omme in als zijner Genaden geliefte daar mede te doen, ſoo is 't, dat mijnen genadigen Heer, de H*artog van* S*axen*, overmits ſeekere voordeelige boeten, die de voorſz. Dorpen zijn Genade doen ſullen, na inhoudt ſeeker werk van Verdammeniſſe, by hen-lieden, ofte het meeren-
deel

deel van hen-lieden, gedaan, voor den Hove van Hollandt, en meer andere redenen zijn Genade meer aanporrende, de voorsz. Dorpen van Kennemerlandt, Kermer-gevolg, en andere boven genoemt, weder gegeven en verleent heeft, geeft weder en verleent, omme van nu voorts te gebruiken alsulke Previlegien en Vryheden, dien zijn Genade hen sullen weder geven, by de afgesondene daar toe van zijner Genade gestelt; en heeft zijner Genaden ook den selven Dorpen; en Inwoonderen van dien, verdragen en quijt-geschouden, verdraagt en scheldt quijt mits desen, de verkiesinge die zijn Genade hadde mogen doen, ofte doen doen, van de vijftig geresarveerde persoonen voorsz. en des soo heeft mijn genade Heer, de H*artoge van Saxen*, geresarveert, de rechte principale voorloopers van de voorschreven oproer, omme daar af te doen de Justitie, alsoo na gelegentheidt van heure misdaat daar toe dienen sal: aldus gedaan binnen der Stede van *Haarlem*, op den sevenden dagh der maant van Junius, Aº. 1492.

Doen sloeg *Russellania* haar handen te samen, en riep uit: O hoe ongeneesselijk waren dese wonden geweest, indien 'er

dien 'er de gulden Balſſem niet op gekomen had? en ſeekerlijk, dit was een ſwaren verloop, en een ſeer beſondere ſtraffe. Doen ſeide hy: 't Schijnt wel dat deſe volkeren ganſchelijk geen ſlaafachtige conditie en lijden; maar men moſten om der gewiſſens wille de goede en quade Regenten gehoorſaam zijn; doch zy hebben doen beter uit hen ſchade gehoorſaamheidt geleert. Van *Akerſloot* was noch wel meer te ſeggen, dan ik ſalder alleen dit by doen: Het Dorp is redelijk groot, wanneer men alle de Buurten in een trokken was 't tot een goede Stad te maken; de Middel-buurt is verſien met een Kerk, met een ſwaren vierkanten Tooren en ſpits daar op. Wanneer de Kerk gebouwt is, en weet ik niet, alleen dat hy ter eeren van St. *Jacob* met de Schelpen is ingewijdt; maar van het bouwen des Toorens heb ik nader beſcheidt gevonden, met deſe woorden: Doen den nieuwen *Dam* gelagen was, op den aanſlag van de Wijker Meer, waren daar ook in gehouden die van *Groſthuiſen*, *Ouden-dyk*, *Ooſthuiſen*, en de *Beets* met hunne even knijen; maar alſoo zy 'er wijdt van daan lagen, koſten zy hun vry daar van tegens die van *Akerſloot*, om een groote
ſomme

ſomme gelts ; en om die penningen timmerden die van *Akerſloot* hunne Tooren, en namen 't ten eeuwigen dagen op hen, daar van brieven gemaakt wierden, en beruſten in de Stede-kiſt van de *Beets*. Namaals wilden die van *Akerſloot* (meenende dat de beſcheiden daar van verduiſtert waren, omtrent den jare van 1528.) van de *Groſthuiſers*, *Ouden-dykers*, *Beetſers*, en *Ooſthuiſers* met heure even knijen, van elke deimt ofte morgen Landts vier ſtuivers hebben, het welke de Ingeſetenen met recht wederſtonden, en met goet beſcheidt hen geldt inhielden ; want de bezegelde brieven van den *Nieuwen Dam* beruſtende waren by die van der *Beets* voornoemt : deſe vertoont zijnde, deden die van *Akerſloot* het ſwijgen 'er toe, en de gemelde Dorpen bleven in ruſte. Wijders, die van 't voornoemde Dorp van *Akerſloot* zijn by onſe tijden hen ſeer yverig oeffenende in den Landt-bouw, en de Zeevaart, met 'et welke zy hunne Vrouwen en Kinderen ſeer yverig voorſtaan ; deſgelijks de Vrouwen ſchamen haar den arbeidt niet, en den ledigen tijdt brengen ſe door met ſpinnen.

Het ſal u mooghelijk verdrietig zijn, dat ik dus breedt van yder ding ſpreek,

ter-

terwijlen ik in 't begin alles ſoo kort afgeſneden had; gy ſult ook gelijk hebben. Wat 's dit, vraagde van de *Sed*, mijn vriendt? Is 'er yemant onder ons die ſulks gedenkt, ik late ſtaan ſegt? O neen, antwoordde hy, maar mijn dunkt dat gy reden hadt om het niet alleen te denken, maar ook te ſeggen; daarom ſal ik nu van alles wat korter gaan, en niet te min de eigenſchap der ſake ſoo veel uitdrukken als ik kan. Wy ſullen dan overtreden, te weten over de *Akerſloote*, ofte over de Sloot met Akeren beſtrooit varen tot op 'et Eilandt en het Dorp van

SCHIRMERE,

En komen tot de algemeene bevolking, ſoo wel van het Dorp als van 't Eilandt. De oudtſte gedachteniſſe die ik van *Schermer* gevonden heb, is byna van 600. jaren, te weten, van den jare 1062. daar ſe genoemt wordt onder de geſchreven Kapellen van *Agaten-kerk*, *Hemeſen-kerk*, *Aſſendelft*, ofte *Aſſchemannedelft*, *Sperenerwalt*, *Slooten*, *Ecmunde*, *Alkmaire* en *Schirmere*, die gebracht waren, nevens andere Kerken en Kapellen, onder de macht des Biſſchops van Uitrecht, door uitſpraak der Synode, te weten onder *Willem*, die als-

doen

doen Bisschop was; soo dat 'et wel blijkt de *Schermer* voor den jare van duisent en twee-en-tseftig bevolkt is geweest, tegens 't gevoelen van een seeker Schrift, my eens behandigt, daar in dat staat, Het *Schermer*-Eilandt placht in oude tijden (gelijk my van oude geloofwaerdige getuigen verhaalt is) in het wildt te leggen, alsoo dat 'er niemant woonde. Eenig volk van *Akersloot* plachten des Soomers te komen, en maakten'er tenten, of kleine Boeren hutten, om by noodt in te schuilen, spittende Turf uit de Landen, ofte baggerden uit de Slooten 't Veen 'er op, haalden alle jaren hunne Winter-turf daar af; de andere Landen, daar goede Broekweeren ofte Koeijevennen waren, daar weiden se de Beesten; en na 't verloop van de Soomer trokken se wederom na *Akersloot*, met hunne Turf en Koeijen, overmits het Eilandt by den Winter altijdt met water beladen was. Namaals is 'er volk gekomen, om een volk-plante aldaar te maken, en om Winter en Somer over te blijven, 't welk die van *Akersloot* hebben gesocht te beletten, waar over groot krakeel oprees; doch eindelijk zijn se aan 't timmeren van de huisen voortgevaren, en vermeerderde

datse

datſe nu ſoo machtig geworden zijn. Zy hebben hun eerſt met kleine Kaydijken afgedijkt, om des Winters niet in 't water te ſitten. Siet, waarde vriend en vriendinnen, maak eens reekening of uit alle het geene ik voor geſegt heb, doen geſprooken wierdt van het innebreeken des Schermers, ſulk ſeggen aangenomen kan worden, terwijlen in *Wilhelmus Heda*, ofte andere Biſſchoplijke Schrijveren, ſtaat, dat *Schirmere* is geweeſt niet alleen met Inwoonderen voor ſes-hondert jaren verſien, maar ook met een Kapelle, daar de luiden hun gemeene gebeden mochten doen: ofte dit Dorp van *Schermere* moſt in de Innundatie, ofte inbreuk der wateren van de *Schermer*, t'eenemalen ondergegaan zijn.

Niet tegenſtaande, mijn beminde, laat ons den ouderdom van 't Dorp, en van de bevolking van 't Eilandt *Schermer*, niet in twijffel trekken. Zy hebben een ſeer grijſen af-komen, wonderlijken handel en zeden gehadt, afgeſcheiden van de Kennemaren, niet heel vry van de *kleine Vrieſen*; van dit Eilandt zijn *Graft* en *Schermer* de Hooft-dorpen: onder SCHERMER behoorde *Schermer-horn*, met eenige Buurten; onder

onder GRAFT, de *Ryp*, *Graf-dyk*, *Oofter* en *Wefter-buurt*, &c. *Schermer* wordt gedeelt in *Oudt* en *Nieuw Schermer*: tot 'et *Oudt Schermer* behoorde de Kerk, die nu t'eenemaal vervallen legt, die in 't jaar van 1504. grooter gemaakt zijnde, is Ao. 1612. door een ftorm-windt omgeftort, en heb ik noch laaftmaal de vervallen ruinen daar van afgeteekent. Die van *Nieuw Schermer*, en *Schermer-horn* hadden alrede Kapellen, en zijn doen opgeftegen tot uitnemende Kerken, net en çierelijk gemaakt en van binnen gehouden. De Kerk van 't *Oudt Schermer* placht ter eeren van St. *Joris* ingewijdt te zijn; de muur, vervallen zijnde, leidt met een gracht omcingelt, en eenfaam: van vele hondert jaren plachten daar niet alleen een goet getal huifen te ftaan, maar ook de wooningen van de Heer *Mentinga*, (een oudt Edele *Vries*) de plaats worde my aangewefen in de kromte van den Dijk, ofte Zeeburg, en fou een deftig Slot geweeft zijn, het wordt nu noch *Mentings Werf* genoemt; de eigenaars, in 't delven der gronden aldaar, hebben veel fteenen fondamenten gevonden, en vinden fe nu ter tijdt mede. Van zijn Galeije ofte Roei-fchip feidt men, dat die

die in 't bedijken van de *Schermer* daar omtrent uit de grondt voor den dach gekomen is, indien 't niet is geweeſt een Vry-buiter Galey, na 't uitgaan van de Nederlandtſche beroerten, voor de Werf van de Heer *Mentinga* geſonken. 't Is dan ſoo men 't neemt, deſe Heer *Mentinga* ſoude de oorſaak gegeven hebben, vermogens 't ſeggen van *Ian Symonſz. Beets*, Burgermeeſter van *Schermer-horn*, en Heimraadt van den *Zaandamſchen Dam*, tot hunne Wapen, ſulks my ook andere lieden hebben verhaalt; en is dus toegegaan: Die van *Ooſthuiſen* hadden grooten twiſt, ja ook openbare Oorelogen ſomwijlen tegen de *Schermer-horners*, als een gedeelte van de *kleine Vrieſen*, en de laatſte van de Kennemer-volgers, in 't welke Heer *Mentinga* (ſchoon een gebooren *Vries*) die van *Ooſthuiſen* en andere *kleine Vrieſen* met zijn Roey-ſchip en volk meenigmaal beſtookten. Nu, 't gebeurde eens dat men een dadinge ſoude leggen in 't byweſen van de Heer *Menting*; als ſe nu ſaten om te verdragen, ſou de Heer *Menting*, die liever den Oorelog als de Vrede ſocht, t'elkens opgewekt hebben die van *Schermer-horn*, datſe noch wat aanwroeten ſouden gelijk als de Mollen,

om

om des te meer te bedingen. De ſake nu geſleten zijnde, wierden ſe genoemt de *Wroeters*; en gelijk de Edelen die van *Barlemondt* genaamt waren Geuſen, of Bedelaren, tot hunne ken-teeken opnamen bedelaars-tuig, hebben die van *Schermer-horn* daar na een *Molleken* in hen Wapen geſtelt, datſe nu noch wijdt en zijdt in hun Wimpelen, Banieren, Zegelen, en Teekenen, aan Kerk, Raadhuis en Dorps gebouwen vertoonen.

Ik en ben niet van meening, mijn beminde, op deſe tijdt te verhalen van het Eilandt met zijne Dorpen, dat my mogelijk daar na tot een groot werk verſtrekken ſal, ſoo als men daar van ſoude konnen ſpreeken, maar alleen hier nu noch by te doen hunne oude zeden en gewoonten, ſoo als my vertelt is. De ouden getuigen hoe de drachten van dit volk zijn geweeſt; de mannen plegen te gaan met korte pijtjes aan, die hen even over de lenden ſloegen, voorts geheel ſlecht en nederig: de vrouwen droegen pelskens, om de middel met een randt van roodt koleur, gelijk de Schans-klederen die het Zee-volk om de Schepen ſcheeren; in de voor-ſchoot was 't met een lap Roodt-ſchaarlaken of ander Kraproodt beſet: de bovenſte lijf-rok-

ken

ken waren achter met kleine panden, en aan de ſchouderen met breede wielen. Zy droegen in 't gemeen hulfters aan de voeten, een hout dat uit een ſtuk gehoolt is, daar op gingen ſe ſomwijlen aan den dans, en ſloegen dan de voeten tegens den anderen om 't welſtaans willen, en den dans te verçieren, een reliquie van de *oude* Batavieren, als *C. Tacitus* verhaalt in zijn Zeden der Duitſchen, overgebleven. De lieden zijn nu veel burgerlijker en geſchikter, gaan daar in byna te boven de volkeren van andere Dorpen, ſoo in de ſuiverheidt van dracht, in huishouding als beleefde t'ſamen-ſpreekinge, daar van de *Kyper* Ingeſetenen ſeer uitnemende zijn. De Bruiloften plachten ſe op een ſonderlinge maniere te houden: de Huwelijks beſluiten geſchiede met voorwaarden, namelijk, als Rijk en Arm t'ſamen vergaderen, ſoo de Arme eerſt ſtierf, behield de Rijke het bygebrachte goedt; ſoo de Rijke eerder te af-lijven quam, kreeg de Arme een deel uit de nagelaten goederen, als dan genoemt. Wanneer de Bruidt en Bruidegom getrouwt waren, ofte Echtelijk verbonden, ſoo ging elk wederom na 't huis daar ſe uit gekomen waren, en hielden Feeſt-tijdt tot heure

heure Ouderen met heure eigene Feestgenooden. Na 't houden van de maaltijdt liep den Bruidegom met een grooten ſleep na de Herberg, en ſondt van daar een goet getal Jonge-lieden, om de Bruidt uit hare Ouders huis te halen, gelijk geſchiede; voor haar wierdt gebracht of gedragen eten en drinken de volheidt, tot een teeken datſe niet hongerig, noch dorſtig, noch gebrek hebbende, uit 'er Ouders huis gegaan was. Achter aan volgde, na 't vermogen, een meenigte van de uitgeſonden en genoodigden, voerende een Vaandel, met Pijpen en Fiolen verſien, ſeer op de maniere van de *Joden* in 't Oude Teſtament: gekomen zijnde by den Bruidegom, Bruiloften ſe op nieuw, en word dit dan gereekent voor vermakelijk ſpel, van waar de Bruidegom en Bruidt na huis geleidet, en te bedde gebracht wierden. Deſe gewoonten is van aal-oude tijden, en noch voor 40. jaren in zijn geheel, voornamelijk tot *Oudt Schermer* en *Schermer-horn*, onderhouden geworden, en gaat 'et tegenwoordig byna op dien voet; uitgeſondert de openbare inhalinge met Vaandelen, Fiolen, Fluiten en Pijpen, is by de Magiſtraat over eenige jaren afgeſchaft.

Wat

Wat dunkt u, ſeide hy tegens *Ruſſellania* en *Dorothea*, ſoud ge mede op ſoodanige maniere de Bruidt wel willen weſen? men had niet te ſeggen datge ſelfs by den Bruidegom gekomen, maar met een groote commiſſie, en hondert getuigen, en met alle vroolijkheidt gehaalt waart. Indien 't, antwoordde *Ruſſellania*, hier de gewoonte was, ik ſoud 'et voor geen ſchande reekenen: voor my, indien 't mijn beurt eens wierdt, ik had my te houden aan de zeden van het land, ofte van de plaats daar ik woon. 't Is recht, ſeide hy; doch waarom mach onſen vriendt van de *Sed* dus greniken? Kan ik dan, ſprak van de *Sed*, met ſwijgen niet voldoen? Ik dochte dat *Ruſſellania* geſegt ſoude hebben, als my het principaal ſlechts wordt, zy mogen 't dan met de Ceremonien maken ſoo als ſe willen, het zy op zijn oude *Duitſchs*, op zijn *Bataviſch*, ofte op zijn *Schermers*. Het is genoeg, ſeide *Ruſſellania*, laat 'et dan op zijn *Schermers* weſen, ik laat my daar niet veel aan gelegen zijn; 't is wonder waar ge niet vinden kunt, een knoop in de bieſen, en Wol op de Geiten. Doch om deſe tegen-redens af te breeken, begon *Ambiorix* zijne reden dus te achtervolgen: Wy willen ons

ons hier niet dieper in begeven om tijdt te winnen; de Ingesetenen van 't Eiland *Schermer* geneeren hun met de Landtbouw, met de Visscherijen, Zeevaart en Koopmanschap, voornamelijk met de Haring-vangst, daar in se seer welvarende en bloeijend' zijn. Wat 'er noch meer van 't Eilandt en zijne Dorpen te seggen valt, sal ik in een groot werk (soo 't de Heer toelaat) vervaten, en willen onsen wech spoeden tot aan

VROONEN.

Dese plaatse wordt verscheiden namen gegeven; die hare stichtinge brengen tot op *Friso de Jong*, uit *Winsemius*, *Lib.* 1. *Folio* 11. willen dat hy de selve na zijn Vrouw genaamt soude hebben, *Vrouw-Geest*; daar na souden de *Romeinen*, die dat seer tegens de *Noormannen* en *Deenen* versterkt hadden, den naam verandert, en *Veronam* genoemt hebben, na gelijkheidt van heure *Italiaansche Verona.* In de oude gift-brieven staat *Vrolen* en *Vroala*; doch ik denk dat de *Vriesen* het liever *Vroonen* wilden heten, tot een teeken datse *Vroon*, vrije lieden, waren; de naam van *Vroonen* is meest, en ook best bekent, in de verbondt-brieven, in de *Vroon*-schoude, in de *Vroon-landen*, en in de *Vroon-vis*. Dese plaats van *Vroo-*

nen hebben de Deenen en Noormannen ſeer verſterkt, doen ſe Hollandt meeſt onder-gebracht hadden, daar ſe een Tribuit-huis maakten, als *Saſux Garmanicus* beſchrijft, en Hollandt met rooven en plonderen ſeer beſchadigden. Zy is buiten allen twijffel geweeſt de oudtſte Stadt van *Weſt-Vrieslandt*, en ſeer gelegen aan een arm van den *Ryn*, bloeijende in de Zeevaart en Koophandel, gelijk ik in 't voorleden breedt en wijdt daar van geſprooken hebbe, en van meening ben een Boek daar van te maken, genaamt, 't *Begin, midden en einde van* Vroonen, *voor-gedragen over de woorden*, Siet de Moeder van Vrieslandt *valt neêr*, *met de opkomſte der Steden van* Klein Vrieslandt; doch ſal u noch wat verhalen van hunnen laatſten ſtaat: want *Vroonen* en viel niet ten eerſten, en op dien nacht doen *Jan van Henegouwen* dat onderbracht; doen viel het, als Graaf *Jan* de eerſte in 't jaar van 1297. het overliep; doen verviel het ganſch en al, wanneer 't door *Fob* den Burgermeeſter verraden wierdt. De Rijm-Kronijk ſpreekt van het eerſte aldus, Folio 50.

Die van Oud-dorp *mochten ten ſpeelen*
Vertellen datſe ſtille ſaten,

En geenes Oorlogs hen vermaten,
Als die van Vroonen *haar geburen*
Hadde gedaan ter ſelver uren,
Die daar verlooren lyf en goedt:
Als de Vrieſen *hadden verlooren.*
Dies zy lange grooten tooren
Hebben mogen diere leven,
En die daar in den Lande bleven,
Gink men doe aanſteeken brandt,
En verbarnden al te handt
Dat Dorp te Vroonen *al te male,*
Wat holpe hier of lange tale.

De *Vrieſen* nu waren afgevallen na de doodt van Grave *Florens* de vijfde, terwijlen Jonker *Ian*, Graaf *Floris* Soon, noch in Engelandt was, en hadden hen wederom tot *Vroonen* verſtarkt, nederſmijtende de vaſtigheden, uitgeſondert *Nieuburg* en *Middeburg*, die met te veel volk beſet, en te dicht aan *Alkmaar* waren; ſoo dat Graaf *Ian* voornoemt, dit euvel nemende, ſeer vertoornt was, en met een machtig heir de *Vrieſen* op 't lijf quam, en *Vroonen* verdorf, de lieden van lijf en goedt bracht, en hen geheel onderſtelde. Dat hier geſegt wordt het *Dorp van Vroonen*, 't kan wel weſen dat Grave *Floris* voornoemt de *Vrieſen* in genade genomen had, met voorwaarden datſe heure vaſtigheden ſouden ne-

derwerpen; anderſins is 't buiten alle twijffel een goedt Vlek geweeſt, alſoo het binnen de ſes jaren daar aan volgende tot een groote vaſte Stadt gemaakt was, daar de *kleine Vrieſen* ſeer op vertrouwden; want in den jare van 1303. de Vrieſen heuren ouden gang gaande met de Graven van Hollandt te wederſtreven, is Graaf *Ian van Henegouwen*, van Hollandt, Zeelandt, &c. voor de Stadt van *Vroonen* gekomen, die hy door verraadt ingenomen heeft, alſoo ſe met geen gewelt te winnen was, daar hy 't alles tot den gronde toe uitgeroeit heeft, als ik te vooren, ſoo nu en dan, verhaalt heb.

Op datge van dit alles een ſeeker kundſchap hebben moogt, ſoo ſal ik de getuigenis H*adrianus Iunius*, van *Hoorn* geboortig, hier by doen, daar hy ſchrijft: Wat meer dan twintig paſſen van (*Alkmaar* ofte) *Almeer*, ſegt men dat VERONA, waar van de Velden noch genoemt worden, gelegen heeft, een overvloedige bewoonde en volkrijke Stadt, weſende doen ter tijd een eenige Koopſtadt onder de *Weſt-Vrieſen*; maar van ſoo groote rijkdommen werden ſeer kleine lit-teekenen geſien, eenen omgeworpen hoop des Stadts, en alleen

eenige heuvelen uit de vervallene gebouwen (alsoo men vermoeden kan) overgebleven, welke de gedachtenisse deses naams tot op desen dagh beschermen, na de Oost-zijde tusschen *Koe-dyk* en *Lange-dyk* verre van daar gelegen VERONENSIS CAMPI (gelijkerwijs ik te vooren aangeroert hebbe, en sal in 't verhaal van 't H*onds-bosch* de *Vroon-landen* meerder vermelt werden) genoemt werden, seer vruchtbaar van Kooren, waar by het Dorp St. *Pancratio* toegeheiligt gelegen is: het is geloofselijk dat dese Stadt de voornaamste der *West-Vriesen* is geweest, en het hooft des volks, een oorsake en dienaresse des krijgs, en uitsinnigheidts, om datse seer bequaam gelegen was om in Hollandt te vallen. De Kronijken seggen, datse daar na van *Iohanne Hannoniæ*, Graaf van Hollandt, om gebrooken trouwe, en dikwils vernieuwde wederspannigheidt, verdurven, en tot den gronde uitgeroeit en omgeworpen is geweest, en den ploeg daar in gestelt zijnde, verboden wederom op te timmeren, welk men ook meint gewilt te hebben dat de gedachtenisse des naams te niete gedaan soude werden. Ja soodanig en onversoenelijk was den haat, die hy daar toe

 droeg,

droeg, dat men ook ſeide, dat hy de *Engelſche* Heyr-krachten tot 'et verderf van deſe bloeijende Stadt verwekte, en de ſelve de uitſinnigheidt des volks ten beſten gegeven heeft, na dat door het verraadt des Burgermeeſters *Phobi* den ingang toegelaten was; tot welkers gedenken noch overig is eenen Tooren, gelegen in de vervallinge der Kaſteelen, na by de Stadt, vermaart door den naam van *Phobus*, waar onder men ſegt (als van handt tot handt overgelevert) dat den verrader, die een Laerſe vol gelts tot loon zijns ſchelm-ſtuks verworven had, met aarde over leidt: ik hebbe verſtaan dat de Hiſtorie van de omgeworpen Stadt van een Prieſter beſchreven was in 't Klooſter te *Heylo*, daar ſe bewaart wordt. *Guillemus Goudanus*, *Eraſmus* mede-geſel, der Studien en tot *Stein* in de ſelve maniere van leven arbeidende, heeft deſe Stadt gedachtig geweeſt, in de Hiſtorie van Hiero *Scotus*, de welke van de Deenen omgebracht was, met deſe Vaarskens,

Quos priſci Friſios, *olim depere minores,*
Arctoo a' fleus Pelagius venitis ab ora,
Tum vobus Verona *caput, nunc campus, & arua*
Et Herum.

Fri-

— Frisiis, *si quando bella vocabant*,
Dux Verona *fuit*, *ac tante gloria gentis.*

Ik en weet'et niet voorwaar, waarom de Kronijken van dese Stadt geswegen hebben, als zy alleenelijk die overloopende simpelijk gedenken, en genoemt hebben, 't en zy by avonture dat sulks geschiedt is ofte door de onbekentheidt der waarheidt, ofte door den vijandtlijken haat die se de Stadt droegen, willende de gedachtenisse der selver uitroeden, en ganschelijk te niete doen; maar gelijkerwijs zy tot getuigenisse des jaars voortsbrengen dit halve Vaarsken, *eCCe CadIt Mater frIsIa*, alsoo is daar van ook openbaar bewijs de plaatse van het Kerkhof, door den naam bekent, alwaar eenen houten Kruis (van de nakomelingen daar na onderhouden, om de gedenkenisse en oude Religie te bewijsen) gesien werdt. De laatste geheugenis deser Stadt is een kooperen Kloksken, hangende in de Kerke van 't Dorp *Valken-ooge*, op welke men vindt dat'et tot *Verona* gegoten is, en noch een andere van 't selve metaal, datse tot in *Engelandt* of *Londen* gevoert hebben. *Nicolaas Vorstius*, een man van grooter geleertheidt, Rector

der Latijnſche Schoole, heeft my door een brief onder veel andere te kennen gegeven, dat hy van een Rechts-geleerden van *Keulen*, een man van grooter autoriteit of aanſien, verſtaan heeft, dat in de Hiſtorie, waar in de reiſe der elf-duiſent Maagden uit *Engelandt* beſchreven is, vertelt wordt, dat deſe Maagden, in Schepen geſtelt zijnde, en, door een ſwaar onweder gedreven, tot *Veronen* aangekomen zijn: het welke van dit ons *Veronen* waarſchijnelijk geſegt is, om dat deſe Koopſtadt gelegen was naby den loop van die Rivier, de welke uit den *Ryn* haren oorſprong hebbende, en de Kennemerlanders van achteren beſluitende, voorby *Krabbedam* in de Zee liep. Daar werdt ook noch tegenwoordig by de Velden van *Verona* getoont een ſeer laege en holle plaatſe, in het Landt daar men ſegt dat de mondt en aankomen des Havens ſoude zijn geweeſt, voor de Schepen die uitter Zee quamen, &c. Deſe Koopſtadts machtigheidt, rijkdommen en grootsheidt, bewijſt het recht der Viſſcherijen, welke zy hadden ſoo in de Meeren, als in den *Ryn* en in de *Maſe*: welke na dat de Stad omgeworpen was, tot des Princen inkomen en ſchatten gevoegt is, waar van
ook

ook tot op desen dach met den naam van *Vroon* den Tol te kennen gegeven werdt, die op de boven-genoemde plaatsen van het recht der Visscherijen gegeven werdt. Ja dat meer is, het gebiedt ofte 't landt van dese Stadt heeft zijn eigen Rente-meester van oudts *Veronensis* genaamt. Dese voor-gemelde *Vorstius* heeft het Zegellium ofte Wa-

pen deser Stadt door eenig geval over acht jaren gevonden, in kooper gesneden; en alsoo 't van den roest verteert

was, dat men geen gedaamte bekennen mocht, het welke door een Gout-ſmit gevaagt zijnde, en gereinigt, en daar na in Was gedrukt, dit voorgaande teeken en ſchrift getoont heeft, het welke ik hier ook, om de oudtheidt te vernieuwen, hebbe willen voegen, in de welke eenen Arent met uitgerekte vleugelen en een ſwaerdt (tot een teeken van macht en Juſtitie) aan de rechterhandt hebben uitgebeeldt.

Wat dunkt u, waarde vriendt en vriendinnen, ſoud' een menſch niet jammeren over ſoodanigen ondergang van deſe Stadt, ja buiten twijffel het moſt onſe gemoederen doen ſitteren, 't en ware dat m'er aan gedenkte, dat met den val van deſe machtige Stadt ook ſcheen gevallen te zijn de moedigheidt en wederſpannigheidt der *kleine Vrieſen*, ſoo dat 'et ſchijnt dat door deſen ramp meerder bloedtvergieten en ongevallen geweert, deſgelijks meerder aanwas der Steden en volkeren in Kennemerlandt en klein Vrieslandt gekomen zijn. Ik heb voor eenige jaren noch op het Kerk-hof van 't oude *Vroonen* geweeſt, daar benevens de overgebleven ſeer dikken muur van 't Huis te *Nieuburg* afgemeten en opgeteekent: uit dit Kerk-

hof,

hof, dat ſich hoog vertoont, is omtrent 't jaar van 1620. van de fondamenten des Kerks wel ſeſtig ton Duive-ſteen uitgegraven, deſgelijks ook andere ſteenen, nevens vier ſteenen Kiſten, daar menſchen beenen in lagen; zy vonden ook in 't delven een ouden Lanteern, met veel geraamten, die noch glat, ſtark en vaſt waren; de hoofden waren noch vaſt en hardt, de tanden ſtonden noch ſoo vaſt in den mondt, even of ſe maar tien of twaalf jaren doodt waren geweeſt, tot verwonderinge van veelen, dewijl het meer dan driehondert jaren verleden was. Siet hier is 't einde van *Vroonen*, daar mede ik afdale na

BERGEN.

Dit heeft de naam, ſoo ſommige ſeggen, van het *Bergen* der Schepen, gelijk *Bergen op Zoom* en *Steenbergen*, die bequame kreeken hebben gehadt voor de Schepen, en daar de ſelve hunne loop in onweder genomen hebben. Ik en ſoude niet willen ſtaande houden dat de Schepen van *Vroonen* daar omtrent geen boeſem gehadt hebben omme in te leggen, wachtende na een goeden windt, om des te dichter aan de Zee te zijn, en uit te zeilen, want ſe met de winden uit den Noorden, ofte voornamelijk die

van den Noord-weſten niet mochten uitzeilen, door de felligheidt der aankomende baren, als ge wel denken kond uit het geene ik van de *Ryn-deuren* by *Petten* verhaalt heb; want de Meeren daar omtrent opening genoeg gehadt hebben, om een Vloot Schepen in te bergen, zijnde ſeer gelegen voor de uitgaande en inkomende Hulken. Voor my, ik houde dat men niet en behoeft van den eenvoudigen naam af te wijken, namelijk, dat 'et *Bergen* genoemt is na de veelheit en hooge Bergen daar 't van achteren halve-maans-gewijſe byna mede beſet wordt; gy ſoudt ook meenen van verre dat 'et geheel onder den overhang der Bergen lag, en byna gebergt was: gy moogt 'er uit kieſen watge wilt. Dit *Bergen* leidt, gelijk *Akerſloot*, in veele Hoeven verdeelt, en Buurtſchappen onderſcheiden van naam, van welke onſe SANE-GEEST mede tot'et Dorp *Bergen* behoort. Het is van lange jaren een Heerlijkheidt geweeſt, toekomende beſondere Heeren, en nu onder de Heer *N. Surk* by aankoop; voortijdts ſtondt het onder de Grave van *Schouwenburg.* Het heeft gelegen beweſten den *Ryn*, als ik verhaalt heb uit de woorden van *Arnout*, de derde Hollandtſche

Graaf,

Graaf, daar hy het Klooſter van *Egmondt* in 't Vlek van *Bergen* verleent heeft vier Manſſen, yder Mans werdt gereekent op twaalf Morgen, het welke een groot Veldt ſoude weſen; doch het en was niet wijdt van *Egmondt* gelegen, en dies te gerieffelijker voor 't Klooſter. Dit Vlek was oudts-tijdts welvarende en groot: het is niet de minſte geweeſt ten tijde van 't *Kaes en Broods-ſpel*, moetende opbrengen 4000. goude Kroonen. In 't jaar van 1518. wierd 'et geſtelt op 140. Morge-talen. Het heeft buiten twijffel ongelijk meer Landen gehadt by 't leven van Graaf *Arnout*, dan by 't leven van Keiſer *Carel*; het eene was voor 't inbreeken der grootſte Meeren, het andere doen ſe met 'er Broek-landen in de Meeren omcingelt was; nochtans waren die van *Bergen* belaſt voor den jare van 1539. tot den *Honds-boſſche* en Duinen van *Petten* te gelden, met 1781. Morgen, het aldermeeſt van al de Dorpen, uitgeſondert *Aſſendelft*, en *Ooſt-zanen*, en *Barkhout*. Wel is waar dat *Weſt-zanen* 2944. Morgen gelt, maar daar onder is begrepen *Krommenye*, *Krommenyer-dyk*, &c. deſgelijks *Hoogtwoud* ſtaat met 2030. Morgen, doch met *Eerswoude*, en de helft van *Lammerslagen*.

Ik

Ik keere my van *Bergen*, en moet belanden aan een gedrochte daar voor men hem byna verbergen moet, te weten aan den

HONDTS-BOSSCHE.

Het is de plaatſe by *Petten*, daar de *Ryndeuren* wel eer plachten te zijn, die, na datſe door verſcheiden toevallen geſlooten waren, dat 'er geen Schepen noch Schuiten door-varen mochten, eindelijk tegens de ongeſtuimige Zee, en dulle baren, in ſpijt van *Neptunus* opgebouwt is. Het is ſeekerlijk dat in de eerſte beginſelen de ſluitinge niet ſoo ſterk geweeſt moet zijn, ofte het heeft by Noord-weſte winden veroorſaakt door een volle Maan, ofte andere bewegingen, een grooten overval van wateren in de binne-landen, en 't verderf van menſchen, vee en goederen; ſulks menigmaal gebeurde, deur dat 'er de bequaamſte ord're, omme de Zee uit te weeren, noch niet gevonden was. Namaals heeft men tot 'et ſelve gedaan dikke en ſware balken, met grooter kracht ingeſlagen en te ſamen gebonden, met machtige key-ſteenen achter geſtut en verſtarkt, om de kracht der brieſſchende golven te breeken, en voorts met ſandt aangevult. De laſten

en

en onkoſten moſten dragen alle de landen die gelegen waren binnen den *Vrieſchen Dyk*, en binnen de Zeeburg, tot aan *Haarlem* toe. De perſoonen die verkooren wierden tot 'et opſicht van den *Honds-boſſche* en *Duinen van Petten*, waren van de voornaamſte mannen die Landerijen hadden in de voornoemde ommering, die men Hooft-ingelanden noemde, verſien met een Dijk-graaf van goeden huiſe. Het is niet te ſeggen wat 'et al koſte, en gemaakt zijnde koſten moſt van onderhoudt; want het gelijk een wild en woeſt gedierte alles verſlond dat 'er om en by was. Die van *Weſt-zanen* en *Krommenye* brachten voor hun reekening in een jaar op in de twintig-hondert gulden; yder Dorp ofte Ambacht zijn op ſeekere laſt-dragende Morgens geſtelt, die uitbrachten in de eerſte ſtellinge 73809. Morgens, doch quamen namaals tot op de 63998.

Alſoo in 't begin de laſten ſeer hoog geſtelt waren, en dat omtrent den jare van 1538. de Dorpen ende Ambachten veel vervielen, mits de groote ſchade die de Meeren aan veele plaatſen veroorſaakte, waar door ſe niet en konden dragen alle de ſware koſten die 'er vielen op de reparatie van den *Honds-boſ-*

ſche

ſche en Duinen van *Petten*, en dat 'et noodtſakelijk waar dat de ſelve wat verlicht wierden, ſoo zijn Ao. 1539. in den *Hage* in 't Convent der Predicaren vergadert geweeſt de Hooft-ingelanden, contribuerende in de onderhoudeniſſe van de *Honds-boſſche* en *Duinen van Petten*, te weten Mr. *Hendrik Aalbrechtſz.* Secretaris, en Gedeputeerde van den *Prelaat van Egmondt*; Mr. *Vrankboot*, Advocaat, en *Dirk van Teilingen*, Rentemeeſter, uit den naam en als Gedeputeerde van den Grave van *Egmondt*; *Wouter van Bekeſtein*, Schout, *Klaas van Heuſſen*, Burgermeeſter, en Mr. *Lambrecht Jacobſz.* Penſionaris, Gedeputeerden der Stede *Haarlem*; *Jooſt Buik*, Schepen, en Mr. *Floris van* Hogaarden, Secretaris, Gedeputeerden der Stede *Amſterdam*; *Andries Pieterſz.* en *Andries Buiſſen*, Burgermeeſters, en Gedeputeerden der Stede *Alkmaar*: en met hen-lieden de Heere van *Aſſendelft*, Ridder, eerſte preſiderende Raadt; Mr. *Willem Pynſen*, Raadt Ordinaris; Mr. *Andries van der* Boukhorſt, ook Raad; Mr. *Iacob de Ionge*, Meeſter van de Rekeninge; en *Iohan*, *Heere van* Schagen, Rente-meeſter van de voorſz. *Duinen van Petten*, als Commiſſariſſen tot deſen

ge-

geschikt, en als Hooft-ingelanden. Zy hebben eerst de handelinge aangevat met die van *Drechterlandt*, en quamen over-een dat de *Drechters* van 15556. Morgens, volstaan souden met 13054. Wijders hebben se de Volmachten van de *vier Nooorder Coggen* verhoort, die van 13024. tot 10807. gebracht wierden, op 't versoek van die van *Oost-zanen* by een smeek-schrift gedaan, en gesien hebbende de onderrechtinge daar over, mitsgaders een Kaarte daar op gemaakt, wierdt bevonden dat in henlieder ban wel duisent Morgen gelegen waren, op de *Wormer*, langs de *Zane*, en langs de Zee-dijk, die goet zijn, en geen verlichtinge behoefden; en van de and're 1990. Morgen was hen in de settinge van 't voorleden jaar 990. Morgen quijt-geschouden; en wat bevonden werdt te wesen van de quaatste Landen, onder den *Honds-bossche* gelegen, die souden noch hondert en vijftig Morgen vermindert zijn, soo datse bleven staan met 1850. Morgens, desgelijks geschiede *West-zanen*, kregen 400. Morgens verlichtinge in hunne ban,

Wor-

	Morg.	vermin.
Wormer en Jisp	1956,	1529.
Assendelft	2824,	2625.
Zuidt- ende Noordt-Schermer	1324,	1000.
Graft en Ryp	1100,	100.
Limmen	1109,	1070.
Uit-geest	1765,	1765.
Akersloot	956,	940.
Heem*skerk*	1356,	1300.
Ber*gen*	1781,	1600.
Schoorel met de Camp	1152,	1050.
Petten in Kennemer-landt	15,	15.
Petten in Nollemer-ban	185,	100.

Daar benevens zijnder noch wel tachtig Dorpen die verlichtinge ontfangen hebben, onder de selve meest de geene die schade in heure Landen leden door de Meeren, die dagelijks aanwiessen, hier te lang om te verhalen: ook zijnder plaatsen die eenige *Vroonen* hadden, als Br*oek* op *Lange-dyk*, *Noordt-schar-woude* en *Zuid-schar-woude*, t'samen 58. Morgens *Vroon-landen*, maar Oudt-Karspel had alleen wel 115. dat *Vroonen* waren.

De *Vroonen*, mijn beminde, die in dese Lijste vermeldet werden, zijn

KEI-

KEISERS VROONEN; die van *Koe-dyk* en St. *Pancraas* versochten enige Landen vry te hebben van de metinge, en volgens dien van die last-gelden; seiden die te komen aan 's *Keisers Vroonen*; maar by den Rentemeester *Iacob de Ionge*, zijnde Rentemeester van Kennemerlandt, is 'et tegendeel bevonden, en daarom *nihil ut petitur.* Maar door dien hun *binne-koog*, en *Oosteren-dyk*, van der selver hoedanigheidt bevonden zijn geworden als de *Keisers Vroonen*, hebben de Hooft-ingelanden daarom ingewilligt, dat de Morgen-tale in de plaatse voornoemt by den Rentemeester uitgegeven soude werden, en soud' hy die korten aan de Dorpen daar onder die gelegen zijn, ter tijdt en wijlen dat de voorschreve *Keisers Vroonen* vrydom te genieten hadden, en langer niet. Waar door der Hooft-ingelanden recht onvermindert bleve. Van de *Keiser-Vroonen*, als 't gesegt is, lagender 38. te *Broek*, 10. tot *Zuid-* en 10. tot *Noord-scharwoude*, voorts 115. tot *Oudt-Karspel*, alle op *Lange-dyk*. De *Vroon-landen* hadden dat voorrecht, datse vry waren van alle des Graaffelijkheidts schatten en ongelden; maar alsoo se hun in alle Dijkagie mede invoegen mosten, soo ver-

verstonden de Hooft-ingelanden, datse tot een sulk noodtsakelijk werk als dat van de *Honds-bossche* behoorden, en geen meer vryheidt te hebben, als se hadden in de Dijkagien tot behoudenisse hunner Landen, verklaarden daarom datse 't selve wilden door-drijven. Zy hebben doen mede de Prelaat van *Egmondt* eenige vryheidt verleent, desgelijks de *Grave van Egmondt* van wegen zijn Hofstede op den *Hoef*, ruim hondert Morgen groot, te weten voor een tijdt; want soo haast als se des *Keisers Vroonen* tot den *Honds-bossche* mochten trekken, souden se ook moeten geven gelijk de andere.

Uit de boven-gemelde 73809. Morgen Landts tot op 'et jaar van 1539. en van doen voorts de 63998. tot op dese tijdt, is een seer grooten schat getrokken, ja menigen tonnen gouts, en meest al te maal aan dien rasende *Scylla* te kosten gelegt, daar 'et alles verslonden is, en op desen hedigen dagh siet m'er naulijks eenig paal-werk of steenen van; en noch souden de verslindende baren alles verteeren wat 'er tegens gemaakt wierdt, indien dat de goede Godt zijn genade niet vernieuwt hadde met 'et opwerpen van hooge Sandt-dijken,

wan-

wanneer men een wijl te vooren Dijken en weder Dijken, Wakers en Slapers gemaakt hadden. Het waren die van *Italien* by *Regio*, geplaagt met die woedende *Scylla*, in 't midden van dulle Honden, en die van *Libien* met de verderffelijke *Syrten*, daar op meenig Schip en volk vergaan is; maar Hollandt niet weinig met desen *Honds-bossche*; want ook eer alles in zijn ploy gebracht was, het gansche Landt meenigmaal beefde van versaagtheidt, vreesende dat de Zee hen over 't hooft soude storten, gelijk ook wel geschiede, eerst met 'et inbreeken van den Dijk by *Petten*, daar ik te vooren van verhaalt heb, daar na met 'et door-eten van den *Honds-bossche*. Op veele tijden van een hooge Zee drongen de wateren door, en vervulden de binne-landen, waar over een Dijk-graafschap van de uitwateringen wierde opgerecht: ook mosten de Hooft-ingelanden Sluisen leggen in de Zeeburg, waar van wel de voornaamste is geweest die in den *Dam van Zaandendam*, en by onse tijden die nieuw-gemaakte Sluis in *Nauwerdna*, tusschen *Assendelft* en *West-zanen*. In het jaar van 1544. maakten se in den Dam de wanden van de Sluis van hart-steen,
met

met yseren ringen, en vier schut-deuren versien, een wulft van bak-steen, met een wooning daar op voor den Sluis-pachter; want de Hooft-ingelanden Gedeputeerden ten overstaan van hunne Dijk-graaf verhuuren die jaarlijks aan de meest-biedende, en heeft somwijlen gegolden acht-en-twintig hondert Karolus guldens des jaars. Daar zijn goede Ordonnantien gemaakt, waar na hem de Sluis-pachter en de doorvarende Schip-luiden hebben te reguleren, openbaar gestelt aan de Schot-deuren van de Sluis.

Hier is dan de plaatse van den *Honds-bossche*, de seer groote kosten 'er toe gedaan, en de Landen die 'er onder behooren, aangewesen: dit is de toestoppinge van de *Ryn-deuren* by *Petten*, daar de *Zaan* zijn uitvloeijinge heeft opgehouden, eerst door 't inwerpen der sanden, daar na door 't maken van een Dijk, eindelijk tot een eeuwige belettinge een *Honds-bos* gestelt, dat noch de Zee 'er in, noch ook het binne-water daar uit loopen kan, eenen soo diergekochte Hondts-bossche, die, van de Zee neder-geveld, weinig lit-teekenen overgehouden heeft. 't Sal ook dienen te weten dat de naam van *Hondts-bosse* mooghe-

lijk

lijk ontſtaan is uit alle de groote palen, die in meenigten op de ſtrande geheit waren, gelijk of 't een Boſch waar geweeſt, en datſe het woeden des Zees vergeleeken hebben by het geraas van toornige Honden, die ſonder ophouden baſſen en tieren, en alles wel verſcheuren ſouden daar ſe by quamen; want ook ſoodanigen geraas en getier maakten de oploopende Zee tegen het paalwerk aan, nacht en dagh, ſoo dat het dikwils yſſelijk om aan te hooren was: en hebben 't dan warelijk wel genoemt het HONDTS-BOSCH, daar in navolgende de Poëten, die altijdt met hunne voor-ſtellingen boven het naturelijk gaan, hierom noemden ſe die geweldige aanſlagen des Zees by *Regio*, en het vreeſſelijk geluidt dat de baren maakten in de holligheit der klippen, het geluidt van de baſſende Honden die *Scylla* omcingelt hadden. De Heeren Hooft-ingelanden gebruiken tot een teken eenen *Neptunus*, die in een Schulp, van Zee-paarden getrokken, met zijn gaffel in de handt, tegens het Landt aankomt, om dat te overweldigen; daar tegen is een baſſende Hondt geſtelt, even uit het Boſch komende, die met zijn vermogen 't beletten wil.

Nu,

Nu, waarde vrundt en vriendinnen, vermoeit zijnde van den langen wech, te weten van *Saanlandt* tot aan *Petten* toe, (*Petten*, dat ik bevonden hebbe in 't verhaal van de *Beverwyk* ofte St. *Agaten-kirche*, in 't jaar van 1062. te zijn geweeſt een Karſpel-Dorp, verſien met een Moeder-Kerke, als een Uitrechtſche Schrijver die noemt) daar ik bevonden heb de *Ryn-deuren* toegeſlooten, en de Vaart al van eenige eeuwen opgeſchort, en verſtopt, ſoo en kan ik nu niet wijders reiſen, maar moet hier mijn werk ſchorten, en het ſelve met de geſlooten Deuren van den *Ryn* by *Petten* eindigen. Wel hoe, ſeide *Dorothea*, ik meende datge ons noch verhalen ſoudt van veele dingen, in en na de Nederlandtſche beroerten, tot op deſe tijdt, en in deſe plaats, deſgelijks in *Ooſt-zanen*, *Weſt-zanen*, *Wormer* en *Jiſp* ſoo nu en dan voor-gevallen; ik hadde my daar toe geſtelt, en ook bereidt omme uwe vordere vertellingen aan te hooren. Wat ſegtge van *Dorothea*, ſeide hy; ik meende, terwijlen zy ſoo ſtil ſat, dat 'et haar lang verdroten hadde. Van de *Sed* ſprak daar op: Ik heb aan 'er beſpeurt een yverige toeluiſteringe, maar mitsdien gy ſpreekt

van

van met de *Ryn-deuren* uwe redenen te willen sluiten, soo vatse datge te verstaan wilt geven van een geheel ophoudinge, en niet van dit deel, daar gehandelt is van de Dorpen, die van seer oude tijden aan den *Ryn-spruchtel* (die gy de *Zane* noemt) gelegen hebben; en niet tegen-staande dat uwe voorstel geweest is ook te willen handelen van de Dorpen Zuid op na *Leiden* toe, kan ik wel begrijpen dat 'er nu niet af vallen sal, ofte om dat de tijdt te kort komt, ofte om dat 'et soo veele niet tot dese sake dient, en de bewijsen ook minder souden zijn, terwijlen de ouderdom aldaar alles byna heeft verteert en te niet gedaan, is 'et soo niet? Warelijk, antwoordde hy, indien my de tijdt niet en ontbrak, ik soude het geene voorgestelt is af-handelen, te weten van *Sassem*, *Lis*, *Hillegum*, *Heemstede*, *Sparnewoude*, *Aalsmeer*, *Niewer-kerk*, *Slooten* en *Oxdorp*; maar nu sal ik my bereiden om in 't navolgende te spreeken van de Nederlandtsche beroerten in en omtrent *Oost-* en *West-Zaardam*, *Oost-* en *West-zanen*, *Wormer* en *Jisp*, en onder dese ses plaatsen begrijpen in twee stukken het geene ik noch te seggen heb; in het eerste wordt gedacht van saken hier voorgevallen

vallen in den Oorelog, en in 't ander de vermeerdering en verbetering van de Dorpen voornoemt. Doch om dit te bequamer te doen, versoek een half uur tijdt dat ik in stilte mijne stukken by malkanderen leggen mach, om met meerder gemak 't geene noch te doen staat af te handelen; want ik bekenne alrede vermoeit te zijn, door veele dingen die my seer beswarelijk gevallen hebben, en niet wel na mijn sin uitgevallen zijn. Gaat slechts (met u dingen in ordre te stellen) voort, sei van de *Sed*, wy en sullen u niet steuren, behoudelijk datge van onse handen ontfangt het geene u toegebrocht wordt; ik sal de Jonge-dochters, soo veel ik kan, met eerelijke vertellingen ophouden. Wy zijn daar sonderlinge wel mede te vreden, sprak *Russellania*; en hier mede hielden se op van dese sake meerder te spreeken, latende *Ambiorix* zijne dingen bevorderen.

HET VYFDE BOEK VAN DE SAANLANDS ARCADIA.

NA een weinig verwijlens, begon *Ambiorix* met een nieuwen moedt aldus zijn vertellinge: Waarde vriend en vriendinnen, dat ik u ſoude verhalen alle de omſtandigheden, van de bewegende oorſaken der Nederlandtſche beroerten, en de ſware Oorelogen daar uit voortgekomen, ik hadde noch wel een week werk; maar ſal my meeſt houden in en omtrent *Ooſt-* en *Weſt-Saardam*, *Ooſt-* en *Weſtzaanden*, *Wormer* en *Jiſp*, als ik u geſegt heb, bevattende omtrent ſes jaren, in het welke de meeſte beſonderheden aldaar voorgevallen zijn: te weten, van 't jaar 1572, tot den jare 1577. als wanneer *Amſterdam* aan de zijde der Hoogem: Heeren Staten quam; niet te min ſoo wil ik eens in 't kort overloopen, terwijlen dat de grootſte redenen van de opkomſt des Oorelogs toegeſchreven werden den dwang der gewiſſen, en 't ſchenden der voorrechten, hoe en op wat manieren eenige lieden gedoodt zijn in onſe

 ſtreek,

ſtreek, door de ſtrenge Placcaten van Keiſer *Karel* de vijfde, Graaf van Hollandt, daar andere Schrijvers ſoo veel verhaal niet van en doen, want deſe Placcaten waren, gelijk als de Wetten van *Draco*, met bloedt bezegelt; ſoo moogtge weten dat tot *Wormer* geweeſt zijn *Dirk Pieterſz. Krood, Pieter Tryntjes, Klaas Rodes, Pieter Klaas Janſes*, die gedoodt wierden om datſe in hun gevoelen niet gelijk waren die van de Roomſche Kerk; zy zijn tot Enkhuiſen ingevoert, en om den hals gebracht. Desgelijks *Jacob* en *Seli* zijn Huisvrouw, Ingeſetenen van *Wormer*, waren tot *Amſterdam* verbrandt, niet konnende verſtaan der Romaniſten Leere en Ceremonien; wijders, *Jan Echtwerker, Klaas Meliſz, Aacht Melis*, en *Willem* haren man; *Heine Walichſz, Tryn Amkers, Cornelis Luitſz, Klaas Dirkſz*, en *Klaas Klaaſz.* van *Krommenyers-dyk*, Jonker *Dirk Gerritſz.* van den *Buſch, Pieter Koſter* van *Saardam*, en andere zijn gehangen, verdrenkt, door 't vyer verteert en verſmoort. *Arent Jacobſz.* uit de *Ryp*, met zijn Huisvrouw en oudſte Soon, voerde men tot *Munnekendam*, daar ſe groote pijne uitſtonden, en omtrent 't jaar 1539. door 't water hun leven

leven eindigden; zy gebruikten daar toe groote ſware ſteenen, die den Beul niet machtig was op te heffen, alſoo dat de gevangenen hem noch helpen moſten, worden met het gewicht (als beeſten) na de grondt geſonden: ook hadde de *Krommenye* ofte den *Dyk* uitgegeven eenen *Jan Walen*, met twee van zijn medegeſellen, zy zijn tot *Haarlem* ingevoert, en van daar na 's *Graven-Hage* geſonden, daar ſe ſtraffelijk onderſocht, met onmenſchelijke tormenten het leven met een langſaam vyer eindigden. En is voorders aan alle wijken in Kennemerlandt, Waterlandt en Weſt-Vrieslandt, ſoo groote vervolginge, ſlachtinge en dooden geweeſt, dat een menſchen herte erbarmen mach, daar aan te gedenken: welke bloedtſtortinge aan ontallijke meenigte van onnooſele onweerbare en Godtlievende menſchen, by de veertig jaren ſonder ophouden duurde, wanneer de maſſe der Edelen van Hollandt, Zeelandt, &c. ſoo wel Roomſche als on-Roomſche, verſachtinge van deſe bloedige wetten verſochten, en belooft wierden by de Regentinne van de Nederlanden. Maar wat was 't, het ſcheen of hier mede olye in 't vyer gedaan wierdt, en dat 'et

Hof van Spanjen, euvel nemende het versoek, en ook het verlichten der bloedige wetten en beveelen, dies te meer voornam niet alleen de gemeene Burgeren, maar ook de voornaamste Edelen deser Landen, op het alderhoogsten te vervolgen.

Siet, mijn beminde, wel haast wierdt 'er gesonden een soo wreeden Tyran, als de Werelt byna uitgelevert heeft, die 't bloedtvergieten voor lekkernijen hield. Zijn eerste intrede was met 'et bloedt van de twee der voornaamste Edelen te storten, en eenige anderen: de aansienelijkste mannen wierden het Vaderlandt uitgejaagt, en vreemdelingen in hun plaatse gestelt, tegens de vryheden van 't Land; drong met macht de Steden heure voorrechten af, en handelde met hen als met een volk van een Conqueste, van een uitterste slaafachtige natuur, en die sonder genade al te samen den hals verbeurt hadden. Hier van is breedt te lesen in *Em. van Meteren*, *Pieter Bor*, *Dirk Pers*, en andere Schrijvers van desen handel, en van de wreedtheidt van den Hartog van *Alva*, die 't soo aanstelden, dat achter na de Ballingen, tot wrake genegen, alle hunne macht te samen brochten, en

hem ſochten te wederſtaan: den Prince van Oranjen aan d'eene zijde dede zijn beſt, en aan d'ander zijde uitter Zee de lieden die men Water-geuſen noemden, roofden en namen al wegh datſe krijgen konden, en met veertig Schepen verſterkt zijnde, daar onder tot Overſten waren de Grave van *Lume*, of van der *Mark*, de Heere van *Swieten*, *Treſlong*, *Bartel Entes*, *Schoone-wal*, *Anton. Uitenhove*, *Iaq. Cabelliau*, *Antoni* van den *Ryn*, *Iaques Hennebaart*, N. Grave van *Gent*, *Iaques Martenſz*, *Ruichhaver*, *Marinus Brandt*, *Roobol*, en andere, bemachtigden zy den BRIEL, in 't jaar van 1572. den eerſten April, daar Duc *D'alba* genoegſaam mede gebrilt wierdt; men voerde doen een ſpreekwoordt, *Op den eerſten dach van April, verloor Duc D'alve zynen Bril.* Welke inneminge van den *Briel* de Zeelandtſche Steden haaſt dede wankelen, en eindelijk tot den Prince vallen. Niet lang daar na komt 'er groote verandering in Noord-Hollandt, en op een kort de Stede van *Enkhuiſen*, *Medenblik*, *Hoorn*, *Alkmaar*, *Edam*, *Monnikendam* en *Purmerendt*, verklaarden Duc *D'alva* en de Spanjaarden voor hunne vijanden, en quam hen te hulp *Lazarus Muller* met een Regiment ten

dienste van den Prince, en van de Steden die des Princen zijde hielden : de voornoemde seve Steden zijn sedert altijdt den Vaderlande ten dienste gebleven. Ook ging *Haarlem* over; doch de Stede van *Amsterdam* bleef aan de zijde der Spanjaarden, oorsaak dat de Landtstreeke hier omtrent drie ofte vier jaren seer beswaart is geworden, door den Oorelog die haar seer drukte, waar van wy nu achtervolgende, eenig verhaal sullen doen.

Van het Regiment van den Oversten *Lazarus Muller*, zijnder ses Vaandelen geweest die *Sanerdam* en den Waterlandtschen Dijk besetten, op dat den vijandt hem daar soo licht niet versterken sou. De Hoplieden die hier met hunne volk lagen, waren *Christoffel Vader*, *Lambrecht van Wittenberg*, *Steenbach*, *Marten Pruis*, *Coenraat van Steenwyk*, &c. gelijk ik in eenige reekeningen bevonden heb, daar onder anderen staat, soo nu en dan betaalt aan 't volk van den Oversten *Muller*. *Dirk van Sonoy* was van wegen de Prince van Oranjen voor Stadthouder in de Noordt-Hollandtsche Steden aangenomen; dese dreef mede de sake tegens Spanjen machtig voort. Zijne afschildering heb

ik hier afgeteekent, om dat ik veel van dese man te seggen heb. Omtrent dese tijdt wierdt *Haarlem* by die van *Amsterdam* byna verschalkt, doch door *Coltermans* naarstige voorsorge belet, die het Vaandel van *Ruichhaver* in de wapenen kreeg, met de Burgerije, en de Stadt wel besette, soo dat den vijandt onverrichter sake wederom na *Sparendam* keeren most, met heure Overste *Christoffer d'Assonville*, die vermeent hadde des nachts te twaalf uuren in de

Stadt te komen. *Colterman* trok na *Sonoy*, die voorby 't huis te *Brederode*, omtrent *Velsen*, een aanſienelijk man, Burger van *Alkmaar*, ſonder mantel en ſchoenen, aantrof, en hem na de oorſaak vragende, antwoordde, dat hy de verleden nacht by de Spaangiaarts, te *Sparendam*, gevangen geweeſt zijnde, was 't ontſlipt, die hem zijnen mantel en Trijpe toffelen hadden ontnomen, die ſeer gevloekt hadden op den Schout *Adriaan Ianſz.* dat die hun hadde verraden; dies *Berkenroede* aan de Heere van *Swieten* om hulpe ſchreef. Men nam de Soldaten van *Saardam* en den Waterlandtſchen Dijk, en ſond onder den Overſten *Lazarus Muller* met *Everdingen* 600. mannen daar na toe, die onderwegen noch ſeer verſterkt wierden. In de *Beverwyk* gekomen zijnde, verſtonden dat de Spaangiaarden uit den *Hage* mede voor *Haarlem* gekomen waren, met den Provincialen Raadt, en die van de Reeken-kamer, die in den Houte lagen, ſchreven daarom terſtond aan *Sonoy* om meerder hulp, die hen *Sacharias van Glyſenburg* ſandt. Des anderen daags trok *Muller* met zijn volk in de *Sandt-poort*, had in den dageraat die van *Haarlem* eerſt van zijn komſte

verwittigt, ten einde zy-lieden ook hen beste souden doen; op hem trokken aan vijf Vaandelen Soldaten van 't Huis te *Kleef*. Hier raakten beide partijen heftig te samen, tusschen *Sparendam*, en het Kapelleken in de *Sandt-poort*. *Muller* sloeg zijn vijandt op de vlucht, die op *Sparendam* week, met verlies van meer als hondert man, die dicht onder den Dijk doodt bleven, met weinig dooden aan onse zijden. Maar alsoo 't geluk niet altoos bestandig is, soo keerde zijn spoedt mede; want de Spanjaarden met alle hun geselschap van Nederlanderen (die in de Houten gelegen hadden) zijn straks daar op gevolgt, soo dat 'er op een nieuw strenge gevochten wierdt, alwaar de Spangiaarden (alle oude en wel-geoeffende Soldaten) *Lazarus Mullers* volk op de vlucht brachten, en verstroiden, soo dat 'er wel ses ofte seven-hondert man op die plaats, in 't *Velser-broek* en in 't vluchten doodt bleven, nemende hunne verloop tot aan *Alkmaar* toe. Den Oversten *Muller* hield hem seer kloek; maar doen zijn volk op de vlucht geraakte, heeft hy de selve, wat moeiten hy deede, geensins konnen ophouden, soo dat hy byna selfs gebleven was: hy most twee

van zijn Vaandragers (doodt) achterlaten. Dit geschiede op den 27. van Hooi-maant. De Spaanjaarden zijn niet te min voorts met alle hunne macht (door seekere gerucht van de komste des Princen van *Oranjen*, die door Graaf *Lodowyk* hem meester van *Henegouwen* hadde gemaakt, en dat de *Hugenoten* aldaar met een groote macht uit *Vrankryk* gekomen waren) en met hen den Raadt, en Reken-kamer van Hollandt, vertrokken uit Hollandt, en gingen na *Uitrecht* toe; alsoo verlieten de Spaanjaarden van selfs het Land, sonder noodt en ongedwongen.

Middelerwijlen hadde *Dirk Sonoy* Kapitein *Wybe Sjours* (een van de oude Vry-buiters) na *Saardam* gesonden, om dat te bemachtigen, en de Sluisen aldaar te besetten; want die van Noord-Hollandt en Waterlandt daar seer veel aan gelegen was. Hy bleef eenige dagen op den Huisman leggen pannekoeken, en socht niet dan hunne middelen te verteeren, doende de selve veel overlast; keerde eindelijk met zijn volk na *Alkmaar*. *Guilliame Mostart*, die van den Oversten *Sonoy* gestelt was om het Commandament aldaar te hebben, heeft hem hier over seer hardt aangesprooken, waar-

waarom hy niet na *Saardam* trok, daar 't hem van *Sonoy* soo ftriktelijk aanbevoolen was. Hy toonde hem gewillig, maar feide dat 'et volk hem tegenftreefden. *Moftert* niet te min weigerde hem de Stadt, en belafte hem ten andermalen dat hy na *Saardam* trekken foude; als zijn Soldaten dit hoorden, wetende dat 'et een gevarelijke plaats was, mits die van *Amfterdam* daar dicht aan feer machtig, en op de Spaanfche zijde waren, zijn fe, nevens *Joachim* zijnen Vaan-drager, van hem afgeweeken, wilden geenfins na *Saardam*. Hy trok doen met de vordere reft na *Memelik*, in meening om over de *Zuider-zee* na *Vrieslandt* te fchepen; 't welk verftaan zijnde by Hopman *Jacob Kabeljau*, Stedehouder aldaar, heeft hy hem by de Geweldige doen aantaften; maar alfoo hy beloofde fulks noch te fullen nakomen, foo is hy des anderen daags met zijn volk (omtrent vijftig mannen van 't overblijffel) uit de Stadt getoogen; maar in plaatfe van na *Saardam* te trekken, heeft hy tot *Eertswoude* en *Lammerfchagen* twee Schepen met ondank der lieden wech-genomen, om over te varen. *Kabeljau*, dit verftaan hebbende, heeft terftondt vier Heuwen afgevaerdigt,

vaerdigt, met omtrent seſtig Haak-geſchutten, de welke hem aangehaalt, en tot *Medenblik* gevankelijk gebrocht hebben. *Sonoy* deed' hem ten Galge klimmen, en wierdt den twaalfden van Hoy-maandt met zijn Forier opgehangen: zijn Broeder en den Luitenant ſtonden onder de Galg, doch alſoo *Wybe* de ſelve ſeer ontſchuldigde, ſoo zijn ſe verbeden. *Wybe* was een *Vries* Edelboortig man, en een van de Water-Geuſen geweeſt, een van de eerſte die van 's Princen wegen in *Enkhuiſen* quam, had hem ſelven ook niet een van de minſte betoont in 't plagen van de Ingeſetenen ten platten Lande. Alrede was by *Boſſu*, tot *Amſterdam* zijnde, verſtaan het voornemen van *Sonoy* op *Sanerdam*, en den handel met *Wybe*; en wetende dat die van *Amſterdam* ſeer veel gelegen was aan de beſettinge van de voornoemde plaatſe, heeft ſelf in perſoon, met Hopman *Quickel* en Hopman van der *Linden*, met hunne Schutten de reis daar na toe genomen. Hy quam met een goet getal Schepen en volk de *Zaan* in, en landde een deel volk aan *Sluisoort*, die van het einde van de *Zee-dyk* de Boeren op de vlucht brachten, heure huiſen plonderde, ſom-

mige

mige doodt-ſloegen, en andere ſeer knevelden, om geldt te hebben; man, vrouw en kinderen, vluchtende na den *Dam*, riepen met naar geſchreeuw, De Spaanjaarden komen! de Spaanjaarden komen! Een vrouws-perſoon, onderwegen hebbende haar gelt in 'er tuiten gevlochten, wierdt gelt en tuiten met een ſlach achter van 't hooft afgehakt; andere wierden Veldewaarts ingejaagt. Het was een jammerlijken toeſtandt onder de kinderen en onder de vrouwen. Mijn Grootvader en al de zijnen ontweeken den vijandt waar ſe beſt mochten; want daar en was geen tegenſtant. *Boſſu* voer met zijn overig volk na den *Dam*, kreeg met gemak de Sluiſen in, die hy beſchanſte door een deel bedwongen Huis-luy, en met volk wel te degen beſette, liet 'er Hopman *Quickel* (een perſoon, die, doen *Enkhuiſen* op 't gijben ſtondt, uit de Stadt verdreven, en tot *Amſterdam* gekomen was) met een goet getal Soldaten tot bewaring, en trok wederom te rug na *Amſterdam*. In 't thuis-keeren troffen ſe den *Hoorn* aan, een Eilandt en Buurt onder den Ambachte van *Weſt-zanen*, daar ſe de Inwoonderen qualijk handelden, en van hun meeſte goederen beroofden.

Den

Den Stadthouder *Sonoy*, niet wetende van dit innemen, heeft des anderen daags een Vaandel na *Saardam* gesonden, om dat te besetten, die vernamen op den wegh dat *Bossu* hun dat voordeel afgesien had, keerden onverrichter saken wederom te rug. *Bossu* had ook al vreese voor de komst der Statische gehadt, en, verstaande datse op den wegh waren geweest, sond Hopman van der *Linden* wederom, om de voornoemde Hopman *Quickel*, des noodt zijnde, te ondersteunen, en te versterken. Hy maakte met zijn komste groote verandering, stelde het leelijk aan, stak aan de West-zijde van de *Zaan* eenige huisen aan brandt, soo dat 'er boven de hondert en dertig door het vyer vergingen; dit dede hy, soo men voorgaf, op datse des te beter de vijanden in 't aankomen konden gewaar werden: benamen voorts de lieden byna al wat 'er van den brandt overgelaten was, soo dat den meesten hoop der Ingesetenen berooit vertrekken mosten, en eenige door noodt, ofte uit wrake, ofte ten dienste van 't Vaderlandt, daar na tegens de Spaanjaarden de felste roovers, en yverigste vry-buiteren wierden; zy gingen soo ongenadig aan, datz'et brood
uit

uit den mondt, de klederen van 't lijf, en de beddekens daar men naulijks op ſlapen mochten de luiden ontknevelden, en niet behouden lieten dan het geene datſe niet mede nemen konden; de ſchade wierdt gereekent op meer dan dertig-duiſent guldens, (een groote ſomme in die tijdt.) Deſe Hopman van der *Linden* ſcheen als met een vliegend' Leger ſtedig een overval te doen. Hy deed' noch wel drie ſprongen op *Saardam*, en een tot *VVeſt-zanen*, alwaar hy t'elkens bleef leggen op des Huismans koſten, nam in 't ſcheiden veel goederen mede, onder andere wel 410. ſtuks beeſten, doens d'een door d'ander op twintig gulden gereekent, beloopende 8200. guldens, en drongen de arme lieden meer af dan ſe konden geven. Als hy lang genoeg hen geplaagt had, trok hy weder wegh. In deſen overloop wierden eenige huiſen verſchoont, die noch op den *Dam* te ſien zijn, op datſe daar in de Ammonitie van Oorelog ſouden bergen, en andere eet-waren, gaven mede eenige eigenaren eenige vryheidt, om des te beter gedient te weſen. Wat nu aangaat de vaſtigheden, die de Spaanjaarts aan en by den *Dam* gemaakt hebben, daar van ſal ik ſpree-

ken

ken wanneer van het maken der *Kalver-schans* verhaalt wordt. Den Overste *Sonoy* heeft eenige Soldaten na *Wormer* en *Jisp* gesonden, om dat te besetten, gelijk geschiede, op dat den vijandt die niet afloopen ofte sterk maken soude: daar wordt gesegt dat 'et geweest zijn *Ruichhaver* en *Jacob Christal* met heure Vaandelen; want van daar omtrent die tijdt zijn se eens gevaren de *Zaan* langs tot aan de *Kats*, in *Oost-Saardam*, omme den vijandt aan den *Dam* te verlakken, en eenig af-breuk te doen. Zy wierden by de Noorder Val-deur, die in de *Schinkel-dyk* legt, gestut, waar de Spaansche een Reduit gemaakt hadden, en redelijk beset was, mits se van den Dam terstondt hulp toesonden. D'onse mosten Koe-beesten nemen, omme daar achter te schuilen en te chargeren, want de Reduit niet dan met musquetten verdedigt wierdt; doch eindelijk deden se niet op, en brachten eenige dooden wederom te rug, besettende *Wormer* en ook *Knollen-dam*. Aan de zijde van *Oost-Saardam* tot aan *Nieuwen-dam*, wierd, door ordre van *Sonoy*, by *Lazarus Muller* eenige Vaandelen Soldaten gesonden, van meening zijnde om tot *Nieuwen-dam* een Blokhuis te maken, en voorts

de

de Dijken over *Amſterdam* te bewaken, hadde eenige Galeijen by ſich, ſoo van *Hoorn*, *Edam*, als *Munnekendam*; en of 't ſchoon die van *Amſterdam* ſpeet, die hun met tien groote Schepen en ſes Boots quamen beſoeken, daar veele Schuiten met volk van achter volgden, om 't ſchermutſel aan te ſien, en hoewel ſe dapper aanvielen, wierden ſe met groot verlies afgekeert, deſgelijks des anderen daags, doen ſe met meerder gewelt grooter ſchade leden, en ganſch ontreddert na *Amſterdam* trokken, en de Noordt-Hollanders den zege lieten, die 'er over moedig zijnde, met hunne Schepen op 't *Ye* bleven, en belettede den vijandt het gebruik ter Zee.

Sedert het innemen van den *Dam* by de Spaanſche, en het beſetten van den Waterlandtſchen Dijk by de Staatſche, zijnder in Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, &c. veele dingen voorgevallen, ons te breedt om van te ſpreken. De Grave van der *Merk* belegerde *Amſterdam*, doch te vergeefs. Daar benevens kreeg *Duc d'Alba* voor ſtroom, en bequam veele plaatſen; *Sutphen* wierde ingenomen, deſgelijks *Naerden*, en in beide is by den vijandt groote moorden gepleegt; de Steden in 't Graafſchap

Sut-

Sutphen, in *Gelderlandt* en *Over-Yſſel*, vielen Don *Frederik* toe, en den Prince af; ſoo deden ook die van *Vrieslandt*: en *Alva*, moedig zijnde over alle deſe zegeningen, bereide onder zijn Soon alle middelen omme *Haarlem* te belegeren; daar-en-tegens hadden de Steden van Noordt-Hollandt kleine moedt, want ſe begonnen te verflauwen, en byna te ziel-toogen; ja de meeſte yveraars wilden 't Landt ruimen, als die geenen uitkomſt beoogden: te welker tijdt, en even als geroepen, de Prins van Oranjen hun beſocht, en ſoo het hert onder de riem ſtak, datſe alle eendrachtelijk getuigden met hem het uitterſte te willen wagen; quam mede tot *Harelem* by de Staten aldaar, die hy vergadert vond, en begroete ſe, die met eenen hunne oprechtigheidt en trouwe tegens hem uitdrukten, en hoe beſwarelijk zy ſoo machtigen en zeeghaften vijandt hadden tegen-geſtaan, verſoekende in 't volgende zijnen goeden raadt en hulpe, alwaar hy hun de oprechtigheidt hunner ſake ſoo inſtampte, datſe 't alles by den Vaderlande wilden opſetten wat ſe konden. En warelijk, 't en was niet lange hier na ofte het wierde belegert, en wel vaſt beſet; want *Romero*, een Spaanſch

Over-

Overste, besprong *Sparendam* met een starken vorst, en benarde dat aan allen zijden; en of wel die van *Haarlem* hulpe schikten, soo was 't te spade, want de plaats wierdt na een scharp gevecht verlaten, *Marten Pruis* gedoodt, doch de Kapiteinen *Michiel* en *Verlaan* vluchten na *Assendelft* toe. De Spaansche namen terstondt de Leproosen in, en quam Don *Frederik* met 41. Vaandelen Spaanjaarts, 22. Vaandelen Walen, en 16. Vaandelen Hoogduitschen de Stadt terstondt besluiten, en de selve op-eisschen; doch zy sloegen hem af. Op den 19. en 20. December beschoot hy de Stadt van de Schanssen, en dede twee geweldige stormen, dan wierdt gekeert, verliesende veel volks en Krijgs-wapenen; daar benevens quamender 550. *Walen* de Stadt versterken. Don *Frederik* aan d'eene zijde deede zijn best om de Stadt te bemachtigen, en de Prins van *Oranjen* om die te ontsetten, en hulp te doen; soo dat 'er aan beide zijden veel te doen voorviel.

Onder de belegeringe van *Haarlem* heeft onse plaatse en de naast-gelegene veel moeten uitstaan. De vijandt sondt eenige Soldaten uit 'et Leger, om *Assendelft* in te nemen, en hem daar van te ver-

verſeekeren; doens lagen daar Hopman *Hans van Keulen* en *Schetter*, en terwijlen deſe de macht van den vijandt niet beſtandt waren, moſten ſe na *Wormer* wijken, en bleven daar in beſettinge een wijl. De vijandt verſterkte hem ſeer, en maakte eenige vaſtigheden by den Zeeburg en by de Kerk; doch *Sonoy* bevorderde ſoo veel met het ſenden van volk tot *Weſt-zanen*, dat die plaatſe voor de onſe behouden wierdt, en die de vijandt tot *Aſſendelft* veel innehielden, waar van daan eenige Ingeſetenen, met heure Schuiten en Roey-jachten, wel gewapent, op het *Ye* en in de *Wyker-Meer*, ook op de *Zane* varende, de Spaanſche en hunne hulperen veel ſchade aandeden, en meenigmaal een goeden buit na huis toe ſleepten; want ſe gebruikten de *Weſt-zaner* Tooren tot hunne beſpie-plaatſe, van waar ſe bequamelijk konden ſien wat Schepen dagelijks tot *Amſterdam* uitquamen, die na het *Sparen* en 't Leger van Don *Frederik* voor *Haarlem* wilden varen; zy quamen als dan van achter de Dijken, en door de gaten daar in gemaakt, d'eene buit ofte d'ander beſpringen, brengende een overvloet van lijf-tocht in de Schanſſen, en by hunne vrouwen

en kinderen t'huis. Terwijlen *Haarlem* belegert was, viel 'et voor in Maert, dat 'er langes de *Harelemmer-dyk* een bende Spaansche Ruiters na het Leger trok, al te malen Lanciers, die seer ongemakkelijk, wegen het dooijen, door slijk en slib mosten passeeren, daar de Paerden dikwils ter halver lijve inschooten. Dit wierde vermerkt van het *Oude Hoen* van *West-zanen*, die op den *Overtoom* zijn loop veel hield', heeft twee Roey-jachten afgemandt, zijnde seventien of achtien man sterk, en is daar mede na den voornoemden Dijk gevaren, om te beoogen waar hy hun een voordeel affien mocht; hy bespiedde een plaats, daar van wederzijden geen uitvlucht was, als 't water. Terstondt onderschept hy met eene Jacht hun do beneden, en met de andere den bovenwech. De Spaansche, dit siende, maakten daar af geen werk; maar als se d'eene gedeelte naderden, drukten die op de Spaanschen los, daar door terstondt eenige van de Paerden gelicht wierden, hier mede liepen se toe met hunne verre Jagers: de Lanciers, om dat hunne Lancien korter waren, en de wegen soo bedorven, kosten se geen vaart maken, noch tot hen insetten; en

alsoo

alſoo ſe weder te rugge deinsden, wierden ſe van gelijken op d'ander zijde onthaalt, en ſoo rijdende van den eenen tot den anderen, bevonden hen omcingelt, en op wat zijde ſy hen keerden, wierden ſe doodt geſchooten, ofte doorſteeken, ſoo dat de geheele bende (die men 125. man ſterk hield) geheel te niete quam, de Paerden bleven hun te buit, met alle de plonderinge, gelt en wapenen, die ſe in hun Roey-jachten droegen, deden ſoo veele Paerden daar mede in als ſe bequamelijk voeren koſten, de anderen lieten ſe in 't water, en bonden ſe aan touwen, die overſwemmen konden was wel, die niet, wierden de zeelen afgehakt, en laten drijven: zy quamen met den meeſten hoop tot *VVeſt-zaander-Overtoom*, en wierden met vreugden verwellekomt, van daar ſe de Paerden, over *VVormer* en *Jiſp*, na *Purmerent* brachten, en verkoften, krijgende een goeden penning, en grooten roem daar over, niet alleen by het Statiſch volk, maar ook by den vijandt; want de Heer van *Liques*, Stadthouder daar na tot *Haarlem*, ontboodt het *Oude* Hoen op vry geleide by hem te komen, alſoo hy en ook anderen begeerig waren hem te ſien; hy ſeide

ſeide tegens hen-lieden een Boeren Soon te zijn, waar over verwondert, de Heere van *Liques* hem eenige geſchenken aanboodt, die hy weigerde te ontfangen; maar ſeide, het mochte noch wel eenmalen te paſſe komen, dat hy zijn hulpe van nooden hadde, gelijk geſchiedde; want daar na wierdt hy gevangen, my dunkt in de tocht op 't Huis *ter Hert*, daar hem *Liques* niet alleen het leven ſchonk, maar ook ontſloeg ſonder eenig rantſoen te betalen. Diergelijke daden rechtte het *Hoen* veel uit; doch is eindelijk by *Ilpendam*, doen ons de Heer op Pijngſteren zege verleende, hebbende eerſt een mennigte van *Spaanſche* en *VValen* omgebracht, geſneuvelt. Hier op ſeide van de *Sed*: Ik heb over twee of drie dagen ook geleſen in *D. Pers* zijn Ontſtelde Leeuw, van 't geene by u-lieden ten meeſtendeele verhaalt is, en daar hy ſchrijft, terwijlen *Haarlem* noch bleef belegert, wierden ſe door den ſtrengen winter, en door den honger wederzijds dapper geprangt; want de beleggers ſelven moſten hunne voorraadt, in groot gevaar, langes den *Harelemmer-dyk* overvoeren, waar op dan de Geuſen loerden, die, op hunne Schaatſen als een ſnellen blixem

hen over de Dijken begevende, dikwils den buit in hunne beſchanſſinge brachten; by open water hadden ſe hunne ſnedige Roey-jachten, daar ſe de wateren en Dijken mede onveil maakten, hen altijdt onder de ruichten en riet verbergende. Hunne vry-buiters waren rechte waag-halſen, onverſaagde mannen, die, neffens hunne verre-jagers, daar ſe alle Slooten mede overſprongen, in 't gemeen noch een lang Roer over hunne ſchouderen hadden, deſe onderſtonden dingen die ongelooffelijk ſcheenen; en dit geſegt hebbende, brengt hy ook die Hiſtorie van 't *Oude Hoen* te pas. Maar my wierdt laaſtmalen, doen ik met eenige van onſe Speelnoots op *Ruichoordt* te Vogel-vangen was, by eenen ouden Boer verhaalt, (die 'er aarde uit 'et Landt ſpitte) dat mede onder de belegering van *Haarlem*, en byna omtrent het overgaan, het voorviel, dat 'er een goeden hoop Soldaten van *Amſterdam* na 't Leger gevoert wierdt; deſe namen hunne loop onder *Ruichoordt*, en begaven hen te landt, dewijle het ſchoon weder was. Als de vry-buiters dit van *Weſt-zaner Overtoom* beoogden, trokken ſe met heure Roey-jachten door een ſluip-wegh daar na toe, en van achter

achter het riet overvielen ſe dien achteloosen hoop, en ſloegen ſe al te malen doodt, ſneden hun de neuſen en ooren af, en ſtaken die op hunne hoeden, en onder de riemen, quamen met de buit, en ſoo geçiert gelijk of 'et levereijen waren van den vijandt, wel ontfangen zijnde van hunne Cameraden, wederom tot *Weſt-zaner Overtoom* aan. Ja hy verhaalde ſoo veele daden van hen-lieden gedaan onder de belegering van *Haarlem*, en ook na die tijdt, dat ik my op 't alderhoogſte verwonderde. Doen ſprak *Ambiorix* daar weder op: Zy hebben ſomwijlen de Spaanjaarden met ſoodanige mate ingemeten, als ſe uitgemeten hadden, en de vijandt groote af-breuk gedaan in zijn belegering voor *Haarlem*, en ook in de volgende tijden, als genoeg bekent is.

Ondertuſſchen dacht men aan onſe zijde op de verloſſinge van *Haarlem*, omme die by alle mooghelijke middelen te bevorderen. *Sonoy* hadde gaerne gewilt dat men den Dijk by 't Huis *ter Hert* door-ſteeken ſoude, maar 't wierd ondoenelijk bevonden; daar-en-tegens die van *Amſterdam* en de Spaanſche tot *Saardam* letten 'er op, en ſonden een deel Huisluiden van *Ooſt-zanen* en van

Saardam, nevens andere Arbeiders, om 'er een Schans te maken, als wel af te nemen is uit dese navolgende reekeningen: Ik *Hendrik Klaasz.* hebbe jonge *Klaas Aartsz.* gelangt 35. stuiv. dat verteert en vervaren is, doen we met een deel volk waren te werk in 't *Hert*, dit komt *Oost-zanen* half toe te betalen, Ao. 1573. Noch hebben wy *Cornelis Dirk Arisz.* en *Neel Symons* gegeven negen gulden twee stuivers, daar benevens drie gulden, en dit al te maal van varen en van arbeidts-loon, dat hy den Hopman *Quickel* met zijn Schutten al te met van *Saardam* tot *Amsterdam* voer, ende in 't *Hart*, desgelijks tot *Buikesloot*; dit komt ook *Oost-zanen* half toe te betalen. Wijders hebben se gegeven de Kuipers kinderen 12. guld. en 16. stuiv. van Hoy, dat den Grave van Bo*ssu* gebracht wierdt, die hun van zijnent wegen daar toe belast hadden om dat te doen. Voorders, B*arent Fransz.* woonende op *Saardam*, was te vreden dat die van *West-zanen* seven gulden afreekenen souden, tegens de miend van *Oost-zanen*, van de *groote Schuit* die *Jan Wyningsz.* hadde van hem gehaalt, daar se doen ter tijdt in 't jaar van 73. toe belast waren om te doen, en de

Schuit

Schuit bleef in 't *Hert.* Noch hadden ſe vijf reiſen in 't Leger geweeſt met Hoy , en twee reiſen tot *Amſterdam*, en drie tochten in 't H*art.* Soo dat uit alle deſe reekeningen en den tijdt wel te verſtaan is datſe hen vaſt maakten by 't Huis *ter Hert*; want die van *Amſterdam* op deſe tijdt ſtaken ook den Dijk by dit Huis door, en quamen met 33. Schepen en 7. Galeijen in 't H*arelemmer Meer* , om hen volkomen meeſter te maken, gelijk geſchiedde. Nu hadde de Prins ook wel hondert Schepen op de Meir, maar de vijandt wierdt 'er te machtig , en moſten te rug keeren, waar door weinig voorraadt inne kond' gebracht werden. Als nu die van de Stadt vernamen de overwinninge der *Amſterdammers*, en nederlage van des Princen zijde, dat onſe Schepen en Galeijen in de vlucht geſlagen, en wel 21. genomen waren, ſtonden ſe ſeer beteutert; noch meer, als de Schans op de Meir-kant na drie ſtormen ingenomen was, en zy ſoo van alle zijden den toevoer afgeſneden: waar over die van buiten hen toe-riepen , datſe de Stadt ſouden overgeven, want voor hen was 'er geen uitkomſte; en of men hun al te met door Duiven vertrooſten, ſchoon ſe

Hertig genoeg waren, ſoo moſten ſe hun doch met Katten, Honden, Lijnzaat en Hennipkoeken, Oſſen en Koeijen-huiden behelpen, waar door veel van honger ſtierven. Nu ſoo hadde *Dirk van Sonoy*, omme de vijandt wat werk te berokken, en de onſe meerder vryheidt te geven, op 't *Harelemmer Meer* (eer dat het noch ingenomen was) met veel Schepen en 800. Soldaten en Delvers hem na de *Diemer-dyk* begeven, daar hy ſich in der yl tuſſchen een Sluis begroef, beſtandig tot tegenweer; maar alſoo hy den veertienden om meerder hulp na *Edam* reisde, liet hy aldaar vijf Galeijen, drie Boots en eenige Krap-ſchuiten tot hunne beſcherminge; doch die van *Amſterdam* overvielen hun onverwacht op 't lijf, namen hun af drie Boots en twee Galeijen, en, hier door gemoedigt, omſetteden zy de Schans, die mannelijk wierde verdedigt. *Sonoy*, met veertig Schepen in der yl verſterkt, ging den ſeſtienden van Maart wederom recht op den Dijk aan, waar door de *Amſterdammers* de vlucht namen; maar alſoo ſe met veele Schepen wierden onderſtut, raakten ſe eindelijk de overhandt te krijgen, en de Staatſche vluchtten met hunne Schepen

pen na den Waterlandtſchen Dijk. *Jan Taamſz. Schaft*, Kapitein van de groote Galeije van *Hoorn*, kapte die in 't geſichte des vijants in de grondt; eenige van de vervolgden wierden genomen, en 't volk te lande nagejaagt. *Ian Haring* van *Hoorn* ſtondt op een plaats van den Dijk, en hieldt den vijandt een wijl ſtaande; maar alſoo men te fel op hem aandrong, ſprong in 't Meer, en ſwom te lande, ſonder van eenig Roer getroffen te zijn. Eer de Schans verlaten was, had *Sonoy* de vluchtende Schepen by-een verſamelt, en noch veertig daar by gevoegt, die, onder de Vice-Ammiraal *Pieter Franken*, nu vaerdig zijnde, de Schans alrede verlaten, de *Amſterdamſche* Vloot tot aan de Palen vervolgde. De Staten van Hollandt en de Prins, die ſoo ſeer over *Haarlem* waren verlegen, koſten noch geen beter ontſet beoogen, als de verſeekeringe van de *Diemer-dyk*; waar over *Sonoy*, om de voorige misſlagh te vergoeden, die met gewelt hervatte: het welke hem met kleen verlies gelukkende, wederzijds drie Schanſſen opwierp, makende een door-ſnijdinge in de *Diemer-Meir*. Die van *Amſterdam*, hier door geknelt, brachten Galeijen en Schepen op de

Meir, ſoo deden ook die van *Noordt-Hollandt*, om alſoo den toevoer, die men op *Haarlem* dede, af te ſnijden, daar vreemde ſchermutſelen ommegingen. De *Noordt-Hollanders* hadden van door den *Diemer-dyk Ouder-kerk* ingenomen, daar die van *Amſterdam* terſtondt vijf Vaandelen Spaanjaarts na toe ſchikten, die door een hinderlage meeſt verſlagen wierden, ſoo dat 'er naauwlijks tien af quamen; en alſoo d'onſe daar omtrent wel veertien Vaandelen by den anderen hadden, hoopte men hier door 't beleg van *Harelem* te ſchorten; maar de Stadt lag al op 't gijben. Middelerwijlen rees 'er een rumoer onder ons volk by *Nieuwer-ſluis*, en groot ongenoegen over *Sonoy*, die, van wegen zijn eerſte tocht op de *Diemer-dyk*, in groote verachtinge quam, en daar over beſtraft wierdt. Hy is niet te min van de Prins in zijn Gouvernement beveſtigt, met onderſtutting van *Boiſot*, en drie Raadts-heeren.

Siet, waarde vrundt en vriendinnen, na veele uitmergelinge der Stedelingen van *Haarlem*, en dat 'er geen ontſet meer te beoogen was, moſten zy hun op genade en ongenade opgeven den 12. van Julius, daar grouwelijk tegens de Sol-

daten,

daten, en eindelijk ook tegens de Burgeren gehandelt wierd, waar van breed te lesen is by *Ampsing*, in zijn Beschrijvinge van *Haarlem*, dat een mensch erbarmen doet daar aan te gedenken. Alsoo nu de Staten seer bevreest waren dat den zegevierenden vijandt *Alkmaar* soude aantasten, desgelijks *Saardam* en de bygelegene Dorpen altemaal in zijn gewelt krijgen, hebben door *Carel Boisot* (namaals Ammiraal van Zeelandt) *Alkmaars* Vesten aangevangen te verbouwen, het welke in desen noodt een groot werk geweest soude hebben, dan het ging slappelijk voort, en wierd 'et by dese verandering gestaakt, daarom veele ter Stadt uitvluchten. De Staten van Noordt-Hollandt deden ook door *Sonoy*, omtrent *Saardam*, by 't *Kalf*, een plaatse affien, om een groote Schans te doen maken, op dat den vijandt, *Haarlem* bemachtigt hebbende, niet geheel meester in dien hoek soude werden. Hy liet hem voeren in de *Zaan*, van d'eene plaats tot d'ander, en vondt achter na een seer bequamen uithoek, wiens gelegenheidt uitter naturen stark was, daar hy door *Lambert van Griethuisen* de grondt dede afsteeken, de Huislieden om te delven en graven opboodt, Tim-

mer-lieden, Smeden, en diergelijk beſchikte, en voorts Soldaten tot hunne beſcherminge beſtelde, onder *Pieter Verbrugge*; leggende tot *VVormer* een achterhoede onder den Hopman *Titus van Hettinga*, die ſomwijlen verwiſſelt wierden, als 't blijkt by dit geſchrift: Noch heeft de ſelve Hopman *Pieter van Brugge* aan den Hopman *Titus van Hettinga* verſcheide wiſſelingen gedaan, voor yder veertien dagen eens, gedurende de tijdt van ſes weeken, ſoo na het *Kalf* trekkende, als van daar wederkomende tot *VVormer*, hebben met hen volk nu en dan een dagh op der Huislieden koſten gelegen, genietende van de Ingeſetenen het behulp van over en weder ſchepen, loopende tot de koſten van tweehondert gulden, ſulks na ook meer gebeurt is. Nu wierde de Schans met ſes punĉten gemaakt, lach met de eene hoek op de *Zaan*, met de andere op de *Poel*, en aan de landt-zijde warender twee grachren om geſchooten, de binnenſte ſeer wijdt en diep, de buitenſte had veertien voeten, op de Cingel was een Contre-ſcharp, van omtrent vier of vijf voeten boven 't May-gras, de Brugge was met een kromte geleidt na een klein Poortje, binnen in waren vier rijgen

rijgen huisen, in 't midden was begonnen een ronden Tooren, om 'er een klok by gelegentheidt inne te doen hangen, nu alrede ses voeten hoog, soo dat hy groot en sterk gemaakt wierdt, aan de waterkant met sterke palen beset, en boomen om 'er door te varen versien, het welke namaals een goede vertrek-plaats geweest is voor de vrybuiter Galeijen en Schepen. Het werk wierde seer be-yvert; want soo 't uit 'et voorige te bespeuren is, soud 'er na ses weeken tijdts *Pieter Verbrugge* al in gelegt zijn geweest, met zijn Vaandel Soldaten, nevens noch een Vaandel onder Hopman *Louwyn*; doch *Verbrugge* was Commandeur voor een goede wijl. In 't begin van 't maken van dese soo heerelijke Schans, waren de vijanden van den *Dam* tot *Saardam* op de been, om den voortgang te beletten, wetende dat de selve hen te seer op de neus soude leggen, en in dwang houden. Gekomen zijnde omtrent het einde van de *Noord*, daar de Huisluy (by een Sluis in de *Schinkel-dyk*) een borstweeringe gemaakt hadden, om een haastigen overval te keeren, versien met musquetten, kruit en kogelen, wierden de Spaansche een goede wijl opgehouden; de vijandt

ſloopte Deelen uit de huiſen, leiden die over de Slooten; en, van achteren met meerder volk geſtijft, dreven de Boeren eindelijk op de vlucht; maar alſoo de onſe, die op 't *Weiver* en op 't *Kalf* lagen, (door een gracht afgeſneden van de gemeene wech) in 't begin door 't geluidt der muſquetten, en den rook gewaar waren geworden, dat 'er onraadt was, ſoo hebben ſe hun ge-ylt, en zijn de vijanden overkomen, met ſoodanige ſnelligheidt en moedt, datſe die weder te rug dreven, en over de borſtweeringe na den *Dam* vervolgden, waar over eenige doodt bleven: het heeft my *Cornelis Gerrit Franſz.* ſelver verhaalt, op wiens landt de Schans werde gebouwt, dat hy eenen *Jelle* (zijnde Veltwuiffel) ſag, met een groote raſſigheidt voor d'andere de vijandt onderloopen, eenige ombracht en plonderde, ſpringende eensgangs over de gracht van de gemelde borſtweering tot de vijandt in. De Soldaten, geſtijft by eenige Huislieden, hadden ſe meeſt al omgebracht, indien ſe niet haaſtig genoeg na den *Dam* gevlucht waren. Zy hebben de borſtweeringe tot een bequame Schans vergroot, de Buren daar omtrent met geweer en andere nootdruftigheden verſien,

sien, soo datse namaals beter beschermt zijn geworden, en de huisen aldaar zijn in den Oorelog ongeschendt gebleven. De Spaansche aan den *Dam* hebben hun mede tot meerder tegenweer bereidt, en hen desgelijks seer versterkt; want boven de Schanssen of vastigheden die se hadden op den *Dam*, leiden se een groote Schans op de mondt van de *Braak*, by 't gat van de Sluis, die wel eer aan de Oost-zijde in den Dijk placht te leggen: in dese Schans lagen twee Vaandelen Walen, ten tijde doen onse Vrybuit-schuiten met de groote Convoijer met geweld 'er door-drongen, en na *Wormer* quamen. Tegens dese over (op de Worf van *Pieter Ysbrantsz.* in 't begin van de *Horn*) was ook een vastigheidt gebouwt, en van d'een tot d'ander Schans over de *Zaan*, een ofte twee rijgen palen geslagen, versien met een Boom en een Wachthuis. In de achter-*Zane* was een Schansse op eenige riet-boortjes, en twee groote Schuiten met volk beset; desgelijks lach 'er een vastigheidt op de grondt daar de nieuwe Kerk tegenwoordig staat, en omtrent daar tegens over op de *Schinkel-dyk* een Schansje, en alle dese drie over de *Zane*, met twee Boomen

men aan malkanderen geslooten, versien met veel volk, om de onse te water en te lande te weeren datz'er niet voorby komen mochten. Ik vinde in een reekening dese woorden: *Jacob Teuwesz.* gegeven vier gulden van yserwerk, dat hy gemaakt heeft (neffens *Barent Smit*) aan de Schanssen en aan de Boom die buiten den *Dam* was by de Horn. Desgelijks vind' ik dit bescheidt van de Schans op 't Kalf, *Yf Pietersz.* en *Pieter Dirksz.* bekennen ontfangen te hebben, uit handen van de Schepenen van *Graft* en *Ryp*, de somma van vijftien gulden, uit oorsake van seekere onkosten, gedaan van een Schans, op 't aantimmeren, yserwerk en Schanssers, beloovende de selve te brengen aan Hopman *Pieter Verbrugge*, &c. Van verscheide inlegeringen, namen der Hoplieden, leeninge, en servisie-gelden, heb ik de uitschriften by my, onnoodig hier by te doen; alleen staat te letten hoe dat ons Dorp aan d'eene plaatse voor de Spaansche volkeren soo vast gemaakt was, dat 'et een geheel Leger hadde konnen af-keeren, en aan d'ander plaatse met een soo sterken Schansse van wegen de Staten versien, dat die byna onwinbaar scheen, en ook nooit ge-

gewonnen is, ſchoon van achteren en van vooren van den vijandt wel beſet, waar uit nooit anders te verwachten is geweeſt dan een hevigen Oorelog aan beide zijden.

Men heeft in deſe tijdt, en van Staten wegen, *Purmerent* (dat een open Vlek was) met wallen en grachten verſien, om, des noodt zijnde, eenen haaſtigen aanval tegens te ſtaan; tot dien einde moſten de omleggende Dorpen volk beſchikken, omme aldaar te arbeiden. In een reekeninge van het Dorp *Graft* ſtaat: Tot de vaſt-makinge der Stede van *Purmerent*, hebben die van *Graft* in 't werk van de Schanſſers geweeſt een-en-dartig dagen met 150. man, daags ſes ſtuivers, bedraagt aan gelt 1395. gul. En hebben voorts de reſte van den aard-wal twaalf voeten hoog te maken harent wegen beſteet voor 375. gulden, ſoo dat 'er ook groote koſten by de Dorp-lieden gedaan wierdt, om *Purmerent* te beveſtigen, het Vaderlandt ten beſten, als 't daar na wel bevonden is. Het was ſeer van noode geweeſt *Alkmaar* deſgelijks verſterkt te hebben, want de vijandt daar zijn oogen na toe wende, en de Prins had al lang voor de Stadt bevreeſt geweeſt, des hy met alle

alle vlijt behertigde om *Alkmaar* te verſeekeren, dewijl hy van gevoelen was 't hun eerſt ſoude treffen. De Prins had Jonker *Jacob Kabeljau* belaſt dat hy 't Stadthouderſchap aldaar ſoude aanvaerden, 't welk die van *Alkmaar* weigerden, en hy hun daar tegens dreigde; en niet tegenſtaande de Prince ſchreef datſe zijn Vaandelen ſouden innemen, wierd 'et niet te min by de Vroedſchap afgeſlagen, met veele omſtant van redenen, ſchreven evenwel aan *Sonoy*, die noch op den *Diemer-dyk* lag, dat hy met zijn volk 't Leger by *Egmondt* en *Heyloe* wilden verſterken, om het Noorderquartier te beſchermen. Hier by kan men verſtaan dat ons volk omtrent *Egmondt* een Leger hielden, om des vijands voornemen tegen te komen; ſulks blijkt ook uit een reekening van den 18. Maart, 1573. daar die van *Schermer* opbrachten 64. guldens, voor de huur van vier wagens, tot behoef van 't Leger, weſende tot *Egmondt*, belaſt by zijn Exellentie, als 't bleek by de quijtſcheldinge, alſoo die van *Graft* en *Ryp* mede gedaan hebben; daar benevens moſten ſe den derden man ſenden tot *Egmondt*, volgens deſe woorden: *Ik ondergeſchreven bekenne mits deſen, ont-*

fangen

fangen te hebben van de Gemeente van Graft *en* Rijp, *ter cause van haren derden man tot de een-en-dertig mannen, voor een maandt den 2. May 36. guld. 5. stuiv. 12. pen. den 21. dito 60. guld. den derden Julius 89. 14. 4. is te samen de somma 186. gulden. Anno 1573, op den Kasteele tot* Egmondt. DIRK OLYSZ. Nu hadden die van *Alkmaar* hen gaerne van Kooren, Mout en andersins, willen versien, als dan hadden se beslooten de Stad met goedt en bloedt voor te staan; middelerwijlen quamen de Spaansche met 300. paerden en 2000. te voet voor *Alkmaar*, daar men noch des Princen Vaandels weigerden in te nemen; doch men liet *Ruichhaver* en eenige Kapiteins 'er binnen; en soo men in den Raadtslach lang draalden, sprak *Ruichhaver* seer vergramt, datse hen met korte woorden moſten verklaren, wat se wilden doen ofte laten: waar op Burgermeester van *Teilingen* antwoordde, Ik wil met den Prins en de Burgers leven en sterven: en, met *Ruichhaver* van 't Raadhuis gaande, wierdt van een grooten hoop Burgers met Bijlen, Houwelen en anders gevolgt, die, de *Vriessche Poort* opbreekende, 't volk van den Prince inlieten, de welke terstondt door de Kennemer-

nemer-Poort tot den Spaanjaarts uitvielen, waar door de ſelve 't beleg wederom opbraken, en na *Haarlem* trokken, brandende onderwegen eenige Dorpen af, ook *Akerſloot*, van daar het Vaandel van Hopman *Pieter* van der *Hoef* tot *Wormer* gekomen is, verteerende in vier dagen (tot laſte van den Huisman) drie-hondert gulden. De Spaanjaarts, tot *Haarlem* gekomen zijnde, begoſten gelijkerhandt om hunne betalinge te muiten, dat de ſake der Spaanſche vry wat verachterde.

Aan den *Sanerdamſchen Dam* lag een Spaanſch Kapitein, genaamt *Mayvogel*, een rappe gaſt, die de Boeren van *Weſt-zanen* ſeer quelde, en veel gevangen (uit 'et Veldt datſe gaerne Akkeren of bouwen wilden) na *Saardam* bracht, perſte hen dan een groot rantſoen af. De Vry-buiters van *Weſt-zanen* namen eens voor, hem mede een trek te willen ſpeelen, quamen met hunne Roei-ſchuiten tot in de Noorder-watering, (noch een gedeelte zijnde van des Heeren van *Zaandens* Vyver) niet wijdt van *Saardam*, daar ſe achter eenige rietboortjes en ruigte leggen bleven; zy ſonden een deel Boeren met ſchop en ſpade voor uit, die de maniere maakten om te ſpitten

ten en delven. Wel haaſt wierdt 'et beoogt by de Soldaten aan den Dam, en *Mayvogel* aangeſegt, die met noch achtien waaghalſen in een Roey-ſchuit daar na toe ylden; de Boeren namen axkax de vlucht met hunne Praamkens, heel verbaaſt en beteutert, zy wierden byna achterhaalt tot aan onſe Vry-buiters, die uit hunne achterlagen rijſende, den vijandt invoerden, ſloegender ſeventien van doodt, verſchoonden eener, om dat hy te vooren tot de verloſſinge van Kapitein *Klaas Cornelis Symes* veel gedaan had; *Mayvogel* was den dans ontſprongen, en liet namaals de Boeren van *Weſt-zanen* meerder in vreê; want, als men ſegt, *het verbrande kindt het vyer vreeſt*. Om dat ik hier vermelding doe van *Klaas Cornelis Symons*, en zijn ontſlaking uit de gevangenis, ſoo weet dat de Vry-buiters op het *Ye* een goeden buit-ſchip genomen hadden, het welke zy tot omtrent *Nauwerna* ſochten door te brengen; doch alſoo de doorvaart recht droog genoeg was, ging het langſaam toe. De vijandt, die tot *Aſſendelft* lag, dreigden hen te willen bykomen, om den buit t'ontjagen; zy deden hun beſt, maar wat ſe arbeiden holp weinig, alſoo de *Aſſendelvers* haaſtelijk aanquamen,

men, met twee Vaandelen wel-gemoede *Walen*, en de Vry-buiters wechdreven, en 't Schip met de goederen ſelver tot *Aſſendelft* brachten. Dit ſeer euvel genomen zijnde by gemelde Vry-buiters, konden ſe hun ſchade niet verkroppen, en waren niet wel genoegt op Kapitein *Klaas Cornelis Symons*, dewijle hy hun als gedrongen hadde, dit en niet beneden *West-zaner Overtoom* door te varen, deshalven hy hun te vreden ſtelde, en moedigde om een ander Konvoijer met eenige Soetelaren aan te taſten, die alrede van *Amſterdam* op komende wegh waren: zy voeren van den *Overtoom* regelrecht op den vijandt aan, dan 'er ſtondt een ſchielijken ſterken windt op, die de *Holleſloot* ſeer aan 't hollen maakte, oorſaak datſe niet aan boordt en koſten geraken, en den Konvoijer daar op met ſterk ſchieten een ſnellen vaardt maakte, beſchermende de Soetelaren; de Vry-buiters verſtroiden van malkander, de achterſte quamen met ſtark roeijen weder aan den *Overtoom*, en aan den Hoorn, om 't lijf te bergen; maar Kapitein *Klaas* verviel met zijn Roey-jacht tegens *Sluis-oort* aan, daar eenige Spaanjaarts hun verſchuilt hadden, geraakten met zijn volk in de klem: hy had 'et byna

na ontvlucht, dan wierdt in een modderige dellinge beset, zijn volk doodt-geslagen, hy gevangen na den *Dam* by de Spaansche Overste gebracht. Soo haast nu de andere Vry-buiters, die t'huis gekomen waren, vernamen hoe 't met de voornoemde Kapitein en zijn volk afgeloopen was, schreven se naar *Saardam*, aan die aldaar leggende Officieren, dat soo wanneer hunne Kapitein aan lijf of leven eenig leedt aangedaan wierdt, datse als dan alle de geene diese krijgen konden, desgelijks souden doen. Niet te min eenige wildender mede deur; andere, hebbende geleert wat 'et radt van den Oorelog is, en wetende hoe veel Spaanjaarden, by hun nu en dan gekregen, met grooten rantsoen bevrijdt waren, soo dat ook veele Soldaten voor de selve baden, wierdt hy voor een goede rantsoen los gelaten. By de zijne gekomen zijnde, heeft veel wonders uitgerecht, en onder allen ook dese, hy socht zijn schade wederom te verbeteren met 'et rantsoen van een Oversten die tot *Amsterdam* lach, daar hy wel eer Visch aan verkocht had, ofte een ander die hy best krijgen kond, en ging 't aldus toe: Zy bequamen een Visschers Schuit, die wy Drijvers noemen,

men, en van de *Zuid-dyk* tot *Saardam* op het *Ye* veel uit visschen voeren; hier in stelden se eene als een Visscher en d'ander als zijn knecht, schijnende of se van 't visschen quamen, hebbende een goede zoode gevangen, die in een groote tobbe met water albereedt stond, daar van noch sommige in de houwer swommen, twee ofte drie andere tobbens, niet van de minste, daar twee of drie man met hunne wapenen onder mochten sitten, warender over gestolpt: men had wel op 't *Ye* gelet, dat 'er een harde vloedt ging, en men voer na middernacht van *West-zaner-Overtoom* af; in den morgenstondt, komende dicht onder *Amsterdam*, wierden de netten ingehaalt, en hen gevraagt van waar? antwoordde de Schipper, van *Saardam* op de Zee-dijk, (nu saten se daar op veilige waarnis) wy hebben de gansche nacht gevischt; en de vangst, vraagden se weder? Die is, Godt dank, wel, doch wenschten meer; daar op een Overste hem met een Schuitje aan boordt dede setten. Als hy nu in de Drijver was, leiden se de riemen in, lieten de Schuit met de vloedt te rugge drijven, gelijk of se daar niet op en achtten; de Schipper was besich met de

de Visch te laten sien, en met 'et een en 't ander mijn Heer soo lang op te houden, tot datse buiten 't schoots van de musquetten waren, doen rees de lagen van onder de tobbens, namen hem gevangen, en, alle riemen uitgelegt, maakten sulken voortgang, datse in korten tijdt aan *West-zaander Overtoom* quamen; men schoot wel na hun, maar eer men gereedt was waren se een goet stuk weegs wegh; kregen van den Oversten een groot rantsoen, daar se hun lustig mede maakten.

Het is wonder wat dese lieden niet dorsten bestaan, seide *Russellania*; my dunkt datse byna een roof van voor de Hel gehaalt souden hebben, schoon het hun altemet seer opbrak. Het is alsoo, seide hy; maar wy willen ons keeren na *Alkmaar*, waar de meeste omleggende Dorpen, op-ontboden om de Stadt te versterken, alrede gekomen zijn; want na dat *Alkmaar* van de Spaanjaarts ontledigt was, maakten se terstondt gereedschap tot rechte tegenstandt, koften allerleije voorraadt tot koste van 't gemeen. In een schrift van *Graft* en *Ryp* bevind' ik, dat Jonker *Kabeljau* aan hen-lieden Commissarissen gesonden heeft, datse mosten komen met een

goet

goet getal volk tot *Alkmaar*, gelijk ſe gedaan hebben met 150. man, die aan de Veſten arbeiden de tijdt van twaalf dagen, noch voor hun part aan de beſtede werken betaalden 380. gulden, en voor het diep-maken van de grachten met Pramen 89. 10. ſtuiv. daar benevens voor 't opwerpen van de Schans by de Ton, aan de *Schermer*, en naderhand hem weder te ſlechten, 200. gulden; die van *Ooſt-zanen*, *VVeſt-zanen*, *VVormer* en *Jiſp*, dewijl ſe in hunne eigene plaatſen ſchanſſen moſten, brachten een groote ſomme op tot het ſterk-maken der Stede van *Alkmaar*, het welke haaſtelijk weder belegert wierdt by Don *Frederik* met ſeſtien duiſent mannen; binnen de Stadt waren doen wel 1300. weerbare mannen, en 600. Soldaten, onder *Jacob Kabeljau* als Stadthouder, die de Burgers dapper tot wederſtandt (van *Alva*) moedigden, hun het dooden en moorden van ſoo veel duiſent zielen te binnen bracht. De Soldaten die aan de *Schermer* Ton lagen, verlieten hunne Schanſſen uit al te groote vreeſe, waar door ook 't eigen Vaandel van *Ruichhaver* niet in de Stadt geraken koſt: de Dorp-lieden aan de water-kant met hunne Schuiten by de Ton varende, heb-

hebben de Schans geslecht, op dat 'er de vijandt geen voordeel met doen sou, als uit 'et voorverhaalde van *Ryp* en *Graft* wel blijkt. De Burgeren wierden verschrikt, om datse weinig ontset beoogden; te meer veel flauwhertige van meeninge waren, men behoorde alles wat lief en van belang was op te hemelen, en de Stadt te verlaten; en of wel *Sonoy* hun door brieven vertrooste, soo had 'et weinig om 't lijf. *Sonoy* beyverde het zijne soo veel hy konde, en deed' overal byna Schanssen leggen, tot *Saardam* op 't *Kalf* was de groote Schans in den voortgang; wijders wierdt de *Galgdyk, Reeker-dyk, Heer Huigen-dyk, Krabbe-dam*, en *Schoorel-dam*, beschanst. Don *Frederik* beyverde zijn begravingen, waar toe hy driehondert Burgers van *Haarlem* ontboodt, die voor in de spits mosten delven; men eischte met schoone beloften de Stadt te vergeefs op. Als se nu met twintig grove stukken eenige duisent schooten hadden gedaan, hebben se aan de Vriessche Poort en aan den rooden Tooren meer dan drie uren gestormt, met grooten moedt; maar zy zijn met sulke dapperheidt afgeslagen, soo door 't werpen van grouwelijke vyeren, brandende reepen, Pek-

kranſſen, ſiedend' Kalk-water, en met ſteenen, dat 'et verwonderens waerdig was; de vrouwen waren ſoo moedig als mannen, die alles met grooten yver aandroegen: en al hoewel den ſtorm driemaal met verſch volk wierde aangevoert, ſoo moſten ſe evenwel deinſen. Daar na ſtelde men een ſtormbrugge op Wijn-vaten toe, waar mede ſe ook op den rooden Toorn ſchrikkelijk aanvielen, en alrede hunne Vaandels aldaar lieten vliegen; nochtans vermocht der weinige Burgeren eendracht ſoo veel, datſe hen daar van mannelijk afdrijvende, zy hunne ſtormbrugge moſten nalaten, alwaar wel duiſent wierden verſlagen, daar de vrouwen hare voorige dapperheidt trouwlijk deeden blijken: ook hadden die van 't Eilandt *Schermer* met hunne Schuitjes vol volk hun beſt gedaan, den vijandt van de *Schermermeer*-kant af-breuk te doen. Die van de Stadt hadden omtrent veertig, ſoo Burgers als Soldaten, verlooren. En of de vijandt wel door 't dapper ſchieten hunne ſtormbruggen wederom ſochten aan de Stadt te brengen, ſoo ſchooten 'er die van de Stadt eene aan ſtukken, en kregender een in de Stadt, waar over mannen, vrouwen en dochters, yder op

zijn

zijn oort, met allerleije krijgs-geweer, en Helſch vyer, op hunne komſt vaerdig ſtonden, die, als nu gehardt, de vreeſe hadden wech-gedreven. *Frederik*, overwegende de moedt en eendracht der Burgeren, ſiende de Sluiſen veel water toebrengen, hoorende dat men de Zeedijken ook deur-ſteeken wilde, verlieſende zijn beſte Soldaten, vindende de levende onwillig, wierdt vol vreeſe, geboodt den aftocht, en volbracht ſe, latende *Baldeus* de beſtieringe van 't Leger, en quam by zijnen Vader tot *Amſterdam*.

Men dede doen wijders deſe omleggende plaatſen ſeer verſterken, ſoo met volk als met nieuwe Schanſſen, en was *Boſſu* middelerwijlen van de Noordt-Hollanders gevangen genomen, in de ſlach op de Zuider-zee, dat de onſe vry wat vermoedigde: leeſt van deſen handel in de Beſchrijving van H*oorn*, by *D. Velius*. Haaſtelijk daar op vertrok Duc *d'Alva* van *Amſterdam*, ſiende dat hy ſeer in den haat gekomen was, en in zijn plaats quam Don *Louis* de Requeſens, tot een Landt-voogt, van wegen Spaanje. De Volmachten van Noordt-Hollandt beſlooten op dees tijdt, dat de Schepen van Oorelog (ſeer geram-

poneert in de ſlach tegens *Boſſu*) weder toegetakelt ſouden werden, en wel uitgeruſt. Wijders ſoud'er beter ord're en krijgs-diſcipline gehouden werden, verdeilende de twee Regimenten, tot Hoorn twee Vaandelen van driehondert koppen; tot *Alkmaar*, *Enkhuiſen*, *Memelik* en *Edam*, elks diergelijke twee; tot *Munnekendam* en *Purmerent* elks een; tot *Purmerlandt* en *Ilpendam* elks een; tot *Krommenye*, *Krommenyer-dyk*, *Wormer* en *Weſt-zanen* vier; dit wierdt alſoo gedaan. Doch ik vinde in de lijſte van Inlegeringe dit beſcheidt van wegen de verſterkinge, Hopman *Hans van Keulen*, gelegen op *Knollendam* in den Maant Octobris, Ao. 1573. in Novembris tot *Weſt-zanen*; voorts heeft Hopman *Schetter* in November tot *Weſt-zanen* geweeſt veertien dagen lang, op des Huismans koſten, anders hebben ſe hem twee weeken zijn ſerviſie betaalt, en van wegen de Staten hem by leeninge betaalt 3300. gulden. Hopman *Coenraat* van *Steenwyk*, in den Maant November, lag tot *Weſt-zanen* op des Huismans koſten vier-en-twintig dagen; deſgelijks Monſieur *Legarde* met zijn Familie in de ſelve Maant drie dagen. *Joachim* van *Sittert* in de banne van *Weſt-*

zanen,

zanen, met zen Vaandel Soldaten, seſtien dagen. *Nicolaas Ruichhaver* in de Maant van December lag op *Wormerveer* met zijn Vaandel knechten, en was doen ſe *Krommenye* innamen; het welke op deſe wijs toeging: Hopman *Niclaas Ruichhaver* en *Coen van Steenwyk* wierden met hunne Vaandelen na *Krommenye* geſchikt; de vijandt, die tot *Aſſendelft* lag, wierdt 'er van gewaarſchouwt, en meenden voor de onſe gereedt te weſen; maar ſoo ſe elk om andere voor te komen hen ſeer ylden, quamen d'onſe omtrent een vierendel uurs vroeger, en hadden 't Dorp al in eer den vijandt daar quam. Hier geviel een ſware ſchermutſelinge, duerende recht van na de middernacht, tot dat 'et licht dagh was: op welke tijdt de onſe, die 't voordeel van de huiſen hadden, de vijandt in de vlucht kregen, en vervolgden hem een goet ſtuk na *Aſſendelft* toe, daar veel van de zijne bleef. Zy hebben hun daar eenigſins verſchanſt, en wierd van *Coenraat* met zijn volk beſet. Onlangs 'er na wierdt *Ruichhaver* van hier gelicht, en tot *VVormer* gelegt; Monſieur *Legarde* was een veertien dagen of daar omtrent te vooren tot *Krommenyerdyk* gekomen, om dat te verſterken:

die van *Assendelft* hebben de Spaansche daar tegens met Schanssen en volk versien. *Louis*, des Konings Landt-voogt, sondt recht na Nieuwe Jaar 1574. omtrent drie-duisent nieuwe knechten, soo Walen als Duitschen, op 't aanhouden van die van *Amsterdam*, in Waterlandt, en meest tot *Assendelft*, daar se het meerendeel van de Winter bleven, tot groote vreese van de byleggende Dorpen; ook socht hen den *Baron* van *Chreveaux* een bangte aan te brengen, met zijne dreigementen en *600*. Walen op nieuw toegebrocht, hem selven noemende Gouverneur van *VVaterlandt*, seggende die ongenadelijk te willen handelen, die hen onder de genade des Konings niet gekeert zijnde, by hem gevangen wierden.

Och, seide *Dorothea*, hoe benauwt moeten de Ingesetenen van *VVormer*, *Jisp*, *Oost-zanen*, *VVest-zanen*, &c. geweest zijn, daar hun sulken gewelt over quam, om alles te verderven en te dooden. Het liep, seide hy, daar mede slecht genoeg af. Hoe, konden se desen vijant niet weeren? vraagde *Russellania*. Hy antwoordde: Zy hadden daar groote hoop toe gehadt, maar mosten eindelijk van huis en have vluchten, en veel het

het met de doodt bekoopen; de winter was heel ſacht geweeſt, en had weinig of geen Ys gemaakt, en was op die tijdt het groote voornemen van *Louis* belet; want hy hadde de Paerden met ſcharp beſlagen, en ſoo in den *Hage* als elders vierhondert nieuwe Ys-ſleden doen maken, behalven de geene die men 's jaars te vooren over-gehouden hadt, noch meerder in 't getal als de nieuwe; doch zy quamen van de ganſche winter niet op 't Ys. Maar, Godt betert, half February begon 't vry wakker te vrieſen, en bracht ſoo veel by, dat men de binnewateren te voet bequamelijk konden over-gaan. Dit nam de voornoemde Baron waar, en heeft den negentienden, 's morgens heel vroeg, zijn volk, by de vijf-hondert ſtark, van *Aſſendelft* na *Krommenyer-dyk* geſonden, om de Schans, aldaar by *Legarde* gemaakt, en by Hopman *Aecker* van *Edam* beſet, te verraſſchen en inne te nemen. *Aecker*, 't gerucht van 't aankomende volk vernemende, ſtelde hem wel drie uuren tegens de vijandt met een leeuwen-hert te weer, ſond een bood' aan *Coen* tot *Krommenye*, doch quam te laat, alſoo d'onſe van achteren noch wel ſes of ſevenhondert (die van *Uit-geeſt* quamen)

waar te nemen hadden, en ſoo op de vlucht geraakten, konnende met nauwernoodt wech komen na *Knollen-dam.* Den Baron nam doen voorts *Krommenye* mede in, daar de Toorn en Kerk door hun eigen vuur verbrandde. Die van *West-zanen* hadden twee Vaandelen Staten beſettinge in, onder den Overſten *Broekhuiſen*; zy waren door deſen inval ſeer verbaaſt, en maakten gereetſchap om te vluchten; doch *Broekhuiſen* beletten het, ſeide de plaatſe wel te ſullen beſchermen: niet te min trok hy des nachts na *Hoorn* toe, om, ſoo hy by de zijne voorgaf, leeninge, kruidt en lonten te bevorderen. De vijandt, verſterkt met nieuw volk van *Aſſendelft*, ſetten het regel-recht op *West-zanen* aan; ons volk ſtelden hun by de Kerk in ſlach-ord're, maar eer die by hen quam, waren ſe al na het *Kalf* geweeken over 't Ys: hier door liepender veel Huislieden in de klem, verlieſende hunne meeſte goederen. Een Jongman was 'er onder allen, die, beſorgt zijnde voor zijn oude Moeder, welke niet gaan kond', de ſelve op een Berry ſette, en langs 't Ys tot *Hoorn* voor de Weſter-poort ſleepte, tot verwondering van alle die 't aanſagen. Tot gedachtenis van deſe

daadt

daadt heeft de Magistraat van *Hoorn* hem ter eeren doen uithouden in een Balk aan de Wester-poort; *D. Bergius* onsen vriendt maakte ons dit Vaersje daar op,

Raad! wiens eer 't Vaderlandt meer dienen sal tot baken?
Of deses Soons? die dus zyn Moeder vrydt uit moordt:
Of onse Vaderen? die 't Spaansche juk verbraken:
Of deses Raadts? die dit tot spoor stelt aan dees Poort.

Het is voorwaar, sei van de *Sed*, een sonderling voorbeeldt, dat mach Vader en Moeder eeren heeten, en heeft Hollandt hier inne te roemen; ja kan in de schale leggen tegens de twee gebroeders van *Sicilien*, die hunne oude Vader en Moeder op hunne schouderen droegen, uit de Sulfer-vlam en stof van den Berg *Æthna*, doen 'er duisenden van menschen ommequamen; desgelijks mogen se hem stellen in vergelijkinge met den getrouwen *Eneas*, die zijn ouden Vader *Anchisis* op zijn schouders wech-droeg, en verloste uit den *Trojaanschen brandt*, en uit de handen der verstoorde *Grieken*. Sulks is ook wel by u aangemerkt in het

Treur-ſpel van uwen *Bataviſchen Æneas*, die gy noemt een GETROUWHEITS VOORBEELDT. Om onſe vertellinge te vervolgen, ſeide hy, (te weten *Ambiorix*) de Hoplieden deſer blode haſen wiſten by *Sonoy* deſe ſchandelijke vlucht noch een kleurtje te geven; doch Jonker *Hendrik van Broekhuiſen* wierdt ontboden by de Staten op 't Raadthuis tot *Hoorn*; koomende omtrent de plaats, daar een deel Burgers by den anderen waren, die de Dorpen in brandt hadden ſien ſtaan, deſe riepen hem na, Hang op den voorlooper, den ouden dief; des hy, vergramt, van leer toog. *Oudt Harmans*, een van de Schutters, ſloeg hem met 'et plat van den Degen dat hy ter neder ſtorte, en verwondt wierdt; ja 't en had geweeſt de Magiſtraat hem op het Stadthuis gekregen had, de omſtanderen ſouden hem doodt-geſlagen hebben. Van de Heeren gevraagt, waarom hy gevlucht was? antwoorde, hy quam om leeninge, hy had noch kruidt, noch lonte; en als men antwoordde, dat 'et al ontfangen was, ſprak hy in heeten toorn datz'et loogen, trok zijn Swaerdt uit, en begoſt yſſelijk te raſen en te tieren: zy namen hem zijn geweer af, en vermaanden hem na zen Soldaten te

trek-

trekken, om ord're te ſtellen dat den vijandt geen verder inbreuk en deede: hy wilde niet voor gelt te hebben, ging in zijn Herberg, liet zijne wonde verbinden, en ſchreef aan zijn Swager *Sonoy* over de onbeleeftheidt hem aangedaan, leide de ſchuldt op de Volmachten der Staten, om datſe hem in vijf weeken geen leeninge hadden gedaan, verſoekende een geley-brief, om dit den Prince aan te dienen; het welke hem belet wierdt. Eenige van de Spaanſche trokken over *Saardam*, namen *Ooſt-zanen* mede in, datſe plonderden en verbranden; en, opgeblaſen door deſe overwinninge, trokken na *Wormer*, van meening zijnde in deſe groote verbaaſtheidt daar ook meeſter van te worden, maar die in de Schans tot *Wormer-veer* hebben hun geſtut, en 't voornemen belet.

De Overſte *Sonoy* was, ſoo om 't verloop der Soldaten, als om dit innemen der Dorpen, nevens 't gevaar dat 'er uit te verwachten was, dapper ontſteldt, ſondt in der yl kruidt, loot, en lonten aan de Kapiteinen, die tot *Wormer* by den anderen gekomen waren, met laſt dat *Ruichhaver* hun Overſte ſoude weſen; doch die en begeerde 't niet aan te nemen, ontſchuldigde hem op zijn jonk-

heidt; hy ſchreef aan *Sonoy* datſe nu met hen vijf Vaandelen by den anderen waren, twee Vaandelen warender op 't *Kalf*, daar by hadden ſe verſcheiden Vrybuit-ſchuiten, zy waren wel-gemoedt om den vijandt te keeren, ſouden hen verdedigen tot den laatſten man. De Kapiteinen van de gemelde vijf Vaandelen waren, tot *Wormer Ruichhaver*, *Coen van Steenwyk*, en *Aecker van Edam*; tot *Jiſp*, van der *Wolden* en *Schetter*; op 't *Kalf* lag *Pieter Verbrugge*, en *Titus Hettinga*: de Huis-lieden bijtten *Wormer* rontſom af, deſgelijks een groot deel van de *Zaan*, en vervolgens alle de Meiren en wateringen tot aan de *Schermer* toe: in deſe bijt waren die van 't *Kalf* mede begrepen. Hopman *Aecker* lag in de Schans die voor op den wegh by *Wormer-veer* was. Den Overſten *Sonoy* trok eindelijk ſelver tot *Jiſp* en *Wormer*, ſtelde op alles ord're, en trok voorts weder na *Purmerendt*, (daar de Wallen noch onvolkomen waren) maakte datſe noch eenig kruidt en lonten bequamen. Hen wierdt op den vijf-en-twintigſten verkondſchapt, dat by de vijanden tot *Ooſt-zanen* noch gekomen waren vier Vaandelen, deſgelijks tot *Weſt-zanen*; dies hebben ſe malkanderen

deren gewaarſchouwt goede wacht te houden, op hunne hoede te zijn, en des nachts omtrent vier uren een allarm te maken tot *Saardam*, ook op *Ooſt-zanen* en *Krommenye*, omme der vijanden voornemen te ver-ydelen. Maar wat was 't, de Spaanſche tot *Aſſendelft* wierden aangeſegt (door eige Ingeſetenen van *Wormer*) de weinige ſorge, ſlappe wacht en kleine macht, die de onſe hadden, by des Konings macht te gelijken, dat de meeſte ſchat der vluchtelingen aldaar was: dit was het vuur in 't vijants herte, om te komen aan ſoo goeden buit, en gelegen plaatſe. *Verdugo* quam van *Haarlem* by den *Baron van Chreveaux*, om den aanſlach voort te ſetten; zy trokken op met byna vierduiſent mannen, in den morgen en dikken miſt, overvielen eerſt Kapitein *Aecker*, wiens volk door de koude meeſt verſpreidt lag in de Boeren huiſen, en ſloegen ſe meeſt alle doodt, namen de Schans in ſonder tegenſtandt. Van dit en konden die van *Wormer* niets vernemen door den dikken miſt. Doens verdeelde hem den vijandt in drie hoopen, trok met het eene 't Dijkje langes, regelrecht op *Wormer* aan, met de andere twee wat ter zijden om, ſonder datſe

door

door den mist gesien konden werden, voor datz'et Dorp nu al op 't lijf waren. Die van binnen raakten in allarm; de Soldaten, gestijft van de Huislieden, stelden hun tot tegenweer tegens de geene die recht introkken; maar se sagen wel haast dat de vijandt ook van beide zijden aanquam, dies vreesende omcingelt te worden, weeken tot achter voorby de Kerk. Daar was geen ding dat de Spaanjaarden byna meer bekommerden, dan dat de Oost-zijde van de huisen verder dan de West-zijde uitstaken, waar door de Huislieden sommige knipten, en dan achter uit sloopen. De vijandt socht ons volk geheel daar uit te slaan; maar *Ruichhaver* en *Coen* hadden hen Soldaten in slach-ord're gestelt, versterkt zijnde by die van *Jisp*, boden den vijandt mannelijk het hooft, en dreven hem na een wijl vechtens wederom te rug; doch mosten op 't laatste geheel 't Veldt ruimen, eenige werdender verslagen, eenige verdronken in hun eigene bijt, doch het meerendeel quam 'er af, onder andere ook *Ruichhaver*, die hem ter nauwernoodt over de bijt salveerde, daar hy in geraakt was, geholpen zijnde door een van zijn lijf-schutten. Middelerwijlen dat de slach in 't Oost-einde

ge-

gedaan wierdt, warender ſeven waaghalſen van *Wormer*, die voorgenomen hadden op de Spaanſche (die de Kerk beſetten) hun heil te verſoeken, beloofden malkanderen trouw te ſullen zijn, quamen van ter zijden het Dorp, en vielen tot de Noorder-deur van de Kerk in, met ſulk een onverſaagde ſtoutigheidt, dat 'et te verwonderen was; maar door de groote menigte des vijants wierden ſe beſet, en vijf daar van (niet ſonder hun vroomheidt betoont te hebben) bleven in de Kerk verſlagen; *Tys Jan Nelles* en *Taams de Boer* ontſprongen 't door de Ooſter-deur, en, vervolgt zijnde, ſprongen ſe van malkanderen wat af, beloovende wanneer d'een geſchooten wierdt, d'ander dat met alle mooghelijke vlijdt wreeken ſoud': *Tys* raakte doodt, men bedrong *Taams* ſeer heftig, doch hy raakte over de *Til-ſloot* over 't Ys; hem omkeerende, ſag vervolgt te worden van een Spaanjaart, die hy 't overkomen belette, en met zijn geweer doorſtak, dat 'et geweer in 't Ys trefte; ſiende gelegentheidt, plunderde hy hem, van zijn muſquet, bandelier, degen, en ander tuig, en ontquam 't noch. Diergelijke onverſaagtheden wierden noch meer by eenige Huislieden

den getoont, nemende wrake over de Spaansche wreedtheden, of schoon zy 't meenigmaal met de doodt bekoopen mosten. Het gevecht van de onse duurde wel drie uren lang, en gaf tijdt voor de vluchtelingen wech te komen, hoewel bekommerlijk over de bijt; de Dijk na *Purmerent* was byna swart van volk, die malkanderen dikwils van boven neder drongen, zijnde 't voorwaar een deerlijk schouw-spel. De mist was nu de vluchtelingen seer vorderlijk, alsoo de Spaansche niet en wisten waar die te achtervolgen waren. De Vry-buiters, leggende omtrent *Knollendam* met hunne Schepen en Roey-jachten, trokken na 't Eilandt door 't opgebijte Ys, daar die van *Graft* en *Ryp*, door pure last van de Prins, hen besorgen mosten van kost en drank, dat voor *Graft* alleen beliep 270. gulden; ook quam 'er doens Hopman *Tomas Zegersz.* met veertig gewapende mannen in de *Ryp*, verteerende in acht dagen 128. gulden. De Spaansche sleepten terstondt alle de buit na *Assendelft*, die seer groot was, en waarender een geheele week mede besig.

Sonoy was noch tot *Purmerent*, sulks uit schrijven van *Verdugo* wel te verstaan is, daar hy segt: Ik hebbe my daar na be-

bevonden tot *Wormer*, daar uw volk verstrooide; en gy, dit ſiende, bewaarde 't Kaſteel van *Purmerent.* Als hy nu ſag hoe 't 'er geſchapen ſtondt, vaerdigde hy een Brief af aan zijn Exellentie, verhalende daar in, dat de vijandt wel drieduiſent ſterk, en *Verdugo* daar ſelver in perſoon was. De Staten van het Noorder-quartier waren hier over ſeer ontſtelt, en vreeſden dat de vijandt de Schanſſe van 't *Kalf* ook aantaſten ſou: 't welk by aldien de ſelve verovert wierd, ſoo was 'et voor een groot verlies te reekenen. Hier was *Pieter Verbrugge* als Commandeur. De gevluchtte Soldaten werden in *Purmerlandt*, te *Ilpendam* en *Nek* geleidt, om voorderen inval te verhoeden. Het verloop wierdt al wederom ge-excuſeert, dat de vijandt, door hulp van eenige Huislieden, tot drie ofte vier plaatſen over de bijt geholpen was, de Dorpen waren wel een mijl in de lengte, men kond 'er met de vorſt op alle plaatſen aankomen; maar men had wel beter wetenſchap 'er van, dat'et de achteloosheidt der Soldaten was geweeſt, die de Schans by *Wormer-veer* niet gade en ſloegen, deſe had den vijandt aan de *Zaan* konnen beletten, en ſoo niet, die van *Wormer* op hun hoe-

de

de te zijn; doch 't was nu te ſchandelijk verſien. De Staten van 't Noorder-deel deden terſtondt veel Schuiten, Schepen, en Galeikens gereedt maken, om met 't open water, ſoo door de Vry-buiteren, getogen na *Ryp* en *Graft*, als de nieuwe aankomelingen, de Schans van 't *Kalf* te ontſetten, en wierdt de Kapitein *Jochem Kleenſorg*, die Kapitein was over een Vaandel Soldaten, Commandeur van de Galeijen (die hier in de binne-wateren gebruikt worden) gemaakt, daar in hy hem wel gequeten heeft. Nu verſag het den goeden Godt, dat den vijandt haaſtelijk op-ontboden wierdt, en met aller macht na bovenen moſt, Graaf *Lodowyk* te keeren, die met een groot getal van ſtrijdbaar volk na beneden quam, tot ontſet van de benauwde Nederlanden: ſulks gy leſen kondt in de Ontſtelde Leeuw, Pag. 250. 251. De Spaanſche, met allerhaaſt optrekkende van *Wormer*, brandde *Krommenye* t'eenemalen af, (de helft was te vooren door 't vuur vergaan) deſgelijks *Krommenyer-dyk*, *VVormer-veer*, en *Knollendam*; maar die tot *Knollendam* voeren niet wel, alſoo 't *Oude Hoen* (de geruchte van hun vertrek gehoort hebbende) alrede gekomen was, hem verbergende, met zijn

Roey-

Roey-jacht en volk, achter hoog opgeschooten riet, uit het welke hy hen in 't brandt-ſtichten overviel, en meeſt ombracht, de overgebleven vluchtten na hun ander volk. Zy en hadden *VVormer* noch *Jiſp* beſchadigt, noch in 't innemen, noch in 't vertrekken, door dien dat die van *Amſterdam* daar voor ſpraken, *D. Velius* meende, om dat 'er veel huiſen binnen *VVormer* tot *Amſterdam* behoorden: het is altijdt ſeeker dat 'er bevel quam aan de Soldaten datſe de gemelde Dorpen niet ſouden af-branden. Deſe hebben de Staten, nevens *Krommenye*, *Krommenyer-dyk*, *Knollendam*, *Ooſt-zanen* en *VVeſt-zanen*, weder ingenomen en beſet, tot blijdſchap der Ingeſetenen en die van Noordt-Hollandt.

Doen vraagde *Ruſſellania*, of de vijanden nu t'eenemaal uit onſe landt-ſtreek geweken waren? O neen, ſeide hy, want terwijlen *Saardam* van hun ſoo ſterk (als byna een Stadt is) gemaakt was, te weten aan den *Dam*, als ik verhaalt heb, ſoo behielden ſe aldaar een goede beſettinge, konnende metter haaſt geholpen werden by die van *Amſterdam*; ſoo deden ſe ook tot *Aſſendelft*, die de Haarlemmers en *Sparendammers*, des noodt zijnde, mochten byſtaan: ſoo dat de

Spaan-

Spaansche aan den *Dam*, en tot *Assendelft*, met de onse veele te doen hadden. Hopman *VVolter Hegeman*, en *Hans van Campen*, waren met twee Vaandelen Soldaten tot *VVormer* en *Jisp* op den 29. van April gekomen, waar van *Hegeman* voornam den 14. van May een tocht op *Assendelft* te doen, om 'er den vijandt, die z'er swak vermoedden, van daan te drijven: die van *Jisp* brachten hem tot onderstandt dertig Schuiten, t'sestig Deelen, en t'sestig mannen: die van *VVormer* vijftig Schuiten, hondert Deelen, en hondert mannen; de andere Dorpen na hunne klein vermeugen alles wat se vermochten. Hier mede dede men een harde sprong, maar zy wierden gekeert, en in de vlucht gedreven, achter-latende eenig volk; die van *Jisp* verlooren dertig Deelen, en leden in hunne Schuiten groote schade; die van W*ormer* in Deelen en Schuiten wel hondert gulden, en terwijlen datse yder man een gulden mosten geven, soo hadden se met hun beide Dorpen wel driehondert gulden schade gedaan, buiten 't verlies van de menschen: en alsoo d'onse met 'er macht te kort quamen, leiden 't de Vry-buiters op behendigheit over, om de *Assendelvers* te quellen.

Daar

Daar was een oude en rijke Vrijſter dicht by de *Aſſendelver* Kerk, die op 'er ſelven woonde ; de Vry-buiters, als *Kleinſorg*, *Goeſinnen*, 't *Oude Hoen*, en andere Kapiteins, namen voor (zijnde vrolijk in den drank tot *VVeſt-zanen*) op de volgende nacht deſe oude Meidt, FYTJE genaamt, van 'er bedt te lichten, en daar, als men ſegt, kuit ofte haring van te hebben. Zy trokken met een Roey-jacht op de beſtelde tijdt na *Aſſendelft*, en, ſtillekens gelandt zijnde, kregen de deur met een abelheidt op, waar ſe 't bedt gevonden, de Vrijſter daar van genomen en wegh-gedragen hebben, die het krijten en kermen tot haar eenig geweer had, en daar mede ſoo veel te weeg bracht, dat 'er gerucht in de Buurt, en voorts door 't geheele Dorp ontſtondt; doch 't holp weinig. Haar hembt, vaſt geraakt zijnde aan de klamp van de deur, ſcheurde van onderen tot boven, en zy wierdt door den grooten haaſt alſoo in de Schuit gebracht, de Vry-buiters ylden wegh met de gewenſchte buit ſoo veel mooghelijk was : onderweegs ſloeg *Kleinſorg* zijn nacht-tabbert om haar lijf, eensdeels om de koude, anderdeels om eerbaarheidts wil. Zy beklaagde haar ongeval

met

met ſuchten en tranen, ſeide al ſchreijende: *'t Is niet om myn velleken, maar 't is om myn geldeken*, gelijk 't waar was, de waaghalſen lachten in hun vuiſt, ſeer wel gedient zijnde met ſoo een nacht-Goddin, die hen tot ontſlaking een groot rantſoen moſt betalen doen. Zy en hadden geen ſchade geleden van de *Aſſendelvers*, ſchoon ſe van de Schans ſterk ſchooten, en hen-lieden ſochten na te roeijen met gewapent volk. Het is my, ſeide *Dorothea*, een ſchrilling in de beenen, te gedenken dat deſe oude Maagt van die Vry-buiters ſoo gehandelt wierdt. O, ſeide hy, dat was maar ſpeelen; dat hunne Cameraats van *VVormer*, omtrent dees tijdt tot *Aſſendelft* uitrichten, ſag wat verder, en ging vry wat onſafter toe; want Sonoy, tot *VVormer* zijnde, na dat den vijandt van daar vertrokken was, wierdt gepreſenteert van ettelijke ruwe gaſten, ſoo hy hun een goede penning wilde geven, ſouden ſe hem leveren een ſeeker Kapitein, die tot *Aſſendelft* lag, levende ofte doodt. Zy accordeerden voor driehondert gulden, ſoo my onderrecht is, manden daar op hunne Roey-jacht, voeren by nacht door *Weſt-zaander Overtoom*, langs 't *Ye* tot in de Wijker Meer, en voorts door

't gat

't gat in de *Assendelver-dyk* gebrooken, tot in 't einde van 't Dorp, en de slaap-plaats van den Kapitein, sonder dat 'et yemandt vermerkte; want de Wacht stondt na *VVest-zanen*, daar men onheil van daan te verwachten had. Een van allen, eerst voor 't bedt gekomen zijnde, vernam dat hy wakker wierdt, en de Kapitein hem stelde om te weeren, door-stak hem met de pook, en terstondt gevat zijnde van de andere, gaf met een uidt geschreeuw onder hunne handen den geest op, waar door wel haast over-al groot rumoer rees; zy ylden hen de achter-deure uit, om niet beset te wer-den, en mits het kloek aanroeijen ble-ven on-achterhaalt: geraakten voorts onder hinder tot *West-zanen*, daar se t eerst aanleiden, en hun vol soopen, by een Waerdin omtrent de Kerk, dat een helle-veeg was; dronken zijnde, sneden e (ik schaam 't my byna te seggen) zijn mannelijke leden af, en wierpen se de feexe in haar schoot; ik swijge wij-der stil. Het lichaam brachten se tot n hunne loop-plaats, en ontfingen, soo men segt, het beloofde gelt. Siet, mijn Beminde, watte onbesuisde wreedtheit! k weet 'et dat gy 'er u over ontset, het oet my ook wee aan 't herte, des wil ik

ik u, tot verſoetinge, met 'et verhaal van een aangename overwinninge onſes volks, die wel haaſt gevolgt is, wederom verblijden.

Louis ſloeg Graaf *Lodowyk* op de Mokerheide: dies, bevrijdt zijnde aan die zijde, liet hy het opgelichte volk uit Waterlandt wederom herwaarts aantrekken, en beſteldender veel tot *Aſſendelft*, tot *Saardam*, en elders: de naarvolgende Pinxter-dagh namen ſe, door aandrijven van die tot *Amſterdam*, een aanſlach voor op *Wormer*, en ook eene op *Ilpendam*: zy quamen omtrent 1400. ſterk eerſt tot *Wormer-veer*, en lieten hun daar met Schuiten, en inſonderheidt met een groote Pondt, overſetten, recht op de Schanſſe, die onbeſet was, aan, trokken al ſtillekens den ſmallen wegh langs na *Wormer*, meinden voorts die van binnen op 't lijf te weſen eer ſe ergens om dochten. Eenen *Egge Hantjes* was met zen Meidt in 't Veldt te melken, de Meidt toeſiende, alſoo het dijſig was, en in 't opgaan van de Sonne, had al geſegt, wat is dat Meeſter? alſoo de Spaanſche doende waren met 'et overſchepen. *Egge* ſeide, Maak het ſpantouw los, en laat de Melk ſtaan: gelijk zy deden. Voor in 't Dorp komende, maak-

maakte allarm; de Huisman selve met *Goesinnen* en andere trokken een Schuit dwars over den wegh, setten die op zijn zijd', daar doens achtien Soldaten met een Sarjant na toe traden, en vermoedigt schooten by seffen in ord're, d'een voor en d'ander na. *Pieter Klaas Yperen*, Vrybuiter Kapitein, voer met noch soodanige Kapiteinen, benoorden het Dorp in een Meirken, genaamt de Poel, om den vijandt van achteren te onderscheppen: in het Veldt, tusschen *Wormer* en *Wormer-veer*, stonden drie huisen, daar den vijandt na toe trok, dese wierden eerder van de voornoemde Vry-buiters in brandt gesteeken. De Wacht op de Schans staken door *Pieter Jansz.* en *Klaas den Boer* zijn Broeder, een bonde stroo in lichter vlamme, dat door *Jochem Kleinsorg*, Kapitein van de groote Galeije, en Commandeur van de Vrybuitschuiten omtrent het *Kalf*, vermerkt wierdt, die 'er ook na toe sette: de vijandt, hem siende ontdekt, hield stil, en beriedt sich of hy voorder trekken wilde, of niet. Dit weinig sammelen en vertoeven verbrodde den geheelen aanslach; want straks daar op quam *Titus van Hettinga* met drie Vaandelen Soldaten, eenige Vrybuiters en Huislieden,

in 't geweer, en begonnen tegens den vijandt te ſchermutſeren, die hem eerſt vroomelijk weerde, ſoo lange als hy van zijn volk verſterkt wierdt, 't geene al gaande van *Wormer-veer* over-voer; maar ſoo haaſt de groote Galeije van *Kleinſorg* met de andere Vrybuiteren het overvaren van de Spaanſche gewaar wierden, ſchooten ſe de Pondt in de grondt, nevens het ander Vaartuig, en voorts dwars door de hoopen van den vijandt. De Spaanſche, hier door verſaagt, weeken eerſt met ord're na de Schans die op de *Zaan* lag; doch de verbaaſtheidt wies aan, en ylden yder om 't ſeerſt: de traagſte in 't loopen wierden den ganſchen wegh langs geſlagen, de andere kregen de Schanſſe wel, maar de onſe, die ſe vervolgden, drongen met hen te gelijken in; de Galeije roeide ook ſoo ſterk tegens de Schanſſe aan, dat zijn pen in de Wal ſteeken bleef; daar waren omtrent 500. van den vijandt binnen gekomen, doch zy lieten hen doodt-ſlaan als Schapen, ſoo dat 'er naauwlijks van de 900. man, die overgekomen waren, een ontquam, ſonder dat d'onſe eene verlooren. Deſe doodt zijnde, voeren ſe tot de reſt op *Wormer-veer* over, die vluchtten over 't Veldt

recht

recht toe recht aan na *Assendelft*, doch voor een water gekeert, liepender eenige in, en verdronken, andere wierdender neder-gehouden, en de rest tot 290. gevangen genomen; en ging dit soo slecht in zijn werk, dat een Soldaat dikwils 4. 5. 6. gevangen had, en brachtse gekoppelt aan een toutje binnen *VVormer*, daar se een dagh vier of vijf in de Kerk saten, en op den eersten Junius tot *Hoorn* gevoert, 150. Duitschen gedoodt, en de andere tegens eenige van de onse gelost wierden. In een reekening van Wormer vinde ik: *Te Pinxteren doe de Almachtige Godt victorie tegens de vyandt tot* Ilpendam *en* Wormer *verleende, quamen de Hoplieden* Appel, Baak, Schetter, *en* Duvel *met veel Krygs-volk tot* Wormer *en* Jisp, *verteerende tot kosten van den* Huisman *wel drie-hondert gulden.* Siet, waarde vriendt en vriendinnen, wat een heerelijke zege voor de onse; en op soodanige maniere byna liep de vijandt op die tijdt mede tot *Ilpendam* in de klem; want alsoo zy op Pinxterdagh in den dageraat twee Moolen-roeden over een groote tocht-sloot brachten, daar de eerste wacht was, en quamen in soo groote stilte over, dat *Michiel Krook*, die aldaar de wacht had, 't selve

niet en wierde gewaar, voor dat alrede eenige 'er over waren; hy ſteld 'er hem mannelijk tegen tot den dage toe, maar door drie Vaandelen uit *Purmerent* en eene uit *Quadyk* onderſtut, quam de Galeije van Jochim *Smit* op 't geluidt aan, en ſchoot dapper in den hoop; en na dat den vijant daar wel hondert mannen in de peekel hadde gelaten, vluchten ſe op *Ilpendam*, datſe daags te vooren ingenomen hadden, alwaar ſe een nieuwe Schans tot hun Oorlog-zetel opwierpen; maar hen weder-ſpoedt tot W*ormer* verſtaande, prangde hen de ſchrik, dies die van *Amſterdam* hun driehondert Schuiten, Deelen, en anders toe ſchikten, om gemakkelijk wederom af te trekken; doch zy kregen kondſchap door ſeeker Meisken, dat men van alle kanten op hen wilde aanſetten, en dat 'et volk van *Hoorn* ook was ontboden: ſiende twee Galeijen dapper naderen, die door de huiſen luſtig ſchooten, de vreeſe wakkerde ſoo, dat des nachts de Hoplieden hun wech-pakten, latende hunne Soldaten in de peekel, uitgeſegt *Tambergen*, die de zijne tot 'et uitterſte bybleef. De Soldaten ſloopten de huiſen, om met dees planken over de Slooten te geraken, uit vreeſe datſe van

de Galeijen ſouden werden beſet; naulijks waren ſe eenige Slooten over, wanende nu buiten gevaar te zijn, of zy vervielen in 88. Vry-buiters, die daar met eenige Jachten lagen; deſe, hoorende eenig gedruis, ſchooten op 't gedrommel in, datſe onder de Wal vermoedde; waar door veele gequetſt, de andere het haſe-padt kooſen, elk om 't ſeerſte, veele wierden met verrejagers door de Vry-buiters vervolgt, die meeſt in de Slooten ſprongen, en verdronken, ſoo dat de wateren overal met Lijken beſet lagen, inſonderheidt by ſeekeren *Dam*, daar de dooden als op malkanderen waren geſtapelt, ſoo dat 'er op die plaats wel duiſent ſneuvelden. Een Soldaat met zijn Vrouw quamen by de gebrooken *Dam*, hy ſwom 'er over, en, eenige verſtrooide lonten aan malkanderen gebonden hebbende, trok zijn Vrouw mede door 't water, en behouden op 't landt, niet vreeſende 't gevaar daar ſe in waren. Siet eens, mijn beminde, van de drie-duiſent mannen, die *Louis* in Waterlandt afſandt, quamender omtrent ſeventig wederom tot *Amſterdam*. Weinig volk bleef 'er van de Staatſche, alleen de vermaarde Kapitein 't *Oude Hoen* met noch drie of vier

anderen raakten om den hals. De Vrybuiters Jachten waren Galeis-wijſe met een ſchildt voor aan, om ſcheut-vry te zijn. Met den klaren dagh namen de onſe de Schans tot *Ilpendam*, die by den vijandt aangevangen was, weder in: en door deſe geweldige nederlage die ſe in Waterlandt leden, wierde van de oude Spaanjaarts dit oude ſpreukje verhaalt, datſe half verbaſtert uitriepen,

Helpme uit de VVaterlande, ik ſel jou geef ſoo groote gelde.

Daar op vraagde *Ruſſellania* wederom, (als vermoeit zijnde van 't hooren deſer Oorelogen) Doen heeft immers opgehouden het bloedtvergieten hier in onſe Landt-ſtreeke, en doet ſe niet? Zy is, antwoordde hy, hier mede ſeer verſlapt by de Spaanjaarts; de Dorpen van *Wormer*, Jiſp, *Ryp*, *Graft*, *Schermer*, *Weſtzanen*, *Krommenye* en *Krommenyer-dyk*, en zijn ſedert niet ſoo hevig aangetaſt; wat 'er gedaan wierde, voerden de *Aſſendelvers*, en die van den *Dam* tot *Saardam*, met ſobere tochten te water, en ſwakke invallen te lande, uit: en koſten de Landt-lieden van de voornoemde plaatſen veilige waarnis, met verlof des Princen, en Gouverneurs van Water-

Waterlandt, van de vijanden, op ſeekere voorwaarden, omme hunne Landen te bebouwen, en de Beeſten vrijelijk te mogen weiden. Niet te min in 't voorjaar van 1575. dewijle dat 'et ſeer hardt vroor, en men in 't Noorder-quartier voor 't invallen der vijanden over 't Ys beducht was, gelijk het Konings volk van *Aſſendelft* op hunne ſchaatſen alrede voor 't Eilandt van *Schermer* omtrent *Graft* quamen, doch geſtut waren, ſonder iets wat uit te rechten, ſoo heeft *Sonoy*, met advijs der Volmachten van 't Noorder-deel, een ordonnantie beraamt op het bijten van de wateren in hun quartier, beginnende van *Petten* langs de *Reker-dyk* tot *Alkmaar*, van *Alkmaar* langs de *Schermer* tot *Knollendam*, en deur 't *Spykerboorts-gat*; van 't *Spykerboorts-gat* langs de *Beemſter* tot *Purmerendt*, van *Purmerendt* langs de *Purmer* tot *Munnekendam*, welke bijt wijdt moſte weſen 42. voeten; met welke bijten en goede wacht zy allen overval hebben geweert. *Sonoy*, na 't uitgaan van de vorſt, had voorgenomen een aanſlach in 't werk te ſtellen, met 'et welke hy die van Noordt-Hollandt en Waterlandt van het overval der *Amſterdammers* meende te bevrijden, en voorts

den vijandt van den *Dam* tot *Saardam* te drijven, mits hem met gewelt van Schepen meester van het *Ye* makende, en ook in te nemen het *Brande-gat*, gelegen tusschen *Oost-zanen* en *Saardam*. Hy deed' de weet aan de Prins, met seekere afteekeninge van de plaats, en voorts maakte zijn voornemen bekent, en soo de Prins het goedt-vondt, dat die van Zuidt-Hollandt, met hulpe van de Zeeuwen, hen op een en de selfde tijdt souden sien niet alleen meester te maken van de Haarlemmer-Meer, maar ook van de sterkte op den Harelemschen Dijk, en de Sluisen van 't Huis *ter Hert*, daar mede *Haarlem* belegert, en geen lijftocht soude konnen bekomen. Het welke als de Prins alles overgesien hadde, vondt 'et selve bequaam tot de voorsz. aanslach, moedigde *Sonoy* 'er toe, en ook de Staten van 't Noorder-quartier, en wierdt dit voornemen hoog gewaerdeert. *Sonoy* heeft die van Zuidt-Hollandt een dagh bescheiden, en op dien selven van *Purmerendt* over *Oost-zanen* trekkende, het *Brande-gat* ingenomen, doende terstondt de Noordt-Hollanders en de Prins daar van kondschap, ontboodt eenige omleggende Boeren, om hem daar metter haast te ver-

verschanssen ; hem wierdt geschreven van *Delft*, datse meenden op den negentienden of twintigsten den Dijk met 'et Huis *ter Hert* aan te vallen , daar op geen macht sparende , gelijk hy aan 't schieten wel hooren sou, begeerende dat hy met meenigte van groote en kleine Schuiten sich ter selver tijdt soude laten vinden, soo by 't *Hert*, als by *Brandegat.* Niet tegenstaande al het devoir van *Sonoy*, soo waren die van Noordt-Hollandt traag, en 't scheen of hen de sake niet aan en ging ; daar-en-tegens de vijanden, en voornamelijk die van *Amsterdam* en *Saardam*, sliepen niet, rusten in aller yl toe wat se konden, quamen dagelijks die van 't *Brande-gat* bestooken en bespringen. *Sonoy* klaagde en schreef daar over allerwegen, dan aan de Staten van 't Noorder-quartier , dan aan *W. Bardesius* , en dan aan de Prins ; onder andere, dat hy met alle zijn byhebbende macht doende was om aldaar een starkte te maken, die hy niet twijffelde ofte 't sou zijn Exellentie aangenaam wesen ; dat wat naerstigheidt hy aan de Gedeputeerde in desen, soo met schrijven of andersins, deed', soo had hy tot noch toe geen onderstandt of hulp van Roey-jachten of Schepen konnen

bekomen; ſoud' wel gehoopt hebben de vijandt, die 'er voor de gaten verdeelt lag, beſtaande in vijf Boeijers, een Roey-jacht, en dertien Schepen, tot voor *Amſterdam* te doen vertrekken, daar by die van 't *Sparendam*, *Beverwyk*, *Aſſendelft* en *Zanerdam* ſoo te benauwen, dat hun metter tijdt de lijftocht ontbreeken ſou; maar hem daar alleen ſonder hulpe te laten, moſt, tot zijn groot leetweſen, ſtil blijven leggen, &c. Somma, de goede ſake worde verſuimt, en de vijandt bracht al by dat hy konde, hy naderde van de kant van *Buikſloot*, en ook van *Saardam*, groeven tegens de onſe aan; ſoo hielden die van *Amſterdam* het ganſche *Ye* met Schepen en Schuiten beſet; daar-en-tegens de Vrybuiters met hun Schuiten en de Soetelaars verlieten 't *Brande-gat*, door dien 'er tijding quam dat de vijandt wel met vijftig Schuiten, geladen met volk, van *Saardam* het *Ye* naderden, ſterk tuſſchen de drie- en vier-duiſent mannen, gelijk ſulks den Overſten *Broekhuiſen* aan *Sonoy* ſchreef, hen was des nachts omtrent twee uren van *Buikſloot* allarm gemaakt, deſgelijks op 't water van hen-lieden Vaart, te weten op de *Watering*; ſchrijft datſe geen uur ſeeker waren,

ren, noch geen hulp hadden van eenige Schanſſers, als alleen van zijne Soldaten, die wel-gemoedt de vijandt en ontſet verwachten: dit ſchrijvens was uit de Schans op 't *Brande-gat*, onderteekent by *Hendrik van Broekhuiſen*, Overſte Luitenant, *Michiel Hogelke*, Geweldige Provooſt, *Koenraat van Steenwyk*, *Michiel Samplon*, *Barnardus de Artzi*, *Jaques Chriſtal*, en *Hendrik van Gulik*, Wacht-meeſter. Wijders ſchreef *Broekhuiſen* metter haaſt aan Hopman *Bark*, en Hopman *Hendrik Michielſz.* leggende met hunne Vaandelen in de Schans op 't *Kalf*, verhalende de toeſtandt der ſaken aldaar, 't welke alles van den Overſten *Sonoy* verſtaan zijnde, heeft hy ettelijke Schuiten en Schepen geſonden, en daar by tot beſcheidt, datſe hen-lieden voor eerſt in de voornaamſte Schans begeven ſouden, en dan in der nacht al ſtillekens met goede ord're na *Weſt-zanen* vertrekken, alwaar hy Schuiten genoeg gereedt ſoude hebben, datſe hun vlijt moſten doen 't geſchut te bergen; ſoo niet, datſe 't ſelve in 't gat van de Sluis ſouden werpen, op dat de vijant daar van geen profijt te bekomen had. Wijders, datſe hunne hutten beider-zijds in brandt ſteeken, de brug afwerpen, in

een bequamen regel en minst gewoel vertrekken, en hun geweer niet verlaten souden. B*roekhuisen,* hier uit verstaande dat 'er geen hulp noch ontset te verwachten was, is met de Kapiteinen en het volk, door een wegh die den Oversten *Sonoy* hadde laten maken, met goede ord're, en desgelijks met 'et geschut daar van gekomen, sonder iets wat achter te laten, uitgesondert de Schepen buiten Dijks. B*roekhuisen* trok op *Purmerent*, *Barnardus de Artzis*, *Titus van Hettinga*, *Fonckelaar*, *Coen van Steenwyk*, *Iaques Christal*, en *Michiel Samplom*, alse Hoplieden met hen Krijgsvolk, trokken na *VVormer* en *Jisp*; in de reekening vind' ik, datse, seven Vaandelen sterk, verteerden in een etmaal driehondert gulden. En niet tegenstaande dat B*roekhuisen* en den Oversten S*onoy* seer klaagden dat die goede gelegentheidt soo was versuimt, was en bleef soo een heilsaam voorneemen t'eenemaal sonder vrucht, en 't B*randegat* in 't gewelt der Spaansche, die uit de Schans met hunne Schuitjes de Boeren van W*ormer* en *Jisp*, met die van 't *Kalf*, in hun landt-winninge seer quelden.

De vijandt, niet tegenstaande dit innemen,

nemen, heeft na die tijdt geen kans gemaakt op de Schans van 't *Kalf*, op *Wormer*, *Jisp*, *Krommenye*, *Knollendam*, *Ryp* en *Graft*, want hy niet wel aan dese Waterlandtsche kant inbooren kost; dies heeft hy groote toerustinge aangevangen, en ook heimelijk beleidt onder den *Baron van Hierges*, om van *Haarlem* de Kennemer-zijde, en de Schanssen achter *Alkmaar* te bemachtigen, soo 't namaals wel gebleeken heeft; het verwekte groote beroerte by de onse. *Sonoy* wierdt van alle kanten vermaant wel op zijn hoede te zijn, en dat 'et Noordt-Hollandt soude gelden; dit bevestigde de Prins van Oranje met verscheiden Brieven, de Volmachten van Noordt-Hollandt, Jonker *Hendrik van Broekhuisen* uit *Wormer*, en waren de geruchten, datse vierhondert aerdt-gravers hadden aangenomen; dat men tot *Amsterdam*, *Harlingen*, en *Antwerpen*, veele Schepen toeruste; dat *Barlemondt* 12000. mannen by den anderen vergaderde, om 't Noorder-quartier aan drie hoeken te overvallen, eenige Steden belegeren, en de Schanssen afloopen; dat de vijandt al met Ruiteren en knechten op de been was, dat tot *Harlingen* vijf Boeijers, drie Boots, drie Roey-schepen.

pen, ſeſtien Jachten en vier wijde Karvelen toegeruſt wierden, en dat 'er noch dertien op komende wegh waren, zy gaven yder Bootsman 25. gulden op de handt; dat 'er ſeekere vagebonden door Noordt-Hollandt liepen, waar voor men te beſorgen had, terwijlſe aan de Schanſſen, door brandt ofte anders, wel eenig ſpel van binnen ſoude berokken, en diergelijk. Ey, ſeide van de *Sed*, dat zijn ſware en verdrietelijke tijdingen; hoe hebben onſe Heeren daar middelen tegens gevonden, om ſaken uit te keuren tot verydeling van 't voornemen des vijants? Door ſonderlinge voorſichtigheidt, antwoordde hy, met een Goddelijke ingevinge; want terſtont op 't aanſchrijven van de Staten heeft *Sonoy* in Steden en Dorpen goede ord're doen ſtellen op het waken, by daag en by nacht, welker Lijſte te vinden is by *Pieter Bor*, *Lib.* 8. *Folio* 104. en op hoedanige maniere zy, des noodt zijnde, hunne zeine moſten doen: als by exempel, om 'er kort in te gaan, die van *Munnekendam* moſten teikenen doen van den Tooren. De Wacht op *Ilpendam* beſet worden met de Huislieden aldaar, en een bake oprechten om geſien te werden van *Munnekendam* en *Purmerlandt*;

die

die van *Purmerent* souden heur teiken doen van 't Kasteel, waar van de Kastelein als Schout belast wierdt goede opsicht te hebben, en wel te letten op de bakens van *Purmerlandt* en *Jisp*; de Wacht op *Jisp* mosten een bake op 't Oost-einde oprechten, om dat 'et selve soude gesien werden tot *Purmerent* en *Wormer*, en beset worden met Soldaten en Huis-lieden aldaar; de Wacht op *Wormer* sou beset werden met hunne Soldaten en Huis-lieden, die een bake op te rechten hadden, om gesien te werden tot *Jisp* en *Graft*, en soo voorts; de binne-dorpen achter *Alkmaar*, by *Hoorn*, *Enkhuisen* en *Memelik*, die niet wel beset waren met Soldaten, mosten na hun vermogen met dertig, veertig, vijftig, en meer Huislieden waken des nachts, en des daags ook met seeker getal; alle met zein-teekenen en baken versien, om malkanderen te waarschouwen. De Steden waren lustig op hun hoede, van volk, vivres, kruidt en loot wel bestelt. Dit soo in 't werk geleidt zijnde, quam des vijants voornemen voor den dagh; want de Spaansche meenden voor eerst met 6000. man en 700. Paerden de Schansse van *Schoorel-dam* en *Krabbedam* te overweldigen, om sich alsoo een opene

opene bane te bereiden, om het ganſche platte Landt in koolen te leggen. Men hiel vaſt dat hy verſtandt met eenige hadde, en dat hier van eenen *Pieter van Hoef* tot *Hoorn* de beleider was, en neffens hem wel vier-hondert medeplichtige, deſe ſouden de brandt in verſcheide Dorpen ſteeken; doch des vijants aanſlagen ontdekt zijnde, en hy ſulks bevindende, komende tot *Schoorel*, ſtak de Moolen aan brandt, en trok wederom te rug in de *Beverwyk*, waar door *Barlemondt* ſnellelijk van daar trok, en het Stedeken *Buren* ſonder tegenſtandt innam. Hier op heeft *Sonoy* met nieuwe beveelen de Schouten belaſt op de vagebonden toe te ſien, doen wierden gekregen *Michiel, Ian*, en *Gerrit Iooſten*, gebroeders, uit de *Beverwyk*; *Pieter Iacobſz. de Vries*, van *Groeningen*; *Gerrit Pieterſz.* van *Krommenye*; *Dames Corneliſz.* van *Haarlem*, *Iacob Engien*, alias Blauwrok, *Pieter Ianſz. Koudum*, alias Geel-kous, *Ian Kloek*, *Roomken*, ofte *Reinken Symons* van *Doccum*, *Pieter Ariſz.* van *Haarlem*, *Ian Driemunt* van *Hoorn*, *Ian Koek* van *Krommenye*, *Ysbrandt Ianſz.* van *Echte* uit *Vrieslandt*, *Roelken Gerritſz.* van *Naarden*, alias Nooſchaart, *Klaas Roelofz.* van *Doccum*,

Iacob

Iacob Iansz. van *Midwou* , *Ian Keesz.* van *Haarlem* , *Pieter Iansz.* en *Ian Iansz.* van *Buikesloot* , gebroeders , en andere : waar van sommige gedoodt wierden, en sommige uit de gevangenisse braken : het voordere van dit is in 't vervolg van *Bor* voornoemt te sien. Soo liep het groot voorneemen der Spaanschen te niet.

Hoewel , waarde vriendt en vriendinnen, ons Vaderlandt op andere plaatsen veel swarigheidt most uitstaan, en dat 'er niet weinig te doen was by de hooge Overigheidt , nochtans en vind' ik niet dat 'er eenige merk - waerdige saken voorgevallen zijn omtrent dese plaatse, van de tijdt dat 'et *Brande-gat* ingenomen en verlaten is , tot 'et innemen en verlaten van *Muiden* , daar veele Vrybuiters van *West-zanen* , *Wormer* en *Jisp*, toe geholpen hebben. *Sonoy* nam een aanslag op *Muiden* voor , daar hy met veele Schepen en Galeijen , onder de welke mede waren *Iochem Kleinsorg* , 't *Ionge Hoen* , *Engel Lastpenning* , (die in 't inkomen van de Boom door-schooten wierdt) *Goesinnen* , *Ian Cornelis Gerrits*, *Klaas Kees Symes* , *Pieter Klaasz. Yperen*, met noch andere Kapiteinen , neffens desen ook met 2500. mannen , 's morgens

gens de Boom van de Haven meende op te zeilen; doch mislukkende, spron- gender twee Vry-buiters in 't water, swommen aan de Boom, en sloegen 't slot aan stukken: d'eene was van *Oost-zanen*, (*Ian Kingel* genaamt) en wierdt in 't te rug keeren doodt-geschooten, desgelijks zijn Kapitein *Last-penning*, wiens Galey eerst invoer, en d'andere daar binnen rakende bemachtigde de Stadt, besette *Sonoy* die uitgesondert 't Slot, daar *Paulus* van *Loo* Drost op was: en alsoo hy swaarder geschut had ontboden, 't ander te licht zijnde om in het Kasteel bressen te maken, verstondt hy dat de Spaansche onder *Hierges* met die van *Amsterdam* op de beene waren, die, alle Slooten met planken overleg- gende, een vlakke bane bereiden, om door d'een of d'ander wegh op 't Slot te geraken. *Sonoy*, dit verstaande, begost de moedt te ontsinken, vreesende voor meerder ontset, soo was hy door geene redenen op te houden: men segt, dat hem den Ammiraal *Brandt* moedigde, dat men den vijandt niet en hadde te vreesen, hy was getroost de belegerin- ge met zijn Scheeps-volk alleen uit te voeren: maar hy, nergens na luisteren- de, versocht dat men 't volk al schermut-

serende

ſerende mocht ophouden, terwijlen hy 't geſchut en 't volk mocht t'Scheep krijgen, 't welk geſchiede; alleen bleven twee of drie Vaandelen tuſſchen *Diemen* op den Dijk, die men achterliet, waar onder ook *Symon de Ionge* dapper aanſtondt, men wilde doch zijn Vaandel niet in handen der vijanden overgeven, doch hy en de meeſte van de zijne wierdt gebergt; maar die te kort quamen, wierden of geſlagen, of verdronken. Seeker Schip dat op droog ſitten bleef, wierdt genomen, en quam al 't volk om den hals. *Gerrit van Muiden*, die mede in de tocht was, heeft my verhaalt dat *Sonoy* een ſeer grof geſchut mede na *Muiden* voerde, dat men de *Dolle Griet* noemde, die hy na de inneminge van de Stadt op de Wallen en aankomſt der *Amſterdammers* plantende, daar dusdanig Vaersken byna op gegooten was:

De dolle Griet *is myn naam,*
Dus blaas ik door de lucht myn faam.
Had ik myn Broeder *by de handt,*
'k Had *moedt te dwingen ganſch* Hol-*landt.*

Verſtaande by de Broeder een ander grof geſchut, dat den *Ouden Hillebrandt* genaamt wierdt, van een ſelfde gietinge.

Dese *Dolle Griet* achten sommige dat de vijandt tot een buit kreeg; doch andere, dat *Sonoy* des nachts te vooren dit geschut nevens de andere Scheep gebracht had, waar uit de Soldaten en Scheeps-volk besllooten dat 'et verradery was, en begaven hen des te eerder tot vluchten. Een wijle daar na hebben de Vry-buiters van *Wormer* en *Jisp*, en die van *West-zanen* en *Oost-zanen*, die in de Dorpen van *Wormer* en *Jisp* huis hielden, een groote *Amsterdamsche* Convoijer genomen, en ging aldus toe: Omtrent den Oest wierdt dit Geleyschip, dat tusschen *Amsterdam* en *Sparendam* op 't Veer voer, wel versien van volk, op hebbende, behalven twee metalen, vier yseren Gotelingen, van onse Vry-buiters overweldigt, doen hy maar een weinig van de Stadt afgevaren was; daar waren vier kloeke Roey-jachten, en zy quamen ook van vier zijden gelijkelijk aan, twee van vooren, en twee van achteren, sonder datse om het schieten van de Convoijer iets swichten; dicht aan komende, schooten se hunne Roeren gelijk af, dat niemant een hooft boven 't Verdek steeken mocht, en sprongen op 't schieten terstondt over, soo dat die in de Convoijer waren niet eens

eens tot tegenweer komen konden, dies hy in een ommesien vermeestert wierdt; dus inne hebbende, meenden se hem door 't gat dat tot *Saanerdam* in den Dijk was na *Wormer* te brengen; maar daar komende, vonden 't selve met twee Vaandelen Walen beset, die op hunne weder-komst lagen te wachten, dies zy uit de noodt een moedt namen, spron-gen met hun Roers en verre-jagers aan landt, en trokken sonder eenig omme-sien regel-recht, en genoegsaam blinde-lings tot den vijandt in, hoewel die wel ses tegens een was, dreven hem eerst met gewelt van 't gat, brachten doen hunne buit behouden deur, en tot *Wormer*, daar se vriendelijk verwellekomt, en voor sulken daadt gepresen wierden.

Nikolaas van de *Sed* vraagde hem doen, Bleven de Spaansche noch lang meester hier aan den *Dam* van *Saardam*, en tot *Assendelft*? Hy antwoordde geen seeker bescheidt van hun vertrek te we-ten; maar, seide hy, dit weet ik, dat niet seer lange na den grooten brandt tot *Haarlem*, die geschiedt was den 23. van October, 1576. daar wel vijf-hondert huisen verbrandden, en boven de 400000. gulden aan schade geschiede, dat ook onse oude Kerk verbrandde van onse

onſe eigen Soldaten vuur, (doch door onachtſaamheidt) wanneer ſe weder gekomen waren, volgens den handel van de *Pacificatie van Gent*, onſe plaatſe te beſetten, en 'er nieuwe tenten op het Kerkhof oprechten, terwijlen de meeſte huiſen daar omtrent afgebrandt waren; ook heb ik dit wel verſtaan, dat de Staten van Hollandt en Zeelandt, volgens de Tractaten van *Gent*, (mits *Don Jan* bedektelijk tegens hen handelde, dat hun bekent gemaakt was) mede beſlooten hunne Palen te verſeekeren, en daar onder te brengen, datſe in den Peiſe hadden bedongen, mits dat men yder volgens 't verdrach vernoeginge dede: waar over zy een omſlag maakten van 126000. guldens, om verſcheiden plaatſen, die te onſterk waren, en die ſe van importantie achten, te doen beveſtigen, en ſterk maken; en maakten derhalven een ſeekere ſtaat en raminge van onkoſten, te weten, *Sparendam* 12000. gulden, SANERDAM 6000. gulden, *Muiden* 8000. gulden, *Workom* 10000. gulden, *Loeveſtein* 3000. gulden, *Woerden* 5000. gulden, den *Briel* 6000. gulden, het Hooft van *Sevenbergen* 8000. gulden, *Nieu Gaſtel* 15000. gulden, *Vosmeer* 10000. gulden, *Venus-*

dam

dam 16000. gulden, *Vlissingen* 10000. gulden, *Ter Veer* 6000. gulden, en *Arnemuiden* 6000. gulden, al te samen bedragende 126000. gulden, niet tegenstaande ik niet en weet of de 6000. gulden ooit tot versterkinge van *Saardam* gekomen is, terwijlen het alrede vry wel beveſtigt was aan den *Dam* by de Spaansche, en achter met soo een sterke Schansse versien by de Staten; daar benevens dat *Haarlem* weinig tijdts 'er na sich over gaf, en *Amsterdam* niet veel sporreling konde maken, zijnde alrede aan alle kanten beset; maar uit 'et stellen van dese Lijste is wel af te nemen dat de onse 't al inne hadden, sulks ook noch meerder blijken sal uit 'et volgende. *Bossu* hadde last zijn volk uit de Hollandtsche Steden te lichten, en met die van *Amsterdam* en de omleggende plaatsen te handelen, en voorts met de Prins en de Staten te verdragen; dit wierdt eenigsins door listigheidt van *Don Johan* en zijnen Raadt opgehouden: tot welke lichtinge die van Zuidt-Hollandt 15000. gulden, en die van Noordt-Hollandt 20000. gulden, by leeninge op de Handt-schriften van *Bossu* mosten opbrengen, om 't selve namaals aan hunne middelen te korten;
en

en alſoo dit wierde onderkroopen, beſetten de Staten van Hollandt de pas voor de Steden van *Haarlem*, *Schoonhoven*, *Weſop*, *Muiden*, en *Nieupoort*; *Amſterdam* was ten meeſtendeelen beſet, want de Staten van Hollandt hadden, tot bevrijding van *Saardam*, en meerder benauwing van *Amſterdam*, acht Zuidt-Hollandtſche Convoijers in 't voorſt van de *Zaan* doen leggen, daar benevens deden ſe met die van Zeelandt alle de goederen van *Amſterdam* met Biljetten te koop ſtellen, 't en ware zy hun met de Prince vereenigden. Die van *Hoorn* en *Alkmaar* verbooden insgelijks, dat men niet na *Haarlem*, ſonder uitdrukkelijke laſt, op lijf-ſtraffe, reiſen mocht, noch met den ſelven handelen of wandelen. Die van *Amſterdam* klaagden hier over aan de Raadt van State, en wilden de ſelve t'eenemalen onderworpen zijn, volgens de *Gentſche Vrede*; het ſtonder niet te lijden datſe by openbaar verbodt voor vijanden verklaart waren, dat d'onſe hunne Vry-buiters gelaſt hadden op die van *Amſterdam* te rooven, gelijk ſe ſulks tot voor hunne Poorten deeden. Die van *Muiden* en *Haarlem* klaagden ook ſoo veel zy mochten, maar 't holp wei-

weinig, de Staten van Hollandt wouden ſelver meeſter zijn, en gingen dieshalven met hun bedrenginge voorts; ſoo dat die van *Haarlem,* ſiende hen gedrukt van de Spaanſche, en benauwt van de Staten, op ſeekere voorwaarden met den Prins en Heeren Staten verdroegen.

Nu, mijn beminde, haperde 't alleen aan *Amſterdam*, dat vermeeſtert zijnde, ſoude Noordt-Hollandt den vijandt niet veel te vruchten hebben, en de Oorelog in onſe landt-ſtreek moeten ophouden, als ook geſchiede. De Staten van Hollandt hadden nu 't oog alleen op *Amſterdam,* laſtende den Overſten *Helling* de Stadt met alle gauwigheidt te verſchalken; doch *Sonoy* vond 'et voor die tijdt ongeraden, en 't wierdt met hooge betuiginge tegens de Stadt opgehouden. Eenen *Pieter Willemſz.* van *Haarlem* had, onder ſchijn van Koophandel, met eenige heimelijk verſtandt, dan 'er quam niet van; en middelerwijle beval den Prins, alle vijandtlijke daden tegens de Stadt na te laten, en gaf ordere aan de Overſten tot *Muiden*, (nu was *Muiden* aan onſe zijde) *Sanerdam*, *Sparendam*, en andere plaatſen, datſe alle toevoer van eet-waren en brandt

met kleine Schepen ſouden laten geſchieden, om de Burgeren daar door tot zijne gehoorzaamheidt gewillig te maken; maar de gemelde Staten van Hollandt en Zeelandt hielden niet op, zy keurden uit de Heer van *Swieten*, *Sonoy*, en *Helling*; de laatſte ſchikten hem met vier Vaandelen bedekt in Schepen, en ſes te Lande, om die van *Amſterdam* te bemachtigen, en, ingenomen hebbende, ſoo veel verſchoonen als 't mogelijk was. *Helling*, tot *Haarlem* zijnde, wierdt van twee Volmachten der Staten aangedrongen te haaſten; hy ſchreef aan *Sonoy*, dat hy die van *Munnekendam* en *Saardam* ſoude belaſten, des noodt zijnde, byſtandt te dóen; en ook ſchreef hy ſelver aan Jonker *Willem* van *Wyngaarden* tot *Munnekendam*, en *Haaſtrecht* tot *Sanerdam*, indien 't noodt mochte doen, zy als dan hun geheele Vaandelen tot onderſtandt van hem gereedt ſouden hebben. Alſoo het nu een yegelijk georeloof t was, volgens de Vrede van *Gent*, binnen *Amſterdam* te komen, ſoo is *Francois Cirkourt* (*Hellings* Luitenant) met noch ſeven of acht perſoonen in de Stadt gegaan, vermoordden des morgens de Wacht, lieten vier Vaandelen van ons volk in, beſetten de

Poort,

Poort, en trokken Stadtwaart heenen, ſchooten na die hen op de ſtraat begaven; riepen dat men ſtille ſoude zijn, niemant ſoude beſchadigt werden; en trokken voorts na den *Dam*, en *Stadthuis*, daar ſe tegenſtandt vonden, oorſaak dat 'er aan beide zijden eenige ſneuvelden. *Helling* ſondt haaſtelijk na de andere ſes Vaandelen, maar door misverſtandt waren ſe verdwaalt; ſondt ook in der yl een bood' na *Sanerdam*, aan Hopman *Gerrit van Vliet*, die 'er met 'et Vaandel van *Haaſtrecht* lach, deed' hem van 't innemen weten, en noodt van volk; *van Vliet* vondt ſwarigheidt te ſenden, mits de bode geen ſchriftelijk beſcheidt had, en 'er geen bevel van *Sonoy* was, dies vaerdigde hy zijn Sarjant af, en ſchreef aan *Sonoy* van 't advertiſſement, en hy deed' middelerwijlen alle Schepen en Schuiten, die na *Haarlem* en *Amſterdam* wilden, aanhouden, op dat den voortgang van deſen aanſlag niet verhindert ſoude werden. *Sonoy* ſondt *Bardeſius* daar na toe, maar 't was te laat; door dien die van de Stadt al in wapenen gekomen waren, moſten d'onſe wijken na den Nieuwendijk, daar ſe alles tot tegenweer opwierpen, en de Burgers met dreigemen-

ten meenden op te houden ; *Helling* wierdt met een grof geſchut getreft, dies wierdt zijn volk op de vlucht gebracht. *Ruichhaver* was mede in de Stadt, doch ſonder zijn eigen Soldaten, en kond' daarom weinig geſach hebben ; hem vindende van alle byſtandt berooft, vluchtte in een Burgers huis, daar hy in koelen bloede vermoordt wierdt, door eenen die hem vriendt veinſde. Men hieldt 'er voor, ſoo *Helling* toegelaten had in tijdts brandt te ſtichten, dat 'et de Burgeren een ſchrik aangejaagt ſoude hebben. De Staten van Hollandt en Zeelandt waren van deſe misſlach ſeer ontſtelt, terwijl ſe 't buiten Raadt van den Prins gedaan hadden, en dat de Algemeene Staten daar op ſouden ſmalen ; desgelijks bedroefde hun de doodt van den Overſten *Helling*, noch meer die van *Ruichhaver*, een vierig beminder van des Vaderlandts vryheden, had onſe Staten altijdt gedient, als ik meermalen verhaalt heb ; *Dirk Pers* ſegt, dat hy uit een oudt treffelijk geſlacht van *Haarlem* was. Die van *Amſterdam* klaagden hier over machtig, beſchuldigden onſe Heeren Staten tegens de Vrede van *Gent* gedaan te hebben. De Prins was ook niet wel te vreden ; doch die van

Hol-

Hollandt en Zeelandt wiſten 't ſoo met redenen en met de daadt te beſteeken, dat die van de voornoemde Stadt hoe langer hoe meer in 't naauw geraakten, zy ordineerden wel haaſt Jonker *Dirk van Sonoy*, dat hy de Stadt ſtraks te water en te lande ſoude beſluiten. Hy legerde hem in de *Cathuſers Klooſter*, de Leprooſen, en op verſcheiden paden, alſoo de Landen blank ſtonden. Die van *Amſterdam*, hier over misnoegend', vraagden na d'oorſake deſer handdadigheidt, te meer hunne Volmachten na *Delft* waren om te handelen? *Sonoy* antwoordde, Dat dit was der Staten laſt, zy mochten vrijelijk gaan en keeren; en bleef niet te min zijn beſt te doen de Stadt aan des Princen zijde met alle mooghelijke vlijdt te krijgen.

Wy ſullen (eer dat wy uit het verhaal van dien bloedigen Oorelog in en omtrent onſe landt-ſtreeke ſcheiden, met 'et welke de meeſte ongemakken, tot *Ooſt-* en *Weſt-zaardam*, *Ooſt-* en *Weſt-zaanden*, *Wormer* en *Jiſp*, opgehouden hebben,) 't ſelve beſluiten met 'et innemen van *Amſterdam*, en hare buiginge onder de Staten van Hollandt; en ging byna dus toe: *Amſterdam*, dat nu alleene in Hollandt was overig, en noch

de ſtrenge van *Don Jan* trok, bleef even hart op zen roer: de Staten lieten ondertuſſchen niet na dat ſelve te knellen, want ſe ſagen aldaar de Geeſtelijke te ſamen rotten: en alſoo hun dit hachje te dwers in de mage lach, koſten zy 't niet langer verduwen, maar poogden, ſoo door *Sonoy* als andere, dat te bedwingen; en of die van de Stadt wel ſchreven datſe met den Prince waren over-een gekomen, 't en holp niet, *Sonoy* benarde hen niet te min ſeer; ten leſten wierden 'er een ſtilſtandt van ſes, en daar na van vier dagen getroffen; en in den Hage wierdt over de voorwaarden gehandelt, door tuſſchen-ſpreeken van de Uiterſche: en of wel doens 'er niet van en quam, zijn ſe eindelijk verdragen met de Staten, behoudende veel vryheden. De Heer van *Mathenes*, *Adriaan* van der *Myle*, en *D. Francois Maalſon* van *Enkhuiſen*, ſtelden ſoo op de wacht als op andere dingen goede ordre; en na hun vertrek quam Mr. *VVillem Bardeſius*, die voorts met veele Burgers een bequamen regel bevorderde voor de Schutterije; en ſoo de Burgermeeſteren en Raadt hen daar tegens kanteden, paſte *Sonoy* met een hoop Scheeps-volk wakker op den haſpel, haal-

haalden met gewelt de Schout H*olleſloot* met de Burgermeeſters en Schepenen van 't Raadthuis; de oude Heeren Papen en Munneken mede opgeſocht, wierden alle de Stadt uitgeleidt, en in plaatſe nieuwe Heeren gekooſen, en bleef van doen af *Amſterdam* in de macht der Staten, en haren Stadthouder den Prince van Orangien. In 't begin van deſen nieuwen oproer wierdt 'et Grauwe Monnikken Klooſter geplondert, en de beelden afgeworpen; maar na de verkieſinge van de nieuwe Regenten, en dat de Kerken acht dagen geſlooten waren geweeſt, hebben ſe met gemak de beelden geruimt. Haaſt hier op begon 't gepeupel tot *Haarlem* ook te plunderen, en even ſoo als 't volk in de Kerk bereidt ſtonden het H. Sacrament om te dragen, viel 't geſpuis ter deuren in; elk ſocht zijn leven te bergen, en wierdt een Prieſter, *Pieter Balling* genaamt, van achteren doorſteeken, de Papen uitgeſchut, en eenige Burgers gewondt, maakten ſe mantels, huiken en goude ringen prijs; de Biſſchop *Mierlo* ontſprong den dans, mits hy zijne vervolgers met omtrent vijftig gulden de oogen uitſtak: en na dat voorts veel moetwille bedreven wierde,

is de ſake eindelijk geſtilt. De Kerk van St. *Jan* voor de Gereformeerde geopent zijnde, heeft *Johannes Damius* de eerſte Predikatie daar in gedaan. Dus zijn (Godt zy glooft) de grootſte onruſten omtrent onſe plaats geëindigt, en na verloop van enige tijd een geheele afloſſinge in ons Dorp van wapenen en tegenweer gekomen, den Oorelog gedreven zijnde in andere geweſten; ſoo dat 'et voor onſe Ingeſetenen nu alleen begon met opbrengen van geldt-middelen en nieuwe laſten, de naburen van d'andere Provintien te helpen beſchermen.

O goeden Godt! ſeide *Ruſſellania*, hoe genadelijk hebdy ons Vaderlandt behoedt, en ook deſe plaatſe beſchermt, wy behoorden ons dat alletijdt te gemoet te voeren, om met dankbare herten deſe weldaden te erkennen. Het is ſeekerlijk alſoo, ſeide hy. Ik hebbe my ſeer vermoeit in de vertellinge van deſe moeijelijke Oorelogen, die niet dan in deſe hoek zijn voorgevallen, latende ruſten die over de ganſche Nederlanden verſpreidt, meer dan veertig jaren geduurt, het leven van meenig millioen menſchen gekoſt heeft, eer men tot een beſtandt van twaalf jaren quam, ſelfs door ſoo een machtigen vijandt aangeſocht.

ſocht. En niet tegenſtaande dat wy nu ook wel een weinig behoorden te ruſten, ſoo om 't vallen van den avont, als om dat my de memorie ſeer verſlapt, ſal ik evenwel in 't korte overloopen de verbeteringe en opkomſte van de voorgenoemde vijf of ſes Dorpen, en beginnen aan

OOST- EN WEST-SAARDAM.

Want deſe plaatſe, by en omtrent den *Dam* meeſt verbrandt, en de Ingeſetenen verjaagt zijnde, wierdt wel haaſt weder bevolkt, doen onſe Heeren Staten, volgens de Vrede van *Gent*, het beſet, en *Amſterdam* vermeeſtert hadden. De voornaamſte handeling die de luiden gedaan hadden voor den Oorelog, ſtelden ſe na hun gering vermogen wederom in 't werk, 't zy dan om het Aardtrijk te bouwen, de Zee en binnewateren te bevaren, en Ambachten te oeffenen: waar door ſe met goeden ſpoedt gelukkelijk tot ſoodanige groote handel en wandel (als voor tegenwoordig) gekomen zijn. En om eenige beſondere dingen aan te merken, die noodig waren tot de verbetering, ſtaat te weten, dat voor en even na den Oorelog alhier, de Vaart ſoo buiten als

binnens-landts yverig wierdt voortgeſet; en ſchoon in 't midden van den troebel opgeſchort, daar na met alle macht op nieuw bevordert is. Getuigen hier van kan zijn *Willem Hooft*, en zijne kinderen, die, eer de Inlandtſche beroerten aanging, met (ſoo ik onthouden heb) vijf van zijn Soonen, elk hebbende een Schip van tuſſchen de twee en driehondert Laſten, eens te gelijk in de *Sondt* quam om vertolt te worden, willende de *Ooſt-zee* in; het welke de Koning van *Deenemarken*, tot *Elſeneur* zijnde, vernemende, hen by ſich ontboodt, en verſtaande datſe met hun ſesſen, de Vader met zijn Soonen, met ſes Schepen, meer dan twaalf-hondert Laſten mochten dragen, moſten ſe zijn gaſt weſen, en ſchonk hen de Tol voor datmaal vry, met geluk-wenſchinge dat 'et lange duren mocht. Hy (namelijk *Willem Hooft*) met zijn kinderen en hare Schepen voeren lange wel, ſoo datſe weeldrig en ſeer hoogmoedig wierden; het welke de Vader, die een verre-ſiende man was, oorſaak gaf dat hy ſeide: *De Son is op zyn hoogſte geklommen, hy ſal haaſt weder dalen.* Wel wetende dat alle des Werelts dingen hare keeren en ommegangen hebben.
Sulks

Sulks ook geschiede; want een van de Soonen, tot St. *Uves* zijnde, laadde zijn Schip vol Sout, en soo diep, dat de verstandige hem tegen-voeren, en seiden, Het was onmooghelijk daar mede door Zee te komen; op 't welke hy tot bescheidt gaf, *Ik salder mede duiken by* Kaap de Venster, *en komen by* Heisant *weêr op.* Hy dook, en quam nooit te voorschijn, bleef met Schip en volk. Een ander was in *Spaanje* met zijn Schip, en vol goederen zijnde quam 'er beslag van den Koning, die Schepen van noode had, (my dunkt tegens de Water-geusen) omtrent 't jaar 1572. als nu de Heeren van 't beslag van 't Schip afgevaren waren, haald' hy de zeilen by, en deed' hun de weet dat zijne Majesteit hem in Zeelandt soude konnen vinden, wanneer hy hem van doen had, ging voorts wech-zeilen; daar wierdt een post terstondt afgevaerdigt, die op alle des Konings Havens ord're gaf hem aan te tasten. Hy komt voor Zeelandt, en voor de Haven van *Vlissingen*, of *Ter Veer*, daar goede vrunden hem waarschouden hy sou zijn leven sien te bergen voor 't streng gebod van den Koning, dies hy met een Boot ontvluchtte; en terwijlen hem over-al lagen geleidt wier-

 den,

den, trok na *Duitslandt*, daar hy met Schoenen te lappen door 't landt zijn koſt mede verdiende, en genoegſaam armelijk ſtorf. *Kryn Hooft* de derde, door quaadt reglement van leven van zijn Schipperſchop afgeſet, ſoo my verhaalt is, wierdt ergens in *Calis* of *Liſſebon* een Makelaar, en handelde niet al te oprecht. De Vader en andere Soonen hielden de Vaart lange na den Oorelog noch aan, en woonden in de *Noordt*, daar noch van zijn geſlachte zijn: en is my voor de waarheidt vertelt dat de *Hoofden* van *Amſterdam Willem Hoofts* bloedtverwanten waren. De Koopvaardije-vaart heeft ſedert ſeer beginnen toe te nemen op Ooſten en Weſten, en waar 'er ſlechts gelt te verdienen was; ſulks onſe Vaderen beleeft hebben, en wy noch dagelijks ſien; ſoo dat 'et getal van groote Schippers wel tot hondert bedraagt, die hier woonen, en alle Landen byna bevaren.

Onder allen, mijn beminden, is ſeer oudt de Paling-ſcheepvaart; de ſelve hebben de gemeene Reeders na den Oorelog wederom vernieuwt. Deſe Schepen voeren met Viſch, Aal en Paling, na *Londen* in *Engelandt*, en deden 'er goede profijten mede, waar over de uit-

uitdeeling mooitjes toeging. De Visch kochten se door gansch Noordt-Hollandt, dat, vol Meiren zijnde, veel Visschers en Visch uitleverde, die se meest alle op voorkoop hadden, en planten se dan in Vyvers, die se in menigten hielden, daar van ik 'er noch veel in mijn jonkheidt gesien heb, en was om datse niet dan tegens den winter uitvoeren. De meeste Aal haalden se van *Draker*, by de *Zond*, van een plaats geheten *Amak*, waar veel lieden woonden, in de Nederlandtsche Oorelogen aldaar gevlucht, gelijk se nu noch seer na de Hollandtsche zeden hellen; zy waren altijdt een jaar te vooren met de Ingesetenen over den koop verdragen, voeren omtrent 't begin van September om die te halen, (brengende hen kassen, kisten, en eenig inlandts huisraadt, met andere waaren) van daar gemeenelijks in de *Maas*, en met een goeden windt na *Londen*. Zy hebben Ruimen als de Water-schepen, om Visch in te bergen, maar in Zee zijnde, slaan se de Visch en Aal in andere bakken, daar toe bestelt met water, want anders sou de Visch en Aal om den hals koomen. Heden brengen se aldaar geen Visch, maar alleen Aal, want met 'et droog-maken van

de

de Meiren, is de voornaamſte Viſſcherijen vergaan. Tot *Londen* zijnde, moet den *Lord Major* de prijs op de Aal ſtellen, wat yder pondt te gelden heeft, het welk den kooper noch verkooper niet tegen-ſpreeken kan; zy leggen 'er gemeenelijks de ganſche winter over. 't Gebeurde eens, ſoo *Twisk* verhaalt, dat 'et by *Londen* ſterk gevrooren had, ſoo dat men bequamelijk over 't Ys gaan kond', het welke waar-genomen zijnde van eenige *Saardammers* uit deſe Schepen, reden op de Reviere met Schoovelingen; dit wierd niet alleen door de ſnelle voortgank, om en wederom drayinge, met verwonderinge, maar ook met vreeſe van de *Engelſche* aangeſien, die de lieden ſochten te omcingelen en te vangen dieſe konden bekomen, als offe eenige Duyvels konſten konnen; maar onderrecht zijnde van andere, dat 'et in Hollandt ſeer gebruykelijk was, zijn ſe wederom los gelaten. Het mach ook eenighſins daarom wel geweeſt zijn; ik heb ſelver van hun gehoordt, dat 'et op een Sonnendach geſchiede, in een Meertje, by de Capel daar de Graaf van *Liceſter* gewoonlijk ter Predicatie gingh, die hen deed' gevangen nemen, zoo om dat 'et op een

Sab-

Sabbath was, als ook daarom, dat de lieden hen vergapende, het Kerk-gaan vergaten: doch ſe wierden haaſt bevrijdt, ſonder boete te gelden. De Paling-Scheep-vaert duerde totten Jare van 1642: wanneer alle de drie Schepen te gelijk van de Duinkerkers genomen zijn; zy waren van d'*Engelſche* verraden, die over-gebrieft hadden, op wat dach dat ſe af varen ſouden, die 'er op paſten, binnen 's vijands Haven brachten, en ten buit maakten. En alſoo den Oorlogh tuſſchen den Konink en 't Parlement begon, hebbenſe geruſt, tot 'er tijdt datter weder openingh was nae toe te varen, uit-ruſtende drie goede Schepen, een 'er van is vergaan, de andere twee zijn noch in 't Vaar-water, en doen hunne voordeel, de Heer wil 'er zegenen.

Ik en kan van alle dingen ſoo breedt niet ſpreeken; de Ingeſetenen van *Ooſt en Weſt-Zaardam*, tot verbeteringh van haren ſtaat, ruſten ook Buiſen en Krapſchuiten toe, tot de Haringh-vanghſt; en nae den Oorelogh hebben ſe ſulkx niet achter gelaten; my gedenkt noch van eenige, die in mijne Jonkheidt gebruikt wierden, deſe brachten geen klein voordeel aan, en waaren daar nevens

vens ook Boeyer-ſchepen, dragende ſware laſten, die met Haringh en andere Hollandtſche Goederen, in *Stormaar*, *Holſteyn*, *Bremen*, en *Emderlandt*, voeren; te rugh brengende Kooren, Hennip, Vlas, Plancken, Balcken, en diergelijke Ooſterſche Waren: daar nae quamen op de Jachten met Bezanen, en men ſond aen de *Noord-kaap*, *Beeren-Eylandt*, en *Spitſbergen*, om te viſſchen nae de Walviſſchen, 't Jaer van 1613, 1614, en 1615; Gaven een Haven in 't Eylandt *Spitſbergen*, de naam van SAARDAMMER-REVIER, maar mits 't Octroy van de Noordſche Compagnie, ſcheid' men 'er uit; de bezaande Jachten gingen in 't Jaar van 1626. uit Texel, hier van ſeght *Waſſenaar* aldus: Alſoo door beide Compagnye van Ooſt en Weſt-Indien, en voornamelijk door 't verbodt van op Spanje te handelen, de Navigatie in deſe Landen meeſt ſtil ſtondt, wierden eenige Geeſten opgewekt, om noch meerder te onderſoeken, tot dien einde zijn twee Gebroeders, *Sybrandt* en *Claes Cornelis* Soonen, *Saardammers*, van meeninge onder den Noordſchen Pool te loopen, en daar den Walrus-vanghſt te bevorderen, om der Tanden wille, die altoos ſeer ſchoon en
wit

wit blijven ; tot dien einde twee Schepen met Bezaans toemakende , eenige kleine Stucxkens daar op leggende, met 13. Eeters binnen boordts te hebben, liepen zy derrewaarts , de Heere geve dat ſe ons wat vorders tot profijt van de Coſmographie ontdecken ; 't Gevoelen is dat onder de Pool al meeſt gebroocken Eylanden leggen , als men in *Spitſbergen* bevindt, &c. En als hy verſtaan hadt dit miſlukt te zijn, ſchrijft hy: Een van de Walrus-vangers, die te vooren *Saardammers* genaamt wierden, met een Bezaans-Maſt, quam aldaar , te weten tot *Archangel*, zijn avontuer te verſoeken , alſoo zijn Reiſe gemiſt was van 't Walrus-vangen als geſegt is , en wierd' van de *Engelſche* gehuert, om na *Londen* eenige Goederen te brengen. Dit zijn de woorden van *Waſſenaar*; ſulx heeft my de voornoemde *Sybrandt* mede verhaaldt , en my de Kaarte laten ſien, hoe verr' zy door de *Waygats* waren, zijnde niet wijdt van de Riviere *Oby*, die in de *Tartariſche Zee* valt. Zijn Journaal oft Dagh-tafel is by my beruſtende.

Wat aangaat de Binne-vaardt , lange voor den Oorelogh gedaan , is 'er nae niet weinigh vermeerdert ; Het begonner wel haaſt van Water-ſchepen, Drijf-

en

en Vis-ſchuiten, Binne-Viſſchers en Vent-jagers, vol te worden. De Water-ſchepen, van den Oorelog moede, ſetten hare Netten wederom in de Zuyder Zee en op 't Ye; de Drijvers ofte Quacken op 't *Ye*, de *Zaan* en *Wijker-Meer*: de kleine Viſſchers in de binne-Velden, in Poelen en Braken; en om den Viſch wijdt en zijdt te verkoopen, warender een goet getal groote Vis-ſchuiten, om heure waaren te markten, over al in de vrye Nederlanden, daar men profijt doen konde, en in de twaalf-jarige Vrede tot *Antwerpen*, *Bruſſel*, *Gent*, &c. voornamelijk tegens de Vaſten, ſoo dat 'er goet welvaren uit ontſtondt; de naaſte Markten wierden mede niet vergeten. De Vent-ſchuiten van *VVeſt-Saardam*, van over de driehondert jaren tol-vry gevaren hebbende, woſſen tot het grootſte getal aan beide zijden; deſe vervoerden den overvloedt van de Noord-Hollandtſche waaren na Zuid-Hollandt, Zeelandt, Vlaanderen, Brabandt, &c. brachten andere Retouren wederom, en worde in 't heenen brengen niet vergeten de nootdruftige waaren van Ooſten, en de *Condaatſche* ſnoeperijen uit *Spaanje*, Olie, Lijn- en Hennipkoeken, en wat des meer mach zijn:

het

het welke tot een merkelijken voorſpoet en verbetering, wat ſeg ik, ja tot een groote vermeerdering heeft moeten ſtrekken. Dat is alſoo, ſprak van de *Sed*, mijne Groot-vader en Vader hebben dit ons voor-geleſen als uit een Boekje, en wy zijnder ſelver mede by de veertig jaren oog-getuigen van geweeſt.

Ik ſal my nu, ſeide hy, van de Schepen te Landt begeven, en beſien hoe naerſtig datſe waren in het kleine Vaar-tuig te maken, en de andere te calefateren, krijgende ook ſoo nu en dan een lek Schip van *Amſterdam*, omme dat te verſtellen, en met de geele quaſt moy te maken, gelijk men de oude Wijven blanketten, op datſe wat te aangenamer ſouden zijn: en warelijk hier hadden ſe groot voordeel van, en men ſag wel dat de Meeſters daar mede op den Dijk quamen, vatten by der handt grooter werk, als dat van Smakken, Smal-ſchepen, en diergelijk; niet te min wanneerder een boeg wel te maken was, ſoo moſt 'er een *Haarlemmer* opper-Timmerman by weſen. Ook de Regenten van *Amſterdam*, in acht nemende het voordeel van hare Poorteren, belaſten de Lichter-luiden, op pene van 't Gild te verlieſen, met 'et

vertimmeren in de Stadt te blijven. Dit maakte meerder ſchaarsheidt van werk, en drong de Timmer-meeſters, belaſt met veel omſlach (moetende van de noodt een deugt maken) met yver te trekken aan Boeijers, Gaangs, en dier-gelijks, dat doende onder hun oude werk; de Boeijers, en ook wat van ander groot Vaar-tuig te ſeggen is, brachten goede neering aan, en wierden wel getrokken. Die van *Amſterdam*, achtende op de welſtandt hunner Gemeente, bevorderden ſoo veel, dat hunne Beurt-lieden, en die het voorrecht van hunne Stadt om te varen genooten met de ingeſcheepte waaren, binnen de Palen om te timmeren en vertimmeren moſten blijven. Wat raadt doen? alſoo veel Werven aangewoſſen, eenige daar van niet en wiſten wat beginnen; hare Ingeſetenen Koopvaardije-ſchepen waren meeſt tot *Enkhuiſen*, en namaals tot *Edam* gemaakt; men moſt 'et met de groote Schepen ook eens beſien; (hier was qualijk een Gilde voor een Stadt van te maken) men waagt 'et, en het won dat 'et kraakt, als men ſegt: in- en uitlandtſche Natien quamen die koopen, en is ſoo toegenomen, als binnen en buiten te ſien is. De Kardinaal de

Richi-

Richiliuw liet 'er drie groote bouwen, omtrent van vijf of ses-hondert Laften, nu byna dertig jaren verleden. Men timmerde wel haaft Schepen voor de *Sweden*, voor de *Oosterlingen*, voor de *Franssen*, voor de *Engelanders*, voor den Groot-*Hartog van Toscanen*, en soo voorts; het brak met Wooningen en Werven aan alle zijden uit: waar over *Pieter Jansz. Twisk* met verwondering seide, dat 'er by zijn tijdt al een groote meenigte gebouwt wierdt, waar onder een persoon, schrijft hy, onses geloofs-genoot, is, die jaarlijks laat bouwen wel tien a twaalf Schepen; meenende daar mede den seer beruchten man *Pieter Gysen*, die naast Godt een vorderaar geweest is van soo een gezegende Schepen-bouw, en zijn Soonen noch het selve handthaven. *D. Bergius* segt seer wel:

Waar is myn groote naam, om ver of hier omtrent,
Door myne kielen-bouw en reding niet bekent?
Scheidt kielen-bouw van my, waar sal de reeding blyven?
Daar doch voornamelyk 's landts zenuwen van styven.

De Schepen, binnen-dijks gemaakt, niet

niet mogende door de groote steenen Sluis, worden door sonderlinge kloekheidt en voorsichtigheidt gehaalt ofte gewonnen over den hoogen Dam; daar op heb ik dit eens gemaakt,

Soo men wilde gansch Europen,
En heel Asien *door-loopen ,*
Ook Africa *daar by doen ,*
*Met d'*Americaansche *Landen ,*
'k Loof niet dat 'er is voor handen
Soo een werk na myn vermoên ;
'k Loof niet dat m'er sulke Schepen
Soo een hoogte over-slepen ,
Die de Zee een Burgt verstrekt :
En dat met soo weinig zielen ,
Die steets door malkander krielen ,
Als men touw en taakel trekt.
Dit is ons alleen gelaten :
Dit komt Huis en Werf te baten ,
Die 'er leggen binnen Dyk *:*
Daar de Zaan *bespoelt haar zoomen ,*
Moeten dese Schepen komen ,
Door dees Hoog en Engen wyk.

Wy sullen van de Timmer-werven komen tot de Moolens, die 'er in soo groot getal staan, en besien hare vermenigvuldinge; gy kondt se sien. Voor den Oorelog en zijnder mijn's wetens niet

niet geweest dan Meel- en Oly-molens; de Oly-molens wierden sonder windt, door Paerden omgetrokken; de groote Meel-moolen (na my dunkt) is een Graaffelijk leen geweest, en gifte aan de Heeren van *Heemskerk*. Na den uitgang van de beroerten, en dat men wat aassem gehaalt had, quamender meer Meel-, Oly- en Papier-molens; en eindelijk quam aan den dagh de nuttelijke vindinge van het Hout-zagen, daar van de eere heeft eenen *Cornelis Cornelisz.* van *Uit-geest*, als eerste vinder, Ao. 1592. De Moeder van alle, die men na de Forme het Juffertje noemden, bracht den Inventeur tot *Saardam*, Ao. 1596. in de voor-somer; was met twee zagen, de krek stak in 't ende van de groote as en de sleed', wierdt voort-gewonden met eenige yseren raderen, schier gelijk een uur-werk; de lijn die 't voortwon ging om de as. Hy had Octroy van de Heeren Staten gekregen, doch verkocht zijn gerechtigheidt aan d'een en d'ander'. *Dirk Sybrantsz.* maakten een die ongelijk beter was, met vier zagen, en vermeerderde tot de acht; desgelijks wierdt de Juffer wel tweemalen vergroot, en gerieffelijker gestelt: soo dat van dagh tot dagh de ver-

betering

betering hoe langs hoe meer gevonden, en den aanwas van de Houtſagery-molens gekoomen is. In voorige tijden leerde men het Juffertje dus ſpreeken:

Ik was de eerſte die het Hout *dus ſtukken zaagde,*
Dat meenig wonder was, en wonder wel behaagde:
Waar door gekomen is ten nutte voor den dach,
Hoe *dat men 't* Hout *op 't beſt en ſpoedigſt zagen mach.*

Nu is het getal ſeer groot geworden, van deſe vruchtbare Moeder-moolen. De Hout-koopers en Timmerlieden van *Amſterdam* lieten veel voor hun zagen, konnende ongelijk onkoſtelijker doen dan met de handt. Men vond ook haaſt hoe men het Wagenſchot op 't bequamelijkſt door-ſnijden mocht. De handtarbeidt in zagen moſt byna ſtil ſtaan, en baarde klachten. Men ſette tot *Amſterdam* ſelver eenige Moolens, en verboden geen geſaagt Hout binnen te mogen brengen: de Molenaars alhier moſten door noodt ſelver Hout koopen, wilden ſe werk hebben; by de Moolen te koop geſet, komt 'er handelaars; men

men ſmijt een Schuit vol, en vaaren Zuidt-op; men keert te rugh met een leege Schuit, en volle Beurs; het vervoeren haalde Kooplieden binnen, en men wiſt ſomwijlen niet genoegh te verſchaffen, ſoo dat tot op heden noch nieuwe aan-geſet zijn geworden; en met eenen rees den handel van 't Wagenſchot, daar van ſe de Stapel ſchijnen te hebben; en niet weinigh van Greynen Hout, ſendende dat in alle quartieren: daar ontbreekt ook geen Eyken-Hout van *Hamburger*, en *Koninxberger* Planten, van *Weſelſche* en *Bremer* Balken, van Kromhout en diergelijke, ſoo dat men hier door de menichte der Moolens, en de Scheep-vaart, een groot Bos ſchijnen te bewoonen.

Hier door is onſe plaatſe (mijn beminden) ſoo in lenghte als in breete, met veele Ingeſetenen, en groote Handelaars verſien, die veel Schepen bouwen tot 'er eigen laſt, Reeden, en ook ſelfs bevrachten. Hier uit ſpruiten alle de Ambachten, Neeringe en handt-teeringe, met de ſeer groote in-koominge voor 't Vaderlant; dit heeft veroorſaakt, dat men de Landen door-groef, nieuwe Havenen en Boeſemen maakte, Erven verhooghde, en nieuwe namen bedocht:

hier een *Kattegat*, daar een *Schilperoordt*, &c. De quartieren en Uitſettingen worden elks beſonder genoemt; en *Ooſt* en *Weſt-Zaardam*, dat wel eer een Kerk, een gemeene Buil, en een maniere van Regieringe hadt, is door de grootheidt, en moogelijk grootsheidt van malkanderen geſcheiden, ik heb by-nae gerukt geſeit. Hier uit is veroorſaakt dat de *Weſt-zijde* op ſich ſelven (niet-te-min ook nootſakelijk) een Nieuwe Kerke bouwde, die tegen alle tegen-ſtribbelinge begonnen wierdt, met 'et Paal-werk in de grondt te ſlaan, op den 27. Auguſti Anno 1638. daar van de ſommige 50. voeten langh, wel 10. en 1100. ſlagen moeſten hebben; maar *veel handen maakten licht werk.* Den 14. van September leide *Pieter Janſz. Brouwer*, Regerende Schepen-Burgermeeſter, voor aen de Noordt-kandt van de Weſter-gevel den eerſten ſteen, en ſoo vervolgende zijn drie Soonen tot 'er vier gelecht waren. Het Metſel-werk wierd' door den Winter, 9. of 10. voeten hoogh zijnde, geſtaakt, en daar na met grooten yver vervolght. Anno 1639. den 11. May iſſer 't eerſte Lijk in gebrocht, was onſen ouden Vryer *Pieter Belitjes*; den 4. van October 1640. is hy in zijn Kruis ge-

gesteldt, de Tooren op-gemaakt, en in de selfde Maandt de eerste Predicatie daar in gedaan, by *Johannes Cruycius*, hebbende te vooren zijn Gemeinte in de Oude Kerk 7. of 8. Jaren bediendt; de eerste beroepen-Predicker is geweest *Godefridius Lamotius*, uit 's *Gravenhage*, de Soon van den ouden *Johannes Lamotius*. Soo hebben de Regeerders, sorghvuldigh zijnde voor de Vader en Moeder-loose Weesen, mede een Wees-Huis gebouwt, versorgende die van alles wat tot lijfs onderhoudt van noode is: Aen de Oost-zijde van de *Zaan*, was een goede wijl te vooren sulx gedaen; de Kinderen worden te School besteldt, de Knechtkens op een Ambacht, de Dochterkens op Naijen en ander Huiswerk; alles gaat met goede ord're en opsicht toe; in beide de Oost en West-zijde, houden de Heeren Regeerders hunne sittinge, alsse wat besonders te doen hebben, en een gemeene Vergaderinge maken; de saake die aan yeder zijde het Schout-Ambacht geraakt, wort op 't Raadt-Huis, tot *Oost* ofte *West-zanen* af-gehandelt.

Aangaande de Godts-dienst, in de selve zijn de Ingesetenen seer yverich, en hoe-wel seer verscheiden van ge-

voelen, berockenen om Geloofs-ſaken niet veel twiſt; ſeſterhande Vergader-plaatſen vindt men op een ry, gelijk of de wegh met een Linie geſlagen was, d'een mach by-nae d'andere toe-roepen; de Hooft-Kerke is de gemelde Nieuwe Gereformeerde Kruis-Kerk, met een Tooren in 't midden, van binnen ſchoon en heerelijk op-gehaaldt; de Graf-ſteden alle op ord're geleght, en tot een groote ſomme aan verſcheide Perſoonen verkoft, volgens den Tafel daar van gemaakt. In 't Jaar van 1643. timmerde de *Ubiquetiſten*, alhier mede een Kerk op het *Vinke-padt*, en na twee Maanden bouwens, als van den 23. Martius tot den 24. Mayus op Pinxteren, wierd 'er de eerſte Predicatie in gedaen, met een grooten toeloop van *Amſterdammers*: Wijders hebben ſe hem ſeer met Metſel-werk verbetert, en met Schilderijen verſien; eenige Schippers van *Hamburgh*, doen ſe hier Schepen maken lieten, hebben die met Schilderijen en Glaſen begiftight; hare tweedracht onder malkanderen doet 'er onbeterlijke ſchade. Voorts zijnder noch de Kerken of Vergader-plaatſen van de *Waterlanders*, *Vlamingen*, en *Vrieſen*: jae (waarom ſoud' ik 'et looghenen) van de

Ro-

Romaniſten ook, en dat by Coniventie; ſoo dat men tot *Ooſt* en *Weſt-zaardam* 9. Kerken, ofte Vergader-plaatſen tellen kan; daar van ſes zijn die malkanderen in veele dingen ongelijk geven. Doch om my in die verſcheidenheidt niet te verwerren, ſoo keere ik nae

Oost- en West-zaanen.

Terwijlen dat deſe twee Hooft-Dorpen, in den Oorelogh meeſt verbrandt en verdeſtrueerdt zijn, ſoo dat ſe het in 't Jaar van 1574. in Februarius moeſten verloopen, ſoo volght 'er uit dat ſe welvaren moeten, goeden voorſpoet (zedert die tijdt) hebben gehadt, naedien ſe hen dus langh uit-rekken, en voornamelijk *Ooſt-zanen*, dat twee ſoo groote Beenen van ſich ſteekt, als men by de Fuyk wel beſpeuren kan; ik geloove dat dit Dorp een Hollandtſche mijl in de langhte heeft, en wel twee mijlen geduldt vereyſcht, als men over al die Bruggekens gaan moet; wanneer ik met de Kerk een deilingh maak, ſoo is my de Zuidt-zijde of ik Stedelingen vondt, en de Wooningen uitnemende cierelijk van binnen, en niet weinigh opſichtigh van buiten: aan de Noordtzijde hoe dat ik verder koom, hoe ik

meer boerſche weſen ſie, en ook Boere-werk. *Ooſt-zanen* is met weinigh Ambachten verſien; het Landt is hen-lieden ſeer nut, en zy ſchreumen geen arbeidt: zy zijn ſoo beſigh niet met Koeyen te melken, als wel die van *Weſt-zanen*: maar zy winnent in de Acker-bouw, en in Bleekerijen, en in Viſſcherijen; hare Terwe is ſeer gewildt, levert veel Meel uit, en is aangenaam van ſmaak; tot 'et Bleeken van 't Lijnwaadt gebruikenſe grooten yver, en een groot deel hunner Landen zijn 'er meeſt mede beleidt, te weten, aen de Weſt-zijde; hier toe dient hen ſeer de Veenen aen de Ooſt-zijde, nochtans wordt 'er noodtdruft daar uit niet verſchaft; moeten buiten-Turff daar toe laten in-brengen; en ſchoon zy niet en zijn verſien van een Rivier die ſtadigh loopende is, ſoo zijnſe vervult met ſlooten, en men kander van uit 'et *Ye*, en voorts in 't Landt aller-wegen aan-komen; de menichte der ſlooten ſchaft hen menichte van Vis, daar vele hun koſt mede winnen, en verkoopen die dan ter bequamer plaatſe; maar die van het Zuidt-einde, doen ſware vertieringe op Ooſten, en is hunne handelinge met die Volkeren al van oudts; daar leggenſe Leggers, die men ſus anders

anders Schotſen noemt, maken alle Jaren nieuwe Queekelingen, en hebbender ſoo wel by gevaren, dat men wel mach ſeggen: *Hare Kooplieden zyn Vorſten, en hare Kramers de heerlijkſte in den Lande;* bouwen Huiſen als Paleiſen, en Wooningen als Heeren Hoven: Zy bevrachten Schepen nae 't Weſten, en laten de Goederen om den Ooſt brengen, en van Ooſten voerenſe de Waren binnen 's Landts, en voorts wederom na *Vrankryk, Spanje*, &c. ſoo dat aan hunne ſakken altijdt het Meel hangen blijft: zijn na de grootheidt van bevrachtingh niet wel verſien van Schippers, nochtans zijnder eenige, van de welke ſommige vreemde dingen hebben uit-gevoerd; en, op dat ik *Waſſenaars* woorden gebruiken mach, onder allen en is de minſte niet geweeſt *Klaas Gerritszoon Kompaan*, aldaar gebooren en woonachtigh, die luſt hebbende om in Zee te gaan, verkreegh van zijne Reeders een Schip van hondert laſt met 17. ſtucken, en 80. mannen; die uitliep met Commiſſie van de Hoog: Mog: Heeren Staten, en den Prince van Orangie; vier dagen in Zee zijnde geweeſt, verliep hem tegens haar, nam een Schip dat 'em niet toe-behoorde, de buit gelijkelijk

onder de zijne deilende ; en ſtelde 't 'er nae ſoo aan, dat *Spaanjaarts, Portugeeſen, Franſche, Engelſche*, en alle Zeevarende Lieden hem vreeſden, midts de heftige aan-vallen die hy met zijn Volk dede, alles vernielende dat in de furie aengetroffen wierd', maar in koelen bloede niemandt aan 't lijf beſchadigende, &c. leeſt hier van *Waſſenaar* in zijn 13. Deel, Pag: 31.

Ey doch, ſey van de *Sed*, vervolght hem, wy ſullen dit gaarne aan-hooren. Ik en kan, ſprak hy, midts ik noch tot *Weſt-zanen*, Wormer, en *Jiſp* weſen moet: niet te min ik ſal in 't korte dit noch ſeggen, dat hy hem eindelijk alle Chriſten Volkeren te vijandt gemaakt hebbende, zijn loop-plaats onder de Barbaryſche Kuſt nam. Hy roofde op den eerſten dagh zijns vertreks uit *Yerlandt*, ſeven Engelſche Schepen, die rijkelijk geladen waren: zijn ſchade die ſe hem aan-gedaan hadden, thiendubbelt vergeldende; wiſt hem met een goedt beſcheidt hier en daar op te wijſen: hy nam veele Schepen, jae ſoo my geſeght is van die 't uit zijn mondt ſelver hoorden, omtrent de 400. ſtukx: tot zijn gebruik heeft hy veele Schepen gehadt, op 't hooghſt was hy ſeven ſtark;

hy

hy hadde drie by ſigh doen hy de Ooſt-Indie-Vaarders meende te verweldigen; zijn ſtaat was ſeer perijculeus, des nachts als hy hem ſlapen leide, hadt hy zijn bloodt geweer, en eenige geladen Piſtoolen by hem, in vreeſe dat zijn Boots-volk hem over-vallen ſouden, om zijn grooten ſchat; nochtans moſt hy eenige zijn leven vertrouwen, die hy geſtadigh met gaven onderhouden, zijn leven t'eenemaal in hunne handen op-offerde, jae de meeſte waren ook voor zijn leven beſorght, als meenende noit ſoo een kloeken Kapiteyn weder te krijgen; geen buit vindende, paide hy hun met goede woorden, maar als hy geldt gaf, ſoo moſt de weder-ſtrevige de Sabel verwachten. Hy was eens tot *Magadoor*, alwaar de Keiſer van *Marocca*, *Muley Zydan*, quam, en hem ſelver ſpreeken wilde; het was den Konink vreemt, ſoo een Fameuſen Rover te ſien, tot wiens dienſt hy langh te vooren een Pas verleendt hadt, hem noemende *Meeſter van de Zee, en zynen Vriendt*; tot *Magadoor* verkocht hy meeſt Yſer en Kooper: in onderhoudt van levens middelen hield' hy goede ordere, maar in de zeden liep alles in 't wildt, en wierde alderhande Godtloosheidt

gepleeght; zijne Goederen verkocht hy meest te *Saleé*, aan eenen *Jan Jansz.* van *Haarlem*, Renegados, en namaals Ammiraal ter Zee. Om desen Eerts-Zeerover uiter Zee te krijgen, wierdt een Pardoen versocht: eindelijk quam hy op Vry-geleide binnen; in 't *Vlie* verliet hy alle zijn Schepen, voer recht op *Sparendam*, en van daar op 's *Gravenhage*, alwaar hy zijn voet-val voor de Prince dede, zijn Exellentie voor 't vergunde Pardoen, in tegenwoordigheit van de Hoogh: Mog: Heeren Staten, bedankende, sulks aan een soo grooten Rebel bewesen. t'Huis zijnde, was hy gestadigh met twee weerbare Persoonen verselt, niet minder als hy gewapent; hadt achter zijn deur twee Pistoolen geladen leggen, op dewelke zijn loop al wandelende nemende, leide dese noch dach noch nacht af, in gestadige vreese wesende, van d'een of d'ander overvallen te werden: is nu dit Jaar van 1655. noch in 't leven, zijns Ouderdoms 68. Jaaren, sigh oeffenende met grooten yver in de Visschery.

Oost-zanen, heeft niet te min seer aansienelijke Mannen uit-gelevert, soo in de Zee-vaart, Koop-handel, Konst, Geleerdtheidt, en Goddelijke Wijsheidt

wel

wel ervaren ; hun Schippers varen na alle plaatſen , voornamelijk op Ooſten ende Vrankrijk ; daar iſſer tegenwoordigh een op zijn derde Reis nae *Ooſt-Indien* voor Schipper : wy hebben van den Koop-handel geſeght, en woonen tot *Amſterdam*, uit hen-lieden, die ſchatrijk zijn ; deſgelijkx niet minder in 't voornoemde Dorp ; hare Konſtenaren zijn bekendt, in mijn voorgaande vertellinge van *Ooſt-zaanden* ; daar zijn nieuwe aankoomers ; de meeſte Lieden in 't Zuidt-einde zijn ſeer doortrapt in hun handel, modeſt in hun wandel, Staatvoerigh in hunne Huiſen, geleerdt in de ware kenniſſe der Godtſaligheidt ; want van Kindts-been worden ſe in Godts Woordt onderweſen , en zijn meeſt van eenderleye Belijdeniſſe ; waarom ſeer wel een hunner Inboorelingen tegens my zeide , wat mijne roem ſoude zijn van het onſe , terwijler ſoodanige gedeiltheit was, zy waren het NEDERLANDTS GENEVE ; en waarelijk ik en kander ook niet anders van getuigen , ſoo veel een ſoo groot Dorp aan-gaat , anders ſouder onder de Steden meer *Nederlandts Geneven* te vinden zijn.

Hunne Kerk was in 't Jaar van 1573.

verbrandt, volgens de woorden geschreven in de Herbouwingh; aldaar ſtaat:

Anno 1573. *Verbrande deſe Kerk, dit wel onthoudt;*
Anno 1601. *ten deel, en 't Jaar* 1630. *in 't geheel,*
Ter eeren Godts wederom op-gebouwt.

Ik ſoude meenen dat 'et verbranden van de Kerk is geweeſt Anno 1574. als wanneer het by de Spaanſche in-genomen wierdt; nae 't uit-gaan van den Oorelogh aldaar, hebben de Ingeſetenen hen beholpen met een klein Vertrek; hun oude Prieſter ten tijden van de *Romaniſten*, Bartel Jacobſz. deede ſomwijlen een Predicatie, en van andere plaatſen geholpen, kreegen met gunſt der Staten 1588. hunne eerſte Predikant: Vier Jaren daar na iſſer vergunt (niet ſonder veel tegen-ſporlinghs door eenige wangunſtige) uit 'et in-komen van de Sluiſen, en des noodt zijnde uit de middelen van 't Dorp, hunne Kerk en Toorn te mogen verbeteren, en wederom een Klock bekomen (die in den Oorelogh wegh-geraakt was) tot verſamelinge der Gemeente; zy hadden verſocht, niet dan een Rieden-dack te

mogen

mogen maken op de Mueren van het oude Choor, de ſteenen van bovenen een ſtuk-weeghs af te nemen; deſe verbeteringe is ſoo het ſchijnt langhſaam toe-gegaan, en heeft eindelijk in 't Jaar 1601. een beteren aanſien gekregen, ſoo dat de toe-neminge groot is geworden, en deſelve heeft men Anno 1630. met een Kruis-werk uit-geſet, van buiten en van binnen heerelijken opgehaaldt: een Kerk, ſoodanigh gehoor alſſer komt waardigh; en een Gemeente, ſulken ſchoon Gebouw vercierende. Eenige voeten van den Toorn voor de Kerk, is het Raadt-Huis van 't geheele Ambacht, daar op geſchiedt de Zeſſie van ſeven Schepenen, drie van *Ooſt-zaardam*, en vier van *Ooſt-zanen*, die de gemeene geſchillen af handelen, zijnde lage Juriſdictie, want 'er en is geen gedingh van 't leven, of van gequeſter Majeſteit: ook neemt de Wees-kamer hun Zit-plaats aldaar, hebbende een beſondere Secretaris; by wijlen iſſer mede de by-een-komſte der Burgermeeſteren ende Raden van 't geheele Ambacht, doch weinigh, terwijlenſe in die gelegentheit niet veel gemeenſchap met malkanderen hebben, alſoo yeder zijn eigen Dorp-middelen omſlaat en aan-

aanleidt daarſe het geraden vinden; ten ware op verſoek van Landen, Dijkagie, Sluiſen en Sluis-tochten.

Laat ons ook eens metter haaſt de opkominge van *Weſt-zaanen* beſien, na dat 'et in den Oorelogh ſoo ſeer verdorven is geworden, want opgebracht, daar benevens ſchade geleden hebbende, en niet weinigh Leeninge, Servies-gelden, en andere onkoſten betaalt, beloopende boven de hondert en elf duiſent gulden in twe Jaren, namelijk in't jaar 1573. en 1574. is eindelijk in Februarius by na al-te-malen verbrandt en verwoeſt, en haddet de Spaanjaarts mogelijk geweeſt, zy ſouden dien hoogen dicken Tooren ten gronde gerukt hebben, nadien hy hen ſoo in 't oogh was, overmidts de Vrybuiters daar geſtadigh op te loeren lagen, om ergens een buit te bekomen, als menichmaal voor-viel; het was buiten twijfel in die tijdt ellendigh geſteldt. Namaals quamenſe op Veilige-waarnis, bouden hunne Ackeren, en weiden hen over-gebleven groot Vee tot ſware belaſtinge, dewijle zy de Spaanſche als ook de Statiſche daar voor betalen moſten, en noch van de Vrybuiters veel ſchade leden: want op een tijdt bevindt ik in een Getuyghbrief,

brief, verloorenſe by roof van de *Aſſendelvers*, 30. Koe-beeſten, die nochtans op de *Sauv le garde* van de Heere van *Hierges*, en *Lamerſelle* zijn Luitenant, uit gingen; maar nae de Pacificatie of Vrede van *Gent*, het beſetten van *Zanerdam* en *Aſſendelft* by ons volk, kregenſe meerder aam-tocht: Jae het wierder gantſch ruim doen *Haarlem*, en eindelijk *Amſterdam*, hun voeghden by die van Hollandt en Zeelandt, als wanneer ſe ook volgens de Vreede van *Gent*, hunne Goederen vredelijk mochten beſitten, en met hunne Vent-ſchuiten de Landen door-varen, om in Steden en Dorpen te handelen en te wandelen.

Weſt-zanen in ſigh ſelven als ik geſeght heb, is een langh Dorp, hem uitſtreckende wel een ure gaans; aan beide zijden van de *Gouw* betimmert, anders ſonder Buerten of Paden; het Zuidt-einde loopt wat voorby de Kerk, het Noordt-einde lecht meer om de Ooſt, en wordt de *Middel* genaamt, aan de Kerk-Buert gehecht met een *Weyver*: maar als men den ganſchen omringh van het Ambacht van *Weſt-zanen* bereekent, ſoo heeft 'et veele uren gaans, en byna in 't ronde altemaal betimmert; Het is in vier quartieren verdeeldt, nae

mijn

mijn onthoudt is *West-zanen* het eerste Deel, *Knollendam* en *Wormerveer* het andere, *Saandyk* en de *Koogh* het derde, en *West-zaardam*, tot aan de *West-zaander Overtoomer Sluys*, het vierde; by mijn gedenkenis heeft men in dese ommringh, drie nieuwe Kerken met Toorens gebouwt, daar te vooren geen gestaan hadt, als tot *West-zaardam*, de *Koogh* en de *Zaandyk*, en drie Kerken met Toorens herbouwt, tot *West-zanen*, *Wormerveer* en de *Knollendam*, tot een teeken van den grooten aanwas. Wy hebben van de Nieuwe Kerk zijn opbouwingh gehoordt; van de *Zaandyker* was veel te seggen, doch my eens de Schriften afhandigh gemaakt zijnde, kan 'er nu niet meer in doen; en is alsoo de opbouwinge en harbouwinge geluckelijk voort-gegaan.

Hare weder besettinge en vergrootinge, is ten meesten-deele ontstaan uit de wijte, en vruchtbaarheidt harer Landouwe: want ook die van den Ambachte van *West-zaanen*, contribueerden in 't eerste tot den *Hondts-bosse* het aldermeeste van alle de Dorpen, met byna de drie duisendt Morgens; en in de Schilttalen, waren se mede het hooghste. Zy zijn met geen Meyren belast, maar heb-

hebben een geslooten vet Landt, al te maal met Vis-slooten doorsneden, daar ontallijke Beesten op weiden, veel Melk geven, Botter en Kaas verschaffen; niet te min op sommige plaatsen bebouwense mede het Aardtrijk, en teelen goeden Tarruwe en Raapzaadt. Veel geneeren hun met de Binne-schuiten, voeren van daar veel Granen, door Hollandt en Zeelandt: tot dien einde plachten de groote Schepen, komende van Oosten met Kooren, aan de *West-zaner Overtoom* te leggen, en losten 't in groote Pramen, die alsdan op de Solderen geleidt, ter gelegener tijdt, in alle Landen daar vry te varen was, wierden gevent, en zy daaromme Ventjagers genaamt, hunne Schuiten Vent-schuiten, als meermalen geseght is; en dit by hun een Hooft-neringh zijnde voor den Oorelogh, is namaals gewackert, en heeft grootelijkx tot den Wasdom van alle die in 't Schout-Ambachte woonen, gediendt; waar van de Buerten van *Wormerveer*, *Knollendam*, de *Zaandyk*, *Koogh* en *West-zaardam*, in 't begin van der Nederlanderen welstandt, getuigen konnen, daar mede seer opgekomen te zijn, gelijk 'er tegenwoordigh noch een goedt getal mede besigh zijn,

ver-

verſchepende nevens de Granen, noch veel andere wel-gewilde Lijf-tochten.

Op dat wy nu van alles eenen einde maken, ſoo laat ons metter haaſt eens over-loopen, en beſchouwen de verbeteringe van

WORMER EN JISP.

Deſe twee Dorpen zijn in haar geheel ten meeſten-deele gebleven, de oorſaak waarom hebbe ik u verhaaldt, hoe-wel ik vertrouwe datſe niet vry geweeſt zijn van al het ongevluchte goet in de handen der Spaanjaarden te laten; maar komende wederom in hunne behouden Wooningen, en het Landt te met uit de Klauwen des vijandts, ſoo hebbenſe hen terſtont neder mogen ſetten, ſonder veel koſten van timmeringen te doen, en zijn buiten alle twijfel in plaats de leedige Huiſen, daar de Inwoonders van achter gebleven mochten zijn, van andere Dorpen totte beſettinge by gekomen, ſoo dat 'et op een kort geworden is een wel-geſtelde beſittinge, van beide de Dorpen. Ik hebbe u veel verhaaldt van de Nature, Eigenſchappen, handel en wandel deſes Volkx voor den Oorelogh, ten tijden van *Wilhelmus Goudanus*, die voor meer dan hondert Jaren

ge-

geleeft heeft: en dese hare naarstigheid, goetheidt, voorsichtigheidt, Oeffeninge, handel en wandel, Binnen en Buiten-vaardt, hebben nae den Oorelogh tot op desen hedigen dach, niet weinigh voordeel, en verbeteringe toe-gebracht. Ik heb 'et u geseght, willen wy noch over-wegen eenige dingen, die hun wel-varen vermeerdert heeft, wel aan, laat ons eerst de woorden van *Ian Lepetit* door-sien, daar hy seght: *Tot* WORMER *woonen veel vermogende Lieden, die met de Koopvaardye en met de Vis-vanck rijk worden; daar werdt een meenichte van* Beschuyt *gebacken, 't welk te koop gebracht werdt in alle Steden van Hollandt, &c.* Brenght hier by 't geen den Eerwaardigen Jonghman *Snellinx* van *Wormer* en *Jisp* seght:

Een Dorp in de lenght, meer als in't
rond' de Stadt is,
Die WORMER *naast belent, schoon*
dat'et maar een Pat is:
Een WORREM *sonder Ga, soo hy nae*
't Westen kruypt,
Een ander WORREM-VEER *ten*
boesem inne sluypt.

Ik segh *Wormer* en *Jisp*, verstaat soo veel als de over-zijde van *Jisp* onder

Wor-

Wormer behoordt, ſoo is *Wormer* ook wel een Hollandtſche Mijl in de lengte, hebbende buiten 'et ſelve in zijne breete eenige af-ſettinge; de timmeringen aldaar zijn ſeer oudt, uit oorſaak als te vooren verhaaldt is; van de Buis-vaart is in 't breede geſprooken; beyde deſe plaatſen van *Wormer* en *Jiſp*, zijn yverig in 't voort-ſetten van de Walvis-vangſt, dat men de groote Viſſcherye noemt, en varender wel by; beide muntenſe uit in de Beſchuyt-backery; van het eerſte gaan de *Jiſpers* de *Wormers* te boven, van het laatſte de *Wormers* die van *Jiſp*. *Yſbrandt Janſz.* de *Lange* tot *Jiſp*, heeft in korten tijdt een Rijkdom 'er van getrocken, ſulks andere mede doen. Die van *Wormer* hebben zedert de Nederlandtſche Beroerten ſeer toegenomen in de Beſchuyt-backerijen, in het maken en verkoopen van de Tweeback, (alſſe op goedt duits ſeggen.) 't Getal der Back-plaatſen reekent men nu by de hondert, die jaarlijkx beſigen omtrent 40000. gulden aan Melk, en 30000. gulden aan Giſt; ſoo dat die van *Wormer*, *Jiſp*, *Ooſt-zanen* en *Weſtzanen*, voor eenige tijdt wegens het Gemaal, op een Jaar opbrachten (te weten Anno 1647.) met 'et Rantſoen

voor

voor den Armen, 170000. guldens; de Beſchuyt, ſoo *Willem Gerritſz.* mijn bericht heeft, wordt verſonden in beyde de *Indien*, *Braſil*, na Ooſten en Weſten, behalven de Vent-ſchuiten, die met omtrent 70. ſoo groot als kleyn Vaartuigh, in *Vrieſlandt*, *Greuningerlandt*, *Hollandt*, *Zeelandt*, ook in *Emderlandt*, *Noord-ſtrandt*, en *Hamburgh*, jae op vele andere plaatſen die vertieren, daarom *Hubert* van der *Meer* ſeght:

Een Dorrip ſleept zijn Oegſt tot daar
de Son zijn loop endt:
En daar de Naalde ſwijmt zijn Tweebacx-waar te koop zendt.

Terwijlen datſe van de drie Meiren omvangen geweeſt zijn, ſoo warenſe ook niet ruim van Weiden, hoewel ſe by oudts naarſtigh oeffende het gener te beheeren was. Namaals zijn de Wateren droogh gemaakt, en hebben niet weinigh gediendt tot Proſperiteyt van beyde de Dorpen; de *groote Wormer* begoſt men in den Jare 1624; de voornaamſte van de Bedijkers waren, de Heer *Honart*, *Aſperen*, de *Wit*, Raadtsheeren in den Hage; *Nieuſtadt*, *Groenewegen* en andere. Ik heb een Incarnatie

Regel

Regel ofte twee bevonden hier op gemaakt, en is

VVorMer DIICkage ras, Int Iaar
begonnen VVas.

Het welke uit-brenght 't getal van 1624. desgelijks noch een ander, daar het getal in yeder regel komt, als

VVorMer nV VrII DIICken gaat:
Maar VVeet Dat ghIIt VVel gaeII
slaat.

Dit Landt is seer vreughbaar, in het welke een overvloedt van Botter gemaakt, en Kaasen gebacken wordt, alsoo het altemaal Weylanden zijn, het welke een goede gelegentheidt is voor die van *Wormer*, en voornamelijk voor de *Jispers*, vermeerderdt mette veelheidt der Noordt-Hollandtsche Kaasen, die 'er een profijtelijken handel van maken. De groote *Wormer* heeft in zijn ommeringh 4357. Roeden, de Landerijen leveren uit 1803. diergelijke Rijnlandtsche Morgens, en 200. Roeden, yeder Morgen hadde 2. Roeden en 7. voet Dijkx. Namaals hebben die van *Wormer* de *Engewormer*, met andere bystanden, ook droog gemaakt, groot 114. Morgen, 80. Roeden, de Kinck
was

was 1450. De *Schalſmeer* was al een goede wijl te vooren in zijn weſen gebrocht.

Soodanige Bedijkinge en heeft niet weinigh voordeel aan-gebrocht, voornamelijk aan beide Dorpen, ſoo wel tot voortſettinge van hunnen handel, als tot vermeerderingh van de Ambachten en Kramerijen. Uit alle dit welvaren, en tot behulp van de Ingeſetenen, hebben die van *Wormer*, over lange jaaren, een Tooren in het Weſt-eindt gemaakt, op dat de Backers en andere Handt-werkers hunne tijdt ſouden weten, en wordter mede met de Klock geluit, wanneer elk zijn Vyer uiten moet: zy hebben ook een Wees-Huis getimmert, altemaal van Steen, met een Muur omvangen op de voor-plaats; den eerſten Steen wierde in 't Jaar 1633. den 25. Auguſtus, door *Gerrit Willemſz.* daar aan-geleidt, dit is de Soon van *Willem Gerritſz.* meermalen genoemt, een Jonghman die vander Jeucht van zijn Vader tot de Studien gehouden is; daar nae is den grooten ſpitſen Toorn voor aan de Kerk tot op zijn vierkant afgebrooken, en op de ſelve een veel heerelijker op gebouwt, onder de handt van *Kornelis Pieterſz. Beyes*, uit de *Ryp*, na

na een Teekeningh van *Leeghwater*, ſoo my geſeght is : De Regenten hebben de Kerk ook ſonderlinge verſien , en ſtaat het Raadt-Huis voor op twee houten Pylaars onderſteunt, tuſſchen welke en de ſteenen-voetingh een overdeckten Wandelingh is ; die van *Jiſp* hebben mede een ſchoone Kerk , van binnen cierelijk opgehaaldt , een ſpitſen Toorn met een kleinen knop boven aan , en een Toorentje in 't midden; hun Raadt-Huis is op de Kerk-laan gebouwt , ten tijden doenſe van *Wormer* afgeſondert wierden ; en nu voor drie of vier jaren ſeer voortreffelijk herbouwt. Betoonende datſe de ſmerten van de voorleden Eeuw , met de ſoetigheidt van deſe verdreven hebben ; Jae wat ſal ik ſeggen , de groote Handelingen in Granen , Kaas , Beſchuyt , Traan , Toeback , &c. doet hen ſoete weelde genieten.

Wormer en *Jiſp* , hebben met verſtandige en ervaren Luiden als waarde Baggen geciert geweeſt ; het gaf oudts tijdts deſe Plaatſe veel Mannen van wetenſchap uit ; by onſe tijden , en na den Oorelogh zijnſe vermeenichvuldight. · Uit het Huis van de *Kraften*, en voornamelijk van *Arent Kraft* , zijn

kloec-

kloecke Mannen gekomen, ik meine niet alleen van groote des Lichaams, maar oock des verstandts. *Ysbrandt Kracht* Rechts-geleerde, wel eer in *'s Graven-Hage*, een Man van goede wetenschappen, was een *Wormer Kint*, en de Soone van *Arendt*; zijn Broeders Soone is alrede voor een Doctor in de Rechten verklaart, soo jongh noch zijnde, voor de welke het te wenschen waar geweest, zijn Oom den draadt des Levens soo haast niet afgesneden was: *Tymon Arendtsz. Kraft* droegh sigh uitnemende in de Schilder-konst, was acht Jaren te *Roomen*, en in dienst van zijn Heyligheidt; In 't Vaderlandt komende, woonde in *'s Gravenhage*, daar hy getrouwt en eindelijk van een uitteerende Sieckte weghgheruckt is; de andere Soonen en Dochters, betoonen meer als gemene kennisse te hebben: Desgelijks vindt men van *Wormer* ghekomen te zijn, uit de Huise van der *Meer*, drie Jongelingen, wel in de Latijnsche Tale onderwesen; de oudtste is gheweest Rector van de Latijnsche Schoole aldaar, nu Predikant; de andere heeft mede een beroep, de derde stierf jongh. De Afkoomelinghen van *Eustatius*,

een Man van ſeer goeden Lof tot *Wormer*, zijn ook tot de Geleertheidt ghehouden; de Schoon-Soon hebbende Leer-meeſter tot *Wormer* gheweeſt in de Latijnſche Schoole, is beroepen tot *Haarlem* voor Conrector. Voorts zijnder noch eenige niet van de minſte, die verre door de bolſter weſende, wat goedts belooven; Aldaar heeft het Leven begonnen, van mijn ſeer lieven Vriendt *Dirck Hendrickſz.* goet Landtſchap Schilder, die *Vranckryck* vier jaaren door-reyſt hebbende, tot *Amſterdam* Schilderende, in 't Jaar van 1637. aen de Peſt over-leed.

Van *Jiſp* komt my voor eerſt in 't gemoete loopen, een Man daar men voor verſchricken ſou, die ſulcke harde vingers en handen heeft gehadt, jae ſoo een hartigh gemoedt, dat hy de ellendighe Menſchen, armen en beenen brack, en op Ladderen bondt, dat hun van benauwtheidt het ſweet, als een Rivier langhs de Kinnebacken rolden, en hoe dat de Lieden kreeten en kermde, ſonder barmhartigheidt ſcheen te zijn: Het was *Willem Taamſz.* in zijnen tijdt in veele Landen en plaatſen ſeer vermaardt en bekendt; Hy was ghenoeghſaam met

kleine

kleine Studie aan de konst gekomen, varende op een Buis; hy heefter veel ellendigh ghehandeldt, en heylsaam gheneesen: Het was wonder wat de Man niet uit-wrocht, en de Lieden leeden zijn handelingh, vertrouwende genesen te worden. De Heer *Iacob Cats*, gheeft door zijn *Iefron* in de Trouw-Ringh daar bescheidt van, en *Klaas Lourisz. Euverlander* van *Iisp*, heeft my verhaaldt, dat hy tot *Roomen* eens zijn Biecht dede, de Biecht-Vader vraaghde hem waar van daan? van *Iisp* antwoorde hy; kuntge, vraaghde hy weder, dien *Yseren Duym* wel? Ik heb hem wel ghekendt zeide hy; en wist de Geestelijcken Heer veel Leesjes daar van te vertellen. Zijn Dochters Soons-Soon *Mr. Cornelis*, heeft sonderlinge handt-greepen, en doet wonderlijcke wercken, is naarstigh om de gebreckelijke te helpen. Men seght dat tot *Iisp* mede is gheweest eenen *Willem Iansz.* Schilder, van hem is noch te sien een Schildery van Adam en Eva, in 't voornoemde Dorp; Zijn Soon *Ian*, woonde tot *Casselbergh in Vlaenderen*, hadde een eenighe Dochter, die getrouwt soude zijn gheweest aan den Stadt-

houder van *Duynkerken* ; daar wordt verhaaldt dat de voornoemde *Jan*, een vande Gesanten was van wegen *Spaanje* in den *Haagh*, Anno 1605. om van Vrede te handelen, of een Bestandt te maecken: Hy trock nae *Ihisp*, om zijn Vrienden te besoecken, en van daar wederom na Huis. *Klaas Lourisz. Euverlander* te vooren vermeldt, is een voortreffelijck Beeldt-houwer in Hout en Steen, en een goede Boot-seerder, hy heeft op zijn Konst *Vranck-ryck*, *Italien* en andere Landen door-gereyst, en wijders soo in Koophan-del, arbeydt als andersins, de meeste Deelen des Wereldts omgesworven, is kortelingh gekomen van een vier-jaarighe Reyse uit vreemde Landen, daar hy veel ervaren heeft ; gaat met den eersten wederom met een goedt Cargasoen heenen, om sonderlingh te handelen met de wijdt-gelegene Natien in zijn negen-en-vijftigh Jaren ouder-doms.

Siet mijne waarde Vriendt en Vrien-dinnen, nu mach ick niet meerder het Rocken is voor dees tijdt afghe-sponnen : de doncker heeft ons over-vallen, en wijst het scheiden aan verhoope dat u lust nu wat geboed is

is ; heb ick u niet voldaan , 't en is geen wonder , ick heb mijn ſelven op veer nae niet konnen voldoen : neemt 'et voor lief het geen uit een goedt hert gekomen is , en laat ons met goede ordere wederom vertrecken , ſtellende oock te vreden de Lieden die hier woonen. Ick ben ſoo vernoeght ſey van de *Zed*, dat ick van u niet meer en begeer , om dat men nu niet wel langer en moghen , en ghy gedaan hebt dat 'er toe mochte ghedaan werden , nochtans en ſoud' ick niet genoegen , al duerde 't noch een week : Noch ik niet ſeyde *Ruſſellania* , ten ware men moeſte erbarmen over onſen Vriendt , die tot ſweetens hem 'er deur ghearbeidt heeft ; Voor my ſprack *Dorothea* , als ghy op een ander tijdt wederom wat kouten wilt van ſulks en dierghelijken , ontbiedt my mede , ick ſal ghewilligh zijn te koomen ; daar op *Ambiorix* tot een beſluyt voeghde : Het vergaderen dat heeft zijn tijdt, en oock het ſcheyden heeft zijnen tijdt, ſeght *Salomon*. Laat ons dan vertrecken , om dat we niet langer konnen blijven : ſoo gelegentheidt tijdt voort-brenght , mijn genegentheidt ſal wel volghen , om u

mijne Beminden, in andere ſaecken vermoogen te believen: Dit genae ſeght hebbende gingenſe nae beneden, en voorts nae Huis.

EYNDE.

BLAD-

BLADTWYZER
van de
Zaanlands Arkadia.

A.

Bdije van Egmont van hout gebouwt 122. Verbrant 123. Van steen herbouwt, en met giften verzien 124, 125, 126. Verdestrueert en klaagliedt 127, 135. Van veel Abten aldaar 128, 129, &c.

Adelaart de Zeste, Abt van Egmont, een Boulustig Man 128.

Aderenbosch, by Krommenije 348. De plaats bewoont van Edelen 395.

Adrichum, een getoorent Kasteel 80.

Akerslote, Hooft der Kennemer Dorpen, met haar Edelen 82. Verkrijgt tol-vryheyt 238. Moeten verstapelen tot Dordrecht 435. Haar naams oorsprong 475, 476, 477. Slachting aldaar geschiet tegens de Vriezen 475. Haar Wapen 477. Haar Ridderen en Edelen 478. Haar loffelijk dragen van outs 480, 481. Bouwen een Toorn, en uyt wat middelen 494, 495. Staan Vrouw Jacoba by tot haren schade 483, 484. Zijn in 't Kazenbroot-spel 490. Wordt afgebrant van de Spaansche 570.

Alkmaar de tweede Hooftstadt van Kennemerlandt 67. Is geen Altena, maar Almere, en waarom 68. Haar Burg-wapen 69. Bestookt van de mindere Vriezen 71, 72. Van de Gelderschen 137. Komt op door Vroonens val 207, 227, 228. Haar Binnevaart en klachte over 't verdroogen van de Zaan 324. *Eduart*, Koning van Engelandt, komt te Lande by Alkmaar 254. Komt aan des Princen zijde 535. Wort versterkt 568. Weygert Cabeljau in te nemen 569. Wort belegert, en ontzet 576, 577, 578, &c.

Alva, door wreedtheyt, verliest den Briel en andere Steden 535. Trekt uyt 'et Lant 579.

Amsterdam, Hooftstadt van Waterlandt 29. Haar Heer tegens Graaf *Floris* de V. met *Gerrit* van *Velssen* 316, 317, &c. Zijn Stamhuys uytgeroeyt 321. Aamsteldam en Aamstellant worden aan de Graaffelijkheyt verbonden 397.

Amsterdam houd de Spaansche zijde 536. En stryden t'scheep, wort te vergeefs belegert 547. Behoud de zege op 't Meyr 557. Zy nemen de Diemerdijk weder in 559. Alva trekt van daar 579. Dringt zeer tot 'et zenden van Volk na Wormer en Ilpendam, en in Noortlant 582, 583, &c. 600. Komt de gevluchte Spanjaarden te hulp 604. Neemt Brandegat met die van Saardam weder in. Ontzet de Belegerden van 't Slot te Muyden 618. Wort van alle kanten benart, begint te waggelen 623. Doch door beloften van Don *Ian* opgeruyt,

geruyt, houd noch tegen; maar meerder benauwt, wort by Helling verraſt, en door zijn doodt weder verlaten 626, 627. Gaat eyndelijk over aan des Princen zijde 629, 630. Daar men de Wet en het Kerkelijk veranderde 632, 633.

Amſterdamſche Convoijer genomen 620.

Aſſendelſt, ſchaft overvloet van Melk 95, 97, 262. Oorzaak des naams 95. En van haar Wapen 96, 97. In den Oorelog Spaans 99. 551. VVordt veel Volk toegeſchikt 582. Aſſendelft by de VVormers beſtookt, een rijke en oude Vryſter van daar gehaalt, en hoog gerantzoeneert 597, 598. Een Kapiteyn tot Aſſendelft van de Vrybuyters weggevoert, gedoodt en qualijk gehandelt 599. De Spaanſche aldaar, beſtooken het Schermer Eylandt 607.

B.

B*Accum*, oorzaak des naams 107.

Bacchus, wat perzoon en zijn werking 108, 109.

Bato, Bouwer der Bataviſche Volkeren 13, 14. Neemt een onbewoont, en daarom vry Landt in. Idem.

Batavieren, nu Hollanders 8. Haar afkomſt is uyt de Heſſen, daarze na aarden 10. De gelegenheyt harer Landen 11. Zijn in Bondgenootſchap met de Romeynen 9, 10, 14, 15, 16, 18, 34, 35, 36, 37, 40. Een vry

Volk 14, 15, 38, 39, 40, 41, 42. In zeven Volkeren verdeelt 18. Haar eere 38, 39. Onluft met de Romeynen 42, 43. Weder-herftelling in haar oude vryheyt, 45, 46.

Baron de Chreveaux, Landtvoogt van Waterlant, zijn handel en doen omtrent de Zaan van wegen Spanje 589.

Baron van Hierges, grooten aanflag op Noort-Hollandt loopt te niet 617. Door de naerftige Wachten aldaar beftelt 614, 615, 616.

Barken-boomen, en Elzen-wout tot Saardam 381.

't Beelt van *Maria Magdalena* in de Kerk tot Saardam 362. Zeer verçiert, vergaat met den brant 363.

Bergen beweften den Rijn 254. Naams oorzaak, door 't bergen der Schepen 515. Hare Heeren 516. En Landerijen 517.

Befchanfinge aan den Dam van Saardam 184.

Beverwijk, derde Stadt van Kennemerlandt, haar naam en waerde 77. Veltflag aldaar gedaan 78. Is 't Hooft van 't Baljouwfchap van Bloys, haar Wapen en plaifantie 80.

Boffu neemt Saardam in 542. Verlieft de Slag op de Zuyder-zee 579.

Brandegat, aanflag op 't zelve 608, 609. Wort ingenomen van *Sonoy* 608. Door die van Amfterdam en Saardam foo benauwt, datfe na weynig tijdt weder verlaten 610. Hoe de onze aftrokken 611, 612.

Brederoode een oudt Geslacht en Kasteel 87.

Britten, een Huys of Kasteel by Katwijk aan de Zee gebouwt, van wie, en waarom 54, 55, &c.

Broekhuyzen, Swager van *Sonoy*, verlaat Westzanen 585. Wort daar over van de Hoornsche geslagen, en by de Staten beschrobt.

Bruno, Oversten der Caninefaten of Kennemers, tegens de Romeynen 50, 53.

C.

C*Ajus Caligula* bespottelijke tochten 50, 51. Der Caien oorsprong 51.

Caninefaten, nu Kennemers 8. Haar gelegenheyt 18, 19, 56, 57, 58. Oorsprong 48, Een deel der Batavieren 49. Eerentijtels 55. Naams oorzaak 56. Verscheyden deylinge 58.

Cazenbroots-spel 487. Beschadigt de Kermer Landeren zeer 488, 489. Het Kazenbroots-Volk verstroyt 489, 490. Haar sententie ten quaden, en eyndelijk absolutie 491.

Castrichum, een oudt Dorp 92. Naams oorzaak.

Cattische Volkeren 11, 12. Oude reliquien der zelver 12, 13. Bevolken Batavia, ibid.

Cauchen Minores, de Goylanders 23. Haar naam, gelegentheden, Steden, en Volk 24, 25, 26, 27, &c.

Compaan van Waar 655, 656. Heeft een ongerusten Staat, zijnde genoemt een Vrient

van den Marookſchen Konink 657. Eynde der Zeeroverijen 658.

Claas Cornelis Symes, een Vrybuyter 571, 572, &c.

Claudius Civilis, of Heer *Claas Burgertſz.* een vroom Batavier 12.

't *Creyler-bos* 30. Erfgoet geweeſt van den edelen van *Galama*, met haar Jacht tot aan Hindelopen 31.

Cronijken, haar nut en waerdigheyt 412, 413.

Crommenije ingenomen van Princen wegen 581. Van de Spaanſche 584. Wordt verbrant 594.

D.

DIrk van *Sonoy*, Gouverneur, van Noort-Hollandt en VVaterlandt 537. Doet *Wijbe Sjoers* hangen 542. Zend verſterkinge na Haarlem 538. Neemt de Diemerdijk in, en verlaatze weder 559. Leydt een Schans op 't Kalf 564. Stelt tot VVormer en Jhiſp op alles ordre 588. Zorgt voor Purmerende 593. Stelt ordre op 't bijten 607. Neemt het Brandegat in, en verlaat het haaſtelijk, deſgelijks Muyden. Zijn aanſlag op Amſterdam, door *Helling*, loopt ongelukkig af, 628. Houd niet te min de Stadt belegert, 629.

Dirk Feynſz. Schout van Ooſtzanen 352. Stelt zich tegens de inkomſte des Kerks van Ooſtzanen

zanen en Saardam 352. Wort in ongelijk gestelt 355.
Dolle Griet, een grof Geſchut 619.
Douze, een ontſprongen Ader van den Rijn, en de ſtamme van der Does 173.
Dorpen, tegenwoordig aan de Zaan 8.
Dijkſtal, een bank in de voor-Zaan tot Zanerdam oorzaak 195, 198.
Dijkmakinge, en Vlie-bergen 204.

E.

E*Dam*, opkomſt 21, 231. Komt aan des Princen van Oranjes zijde 335.
Egmont, naams oorſpronk, en voortreffelijkheyt 111. Wordt meermalen verwoeſt 112. Klage daar over 113. 't Kaſteel aldaar, en zijn vervallinge 115. De Heer van Egmont, met Arkkel en Waſſenaar tegens *Dirk* van *Aquitanien*, namaals Graaf van Hollandt, 116, 117. Verſcheyden geſchiedeniſſen tot Egmont 120, 121. Van 't Klooſter 123.
Egmont op *Zee*, van wie gebouwt, en waarom 141.
Egge Hayntjes van Wormer, ontdekt der Spanjaarden aanſlag op Wormer 600.

F.

FLoris de V. Graaf van Hollandt, bedwingt de kleyne Vriezen 212, 213, 248, 286. Bouwt Kasteelen tegens haar 212, 248. En leydt Dijken tegens de Zee-vloeden 214. Is zeer verbittert op de kleyne Vriezen 241. Hy wordt verraden van zijn eygen Ridderschap 317, 318. En vermoort 320. Ordre der Riemtalen en Heyrkoggen door hem gestelt 445.

Frisiæ minoris, of mindere Vriezen, nu Noort-Hollanders 18. Haar eer 19. Vroonen de Hooftstadt 19. Na Vroonens val zijnder zeven Steden opgekomen 20, 21. Eerste bevolking, en Memelik tot een Koninklijken Stoel 21, 22, 23. Reliquien der *Frisiam minoris* 23. VVederspannigheyt tegens de Hollandtsche Graven 72, 73. Over eendracht 74. Vriezen worden door de Zee-vloeden bedorven 193, 194, 209. Worden weder bedwongen 210, 211, &c. Worden getemt door den val van Vroonen 514. Kleyne Vriezen waren quaat te bedwingen van de Landt-zijde 239. Maar beter te water 242, 243. Deze hadden Oudt-zaanden berooft. 286.

Frisiabonen, Waterlanders, een Batavisch Volk 28. Hier vindt men Zuytherdeshage, ofte Zuyderwoude 29. Van oudts met veel

Bos-

Bosſchen verzien, en Amſterdam geacht haar Hooftſtadt 29.

Franko, de elfde Abt van Egmont 129.

G.

G*Embranden* van Wormer vermaart, en vermaarde Mannen uyt de zelve voortgekomen 461.

Geſlacht van de Zaander edelen haar Stam, 368. En Wooninge 294, 295, 298. Haar Vogelkoijen en Vijvers 300, 301, &c. Leven 301. En Leenheffinge 302, 303. 't Verval aan anderen 306, 307, &c. 314, 315.

Govert van *Mierlo*, laatſten Abt van Egmont 133.

Guije, Grave van Bloys, vierde Heer van Weſtzanen, en Crommenije 390. Zijn gift-brieven 391.

H.

H*Aarlem*, Hooftſtadt der Kennemers 61. Naams oorzaak, en kloekmoedigheyt voor de Zaanders 62. Voor de Chriſtenen 63. Voor haar belegerde Stadt door de Kennemers 64. De Drukkonſt aldaar, En by wie gevonden 65. Wordt byna verraſt van de Spaanſche 537. Daar na belegert en ingenomen 548, 549. Verſcheyde

de ſaken aan de Diemerdijk, by 't Huys ter Hert, en in 't Harelemmer Meer voorgevallen 355, 356, 357, 358, 359. Groote brant tot Haarlem 621.

Haarlem komt weder aan des Princen zijde 625.

Haarlems oudt vervallen Kaſteel 101. Wort verdiſtrueert, en zonderling voorval aldaar 103. Edelen van Haarlem 102, 103.

Haar vaart te gebieden, en ordre op de Riemtalen ten platten Lande 438, 439, 440, 441. Verlichtinge van de Riemtalen 442, 443.

Hartog *Albrecht* de V, Heer van Weſtzanen en Crommenije; deze is hen een grooten voorſtander 394, 395, &c.

Hartog *Willem* de VI, Heer van Weſtzanen en Crommenije 395, 396.

Hartoginne Vrouw *Iacoba*, Vrouw van Weſtzanen en Crommenije 397. Lijdt laſt van haar Vyanden 483. Wordt geholpen van de Huyslieden van Weſtzanen, Ooſtzanen, Wormer, &c. 484, 485.

Hartog *Philips* van Bourgondien, laatſte Heere van Weſtzanen 397. Bindt de voorgemelde Heerlijkheyt aan de Graaffelijkheyt van Hollandt 398, 399.

Heemskerk 89. En Heemskerks Huys, nu genaamt Marquette, gebouwt van Konink *Willem* met de Ridderſchap 240. Is de Geboorte-plaats van *Marten Heemskerk*, uytnemende Schilder 91.

't Hoen van Weſtzanen, vroome daadt 551. Wordt eens gevangen, en zijn ervaren hier over, met *Liques*, Stadthouder van Haarlem 552. Zijn doodt 553, 605.
Heyloes, naam 136. *S. Willebrord* aldaar 137. Wordt berooft van de Gelderſchen 137. 't Huys te Coulſter 138.
Hollanders, oudtijdts Batavieren, zoekt Batavieren, bewoonen een Broekig Landt 202.
Holleſloot aan 't Ye, oorſprong 180, 182, 189.
't Hontbos leydt daar wel eer de Rijndeuren waren 518, 526. Hemraden daar over 519. Verminderinge der Landen die 'er tot gelden maken, verminderinge van laſten 520, 521. Lijſte daar van 552. Is een razende Scylla 524. Schadelijk voor Hollandt 525. Haar naams oorzaak 527.
Hoorn, een Eylandt in de Holleſloot, haar Kapelle vergaan 188. Maagde-ſchending aldaar 290. Is een deel van Zaanden, ibid. Wordt berooft van de Spaanſche 543.
Hoorn, Stadt in Weſt-vrieslandt 20. Komt op door Vronens val 231. Komt aan Princen zijde 535.
Huys te Kleef 89.

I.

Jacob Cornelifz. van Ooſtzanen, uytnemend' Schilder, met *Dirk*, zijn Zoon 424, 425. 426.

Joannes Saanredam, uytnemende Plaat-ſnyder 100.

Ihiſp, gelegentheydt van oudts 541, 548. Naam, en Rivier 467. Haar Kapel tot een Parochiale Kerk 469, 470. Wort verbrant, 471. Haar çieraden 472. Wapen. 473. Wort ingenomen van de Spaanſche 590.

Ilpendam, der Spaanſchen aanſlag gemiſt, 603.

Ioachim Kleynzorg, Commandeur van de Binnenlantſche Vrybuyters 594, 601, 602. En elders.

Joan van *Beaumont*, Heer van Weſtzanen en Crommenije 387, 388, &c. Zijn Voorrechten 370, 371.

K.

Kalverſchans, gemaakt by *Sonoy* 561, 562. Commandeur *P. Verbrugge* 562. Zonderlinge wedervaren over 't maken van de Schans 563.

Kinheym, *Kunen*, &c. *Kinne* Riviere waar, en den oorſprong des naams van Kennemerlant 57. Wort veel gedacht in 't Derde Boek, is mede een Water by Delft 252. Wort verworpen, en niet de Zaan geacht, lib. 4.

Kluyt, Koſter van Wormer, en zijn Klucht, 249.

L.

L*Azarus Muller* tot Saardam, en langs de Reebrug 536.
Leenrecht, wat 'et is 310, 311, &c.
Leytſche- en *Haarlemmer Meer* 74.
Limmen, tweede Hooftdorp van Kennemerlant 82.
Lije, een Uytwatering by Hofambacht 177.

M.

MAarne, of Maren loopt door Leyden 171.
Mayvogel, een Spaanſche Zeeroover aan den Dam van Zaardam 570.
Marke, een Waterken by Wormer 466.
Marſatios van 't Marsdiep 32. De oorzaak des naams 33, 34.
Martelaren tot Wormer, Crommenije, Crommenijerdijk, den Buſch, Zaardam, en elders, 532, 533.
Marten Heemskerk, uytmuntende Schilder, zijn Graf-ſpits tot Heemskerk 91, 92.
Martinus Duncanus, Paſtoor tot Wormer, 462.
Medenblik 21. Ingenomen van de Gelderſchen 137. Een Koninklijke Stoel aldaar, 21, 22, 23.
Mentinga, een oudt Krijgsman, tot Schermer 499. Strijt tegen de Ooſthuyzers.

Mey-

Meynard-man, Abt van Egmont die Wormer gebaart heeft 132. Een eer van zijn Vader-dorp 460. Verbetert het Klooster tot Egmont 461.
Munnekendam 21. Komt aan Princen zijde 231.
Muyden ingenomen by *Sonoy*, versterkt zijnde door de Westzaner en Wormer Vrybuyters, 617,618. En wederom verlaten.

N.

N*Aarden* in Goylandt 26, 27.
Noordam, ofte Knollendam geslagen 215. Doorgesteken 217.

O.

OOsterwijk, by de Beverwijk, een Heeren Huys, nu vervallen 81.
Oostzanen een oudt Dorp 414, 415. Haar Ambachts-heerlijkheyt 416. Riemtalen 417. Dijktwist met de Waterlanders 418, 419,420. Gelegenheyt 421. Geleerde en Konstrijke Mannen 422, 423.
Oost- en *Westzanen*, twee Hooftdorpen, nemen zeer toe na den Oorlog 653. Oostzanen in Akkerbouw, Bleekerijen, en Koophandel op Oosten, ende elders. Westzanen in Koehouden, Spinnen, &c. Malkander overtreffende 654, 655. Van Oostzanen is den famueu-

famueuzen Zeeroover *C. Compaan* 655: Heeft veel treffelijke Kooplieden, en Luyden in den Godtsdienst onderwezen 659. Kerk van Oostzanen verbrant, gebouwt, en verbouwt 660. Het Raathuys 661. Westzanen is mede niet weynig opgekomen na den Troubel 662, 663. 't Schout-ambacht hoe verdeelt 664. De Landen vruchtbaar, en wijt in begrijp, en het Dorp levert uyt veel Koorenkoopers en Ventjagers 665.

Oost- en *West-zaardam* vermeerdert na den Oorlog 633. Neemt toe in Buytenvaart 634. De Palingscheeps-vaart zeer oudt 637. Zonderlinge wedervaren tot Londen 638. De Haringvaart 639. De Boeijervaart op Oosten, en Visschery na het koude Noort 640. Verscheyden Vis-schepen, Schuyten, en Ventjagers 642. De Timmerijen van kleyn tot grooter 643. En langs hoe meer getrokken 644 en 645. 't Overhalen der Schepen over den Overtoom 646. Verscheyden slag van Windt-molens, en dat in menigte met de inventie van 't Houtzagen 647. Houtzagery-molens, en houtkoopen vermeerdert 648. Ambachten en Neeringen nemen toe, en het maken van nieuwe Werken 649. Oost- en West-zaardam deylen hen, en maken, met die van de Westzijde, een Kerk, met een Weeshuys 650. Beroepen een eygen Prediker 651. Zaardam is in veel Gezintheden verdeelt 652.

Oudtzaanden 87. Een Kerspel 28. hoe verre het

het gelant is 281, 282, 283. Met zijn Quartieren 283. Wort berooft en verbrant 285. Waar gelegen 288. Kerk van Oud-zaanden, 147.

Oude Dorpen en Bosſchen aan de Zaan 8, 138, 139, 378, 379, 380, 382, 383, &c. 475. 476, 477, &c.

Oxdorpers ontzetten de Oudt-zaanders 285, 286, 29.

Oijevaren dankbaarheyt tot Egmont 120.

P.

PElonen, en Huys ter Hert 175.

Petten, een oudt Karſpel van 't Jaar 1062, 528. Hier plachten de Rijn-deuren te wezen 160. Lijdt ſchade door de Zee 200. 't Gat verſtopt 216, 226, 255, 256.

Phobus, Burgermeeſter van Roomen, verraadt de gemelde Stadt 77.

Pieter en *Ariaan* van de Zaandijk, aangenamen ommegank 407. Twiſt ontſtaan om het Munſterſpel 409, 410.

Purmerent 21. Wort bewalt 567.

Pieter Gijzen, een groot Reeder en Bouwer van Schepen tot Saardam 645.

Q.

QVare-Zaners, wat voor Volk 272.

R.

RIviere, zoekt Zaane, Rijn, Maarne, &c.
Rijn, hoedanig 151, 166, 167. Zijn oorsprong, en uytgank 152, 153, 169. Door de Merwede 154, 155. By Katwijk 156. Dat verstopt is 157, 158. Reliquien van den Rijn by Petten 160.

S.

SAardam, den Dam, wanneer geleydt 218. 219, 228, 229, 324.
Sluyzen daar in met haar Voorrechten 220, 221, 355. 356. Verandert van Zaanden in Zaanderdam 282. Gedicht op den Dam, 325. Saardam ingenomen van Bossu 542. En bezet by Quikkel en van der Linden 543, 544. Verbrant door de Soldaten 545. Aanslag van Ruyghaver op Saardam, mislukt, 546. Wordt by den Vyant versterkt 556. Met veel Schansen verzien 565, 595, By de Staten van Hollant versterkt 622.
Santvoort, een Zeedorp 143. Laaglegginge aldaar 144. Groote Visschen hier omtrent gestrant, ibid.

Scher-

Schermer Meer, eertijdts Landt en bevolkt 244, 245.
't Schermer Eylandt, en 't Dorp 496, 607. Is oudts, en niet lang bevolkt 497. Dorpen en Buerten daar in gelegen 499. Haar oude Zeden en Bruyloften 501, 502, 503. Heeren Sloten, en Heer *Mintinga* 499. Hare handteeringe 505.
Schermerhorns Wapen, oorſprong 500.
Sonoy, zoekt *Dirk* van *Sonoy*.
Spierner Walt 380.
Schoten, en Edelen van daar vermaagſchapt met Zanen 145.
Symon Laan, Paſtoor tot Ooſtzaan 329.
Stapelrecht tot Dordrecht 436.
Sybrant en *Klaas Corneliſz.* haar reyze naar Spitzbergen, Noordkaap, en elders 640.

T.

TExel en *'t Vlie* verwijden 216.
Tuſi de Tuſenlanders 29.
Tijs Ian Nelles, en *Taams de Boer*, ſtoutmoedige daden tot Wormer 591.
Tymon Arentſz Kraſt, Schilder van Wormer, 434.

V.

Velsen, oorsprong des naams 84, 117. De Heer van Velsen tegens de Graaf van Hollant 85. Wort gedoot, en 't Kasteel geruyneert 86, 87, 318, 319, &c.

Venses, een Eylant in de Hollesloot, is weg-gespoelt 180, 185, 186.

Volescenæ, een Rivier van oudts by Assendelft, nu Verlant 221.

Vroonen, Moeder der kleyne Vriezen 19. Moeder van onrust 20, 74, 75. Heeft verscheyde namen 505. Is de oudtste Stadt der kleyne Vriezen 250, 251. Een vrije Koopstadt 258. Was dicht by Alkmaar 67. Verdistrueert 226. Van Corbula versterkt 257. Verbrant door Jan den Eersten 506, 507. Uytgeroyt door Jan de Tweede, uyt den Huyze van Henegouwen 508, 509. Haar Haven aan de Zee by Petten, daar Ursula met haar elf duyzent Maagden aangekomen is, en andere 164, 165, &c. Reliquies van Vroonen 508, 509. Een houten Kruys 510. En Klokjes 511.

Vroonen, ofte Keyzers Vroonen, zijn vrije Landen die niet en contribueren in Keyzers lasten 525. Naams oorzaak, en hoe ver de Vroonen strekken, met het Wapen den Adelaar 512, 513.

Vrouwen getrouwheyt in noot 105, 106.

Vrybuyters van Westzanen, Krommenije, en ver-

verscheyden tochten 550, 551, 552. Wonderlijke stoutheyt 554, 555, 571, 572, 573, &c. 597, 598, 599, 600, 601, 604, 620, 621.

Vytgeest, derde Hooft-dorp van Kennemerlandt 83. Erfgoedt van Henegouwen 84. Krijgen vrydom van tollen 238.

W.

WAart, een Eylandt in de Hollesloot, en oorzaak des naams 186, 187.

Watergeuzen, wie 535.

Weromeer, nu Wormer, naams oorzaak 427. Is gelegen aan de Zaan 429. Bevolkinge 431. Des Volks lof en arbeytzaamheyt 430, 453, 463, 464, 465, 466. Kerk van Wormer S. Odolfus toegewijt 347. Zijn ommegank 448. De Lievevrouwen Melkdag 449. Koster *Kluyt* aldaar 450. Wormer heeft Noordelijker gelegen 451. Haar Bakkerijen. 456. Lant- en Zeebouw 457, 458. Haringvaart 459. Vermaarde Mannen 460, 461. En Vermaart-school 462, 463. Haar Martelaren 532. Helpen Graaf Florens tegens de Vriezen 236. Krijgen tollen-vryheyt en haar Wapen 237, 432, 433. In questi tegens die van Dordrecht over 't Stapelrecht 435. Haar Riemtalen 441. Verlichtinge der zelver 443, 444. *Tymon Arentsz Kraft*, uytnemend' Schilder, hier gebooren 434. Wormer versterkt by *Sonoy* 587. Wort overrompelt en geplondert by de Spaansche 590, 591. Wederom

derom

derom verlaten 594. Der Spaanschen aanslag op Wormer ontdekt, en zy geslagen 600.

Wormers Banket 47.

Willem van *Zaanden* Edelboortig 295. Vrient van de Heer van Velsen, in actie tegens Graaf *Floris* de V. 315, 318, 319. Komt om 321. En zijn Kasteel uytgeroyt 322. Heeft de Tooren van Westzanen doen bouwen, en de Buert by een getogen 367.

Westzanen en Krommenije, naams oorzaak 366. Oudtheyt en Buertschap 367. Heeren uyt de Stam van de Boloysen aldaar 369. En uyt Henegouwen 371. Verscheyden giftbrieven en begiften van 't Wapen 372, 373, &c. De gestalte 375. En 't verkrygen 376, 377, &c. Hare Heere 391, 392, &c. 400. Verliezen haar Voorrechten 379. Ten andermaal door 't Kazenbroots-spel, ziet 490, 491, 492, &c. Verkrygen die weder 493. Inlegeringe der Soldaten tot Westzanen 580. Westzanen ingenomen 584. Een Zoon zijn getrouwe daadt aan zijn Moeder 585. De Spaansche bezetten 't Dorp 587. Wordt weder verlaten 595. Zoek Oost- en Westzanen.

Willem, Rooms Konink, tegens de kleyne Vriezen 70. Bouwt Kasteelen by Alkmaar, en hoedanig 73. Verdrinkt in 't ys by Hoogtwoude 241.

Willem van *Matenes*, Abt van Egmont, verlieft het Leenrecht over de Heer 132.

Willem Hooft van Saardam, vermaart Schipper:

zijn wedervaren met zijn Zonen in de Zonde 634, 635.
Wijbe Sjoers, 't innemen van Saardam verzuymende, wert opgehangen 541.
Wonebold, eerſte Abt van Egmont 128.
Wormer en *Ihiſp.* waarom haaſt bevolkt 666. Haar langte, Graankopery, Beſchuytbakken, en Walviſchvangſt 667, 668, 669. Van drie Meeren, en de Zaan omvangen 669. Toorn in 't Weſt-ende, een voor aan de Kerk vernieuwt 671. Jhiſper Kerk en Raadthuys, met Mannen van naam 672, 673. Zoekt voort Weremeer, en Jhiſp.
Wormer Meeren, groote en kleyne droog gemaakt 669, 670.
Wormer Veer, anders Zane 401. Verkrijgt een Kapelle 402, 403. Nu een Kerk 405. Wort van de Spaanſche ingenomen 588.
Wouter, Heer van Egmont, waarom Quaden Wouter genaamt 130. Wordt verloſt van vier Gebroeders 119.
Wijk op Zee, naam, en by wie beſtookt 141. Een konſtig Schilder van daar 142. Walviſſchen geſtrant 143.

Y.

YSbyten tegens den Vyant 607.
Yzel daar den Rijn zijn loop door nam, van *Druſus Garmanicus* doorgraven 168.

Z.

ZAne, naams oorzaak, uyt de natuur 261, 262, 263. Wat voor kost dat Zaan is 263, 275. Ontstaat uyt de overdragt van andere diergelijke namen 268, 269, 270, &c. Zaan-rivier 8, 59. Oorsprong 149, 150. Gemeynt het oude Kinheym 162, 170. Loopt van Leyden tot by Petten in de Noordt-Zee 160, 161, 162.

Zane in Switzerlant, by Trenten, in Hongarien, in Peru, in Cersonesus, en elders 271, 272. De Saardamsche Zaan verandert zijn Stroom 178, 179. Een Zantbank in de Zaan, en waar door 190, 191, 234. Verdrooging der slibbe 195, 217, 218, 219, &c. en anderzints 220, 221, 222, &c. 206, 207, 208, 209, 214. Verdiepinge 225, 226, 227, &c.

Zaandendam, naam en naams oorzaak 323. Haar Dam 325, 326. De Kerk met veel Pausselijke giften verrijkt 328, 329, &c. VVort vergroot en ingewijt 333, 338. Met Beelden en Beeldendienst 341. Met Outaren 342. Ordens, Landerijen en Sluyzen verzien 344, 345, 346, &c. Heeft verschil over 't inkomen van de Sluyzen 350, 351, 355. Behout het voorrecht, tegens *Dirk Feynsz.* Schout 354, 355. En tegens den Ontfanger *Koolwijk* 357, 358. Een Kapelle op 't Kalf 366. De Kerk verbrant 622. Zoekt Saardam.

Zaan-

Zaandendijk, of vijf Broers, naams oorzaak 405. Van wie beheert en bebouwt 406.
Zanegeest, een Buert aan den Rijn 251, 270.
Zenebellinus, Koning der Hollanderen 51.
Zee, haar nature en werkinge 191. Haar opwerpen van Zant en Slibbe in de boessemen 199, 200, 202, 206. In de Pontus 197. Haar breeken der Landen in West-vrieslant, en elders 193.
Zijl, een waterken by Leyden 172, Heeren van Zijl 173.
Zuyder-zee, en zijn aanhangzelen 17, 30. Oorzaak van 't inbreeken, en verwijden 230, 231, &c.
't Zegel van Vroonen by Alkmaar 513.

E Y N D E.

